SANCTI THOMÆ AQVINATIS,

DOCTORIS ANGELICI,

ORDINIS PRÆDICATORVM.

IN B. IOANNIS APOCALYPSIM EXPOSITIO AVREA.

NVNC PRIMVM E TENEBRIS ERVTA.

Cum Indice locupletissimo rerum maximè notatu digniorum.

LVTETIÆ PARISIORVM,
Apud DIONYSIVM MOREAV, viâ Iacobæâ, sub Salamandrâ.

M. DC. XLI.

COSMO MEDICI
DVCI FLORENTINORVM ILLVSTRISSIMO, HETRVRIÆQ; PRINCIPI BENIGNISSIMO, S.

SAEPE numero hoc mecum cogitaui, MAGNANIME PRINCEPS, Publicone quodam testimonio grati animi indicium aliquod relinquerem, quo quantum tibi deberem declararem; an benefica tua liberalitate clementiaque potius fretus, in sincera perpetuaque mea erga tam magnificum Principem obseruantiæ conscientia acquiescerem. Nam cum ingenij mei vires, quæ perexiguæ sunt, considero, ac meo me pede moduloque metior; dictu mirum quàm hic meus pie susceptus conatus remittatur ac fractus plane concidat, vt pote qui probe nouerim præstantem illam tuam virtutem, ac gloriam illam solidam & expressam minimeque adumbratam (cuiusmodi consilium ab Aristotele datum Alexandro Magno legimus) exprimi debere, non à quouis artifice; sed viris duntaxat (quales nostra non paucos tulit ætas) ingenio, doctrina, eloquentiaque claris; quorum consentiente, vera debitaque laude tanquam bene iudicantium incorrupta voce, tam insignis raraque virtus ad exteras etiam gentes extenderetur, atque ad posteros transmissa conspiceretur: Quod ipsum plerique tanta felicitate fecerunt, vt mei loci atque ordinis hominibus perpetuum silentium imposuisse videri possint; nullumque iam in vniuersa Italia vel angulum reliquisse, ad quem non pertineant ac peruagatæ sint incomparabiles animi tui dotes, inuiolata erga ciues subditosque iustitia, liberalitas ac optimo digna principe clementia, summa erga Deum immortalem religio. Hæc cum ita sint; vereor ne meum hoc institutum tanquam inconsideratius susceptum ac propemodum temerarium improbaturi sint multi; Quorum tamen calumnias non tam mihi metuendas hac in parte putaui; quàm ingrati crimen extimescendum duxi. Et quanquam tuorum erga me meritorum multitudo longè maior sit, quàm vt in referenda gratia minimam partem dicendo me consequi posse sperem; tamen eam animo concepi de optimo principe meo spem, vt sedulum hoc meum studium, quale illud sit cunque, æqui bonique facturus sit, quippè qui ea tum benignitate, tum animi moderatione præditus est, vt neminem plane negligendum existimet, in quo vel aliqua significatio virtutis appareat. Verum de me meoque instituto & si nihil polliceri aut possim aut debeam, eiusce modi tamen hactenus in hisce difficillimis initiis ac dura temporum conditione specimen exhibuisse videmur, vt Perusini siue typorum elegantia ducti, siue cudendi venusta ratione

permoti, doctissimi sanctissimique viri Sancti Thomæ Aquinatis luculentos ad Beati Ioannis Apocalypsim Commentarios ad nos transmitterent: quos propter summam huius doctoris auctoritatem, & argumenti sublimitatem ac venerationem dignissimos indicauimus, qui maximis laboribus ac sumptibus descripti ex nostra repræsentarentur impressione, & in tuo felicissimo apparerent nomine. Et cum iam satis dudum aliquid statuissem tuæ Excellentiæ consecrare, ab eo maxime auspicari volui, quod eruditionis simul & sanctitatis commendatione videretur aptissimum & conuenientissimum præsenti rerum statui, qui postremæ huic descriptioni proximus est. Hoc enim præsenti libros beatus Ioannes Prophetico charactere modoque depingit quæ per angelum sibi reuelarat Dominus, fata nimirum ac conditiones Ecclesiæ, & quæ eidem impenderent obuenturaque sunt ad finem vsque seculi; multa interim ex Ezechiele potissimum ac Daniele aliisque prophetis desumpta conspicies. Licebit & hoc loco diuinam agnoscere bonitatem, quæ Ecclesiam suam admonere tempestiue voluit de imminentibus malis, quò sibi caueret prudentius, & Deum oraret ardentius. Verùm cum opus hoc tot tantisque sit obstructum difficultatibus, & ita crebris quodammodo inuolutum ænigmatibus, vt Veterum ferè nemo, Neotericorum verò paucissimi manum admoliri sint ausi; iustissima de causa consummatissimi cuiusdam Theologi operam talem requirere videbatur, qualem doctissimus hic vir, largoque diuinitatis haustu (vt dicebat ille) compos D. Aquinas ex fœcundissimo ingenij sui cornu attulit, qui vberrimis hisce Commentariis tantum inuexit luminis ac splendoris, vt sine offensa iam à quouis & legi & intelligi possit. Ad cuius sanctissimi viri laudem, non est quod mea prædicatione accessionem fieri posse sperem, cum tanta eiusdem in literis fuerit præstantia, vt non solum docendo sui nominis amplissimam reliquerit memoriam, sed laudatissimis scriptis tam philosophorum quàm theologorum bibliothecas referserit. Hos itaque Commentarios nunc primùm è tenebris extractos tibi Princeps Illustrissime offero & dedico in symbolum siue mnemosynon debitæ meæ erga te gentemque vestram obseruantiæ, vt iidem tuæ auctoritatis ac nominis laude muniti, gratiores ad cæterorum manus venire possint: Quod ipsum si consecuti fuerimus, alacriores erimus ad multo maiora vel aggredienda vel perpolienda, quæ ornatissimo tuo nomini destinata præclaram famam apud infinitam posteritatem declarabunt. Deum igitur Opt. Max. rogamus & oramus, vt quam tibi ab omni virtutum genere perillustrem gloriam comparaueris, eandem feliciore successu longaque propagatione tueri possis, ad communem ciuium tuorum salutem, ac literarum patrocinium & incrementum. VALE.

TVÆ EXCELLENTIÆ omni obseruantia deditissimus,

LAVRENTIVS TORRENTINVS.

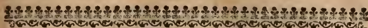
ÆQVO LECTORI. S.

MMONIVS Hermeus Platonicæ Aristotelicæque philosophiæ interpres clarissimus in iis explanationibus quas ad Categorias Aristotelis scripsit, narrat quosdam nomen Aristotelis inscripsisse libris alienis, quòd intelligerent Ptolomæum Philadelphum studiosum librorum Aristotelis, nec sumptu parcere vlla in re, qua opus esset ad suam illam præclarissimam Bibliothecam monimentis tanti Philosophi locupletandam: idcirco multos ad eum attulisse codices falsi tituli. Simile quidpiam video nonnullos mussitare ac plane vereri, ne nos speciosa scilicet hac inscriptione decepti simul & aliis studiosis ac piis hominibus fucum faciamus, quòd hic liber eius doctoris nomen præferret quem omnes norunt doctissimum ac maxima semper cum laude in hoc interpretandi genere versatum. Visum itaque nihil à nostro instituto candoreque alienum, si fidem studiumque nostrum hoc in negotio explicauero. Cum enim Perusiæ in sodalitio Dominicanorum delitescere hosce Commentarios in membranis descriptos vna cum iis quibus Esaiam explicat cognouissem, nullum non moui lapidem, vt tantus thesaurus erueretur, ac ad communem omnium vtilitatem in lucem proferretur, ratus quod res est non exiguam me initurum gratiam, si meo labore ac sumptibus quibus certe non pepercimus, omnibus bonis viris & quibus sacræ cordi esse debent literæ legendum proponerem: ea tamen lege si S. Thomę genuinus ac germanus hic partus à doctis iudicaretur. Consuluimus itaque nonnullos quos sincere iudicare posse credidimus, inter quos Reuerend. Thomas Rembortus Florentinus vir non minus præstanti eruditione præditus, quàm humanitate ac animo non vulgari ad iuuanda rectiora studia ornatus, disertis suis literis respondit hęc ipsa vera minimeque supposititia D. Aquinatis Commentaria, nec se tam (quanquàm & illud non omnino leue) permoueri constanti inscriptione, ac exemplaris vetustate quod ab ipsis inde S. Thomæ temporibus iis in locis diligenter adseruatum est, quàm peculiari tractationis filo, asserens non tam lac lacti aut ouum ouo (vt inquit Comicus) simile, atque hęc commentatio reliquis eiusdem scriptoris elucubrationibus, ac pręsertim iis quos in pari genere reliquit in sacros libros. Quod cum ita sit, cur non in iudicio huius viri libenter acquiescam, quem norunt omnes cum in Philosophicis tum in Theologicis ac pręsertim nostri S. Thomæ Aquinatis scriptis, nec non sacris ad populum concionibus semper magna cum sua laude versatum? aut cur mihi vitio verti debet si arbitrio multorum sincere iudicantium fretus studiosos potius iuuare studuerim, quàm superstitiosæ quorundam morositati adhęrens eosdem hisce luculentis thesauris priuare voluerim? Prodeat qui certioribus indiciis edoceat rem aliter se habere, & nos non grauatim reducto calculo statim in illius sententiam & manibus & pedibus ibimus: nec est quod dicant se in nonnullis Sancti Thomæ libris nescio quid videre quod ab hac tractatione nonnihil dissidear, & quod in eo Catalogo vbi

operum nomenclatura est, horum Commentariorum nulla fiat mentio. Quæ quamnam vim habeant paucis discutiamus: Primum ridiculos eos putamus qui eiusdem scriptoris in dispari etiam argumento eandem vbique requirunt scriptionis faciem, & quod in vno ac eodem auctore ferendum vix esset, id in longe diuersissimis postulare perabsurdum iudicamus. Num illi ipsi qui Aquinatis nomine circunferuntur ad Aristotelem Commentarij per omnia similes? id nemo opinor qui accuratius illos euoluerit dicturus est, inspiciant quæso Politicos libros quàm nulla vbertate ingenij instructa, quàm arida, quàm ieiuna, quàm vix huius viri nomine digna videbuntur, si cum aliis eiusdem conferantur, in quibus ex Græcorum & Latinorum semente fertilem messem collegisse videtur: quo præsidio in Politicis destitutus (nullius enim vel Græci vel Latini exstabant Commentaria) certe non exhibuit nobis eam commentandi fœcunditatem ac gloriam, quam in aliis videmus. Iám verò quod de Catalogo dicunt, nec illud firmioribus aliquibus innixum rationibus. Quasi vero, quisquis ille fuerit, qui, pio opinor conatu, Catalogum congessit; nos religiose obstrinxisset, nulla pręterea recipienda Sancti Thomæ opera, quàm quę ad illius manus peruenissent, suoque Elencho complexus esset, nec cuiquam ab illo concepi prouocationem. Quid quòd in eo ipso Catalogo recensentur nonnulla quę Critici pro Thomæ scriptis non agnoscunt, & inter cętera posterior pars Commentariorum in libris de Cœlo & de Interpretatione nihil habet simile cum priore, vt suspicari possimus Thoma prælegente ea potius excepta quam iusta commentatione ad editionem comparata vel instructa. Hæc sunt quæ te latere nolui Lector, Tu interim viue ac vale, si quid istis vel rectius, vel melius noueris, candidus imperti, si non; his vtere mecum.

Cum hanc Gilberti Pictauiensis præfationem magna ex parte Sanctus Thomas in sequenti contextu interpretaretur; libuit hoc loco totam præfigere, etiamsi in vetere nostro codice non haberetur.

GILBERTI PICTAVIENSIS
PRÆFATIO IN APOCALYPSIM
BEATI IOANNIS.

OMNES qui pie volunt viuere in Christo (ficut ait Apostolus) persecutionem patientur: Iuxta illud, Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Tentatio namque est vita hominis super terram. Ne autem Fideles in his deficiant; consolatur eos dominus atque confirmat dicens: Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: Et: Nolite timere pusillus grex. Propterea videns Deus pater tribulationes quas passura erat Ecclesia, ab Apostolis fundata super petram Christum vt minus timeantur disposuit vnà cum Filio & Spiritu sancto, eas reuelare. Reuelauit autem tota Trinitas Christo secundum humanitatem: Christus vero Ioanni per angelum: Ioannes Ecclesiæ, de qua reuelatione hunc librum composuit. Vnde & liber iste Apocalypsis dicitur id est Reuelatio; quia hic continentur quæ Deus reuelauit Ioanni, & Ioannes Ecclesiæ, quanta scilicet Ecclesia passa sit tempore primitiuo & nunc patiatur, & nouissimis temporibus Antichristi passura sit? quæ tanta erit tribulatio vt si fieri potest, quod etiam moueantur electi, & quæ pro his, & nunc & in futuro præmia sit susceptura: vt quos denunciata supplicia terrent, promissa præmia lætificent. Ideo iste liber inter reliquas scripturas Noui testamenti prophetiæ nomine censetur, quæ aliis excellentior est propheriis. Sicut enim Nouum testamentum præstat Veteri, Euangelium Legi; ita hæc prophetia prophetiis Veteris testamenti; quia de Christo & Ecclesia magna ex parte iam adimpleta sacramenta denunciat. Vel etiam ideo, quia cum aliis vnifaria, isti trifaria data est prophetia simul, scilicet de præterito, & præsenti & futuro. Ad cuius confirmandam auctoritatem, concurrit etiam auctoritas mittentis, deferentis, & accipientis. Mittentis, scilicet Trinitatis; & Deferentis, Angeli; & Accipientis, scilicet Ioannis. Cum autem Ioanni hæc in visione fuerint reuelata, & sint tria genera visionum sub quo genere contineatur videndum est. Visio enim alia corporalis, quando videlicet corporalibus oculis aliquid videmus, alia spiritualis seu imaginaria, cum videlicet dormientes vel etiam vigilantes imagines rerum cernimus, quibus aliquid aliud significatur, ficut vidit Pharao spicas: Et Moyses rubum ardere? ille dormiens, ille vigilans. Alia intellectualis, quando videlicet Spiritu S^to reuelante, intellectu mentis veritatem mysteriorum, ficut est, capimus, quomodo vidit Ioannes quæ in hoc libro referuntur. Non figuras tantum vidit spiritu, sed earum significata mente intellexit. Vidit autem Ioannes & scripsit in Pathmos insula relegatus à Domitiano in exilio principe impiissimo, hac eum ad scribendum compellente causa, Quia dum exul teneretur à Domitiano in Pathmos insula, in Ecclesiis quibus præerat multa pullulauerunt atque inoleuerunt vitia atque diuersæ hæreses. Erant enim quidam hæretici ibi dicentes, Christum non fuisse ante Mariam; quia temporaliter de ea natus erat, quos Ioannes in principio Euangelij sui redarguit dicens: In principio erat Verbum. Et in hoc libro cum dicit; A & Ω, id est principium & finis. Dicebant etiam quidam Ecclesiam pondere tribulationum ante finem secull desituram, & pro labore non præmium æternum suscepturam. Horum ergo errores volens destruere Ioannes, ostendit Christum principium esse & finem, Vnde Esaias; Ante me non est formatus Deus, & post me non erit; & Ecclesiam per exercitium tribulationum non desinere; sed proficere, & pro his brauium æternum recipere vel suscipere. Scribit autem Ioannes septem Ecclesiis Asiæ, & earum septem Episcopis, de prædictis instruens & in eis per eam totam generalem Ecclesiam docens. Est itaque materia Ioannis in hoc opere, status specialiter

Asianæ Ecclesiæ, nec non & totius Ecclesiæ, videlicet quæ in præsenti patiatur & in futuro receptura sit. Intentio vero eius est monere ad patientiam quæ seruanda est, tum quia breuis labor, tum quia præmium magnum. Modus tractandi talis. Primo præmittit prologum & salutationem, vbi reddit auditores benignos & attentos; quo præmisso accedit ad narrationem. Ante narrationem verò ostendit Christum esse ab æterno sine principio & fine, inducens ipsum loquentem & dicentem: Ego sum A & Ω, idest principium & finis. Postea accedens ad narrationem distinguit septem visiones quibus terminatis iste liber consumitur. Præmittit autem Prologum dicens: Apocalypsis Iesu Christi, subaudis hæc est. Sic in aliis; Visio Esaiæ hæc est, Et Parabolæ Salomonis hæ sunt.

SANCTI

SANCTI THOMÆ AQVINATIS,

DOCTORIS ANGELICI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

IN APOCALYPSIM B. IOANNIS APOSTOLI EXPOSITIO AVREA.

PROEMIVM.

VOX Domini præparantis ceruos & reuelabit condensa. *In his verbis diligenter inspectis, datur via introducens io hunc librum qui dicitur Apocalypsis. In ipsis enim verbis notari possunt quatuor causæ, quæ circa eundem librum habent attendi: Videlicet, Causa efficiens, finalis, formalis, materialis. Causa efficiens principalis, est ipse Deus. Beatus Ioannes est causa efficiens mysterialis, cui Dominus eaquæ hic continentur ostendit. Vnde dicitur,* Vox Domini, *scilicet & interna & spiritualis, qua in corde beati Ioannis loquebatur, faciens eum efficaciter intelligere, quæ per Angelum dignabatur ostendere. Vox enim Domini virtuosa est ad docendum interius, Psal. Vox Domini in virtute. Sic ergo ostenditur causa efficiens principalis; & insinuatur causa mysterialis, scilicet ille, ad quem facta est vox Domini. Causa finalis est, vt per rectitudinem fidei & patientiam in aduersis, fideles aptiores & agiliores reddantur ad apprehendenda præmia vitæ. Vnde sequitur: Præparantu ceruos, vox domini est, id est præparantis fideles ad agilitatem currendi ad brauium. Ceruus enim animal est velocissimum. Psalm. Qui perficit pedes meos tanquam ceruorum. Hoc enim intendit beatus Ioannes, sicut ex Prologo colligitur, vt per rectitudinem fidei, & per patientiam in aduersitate multiplici, præparentur fideles ad meritum vitæ, quæ est fructus sustinentiæ tribulationum, Hebr. 10. Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Causa formalis est, quia liber iste est reuelatus, & per modum reuelationis hic proceditur. Vnde dicitur,* & reuelabit; *hoc completum est in hoc libro, vnde & dicitur Apocalypsis, id est reuelatio. Daniel. 11. Est Deus in cœlo reuelans mysteria. Causa materialis est multiplex. Tribulatio Ecclesiæ cum multiplici consolatione: vnde dicitur,* condensa, *id est occulta & obscura. Dominus enim beato Ioanni reuelauit multas tribulationes futuras, quæ non præuidebantur, & multas consolationes, quæ à multis non expectabantur: vt Ecclesia esset robustior ad sustinendum, quia minus iacula feriunt quæ præuidentur. Et iterum. Consideratio præmij, minuit vim flagelli. Licet autem hic ostendatur generaliter status Ecclesiæ quantum ad tribulationes & consolationes; tamen specia-*

liter & principaliter ostenditur status Ecclesiæ quantum ad tribulationes & consolationes finales. Et hac est specialiter huius libri materia, scilicet status Asianæ & totius Ecclesiæ, quantum ad finales tribulationes & consolationes: & per hoc distinguitur iste liber ab aliis libris Noui testamenti. Cum enim sacra pagina diuidatur in Vetus & Nouum testamentum: rursus, Nouum diuidatur in Euangelicam & Apostolicam doctrinam: intentio Euangelicæ doctrinæ consistit in contemplatione capitis id est Christi, intentio Apostolicæ doctrinæ in contemplatione corporis id est Ecclesiæ: & hoc tripliciter, secundum triplicem statum in quo militat Ecclesia. Nam in Actibus ostenditur primitiuus status Ecclesiæ: in Epistolis verò beati Pauli & in Canonicis, informatur status medius, scilicet præsens. In hoc verò libro reuelatur status finalis. Hic possunt breuiter duo quæri. Primum est de materia huius libri, scilicet de tribulationibus, videlicet vtrum sit conueniens Deum permittere, quod sui cultores sustineant tribulationes. Secundum est de fructu ipsarum tribulationum, vtrum sustinere passiones, siue tribulationes, sit meritorium vitæ æternæ. Ad primum sic. Deus non delectatur in pœnis nostris, quia crudele est alieno cruciatu lætari: ergo cum suos electos diligat, non congruit vt eos passionibus affligi permittat. Item, liberalitas Dei summa est, sed magis manifestaretur eius liberalitas, si per bona opera, siue afflictionibus suos coronaret; ergo &c. Contra. Conueniens est à Deo permitti quicquid suos fideles perducit ad vitam, sed sustinentia tribulationum perducit ad vitam. Iac. 2. Et cum probatus fuerit, &c. Item lex amoris est associare amicum in aduersis; ergo de lege amoris est vt veracissimi amici, scilicet Domini Iesu; simus socij in sustinendis aduersis. Respond. Conuenientissimum est Deum permittere suos cultores tribulationibus affligi: Tum propter amoris insigne, quia Christus Dominus pro nobis durissima sustinuit. Vnde lex amoris exigit, vt eius amore multa & magna sustineamus: ideo dicebat Apostolus. Gal. vlt. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: & Idem: Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto: Tum propter punitionem culpæ præteritæ: quia delectatio culpæ, ad hoc vt deleatur, exigit amaritudinem pœnæ. Ierem. 9. Ecce ego conflabo & probabo eos. Glos. Vasa figuli probat fornax: vt quicquid in nobis adulterinæ materiæ est excoquatur: Tum propter cohibitionem futuræ. Vnde Isidorus in 3. lib. de Summo bono, Durius circa suos electos in hac vita Deus agit, vt dum fortioribus flagelli stimulis feriuntur, nulla eos oblectata præsentis vitæ delectent: sed cælestem patriam, vbi certa quies expectatur, indesinenter desiderent: Tum propter meritum coronæ, sicut patet in Iob. 4. Isidorus in eodem; Electus Dei doloribus vitæ huius atteritur, vt perfectionem vitæ futuræ mereatur. Ad primum dicendum quod de tribulatione vel pœna est, loquimur, aut inquantum merè afflictiua, aut inquantum amoris declaratiua ac promotiua, aut inquantum culpæ præteritæ purgatiua, aut inquantum futuræ cohibitiua, aut inquantum meriti accumulatiua. Primo modo non placet Deo tribulatio in iustis vel aliis, nec sub hac ratione eam permittit, sed sub aliqua ex quatuor rationibus subsequentibus. Non ergo delectatur in pœnis nor is, sed in vtilitate nostra consequente ex ipsis. Ad aliud dicendum quod liberalitas non est commendabilis, quæ est sine comite sapientia, & quæ dissonat à iustitia; siquidem iustitia exigit vt pro Christo damna sustineamus. Item vt oulpa per pœnam puniatur: Sapientia vero diuina manifestatur, dum per dura flagella cohibet Deus fideles oblectamentis. Item per acredinem aduersorum, perducit Deus suos ad dulcedinem præmiorum. Liberalitas diuina etsi magna manifestatur illo modo quantum ad effectum, non tamen commendabilius quantum ad modum, quia non manifestatur cum ordine iustitiæ & cum grauitate sapientiæ. Circa secundum sic secundum Philosophum, Passionibus non laudamur, nec vituperamur, ergo passionibus nec meremur nec demeremur. Item meritum est ab intrinseco, quia ab actu liberi arbitrij & efficacia gratiæ informantis, sed passiones sunt ab extrinseco, ergo, &c. Contra. Matth. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Item quicunque vestigia Christi sequitur, pertingit per hoc ad vitam. Ioan. 8. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed quicunque propter Deum patitur, vestigia Christi sequitur. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum: ergo quicunque propter Deum patitur, per hoc pertingit ad vitam. Respond. De sustinentia tribulationum, est loqui dupliciter, aut secundum se & absolute, aut secundum quod est ex voluntate siue cum voluntate. Primo modo sustinere tribulationes siue passiones, non est meritorium vitæ: quia in solo pati non consistit meritum, sicut prima & secunda obiectio probant. Secundo modo distinguitur; quia illa voluntas aut est formata caritate, siue gratia gratum faciente, aut non. Si sic, sustinentia tribulationum propter talem voluntatem est meritoria: & hoc notatur, cum dicitur, Matth. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: vbi ostenditur voluntas informata amore iustitiæ. Similiter accipitur illud 2. Cor. 1. Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis. Si non, sic sustinentia non est meritoria; quia qui non est in gratia siue in caritate, non meretur aliqua voluntate vel passione vitam æternam. Nec ille etiam qui est in caritate meretur vitam actione vel voluntate non informata caritate: qui autem non est in caritate, sed propter Deum patitur deuotione quadam informali aduersa, licet non mereatur, tamen per hoc disponitur ad meritum, quia disponitur ad statum gratiæ in quo poterit mereri, per prædicta patet ad obiecta. Gratia introducendi in librum

sequentem

sequentem præmittit Magister Gallicus procœmium, in quo sic procedit. Primo ponit dicendorum fundamentum. Secundo exequitur principale; propterea videns. In duobus autem consistit materia sequentis libri, in tribulatione & consolatione: vnde ponit fundamentum eorum quæ dicturus est in procœmio circa librum. Primo quantum ad electorum tribulationem, & ad hoc introducit triplicem auctoritatem. Secundo quantum ad diuinam consolationem, me autem, & ad hoc duplicem auctoritatem inducit. Dicit ergo, omnes. Nullus igitur qui vult Deum colere miretur si persecutionem sustinet, qui pie, id est colendo Deum, volunt viuere, pietas enim est cultus Dei. ad Titum 2. Sobrie & iuste & pie viuamus in hoc seculo. Vel pie, ad proximum, in Christo, quia ipse est via exemplaris & regula nostra, ipse enim venit pro omnibus pati, persecutionem patientur, & hoc patienter: & sic patet quod necesse est famulos Dei multa pati. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum. Sed obicitur, quia multi iusti sunt, qui nullam habent tribulationem siue persecutionem, sed respondeatur secundum Gloss. quod intelligitur mente vel corpore. Contra, quia sunt aliqui qui corpore persecutionem sustinent, & in mente magnam suauitatem habent. Respond. secundum Gloss. quod intelligitur mente vel corpore; qui non solum ab hominibus persecutionem patiuntur in corpore, sed & à dæmonibus in mente; tamen nec mente nec corpore semper patiuntur; sed ad tempus in magna quiete sunt spiritus, tamen vel passi sunt aliqua vel passuri, per hoc patet ad illud quod obicitur. Apostolus, 2. Timot. 3. iuxta illud Eccles. 2. attendens, per conuersionem & bonam voluntatem, sta, id est, stabilis sis, in iustitia, vt facias bonum, & timore; vt caueas malum, & præpara animam tuam, per orationem, præmeditationem, & præmunitionem: vt cum quis cogitat, Si hostis meus aliquando in me insiliat, viriliter eum repellam, ad tentationem sustinendam & superandam, Iacob. 1. Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam &c. tentatio namque, Iob. 8 alia litera est, nostra litera est, militia est &c. ne autem consolatur; vt sint alacres, confirmat, vt sint stabiles dicens. Matth. vlt. vobiscum sum, consolatio est de sui consortio, & nolite, Luc. 12. Confirmatio est de non timendo aduersario, pusillus, quia licet sitis grex pusillus, & viribus & numero respectu peruersorum; non timeatis grex, ratione vnitatis in caritate, & obedientiæ & simplicitatis in conuersatione, propterea videns. Hic exequitur principale propositum. Propositum autem eius est ostendere multiplicem causam huius libri. Primo ergo agit de causa huius libri in generali & diffuse. Secundo in speciali & succincte. Est itaque magna. In prima. [illegible] imo, ostendit causam efficientem. Secundo, materialem, de qua reuelatione. Tertio, formalem, ideo liber iste. Quarto finalem, vidit autem Ioannes. Causa autem efficiens, ostenditur secundum duplicem modum, scilicet disponens & agens, de qua ibi, reuelauit. Dicit igitur propterea, quia Deus vult consolari & confirmare fideles, disposuit, ab æterno, fundata. Matth. 7. Reuelauit autem. causa agens ostenditur quadruplex, scilicet Principalis, Trinitas: Secundaria, Christus, inquantum homo: Mediata, Angelus, Immediata siue proxima, Ioannes. De qua reuelatione, id est de quibus reuelatis, quæstio tanta, Matt. 24. & nunc præmia, scilicet dona gratiæ & consolationes, ideo liber iste. Hic ostenditur causa formalis huius libri, quia procedit per modum prophetiæ & reuelationis. Reuelationes huius libri distribuit & extollit tripliciter. Primo quantum ad excellentiæ dignitatem. Vnde comparat has reuelationes reuelationibus Veteris testamenti, secundum excellentiam, cuius excellentiæ duplicem rationem ponit, vna est, quia est reuelatio de veritate Noui testamenti iam exhibita: altera quia est reuelatio lata, scilicet non tantum de futuro. Secundo, extollit quantum ad sui autoritatem, ad cuius. Tertio, quantum ad reuelationis modum siue qualitatem: cum autem Ioanni, quia non sic facta est reuelatio Ioanni, vt obscure intelligeret, vel figuras spiritu videret; sed vt signata plene cognosceret. Et ideo triplex genus visionis distinguit, vt ostendat qua visione vidit hæc Beatus Ioannes, cum autem Ioanni. Dicit igitur ideo liber iste, quia est reuelatus de his quæ pertinent ad legem gratiæ, prophetiæ nouæ, id est reuelationis, censetur, id est nominatur, cum dicitur Apocalypsis, Sicut enim nouum testamentum præstat, id est præualet, veteri: hæc possunt intelligi quantum ad omnia quæ continentur in Nouo testamento & Veteri, Euangelium legi, id est doctrina Euangelica, doctrina Mosaica, quantum ad Pentateuchon, sacramenta, id est sacra secreta, quæ per Prophetas prædicta fuerant, vt de Christi passione & Ecclesiæ reparatione, adimpleta, vt in libro infra habetur. Prophetæ autem prædicebant implenda, magna iam ex parte, quia quædam sunt implenda, vt de finali statu Ecclesiæ: vnifaria, id est quæ est secundum vnum modum fandi id est loquendi, scilicet de præterito &c. quia de his quæ Ecclesia passa est patitur, & passa est quæ ipse nouit per spiritum prophetiæ. Cum autem Ioanni, &c. corporalibus oculis, sicut diuino munere vidit Helisæus currus igneos, 4. Reg. 6. & Balthasar manum scribentem, Dan. 5. Alia spiritualis, spiritus dicitur hic non pars superior rationis; sed virtus imaginatiua, probatio. Genes. 41. Moyses, Exod. 3. Sed obiicitur de vltimo exemplo, quia Moyses vidit oculis corporeis, ergo visio corporalis, non imaginaria. Item dicit Glos. super 2. Cor. 12. quod visio spiritualis seu imaginaria est, quando aliquis in extasi vel somno videt, non corpora sed imagines rerum. Respond. Referendo visionem illam ad id quod corporale erat & corporaliter videbatur, erat visio corporalis: Referendo autem ad signatum per id quod sic videbatur, imaginaria dici potest. Vnde super

2.Cor.12. dicit Augustinus quod visione corporali vidit Balthasar manum: sed Daniel signatum intellexit & aperuit, & ideo potius dicendus est propheta quam ille. Ex quo patet quod illud quod fuit Danieli visio spiritualis, fuit Balthasar corporalis. Balthasar enim vidit manum corporalem & motum corporalem & non intellexit signatum, Daniel autem intellexit. Vel fortè, vt quidam dicunt, videbatur ignis qui reuera non fuit ignis. Visio autem Petri, quando positus in extasi, vidit quadrupedia & serpentia, fuit visio imaginaria. Act 10. Ad aliud dicendum, quod non dicit Gloss. quod aliter non contingat fieri visionem imaginariam, quia vt dictum est, existente visione corporali inquantum spiritus negociatur circa significatum conceptum ex visione illa: imaginaria vel spiritualis dici potest. Sicut philosopho spicas, id est spicarum imagines, intellectu mentis, quæ est pars superior, mysteriorum, id est secretorum, quomodo? scilicet intellectuali visioni. Sed contra, quia ipse vidit imagines, sicut in libro infra habetur de candelabris & aliis multis; ergo vidit imagines. Respond. Vidit visione imaginaria & intellectuali secundum diuersos respectus, imaginaria inquantum vidit imaginem; intellectuali inquantum illuminato intellectu intellexit quæ videbat: vidit autem, hic ostendit causam finalem. Et circa hæc multa tangit, ostendit vbi scripsit, locus enim facit ad commendationem libri, quia locus extraneus & exilij, Item in quo statu, quia quando erat relegatus. Item quo motiuo, quia vt extirparet vitia & hæreses exortas. Duplicem autem ostendit errorem: vnus erat contra caput, alius contra Ecclesiam, hac cum. Quarto quibus. Scribit autem Ioannes septem Ecclesiis, scilicet minoris Asiæ, pullulauerunt, inchoatione: inoleuerunt, consuetudine, vitia, quæ sunt contra mores, hæreses, contra fidem, in principio, id est ante omnia, erat verbum. In hoc libro, infra primo, dicebant enim quidam, non considerantes illud Matthæi vltimo, Ego autem vobiscum sum, & pro labore, non attendentes illud Sapient.3. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Isaiæ 43. non desinere, hoc ostendit infra 12. Vbi ostendit quod mulierem amictam Sole fidei Ecclesiam protegat Deus à dracone ne deuoret eam, & etiam pascit eam vt proficiat: brauium, infra 2. & 3. & penultimo, sed proficere. Sap.3. tanquam aurum in fornace probauit illos, brauium, 2.Tim. Si sustinemus & conregnabimus, Asię minoris non maioris quæ est tertia pars mundi, est itaque magna. Hic ostendit causas libri in speciali & succincte. Et primo ostendit causam materialem. Secundo finalem, in tertio vero. Tertio formalem, quantum ad ordinem & modum procedendi, modus circa, causam efficientem [illegible] replicat, nisi de mysteriali scilicet Ioanne: patiatur, scilicet aduersa: receptura, scilicet præmia. Breuis labor, præmium magnum, 2.Cor.4. Id enim quod in præsenti est, 1. cap. prologum, cum dicitur Apocalypsis. Et salutationem, cum dicitur infra 1. Ioannes septem Ecclesiis. Sed nonne Salutatio est de prologo; cum in prologo attenti & dociles & beneuoli auditores fieri soleant: & aliquid horum fiat per salutationem? Respond. Aliquando salutatio est de prologo in libris: hic autem distincte ponitur pro Prologo: vbi ostendit beatus Ioannes materiam libri in generali, & commendat ea quæ in eo reuelantur, & sic redit attentos. Deinde salutat Asianos vt reddat beneuolos, tamen large potest totum comprehendi sub ratione prologi. Primo tamen modo videtur hæc accipere.

APOCALYPSIS
B. IOANNIS APOSTOLI.

CAPVT I.

POCALYPSIS IESV CHRISTI, quam dedit illi Deus palàm facere seruis suis, quæ oportet fieri cito: & significauit, mittens per Angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium IESV CHRISTI, quæcunque vidit. Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ huius, & seruat ea quæ in ea scripta sunt: tempus enim prope est. Ioannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia, Gratia vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, & à Iesu Christo qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, fecit nos regnum & sacerdotes Deo, & patri suo, ipsi gloria, & imperium in secula seculorum. Amen. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ: etiam, Amen. Ego sum A, & Ω, principium & finis, dicit Dominus Deus qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Ego Ioannes, frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, testimonium Iesu Christi. Fui in spiritu in Dominica die, & audiui post me vocem magnam, tanquàm tubæ dicentis: Quod vides, scribe in libro, & mitte septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiceæ. Et conuersus sum, vt viderem vocem quæ loquebatur mecum. Et conuersus, vidi septem candelabra aurea: & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, vestitum podere, & præcinctum ad mammillas zona aurea: caput autem eius, & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix: & oculi eius tanquam flamma ignis: & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti: & vox illius tanquam vox aquarum
A multarum: & habebat in dextera sua stellas
septem, & de ore eius gladius vtraque parte
acutus exibat, & facies eius sicut sol lucet in
virtute sua. Et cùm vidissem eum, cecidi ad
pedes eius tanquam mortuus. Et posuit
dexteram suam super me, dicens: Noli timere,
ego sum primus, & nouissimus, &
viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuens in
secula seculorum, & habeo claues mortis &
inferni. Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt,
& quæ oportet fieri post hæc. Sacramentum
septem stellarum, quas vidisti in dextera
mea, & septem candelabra aurea: septem
B stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum, &
candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.

EXPOSITIO AVREA SANCTI Thomæ Aquinatis in Apocalypsim B. Ioannis Apostoli.

CAP. I.

APOCALYPSIS IESV CHRISTI. Sicut dictum est antè, in hoc libro intendit
C Beatus Ioannes præparare fideles ad obtinendum
brauium vitæ: instituendo, quantum ad fidem in
credendis, & roborando, quantum ad patientiam
in sustinendis, ostendendo multas reuelationes sibi,
& de præmiis pro vtroque reddendis. Diuiditur
autem liber iste in tres partes: in Exordium, Narrationem,
infra 1. Ego Ioannes, & Conclusionem,
infra vltimo capite ante finem, Et dixit mihi, hæc
verba fidelissima sunt. Isidorus: Exordium animum
auditoris prouocat, Narratio, res gestas explicat,
Conclusio, finem totius orationis complectitur.
Exordium verò duo continet, proœmium & salutationem,
Ioannes septem Ecclesiis, proœmium dat aliquando
intelligentiam dicendorum: Salutatio
ostendit affectum scribentis, ad alliciendos animos
auditorum. In proœmio vero multa tangit, circa
D ea quæ infra dicturus est. Primo, ostendit reuelatorum
auctoritatem; quia à Christo sunt sibi reuelata:
Christus autem homo à patre hæc habuit.
Secundo, implendorum necessitatem, quæ oportet
fieri cito. Tertio, signorum obscuritatem, quia
reuelatio facta est & scripta prudenter: Et significauit.
Quarto, reuelationis ordinem; Mittens per
Angelum. Quinto, scriptoris fidelitatem, qui testimonium.
Sexto obseruantiæ vtilitatem, Beatus
qui legit. Notatur etiam quadruplex causa huius
libri. Causa formalis, Apocalypsis. Causa efficiens
principalis, quam dedit. Secundaria, Iesu Christi,
mediata; Mittens per Angelum, immediata: seruo

suo; causa materialis, quæ oportet fieri cito; causa finalis, beatus qui legit. Dicit igitur, *Apocalypsis*, quasi attendite quæ dicturus sum, quia hæc est *Apocalypsis*, id est reuelatio. In hoc innuitur magnitudo & profunditas dicendorum, *Iesu Christi*, id est mihi facta à Iesu Christo. Ipse enim est sapientia patris, per quam docet pater electos, 1. Corinth. 1. Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Hieronymus. Ipse enim est mentis nostræ lumen, *Iesu*. Qui interpretatur saluatoris, *Christi*, Vncti, per quę intelligit, quod hęc reuelatio est de his quæ pertinent ad salutem gloriæ, & vnctionem gratiæ. Amabilia ergo sunt quę dicenda sunt: Tum propter sui magnitudinem, quia reuelationes sunt: Tum propter reuelantis auctoritatem; quia à Christô B Iesu reuelata sunt; qui per hæc nos ordinat ad vnctionem gratiæ in præsenti, & salutem gratiæ in futuro: *Quam dedit illi Deus pater*, id est reuelauit gratis: *illi*, scilicet in quantum homo, *palam facere*, id est vt palam faceret, id est reuelaret, *seruis suis*, per me. Seruis, non peccati, non diaboli, sed seruis suis, scilicet non Philosophis, non Iudæis animis incredulis. Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus. Sed obiicitur, de hoc quod dicitur, quam dedit illi Deus, scilicet Pater, quia etiam hæc habuit à se inquantum Deus, & à Spiritu sancto. Item. Quomodo pater hæc reuelauit Christo homini, cum ipse etiam secundum humanitatem omnia sciuerit ab instanti conceptionis, secundum Gregorium? C Respond. ad primum. Non loquitur per exclusionem, sed notatur in patre residere auctoritatem. Ad aliud dicendum, quod non vult dicere quod de nouo reuelauerit ei & ante ignoraret, sed ab instanti conceptionis horum notitiam, sicut & aliorum; dedit ei secundum humanitatem: sed ideo dicit, Dedit, vt ostendat quod non habuerit Christus homo hæc ex natura, sed ex gratia. Item dicit Palam facere, quia reuelatio adhuc occulta est, & iacens sub figuris. Item dicit Glos. non Iudæis. Sed contrà, quia Christus venit particulariter ad Iudæos. Matt. 15. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, ergo vult hæc Iudæis fieri palam. Respond. ad primum quòd credibile D est, quod beatus Ioannes hæc exposuit fidelibus quibus scripsit, aut ipsi spiritu illuminante intellexerunt. Nobis etiam fit palam per expositiones sanctorum. Ad aliud dicendum quòd facienda est vis in hoc quod dicit, Oues, quia Iudæis qui catholicæ fidei humiliter se subiiciunt, reuelat Deus per spiritum, vel verbum prædicantium & hęc & alia, *quæ oportet*, id est & hæc reuelatio est de his, quæ oportet, id est necesse & ineuitabile est, *fieri cito*, quasi dicat quæ hic reuelantur necesse est impleri, scilicet de tribulationibus iustorum & consolationibus, & hoc *cito*, quasi dicat, non sit molestum pati, quia finietur labor & sequetur præmium. Sed contra, quia loquitur de his quæ in temporibus vl- E timis contingent. Respond. Omne tempus quantumcunque longum, æternitati comparatum, breue est. Vnde Gregorius, breue est quicquid fine clauditur, *& significauit*, id est sub signo, siue sigillo figurarum ostendit, vt patet infra. Dan. 12. Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum, vsque ad tempus statutum. Sed contra, infra vlt. Ne signaueris verba prophetiæ libri huius. Item nunc iam non est tempus velaminis, cum sit iam veritas reuelata, 2. Cor. 3. Nos autem reuelata facie gloriam Domini speculantes. Item quæritur quare scriptura edita est sub tanta obscuritate? quę vi-

A lius videretur si aperte intelligeretur? Respond. ad hæc prædicta intelligendum, quòd sapientissime condita est scriptura, ita quod in quibusdam locis est aperta, ne omnino clausa videatur, & inde diffidentia intelligendi generetur, & vt simplices aliquid inde capiant, & vt per ea quæ sunt plana, sit via ad explanationem clausorum. In quibusdam vero locis est occulta & velata: & hoc triplici ratione, scilicet propter indignos, ne sit eis locus peruertendi, vt dicit Glos. vnde Amb. non propter seruos fideles, sed propter fures diuitiæ sub sigillo clauduntur. Item propter fastidiosos; quia multa fastidirent & contemnerent: nunc autem gratius & preciosius & sapidius est cum inuestigatur; & hoc B exigit reuerentia diuinæ virtutis. Hæc duplex ratio habetur in Glos. Item propter diuersos exponendi modos, ex obscuritate enim verbi, habetur via ad multiplicem modum exponendi veraciter. Vnde August. lib. 3. de doctrina Christiana, Quid in diuinis eloquiis largius & vberius potuit diuinitus prouideri, quàm vt eadem verba pluribus intelligantur modis? Ad illud quod obiicitur dicendum quod scriptura impiis clauditur, fidelibus aperitur. Ad aliud dicendum quod multiplex est velamen, scilic. velamen culpæ, specialiter velamen perfidiæ: hæc ante legem gratiæ, quasi totum mundum impleuerat: sed iam esse non debet, cum veritas diuina sit reuelata. De hoc 2. Cor. 3. vsque in hodiernum C diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Dicitur de perfidis Iudæis. Item velamen ceremoniale, scilicet velamen figurarum præfigurantium humanam reparationem: vt de agno qui immolabatur & aliis multis, 2. Cor. 3. vsque in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum, quoniam in Christo euacuatur, hoc velamen iam ablatum est, quia iam ceremoniæ cessauere: quia veritas per Christum facta est, qui illis velaminibus figurabátur. Item sacramentale, hoc manet: vnde de sacramento Eucharistiæ dicit Anselmus; Ideo quod non est apparet, & quod est celatur, quia si quod est videretur, animus humanus abhorreret. Item scripturæ quę velata est, quia obscura & profunda, D hoc velamen manet propter rationes sopra positas. Augustinus in 12. lib. Confessionum. Mira profunditas eloquiorum tuorum, horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris. Item velamen status viæ, quod est generale; quia quandiu sumus in via, velati sunt oculi ne Deum sine mediis videant, 1. Cor. 13. videmus nunc per speculum in ænigmate, Quod ergo dicitur quod non est tempus velaminis, verum est de velamine figuralium; quibus reparatio humana præfigurabatur, & hoc vult dicere illud; Nos autem reuelata facie, non tamen propter hoc omne velamen: vnde velamen scripturæ manet, in quo sunt multæ figuræ conue- E nientes non figuratiuè nostrę redemptionis, sed alterius modi instructionis. Ad aliud quæsitum patet, quia propter tres illas rationes non esset oppositum vtilius simpliciter, licet forsan, quoad aliquos, *Mittens per Angelum suum*. Apparentem in similitudine hominis, *seruo suo*. Non superbo, sed humili, *Ioanni*. Loquitur de se quasi de alio. Heb. 1. Omnes sunt administratorij spiritus. *Qui*, Ioannes, *testimonium perhibuit verbo Dei*. Quantum ad veritatem, prędicando ipsum verum Deum, sicut postea scripsit. Ioan. 1. In principio erat Verbum, & perhibuit, *testimonium Iesu Christi*. Quod ipse est Iesus Christus, id est humanatus: hęc enim duo nomina incarnationẽ ostendunt

I.sus. Dicit causam finalem ad quid est incarnatus, quia ad saluandum *Christus*, dispositionem mediam ex parte humanitatis, sc. vnctionem gratiæ. Hic testimonium perhibuit prædicando ipsum esse Deum humanatum, sicut postea scripsit. Ioan. 1. Et Verbum caro factum est. Perhibuit inquam testimonium in his vel de his, *quæcunque vidit* Oculis carnis & mentis, & sic est fidele & verum testimonium. 1. Ioan. 1. Quod vidimus & audiuimus, hoc annunciamus vobis. Aliqui libri habent in his, sed antiqui non habent, *beatus qui.* Hæc sunt recipienda, non solum quia à Deo reuelata & à me fideliter scripta; sed etiam qu a vtilia, quia, *beatus qui legit.* Alios docendo, Eccl. 24. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, *& qui audit.* Discendo. Eccl. 6. Si dilexeris audire sapiens eris: *Verba prophetiæ huius.* Quia prophetia & reuelatio est, *& seruat* implendo Luc. 11. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Alia litera est, Beatus qui legit & audit, quia plures audire possunt vnum legentem, & necesse est seruare, *tempus enim*, mortis vel iudicij, *prope est.* Quia comparatione æternitatis, tota vita breuis est. Iac. 5. Ecce iudex ante ianuam assistit, *Ioannes septem.* Hic subdit salutationem, & primo ponitur persona salutans; secundo personæ salutatæ, septem Ecclesiis; tertio bonum eis optatum, gratia; quarto ostenditur à quibus dari optatur. Ab eo, vbi primo optat præmissa dari à Filio; secundo à Spiritu sancto & à septem spiritibus; tertio replicat de Filio, vt immoretur in eius præconio, & ab Iesu Christo. Vbi primo tangit eius potentiam, secundo commendat eius excellentiam, qui est testis. Et primo quantum ad humanam naturam, secundo quantum ad diuinam, ego sum *α* & *ω*: Quantum ad humanam dicitur primo quantum ad primum aduentum, secundo quantum ad secundum, Ecce venit. Quantum ad primum tripliciter; primo, quantum ad doctrinam prædicationis; secundo, quantum ad gloriam resurrectionis, primogenitus; tertio, quantum ad potentiam dominationis & princeps; quarto, quantum ad misericordiam reparationis, *qui dilexit.* Ad reparationem autem efficacem, tria concurrunt: Reparantis dilectio, reparatoria passio, & gratiæ infusio, sine qua homo non reparatur: vnde primo, ostendit Dominicam dilectionem, secundo, ipsam passionem, *& lauit*; tertio, gratiæ collationem, per quam superamus vitia, *& fecit nos regnum.* Vt operemur bona, *& sacerdotes.* Quarto subdit pro his gratiarum actionem, *ipsi gloria.* Dicit igitur, *Ioannes*, sc. Apostolus & Euangelista, nomen est amabile, quia nomen gratiæ, intelligitur enim gratia, vel in quo est gratia: Vnde sibi conuenit illud 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum. Sed quare hic nomen suum posuit, & non in principio Euangelij? Resp. Propter tria. Primo, vt daret auctoritatem huic operi, qua non indigebat Euangelium, quòd à Domino prædicatum fuerat, & ab ipso auctoritatem habebat. Secundo, quia huius operis auctor fuit & scriptor, Euangelij autem scriptor tantum, propter quod nullus Euangelista nomen suum præposuit Euangelio. Tertio, ne alterius esse crederetur, quod facile posset accidere, quia hoc opus scripsit in exilio; Euangelium vero ab exilio reuocatus, *septem Ecclesiis.* Nota Glosam: *quæ sunt in Asia.* Quæ interpretatur elatio, quæ potest intelligi in malo; quia olim in elatione vitiorum, quod est materia doloris, vel in bono, quia nunc in altitudine virtutum. Isa. 60. Ponam te in superbiam seculorum: *gratia*, id est remissio peccatorum, quæ gratis datur, *& pax*, id est quies à vitiis, vel gratia viuificans siue grati-

A ficans animam. Psalm. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Pax, tranquillans conscientiam. Isa. 26. Domine dabis pacem nobis: *ab eo*, scilicet filio Dei, *qui est*, immutabilis, propter singularem dignitatem existentiæ; quia ipse solus verè est propriè, alia ad eum comparata, quæ non sunt. Exod. 3. Qui est, misit me ad vos, *& qui erat.* Æternaliter, per hoc notatur omnia præcessisse, erat enim quando mundus non erat. Ioan. 1. In principio erat Verbum, *& qui venit.* Ad iudicium. Isaiæ 3. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & sic ostenditur eius immutabilitas & æternitas & æquitas, vel aliter: *qui est*, dicit contra eos qui Christum in passione putauerunt extinctum, *qui erat*, contra eos qui putauerunt ex tempore habuisse initium: *venturus*,

B contra infideles qui discredunt iudicium, vel secundum interlinearem, qui etiam nunc immutabilis, qui olim erat corporalis, *qui venturus est*, ad retribuendum bonis & malis, *& à septem spiritibus*, id est à Spiritu sancto vnico in natura multiplici in effectu, Sap. 7. Spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus, multiplex est, *qui sunt*, id est, qui est, *in conspectu throni eius*, id est qui se præsentem ostendit illuminando eos in quibus filius sedet, & quiescit, scilicet angelos & iustos & sanctos, Sap. 7. secundum aliam literam. Anima iusti sedes est sapientiæ, vt cognoscatur ab eis, & faciat eos cognoscere ea quæ sunt salutis. Sed quare non posuit potentiam Patris? Respondet Glos. quia nemo hæreticorum de Deo

C creatore male intellexerat. Contra, quidam dixerunt Patrem fuisse passum. Item Arrius dixit Patrem distinctum à Filio & Spiritu sancto per essentiam, quia dixit tres potentias esse tres Deos. Item Arrius dixit vnam tantum esse potentiam & vnum Deum. Resp. Nullus hæreticorum de Deo patre male intellexit, quantum ad notionem innascibilitatis, & actum creationis: quia nullus posuit eum esse ab alio, nec negauit eum esse creatorem, vel nemo hæreticorum &c. scilicet comparatione aliarum potentiarum. Posset tamen conuenienter illud quod præcedit, ab eo qui est, de Patre intelligi, & dicitur venturus in iudicio per suæ iustitiæ manifestationem, sicut inf. 4. cap. dicuntur eadem verba

D de ipsa Trinitate, & si tunc quæritur quare vltimo ponit potentiam Filij: dicendum quod quia plura & diffusius dicturus est de ipso, *& à Iesu Christo.* Hoc duplex nomen frequenter replicatur in Nouo testamento; quia dulce & inuitans ad spem, & etiam affectum amoris. Alterū est nomen salutis, alterum vnctionis, & ideo vtrumq; odoriferum, Cant. 1. Oleū effusum nomen tuum, *qui est testis fidelis.* Prædicando veritatem cum esset in carne mortali. Isa. 55. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gētibus. Prou. 14. Liberat animas testis fidelis. Imò nec timore mortis negauit se filium Dei. Marc. 14. Rursus summus sacerdos interrogabat eum & dixit

D ei; Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi: Ego sum, *Primogenitus mortuorum*, id est primo ante mortuos genitus regeneratione gloriæ, quia ante omnes resurrexit. 1. Cor. 15. Christus resurrexit ex mortuis, primitiæ dormientium. Sed forsan aliquis obiiciet de Lazaro qui resuscitatus fuit antequam Christus. Responsio patet, quia licet prior resuscitatus fuerit, non tamen prior glorificatus; qui non fuit resuscitatus resurrectione gloriosa: imò iterum mortuus est, vt inquit Damascenus, vltimo libro, vltimo capite: *& princeps regum terræ*, nunc sedens ad dexteram Patris, qui ante à Iudæorum principibus fuit iudicatus. Infra 19. Rex regum & Dominus dominantium. Vel aliter

A secundum Glosam, vt hic commendetur, quantum ad beneuolentiam in retribuendo, quantum ad innocentiam in conuersando, quantum ad ducatum in præsidendo, *qui dilexit*. Ad huius dilectionis magnitudinem explicandam omnis lingua deficit, ad considerandam, nullus intellectus sufficit, quia ineffabilis & inæstimabilis est. 1. Ioan. 3. In hoc cognouimus caritatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit. Hæc incogitabilis dilectio, totam nostram dilectionem & affectionem sibi pleno iure vendicat: vnde Beatus Bernardus in libro de Diligendo Deo, Quid aliud faciat consideratio tanta, & causa indebita, miseratio tam gratuita, & sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam inuicta mansuetudo, tam stupenda dul-
B cedo? quid inquam hæc omnia faciant diligenter considerata: nisi vt considerantis animum, ab omni penitus prauo vendicent amore, ad se mirabiliter rapiant, vehementer afficiant, faciantque pro se contemnere, quicquid nisi in contemptu horum appeti non potest? *Et lauit à peccatis nostris*. Tam originalibus quàm actualibus, *in sanguine suo*. Id est in virtute sanguinis, scilicet quia sanguis Dei erat non hominis puri. Hebr. 10. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi. Magnum hoc indicium amoris, quia pro impiis & inimicis mortuus est: cum pro iusto vix aliquis se exponat, etiam si filius suus esset, *& fecit nos*. Per gratiam infusam merito passionis, *regnum*;
C id est petentes inuicem vitia, *& Sacerdotes*, id est aptos ad facienda bona, offerendo nos ipsos & opera nostra, & hoc, *Deo & Patri*. Non vocat duplicem esse potentiam Patris, sed multiplicem laudem, Deo, per potentiam, & Patri, per beneuolentiam, Deo, omnium generaliter, Patri, iustorum specialiter. Inf. 5. Redemisti nos Deo in sanguine tuo, & sequitur. Et fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, *ipsi*, scilicet Christo, & etiam Patri, qui per ipsum nos redemit, *gloria*. Vt ipsum laudemus, *& imperium*. Vt ei obediamus, *in sæcula sæculorum*, in æternum, *Amen*. Id est ita fiat, vel Gloria, in sua natura; Imperium, in sua creatiua, quia nos sic
D redemit, & sic nos dilexit, *ecce venit*. Hic commendat Dominum Christum quantum ad secundum aduentum. Ostendit autem primo secundum aduentum fore in se magnificum. Secundo, omnibus manifestum, & videbit. Tertio, reprobat amarum, & plangent. Quarto, subdit confirmationem prædictorum, etiam amen. Dicit igitur, *ecce*, quasi dicat, debemus eum laudare & ei obedire; quia ecce, quasi dicat, certum est, vt demonstratio sit nota certitudinis; id est, ecce, quasi dicat, in promptu est & cito fiet; quia vt dictum est, omne tempus respectu æternitatis breue est, *venit*. De præsenti loquitur, vt terrorem incutiat, quia propinquum est, *cum nubibus*; id est cum sanctis, qui pluunt
E per prædicationem; coruscant, per miraculorum operationem, eleuati sunt, per mundanorum abdicationem; volant, per altam contemplationem. Isaiæ 9. Qui sunt isti qui vt nubes volant? vel, Cum nubibus, sicut ascendit in nubes quia creatura seruit creatori. Nota Gloss. *Et videbit eum omnis oculus*, tam malus quàm bonus, Marci 13. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus, cum virtute multa & gloria; ad confusionem autem eorum qui dominum crucifixerunt, manu vel consilio, subdit, *& qui eum pupugerunt*. Videbunt eum ad cumulum pœnæ. Ioan. 19. Videbunt in quem transfixerunt. Sed cum eius humanitas sit gloriosa & pulcherrima, quomodo concedetur malis eam vi-

A dere? Item Isaiæ 26. secundum aliam literam tollatur impius ne videat gloriam Dei? Respond. Dicendum quod omnes tam boni quàm mali videbunt ipsum in humanitate glorificata: & vt ille aspectus sit bonis ad consolationem, malis ad confusionem & afflictionem; quia tam dulci amatori & tam largo remuneratori ingrati fuerunt, vt eius iussa fugerent. Isidorus, lib. 1. de Summo bono, In iudicio reprobi humanitatem Christi videbunt, vt doleant: diuinitatem verò eius non videbunt, ne gaudeant; quibus enim diuinitas ostenditur, vtique ad gaudium demonstratur. Ad obiecta, dicendum quòd illa pulchritudo non erit eis delectabilis: vnde sicut excellens luminosum obscurat infirmum oculum & grauat, illuminat autem sanum & oblectat:
B sic luminositas corporis Dominici obscura & terribilis erit reprobis, & delectabilis electis, propter variam dispositionem ipsorum. Quod notatur in columna nubis Exod. 14. Isidorus in lib. 1. de Summo bono. Pro diuersitate conscientiarum, & mitis apparebit in iudicio Christus electis, & terribilis reprobis. Nam qualem quisque conscientiam tulerit, talem & iudicem habebit. Ad aliud patet per verba beati Isidori superius dicta, quia mali gloriam diuinitatis non videbunt: *& plangent se super eum*, quia offenderunt, & quia se separari ab eius & suorum consortio electorum videbunt, *omnes tribus terræ*. Id est omnes nationes hominum, qui dilexerunt terram. Matth. 24. Et tunc plangent
C omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli. Alia litera, collident; quia confringentur sicut olla fictilis à lapide quando ei colliditur, *etiam amen*. Confirmatio, quasi dicat ita fiat veraciter. Vel confirmatio potest intelligi optatiuè, quasi dicat veniet, quia ita fiat ita fiat idem est Etiam amen, quod amen amen. Hanc tamen confirmationem posuit in duplici lingua, scilicet Latina & Hebræa, & sub his intelliguntur omnes, quasi dicat: Omni lingua firmetur, vel contra discredentes de Gentibus & Iudæis. Nota differentiam inter verba magistri & discipuli. Dominus enim in principio sermonis posuit Amen, discipu-
D lus in fine. In quo notatur quod Dominus est auctor veritatis, cuius nota est Amen, Ioan. 14. Ego sum via & veritas, & vita. Nos autem discipuli veritatis; dum in eum credimus ipsius documenta sequentes, *ego sum*, hoc quantum ad diuinam naturam, & introducit ipsum loquentem: ipse Christus confirmat prædicta, *ego sum α & ω*. Alpha est primum elementum apud Græcos, & ponitur pro principio; omega vltimum, & ponitur pro fine. Deinde sequitur expositio, *principium*, antè quem nullus, *finis*, post quem nullus. Principium, à quo omnia. Ioann. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Et finis propter quem & ad quem omnia. Prouerb. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est Deus.
E Vnde tunc homo est rectus & sua actio, quando non declinat à principio, sciens se nihil habere nisi à Deo, nec à fine; ordinans se & omnes actus suos ad Deum. Psalm. Qui saluos facit rectos corde. Item principium, creans per potentiam; finis, iudicans per iustitiam. *Dicit Dominus Deus*, expositum est supra, *omnipotens*, quia in secundo aduentu ostendetur potentia. In primo enim venit vt agnus, in secundo veniet vt leo. Malach. 3. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis stabit ad videndum eum? *Ego Ioannes*, post Exordium sequitur, Narratio, siue tractatus huius libri: & est secunda pars principalis huius libri. Distinguitur autem per septem visiones. Prima, est de correctione

Ecclesiarum, & durat vsque ad quartum caput, post hæc vidi & ecce ostium apertum. Secunda, de reuelatione mysteriorum sedentis in throno, libri, agni, apertionis sigillorum, à quarto capite vsque ad septimum, Et vidi septem Angelos, vel, Et cum aperuisset. Tertia, de Angelis tenentibus tubas, & canentibus, & de rebus contingentibus ad cantum tubarum; ab octauo vsque ad duodecimum, Et apertum est templum. Quarta, de pugna mulieris & draconis, à duodecimo vsque ad quintum decimum, Et vidi aliud signum. Quinta, de septem Angelis effundentibus phialas iræ Dei, à quintodecimo vsque ad decimumoctauum, Et post hæc vidi. Sexta, de damnatione Babylonis, bestiæ, & draconis, à decimooctauo vsque ad vigesimum, Et vidi cœlum nouum. Septima de innouatione elementorum, & glorificatione sanctorum, à vigesimo vsque ad vigesimum secundum ante medium, Et dixit mihi: Hæc verba fidelissima sunt. Notandum quod quatuor primæ visiones, distinguunt generalem statum Ecclesiæ, à principio vsque ad finem. Tres vero vltimæ, statum Ecclesiæ finalem. Item quatuor primæ sic distinguuntur. Nam prima est correctiua, agit enim de correctione Ecclesiæ generalis secundum omne tempus. Secunda consolatiua; per reuelationem mysteriorum, vt patebit. Tertia terribilis & comminatoria, per cantum tubarum. Quarta, exhortatiua ad pugnam, exemplo mulieris & familiæ agni. Tres vltimæ sic distinguuntur, prima, quæ est de effusione phialæ iræ Dei, refertur ad tempus Antichristi. Sexta, quæ est de damnatione Babylonis, & bestiæ; ad tempus iudicij. Septima, quæ est de gloria Sanctorum, ad statum æternæ beatitudinis. Prima pars, continet Duas partes. In prima ostenditur Christus in medio Ecclesiarum. In secunda, iubentur scribi epistolæ ad correctionem Ecclesiarum, Et Angelo Ephesi, per totum secundum & tertium caput. Item in prima, primo ponuntur quædam antecedentia visionem. Secundo, ipsam visionem, Et conuersus vidi. Tertio, quædam consequentia visionem, Et cum vidissem. Antecedentia autem ponuntur tria, Primo, commendatio visionis: Secundo, excitatio visuri, quem vox excitauit ad scribendum quę erat visurus, Et audiui. Tertio, pręparatio ad videndum. Et conuersus sum vt viderem. Visio autem commendatur à quatuor, primo à persona, secundo à loco, fui in insula. Tertio, à causa, propter verbum. Quarto, à tempore, fui in spiritu in Dominica die. Personam autem suam describit à nomine, à fidei vnitate, Frater vester; à patientiæ magnitudine, Et particeps. Et vt eos ad tolerantiam aduersorum excitet, tria tangit, scilicet, sustinentiam aduersorum, sustinentiæ præmium, In regno. Saluatoris exemplum, Et patientia Iesu. Dicit igitur, *Ego Ioannes*, hoc est nomen gratiæ. Interpretatur enim in quo est gratia: *frater vester*, in fide & caritate, Matth. 23. Omnes autem vos fratres estis. In hoc etiam notatur humilitas, Eccles. 32. Rectorem te posuerunt, noli extolli: *& particeps*, vestri, *in tribulatione*. Aliqui enim de ipsis tribulationem sustinebant, inf. 2. Scio tribulationem tuam. Act. 14. Per multas tribulationes, *& regno*, per hoc suscitat eos ad fortiter sustinendum, quasi dicat: Regnum habebitis mecum, si sustinetis. Sed ingeniose loquitur dicens se socium eorum in regno. 2. Tim. 2. Si sustinemus & conregnabimus: *& patientia Iesu*, quasi dicat; non solum tribulationem sustineo; sed etiam patienter fero, exemplo Iesu, 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum: *fui in insula*, quasi dicat

A in sale sita: qualis locus congruit sanctis, qui inundationes maris quasi lac sugent. Deut. 33. *Pathmos*, quæ interpretatur fretum id est tribulatio, in quo statu magna cœlestia ostenduntur. Ezech. 1. Cum essem in medio captiuorum. Quoniam autem multi propter turpia illic relegabantur, rectè subdit, *propter Verbum Dei*, id est, qui prædicabam deitatem Christi, *& propter testimonium Iesu*, id est, quia dabam testimonium eius Incarnationi. Matth. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, *fui in spiritu*, hoc dicit quia carnalibus oculis tanta mysteria videri non poterant. Vidit autem hæc non in somnis, sed in extasi positus, reuelante ei Angelo. Nota quid est esse in excessu mentis, per Gloss. super

B illud, 2. Cor. 5. Siue mente excedimus Deo. In excessu mentis duo intelliguntur, vel pauor, vel intentio ad superna, ita vt quodammodo à memoria labantur inferiora. In hoc excessu mentis fuerunt omnes Sancti quibus arcana Dei mundum excedentia reuelata sunt, *in Dominica die*, tempus congruit, quia ex tribulationibus & aliis quæ fecit & sustinuit & per hanc visionem alios commonuit, sequebatur in ipso & in aliis iustis sequi meritum æternæ beatitudinis, quod significatur per diem Dominicam: in qua Dominus resurgens gloriam immortalitatis propter nos suscepit, 2. Cor. 1. Sicut socij passionum estis, *& audiui*, non est intelligendum, quod hæc vox fuerit corporalis: vnde Haym.

C Sicut in spiritu positus spiritualia vidit; ita vox quam audiuit spiritualis fuit. Idem tamen est huius audibile & visibile, & vox & sonus in essentia, diuersa in ratione, sicut verbum Dei dicitur lux & vox. Inquantum lux, videtur & videre facit; inquantum vox, auditur & audire facit: vnde Glossa dicit, Audiui id est, cognoui, *post me*, quæ post nos sunt ignoramus. Rectè igitur audit vocem post se; quia quæ sibi reuelata sunt non plenè prius agnouerat, vel, Post se, id est de futuris, quia post præsentia futura sequuntur, vel, Post se, quia sese in anteriora extendens, per contemplationem altiorem reuocatus est quasi post se ad vtilitatem Christianorum. Facies enim est vis contemplationis; dorsum obliuio præsentium, vel, Post se, quia in-

D tellexit hunc esse Deum, sicut olim intellexerat Deum in Lege & Prophetis. Vocem magnam. Parua est vox quæ est de terrenis, magna de spiritualibus loquitur. Ezech. 3. Audiui post me vocem commotionis magnę, *tanquam tubam*, quia sicut tuba antiquitus excitabat ad bellum; sic vox ista ad sustinendam tentationem & aduersariorum certamina, Isaiæ 63. Quasi tuba exalta vocem tuam, *quod vides*, id est, iam visurus es, *scribe in libro*, mentis vel ad literam, *Et mitte septem Ecclesiis, Epheso*, vel Ephesum, Nomina sunt locorum illarum septem Ecclesiarum, q. d. Obedire debetis, & præceptum est vt mittantur vbique, *& conuersus sum*, mente, id est,

E præparaui me per conuersionem intellectus, *vt viderem*. Contra Sonus est inuisibilis & nullo modo visibilis, secundum Philosophum. Resp. secundum Haymonem, Nihil aliud audiuit quàm vidit, quia hoc est illi audire, quod videre, siue in substantia intelligere, & econtrario, *& conuersus vidi*. Hic ponitur ipsa visio. Et primo quantum ad candelabra. Secundo quantum ad filium hominis qui ponitur inter illa, Et in medio. Dicit igitur, *Et conuersus, vidi septem candelabra aurea*. Omnia sunt plena mysterio. Septem candelabra septem Ecclesias Asiæ designant: septem verò Ecclesiæ, vniuersitatem Ecclesiarum designant; quia vniuersum tempus septem dierum repetitione reuoluitur,

quæ tamen vnam Eccleſiam ſponſam Dei conſtituunt. Dicuntur autem rectè Candelabra, quaſi dicat, debent habere fidem, quæ eſt pes & fundamentum omnis boni. Heb. 11. Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum. Item ſpem, per quam erigimur ad alta, quæ deſignatur in haſtilis rectitudine. Item caritatem, quæ eſt lux & ardor: & debet ardere in ſe & lucere aliis per exemplum. In candelabro enim ſunt hæc tria: Firmitas pedis, Rectitudo haſtilis, Eminentia lucis; Aurea, propter claritatem diuinæ ſapientiæ ad aliorum inſtructionem, vel aliter. Candelabra aurea. Nota Gloſam. Et bene dicit Aurea, ſcilicet propter puritatem incarnationis, quæ precium dat & valorem ſuſtinentiæ aduerſorum. Non deaurata, per hypochriſim, quæ extra aurum habet, intus lutum. Iob. 40. Sternet ſibi aurum quaſi lutum, *& in medio*, hic ponitur viſio quantum ad filium hominis, ponitur inter candelabra. Deſcribitur autem quantum ad communicantiam, quam habuit in dando. Secundo, quantum ad vitam, quam habuit in conuerſando, Veſtitum; Tertio quantum ad doctrinam, quam habuit in prædicando, Et vox illius. Quarto, quantum ad munificentiam, quam habet in remunerando, Et facies. Dicit igitur, *& in medio candelabrorum aureorum*. Per quæ ſeptem Eccleſiæ ſignantur, *vidi quemdam ſimilem filio hominis*, ſcilicet Angelum in perſona Chriſti, qui dicitur ſimilis filio hominis; quia fuit ſimilis aliis in perſona & in natura, non tamen in culpa. Philip. 2. In ſimilitudine hominum factus & habitu inuentus vt homo, vel, Similis filio hominis, ſcilicet virginis. Dicitur ipſe Angelus, quia ipſum filium virginis repræſentabat in illa ſpecie imaginaria. Dicitur autem in medio, quia omnibus ſe reddit communem. Iacob. 1. Qui dat omnibus affluenter. Gregorius: Largitatem diuinę miſericordiæ nullus hominum conſiderare valet. Nota quod Chriſtus, qui eſt media in Trinitate perſona, in medio mundi paſſus eſt, ſcilicet, in Hieruſalem. Pſal. Operatus eſt ſalutem in medio terræ, oſtendens quod pro omnibus moriebatur. 2. Cor. 5. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. Suſpenſus in medio latronum, ſignificans quod bona ſua bonis & malis paratus eſt dare. In medio cœlo paſſus, ſcilicet in aëre, oſtendens ſe mediatorem eorum quæ in cœlis & quæ in terra, Colloſ. 1. Pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quę in cœlis ſunt. In medio diſcipulorum, poſt reſurrectionem apparuit, vt omnes & ſingulos in fide roboraret. Io. 20. Sterit Ieſus in medio diſcipulorum. In medio candelabrorum poſt aſcenſionem oſtenſus eſt Ioanni in extaſi vt oſtenderet ſe omnibus ſubuenire paratum in tribulationibus & in aliis. Pſal. Cum ipſo ſum in tribulatione, *veſtitum*, hic deſcribit eum quantum ad vitam, & hoc ſecundum quatuor. Primo, quantum ad eminentem caritatem. Secundo, quantum ad plenam ſinceritatem, Caput autem. Tertio quantum ad donorum copioſitatem, Oculi eius. Quarto, quantum ad fortitudinis ſiue patientię ſtabilitatem, Et pedes, Caritas ipſius Domini animam inflammabat, ſinceritas candidabat, copioſitas fœcundabat, ſtabilitas roborabat. Caritatem eius oſtendit quantum ad duplicem effectum. Primo, quantum ad redemptionem humanam. Secundo, quantum ad virtutum cuſtodiam. Primus reſpectu noſtri; Secundus reſpectu ipſius. Dicit igitur, *veſtitum podere*. Poderis, eſt veſtis ſacerdotalis, attingens vſque ad talos, & ſignificat Dominicam carnem, in qua ſe Patri ex amore noſtri obtulit, & quotidie offert verus ſacerdos & hoſtia. Epheſ. 5. Chriſtus dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis, *& præcinctus zona aurea*, id eſt cingulo caritatis quia ſtringit & cuſtodit virtutes ne à ſubiecto recedant. Veſtis enim non cincta cito diffluit. Coloſſ. 3. Super omnia autem hæc caritatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Gloſſ. Cætera perfectum hominem faciunt, caritas cuncta ligat ne abeant. Et dicitur Aurea, ratione ſuæ præeminentiæ. 1. Cor. 12. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro, *ad mammillas*, quia mammillæ ſunt in pectore ſicut. caritas in corde, vel, ad mammillas, quia ex pectore, in quo ſunt mammillæ, pullularent malę cogitationes, quæ virtutes diſſoluerent, vt caritas pectus & virtutes cingeret, *caput*, ſcilicet Deitas, quę eſt caput humanitatis, 1. Cor. 11. Caput verò Chriſti Deus, *& capilli*, id eſt cogitationes, quæ ſubtiles ſunt & à mente procedentes, & multæ ſicut capilli à capite: *erant candidi tanquam lana alba*, vtrinque comparatur deitas & capilli, ratione ſanctitatis ſiue ſinceritatis, quæ ſignatur in albedine lanæ & niuis. De ſinceritate Chriſti ſecundum deitatem. Sap. 7. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula. De ſinceritate quantum ad cogitationes & omnia alia, Heb. 7. Talis enim decebat vt nobis eſſet Pontifex, Sanctus & Innocens, impolutus, vel, Caput, dici poteſt affectio; quia illud quod eſt altius in anima eſt affectio. Vtrumque autem tam affectio quàm cogitatio ſinceriſſimum fuit in Chriſto. Sic igitur Lana & Nix ſignificant ſinceritatem ratione albedinis. Sed vlterius eſt notandum, quòd in hominibus vt plurimum ſolēt eſſe duo, ſc. Frigus ignauiæ, quod impedit omne bonum, & Æſtus concupiſcentiæ: quod incitat ad malum. Et contra in Chriſto fuerunt cogitationes ad omne bonum faciendum quod ſignificatur per lanam quæ calefacit. Item ab omnigena mali concupiſcentia alienę: quod ſignificatur per Niuem, frigidæ naturæ, *oculi eius*, id eſt, dona Spiritus ſancti, quæ totam eius animam prouidam & videntem & perſpicuam reddiderunt, quibus plenus fuit. Sap. 11. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini. Zach. 3. Super lapidem vnum, ſeptem oculi ſunt: *tanquam flamma ignis* quia eius animam dum ipſam fœcundabat; totam flammeam ſiue igneam reddebat per ſplendorem & ardorem, vel, Sicut flamma ignis; quia plenitudo donorum in ipſorum efficacia & merito paſſionis, eſt nobis cauſa recipiendi ab ipſo ſapientiæ illuminationem & caritatis flammeum ardorem. Ioan. 1. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus Luc. 12. Ignem veni mittere in terram, pedes, hoc quantum ad fortitudinis ſtabilitatem. Pedes eius, id eſt multiplex fortitudo eius, quæ per pedes eius ſignificatur, qui totum pondus corporis portant: *ſimiles aurichalco*, quod quanto amplius incenditur, tanto amplius coloratur. Igitur fortitudo Dominica quanto amplius portabat aduerſa, tanto pulchior oſtendebatur: pedes inquam eius ſunt ſicut aurichalcum: *in camino ardenti*, hoc addit ad expreſſionem vt expoſitum eſt. Caminus ardens eſt aduerſitas tribulationum quæ animam exurit niſi ipſam patientia muniret. Eccleſiaſt. 11. Homines verò receptibiles in camino humiliationis. Poſſet autem duplex pes fortitudinis diſtingui, ſcilicet aggreſſio terribilium, & perpeſſio aduerſorum. Poſſet autem aliter per Poderem veſtem talarem Eccleſia intelligi, qua Deus veſtitur. Viri enim iuſti ſunt veſtimenta Chriſti. Pſalm. Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis. Duratura autem Eccleſia vſque ad finem mundi. Matt. 16. Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eã. Sed contra. Quia ipſe Chriſtus eſt

indu-

indumentum Ecclesiæ fine iustorum, Rom. 13. Sed induimini Dominum Iesum Christum. Respond. Vtrumque est verum, sed differenti ratione in parte; Ecclesia enim est indumentum Christi, ratione adhæsionis, Psal. Mihi autem adhærere Deo bonum est. Ratione honorificationis, notabile enim & pulchrum indumentum, est in honorem induci. Ecclesia autem honorificat Christum, id est ipsum honorando ostendit. Deinde in Ecclesia, ipsius Domini ineffabilis bonitas, sapientia, & potestas, ac dominatio excellenter apparet. Christus verò dicitur indumentum iustorum ratione decoris, ipse enim est decor eorum. Ideò vocat Ecclesiam suam formosam, quia ipse eam decorat, Cantic. 11. Columba mea, formosa mea. Ratione honoris, quia ipse est iustorum honor, vnde Augustinus 1. lib. Confess. Gratias tibi dulcedo mea, honor meus, fiducia mea, Deus meus. Item ratione protectionis, quia vestimentum protegit à nocumentis, Ecclesiast. 24. Protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris. Et præcinctum zona scilicet castitatis, quemadmodum zonæ stringunt ne anima diffluat. Aurea, propter preciositatem. Ecclesiast. 29. Non est digna ponderatio continentis animæ. Ad mammillas, quæ sunt in pectore, vnde ortum habent cogitationes, nisi zona pectus stringatur; Et dicitur hoc de ipso ratione corporis mystici, Luc. 12. Sint lumbi vestri præcincti. Nota Glos. Dan. 10. Caput, id est maiores in corpore Christi mystico, Et Capilli, id est minores adhærentes ipsi capiti Christo. Candidi, vt supra expositum est. Oculi, contemplatiui, qui spiritualibus, & Actiui ad intuendum diuina. Vel Flamma ignis, quia sunt illuminati & ardentes amore & desiderio ad Dominum. Vnde beatus Isidorus 3. libr. de Summo bono. Seruus Dei ad æternam patriam sanctis desideriis inhiat. Item. Oculi eius velut flamma ignis, quia tales alios illuminare & accendere student verbo & exemplo & orationis suffragio. De Verbo, Rom. 12. Spiritu feruentes. De exemplo, 2. Cor. 5. Caritas Christi vrget nos. De suffragio. Philip. 1. Et hoc oro vt caritas vestra magis ac magis abundet in omni scientia. Pedes, vltimi fideles Nota Glos. Matth. 24. Erit tunc tribulatio tanta qualis nunquam fuit ab initio mundi. Et tamen sicut dicit Gregorius, Electi Antechristo valde contradicent. Dicit enim sic super Iob. Dei adiutorio electi vt Antechristo contradicere valeant, fulcientur, *Et vox*, hoc quantum ad doctrinam. Ad quam describendam, tria tanguntur. Primò, Communicatio virtutis: vnde dicit. *Et vox*, id est doctrina, *tanquam*, *vox aquarum multarum*, quia prædicatio Christi quantum ad communicationem virtutis, habuit virtutem ablutiuam. Ioan. 15. Iam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis. Item illuminatiuam, Ps. Declaratio sermonum tuorum illuminat. Item Fœcundatiuam, Ecclesiast. 24. Ego sapientia effudi flumina, ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio; ego quasi fluuius Dorix, & sicut aquæductus exiui à Paradiso, dixi: Rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum, vel Aquarum multarum, id est abundantiam gratiarum. Ioannis 4. Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et dicit, Multarum propter largiorem gratiam quæ datur tempore gratiæ. Ioan. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus. Secundò, promissio beatitudinis, quod innuitur per hoc quod ipse docens tenebat in dextera septem stellas. *Et habebat in dextera sua septem*

A *stellas*, id est septem Episcopos præmissarum Ecclesiarum, per quos intelliguntur vniuersi prælati qui sunt electi, qui dicuntur stellæ; quia debent aliis verbo & exemplo lucere. Matth. 5. Vos estis lux mundi. Per dexteram significatur quod prædestinati sunt ad vitam, quæ per dexteram significatur; mali sunt in sinistra. Isaiæ 41. Suscepit te dextera iusti mei. Tertiò, comminatio damnationis, *& ex ore eius gladius*, id est prædicans comminabatur sententiam iudicij, quæ sicut gladius separabit malos à bonis & eos æternaliter perimet: *acutus*, quia acutissimè punget: *ex vtraque parte*, quia anima & corpore damnabuntur. Ierem. 17. Et duplici contritione contere eos. Deuteron. 22. Et gladius

B meus deuorabit carnes, vel Gladius, eius doctrina separans spiritum à carne. Ephes. vlt. Et gladium spiritus, quod est Verbum Dei. Acutus ex vtraque parte, quia sua acie scindente, scindit opera carnalia & internas concupiscentias: Et ita scindit intus & extra. Posset etiam Os Dei intelligi prædicatores. Ierem. 15. Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris. Dominus enim loquitur per eos, & per ipsos facit præmissa: *& facies eius*, id est illi qui ei conformes sunt, & ipsum in se repræsentant per imitationem in feruore amoris & in aliis. Gregorius: Omnes sancti vt ad gloriam mediatoris Dei & hominis Iesu Christi perueniant, ad similitudinem vitæ illius, vitam suam deducere laborant.

C *Sicut sol lucens in virtute*, scilicet sine nubibus clare. Matth. 13. Fulgebunt iusti sicut Sol in regno patris eorum. Gregorius. Post similitudinem quam nunc moribus tenent, ad similitudinem quandoque gloriæ peruenient. *Et cum vidissem*, hic ponuntur consequentia visionem, quæ ponit quatuor. Primò, suam stupefactionem. Secundò, dictam consolationem. Et posuit. Tertiò, scribendi iussionem, Scribe ergo. Quartò, visorum expositionem, & hoc in parte & non in toto. Septem stellæ. Dicit ergo: *& cum vidissem*, scilicet prædicta: *cecidi*, obstupefactus: *ad pedes eius tanquam mortuus*, Nota quatuor de Contemplatione. Primum est, Aspectus contemplationis, Cum vidissem. Ezech. 1. Aperti sunt cœli & vidi visiones Dei. Secundum, Magnitudo

D humiliationis, Cecidi quia anima cognoscens Dei altitudinem, se nihil reputat. Gregorius: Miseria humana quanto amplius inuisibilia bona cognoscit, tanto amplius ipsa sibi vilescit. Ezech. 11. Et vidi & cecidi in faciem meam. Tertium, desiderium imitationis, Ad pedes. Ad pedes Christi cadit, qui studet eum in his quæ secundum carnem gessit, imitari, supra eodem: Pedes eius &c. Viri enim contemplatiui cum à Deo consolationem dulcedinis recipiunt: sciunt sese esse participes passionum Christi configuratione. Vnde Apostolus Galat. vlt. Mihi autem absit gloriari. Quartum, est vehementia abstractionis; quia oportet esse abstractum ab

E inferioribus, *tanquam mortuum*. Galat. 11. Viuo ego, iam non ego, Coloss. 3. Mortui enim estis. Sed quomodo cecidit videndo Christum, cum ipse sit consolatio animæ? Respond. Casus iste fuit casus bonus, quia fuit exhibitio reuerentiæ, considerata diuina magnitudine. Nota Gloss. *Et posuit*, hic ostenditur Dominica consolatio, & Primo secundum quod data est facto, Et posuit super me, per hoc notatur quòd gratia fuit non debitum: *dexteram suam*, in qua intelligitur auxilium. Dextera Dei misericordia, sinistra iustitia. Dan. 10. Iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ, & ecce manus tetigit me. Secundo, secundum quod verbo. Et Primo consolatur dissuadendo

timorem dicens: *noli timere*, vehemens obstupefactio fuerat, ex qua secutus est timor quem dissuadet. Sed oonne bonum est semper timere? Prou.18. Beatus homo qui semper est pauidus. Respond. Non dissuadet timorem simpliciter & omnino; quia bonum est & expediens contemplatiuo resilire à diuina magnitudine in proptiam paruitatem, quod est rimere timore reuerentiæ, sed dissuadet timorem nimium: ex quo mentis turbatio fugere potest, tranquillitatem mentis impediens, vel, Noli timere, pati pro me. Secundo, ostendendo se creatorem: *ego sum primus*, duratione in causalitate, quia omnia condidi. Magna materia consolationis est hic & in sequentibus. Tertio, remuneratorem, *& nouissimus*, tanquam causa finalis ad quam omnia ordinantur, & ideo remunerator sum. Item Primus, ante quem nullus. Nouissimus, post quem nullus. Isaiæ 48. Ego primus & ego nouissimus. Sed quæritur quomodo sit nouissimus, cum non duret vltra ea quæ fine carent? vt sunt angeli & animæ & alia multa. Item esse nouissimum videtur esse abiectionis & ignobilitatis. Iuxta hoc potest quæri, quomodo intelligatur illud. Exod.15. Dominus regnabit inæternum & vltra. Respond. Ad primum dicendum quod non dicitur Nouissimus quantum ad durationem; quia non durat vltra ea quæ fine carent, sed quantum ad modum durandi, & quantum ad rationem finalis causalitatis. Modus durandi in Deo triplex est secundum Anselmum in Prosologio. Primus, quia per se durat æternaliter, alia autem hæc habent ab ipso: & sic quodammodo est vltra alia, & sic Nouissimus. Alius modus est; quia Deus non potest intelligi habere finem, alia autem possunt intelligi finem habere. Illud autem quod nullo modo potest habere finem, quodammodo est vltra illud quod aliquo modo potest habere finem: finem dico saltem intellectu, & si non re. Tertius modus est, quia diuina æternitas tota est simul, æternitas quæ æternorum non est tota simul, secundum Anselm. vnde æternitas eorum non attingit, vbi attingit Dei æternitas. Et ita Deus quodammodo est vltra omnia. Ita secundum finalem causalitatem dicitur Deus esse nouissimus, quia Deus est causa finalis omnium: Et ad ipsum sicut ad causam finalem omnia ordinantur; quia vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Illud autem ad quod omnia ordinantur tenet rationem nouissimi, quia finit ea: hoc autem non est indignitatis, sed incommunicabilis & simplicis dignitatis: quia Deo soli conuenit esse omnium causam finalem. August. lib. 1. Confess. Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Ad obiectum primum patet. Ad secundum dicendum, quod esse nouissimum potest dicere in generalitate in eo qui est solum nouissimus ita quod non primus: sed Deus ita est nouissimus quod etiam primus. Et hoc est singulare in Deo eo modo quod de ipso hæc duo dicũtur. Præterea nota quod aliquid potest dici Nouissimum multipliciter: scilic. ratione indignitatis vel abiectionis; & sic Christus apud Iudæos reputabatur nouissimus licet non esset. Is.53. Nouissimum virorum, virum dolorum. Vel ratione loci, sicut vltimus in loco solet dici nouissimus. Vel ratione durationis, sicut qui post alium natus est dicitur nouissimus, vel etiam plus quàm aliis viuit. Vel ratione modi durandi sicut dictum est supra, exemplum in rerum natura, non potest plene inueniri; quia singulare est in Deo. Vel ratione finalis causalitatis, sicut homo quodammodo potest dici nouissimus respectu eorum quæ facta sunt propter ipsum, licet non

A plus duret quàm multa ex ipsis. Esse ergo Nouissimum non semper dicit indignitatem, sed aliquando. Duobus autem modis vltimis dicitur Deus nouissimus, non aliis modis: illis autem duobus Nouissimum dicit dignitatem tantam, quæ nulli creaturæ conuenire potest. Ad aliud quæsitum dicendum secundum Anselmum in Prosol. quod dicitur Deus regnare in æternum creaturæ id est quam diu durat creatura & vltra; non propter durationem ipsam quia plus durant alia omnia, sed propter modum durandi & quidẽ triplicem vt visum est. Quarto, ostẽdendo se redemptorem. Ad redemptionem autem compleram concurrit eius passio & resurrectio, & vtramque tangit dicens, *& sum viuus*, quia resurrexi, *& fui mortuus*. Et ex hoc eius vita est fidelibus
B gratior. 1. Pet.4. Christus pro peccatis nostris mortuus est, *& ecce*, excitatio est ad considerandum eius vitam immortalem; quia gaudiosa est & in præmium electorum cedit, & fiduciam auxilij tribuit: *sum viuens in secula seculorum*, id est æternaliter, magna est consolatio hæc. Item persuasio magna est ad sustinendum pro eo aduersa; quia mortuus est pro hominibus & resurrexit inæternum victurus, vnde eos iuuare & tandem præmiare potest. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Heb.7. Semper viuẽs ad interpellandum pro nobis. Quinto, protectorem, *& habeo clauem*, id est potestatem, *mortis*, id est diaboli, qui est causa mortis, culpæ, &
C gehennæ. Os.13. Ero mors tua ô mors, morsus tuus ero inferne, id est ministrorum eius quibus debetur infernus, vel qui deuorant homines per suggestiones vel persecutiones ad modum inferni; vel in quibus habitat diabolus sicut in loco sibi debito, qui est infernus. Possum ergo cohibere diabolum & eius ministros, & ab eorum tentationibus protegere, vel possum intrare in mortem supplicij, & ipsum locũ inferni, & liberare quem velim. Nota Glos. qui clauem. Aliquis obiciet cum dixerit sum viuus, ad quid addidit, sum viuens? quia videtur superfluere. Resp. Primo modo potest dici, quod primo loquitur de vita diuinitatis, quæ est sine initio. Secundo de vita humanitatis gloriosa per resurrectionem. Alio modo, potest dici quod primum dicitur ad ostenden-
D dum vitam resurrectionis, vnde per oppositum subditur; Et Fui mortuus; sed repetitur ad ostendendam immortalitatem eiusdem vitæ interminabilis, vnde dicitur; Viuens, quod innuit continuationem vitæ: & sequitur; In secula seculorum: & hoc videtur melius, *scribe ergo*, quia pro hominibus passus sum, & ne incidant in mortem & infernum, *quæ vidisti*, iam in hac visione; contra eos qui scribunt vel docent quæ non intelligunt. Scribe inquam vt alios doceas, vnde inf. 11. dicitur. Et Angelo Ephesi, *& quæ sunt*, id est præsentes tribulationes, & præsens auxilium, *& quę oportet fieri post hæc*, sc. in vltimis fidelibus quæ erant & quæ futura erant, postea sibi ostendit, vt inf.
E Et ita scribit scribenda secundum triplicem differentiam temporis. Scribe inquam, *sacramentum*, id est sacram signationem, sacrum secretum, *septem stellarum*, &c. vel doceho te sacramentum, *septem stellæ*. Exponit secundam partem, vt ostendat cætera esse mysticè accipienda. *Angelos* dicit Episcopos propter eminentiam vitæ quam debet habere prælatus. Gregor. Specularis vita, & alta debet semper esse & circumspecta. Sed quare non ex toto exposuit? Resp. Aymo. Quædam exposuit, quædam signauit: quia si ex toto esset clausus, tæderet nos legere: si ex toto apertus, minus studiose legeremus. Alia ratio est, quia Dominus propter maliuolos non vult omnia esse aperta. Nota quod Prælatus dicitur

Angelus

Angelus multiplici ratione. Ratione caritatis in diligendo. B. Bernardus in Meditationibus. Diligunt quidem suos conciues, & pro his qui hæreditatem consequuntur salutis, sollicite cōgaudēt. Similiter prælatus dicitur affici caritate magna ad alios. 2. Cor. 12. Ego autem libentissime impendam & superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar à vobis. Ratione prudentiæ in eligendo siue desiderādo, quia non curat de vanis, non de auro vel argento, sed solum Deum desiderat semper habere. Tob. 12. Nil voluit Raphaël accipere. 1. Pet. 1. In quem desiderant Angeli prospicere, hoc est contra auaritiam. 2. Cor. 12. Non quæro quæ vestra sunt sed vos. Isid. 3. lib. de Summo bono. Plerique sacerdotes suæ magis vtilitatis causa quàm gregis præesse desiderāt: nec vt prosint præsules fieri cupiunt, sed magis vt diuites fiant & honorentur. Ratione sanctitatis in viuendo. Matth. 22. In resurrectione, neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei. Gregorius. Nulla rector inuidia debet pollui, qui hoc suscepit officij, vt in aliis quoque tergat maculas pollutionis: quia necesse est vt manus munda esse studeat, quæ diluere sordes curat. Ratione Scientiæ in cognoscendo. Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Isid. in lib. 3. de Summo bono. Desinant locum docendi suscipere, qui nesciūt docere: cæcus si à cæco ducatur, ambo in foueā cadunt. Ratione Informationis in instruendo. Multi enim habent scientiam qui docere subditos suos negligunt. Dan. 10. Ego dixit Angelus: Ego autem veni vt docerem te. Gregorius. Neq; huic speculationi sufficit vt alte viuat, & eorum qui sibi commissi sunt opera transcendat, nisi loquendo assidue auditores suos ad amorem cælestis patriæ succendat & pertrahat. Ratione Medicationis in curando, sicut Tobias per Raphaëlem visum recepit, Tob. 11. Ita & prælatus corrigendo, & sacramenta dispensando, exemplis disponendo: debet sauciatos sanare sicut medicus. Ecclesiast. 38. honora medicum propter necessitatem. Ratione Velocitatis in discurrendo, Isa. 6. Volauit ad me vnus de Seraphin. Prou. 6. Discurre, festina, suscita amicum tuum. Et hoc tangit sollicitudinem. Rom. 12. Qui præest, in sollicitudine. Ratione Officij in ministrando. Heb. 1. Omnes sunt administratorij spiritus. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi. Ratione Zeli suffragando, quia Angeli orant pro hominibus, & hominum orationes offerunt Deo. Tob. 12. Ego obtuli orationem tuam Domino. 2. Cor. vlt. hoc & oramus, vestram consummationem. Ratione Deuotionis in contemplando. Matth. 18. Angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei. Philip. 3. Nostra autem conuersatio in cælis est. 2. Cor. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit) raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum.

CAP. II.

ET Angelo Ephesi Ecclesiæ, scribe: Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: Scio opera tua, A & laborem, & patientiam tuam: & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos, qui se dicunt apostolos esse: & non sunt, & inuenisti eos mendaces: & patientiā habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris: & age pœnitentiam, & prima opera fac: sin autem, venio tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo nisi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes, quia odisti facta Ni- B colaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso Dei mei. Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit, Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, sed diues es: & blasphemaris ab his qui se dicūt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga satanæ. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerē vt tentemini, & habebitis tribula- C tionem diebus decem. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis: qui vicerit, non lædetur à morte secunda. Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet rhomphæam vtraque parte acutam. Scio vbi habitas, vbi sedes est satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, vbi satanas habitat. Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Balaam D qui docebat Balac mittere scādalum coram filiis Israël, edere & fornicari: ita habes, & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum Similiter pœnitentiam age: si quo minus, veniam tibi cito, & pugnabo cū illis in gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis: Vincēti dabo manna absconditū, & dabo illi calculum candidum: & in calculo, nomen nouum scriptum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei, qui habet ocu- E los tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco. Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus. Sed habeo aduersus te pauca: quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetam, docere, & seducere seruos meos, fornicari, & manducare de idolothytis. Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua. Ecce ego mitto eam in lectum: & qui mœchantur cum

ea, in tribulationem maxima erunt, nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint: & filios eius interficiam in morte, & scient omnes ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes, & corda: & dabo vnicuique vestrum secundum opera sua. Vobis autem dico, & cæteris qui Thyatiræ estis: Quicunque non habẽt doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudines sathanæ, quemadmodum dicunt: non mittã super vos aliud pondus, tamen id quod habetis, tenete donec veniam. Et qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo: & dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

CAP. II.

ET *Angelo.* Secunda pars primæ visionis, in qua iubentur scribi Epistolæ ad correptionem ecclesiarum. Scribuntur autem septem epistolæ, secundum numerum septem Episcoporum siue Ecclesiarum. Prima dirigitur Episcopo Ephesi qui erat Metropolis, & sic vlterius. Distinguũtur autem secundum proprias materias. Possunt autem distingui secundum numerum septem virtutum. In prima est admonitio ad caritatem. In secũda, ad spem; Et Angelo Smyrnæ. In tertia, ad fidem; Et Angelo Pergami. In quarta, ad prudentiam; Et Angelo Thyatiræ. In quinta, ad temperantiã; 3. cap. Et Angelo Sardis. In sexta, ad fortitudinem; Et Angelo Philadelphiæ. In septima, ad iustitiam; Et Angelo Laodiciæ, vel aliter secundum ea quæ litera ipsa magis insinuat. Prælato sunt sex necessaria, quantum ad quæ isti septem Episcopi indigebant magna admonitione: licet alia multa in prælato concurrere debeant; videlicet: caritas, magnanimitas, seueritas, humilitas, stabilitas, strenuitas. Hæc omnino sunt necessaria pastori. Caritas necessaria est, ad diligendum: magnanimitas, ad sustinendum, siue patiendum: Seueritas, ad malum extirpandum: Humilitas, ad fastum declinandum: Stabilitas, ad finaliter perseuerandũ: Strenuitas, ad feruenter agendum. Et licet stabilitas perseuerantiæ recto ordine vltimum locum de se teneat; tamen hic ponitur vltimo: quia epistola informans ad strenuitatem vltimo ponitur, eo quod scribitur illi Episcopo qui magis inter alios defecerat & magis culpabilis erat, sicut verba insinuant: quia à nullo bono commendatur sicut alij. In prima ergo epistola, fit admonitio ad caritatem, per quam diligantur diligenda. In secunda ad magnanimitatem per quam sustineantur aduersa. In tertia & quarta ad seueritatẽ, per quam ab aliis extirpentur vitia: sed differunt, quia in tertia est admonitio ad extirpandos male credentes: in quarta ad extirpandos male docentes. In quinta, ad humilitatem: per quam à seipso eliminetur inanis gloria. In sexta, ad stabilitatem: per quam teneatur perseuerantia. In septima ad strenuitatem: per quam efficiatur meritoria vita. Item prima epistola continet tria: Exordiũ Narrationem, scio opera: Conclusionem, Qui habet. Et hæc consequens diuisio in qualibet epistola

A poterit obseruari Exurdium introducit tres personas. Personam recipientis epistolam: Et Angelo. Personam scribentis: Scribe, Personam loquẽtis in epistola; hæc dicit. Dicit igitur, *& Angelo.* Quasi dicat, scribe quæ vidisti. Alloquitur Angelo, id est Episcopo. *Ecclesiæ Ephesi.* Huic primo scribit tanquam Metropolitano & sublimiori; vt ipse correctus sit aliis forma viuendi. Ephesus interpretatur, voluntas mea in ea. Maiores enim maxime tales esse debent vt complaceat Deo in ipsis. 2. Cor. 5. Contendimus siue absentes siue præsentes placere illi. Item nomen conuenit cõmotioni: quia voluntas Dei, id est, amor & contemplatio Dei est in eo qui feruenter amat. Prou.

B 7. Ego diligentes me diligo. *Hæc dicit.* Hic describitur Christus ipse quantum ad duo. Primo quãtum ad pietatem, in supportatione peccatorum. Hæc: Quæ sequuntur, *dicit, qui tenet septem stellas,* id est septem episcopos, quibus scribitur, *in dextera sua.* Per dexteram intelligitur eius misericordia, quasi dicat, non abiiciam eos, licet peccauerint, & bene dicit: Tenet, quia amplius caderet homo in offensam & etiam prorsus in infernum. Psal. Nisi quia Dominus adiuuit nos. Secundo quantum ad liberalitatem in distributione donorum, *qui ambulat.* Tangit visionem illam supra primo cap. In medio septem candelabrorum. Ambulat ergo per effectum, quia omnibus se præsentem

C offert ad dandum, ac si ambularet hinc inde si sit qui recipiat. *In medio septem candelabrorum aureorum.* Quia communiter dona sua distribuit, quantum est de se, hæc etiam supra primo cap. exposita sunt, *scio.* Hic ponitur Narratio, quæ continet quinque: communicationem, Scio; Argumentationem, Sed habeo; Admonitionem, Mẽmor: comminationem, Sin autem venio: Consolationem, Sed hoc habes. Commendat autem à quatuor quæ sunt prælato necessaria. Primum, est rectitudo operum. *scio opera tua.* Id est approbo, beatus cuius opera laudem Dei merentur. Psal. Nouit Dominus viam eius. Secundum, sustinentia tribulationum, *& laborem.* Id est tribulationem, in qua est magnus labor: sed consideratio mercedis,

D lenit. Infra 14. Amodo iam dicit spiritus, contrà Isaiæ 40. Assument pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt. Respond. Sustinentes aduersa laborem habent quidem ad afflictionem naturæ, quia eorum natura ibi affligitur: tamen illi qui perfecti sunt, & se in aduersis laborent, quantum ad naturæ afflictionem, non tamen laborant quantum ad mentis consolationem: quia iocundum est & delectabile ex parte rationis, pati propter dilectum. Vnde Augustinus super Ioan. 1. Qui amat non laborat. Tertium, longanimitas in expectatione præmiorum, *& patientiam tuam.* In expectatione præmij. Iacob. 5. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & seroti-

E num, vel patientia in labore aduersorum. Gregorius. Patientia vera est quæ & ipsum amat quem portat. Quartum, zelus in impugnatione hæreticorum, *& quia non potes.* Et circa hoc multa tanguntur: Primum intolerantia, in expellendo, & approbatio. Quia, id est quod non potes sustinere malos sed expellis & expugnas virtute verbi. 1. Cor. 6. Auferte malum ex vobis ipsis. Sed quomodo dicit, non potes: ergo non erit ex voluntate quod eos expellebant. Item videtur quod hæretici de quibus loquitur, non sint extirpandi. Matth. 13. Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem.

Respond.

Respond. ad primum dicendum quod modus est loquendi ad expressionem zeli. Solet enim dici, quando quis magno affectu vult aliquid facere: ego non possem dimittere quin hoc facerem: simile, Ioan. 11. Propterea non poterant credere, scilicet quia voluntas erat ad contrarium. Ad secundum dicendũ, quod hæretici aut sunt occulti, & hi non sunt extirpandi, dum est de eis ambiguũ: ne si indiscrete expellantur, sit bonis occasio mali, quia vel schisma posset emergere, vel boni possent extirpari cum aliis: quia idem posset credi de eis quod de aliis, vbi est ambiguum. Vnde sequitur: Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul & triticum, & de his loquitur Matth. 13. secundũ Glos. Alij sunt manifesti, & hi sunt resecandi, & sic loquitur hic. Secundum, prudentia in probando. Psal. Tentasti eos, id est probasti doctrinam eorum. *Qui se dicunt Apostolos esse*, id est missos ad alios, vt eos facilius decipiant, *& non sunt*, 2. Cor. 11. Nam eiusmodi sunt Pseudoapostoli, operarij subdolosi, transfigurantes se in Apostolos Christi. Tertia efficacia, in deprehendendo, non enim fuit in aliis examinatio, *& inuenisti eos mendaces*, quia non erant à Deo missi vt dicebant cum doctrinam eorum malam & vitam prauam inueneris. Ierem. 23. Seduxerunt populum suum in mendacio suo, cum ego non misissem eos. Quarto, patientia in sustinendo, scil. aduersa, *& patientiam habes*, scilicet in aduersis, quæ hæretici conuicti tibi inferunt vel procurant. Gregorius. Patientia est radix omnium custosque virtutum. Sed vnde est quod idem commendat eum à patientia? Item supra dixit: Non potest sustinere malos, hic dicit, Patientiam habes, cum malos sustineat, qui patientiam habet. Respond. ad primum dicendũ quod supra vocat patientiam longanimitatem in expectatione retributionis, secundum Glos. hic autem voluntariam sustinentiam tribulationis. Vel si supra dicatur patientia secundum alium exponendi modum voluntaria sustinentia tribulationis, differentia est: quia ibi loquitur de patientiâ in generali: hic in speciali respectu aduersorum ab hæreticis inflictorum. Ad aliud dicendum quod supra loquitur de sustinentia respectu mali culpæ in alio: hic de patientia respectu pœnæ in seipso inflictæ ab alio id non est sustinendũ vbi potest percurri, sed hoc debet. Bonum autem est quod qui patientiam habet, sustinet malos quantum ad pœnam sibi ab eis illatam: non tamen oportet quod sustineat eos quantum ad culpam in eis repertam. Quinto, rectitudo in intendendo: quia rectum finem intendit secundum honorem & amorem nominis Dei, *& sustinuisti*, mala illata, *propter nomen meum*. Act. 21. Ego autem nõ solum alligari. Sexto, vigor in persistendo, quia perseuerauit in illa patientia, *& non defecisti*. 1. Cor. 4. non deficimus &c. Contrà quia sequitur, Caritatem tuam reliquisti: ergo defecerat. Item non videtur malum deficere, quia dicitur in Psal. Defecit in salutari tuo anima mea, defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Respond. ad Primum quod non negat simpliciter eum defecisse, sed loquitur de defectu per impatiẽtiam. Duplex igitur est malus defectus. Vnus est defectus à feruore caritatis, & sic defecerat à sustinentia tribulationis, & sic non defecerat licet ipsum hæretici persequerentur. Ad secundum dicendum quod triplex est defectus. Vnus, culpabilis, cũ quis deficit per culpam impatientiæ in aduersis, vel aliã quamcunque. Iob. 3. Nunc autem venit super te plaga & defecisti: Alius, pœnalis, quando deficit homo in morte vel in damnatione. Psal. deficientes quemadmodum fumus deficiens. Tertius, salubris: qui est ex amore & desiderio ardenti. Psal. Concupiuit & defecit anima mea in atria Domini. Aug. lib. 3. Confess. Tu amor meus in quem deficio vt fortis sim. Dicendum est igitur quod malum est culpabile deficere primo modo: malum pœnale deficere secundo modo: optimum autem & dulcissimum deficere, tertio, *sed habeo aduersum te pauca quod caritatem tuam primam*, id est quam prius habueras, *reliquisti*, quòd non habes feruorem caritatis vt antè. Greg. 19. Moralium. Sunt nonnulli qui paulisper per augmenta temporum patiuntur detrimenta virtutum. Vel potest dici secundum regulam Ticonij, quod illa commendatio præcedens est quantum ad aliquos de subditis: hæc autem arguitio quantum ad quosdam alios. Etiam prælato ascribit quæ sunt subditorum, & tunc est sensus, Caritatem tuam primam reliquisti in aliis. *Memor esto itaque vnde excideris*. Hic ponit admonitionem, & hoc quantum ad tria, scil. ad damni considerationem, Memor esto vnde excideris, quia à caritate. Beda. Si de caritate excisus es, quia Deus caritas est, vel vnde, scilicet à consortio fidelium, quia qui à statu gratiæ & caritatis cecidit, iam non est de societate fidelium merito & participatione bonorum, quam habet iustus. Psal. Particeps sum omnium timentium te. Secundo, quantum ad peccati satisfactionem, *& age pœnitentiam*, satisfaciendo. Matth. 3. Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Tertio, quantum ad operandi feruorem, *& prima opera fac*, id est operare cum feruore caritatis, vt prius. Eccles. 9. Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, vel secundum Glos. Et prima, id est præcipua, *sin autem*, hic ponitur comminatio. Primo ex parte personæ. Sin autem, *venio cito*, id est veniam. Sed venio dicit vt ostendat hoc esse in prõptu. Et potest intelligi de aduentu ad iudicium, qui cito fit: quia tempus vsque ad iudicium breue est respectu æternitatis, *tibi*, id est ad perditionem tui, vt te corpore & anima interficiam. Infra 7. Venio cito Amen. Vel de aduentu per affectum inducendo ei mortem, & tunc corpus moritur, & anima mala damnatur. Secundo ex parte dignitatis collatæ, & interim, *mouebo candelabrum*, id est Ecclesiam tibi commissam, *de loco suo*, scil. de manu tui regiminis, quasi dicat auferam tibi Ecclesiam & credam alteri gubernandam, vel. Mouebo candelabrum, id est auferam virtutes & dona per quæ spirituale cuiuslibet candelabrum constituitur, quo in se lucet & alios illuminat. De loco suo, id est de statu suo alto, claro, & nobili quasi dicat, auferã tibi virtutes & dona ad quæ postea nunquã reuertaris, & nõ eris in loco tuo pristino: sed locus tuus erit non altus sed infimus non clarus sed tenebrosus, non nobilis, sed vilis. Ierem. 3. Leua oculos tuos in directum & vide vbi nunc prostrata sis, *nisi pœnitentiam egeris*. Ecce quòd sine pœnitentia non est salus peccatori. Luc. 13. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis sicut & illi, *sed hoc habes*, consolatio est, *facta Nicolaitarum*, id est eorum qui sequuntur Nicolai doctrinam in communi vsu mulierum & in cõmestionẽ idolothytorum, *quæ & ego odi*, quia abominabilia, quia sunt facta immũditiæ quantũ ad primum errorẽ, & quæ dissipãt pacem humanam, & quæ sunt contra legem naturæ & institutionem diuinam: qui, sic legitur in Genes. Matrimonium

instituit vt esset vna vnius in matrimonio, & qui
non est in matrimonio, actum illum non nisi dã-
nabiliter exercere potest. Hoc enim ostendit Do-
minus in illa institutione matrimonij. Item sunt
facta idololatriæ & iniuriæ in Deum quantum ad
secundum errorem. Eccles. 15. Omne execramẽ-
tum erroris oderit Deus & non erit amabile ti-
mentibus illum. Nicolaus fuit vnus ex septẽ dia-
conibus de quibus Act. 6. & fuit ab Apostolis &
alijs discipulis reprobatus, quia ad vxorem redi-
bat, vnde indignatus prædicabat omnes mulieres
communicandas & comestionem idolothyto-
rum. Interpretatur autẽ Nicolaus populus & si-
gnificat Gentiles, Iudæos, & Hæreticos & falsos
Christianos qui stulte viuunt & si recte credant.
B Eccles. 1. Et stultorum infinitus est numerus, *qui
habet aurem*, hic ponitur conclusio epistolæ quæ
duo cõtinet, scilicet excitationem intellectus, &
excitationem affectus, Vincenti. Dicit igitur. Qui
habet aurem quasi hæc dicta sint particulariter
Angelo Ephesi, sed etiam alijs vniuersaliter di-
cuntur, vnde qui habet aures, interiores, scilicet
intellectum promptum & multiplicem, *audiat quid
spiritus*, id est Deus trinitas. Ioan. 4. Spiritus est
deus, vel spiritus scilicet ex cuius dono est doctri-
na fidelium, *dicat ecclesiis*, supra loquebatur parti-
culariter; nunc Ecclesiis generaliter, vt innuat
doctrinam hanc non tantũ particularem sed etiã
C generalem, dicat, scilicet præmissa, vel illud quod
sequitur. Vincenti, Marc. 13. Quod autem vobis
dico omnibus dico. Vincenti: vt ad prædicta om-
nes accingãtur, excitatur affectus per promissio-
nem, quasi dicat, cur audiendũ? quia Vincenti ad-
uersa, tentationes, & vitia & in hoc perseueranti.
Rom. 12. Noli vinci à malo, *dabo*, gratis, hoc fuit
in Sacramento Eucharistiæ, *edere*, ad refectionem,
de ligno, id est arbore, *vitæ*, quia esus huius arboris
vitam dat mundo. Hoc lignum vitæ est ipse Chri-
stus. Ioan. 6. qui manducat me & ipse viuet pro-
pter me. Dicitur autem Christus lignum propter
virtutem roborantem. Isa. 40. Qui dat lasso virtu-
tem, & his qui non sunt fortitudinem: Et robur
multiplicat. Item propter vmbram protegẽtem.
D Cant. 2. Sub vmbra illius. Propter fructum refi-
cientem. Matth. 11. Venite ad me omnes qui la-
boratis & onerati estis, & ego reficiam vos, *quod est
in paradiso Dei mei*, id est in Ecclesia militante quæ
est paradisus; quia Deus in ea suos amatores
nutrit, & reficit suauissimis refectionibus, & hoc
solum datur timentibus ipsum. Eccles. 40. Timor
Dei sicut paradisus benedictionis. In hac paradi-
so quæ est hortus delitiarũ, multiplices arbores,
id est electi & multi fructus meritorum inueniũ-
tur, in quibus delectatur Dominus & cultor horti.
Cant. 4. Emissiones tuæ paradisus malorum pu-
nicorum: intra quas autem arbores est in ea arbor
siue lignum vitæ de quo hic dicitur. Vincenti da-
bo edere, & bene in hac paradiso dicitur esse li-
E gnum: quia extra Ecclesiam non est salutare sa-
cramẽtum, sicut nec salus. Vnde Gregorius. Sola
est Ecclesia per quam sacrificium laudis Domi-
nus libenter accipiat: mercedem denarij non nisi
qui intra vineam laborauerant acceperunt, *Dei
mei*, id est quam plantauit Pater meus, quem vo-
cat Christus Deum suum inquantum homo, pro-
pter singularem amorem, & plenam obedientiæ
subiectionem. Ioan. 20. Deum meum & Deum ve-
strum. Nota quod Sacramentum Eucharistiæ est
excelsum dignitate; quia in eo vere est, & vere su-
mitur ipse Christus verus Deus & homo. Et ideo
A non debet sumi nisi à dignis: qui scilicet trium-
phent de vitiis, & sint sine macula culpæ morta-
lis, & ideo dicitur Vincenti, scilicet vitia vt sit
mundus. Augustinus super Ioan. Panem cælestem
spiritualiter manducate, innocentiam ad altare
deportate. 1. Cor. 11. Qui enim manducat & bibit
indignè. Gratuitum, liberalitate. Ex magna enim
gratia & liberalitate Dei est quod dat nobis seip-
sum in cibum in hoc sacramento. Vnde dicit, da-
bo, vbi notatur gratia & liberalitas. Ioan. 6. Et pa-
nis quem ego dabo, caro mea est. Refectiuum, sa-
tietate. Vnde sequitur: Edere. Nõ promittit Deus
cibum qui non satiat. Psal. Edent pauperes & sa-
turabũtur. Ioan. 6. Caro mea verè est cibus. Ope-
B ratiuum, carnalitate. Operatur enim indigentiæ
suauitate, vitam gratiæ in præsenti, & gloriam in
futuro. Vnde dicitur: de ligno vitæ. Ioan. 6. Panis
verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mũ-
do. Itẽ Oblectatiuum, suauitate; quia suauissima
dulcedine delectatur in eius perceptione anima
deuota, quod signatur cum hoc lignum vitæ di-
citur esse in paradiso Ecclesiæ militantis. Paradi-
sus enim nomen est amœnitatis & deliciarum. In
gremio vero Ecclesiæ viri spirituales multis deli-
ciis spiritualibus oblectantur; specialiter in hoc
Sacramento: vnde sequitur: Quod est in paradiso
Dei mei, quod signatur Sap. 16. Panem de cælo
paratũ præstitisti illis sine labore, omne delecta-
C mentum in se habentem. Ambros. in lib. 5. de Sa-
cramentis. In hoc pane nulla est amaritudo, sed
omnis suauitas. Aliter possunt hæc verba intelli-
gi pro statu patriæ; Vincenti vitia, per fortitudi-
nem mentis dabo edere in æterna fruitione, de li-
gno vitæ seipsum sic vocat, qui est arbor vnde vi-
ta æterna emanabit in bonos. Prou. 3. Lignum vi-
tæ est his qui apprehenderint eã, Quòd est in pa-
radiso cælesti, vbi est plenitudo beatorum; Dei
mei, quia Deus Pater illũ paradisum instituit ad
glorificationem sanctorum. Licet autẽ filius om-
nia in quantum Deus inuisibiliter operetur; tamẽ
patri hoc attribuit inquantũ est homo, ad hono-
randum ipsum patrem. Nota quod in his verbis
ostenditur iusti meritum: Vincenti, & præmiũ in
D patria dabo. Circa meritũ victoriæ notatur quòd
laborandum nobis est vt vincamus omnia bella
tentationũ, quadruplici ratione siue motiuo. Pri-
mum motiuum est, Beniuolentia adiutoris: quia
Deus paratus est dare adiutorium ad vincẽdum,
dum diligẽter petatur orando. II. Machab. 10. Be-
nedicebant Dominum qui magna fecit Israël, &
victoriam dedit illis. Ioan. Chrysost. Perseueran-
te prece, perseuerans victoria roboratur. Secun-
dum, Gratia redemptoris, qui pro nobis mori vo-
luit. Gregorius. Amore nostri redemptor noster
occubuit: & nos amore eius discam' vincere nos-
metipsos. Tertium, Declinatio damnationis. In-
fra eodem. Qui vincit non lædetur à morte secun-
da. Quartum, desiderium retributionis. Vnde di-
E citur hic Vincenti, & beatus Maximus in quodã
sermone. Corona verò victoribus datur. Circa
primum notandum quòd ipsum est desiderabile
& amabile propter multa. Propter sui magnitu-
dinem, ex qua est quòd proprie aliquibus meritis
non potest emi, & si habeatur; datio erit non red-
ditio. Vnde dicitur. Dabo, gratis scilicet. Luc. 12.
Nolite timere pusillus grex, quia complacuit pa-
tri vestro, dare vobis regnum. Rom. 8. Non sunt
condignæ passiones huius temporis ad futuram
gloriam quæ reuelabitur in nobis. Propter frui-
tionis satietatem. Vnde dicitur Edere, iste esus

erit

A erit fruitio plenc satians. Isaiæ vlt. Serui mei comedēt, &c. Psal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Propter vitæ immortalitatē. De ligno vitæ. Sap. 5. Iusti in perpetuum viuent. Propter loci amœnitatē. Vnde sequitur. Quod est in paradiso. Nomen enim paradisi, sonat amœnitatem, & locus ille pulcherrimus est, & omni bono plenus. B. Bernardus in suis Meditationibus, Et quis nō illic habitare vehementer desideret, & propter pacem, & propter amœnitatem, & propter Dei visionem? Sed dubitari potest de hoc quod dictum est supra: Mouebo candelabrum tuum. Glosa, & auferam virtutes, &c. Contrà quia virtutes & dona amiserat: quia, secundum Glosam suprà, ceciderant à consortio fidelium. Itē aliàs non comminaretur morte corporis & animæ. Item non decet Dominum auferre dona gratiæ. B Respond. Ad primum potest dici quòd sicut caritas habita datur vt amplius habeatur, secundum Augustinum: sic ipsa Caritas & aliæ virtutes & dona quandoq; dicūtur auferri, cum magis ac magis homo impœnitens elongatur ab eis: ita vt sit ad ea minus quā prius dispositus, & nūquam ad statum gratiæ reuertatur. Et sic loquitur hîc. Ad secundum dicēdum: quod proprie loquendo Deus nunquam aufert gratiam ab aliquo: sed dicitur auferre, negatiuè, non positiuè, scilicet quia non cōseruat gratiam ei qui prius habebat: vel, non apponit ei qui non habebat, sed permittit magis ac magis elon- C gari à statu gratiæ, vt dictū est, & hoc vltimo modo hîc videtur accipiendum. Dubitatur etiam de hoc quod dicitur: Edere de ligno vitæ. Cum enim ipse Christus se totum det in cibum, tum in sacramento Eucharistiæ, tum in statu patriæ, videtur quod conuenientius dictum esset: Vincenti dabo edere lignum vitæ. Respond. dicendū, quòd dulcedo Diuina infinita est & ideo inexhauribilis, & ideo nullus totam potest sibi imbibere: sed quilibet sibi accipit quod potest, & ideo rectius dicitur de ligno quam lignum, *Et Angelo Smyrnæ.* Secunda epistola est, & diuiditur in Exordium, Narrationē: Scio. Conclusionem: Qui habet aures. Exordium introducit tres persooas, vt supra. Smyrnæ nomē D ecclesiæ bene conuenit admonitioni, quoniā excitat ad magnanimitatem sustinendi aduersa. Smyrna enim interpretatur, quasi myrrha & canticum: & tam pastoris quàm subditi in tribulatione quæ est in myrrha, qua natura affligitur & ex hoc conseruans à putrefactione peccati, cantent Deo canticum interni gaudij. Ephes. 5. Cantantes & Psallentes in cordibus vestris. *Hæc,* hîc describitur persona Christi. Primo, secundum diuinitatem. Secundo, secundum humanitatem. Secundū diuinitatem ostenditur creator. *Hæc dicit primus,* duratione ex causalitate. Item glorificator, *Et nouissimus,* quia causa finalis, & ideo remunerator. Isa. 48. Ego primus & ego nouissimus, & ideo te- E nenda sunt quæ dicit. Secundū humanitatem verò tangitur eius passio, quæ fuit pretium redemptionis, *qui fuit mortuus.* Rom. 5. Christus secūdum tempus pro impijs mortuus est. Item resurrectio, quæ fuit ex respectu retributionis, *Et viuit,* 2. Cor. vlt. Et crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei, *Scio,* hîc ponitur narratio, & primo ponit commendationem, Secundo admonitionē, Nihil. Tertio, promissionem, Et dabo. Commendat autem eum quantum ad tria. Quantum ad corporis tribulationem: contra concupiscentiam carnis, *Scio,* id est accepto tribulationem tuā propter patiētiam, vel. Scio, id est cognosco ad libe-

A randum te & remunerandum. Psal. Multæ tribulationes iustorum. Secundo quantum ad rerum abdicationem: contra concupiscentiam oculorū, *Et paupertatem,* vel quia non curabat possidere: vel quia pauperibus dispergebat. Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Seneca. Scire vti paupertate, magna felicitas est. Sed licet sis pauper rebus, tamē *es diues,* virtutibus & spe retributionis. August. lib. 7. de Ciuit. Dei, Aliud sunt diuitiæ aliud pecuniæ. Nam dicimus diuites sapiētes, iustos, bonos: quibus pecunia vel nulla vel parua est, magis enim sunt virtutibus diuites: Pauperes verò auaros sēper inhiantes & egentes, vel. Paupertatem, quam te credis habere in meritis: contra miro modo agitur, vt vnde mens dignior efficitur, inde sibimet B indigna videatur. Tertio, quantum ad famæ depressionem, contra superbiam vitæ. Vnde sequitur, *Et blasphemaris,* id est diffamationem sustines, quod est pati blasphemiam. 1. Cor. 4. Blasphemamur & obsecramus, *ab his qui se dicunt,* mendaciter, *Iudæos esse,* id est confitentes nomen & fidem catholicam & fratres de gremio ecclesiæ, *Et nō sunt.* Tit. 11. Confitentur se nosse Deum, factis autem negāt, *sed sunt synagoga,* id est congregatio, *sathanæ,* id est quam sathanas sibi congregauit, vel subiecta sathanæ. Sathanas interpretatur aduersarius, 1. Petri vlt. Aduersarius vester diabolus. Hoc autem grauius, cum qui ab eis qui se amicos dicunt C persecutionem sustinet, *nihil,* hic ponitur ammonitio & primo excitat ad sustinendi magnanimitatem. Secundo ostendit eius necessitatem, Ecce. Tertio hortatur ad ipsius magnanimitatis soliditatem: Esto fidelis. Dicit igitur, *nihil.* Matth. 10. Nolite timere &c. *passurus es,* quia, *ecce,* quasi certum sit tibi, & est demonstratio ad intellectum, *missurus est diabolus,* quod interpretatur deorsum fluens, quia à nobili statu in ignobilem cecidit: Isaiæ 14. Quomodo cecidisti, *aliquos ex vobis in carcerem,* id est tribulationem, quæ quasi carcer est hominis tribulati. Missurus inquam per membra sua suggerendo & procurando efficaciter, *vt tentemini,* id est probemini. Sap. 3. Tanquam aurum in D fornace, vel. Vt tentemni, id est despectui habeamini diabolo & eius membris, quod erit vobis tentatio, quia fugit homo contemni: nisi adsit humilitas perfecta. Et habebitis tribulationes. Diebus decem, diuina sapientia non vltra sustinuit, hoc enim ad mysterium facit, per hoc enim signatur quod Dominus armis decalogi protegit in certamine vitæ præsentis: vel quod debemus omni tempore contra vitia pugnare. Per septenarium enim signatur vniuersitas temporis, per ternarium ternarius vitiorum, quæ sunt radices animorum. 1. Ioan. 11. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, *esto fidelis,* in E sustinendo viriliter omne aduersum, tali dicetur. Matth. 25. Euge serue bone & fidelis, *vsque ad mortem.* Bernardus. Quid prodest currere & ante cursus metam deficere? *Et dabo tibi,* si sic feceris. Ioan. 10. Et ego vitam æternam do eis, *coronam vitæ.* Corona tria importat, quietis tranquillitatem, quia corona dat præmium post certamen. Iac. 1. Cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Item bonorum plenitudinem, quia corona habet perfectam figuram omnibus alijs perfectiorem, scilicet circularem. Psalm. Replebitur in bonis desiderium tuum. Item honoris sublimitatem, quia corona est dignitatis & honoris insigne. Psal. Gloria & honore coronasti eū Domi-

ne. Vitæ, scilicet immortalis; quia hoc nomen Vitæ cum pondere est accipiendum. 1. Ioan. 11. Et hæc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. Patent iam quinque de præmio. Liberalitas, tranquillitas, copiositas, dignitas, immortalitas. *Qui habet.* Hæc conclusio ponitur ad excitandum. Et primo fit excitatio intellectus, *qui habet aures*, scilicet intellectum prõptum & aptum ad discernendum, *audiat*, id est intelligat cum effectu. *Quid spiritus dicat ecclesiis*, scilicet præmissa. Secundo, affectus, *qui vicerit*, aduersa & vitia, *non lædetur à morte secunda.* Prima animæ mors est in peccatis, secunda in pœnis gehennalibus, Infra 20. In his secunda mors non habet potestatem. Sed circa illud quod dicitur supra. Et blasphemaris, quæritur sicut quærebat Gregorius, Vtrum semper sint dissimulanda verba diffamantium siue detrahentium: an autem sint compescenda; quòd semper sint dissimulanda videtur per Chrysostomum dicentem, Si viodicare vis, sile: & sic molestam dedisti plagam. Contra, quia illa detractio potest dare scandalum auditoribus. Respond. Notandũ quantum ad eum cui derogatur, siue detrahitur, melius est dissimulare, propter meritum patientiæ: si tamen sit talis cuius vita sit alia in imitationis exemplum, tunc bonum est propter vtilitatem audientium, qui ex auditis scandalizari & accipere occasionem mali, & ab audienda eius doctrina retrahi possunt opportuno tempore & loco verba obloquentium prudenter & maturè compescere: si tamen sit persona ad hæc idonea, habens discretionem, & maturitatem ac efficaciam verbi: quòd si tunc noluerit corrigi, sustineant æquanimiter per omnia. Vnde Gregorius, Linguas detrahentium debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: aliquando autem etiam compescere. Hi enim quorum vita in exemplo imitationis posita est, debent si possunt detrahentium sibi verba compescere: ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes bene viuere cõtemnant. Cum verò linguæ derogantium corrigi nequeant, æquanimiter sunt per omnia tolerandæ. Ex his verbis Gregorij patet quòd verba obloquentium nec semper sunt dissimulãda, nec semper compescenda: sed quandoque dissimulanda propter meritum proprium, quandoque (cum fieri discrete potest) compescenda, propter commodum aliorum, vt dictum est. Ad illud Chrysostomi dicendum quod pro tempore silendum est, vt visum est, concedendum etiam; quòd quantum ad illum contra quem fit obloquutio, melius est silere, vt supra dictum est; si tamen patientiam habere nouit: licet aliter quãdoque propter alios expediat. Præterea Chrysostomus loquitur de abstinendo à verbis inordinatis, & illud semper habendum est. Vnde post præmissa verba subdit: Si verò conuitium conuitio copulas, ignem accendisti. Ad oppositum patet; quia pro tempore est loquendum. Deinde obiicitur de hoc quod dicitur, Vt tentemini. Glosa, vt probemini; quia non ad hoc procurat diabolus tribulationem iustorum vt probentur, sed vt deiiciantur. Item si iustus probatur in aduersis: quæritur, cui? aut Deo, aut sibi. Deo non, quia omnia nouit: si sibi, ergo damnose; cum consideratio propriæ infirmitatis sit occasio pusillanimitatis: vnde multi solent dicere: Non possem illud sustinere. Respond. Ad pri-

A mum dicendum, quod vel tenetur consequutiuè hæc dictio. Vt, quasi dicat, ex illa tribulatione sequetur probatio vestra, sicut accipitur Matth. 1. Hoc totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est. Vel si accipiatur causaliter, vt dicat habitudinem causæ finalis: non notatur intentio probationis iustorum ex parte diaboli, sed ex parte Dei permittentis. Ideo enim iustos tribulari permittit, vt probentur. Psalm. Quoniam probasti nos Deus, &c. Ad aliud, dicendum quod iustus per aduersa probatur, & notus fit, non Deo, sed sibi; vt infirmitatem vel virtutem suam cognoscat; inde proficiat in bono, & etiam aliis vt ædificentur per eius exemplum; & iterum glori-

B ficent Deum. Vnde super illud Psalm. Proba me Deus &c. Glosa Indica me probatum, non tibi, quia omnia nouisti; sed mihi & hominibus. Ad illud quod obiicitur de Pusillanimitate dicendum quòd hoc est ex culpa hominis, qui probatur, quantum enim est de intentione Dei probantis, cognitio propriæ infirmitatis habita per experimentum tribulationis, introducit humilitatem, & excitat ad diuini adiutorii petitionem. Præterea & si illud quod obiicitur sit verum in quibusdam, non habet tamen locum in multis, qui se infirmos videntes, currunt ad firmitatem diuinam. 2. Cor. 12. Nam virtus in infirmitate perficitur. Tertio quæritur, quare permittit Deus

C hominem tentari? Multis enim est tentatio causa lapsus & damnationis: ergo non decet Deum hoc permittere. Contra similiter. 1. Cor. 11. dicit Glosa. Tentatio cui non consentitur, non est peccatum; sed materia exercendæ virtutis, sed decet Deum permittere quicquid homini est vtile. Respond. Dicendum quod rectissime Deus permittat hominem tentari, & hoc multiplici ratione. Vna ratio est, Introductio humilitatis, ex sui cognitione: quia cum videt se per se non posse resistere humiliat seipsum in conspectu Dei. Cognoscit etiam per tentationem, vtrum sit fortis an debilis, & ex vtroque habet causam humilitatis. Vnde Gregorius. Esse se magnarum virtutum homo crederet, si nullum virium defe-

D ctum sentiret: sed dum tentatione irruente quatitur, contra insidias munimen humilitatis ostenditur. Secunda excitatio deuotionis in feruenti oratione, quia tunc cognoscitur homo currere ad liberatorem, tentatio enim augetur & vincitur nisi Deus subueniat, vnde Gregorius, 9. lib. Moralium. Cum se homo nil esse considerat, discit proculdubio cuius requirat. Augmentum meriti in vincenda tentatione. Vnde Isidorus in 3. lib. de Summo bono. Non amplius tentat electos diabolus, quàm permittat Dei voluntas, tentando autem profectus sanctorum fuit. Supra eodem, Vincenti dabo edere. Præuentio peccati ex fomitis inclinatione. Post iustificationem enim peccatoris remanet multiplex sequela pec-

E cati, & hoc habet præcipue locum in eis qui inde processerunt multum in austera & feruenti pœnitentia, quæ multum illas sequelas attenuat. Vnde Gregorius, 9. Moralium. Sæpe hoc quod fletu interueniente deletum est, ad animum redit; & deuicta culpa in antiquo certamine rediuiua pulsatione reparatur. Quinta ratio est vigilantia cautelæ in virtutis conseruatione. Vnde Gregorius, Tentatus non solum à quo vires accipiat discit; sed quanta eas vigilantia seruet intelligit. Sæpe enim quem tentationis certamen superare non valuit, sua deterius securitas stra-

nit. Mater enim negligentiæ solet esse securitas. A
Sexta, prouocatio sollicitudinis in virtutis exercitatione. Vnde Isidorus in li. 3. de Summo bono. Vtile est seruo Dei post conuersionem tentari, quatenus à torpore negligentiæ, sollicitantibus vitiis ad virtutes animum præparet. Septima, accensio caritatis ex obtenta miseratione, scilicet cum homo percipit robur gratiæ contra tentationes sibi dari. Psal. Diligam te Domine fortitudo mea. Bernardus in lib. de diligendo Deo. Si frequens ingruerit tribulatio, & frequens ad Deum conuersio fiat, vt à Deo frequens liberatio consequatur; nonne etsi fuerit ferreum pectus emolliri necesse est ad gratiam liberantis? quatenus homo Deum diligat, non propter se B
tantum, sed propter ipsum. Octaua, documentum compassionis ex comperta afflictione; sicut Dominus permisit Petrum non tantum de negatione tentari, sed etiam labi secundum Gregorium. Vnde loquens beatus Gregorius de illa negatione de qua tẽtatus, & in quã lapsus beatus Petrus, dicit sic: Prius omnipotens Deus eum sibi ostendit, & tunc cæteris præposuit, vt ex infirmitate sua cognosceret, quàm misericorditer aliena infirma toleraret. Ad illud quod obiicitur dicendum. Licet aliquibus sit tentatio occasio peccati & damnationis; tamen non dedecet Deum permittere homines tentari; quia & si illud quantum ad reprobos verum sit, tamen electis finaliter tentationes cooperantur in bonum. C
Præterea hoc ex culpa illorum est: quia si ad Deũ accederent, adiutorium susciperent: quia fidelis Deus qui non patietur &c. *Et Angelo Pergami.* Hîc fit admonitio ad seueritatem quæ est per zelum in expellendo hæreticos male credentes & male operantes. Diuiditur autem hæc tertia epistola in Exordium, Narrationem, Scio; Conclusionem, Qui habet. Dicit igitur. *Et Angelo Pergami*, bene nomen conuenit admonitioni. Interpretatur enim diuisio cornuum, id est separatio hæreticorum, suam sectam defendentium. Psal. Omnia cornua peccatorum confringam quare? quia, D
Romphaeam, id est gladium, id est potestatem iudiciariam qua perimantur impij. Deuter. 32. Gladius meus deuorabit carnes, & diuidentur à pijs Matth. 25. Discedite maledicti in ignem æternũ. *Ex vtraque*, quia virtuose perimet corpore & anima. Psal. Disperdet illos. Et ideo seruanda sunt quæ præcipit. Iob. 19. Fugite à facie gladij &c. vel Romphæam, scripturam secundum Haymonem; quia sicut gladius carnem diuidit & separat membrum à membro: sic gladius verbi diuidit bonos à malis. Matth. 10. Non veni pacem mittere, sed gladium. Item animam à carne. Ephes. vltimo. Et gladium spiritus quod est verbum Dei. Ex vtraque, quia virtutem habet ad in- E
struendum simplices per historiam, perfectos per allegoriam. Supra, primo. Et ex ore eius gladius &c. vel, quia hinc acuuntur subtili expositione auctoritatum, inde subtili efficacia rationum, vel secundum Haymonem; quia resecat vitia mentis & corporis, *Scio*, hæc Narratio. Et Primo ponit, Commendationem; Secundo, Argutionem; Sed habeo, Tertio, Admonitionem; Similiter age. Quarto, Comminationem: Si quominus. Circa primum. Primo ostendit eum viuere in societate prauorum. Secundo commendat eum quantum ad defendendæ fidei zelum, Et tenes. Tertio, quantum ad constantiam in pressura tribulationum, Et non negasti. Quarto cõ-

A mendat quendam martyrem in imitationis exemplum, Et in diebus. Dicit igitur, *Scio*, id est noui hoc ad remunerandum te, *vbi habitas*, conuersando & cohabitando, scilicet ibi, *vbi est sedes Sathanæ*, quasi dicat, tu habitas inter eos in quibus diabolus sedet tanquam dominans in eis: & per hoc magis ostenditur commendabilis, qui inter malos constantiam seruat. Iob. 30. Frater fui draconum. Nota quod diabolus sedet in omnibus iniustis generaliter, specialiter autem in hypocritis simulantibus sanctitatem. Isaiæ 14. Sedebo in monte testamenti. Item in verecundis abscondentibus iniquitatem. Isaiæ 11. Gabeæ sedes nostra. Gabeæ interpretatur vallis quæ occulta
B est. Item in relapsis resumentibus prædimissam consuetudinem, Iudicum 9. Reuersi sunt in suas sedes, hoc potest dici de dæmonibus reuertentibus in illos, qui antè fuerant iustificati. Matth. 12. Reuertar in domum meam vnde exiui, *& tenes nomen meum*. Haymo. Nomen Christianitatis integra fide colitur etiam in tempore tribulationis, vel, Tenes, defendendo contra hæreticos. *Et non negasti fidem meam*, in aliqua tribulatione, 1. Cor. vltimo: vigilate & state in fide, viriliter agite, & confortamini, omnia vestra in caritate fiant, *& in diebus illis*, quibus non negasti fidem meam, *fuit Antiphas*. Iste fuit quidam martyr multum iustus, qui occisus est in Ecclesia Pergami, quem ponit aliis in exemplum. Interpretatur autem
C Antiphas, dantis transitio; quia vir iustus se totum dat Deo, & per contemptum mundanorum, transit ad æterna. Psal. Transibo in locum, &c. *Testis meus fidelis.* Martyr enim fuit fidelis suo Domino. Martyr autem interpretatur testis. Isaiæ 43. Vos testes mei. *Qui occisus est apud vos*, non quia illi occiderunt ipsum, sed quia inter illos occisus fuit à malis, vnde sensus est: Apud vos, id est ab aliquibus qui sunt inter vos, *vbi*, id est in quibus eius occisoribus, *habitat Sathanas*, per dominationem in ipsos, quod probat illa occisio, quasi dicat, ipsum tenere in exemplum, *sed habeo*, hic ponit arguitionem, quia sustinebat eos qui
D male credebant, & male agebant sequentes & seruantes doctrinam Nicolaitarum: quos vocat seruatores Balaam doctrinæ, propter conformitatem, sicut enim Balaam docuit Balach, quomodo deciperet filios Israël, faciendo eos fornicari, cum mulieribus, & procurando quod comederent de sacrificiis immolatis idolis: sic Nicolaus, & Nicolaitæ prædicabant fornicari indifferenter cum mulieribus ac vesci idolothytis: hoc est quod dicitur; Sed habeo aduersum te pauca, si corrigaris, sin autem, multa, vel, Pauca, non tamen parua. *Quia habes illic*, scilicet in Ecclesia Pergami, *tenentes*, id est seruantes per malam credulitatem & operationem, *doctrinam Ba-*
E *laam*, id est doctrinam Nicolai & Nicolaitarum, qui similem habent doctrinam, *qui docebat Balaac*, sicut Balaam fuit Pseudopropheta, vnde & vocatur ariolus, Numeri 22. licet prophetauerit multa vera. Numeri 24. Orietur stella ex Iacob. quia Deus per malos aliquando futura prædicit. Matth. 7. Domine Domine nonne in nomine tuo prophetauimus? &c. Ita Balaac fuit iniquus Rex Moabitarum, qui Balaam vocauit ad se, vt malediceret populo Dei, non autem permisit hoc Dominus, sed spiritus Dei tangebat intellectum eius & prophetabat multa bona quæ futura erant in Israël. Cum autem hoc videret Balaam docuit Balaac quomodo faceret populum Dei cum mu-

A lieribus fornicari & idolothyta comedere,
hoc est quod dicit. *Qui docebat Balaac mittere scandalum*, id est occasionem ruendi in offensam diuinam, vt Deus non esset eis beniuolus, & ita
fornicari possent. Exponit autem scandalum, subdens: *edere & fornicari*. Docuit enim illisquod per
mulieres prouocarent filios Israël ad libidinem
& esum idolothytorum. Numeri 16. Fornicatus
est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt
eos ad sacrificia sua, & illi comederunt & adorauerunt deos earum. Item Numeri 31. Ait Moyses; Cur feminas reseruastis? Nonne istæ sunt
quæ deceperunt filios Israël ad suggestiones Balaam, & præuaricare vos fecerunt in Domino?
B vnde & percussus est populus. Ita hæc consuetudo referenda est ad documentum Balaam &
doctrinam Nicolaitarum, quam quidam tenehant, quasi dicat, sicut Balaam illa docuit, ita
quidam sunt qui tenent consimilem doctrinam
Nicolaitarum, quos tu pateris, nec expellis. Quidam tamen aliter exponunt, quasi dicat, sic vt
habes quosdam tenentes doctrinam Balaam, sic
etiam Nicolai sectatores. Sed de eisdem videtur
Glosa exponere quæ dicit, ideo repetit de Nicolaitis, vnde videtur dicere quod tenentes doctrinam Nicolai & Nicolaitarum, *ita habes*, id est &
ita etiam sunt quidam alij, tu qui pati erroneos
non deberes, *tenentes*, per carnalitatem & obser-
C uantiam, vel tenentes, id est defendentes contra
eos qui eam impugnant, odi, Sapien. 14. Similiter autem odio sunt Deo impius & impietas eius,
Balaam, quod interpretatur vanus populus, aut
præcipitans eos. Nota Glos. Balaac interpretatur elidens, per quem signantur principes mali,
qui elidunt iustos corpore & anima, vel blanditus vel flagellis. Isaiæ 3. Quare attrahitis populum meum? *similiter*. Sicut ipsi male agunt: hîc
simile est in contrario. Luc. 16. Recepisti bona in
vita tua & Lazarus similiter mala. Similiter, sicut peccasti, vel. Similiter, id est simul cum illis,
tu de negligentia, isti de culpa, vel. Similiter, sicut Episcopus Ephesi. Luc. 13. Si pœnitentiam
D non habueritis &c. *si quo minus*, hic ponit comminationem. Et primo comminatur Dominus illi
Episcopo, & si non pœniteat. Secundo præmissis
erroneis quos tolerabat. Et pugnabo. Dicit igitur, *si quo*, id est si in aliquo, *minus*. Feceris quam
debes, *veniam tibi*, id est contra te qui non corrigis, quasi dicat in aduentu meo ad iudicium sentire te faciam iram meam & vindictam, *cito*, propter huius vitæ breuitatem hoc dicit. Supra 1.
Tempus enim prope est, vel potest ille aduentus
intelligi per effectum scilicet per separationem
animæ à corpore, quasi dicat. Auferam te de medio cito nisi pœnitentiam egeris. Luc. 12. Venit
E Dominus serui illius in die qua non sperat & hora qua nescit. *Et cum illis*, id est conuincam eos
malam doctrinam sequuntur, vel defendunt grauiter offendisse. *In gladio oris mei*. Id est in sententia quam proferam, Ite maledicti, &c. Matth.
25. quando diuidet eos à bonis & peruniet morte
perditionis, hunc gladium modo fugere possimus. Iob. 19. Fugite à facie gladij, *qui habet*, expone vt supra. *Vincenti*. Hic primo promittit gloriam animæ, Secundu corporis, Et dabo illi. Dicit igitur; *vincenti*, propria desideria, & dæmonum tentamenta, *dabo*, gratis, *Manna*, id est dulcedinem gloriæ in fruitione æterna, quia Manna
dulcissimum erat. De hoc beatus Bernardus in
libro Meditationum suarum. Quicquid deside-
A ramus totum habebimus nihil desiderantes amplius, beati dulcedine amoris & suauitate contemplationis, *absconditum*, peregrinantibus, vt
magis desiderent, & quia non decet hoc manna
mortalibus & exulibus dari; sicut & filij Israël
quærebant, Manhu? quod interpretatur, Quid
est hoc? 1. Cor. 11. Oculus non vidit, &c. *Et dabo
illi calculum candidum*, id est corpus glorificatum.
Calculus, idest lapis pretiosus, scilicet carbunculus, qui in tenebris fulget, sicut carbo succensus. Vnde alia litera habet margaritas: est autem
lapis ille solidus siue durissimus, candidus, lucidus & rotundus. Per hoc intelliguntur quatuor
dotes corporis glorificati. Per soliditatem intel-
B ligitur impassibilitas, 1. Cor. 15. Seminatur in
corruptione, surget in incorruptione, per candorem, claritas. Matth. 13. Fulgebunt iusti sicut
Sol. Per rotunditatem, ex qua est volubilitas;
Signatur agilitas. Sapient. 3. Et tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Augustinus vltimo de Ciuitate Dei. Vbicumque spiritus volet,
ibi erit protinus corpus. Per luciditatem, subtilitas quia lux subtilitatem habet in penetrando vt
patet cum penetrat vitrum licet non quantum ad
omnia: corpus glorificatum habebit subtilitatem
& virturem penetrandi alia corpora non glorificata, 1. Cor. 15. Seminatur in infirmitate surget
in virtute. Ioan. 20. Venit Iesus ianuis clausis,
C &c. *Et in calculo*, id est in corpore glorioso, *erit nomen nouum scriptum*, vel dabo illi nomen, &c. hoc
nomen nouum potest intelligi immortalitas, ita
quod intelligatur immortalitas plena quæ excludet omnē concupiscentiam; quia deposita vetustate qua caro concupiscit aduersus spiritum,
omnimodæ obedientiæ nouitate mouebitur ad
nutum spiritus. Item excludet omnem tētationis
pugnam, vndecumque nunc veniat. Item omnem
passibilitatem, omnem pœnalitatem, & mortalitatem, & mortem, & quicquid mali modo potest inesse: & ponet contraria his trāquillitatem,
iocunditatem, impassibilitatem, impossibilitatem moriendi, gloriosam claritatem & alias do-
D tes & sanitatem & alia multa dona. Dicitur autem, nomen, ratione manifesti honoris, in quo
nihil erit vetustum vel offuscatum, sed totum
erit nouum, pulchrum, venerabile, *scriptum*, autem dicitur quia honor immortalitatis firmiter
& indelebiliter semper erit in corporibus glorificatis, *quod nemo scit*, plenè, *nisi qui accipit*, illud nomen: quia quid sit immortalitas gloriæ, nullus
plenè scit, nisi qui eam scit, in se per experiētiam:
Et ideo ad tantum bonum desideranter currendum est, 1. Cor. 9. Sic currite vt comprehendatis
&c. Obiicitur contra hoc quod dicitur: Nemo
scit, quia dicitur. 1. Ioan. 3. Scimus cum appa-
E ruerit similes illi erimus. Respon. Est scientia fidei, contemplationis, & apertæ visionis: Aut
ergo loquitur de scientia fidei, quæ non est plena scientia: aut de scientia quam inde habebat
per experientiam gustus in contemplando cælestia, & hoc non est in plena scientia, sicut etiam
ipsa experientia patriæ. Non autem loquitur de
illa scientia de qua hic agitur quam habebant
solum sancti in patria per experientiam æternam
illius nominis præmissi. Aliter possunt hæc verba
intelligi secundum Glosam, vt prima promissio
sit de dulcedine gloriæ in patria. Vincenti: Secunda de virtute gratiæ in via specialiter quantum ad corpus. Dicit igitur. Vincenti dabo manna, scilicet me ipsum. Christus dicitur Manna
secun-

secundum Diuinitatem, quia dulcissimus est ineffabiliter. Vnde Augustinus 9. lib Confessionum. Tu summa suauitas omni suauitate dulcior, sed non carni & sanguini. Absconditum, in assumpta humanitate; Isaiæ 45. Vere tu es Deus absconditus. Vel absconditum quia mortales in via non plene gustant hoc manna. Et dabo illi, interim; Calculum, id est corpus humanum; Candidum, spirituali decore, Lucidum, ædificatoria conuersatione, Rotundum, vitæ perfectione, quia figura circularis est perfecta, Solida in vincenda tentatione. Et in calculo nomen nouum, scilicet Christianus, quod est nomen nouitatis nil vetustatis insinuans vel docens. Cum enim Christianus dicatur à Christo, debet in se nouitatem Christi repræsentare; ita vt eius vita sit vita non vetustatis, sed acceptibilis nouitatis. Ephes. 4. Renouamini spiritu mentis vestræ & induimini nouum hominem &c. Scriptum, id est manifeste & firmiter apparens, quia Christianus debet sic viuere, vt in eius corpore per rectitudinem actuum, & sustinentiam passionum, magnificetur Deus; & manifestum sit ipsum esse vere Christianum, non tantum nomine, sed & virtute & vita & sanctitate, 1. Pet. 4. Glorificet autem Deū in isto nomine. Quod, id est nominis vim, scilicet quia impertit diuinam Filiationem, familiaritatem, famulandi sedulitatem, vnde ad magna inuitat. Nemo scit, scientia recta & digna, quæ debet esse non solum speculatiua, sed & practica; quia hoc exigit dignitas nominis. Nisi qui accipit, ipsum nomen, id est rem nominis, quæ à Deo datur, per quam sciat ipsius vim nominis. Res nominis est, vt qui Christianus vocatur, studeat esse imitator Christi. 1. Ioa. 2. Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare: *& Angelo* Thyatiræ, hic ponitur quarta epistola in qua fit admonitio ad seueritatem in expellendo erroneos male docentes. Admonitio autem hic fit, non directe, sed indirecte per arguitionem admonitoriam. Congruit nomen. Thyatira enim interpretatur illuminata vel viuens hostia: quia curare debet pastor, quod subditæ oues sint illuminatæ in fide: & viuens hostia in sanctis moribus. Diuiditur autem in Exordium, Narrationem; Noui, In conclusionem; Qui vicerit. Exordium tangit tres personas vt supra, *hæc dicit filius Dei*, hic describit filium Dei quantum ad duo, scilicet quantum ad redundantiam donorum, *qui habet oculos*, id est dona Spiritus sancti, quæ animam oculatam & prouidam reddunt, *tanquam flammam ignis*, quia propter dignitatem & meritum donorum in ipso, datur nobis, si ei adhæreamus, illuminatio clarificans, & caritas inflammans. Ioan. 1. Et de plenitudine eius, nos omnes accepimus, vel potest exponi de viris spiritualibus, sicut supra, primo expositum est, vel de sacris eloquiis. Item quantum ad sustinentiam aduersorum, *& pedes*, vt supra, primo, expositum fuit, vbi vtrumque habetur: Oculi eius velut flamma ignis, & pedes eius &c. Potest etiam intelligi de fidelibus prædicatoribus, qui portant eū per mundum, & multa sustinent propter, ipsū vel de vltimis fidelibus, *noui*, hic ponitur narratio. Et primo commendationem, secundo arguitionem, Sed habeo. Tertio comminationem quantum ad malos, Ecce mitto. Quarto consolationem, quantum ad bonos, vobis autem dico. Commendat autem ipsum multipliciter. Primo

A mo ab operum rectitudine. Secundo à sana fide, Et fidem. Tertio à vera caritate, Et caritatem. Quarto ab efficaci pietate, Et ministerium. Quinto a patientiæ soliditate, Et patientiam. Sexto à proficiendi sedulitate, & opera tua. Dicit igitur, *noui*, id est approbo, *opera tua*, quia recta. Beatus cuius vita est Deo grata. Psal. Nouit Dominus viam iustorum, *& fidem*, quia sana, 10. Hebr. Sine fide impossibile est &c. *& caritatem*, quia vera. Rom. 12. Dilectio sine simulatione. Sine ea non est salus, 1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum. Glos. Ex fide est caritas; ex caritate, bona opera. Sed quare non ponit textus ordinem rectum? Item dicit Glos. quod ex fide caritas.

B Contra, quia virtutes infunduntur simul. ergo vna virtus non est ex alia. Respond. Ad primum potest dici quod est duplex ordo, scilicet in essendo, qui tangitur in Glosa. Item ordo in cognoscendo, quem attendit textus; quia prius opera cognoscimus; deinde virtutes. Matth. 7. A fructibus eorum cognoscetis eos. Item virtus habet se ad opera dupliciter vel inquantum mouens ad opera, & sic se habet quodammodo vt causa efficiens, & sic virtus prius est ad minus ordinem naturæ & in multis ordinem temporis, & sic loquitur Glos. vt patet: vel inquantum informans ipsa & sic se habet vt forma, & opus est materiale: & in hac consideratione prius est. Secundum naturalem intelligentiam opus quàm

C virtus inquantum informans licet non ordinem temporis: sicut materiale prius intellectualiter inquantum habitus, quam formale. Fides autem & caritas ponuntur ordine suo plano. Ad aliud dicendum, quod de virtute est loqui dupliciter, aut secundum habitum; & sic non est virtus ex virtute, quia omnes simul virtutes gratuitæ infunduntur, quantum ad habitum, vel secundum actum, & sic est virtus fidei ex caritate; quia cognitio Dei ordinat ad amorem eius, *& ministerium*. Glos. in eleemosynis. Ministrabant enim sanctis pauperibus, 2. Cor. 9. Ministerium enim huius officij non solum supplet ea, quæ desunt sanctis, *&*

D *patientiam*, 1. Thessal. 5. Patientes estote ad omnes, *& opera tua*, quasi dicat, opera bona sedulo proficiendo multiplicasti. Colos. 1. In opere bono fructificantes & crescentes in scientia Dei, *sed habeo*, hic arguit, quia quosdam Pseudoprophetas non viriliter expellebant, vel excommunicando, vel amouendo: quos designat per Iesabel quæ fuit femina pessima. Primo tangitur eius negligentia, *quia permittis*, non excommunicando, vel non puniendo. Aliter. Oportet enim pastorem vigilare circa oues custodiendas à lupo. 2. Tim. 4. Tu verò vigila &c. Secundo, Hæreticorum nequitia, *mulierem*, & describitur, Primo sub figura & implicite, *mulierem Iesabel*, id est hæreti-

E cos consimiles illi pessimæ idololatræ quæ fuit vxor Achab regis Israël, quæ fuit interfectrix Prophetarum Dei, 3. Reg. 18. Et Heliam voluit interficere. 3. Reg. 19. Naboth etiam interfici fecit, & post comederunt canes corpus eius viliter proiectum in agro Israël, cum ad præceptum Iehu regis Israël mortuo Acab fuisset præcipitata de fenestra, vngulis equorum conculcata & mortua in vindictam malitiæ. 4. Reg. 9. vnde per hanc signantur peruersi hæretici, qui fideles persequuntur mente & corpore, & quandoque interficiunt, & procurant interfici. Posset etiam per Iesabel intelligi aliqua mulier vxor illius Episcopi peruersa & erronea, & per illam etiam

A intelliguntur hæretici, tamen primam interpretationem pertractat beatus Gregorius: vnde dicit Thyatiræ ecclesiam à Iesabel notitia & tempora, & lòca diuidebant: sed quia eam par vitæ reatus constrinxerat, inesse Iesabel dicitur: atque peruersis operibus insistere. Mulierem, quia molles sunt & proni ad malum. Item quia malos filios scilicet suos sequaces sibi generant. Secundo aperte & explicite, *quæ se dicit*, & hoc quantum ad tria. Primo quantum ad boni simulationem, *quæ se dicit esse Propheten*, id est prophetissam. Quidam enim hæretici dicunt se loqui per Spiritum sanctum & per reuelationem, & dicunt vel simulant se habere sanctam vitam: sic transfigurantes se in Angelum lucis, sicut diabolus, 2. Cor. 11. B Deinde quantum ad mali seminationem, *docere*, quasi dicat permittis inquam docere prædicando vel persuadendo, *& seducere*, per suam doctrinam. Ecce quantum nocumentum, *seruos meos*, qui non debent nisi mihi seruire, non diabolo vel errori vel aliis peccatis. Deuter. 10. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies. Exponit autem quid docent multi hæretici; *fornicari*, permittis inquam docere fornicari cum mulieribus vel cum dæmonibus per errorem, vel ad peccatum mortale, *manducare de idolothytis*, id est de sacrificiis immolatis idolis: & sic faciunt eos venerari idola. Contra. 1. Cor. 8. de escis quæ C idolis immolantur scimus quia idolum nihil est in mundo, ergo non est offensa comedere tales escas. Respond. Aut idolothytum manducatur cum veneratione idoli aut non, si sic: graue peccatum est, & sic loquitur hic. Aut non: & tunc aut comedit cum scandalo Christiani infirmi qui videt hunc comedentem huiusmodi, & credit eum comedere cum veneratione idoli; & ideo comedit illo modo: & tunc peccat si nouerat illum spiritualiter infirmum esse in huiusmodi: nisi tamen necessitas maxima corporalis compelleret: & tunc fideli infirmo debet ostendere suam intentionem, 1. Cor. 8. Si quis viderit eum qui habet scientiam, &c. D Aut non cum scandalo, & tunc comedere huiusmodi non est peccatum quantum est de se: nisi aliud sit annexum: sicut ostendit Apostolus. 1. Cor. 9. per hoc patet ad illud quod obiicitur. Tertio quantum ad mentis obstinationem, *& dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret*. Ecce quod magnum est quando tempus datur à Deo ad merendum vel ad agendum pœnitentiam: & ideo grauis offensa in dissimulando & negligendo. Iob. 24. Dedit ei Dominus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam, *à fornicatione*, scilicet corporali, quia ad literam multi Hæretici fingentes se castos, sunt libidinosi, vel spirituali. Nota Glos. *Ecce*, hîc ponitur E comminatio, quantum ad malos de pœna ex qua cognoscent, quòd Dominus cognoscit & malas cogitationes & concupiscentias: & illa pœna erit iusta quia propter demerita. Vnde hic tria tanguntur, scilicet Pœna, Sequela. Et scient, Iustitia. Et dabo. Pœna autem quam comminatur malis triplex est. Prima est permissio securitatis culpabilis. Secunda inductio angustiæ temporalis, Et qui mœchantur. Tertia mors acerbitatis gehennalis, Et filios eius. Dicit ergo. *Ecce*, quasi dicat, in promptu est, *mitto eam in lecto*, id est illos hæreticos, imitatores Iesabel: amplius permittam excæcari & obstinari, vt in securitate peccandi quasi in lecto dormiant. Infra vlt. Et qui in sordibus est sordescat adhuc, vel in luctum, doloris æterni. Vnde alia litera est in luctum Isaiæ 50. In doloribus dormietis. Sed dubitatio est, quare non cõminatur huic episcopo sicut præcedenti, cum in vtroque esset culpa negligentiæ? Item de prima expositione secundum Glos. quia non est congruum diuinæ bonitati excæcare, nec mittere in securitatem peccandi, quia sic esset causa culpæ. Respond. Ad primum videtur dicendum, quòd licet non esset plene diligens & seuerus contra hæreticos, tamen non sic erat culpabilis ex negligentia, sicut episcopus Pergami; quod videtur ex hoc quod illi comminatur non isti directe. Ad aliud dicendum, quòd verborum quæ dicuntur de Deo, quædam positiuè, vt creare, iustificare, & huiusmodi: B quædam negatiue, vt obdurare id est non emollire, subtrahere gratiam, id est non conseruare, & sic in proposito. Excæcare enim dicitur Deus, non quia auferat lumen gratiæ proprie, sed non conseruat, vel quia non dat, & permittit hominem magis elongari à lumine. Et hoc vltimo modo dicitur hîc excæcare. Sequitur mitto in lectum, id est permitto vel permittam cadere in lectum securitatis, *& qui mœchantur cum ea*, id est qui delectantur esse in errorum hæreticis imitantibus Iesabel, & cum eis procurare quomodo alios faciant hæreticos. Nota Glos. Fornicare, &c. *in tribulatione maxima erunt*, per quam priores fiant quia peruersi peioC rantur in aduersis: in quibus iusti purgantur vel promouentur, vel Tribulatione maxima, scilicet gehennæ. Tribulatio magna est, in dissolutione animæ & corporis. Maior in anima posita in inferno. Maxima in anima & corpore in inferno. Rom. 2. Tribulatio & angustia in omnem animã hominis operantis malum. Temperat autem per misericordiam subdens, *nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint*. Rom. 2. Secundum duritiam tuam & impœnitens cor, &c. *& filios eius*, id est sequaces, quos diabolo hæretici genuerunt per doctrinam erroris, *interficiam in morte*, scilicet æterna. Oseæ 9. Effraim educet ad interfectorem filios, *& scient* D in futuro, quod modo per fidem, cum pœnam malorum viderint, *omnes ecclesiæ*, iustorum, scilicet, *quia ego sum scrutans*, id est plene cognoscens, *renes*, id est carnales concupiscentias, inde enim proueniunt, *& corda*, id est cogitationes & affectiones inordinatas. Ierem. 17. Ego Dominus scrutans corda &c. Contrà, Scrutari est ignorantis: quia est inquisitio sciendæ rei. Respond. in scrutatione sunt duo, vnum est præuium siue perambulum, scilicet inquisitio, aliud consequutiuum siue adiunctum, scilicet scientiæ perfectio, ad quam ordinat & ad quam terminatur illa inquisitio, & quantum ad hoc secundum, non quantum ad primum dicitur Deus scrutans: quia per E diligentem inquisitionem solet homo venire ad scientiæ perfectionem. Dicitur ergo. Scrutans, non ratione principalis significati: sed ratione adiuncti siue insinuati, vnde iuxta quandam regulam tenetur adiunctiue, *& dabo*, dare hîc non accipitur secundum quod sonat liberalitatem, sed importat æquitatem, ratione additi quod subditur, *secundum opera sua*, vnicuique sine acceptione personæ. Act. 10. In veritate comperi, &c. Secundum opera sua, siue bona siue mala. Psal. Tu reddes vnicuique secundum opera sua. Sed si retribuit hominibus secundum opera, ergo retributio in reprobis adæquatur demeritis. Contrà. Psal. Vniuersæ viæ Domini misericordia. Respond. Dicendum quod Dominus semper præmiat

miat sopra condignum, & punit citra condignum, propter immensitatem suæ misericordiæ. Vnde Cassiodorus super Psalterium, misericordia & iudicium mutua societate sibi iunguntur. Ad obiectum dicendum, quòd hæc dictio, Secundum, potest notare aut proportionem æqualitatis, & sic non accipitur hîc vt dictum est, sed sic accipitur si dicatur; Mali merentur puniri secundum opera sua. Aot proportionalitatem, scilicet intelligendo non in speciali æqualitate, vt quantum peccauit, tantum omnino punietur: sed intelligendo correspondentiam in generali, Si bene egit, bonum retribuetur ei si autem male, malum. Item si multum demeruerit, multum punietur. Quantum ad primum, bene est æqualitas meriti, imino excedit. Sed obiicitur, quod dicitur Iacobi 2. Iudicium sine misericordia &c. Dicendum quòd loquitur de Misericordia liberante, non de misericordia relaxante, *vobis autem*, hîc ponit consolationem quantum ad bonos, qoia & approbat eorum vitam nec inducet eis sicut quidam Iudæi dicebant Veteris legis obseruantiam. In his autem duobus magna est consolatio, Vetus enim lex grauissima esset ad seruandum. Primo ergo dirigit ad Thyatirenos sermonem. Secundo ostendit quorum approbet conuersationem. Tertio subiungit gratam eis promissionem, Quemadmodum. Dicit igitur, *vobis*, quasi dicat, hoc illis faciam, *vobis autem dico*, id est promitto. Et ideo implebitur. Nomer. 13. Dixit ergo & non faciet? Et cæteris, à prædictis erroneis, *Qui Thyatiræ estis*, qoi estis illuminati & hostia viuens. Dixit autem qui Thyatiræ estis, quia hæretici perambulabant regionem ad seducendum fideles; sed quia illa promissio ex qua principaliter consolabatur eos, tantum fiebat fidelibus & iustis; ideo subdit; Quicomque. Primo autem ostendit se approbare declinantes erroneam doctrinam. Secundo detestantes diabolicam superbiam, Qui non cognouerunt. Dicit ergo. *Quicumque*, & est Metaplasmus, scilicet mutatio personæ. Dico inquam non omnibus, sed illis: *quicumque sunt qui non habent doctrinam hanc*, id est qui non recipiunt nec tenent, nec obseruant doctrinam præmissam Iesabelitarum, *qui non cognouerunt*, id est non approbauerunt corde nec imitatione, *altitudinem*, id est superbiam, *Sathanæ*, id est diaboli, saluti humanæ adoersantis. Sathanas enim interpretatur aduersarius. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus, &c. Ex superbia omne genus peccati prouenit: & extinctio totius boni in homine. Vnde qui superbiam odit à multis peccatis est procul. Isidorus in lib. 2. de Summo bono. Sicut origo est omnium criminum, ita ruina cunctarum virtutum. Ex litera videtur dari intelligi, quòd in alia ecclesia, id est Diœcesi erant quidam hæretici, & quidam valde superbi qui alta quærebant sicut sathanas. Notandum est autem quòd est qoædam superbia, quæ est in omni mortali, scilicet nolle subiici, vel indominari. Vnde Isidorus in lib. 11. de Summo bono. Omnis peccans superbus est, eo quòd faciendo vitia, contemptui habeat diuina præcepta, *quemadmodum*, hîc subdit promissionem: & quia ita cessat Lex vetus, quòd seruari debet noua: Primo ponit promissionem de Lege veteri noo inducenda. Secundo subdit iussionem de lege noua seruanda, Tamen id. Dicit igitur, *quemadmodum*, quasi dicat, hæc dico vobis, *mittam super vos aliud pondus*, scilicet Legis veteris, *quemadmodum dicunt quidam*, me missurum, quasi

A dicat non iniungam vobis seruare legem veterem, sicut dicunt quidam nos ad eam teneri. Nota qoòd quidam erant Thyatiræ qui Deo recte seruiebant: alij quidam egressi de Iudæa prædicabant Gentilibus conuersis, obseruantias legales esse seruandas, simul & circuncisionem quod erat molestum fidelibus ex Gentilitate conuersis, quibus dicitur: Quemadmodum, &c. Actuum 15. Et quidam descendentes de Iudæa, &c. Post datur sententia. Nunc ergo qui tentatis Deum? Postmodum scribitur conuersis ex Gentibus epistola: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. & sequitur. Quam cum legissent gauisi sunt super consolatione, *tamen*, quamuis ipsi dicant, vel
B quamuis onus Veteris legis vobis non imponam, *id*, scilicet pondus, scilicet Euangelij, *quod habetis*, iam impositum, *tenet*, credendo, amando, & obseruando, *donec veniam*, ad retribuendum, quia ex tunc non erit opus eo. Gregorius. Ecce Euangelium quotidie legitur, ventura vita prædicatur: tunc ergo erit Noui testamenti finis, cum ea quæ promisit impleta fuerint. Nota quod pondus legis est trahens deorsum per timorem, pondus Euangelij sursum per amorem; hoc autem quærit Dominus. Prouerb. 20. Abominabile Domino pondus & pondus, *Et qui vicerit*. Hic ponitur Conclusio: In qua Primo ponitur allectio affectus, Secundo excitatio intellectus: Qui habet aures. Ad alliciendum aotem affectum ad re-
C cte viuendum. Primo tangit meritum, Secundo promittit præmium. Et dabo illi. Meritum autem tangit quantum ad tria. Primum est tentationis victoria, *Et qui vicerit*, tentationes peccati. Rom. 12. Noli vinci à malo. Secundum est, operatio bona, *Et custodierit vsque in finem*, id est operatus fuerit firmiter, *opera mea*, quæ scilicet præcipio. Vel Mea, quia opera bona facio ego in homine. Isaiæ 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine Deus. Tertium finalis perseuerantia, *vsque in finem*. Matth. 10. Qui autem perseuerauerit vsqoe in finem hic saluus erit. Vel ita vt custodierit referatur ad perseuerantiam, Qui vice-
D rit, per vitam bonam, Et custodierit opera mea, id est non declinauerit ab eis, Vsque in finem, *dabo*, hîc promittit præmium. Et primo in præsenti, Secundo in futuro. Et dabo. Circa primum. Primo promittit præsidendi potestatem. Secundo ostendit se habere dandi auctoritatem, Sicut & ego. Circa primum. Primo promittit pastoralis potestatis fastigium, *dabo illi*, potestatem præsidendi, *super gentes*, id est gentiliter viuentes, vt eis præsit ad regendum: quæ non debet conferri nisi vincenti, & mandata custodienti: quia prælatus aliter viuens, non videtur eligi à Deo sed à diabolo vel sensu homano. Per hoc quod dicitur,
E Dabo, excloduntur ambitiosi & simoniaci qui non ex Dei dono, sed per violentiam, potestatem suscipiont: Oseæ 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me. Secundo ostēdit potestatis vsum, sioe actum, *Et reget eas*, me dirigente, *in virga ferrea*, id est rectitudine iostitiæ inflexibilis. Virga ratione rectitudinis, significat iustitiæ rectitudinem. Ferream ratione rigiditatis, constantiæ inflexibilitatem Psal. Reges eos in virga ferrea. Tertio ipsius vsus effectum. *Et tanquam vas figuli*, quod facile frangitur, quia fictile, *confringuntur*, vt pereant, quia rectum regimen pastoris sequi noluerunt. Alij autem vt meliores fiant, quidam enim boni & rigidi pastoris regimen propter superbiam vel impatientiam vel carnalitatis iugum

vel aliud vitium non sustinent: & perit bonum si A quod habebant, quod est Confringi. Alii humiliter sustinentes inde proficiunt & propter correctionem vel documentum vel exemplum pastoris, vitium si quod inerat abiiciunt, bonum autem est sic confringi. Psal. Et tanqoam vas figuli confringes eos, *sicut & ego vici*, hoc inquantum homo. Psal. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem toam. Per hoc ostendit soam auctoritatem & excitat ad timorem salubrem. Sed obiicitur. Videtur enim quod post mortem sancti præsideant mortalibus regendis, quia dicitur qui custodierit vsque in finem, &c. & seqoitur. Dabo illi, &c. Respond. Non vult hoc dicere, sed quod ei qui bene vincit, & est in continuatione perse- B uerantiæ, & sic proponit vsque in finem viuerei datur potestas regendi, licet non omni, vt iam dicetur. Item dubitatur, de hoc quod dicit indistincte, Quod recte viuenti & perseueranti dabit potestatem soper Gentes. Multi enim sunt perfecti qui nunquam sunt aliorum pastores. Item quomodo promittit officium, in quo est tantum periculum? Dicit enim beatus Gregorius. Vnusquisque rector totiens ad culpam superbiæ labitur, quotiens præesse hominibus delectatur & hoooris potestate lætatur. Respond. Ad primum dicendum videtur, quod non promittit hoc cuilibet iusto, sed coilibet ad hoc idoneo, Et in vita, de qua híc tangi- C tur, & in aliis cooditionibus quæ pertinent ad officium pastorale, & qui est io illo regimine sibi meritum accumulaturus, sicut in primitiua ecclesia, quando huiusmodi potestas potius erat in onus quàm honorem: quando prælati bene regendo se & alios & laborando pro eis & sustinēdo multa adoersa, etiam quandoque mortem pro ipsis gratanter & alios ad salutem ducebant & sibiipsis cumulabant meritum. Vnde Ieremiæ 3. Dabo vobis, &c. Posset etiam hoc intelligi do efficacia potestatis; quia bonis prælatis, merito sanctitatis, dat Dominus maiorem industriam & efficaciam in regendo. Ad secundum est conce- D dendum quod maximum est periculum in officio pastorali, propter periculum multiplicis culpæ in acquirendo siue inhiando, vt simoniæ, odii, & huiusmodi. Gregorius. Numerari nequeunt culpæ quæ perpetrantur habendæ potestatis amore. Item propter periculum superbiæ in præsidendo, Gregorius. Vigilanter aspiciat ne in eo quòd prælatus est intumescat. Item propter periculum immoderantiæ in exequendo, quia multi pompose, austere & irritatiue & incredulitate præsunt. Ezech. 34. Cum austeritate imperabatis illis. Gregorius. Vigilanter aspiciat ne iura debitæ potestatis immoderatius exigat, ne vnde à peruersitate subditos restringere poterat: inde ma- E gis intuentium peruertat corda. Item propter periculum cupiditatis in aggregando. Ezech. 34. Lac comedebatis, & cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Item ignauiæ in torpendo siue omittendo, scilicet quo ad se ipsum: quia multi in quadam securitate suot, quia minus reprehenduntur: & ideo de opere & oratione, & ieiuniis & elemosynis & aliis quæ in eis debent excellere, parum curant, cum debeant esse altiores in vita. Gregorius. Noo est speculator qui in imo est. Item laxationis in committendo, quia tunc maiorem viam & plures occasiones, & ampliores facultates habent peccandi nec reprehenduntur nisi vix. Ieremiæ 23. Sacerdos & pro- A pheta polluti sunt, & in domo mea inueni malum eorum ait Dominus, &c. Gregorius: derelinquentem honc redarguere nullus præsumit. Item ineptitodinis in ignorando. Isidor. 3. lib. de Summo bono. Quomodo docere poterunt quod ipsi non didicerunt? Desinant locum docendi sosci- pere qui nesciuot docere. Item pusillanimitatis in dissimulando culpas hominum; vel qoia timent ipsorum offensam aot damnum, aut quia similem habent statum, aot propter aliam causam oon rectam. Isaiæ 56. Canes muti non valentes latrare. Isidorus 3. lib. de Summo bono. Sacerdotes populorum iniquitate damnantur, si eos aot ignorantes non erudiant, aut peccantes non B arguant. Incoriæ in negligendo. Zachariæ 11. O pastor & idolum derelinquens greges. De bonis prælatis. Hebr. vlt. Ipsi enim peruigilant, &c. Item scandali in conuersando. Gregorius. Scire debent prælati, quia tot mortibus digni sunt, quot ad sobditos perditionis exempla transmittunt: & mortis animarum eorum rei sunt, quos prauis exemplis destruunt. Præter hæc sunt & alia multa: & ideo multum refugiendum est: tamen illum quem Dominus sua mera voluntate & ordinatione licet occulta facit institui, à periculo seruat: quia dat ei potestatem ad regimen subiecti populi & cumulum meriti proprii. Quādo autem sit à Deo proprie, non semper est cer- C tum, sed quandoque habetur probabile signom: vt cum fit electio vel procuratio sincere sine vitio & à personis Deum timentibus, & de timente Dominum & in aliis idoneo: & qui ex corde dignitatem quantum est de se renuit. Et alia multa signa possunt haberi, quæ tamen quandoqoe fallere possunt: & ideo timens Deum non se ingerit, & etiam oblatam potestatem officii vero corde refugit: & si suscipit coactus, suscipit necessitate præcepti: timens hinc sibi de susceptione officii, timens inde ne forte sit contrarios diuinæ voluntati. Vnde Gregorius. Potestas vt ministrari recte valeat, oportet primum vt hanc D non cupiditas sed necessitas imponat; percepta autem nec pro formidine debet deseri, nec ex libidine amplecti. Item Gregorius. Sancti viri coras exteriores nequaquam appetunt, quas summopere si liceat vitare festinant: sed timentes occultas dispensationes Dei, tenent quod fugiunt: exercent quod vitant. Item obiicitur de hoc quod dicitur Reget eas: quia noo est commendabile esse inflexibilem in rigore iustitiæ. Iacob. 2. Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Gregorius. Tanta debet esse pastoris discretio, vt nec disciplina nimia, nec misericordia sit remissa. Respond. non intendit Dominus dicere, quòd sit bonum pastorem esse om- E nino inflexibilem: quia non est hoc in pastore commendabile: sed intendit excludere à bono prælato nimiam mansuetudinem & remissionem, ex qua multa mala sequuntur. Quia ex remissione prælati in offensis corrigendis & puniendis, dum vel non punit, vel remisse punit: vel quosdam puniens, alios æquè vel magis reos propter negligentiam, vel beneuolentiam, vel precem, vel pretium vel spem commodi, vel timorem pusillanimitatis impunitos vel minus punitos sine ratione pertransit, damnabiliter sumitur audacia ad similia vel peiora, ex quibus iterum alii prouocantur ad idem. Item ex hoc scandalum bonis subditis & non subditis iustis etiam pastoribus generatur, Gregorius. Sit amor sed non

emolliens,

emolliens, sit pietas sed non plus quàm expedit parcens. Sensus ergo est, In virga ferrea, hoc est in iustitia inflexibili ad remissionem, non tamen inflexibili per alicuius lenitatis adiunctionem. Gregorius. Vtrunque commendetur ex altero, vt nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo sit dissoluta, si autem quandoque propter quorundam obstinationem vel aliam culpam ex speciali causa oporteat seuerius agere; etiam tunc seruanda est lenitas caritatis in corde. Gregorius. Exhibenda est prauis asperitas in ostensione: caritas in mente. *Et dabo illi stellam matutinam*, scilicet meipsum in præmium. Stella matutina est lucifer qui suo ortu diem lucere nunciat: & ita per ipsum signatur Christus, qui resurgens à mortuis fidei lucem & claritatem immortalitatis nobis attulit, quia propter nos resurrexit. Gregorius. Ostendit exemplo, quod nobis promisit in præmio. Item Gregorius. Si membra Redemptoris nostri sumpsimus: præsumamus in nobis quod gestum constat in capite, vel Stellam matutinam, scilicet primam stolam quæ dicitur stella propter claritatem contemplationis, Matutina, propter incboationem beatitudinis, & terminationem totius pœnalitatis, vtroque verò nomine simul dicitur, propter nouitatem exaltationis. Lucifer enim cum apparet gaudium ingerit. In patria enim est ineffabilis claritas, scilicet spiritualis in animabus & Angelis præter corporalem. Infra 21. Claritas Dei illuminabit eam. Item plena libertas: quia nulli pœnalitati seu corruption: subest beatus. Rom. 8. Item dulcis iocunditas. Bernardus in Meditationibus. Ibi erit iocunditas infinita, beatitudo sempiterna, in qua, qui semper suscipitur, semper tenetur. Qui habet aures vt suprà.

CAP. III.

ET Angelo Ecclesiæ Sardis, scribe: Hæc dicit, qui habet septem spiritus Dei, & septem stellas, Scio opera tua, quia nomen habes quòd viuas, & mortuus es. Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erāt. Non enim inueni opera tua plena corā Deo meo. In mente ergo habe, qualiter acceperis & audieris: & serua, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius. qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis, Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus, & verus, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit: Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere: quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum,

A & non negasti nomen meum. Ecce dabo de synagoga sathanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & scient quia ego dilexi te: quoniam seruasti verbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitantes in terra. Ecce venio cito, tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Et Angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit, Amen testis fidelis, & verus, qui est principium creaturę Dei. Scio opera tua, quòd neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis: Diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Ego quos amo, arguo, & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam age. Ecce sto ad ostiū & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & consedi cum patre meo in throno eius. qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis.

CAP. III.

ET *Angelo Ecclesiæ Sardis*, *&c.* Hæc est quinta epistola in qua fit admonitio ad humilitatem contra vanam gloriam: & huic consonat nomen. Sardis enim interpretatur principium pulchritudinis, humilitas autem pulcherrima est & acceptabilis magistro humilitatis.. Et bene dicitur principium pulchritudinis, quia in futuro plenissima pulchritudo. Diuiditur autem hæc pars, In Exordium, Narrationem, Scio. Conclusionem, Qui vicerit. In Exordium. Nota vt superius, *hæc dicit qui habet*, quasi dicat, non ex parte mea scribo, sed hæc dicit qui habet, *septem spiritus Dei*, id est septem dona Spiritus sancti, siue spiritum septiformem, quasi dicat, potestatem habet dādi spiritū sanctum cui voluerit. Supra 1. Et à septem spiritibus, *& septem stellas*, id est, septem episcopos septem ecclesiarum, per quos vniuersitas pastorum intelligitur; quos potest saluare vel damnare secundum quod merentur: & ideo quilibet videat, ne quod accepit

perdat, sed ad meliora nitatur. Supra primo, Et A
habebat in dextera soa septem stellas, *scio*, hic ponitur Narratio, & Primo ponit arguitionem, Secundo commonitionem, Esto. Tertio comminationem, Si ergo. Quarto consolationem, Sed habes. Dicit ergo, *scio*, simplici notitia non approbationis, *opera tua*, quæ videntur bona: hypocritæ enim habent opera de genere bonorum, non tamen sunt bona simpliciter, quid scit de illis operibus subdit, *quia nomen habes*, per illa opera, *quod viuas*, vita gratiæ: quia crederis vel diceris bonus propter illa, *& mortuus es*, secundum animam morte culpæ. Isidorus 1. libro de Summo bono. Vita corporis anima, vita animæ Deus est: & sicut corpus mortuum est sine B
anima; ita anima mortua est sine Deo. Ex ipsa litera patet, quòd hipocrita est extra pulcher, intus vacuus sicut calamus. Iob. 11. Sub vmbra dormit in secreto calami. Et hoc etiam patet, quòd qui offendit in mala intentione, omnia bona quæ facit inutilia sibi reddit. Glos. quia qui in vno, &c. Iacobi 2. Matth. 6. Si ocolus tuus fuerit nequam, &c. Sed obiicitur de illo verbo Glosæ quia per hoc videtur, quòd qui peccat vno peccato, peccat omnibus, quod est falsum. Si dicatur quòd non vult illud dicere, sed qui peccat contra vnum præceptum, peccat contra omnia alia præcepta: Contrà ergo quicunque C
frangit vnum præceptum frangit omnia alia, ergo quicunque furatur, est infidelis, & homicida, & fornicator. Respund. Non vult dicere quòd peccata sint annexa: hoc enim quod dicitur, Omnium non accipitur de peccatis, sed de præceptis secundom Glos. & secundom Textum, dicit enim Textus. Quicunque totam seruauerit legem, offendat autem in vno, factus est omniom reus: qui enim dixit non mœchaberis, dixit & non occides, &c. Sensus ergo est: qui offendit in vno præcepto factus est reus omnium, scilicet præceptorum, id est offendit contra omnia præcepta per consequens propter colligantiam quam habent ad inuicem omnia præcepta. D
Tum ex parte Principij, scilicet Legislatoris, quia vnus dedit omnia præcepta, & volt per integrum omnia seruari: Tum ex parte Formæ, scilicet caritatis, quæ omnia opera præceptorum informat: Tum ex parte Finis; quia ad præmium non per se singula, sed simul omnia coniunctim hominem ordinant. Vnde qui contra vnum offendit, omnibus aliis suam efficaciam & ordinationem tollit. Secundo modo potest exponi specialiter de caritate. Qui offendit in vno, scilicet in caritate quæ est radix omnium præceptorum, vt ibi dicit Glos. reus est omnium, scilicet præceptorum vt prius. Vnde ab aliis præceptis quasi caritatis filiis accusatur. Tertio mo- E
do sic. Qui offendit in vno, scilicet mandato vel actu, factus est omnium reus, id est omnia alia præcepta siue opera bona, si qua fecit sibi merito inutilia esse: & iuxta hunc intellectum introducitur illud in Glosa hac. Ad primum patet. Ad Secundum, Notandum qood offendere contra omnia præcepta est dopliciter. Aut primo & directe, & sic solus facit contra omnia præcepta, qui quodlibet præceptum transgreditur faciendo actu; opponitur directe cuilibet præcepto: vt præceptum de non occidendo per actum occisionis, & sic obiicitur, sic autem non intelligitur præmissum verbum; Aut secundario & indirecte & sic intelligitur, propter triplicem simultatem & colligantiam supradictam, & sic non valet quod obiicitur quia vno actu potest sic offendere quis contra omnia præcepta, *esto*, hic ponitur admonitio. Notandum autem quod in peccatore solent esse tria, scilicet Incuria acquirendorum præmiorum, Obliuio susceptorum beneficiorum, & reatus commissorum peccatorum. Per oppositum inquam tria iniungit: Primo salutis vigilantiam. Secundo efficacem memoriam, In mente ergo. Tertio salubrem pœnitentiam. Circa primum: Primo iniungit vigilantiam sollicitodinis in generali. Secundo quendam vigilantiæ modum in speciali, Confirma. Tertio subiungit necessitatem vigilandi, Non enim. Dicit igitur, *esto vigilans*, id est sollicitus de salute faciendo opera vitæ, 1. Thessal. vlti. Itaque non dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus & sobrij simus, *Et*, vigilando, *confirma*, scilicet contra bellum seu ventum vanæ gloriæ, quæ opera reddit infirma & inutilia ad salutẽ, *cætera*, scil. bona opera faciendo in futuro, *quæ moritura erant*, id est reddendo inutilia per vanam gloriam, vt circa ea contra appetitum laudis vigilares. Isidorus 2. lib. de Sommo bono. Qui bonum opus bona intentione non faciunt, per hoc magis cœcantur, per quod illuminari potuerunt. Sed obiicitur. Aut loquitur de operibus bonis iam factis, aut faciendis. Si factis: ergo habebat opera viua, quæ poterant mori, ergo erat in statu gratiæ, quod non videtor verum, cum sibi dictum sit: Et mortuus es. Si de faciendis; ergo si non vigilaret morerentur, quod videtur falsum: quia si non vigilaret non viuerent, & ita nun morerentur. Respond. Dicendum videtur quod loquitur de operibus bonis in genere non de factis quæ erat facturus. Opera autem de genere bonorum licet de se non sunt viua, id est meritoria; tamen disponere habent ad vitam. Vnde dicuntur mori, quando amittunt possibilitatem & ordinem ad vitam meriti: qood fit per vanam gloriam. Opus ergo aliquod potest mori dopliciter, Aut quia desinit esse viuum, id est meritorium sicut prius erat, & sic opus meritorium moritur cum mutatur intentio in malum: vel quando additur aliquod mortale; aut quia desinit habere ordinem & dispositionem siue possibilitatem ad meritum, licet prius non esset meritorium: & sic videtur hic accipiendum. Ad obiectum patet: quia si noo viuerent non morerentur: primo modo, sed secundo. Notandum enim quòd opus est vigilantia, *quia non inuenio opera tua plena*, efficacia, & merito per plenitudinem circunstantiarum, vt intentionis, deuotionis, diligentiæ, & humilitatis, & huiusmodi: sed vacua per vanam gloriam. Matth. 25. de fatuis virginibus. Exod. 23. Non apparebis in conspectu meo vacuus, vel propter mortale additum, vel quia non ex caritate, quæ facit opera plena. Roman. 13. Plenitudo ergo legis est caritas, *coram Deo meô*, id est conspectu patris mei, quia non acceptat ea sicut plena. Loquitur Christus sicot quod homo. Ioan. 20. Deum meum. Dicit autem meo, propter magnam subiectionem & altissimam dilectionem, ergu quia oon sunt plena, *in mente habe*, id est in memoria stabiliter, *qualiter acceperis*, à Deo per gratiæ collationem siue per inspirationem scilicet non tuis meritis. 1. Corinth. 15. Gratia Dei sum id qood sum, *& audieris*, à sanctis patribus, per eruditionem. Iac. 2. Si quis autem totam legem, &c. Matthæi sexto. Receperunt

mercedem

mercedem suam. 1. Corinth. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, *& serua*, vtrunque per rectam actionem, & sic tangit duplex beneficium, scilicet gratiæ & doctrinæ: quia in gratiam bene operandi, dederat ei Dominus & doctrinam. Vel accepetis; ex meo exemplo, Et audieris, ex Euangelico documento. Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc & facit ea, &c. *& pœnitentiam*, quam non seruasti, & quia per gloriam vanam peccasti. Isidorus 2. libro de Summo bono. Tunc iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitentiam sua praua facta condemnat. Possent etiam præmissa referri ad regimen subditorum. Esto vigilans, circa te & alios, Et confirma cætera, id est cæteros à te qui morientur per culpam nisi vigiles; quia in animo tibi à Deo ostentum est, & in scriptura audiuisti quomodo aliis incumbere debeas, *si ergo non vigilaueris*, per sollicitudinem bene operandi & referendi ad Deum, *ne tanquam fur*, idest latenter & insperate, vt vindicem in te. Et potest intelligi de aduentu per vindictam mortis temporaliter, vt præoccupetur, vel alterius pœnæ grauis, *& nescies qua hora veniam ad te*. Ecce seueritas diuinæ iustitiæ. Ecclesiast. 5. Altissimus enim est patiens redditor. Obiicitur contra hoc quod dicit Tanquam fur: quia dicitur fur. Ioan. 10. Fur non venit nisi vt furetur. Respond. Similitudo hæc ponitur hîc non quantum ad intentionem & affectum, sed quantum ad veniendi modum, *sed habes*, hîc subdit consolationem: quia saltem aliquos habebat bonos in sua diœcesi, quod est inductum consolationis, & iterum poterat eos imitari. Primo autem commendat illorum conuersationem, secundo subiungit promissionem, Et ambulabunt. Commendatio autem est quantum ad duo. Primo quia Deo accepti. Vnde dicit, *sed habes pauca nomina*, id est paucos bonos qui digni sunt nomine quia Deo accepti, Ideo diues non nominatur, quia non acceptus, nec nomine dignus. Luc. 16. Exod. 33. Inuenisti gratiam coràm me, & teipsum noui ex nomine. Secundo, quia in se sinceri siue mundi, *qui non inquinauerunt*, macula peccati mortalis, *vestimenta*, scilicet vestem innominе & gratiæ & fidei, & aliarum virtutum, quæ omnia susceperunt in baptismo in ornatum animæ, vel Vestimenta, opera. Ecclesiastes 9. Omni tempore sint vestimenta tua candida, vel corpora. Isaiæ decimo. Vestimentum mixtum sanguine, erit in combustionem, & cibus ignis, *ambulabunt*, proficiendo de virtute in virtutem: *mecum*, quia ego præiui. Psal. Exultauit vt gigas ad currendam viam, *in albis*, scilicet vestimentis sanctitatis & spiritualis decoris, multiplicium meritorum, *quia digni sunt*, quasi dicat, quia sic innocentiam custodierunt, dabo eis gratiam proficiendi imitando me, quia hoc inuenerunt per innocentiam. Matth. 25. Omni habenti dabitur & abundabit. Per hoc autem intelligitur vlterius, quòd taliter cum ipso præmiabuntur in gloria quæ signatur per illud quod dicitur. Matth. 17. Vestimenta eius facta sunt alba sicut nix. Sed quid est quod dicat, Mecum? cum Christus de virtute in virtutem non profecerit. Bernardus. Non fuit hora in quacunque ætate sua qua de plenitudine illa aliquid minueretur, vel eidem aliquid adiiceretur, Respond. Proficere de virtute in virtutem est dupliciter aut quantum ad virtutis habitum, scilicet quod ipse habitus melioretur vel augeatur: & sic non fuit in Christo sed

A in iustis aliis, vel secundum actum siue vsum: & sic profecit de virtute in virtutem, id est, de vsu virtutis, & in vsum alterius, quia plures actus virtutum habuit pòst, quàm antè, vt patet, *qui vicerit*, hæc conclusio est. Et primo ponitur allectiuũ affectus, Secundo excitatiuum intellectus. Qui habet aurem. Circa primum victori promittit Dominus tria. Primo augmentum gratiæ, *qui vicerit sic*, scilicet sicut illi pauci, vt nulla tentatione inquinet vestimenta virtutum, *vestietur vestimentis albis*, id est dabo ei ampliorem candorem vestimẽtorum scilicet virtutum & meritorum in bonis actibus. Gregorius, Apud Deum nostra nos opera quasi vestimenta tegunt. Secundo do-

B nationem perseuerantiæ. Et non delebo nomen eius, *de libro vitæ*, id est dabo sibi virtutem perseuerandi, & sic non delebitur. Reprobì enim qui non perseuerant dicuntur deleri de libro vitæ, quando cadunt à perseuerantia per aliquod peccatum, vel quando cognoscunt se non fuisse scriptos. Iuxta illud deleantur de libro vitæ. Dat vtique Dominus perseuerantiam electis, Iuxta illud. Tenuisti manum dexteram meam. Tertio præmium gloriæ, *vt confitebor nomen eius*, id est dabo testimonium eius iustitiæ acceptabili, *coram patre meo, & coram Angelis eius*, scilicet in iudicio cum dicam: dedistis mihi manducare, &c. Et venite benedicti patris mei, vt deinceps sit in glo-

C ria patris, & in Angelorum societate. Matth. 10. Omnis ergo qui confitebitur me coram patre meo. Potest aliter illud supra, Vestietur vestimentis albis, exponi de duplici stola, scilicet animæ & corporis: quæ duplex stola erit homini in honorem, iocunditatem & decorem, sicut venerabile indumentum. Gregorius. In fine mundi binas stolas accepturi sunt sancti: quia cum mentię beatitudine, etiam carnis gloriam possidebunt. Quæritur hic de libro vitæ ad intellectum literæ. Et primo quid sit. Secundo vtrum liber vitæ dicatur, respectu omnium creaturarum. Tertio, vtrum aliquis potest de ipso deleri. Circa primum videtur quod sit idem quod prædestinatio siue præscientia qua disposuit quosdam saluare: quia

D dicit Glosa liber vitæ est præscientia Dei, &c. sed non potest nisi de præscientia prædestinationis intelligi: quia aliter non esset gratia non deleri de libro vitæ, ergo, &c. Contra quod sit idem quod Christus secundum humanitatem videtur. Psal. In libro tuo omnes scribentur. Glos. In me quem dedisti hominibus formam iustitiæ. Idem dicitur super illud Psal. In capite libri. Quod autem sit Scriptura sacra, videtur. Eccles. 24. hæc omnia liber vitæ. Respond. Liber vitæ tripliciter dicitur. Vno modo, Exemplum vitæ agendæ & sic Christus secundum humanitatem dicitur liber vitæ: quia in ipso debemus legere vitam, quæ nobis est agenda. Alio modo, dispositio siue præordinatio vitæ dandæ, & sic idem est quod prædestinatio

E saluandorum ad vitam æternam. Tertio modo id in quo est documentum vitæ agendæ & promissio vitæ dandæ: & sic idem est quod scriptura: & sic patet Responsio ad obiecta. Liber ergo vitæ, non habet vnam acceptionem, sed multiplicem: hîc tamen & in pluribus locis scripturæ liber vitæ est prædestinatio saluandorum ad vitam. Vnde super illud. Philip. 4. Quorum nomina sunt in libro vitæ: dicit Glos. Liber vitæ est prædestinatio, in qua omnes saluandi prædestinati sunt. Secundo quæritur, vtrum liber vitæ dicatur respectu omnium creaturarum, quod sic, videtur per

Glos. super hunc locum, Et non delebo, &c. liber vitæ præscientia Dei in qua omnia constantia. A Contrà, si sic: Ergo nihil deletur, quia quod semel est scriptum in hoc libro, nunquam tolletur. Alioquin est variabilis. Respond. Dicēdum quod liber vitæ non dicitur respectu omnium; sed solum respectu hominum, & hoc prædestinatorum, liber enim vitæ dicitur firma prædestinatio de electis perducendis ad vitam secundum Glosam prædictam super Philip. 4. Glosa autem super locum debet suppleri, omnia scil. ad salutem prædestinatorum spectantia, vel omnia quæ ibi sunt scripta. Glos. enim exponit illud. Nō delebo, &c. quasi dicat: Omnia quæ in eo scribuntur, constantia sunt indelebiliter: vnde nullus simpliciter B scriptus deletur. Tertio, quæritur vtrum aliquis posset de hoc libro deleri, quod sic videtur. Psal. Deleantur de libro viuentium. Item aliter non esset gratia quod hic dicitur, Non delebo, &c. Cōtra, quia secundum Glosam. Omnia sunt in eo cōstantia ergo non delebilia. Item Deus est inuariabilis, ergo quod solus scribit, nunquam delet. Respond. dupliciter potest responderi. Vno modo quod propriè loquendo nullus deletur vel deleri potest de libro vitæ propter diuinæ dispositionis immutabilitatē: sed dicuntur deleri illi qui erant scripti secundum æstimationem suam, quādo incipiunt cognoscere se nō fuisse ibi scriptos. Vnde super illud Psal. Deleantur de libro. Glos. C Non sic accipiendum est tanquam in hoc libro aliquem scribat Deus quem postea deleat; sed ita accipiendum, deleam te de libro meo, secundum spem illorum qui scriptos se putant, id est cōstat etiam ipsis, non illos ibi esse scriptos. Aliter potest dici quod in libro vitæ, scribūtur omnia merita, id est approbantur, sed quorundam merita sunt in eis solum ad tēpus, quorundam sunt finaliter; & isti sunt prædestinati. Dicitur ergo aliquis scribi in libro vitæ dupliciter. Aut quantum ad præsentem iustitiam, Aut quantum ad prædestinationem æternam. Primo modo, dicitur aliquis in libro vitę scribi; quia eius merita ibi scribuntur, D idest approbantur & acceptantur ad vitam pro illo statu vt patet: quia si sic decederet, saluaretur. Secundo modo, dicitur scribi non solū quia eius merita inscribuntur: sed quia ipse efficaciter ordinatur ad vitam, secundum prædestinationem diuinam. Qui primo modo ibi scribitur, deletur quantum ad præsentem iustitiam, quando cadit in culpam mortalem; quia eius iustitia siue meritum, iam non approbatur, vt habeatur apud Deū dignus vita, vt antè: quia iam merita non habet. Qui autem scribitur secundo modo nūquam deletur, quia prædestinatio quassari non potest. Illa autem deletio præmissa non dicit aliquam mutationem factam circa Deum sed circa meritum; E quia iam periit. Eadem enim voluntate & rectitudine, qua approbat hunc dum habet merita, reprobat eum dum est in culpa. Sicut licet Deus sciat rem aliquam non esse & post non sciat, quia res iam non est: non est immutatio facta in Deo, sed in re. Eadē est scientia quia sciebat prius rem esse cum erat & cum scit rem non esse, cum non est. Notandum tamen quod scribi primo modo & deleri non proprie dicitur, sed aliquādo per talem modum loquēdi magis exprimitur damnum proueniens ex peccato. Ad primum & secundum patet; quia delentur quidam, quātum ad præsentis iustitiæ euacuationem: quidam delentur, quos non promittit finaliter cadere, sicut hic dicitur, Non delebo. Ad primum in oppositum patet; quia illi qui sunt scripti, secundum prædestinationem non delentur. Ad secundum similiter patet; quia qui proprie loquēdo ibi scriptus est, deleri nō potest. Præterea secundum quod quidam dicunt deleri per præsens iustitiæ euacuationem, Deus non facit illam deletionem, Deus autem tales nō delet, sed ipsi seipsos delent cum Deum deserentes peccato adhærent, *Et Angelo Philadelphiæ*. Septima epistola est admonens ad perseuerantiam. Vnde infra dicitur: Tene quod habes. Nomen autem congruit admonitioni. Interpretatur enim amor fratris vel seruans hæreditatem, quia qui Christum amat, & qui vult seruare sibi hæreditatem æternam, vel seipsum qui est hæreditas Christi, finaliter perseuerat. Rom. 8. Quis nos separabit à caritate Christi? Continet hæc epistola Exordium, Narrationem, Scio. Conclusionem, Qui vicerit. Persona loquens in epistola describitur à bonitate, *hæc dicit sanctus*, & ideo serua sanctitatem quia sanctus est, & quære eam. 1. Reg. 2. Non est sanctus, &c. Leuit. 11. Sancti eritis quia ego sanctus sum. A veritate, *verus*, in promissis, vnde quod promisi, quodcunque petieritis in nomine meo hoc faciam. Ioan. 14. reddam vnde iuuabo vos ad conuersionem fratrum, Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita. A potestate, *qui habet clauem Dauid*, id est potestatem aperiendi sensum scripturæ Dauid & aliorū Prophetarum: & ideo cōfidēter age prædicando: quia dabo tibi intellectum scripturæ: vnde sequitur. Ecce dedi, &c. *qui aperit*, scripturas ad intelligendum. Luc. vltimo. Aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, vel corda ad credendum & diligendum, vel regnum cælorum ad intrandum, *& nemo claudit*, quia nemo potest destruere donum Dei in homine, Deo adhærenti, quandiu Deus conseruat, *claudit*, scripturas porcis, qui conculcarent eas, & etiam bonis quandoque in quibusdam locis scripturæ, vt diligentius quærant intellectum scripturæ, & ipse eam aperit, vt inueniant. Claudit etiam corda subtrahendo gratiam peccantibus, id est non conseruando datam regulam detestando culpam iniusti. *& nemo aperit*, aliquod horum ipso claudente. Psal. Tu terribilis es & quis resistet tibi? vel. Clauem Dauid, id est carnem sumptam de Dauid, non nouam. Psal. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Quod non est contra hæreticos qui dixerunt Christum assumpsisse corpus phantasticum: & contra illos hæreticos, qui dixerunt illum habuisse carnem veram sed tamen nouam, non de genere Adæ & eam attulisse de cælo. Dicitur autem caro Christi clauis, quia per eam ratione passionis aperta est ianua vitæ. Qui aperit, seipsum ad videndum, iocundandum & inhabitandum. Felix cui Deus aperit se ipsum, hoc autem fit diligētibus. 1. Ioan. 4. Qui manet in caritate, in Deo manet. Ioan. 14. Qui autem diligit me, maximeque quando bene pulsat. Matth. 7. Pulsate & aperietur vobis. Claudit, seipsum eis qui non diligunt, & nemo aperit. Ecclesiast. 7. Considera opera Dei, quod nemo, &c. Quæritur, quare non dicitur potius Clauem Aaron, cum esset prælatus? ad huiusmodi autem pertinet vti claue. Respond. patet per expositiones præmissas: quia Aaron nullam scripturam condidit. Item nec de eius progenie carnem assumpsit sicut de stirpe Dauid, qui fuit de tribu Iuda. Si quæratur quare non dicitur clauem habere, cum de ipso descenderit secundum carnem

carnem Dauid ? quod si illud diceretur, non tantum documentum daretur: quia non esset tunc via ad multiplicem modum exponendi. Præterea hoc dicitur ratione digoitatis, quia fuit Rex de cuius progenie Rex regum carnem assumpsit, ad hoc vt eius imperio per voluntarium obsequium subderemur. Obücitur etiam de hoc. Et nemo claudit, dicitur enim. Matth. 23. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ qui clauditis, &c. Respon. Dicendum quod illis quibus Scribæ & Pharisæi claudebaot regnum cælotum, per exemplum malum, & abscondendo veritatem doctrinæ in scriptura: non aperuerat Dominus; licet aliqualem volũtatem eis dedisset, *scio opera tua*, Narratio est, in qua Primo ponitur commendatio, Secundo consolatio, Ecce. Tertio admonitio, Tene, *scio*, id est approbo, *opera tua*, & inde corona expectat te Infra 14. Opera enim illorum sequuntur eos, *ecce*, hîc consolatur per promissionem. Et primo promittit gratiam dirigentem ad prædicandum. Secundo virtutem siue efficaciam prædicationis ad conuertendum, Ecce dabo tibi. Tertio fortitudinem in tentationem ad superandum, Quia seruasti: Circa primum, Primo promittit directionem, Secundo subdit directionis rationem, Quia modicam, vbi ostendit eius meritum quantum ad tria, quantum ad humilitatem in corde, quantum ad obedienriam in opere. Et seruasti, quantum ad constantiam in tribulatione. Et non. Dicit igitur, *ecce*, excitatin est ad consolationem & nota certitudinis, *dedi*, id est dabo, iam dederat apud se, & per hoc magis ostendit grariam esse in promptu, *coram te*, id est ad tuam voluntatem, *ostium apertum*, scilicet corda hominum prius clausa, vel ingressum liberum ad scripturas intelligendas, vel liberum ingressum ad prædicandum, vt non impediaris à prædicatione & eius fructu. 1. Corinth. 16. Ostium mihi apertum est magnum, vel meipsum. Ioan. 10. Ego sum ostium, *quod nemo*, quia hoc donum tibi conseruabo, Isa. 22. Aperiet & non erit qui claudat: claudet, & non erit qui aperiat, *quia*, quasi dicat & hoc faciam, *quia modicam habes virtutem*, scilicet animi per humilitatem. Modicam, id est humilem, noo superbam, & dicitur Modica, quia ooo resistit, omnibus se subiciens. Iacob. 5. Humilibus autem dat gratiam, vel Modicam respectu futuræ quæ plena erit, *& seruasti*, in opera, *verbum meum*, scilicet Euangelij, vel meum, scilicet quod prædicas. Isidorus in 3. libro, de Summo bono. Soam pranam vitam propriæ linguæ ritu confodit, qui bene docet & male viuit. Ibidem in eodem. Qui non viuit sicut docet, ipsam quam prædicat virtutem contemptibilem facit, *& non negasti nomen meum*, in aduersis sed solide tenuisti. Ipsum enim nomen Dei allicit ad sui amorem. Isaiæ 16. Nomen tuum & memoriale in desiderio animæ, *ecce*, hîc Primo promittit efficaciam prædicationis. Secundo subdit explanationem promissionis. Ecce faciam. Tertio ostendit sequelam promissæ conuersionis. Et scient. Dicit igitur, *ecce*, quasi dicat & qui talis es. Ecce, nota est consolationis & gaudij, *dabo tibi*, ad conoertendum, dabo inquam aliquos, *de synagoga sathana*, id est de congregatione infidelium in qua sathanas habitat: per hoc notatur quod donum Dei est cum aliquis conuertitur ad fidem. Item quod verbum prædicationis, si proficit, hoc habet à Deo: Ieremiæ primo. Ecce dedi verba mea in ore tuo, *qui dicunt se Iudæos esse & non sunt*, quia non confi-

A tetur Deum in carne, Glos. hoc nomen, &c. Ioann. septimo, videtur loqoi de Iudæis qui dicunt se esse Iodæos & nomine & re nominis, *sed mentiuntur*. 1. Ioan. 2. Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus non est Christus ? *ecce*, quomodo dabit exponit, *ecce faciam filios*, tales, *vt veniant*, ad fidem catholicam Trinitatis, *& adorent ante pedes tuos*, in reuerentiam ecclesiasticæ potestatis quæ est in te. In hoc notatur humilitas conuersorum. Vnde dicitur Isaiæ 60. Adorabunt vestigia pedum tuorum. Contrà. Matthæi quarto. Dominum Deum tuum adorabis. Respond. Est adoratio latriæ, hæc soli Deo debetur: Item duliæ, & huiusmodi adoratio est veneratio quæ B exhibetur rationali creaturæ, maxime prælatis qui tenent locum Dei. De prima loqoitur. Matth. 10. de secunda hîc & Genes. 42. Cumque adorassent eum fratres sui, &c. dicitur de Ioseph, *& scient*, videntes infideles per te ad Deum, Dei gratia cnouerti, *quia ego dilexi te*, spirituali gratia, quam non omnibus aliis dedi. Ecce quomodo lux grariæ illustrat vt cognoscat homo iustificatus quantum sit pondus diuinæ gratiæ & dilectionis. Aogustinus 1. lib. Coofessionum. Deus lumen cordis mei & panis oris intus animæ meæ, *quia seruasti*, hîc promittit fortitudinem in tentatione, merito patientiæ suæ. Et primo commendat eius patientiam in præterita tribulatione. Secundo promittit fortitudinem, siue conseruatio- C nem in futura tentatione, Et ego. Tertio excitat industriam liberi arbitrij ex propinqua retributione. Ecce venio. Dicit igitur. *quia seruasti*, per imitationem plenam, *Verbum patientiæ meæ*, verbum patientiæ Dei est quod dixit in passione: Pater dimitte illis, &c. Lucæ vigesimo tertio, hoc seruaoerar iste tenendo parientiam & orando pro persequororibus. Matthæi quinto, diligite inimicos vestros beoedicite maled. &c. vel. Quia seruasti verbum, id est præceptum, Patientiæ meæ, id est quam in me exemplo osteodi orando pro inimicis, *&*, id est etiam, *ego*, qui possum, *seruabo te ab hora tentationis*, id est ab ipso exordio D quo incipiet, vel. Ab hora tentationis, id est à tentatiooe in hora qua fit: non vt non tenteris; sed vt non vincaris, *quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitantes in terra*, ex parte diaboli per ministros tentantes. Erit hoc, ad deiiciendum: ex parte Dei permittentis erit ad probandum & proficiendum. Hoc aotem potest intelligi vel de generali persecutione, quæ fuit post Neronem, vel ea quæ erit tempore antichristi. Psalm. Multæ tribulationes iustorum, &c. Custodit Dominus, &c. Posset etiam illud, Quia seruasti, referri ad præcedens, & quantumcunque sit grauis tribulatio non deficiatis quia Ecce, quasi dicat, E in promptu est, *venio*, id est veniam, sed sic loquitur vt ostendat propinquitatem ad iudicium vt nos remuneret, *cito*. Haymo. Ciro fit omne quod transit, vel hoc dicit; quia mille anni ante oculos Dei sicut, &c. *tene*, per mentis custodiã & vitæ diligentiam perseuerantes, *quod habes*, scilicet gratiam & vitæ tuæ merita. Iob. 27. Iustificationem meam quam cepi, &c. *vt nemo accipiat coronam tuam*, id est quam tu meruisti. Haymo. Cum certus sit Deo oumerus electotum, dum remunerationem sibi promissam ob sui perdunt negligentiam ne locus illorum vacuus remaneat, alii in locum eorum subrogantur, sicut de Iudæis & Gentibus. Iudæis enim fuit promissa corona quam acceperunt Gentes. Romanorum 11.

Ex Ramis fracti sunt. Sed obiicitur; quia per hoc videtur quod prædestinatus posset amittere coronam suam, & ita damnari, qnod est contra Gregorium, dicentem super illud Matth. 24. Ita vt in errorem inducantur si fieri potest etiam electi: Proculdubio fieri non potest, vt in errorem electi planè capiantur. Item. Aut intelligitur de corona præsciti aut prædestinati, si præsciti: contra, quia corona non est ipsius cum non sit perseuerans, si prædestinati: ergo Diuina prædestinatio potest frustrari. Respond. hoc verhum multipliciter exponitur à diuersis. Quidam dicunt quod loquitur per quandam exhortationem, sicut dicit mater puero, cum ipsum vult inducere ad sugendum: Tene vbera, ne dem alij. Alij dicũt quòd intelligitur de corona gratiæ, non gloriæ: quia prædestinatio de gloria danda isti, non potest quassari, tamen si intelligatur de cornna gloriæ, non videtur inconueniens. De prædestinato enim est loqui dupliciter, Aut secundum se & ablolute, aut in respectu ad prædestinationem. Primo modo accipiendo, potest homo qui est prædestinatus peccare finaliter & coronam perdere, & sic damnatur vt patet; quia liberum arhitrium habet, non cõfirmatur quo potest velle malum & manere finaliter in eo. Secundo modo loquendo, non potest; quia non potest fieri vt hæc duo simul sint: scilicet quod illic sit prædestinatus & damnetur, secundum primum modum loquitur Dominus in hoc verbo. Tene, &c. loquitur enim secundum illud, quod est ex parte hominis, quantumcunque enim sit prædestinatus, oportet quod per industriam liberi arbitrii se disponat ad coronam, alioqui non est prædestinatus nec saluabitur. Deus enim prædestinans exigit conatum liberi arbitrii, sicut suprà promiserat illi Episcopo vt illum conseruaret, & tamen post persuadet ei constantiam ne succumbat; quia Deus hominem hoc modo conseruaret, scilicet si homo diuinæ gratiæ cooperetur, similiter est in opposito. Si autem non perseueret finaliter eo ipso habetur quod non est prædestinatus. Secundo autem modo loquitur Gregorius. Ad aliud videtur dicendum, quod si hoc verbum Tene, accipiatur generaliter, tanquam monitio facta hominibus potest intelligi tam de præscito iusto, quàm de prædestinato; quia corona est præsciti quantum ad meritum pro statu præsentis iustitiæ, quam habet; quia si tunc decederet saluaretur, licet non quantum ad finalem statum: quia non perseuerabit. Prædestinatus etiam vt dictum est potest amittere coronam, eo modo quo dictum est, tamen secundum quod illud verbum dicitur illi Episcopo: intelligitur de prædestinato. Ille enim videtur fuisse prædestinatus, cum multum commendetur à Domino & in nullo arguatur. Item per illud quod dicitur suprà primo. Et habebat in dextera sua septem stellas. Vbi nota Glos. Ad illud quod contra obiicitur, patet per præmissa, *qui vicerit*, conclusio est & continet duo, scilicet Excitantiúm affectus, item Intellectus, Qui habet. Affectum allicit ipse Dominus per promissionem. Primo autem ostenditur cui promittit, Qui vicerit, scilicet, tentationes vitiorum & aduersa tribulationum. Secũdo quid promittit, Faciam. Tria verò promittit. Primo quod faciet talem aliis vtilem. Secundo quod in se immobilem, Et foras. Tertio quod diuinis insignem. Et scribam. Dicit igitur, *faciam illum*, per dona gratiæ. Ecce quòd donum Dei est,

A cum est aliquis qui sit animabus in subsidium, Columnam, firmum in se, & alios documento, exemplo & suffragio sustentantem, *in templo Dei mei*, id est in Ecclesia fidelium, quæ est Dei templum spirituale. 1. Corinth. 3. Templum Dei sanctum est quod estis vos. Ecce quantum venerandi sunt viri spirituales, quia per eos Dominus alios sustentat, quod est eis amplius meritum, & aliis incommodum. Gregorius super hunc locum. Quod in Dei opere recta intentione firmatur columna in structura fabricæ spiritualis erigitur: vt in hoc templo, quod est Ecclesia positus & vtilitati sit & decori, *Dei mei*, dicit vt suprà expositum est, *& foras non egredietur amplius*, scili-

B cet ab Ecclesia, siue à statu gratiæ per mortale peccatum, hæc autem est gratia magna. Psalm. Susceptor meus non mouebor amplius, *& scribam*, hic promittit quòd victorem faciet Dominus insignem. Promittit autem tria insignia. Primo quod insignet eum nomine præcellæ diuinitatis. Secundò quòd nomine supernæ ciuitatis, Et nomen ciuitatis. Tertio quòd nomine venerandæ Christianitatis, Et nomen meum nouum. Triplex est hoc maximæ nobilitatis insigne, scilicet quòd iustus vocatur, & est filius ipsius Dei, & etiam censetur ipso nomine Dei per adoptionem. Item quod est ciuis summi palatii. Item quòd Christianus dicitur à nomine Regis sui scilicet

C Christi. Dicit igitur, *& scribam*, id est in manifesto ponam stabiliter, *super eum*, vt ab aliis cognoscatur, *nomen Dei mei*, scilicet patris: quem vocat Deum suum in quantum homo, hoc fit cum animæ iusti, corpori quoque verbo & operi & conuersationi datur gratia, per quam & sit & cognoscatur filius Dei per adoptionem, imò etiam vt quasi Deus dicatur adoptione. Psal. Ego dixi dii estis, *& nomen ciuitatis*, scil. supernæ quæ est ciuium vnitas, propter summam pacem, *Dei mei*, scilicet patris, qui eam condidit, *noua*, quia nihil vetustatis habet, *Hierusalem*, quia ibi est plena visio pacis, *quæ descendit*, non secundum locum, sed secundum effectum, *de cælo*, quantum ad statum viæ cum iusti adhuc essent in exilio: descendit in-

D quam de cœlo, id est de conformitate cælestium. Quia per hoc quòd Ecclesia militans se conformat Angelis & sanctis comprehensoribus, per hoc fit ciuitas Dei in via & transiens in patriam, fit ibi ciuitas plenè noua, vel, Descendit de cœlo, id est prius per hæc inuia condita fuit quòd Christus descendit de cælo & cum eo dona gratiarum, *à Deo meo*, scilicet patre, quia Deus nutrit virtutes in via, vt totum sit postea nouum & pacificum in patria. Iacobi 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens à patre luminum. Et sic loquitur hîc de superna ciuitate: prius pro statu præmii deinde pro statu meriti. Infra. Vidi ciuitatem nouam &c. huius autem ciuitatis nomẽ scribit Dominus vi-

E ctori in via calamo gratiæ Spiritus sancti, ditando ipsum donis, vt nominetur ciuis cœlestis Hierusalem. Ephes. 2. Iam non estis hospites & aduenæ, vel potest intelligi totum pro statu viæ ciuitatis, scilicet Ecclesiæ militantis. Nouæ, per gratiæ innouationem in qua est visio pacis internæ in conscientia & pacis ad Deum: cuius nomen scribitur super iustum, quando per dona gratiæ & merita efficitur de societate iustorum & numero saluandorum, *& nomen meum nouum*, scilicet Christus, vt à me Christo dicatur Christianus, id est gratia vnctus quod est nomen noui-

tatis, interdicens omnem vetustatem. Suprà eodem. Et in calculo, &c. Haymo, hinc dignitas, hinc celsitudo prouenit nobis, hinc Reges, hinc sacerdotes, hinc Christiani vocamur, vel, aliter scribam, id est indelebiliter imprimam, Super eum, id est in eius memoria, plus quàm mens hominis capiat, Nomen Dei mei, id est faciam per dona gratiæ magis vt habeat in memoria nomen Dei, id est rem nominis, scilicet quantum & quàm infinita, & ex hoc sequitur experientia maioris dulcedinis, quàm mens hominis capere possit. Bernardus in libro de Diligendo Deo. Quàm suaue est in memoria non sentitis, à spiritu proculdubio in præsentia sentietis. Et nomen ciuitatis Dei, in memoria eius imprimam rem numinis, vt scil. consideret, quanta sit eius gloria, & quomodo ad eam pertingamus, vel de præsenti vt in memoria portet, & quale & quantum sit esse de societate iustorum in Ecclesia. Et nomen, quod est Iesus vel Christus, vt mei memoria sit apud eum. Cantic. vltim. Pone me vt signaculum super cor tuum, *qui habet*, vt supra, *& Angelo Laodiceæ*, vltima epistola est, & admonet ad streuuitatem contra mentis teporem, & consonat nomen admonitioni, quia Laodicea interpretatur, tribus amabilis; quia omnes strenui & ferventes, Deo & Angelis sunt accepti. Prou. 22. Vidisti hominem velocem in opere suo? coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles. Diuiditur autem in Exordium, Narrationem, Scio opera tua, Conclusionem, Qui vicerit. Persona Christi commendatur in exordio, quantum ad tria: Primo, quantum ad promissorum completionem. Secundo, quantum ad diuinorum annunciationem, Testis. Tertio quantum ad potestatiuam operationem, Principium, *hæc dicit amen*, id est veritas; quia per ipsum patris promissa complentur. Ioan. 14. Ego sum via, &c. *& testis*, eorum quæ audiuit à patre annunciabo ea hominibus, *fidelis*, contra tepiditatem vt dicit Glos. & veritas contra falsitatem vel vtrumque dicitur vt excludatur falsitas. Suprà Primo, Qui est testis fidelis, vel Testis, scilicet operum iudicio. Matthæi 25. esuriui & dedistis mihi manducare, *qui est principium*, id est prima creatura, *creaturæ Dei*, scilicet patris vniuersaliter, quia pater per eum omnia condidit. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt.. Consistunt. Ioan. 8. Principium qui & loquor, &c. vel Creaturæ Dei, id est per ipsum Deus pater creat iustos in operibus bonis. Ephes. 2. Creati in Christo Iesu in operibus bonis. Haymo. In hoc ostenditur quia pater non præcessit filium, sicut nec radius Solis posterior est Sole, vel splendor igne. Nota quòd amen accipitur tripliciter. Aliquando, nominaliter vt hîc Amen, id est veritas. Aliquando verbaliter, vt in Ps. 22. vbi nos habemus; Fiat, fiat, Hebræus habet Amen amen. Aliquando aduerbialiter. Ioan. 3. Amen amen dico tibi, quia nisi quis renatus fuerit, &c. *Scio*. Narratio est quæ tria continet, Arguitionem cum comminatione, Admonitionem cum consolatione, Suadeo, Promissionem cum excitatione; Ego sto ad ostium. Circa primum, Primo ponit Arguitionem, Secundo arguitionis exaggerationem, Quia dicis, Dicit igitur, *Scio opera tua*, quasi dicat non me latent. Hebræor. 4. Omnia nuda, &c. vere scio ea; quia in operibus vitæ tuæ, *neque calidus es*, quia caritate non ardes, viriliter agendo. Gregorius Calidus quippe est, qui bona studia & arripit, & consummat, *neque frigidus*, quia fidem tenes, & aliquod opus habes. Gregorius. Frigidus est, qui consummanda non inchoat. Minus autem malum esset si frigidus esset quàm tepidus; quia tunc maior spes esset de eo. Vnde exaggerando subdit, *Vtinam frigidus esses*, existens adhuc in peccatis, *aut calidus*, feruens calore caritatis, hoc ideo dicit, quia homo frigidus, scilicet homo existens in peccatis nondum conuersus, ex consideratione peccatorum, disponitur ad timorem & pœnitentiam: homo autem tepidus, scilicet qui conuersus est, & post conuersionem tepide agit, ex conuersione habet cõfidentiam meritorum, & ideo non corrigit desidiam & ita manet & durat vacuus & dignus euomi à Deo: & ideo melius est vt vel ardeat diuino calore, vel si non ardet, saltem frigescat, & non sit in medio pendens per torporem. Gregorius, qui adhuc est in peccatis, fiduciam non amittit conuersionis: qui verò post conuersionem tepuit, spem quæ potuit esse de peccatore subtraxit. Sed obiicitur, quia esse frigidum est malum, quomodo ergo dicit Vtinam, &c. Item tepor maiorem habet propinquitatem ad calorem quàm frigus. Item sunt multi frigidi qui nunquam veniunt ad salubrem calorem. Respond. In frigido homine qui vel fidem plenam non habet, vel si habet, quasi nil boni agit, duo sunt, scilicet ipsa frigiditas mentis, & materia dispositionis, quia licet sit frigidus, tamen cum non sentit aliud in se vnde confidat & vlterius videt mala sua: ex hoc potest facilius disponi ad bonum: tepidus autem, quia aliqua bona agit, & se conuersum videt, confidit, & ex confidentia difficilius seipsum corrigit. Loquitur ergo de frigido, non quantum ad culpam siue frigiditatem, sed quantum ad dispositionis maiorem facilitatem, vnde non optat huic primum nec secundum, vt dicit Glossa, Ad aliud dicendum, quòd tepor in quantum habet aliquid caloris, magis propinquat calori, cum ratione annexæ confidentiæ minus quàm frigus spirituale. Hæc enim duo sunt in tepido, scilicet modicum quid caloris spiritualis, & occupatio indispositionis, & ratione huius dicitur illud. Ad aliud dicendum, quòd non omnia talia intelliguntur vniuersaliter, sed pro multis, in plurimis enim sic est. Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus: incipiam te euomere, extra vomere, *ex ore meo*, id est de consortio iustorum, qui os meum sunt, & per eos loquor. Ieremiæ 15. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Propterea enim Dominus hominem incorrigibilem magis & magis deserit & abiicit à se, & à collegio Ecclesiæ; cuius suffragia non sunt ei salubria. Et quãdoq; hoc exterius aperte fit per excommunicationem, vt tangit Glosa. Debet autem excommunicatio fieri, vix & cum difficultate: sicut vomitus difficultatem habet. Potest & aliter os Dei intelligi peccator, quàm diu vocatur ad pœnitentiam, & supportatur à Deo adhuc est intra os Dei, id est adhuc remanet infra septa diuinæ misericordiæ: per quẽ Deus, quasi per os suum manifestat se nobis: sed si non vult corrigi, euomit, id est quasi quoddam vile abiicitur, extra septa misericordiæ prius exhibitæ, vt iam non sic sustineat clementer: sed vadit in reprobum sẽsum. Loquitur autem per similitudinem, frigida enim & calida sumi possunt, sed tepida vomitum prouocãt. Iuxta hoc loquitur de tepido. Sed nota quod dicit Incipiam, non dicit Euomam, sed Incipiam euomere, quasi paulatim deserendo non

ſtatim omnino, vt detur locus pœnitentiæ, Threnorum, 3. Non enim humiliauit ex corde ſuo & abiecit filios hominum, vt contereret ſub pedibus ſuis omnes vinctos terræ. Cum vero omnino perſiſtunt in nequitia, à Deo deſeruntur. Iſidorus in lib. 2. de Summo bono. Reuera quæ Deus deſerit dæmones ſuſcipiunt, *quia dicis*, quaſi dicat, merito incipiam te euomere: Quia dicis, iactanter, *quia diues*, ſcilicet ſcientia, *& locuples*, virtutibus, *& nullius egeo*, quia in omni bono habeo ſufficientiam. Ecce iactantia ſuperba. Gregorius ſuper hunc locum. Reprobi diuitiis replentur, virtutes diuitiis vacuantur. Dum ruinæ ſuæ damna non conſiderant, eſſe ſe à bonis actibus inopes non agnoſcunt. Deinde oſtenditur iactantia eſſe vana, quia non ſubeſt veritas, *& neſcis quia*, id eſt quod tu qui ſic iactas, *es miſer*. Vituperat eum quantum ad defectum quadruplicis boni. Primum eſt Notitia agendorum, vt ſciat quid eſt neceſſarium ad ſalutem. quia fides cum operibus neceſſaria eſt. Contrà quod dicit. Es miſer, ſcilicet per ignorantiam, per quam deciperis dum te putas in hac tepiditate ſine operibus ſaluari, per fidem mortuam, ad aggrauandum verò ſubdit, *& miſerabilis*, quaſi dicat, tantum miſer es, quod miſericordia de te poteſt haberi: ſed adhuc grauius eſt quod hanc ipſam miſeriam neſcis. Vnde dicitur. Et neſcis, &c. Pſal. Neſcierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Secundum eſt ſufficientia ſiue opulentia gratuitorum, ſcilicet virtutum & donorum gratiæ, contrà quod dicit & pauper ſcilicet virtutibus. Tertium cognitio incommodorum, vt ſcilicet ſua vitia & damna agnoſcat, contrà quod dicitur. Et cæcus. Quartum, ornatus meritorum, contra quod & nudus, ſcilicet meritis vel operibus, vel Nudus, veſtimento innocentiæ. Gregorius. Pauper cæcus & nudus arguitur. Pauper vtique, quia virtutum diuitias non habet: Cæcus, quia nec paupertatem quam patitur videt: Nudus, quia primam ſtolam perdidit: ſed peius, quia non ſe perdidiſſe cognoſcit, *ſuadeo tibi*, hic ponit monitionem cum conſolatione, Et primo admonitionem, Secundo conſolationem, Et quos, Monitio autem eſt triplex, contra tria prætacta. Prima ad quærendum aurum contra paupertatem; Secunda ad quærendum indumentum, contra nuditatem; Et veſtimentis, Tertia ad quærendum viſum, contra cæcitatem. Et collyrio. Dicit igitur, *ſuadeo tibi*, bona hæc ſuaſio, & ſalubre conſilium. Vere ille eſt Angelus magni conſilij. Iſa. 9. Et vocabitur nomen eius, &c. *emere*, per induſtriam liberi arbitrii & fructum pœnitentiæ. Bona talis negociatio. Lucæ 19. Negociamini dum venio, *aurum*, id eſt cæleſtem ſapientiam, quæ fulgida eſt. Item pretioſa; quia per eam acquiruntur caræ merces, ſcilicet gloriæ. Prouerb. 3. Gloriam ſapientes poſſidebunt, *ignitum*, quia ſapientia cæleſtis feruida eſt igne amoris & calere facit, *& probatum*, id eſt purum & electum non phantaſticum. Sapientia enim huius mundi phãtaſtica eſt: ſed ſapientia quæ deſurſum eſt, vera eſt electa. Vnde dicitur de ſapientia. Prouerbiorum tertio. Primi & puriſſimi fructus eius, *vt locuples fias*, cum ſis pauper, longe enim ditiorem facit quàm aurum materiale. Sup. 7. Et diuitias nihil, &c. omne aurum, &c. vel Aurum, ſcilicet caritatem, quæ aurum eſt propter fulgorem & decorem & pretioſitatem. 1. Cor. 12. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro. Aurum

A ignitum, propter fulgorem vel feruorem. Rom. 12. Spiritu feruentes. Probatum, per ſinceritatẽ; quia caritas omnem fæcem adhorret. Geneſis 2. Et aurum terræ illius optimum, ſcilicet terræ Euilath. quod interpretatur dolens, vel parturiens. Qui enim dolet de præteritis offenſis & cauens de futuris, parturit opera difficultatis & perfectionis, habet optimam caritatem, vel Aurum, ipſum Chriſtum, Ignitum, id eſt igne paſſionis aſſum, vel per effectum: quia alios ignit. Luc. 12. Ignem veni mittere in terram. Probatum, quia nihil eſt in eo niſi puriſſimum, quod probatum eſt in fornace paſſionis. Pſal. Igne me examinaſti. Sed quomodo dicitur, Suadeo tibi emere, &c. per hoc enim videtur quòd primam gratiam B poſſet homo mereri, quod falſum eſt. Item, hæc carent pretio. Iob. 28. Neſcit homo pretium eius. Reſpond. Non accipitur hîc verbum emptionis propriè, ſed largè: quia propriè illa bona præmiſſa emi non poſſunt, nec primam gratiam poteſt aliquis mereri, alioquin gratia iam non eſſet gratia: ſed per hoc oſtenditur quod magna oportet facere hominem: loquitur ergo ſic Dominus propterea vt magis ad induſtriam liberi arbitrii excitet hominem, per quam diſponatur ad ſapientiam ſiue caritatem ſiue ad ipſum Chriſtum, qui eſt theſaurus iuſtorum: & ſi ſe diſponit, ita ſibi datur ac ſi emiſſet, iuxta hunc mo- C dum loquendi dicitur. Prouerbiorum vigeſimo tertio. Virtutem eme, &c. *& veſtimentis albis induaris*, id eſt ornatu & candore virtutis & donorum gratiæ & conuerſationis rectæ, cum ſis nudus. Coloſ. 3. Induti ſicut electi Dei viſcera miſericordiæ benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes, &c. *vt non appareat*, omnibus in iudicio, *confuſio nuditatis tuę*, ideo melius eſt nunc erubeſcere, coram paucis. Naum. 3. Oſtendam Gentibus nuditatem tuam, *& collyrio*, id eſt Diuinis præceptis, *inunge oculos tuos*, internos, *vt videas*, cum ſis cæcus. Collyrium eſt remedium medicabile pro oculis, tale eſt præceptum. Deinde ad clarificandum oculos D amoris reſpectu boni, qui eſt quaſi oculus dexter, & timoris, reſpectu mali, qui eſt quaſi oculus ſiniſter. Pſal. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, vel. Collyrio, id eſt dono Spiritus ſancti, vel. Collyrio, id eſt compunctione: quia collyrium primo turbat oculum, & humorem malum fluere facit, vt poſt clarum reddat. Similiter & contritio, plus turbat animum per dolorem, & ſic euacuat humorem peccati, cuius ſignum aliquandò eſt reſolutio in lacrymas, & ſic interni oculi clareſcunt. Eccleſiaſt. 38. Vnguentarius facit pigmenta, &c. *ego quos*, hîc ponit conſolationem, quia ex aſperitate arguitio- E nis & comminationis, deſperare poſſet. Et quia ipſa conſolatio debet allicere ad bonum: ideo Primo ponit conſolationem, Secundo hortatur ad pœnitentiæ ſatisfactionem, Æmulare, Dicit igitur, *ego*, quaſi dicat ne deſperes quia arguitio mea ex amore eſt, Quia, *ego quos amo*, dulcedine prædeſtinationis. Ierem. 31. In caritate perpetua dilexi te, *arguo*, verbis, *& caſtigo*, flagellis. Auguſtinus in lib. de Verbis Apoſtoli. Melius eſt vt flagellet te & recipiat te, quàm vt parcat tibi & deſerat te. Heb. 12. Quem enim diligit corrigit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Sed quæritur, quare Dominus cultores ſuos ſic vexat aliquando flagellis, malos autem dimittit quandoque in proſperis & delitiis? Ieremiæ

12. Quare

12. Quare via impiorum prosperatur ? Respond, A
Primum est ex diuina misericordia, ex qua est
quod electos quos scit finaliter perseueraturos
reseruat ad vitam, & ideo ne deuient à semita, re-
stringit eos sub loris disciplinæ aduersorum: vel
per ipsa aduersa purgat offensam peccatorum
præteritorum vel per eadem facit magis idoneos
ad perceptionem præmiorum. Secundum est ex
Dei iustitia, siue iracundia; merito enim scelerum
in quibus scit malos finituros vitam, debetur eis
gehenna & subtrahitur diuina beneuolentia, &
ideo ira diuina dimittit eos in delitiis & prospe-
ris, permittens vt qui in sordibus est sordescat
adhuc, Infra vltimo. Multos tamen malos dulci-
ter vocat, & flagellis, & aliis modis. Ad præmissa B
autem inducit Haymo huiusmodi exempla. Vitu-
lus qui occisioni paratur, liberius pascuis sagina-
ri permittitur: qui verò ad vsus necessarios reser-
uatur, iugo & loris domatur, stimulis pungitur;
verberibus cæditur. Et ægro cuius vita despera-
tur à medico, etiam saluti eius contrarium non ne-
gatur: cuius autem recuperanda salus æstimatur;
animo eius desiderabilia, salutique contraria om-
nino negantur. Tertiò, quia ex amore te arguo.
Æmulare, id est imitare bonos qui non sunt tepi-
di. 3. Ioan. Noli imitari malum sed quod bonum
est, vel Æmulare, id est zelum habeas in feruorem
ad bonum. Galat. 3. Æmulamini bonum in bono. C
Nota quod æmulari multipliciter accipitur,
Quandoque pro indignari, quandoque pro imi-
tari, & vtroque modo secundum diuersos mo-
dos exponendi accipitur. Romanor. 11. Sed illo-
rum delicto, salus Gentibus, &c. quandoque pro
inuidere, vnde æmulus dicitur inuidus; & sic ac-
cipitur etiam in eisdem verbis, secundum alium
modum exponendi, quandoque pro zelare siue
diligere. 2. Corinth. 11. Æmulor enim vos. Ad
quid autem tendere debeat æmulatio subdit, *&*
pœnitentiam age, de tepiditate per strenuitatem.
Ioannes Chrysostomus. Perfecta pœnitentia co-
git peccatorem omnia libenter ferre. In corde
eius contritio, in ore eius confessio, in opere tota
humilitas, *ecce*, hîc ponit promissionem cum ex- D
citatione, per hoc enim excitat eum quòd dicit se
stare, quasi ad ostium, & excitare pulsando. Et
nota quinque, quæ circa iustificationem conside-
rantur. Primum est dignatio Dei peccatorem ex-
citantis. Secundum consensus siue motus liberi
arbitrij se disponentis; Si quis. Tertium infusio
gratiæ animam iustificantis, Introibo. Quartum
meritum iustificati in gratia proficientis, Et cœ-
nabo. Quintum pastus consolationis animam
reficientis. Et ipse. Dicit igitur, *ecce*, quasi dicat
debes pœnitentiam agere, quia Ecce, quasi di-
cat attende hoc, *ego*, qui Deus sum, *sto*, per ex-
pectationem paratus recipere, *ad ostium*, scilicet
voluntatis, per quam Christus intrat in animam B
per gratiam, *& pulso*, per excitationem, scili-
cet terrendo per considerationem pœnæ, vel im-
mittendo dolorem de peccatis, vel desiderium
gloriæ, vel vocando per prædicatores. 5. Cantic.
sexto. Vox dilecti mei pulsantis, *si quis*, notatur
raritas, *audierit*, intelligendo, *vocem meam*, scili-
cet inspirationis internæ, vel prædicationis, vel
scripturæ, *& aperuerit mihi ianuam*, cordis, scili-
cet pœnitendo, *introibo ad illum*, per gratiæ infu-
sionem. vel. Si quis audierit, per obedientiam vt
conuertatur, Et aperuerit mihi ianuam, tollen-
do tumultus cogitationum & vincendo tenta-
tiones quæ occurrunt. Introibo ad illum. Ioan.

A decimo quarto. Ad eum veniemus, &c. bonus
talis hospes & honorandus. Vnde beatus Ber-
nardus in Meditationibus, Cœnaculum gran-
de stratum exhibe Christo, *& cœnabo cum illo*,
eius fide & operibus delectabor, Iustus bene
operans comedit: quia in operando lætatur, &
Dominus conuiuatur cum eo, quando delectatur
in eius meritis. Bernardus super Cantica. Cibus
eius pœnitentia mea, cibus eius salus mea, cibus
ego ipse, *& ipse mecum*, quia dum eius statum ac-
ceptabo consolatione interna pascam eum. Sap.
8. Proposui hanc mihi adducere ad conuiuan-
dum, sciens quoniam mecum communicabit de
bonis. Admirandæ sunt delitiæ huius conuiuij,
B quæ dantur eis qui alias non quærunt & Diuinis
insistunt. Ambrosius in quadam homelia. Qui
domicilio Christum recepit interno, maximis de-
lectationibus, exuberantium pascitur volupta-
tum, vel. Cœnabo cum illo, in via, & ipse me-
cum, in patria. Luc. 12. Præcinget se, &c. *qui*
vicerit, scilicet vitia & omnia tentamenta, &
perseuerauerit, *dabo ei sedere mecum in throno meo*,
id est dabo ei potestatem iudiciariam vt mecum
iudicet. Per thronum enim intelligitur potestas
iudicandi, Sessio autem notat auctoritatem vten-
di huiusmodi potestate. Matth. 19. In regenera-
tione cum sederit filius hominis. Mecum, autem
C dicit quia cum eo iudicabunt. Sed quid est quod
dicit Mecum in throno ? quia alia erit potestas
perfectorum in iudicando, alia ipsius Christi;
quia non est æqualis. Respond. Non intelligitur
quod ex æquo iudicent, vel quod sit eadem pote-
stas, sed notatur communicatio iudiciariæ pote-
statis, quæ in viris perfectis minor erit quàm in
Christo, quorum potestatis origo erit potestas
ipsius Christi. Vnde cum dicitur, Dabo ei sede-
re mecum in throno meo, notatur & communi-
catio & carnalitas, per hoc quod dicitur in thro-
no mecum. Vnde super hunc locum dicit Gre-
gorius. Nobis in throno filij sedere est, ex eius-
dem filij potestate iudicare, quia enim iudicij
principatum ex eius virtute suscepimus, velut in
D eius throno residemus. Item obijcitur, quia dicit
perfectos sessuros in throno singulariter, in Euan-
gelio autem dicit in duodecim. Matth. 19. Sedebi-
tis & vos, &c. Item quare duodecim, cum non so-
lum Apostoli sunt iudicaturi ? Respond. ad pri-
mum quod non est contrarium. Cum enim dici-
tur hîc In throno, intelligitur principaliter Do-
minica potestas, ex qua tamen habebunt perfecti
potestatem iudicandi, & ideo dicuntur sessuri in
eius throno. In Euangelio verò agitur principa-
liter de ipsa eorum quæ multiplex erit potestate.
Idem ergo dicitur hîc & ibi, sub differēti ratione.
Vnde Gregorius super hunc locum, hîc duode-
cim thronis, quod vno throno filii designatur:
B quia videlicet vniuersale iudicium ex nostri me-
diatoris interuentione percipitur. Ad aliud dicen-
dum, quod non intelligitur de solis Apostolis, sed
per numerum duodenarium intelligitur vniuersi-
tas eorum qui iudicabunt, sicut dicit Gregorius
& Augustinus & Glos. Responsio est secundum
Augustinum: quia partes septenarij qui vniuersi-
tatem signant, scilicet tria & quatuor complent
duodecim; quia ter quater sunt duodecim, *sicut &*
ego, quasi dicat. Qui vicerit ita propter victoriam
recipit dignitatem sedendi. In tertio modo, Sicut
ego propter victoriam qua vici mundum Iudæos
& diabolum sedeo in throno patris, id est regna-
re cognoscor, æqualis ei in sua potentia, qua

& iudicat & dominatur: cuius potentia dominatiua per thronum signatur. Ex merito enim victoriæ. Ioan. 17. Confidite ego vici mundum, habet manifestationem nominis, scilicet quod ipse ens homo & Deus æqualis patri. Philipp. 2. humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, *sedi*, id est sedem accepi. Hebr. 1. Sedet ad dexteram, &c. Sed obiicitur, quia perfecti non iudicabunt cum Christo per æqualitatem, ipse autem Christus sedet cum patre in throno, id est regnat cum patre in eadem potentia, per æqualitatem perfectam. Respond. hæc dictio, Sicut, quandoque est nota æqualitatis, vt Ioan. 5. Sicut pater habet vitam in semetipso, &c. quandoque similitudinis simplicis; Matth. 5. Estote perfecti sicut & pater vester perfectus est, & hoc secundo modo accipitur hic. Item obiicitur de sessione huiusmodi; quia aut intelligitur de Christo, quantum ad diuinitatem aut humanitatem: non primo modo: quia Christus inquantum Deus, est æqualis patri. Respond. Dicendum quod intelligitur non quantum ad Diuinitatem, nec quantum ad ipsam humanitatem sed quantum ad personam existentem in humanitate. Et iterum sessio referenda est ad manifestationem sessionis: quia sæpe in scripturis dicitur res fieri, quandoque innotescere. Licet ergo ipse inquantum Deus, sit per naturam patri æqualis; tamen ipse est homo. per victoriam passionis minuit manifestationem æqualitatis, quam ipse existens in humanitate habuit ad patrem. Vnde super hunc locum Gregorius. Vincens Dominus in throno cum patre sedisse se asserit; quia post passionis certamina, primam passionis palmam clarius se omnibus quod potestate patri esset æqualis, indicauit, *qui habet aures*, septies repetitus est iste versiculus, vt nemo de ignorantia, nemo de negligentia se excuset. Et dicitur, *audiat*, interno intellectu quia intelligentia ianua est ad affectum, & ex affectu procedit omne bonum. Prou. 8. Beatus homo qui audit me.

CAP. IV.

POst hæc vidi: & ecce ostium apertum in cælo, & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri cito. Post hæc, statim fui in spiritu. Et ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens. Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardinis, & iris erat in circuitu sedis, similis visioni Smaragdinæ. Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor & super thronos, vigintiquatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus suis coronæ aureæ. Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua: & septem lampades ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei. Et in conspectu sedis, tanquam mare vitreum simile crystallo: & in medio sedis, & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis antè, &
A retro. Et animal primum, simile leoni, & secundum animal, simile vitulo: & tertium animal, habens faciem velut hominis: & quartum animal, simile aquilæ volanti. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas in circuitu; & intus plena sunt oculis, & requiem non habebant die ac nocte, dicentia Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Et cùm darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, viuenti
B in secula seculorum: procidebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.

CAP. IV.

C *POst hæc vidi*. Post primam visionem quæ fuit de correctione Ecclesiarum: sequitur secunda, quæ est de reuelatione mysteriorum, congruo ordine; quia sicut dicit Glos. Correctos; competenter sequitur secretorum reuelatio. Diuiditur in quatuor partes, secundum mysteria quæ reuelantur. Prima est de sedente in throno & eius ornatu. Secunda. de libro signato, 5. capite, Et vidi in dextera. Tertia de agno aperiente librum quinto capite ante medium, Et ecce in medio throni quatuor animalia. Quarta de apertione sigillorum, & consequentibus ad eam, 6. capite, Et vidi quod aperuisset. Distin-
D guitur autem sic. Nam Prima, quæ est de sedente in throno, pertinet ad contemplationem potentiæ. Secunda, quæ videtur liber signatus, ad contemplationem sapientiæ. Tertia, quæ videtur agnus occisus, ad contemplationem gratiæ redemptionis humanæ. Quarta qua videtur apertio sigillorum, ad contemplationem status vniuersalis Ecclesiæ. Circa primum. Primo ponuntur quædam antecedentia visionem, Secundo ipse tenor visionis. Antecedentia fuerunt duo. Primum aspectus ostij reserati, Secundum auditus præcepti sibi dati, Et vox. Dicit igitur. *Post hæc*. Notatur per hoc ordo visionum non temporum. Creditur enim hanc visionem
E cum prima vidisse eadem die scilicet Dominica, *vidi*, id est reuelatio mihi facta est: & vidi interno oculo, quid autem viderit subdit, *& ecce*, quasi dicat in promptu fuit mihi videre, *ostium*, erat, *apertum in cælo*, id est scriptura per quam ingressus est ad vitam, per quam etiam Christus sedens in iustis ostenditur, de quo post sequetur, erat aperta in Ecclesia, quæ est cælum, per sapientiæ claritatem, & vitæ sublimitatem, vel. In cælo, id est in illis qui per fidei & vitæ eminentiam & contemplationis celsitudinem, sunt cælum, tales enim & scripturam & secreta Dei profundius capiunt, vel. Ostiū Christus est per quem est ingressus ad reuelationes visionum,

num. Ioan.10. Ego sum ostium. *& vox prima quam* A *audiui*, interiori auditu, prima scilicet in visione hac, erat, *tanquam vox tubæ*, quia ad magna inuitabat; sicut tuba magnum sonum habet. Prouerbiorum octauo. Audite quia de rebus magnis loquutura sum, vel quia ad bellum spir tuale excitabat, suadendo intendere visioni sequenti sicut sequitur, *ascende huc*, non gressu corporis sed eleuatione mentis. Item per illam vocem primam intelligitur. Lex vetus quæ ad bellum contra peccata vocat. Vius enim tubarum solet esse in bellis, *loquentis mecum*, quia non dissonat à ratione. Romanorum septimo. Igitur inuenio legem, volenti mihi facere bonum, &c. Ascende huc, scilicet ad spiritualem intellectum. Noli B morari in superficie literæ. Ipsa enim Lex dat viam, ad implendam eam spiritualiter: vnde Galat.2. Ego enim legi per legem mortuus sum vt Deo viuam, *& ostendam*, hoc addidit vox Angeli, *& ostendam tibi quæ oportet fieri cito post hæc*, scilicet in vltimis temporibus. Cito dicit quia totum tempus breue est, comparatione æternitatis, hæc enim visio secundum Glosam ferè tota est de vltimis fidelibus: pauca tamen addidit eis qui ante Christi aduentum sunt passi. Per hoc autem quod dicitur Cito, suscitantur fideles à torpore, tempus est breue, eodem suprà primo. Quæ autem sunt illa quæ ostendenda promittuntur, patet in ipsa visione quæ sequitur. Sed quid est C quod vox dicit Ioanni Ascende huc? Nonne ipse erat in excessu mentis prius? Iam enim dixit, Post hæc vidi, &c. Respond. quanquàm in excessu mentis erat, sicut illa antecedentia indicant, sed quia ea quæ sibi post ostenduntur, sunt præmissis altiora: ideo iubetur eleuare mentem in excessum altiorem. Gradus enim sunt in excessu mentis, *& statim*, hîc ponitur ipsa visio. Et primo ostenditur status videntis, Et statim postquam locutus est mihi. Gregorius. Nescit tarda molimina, spiritus sancti gratia. Item ostenditur obedientia mentis, qua est obediens motui gratiæ, quæ est quasi nuncius Dei, excitans animam ad sui ipsius eleuationem, *fui in spiritu*, id D est in altiori excessu spiritus. Haymo. Non quòd spiritus à corpore fuerit ablatus, sed vis spiritus subleuauit mentem ad cælestia mysteria contemplanda. Secundo subditur reuelatio visionis, *& ecce*. Hæc autem pars diuiditur in quinque. Prima est de sedente in sede. Secunda de circunstantibus sedem, Et iris, Tertia de procedentibus à sede & de throno. Quarta de his quæ in conspectu sedis, Et septem lampades: Quinta de his quæ in medio sedis, & in circuitu, Et in medio, Circa primum. Primo describitur sedes. Secundo sessio, Et supra. Tertio ipse sedens, Et qui. Dicit igitur, *& ecce sedes*, scilicet Ecclesia in qua Deus sedet tanquam in ea quiescens, re- E gnans, disponens, & iudicans. Luc. 1. Et dabit ei Dominus Deus sedem, &c. *posita erat*, id est firmiter erat constituta: *in cælo*, id est in eminentia vitæ, qua mundum excedit, vel, Sedes, mentes iustorum in quibus Christus quiescit. Posita in cælo, hic in Ecclesia. Sapient. 7. secundum aliam trãslationem, Anima iusti sedes est sapientiæ, *& supra sedem sedens*, scilicet Christus, qui sedet in Ecclesia quiescens & dominans & paratus iudicare. Nota Glos. Sedens Christus, &c. vel Sedens, Deus pater vel tota Trinitas, quia tota Trinitas sedet in iustis. Supra sedem, tanquam excedens. Psal. Deus sedet super sedem sanctam suam. Et bene dicitur, Super sedem, quia in eis sedet & quiescit, qui se sub eo humiliant, 1. Pet. 5. humiliamini sub potenti manu Dei, *& qui sedebat*, describitur Christus sedens & quantum ad diuinitatem, quæ per Iaspidem, & quantum ad humanitatem, quæ per Sardinem. Dicit igitur, *& qui sedebat*, scilicet Christus, *similis erat*, non secundum naturam, sed secundum figuram ostensam Ioanni, *lapidis Iaspidis*. Iaspis lapis est pretiosus viridis coloris, qui super omnes alios colores delectat. & confortat visum. Vnde signat diuinitatem Christi. Glos. Diuinitas viret & pascua præbet suis. 1. Pet. 1. In quem desiderant Angeli prospicere, *& sardinis*. Sardis est lapis preciosus rubri coloris. Vnde signat humanitatem Christi rubricatam sanguine passionis. Isaiæ 63. Quare ergo rubrum est vestimentum tuum? &c. & in his duobus consistit hominis beatitudo. Augustinus in libro de Spiritu & anima. Propterea Deus factus est homo, &c. Talem ergo describit Christum, qui per omnia ostendatur esse desiderabilis: vt per eum sustineantur grataнter omnia aduersa, de quibus infra dicit. Canticor. quinto. Et totus desiderabilis, *& iris*, hîc de circunstantibus sedem. Loquitur autem hæc visiu hic & in sequentibus de Christo ad similitudinem iudicis & sedis eius, quia sedes eius solet circundari quibusdam ornatibus, & prudentes, & reuerendi senes astant ei, & locus est pulcher & spaciosus. Ostenditur autem hic Ecclesia vallari duplici beneficiu Dei. Primo munimine diuinæ protectionis, qua fideles proteguntur contra mala. Secundo directione salubris informationis, qua dirigitur ad declinanda vitia, & eligenda bona, Et in circuitu sedis, dicit igitur, *& iris*, id est diuina propitiatio, *erat in circuitu sedis*, id est circundabat Ecclesiam tanquam protegens. Psalm. Et Dominus in circuitu populi sui. Irin idem est quod pax. Iris enim fuit posita in signum pacis inter Deum & homines. Genesis nono. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & terram. Vnde iris signat diuinam propitiationem ad fideles, quam exhibet eis per gratiam baptismi ratione eius non deest baptizatis fidelibus, cuiusmodi baptismus signatur in iride, per colorem cæruleum, qui attestatur abundantiam aquæ in nube, & per virtutem sanguinis proprij, qui signatur per rubrum colorem iridis, vel per hunc duplicem colorem potest intelligi duplex iudicium, scilicet præteritum per aquam, in quo Dominus suos protexit; & futurum per ignem, in quo Dominus saluabit. Psal. Sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Nota iterum quod rectè per iridem signatur misericordiã Christi ad fideles; quia sicut exponit Haymo, generatio iridis est ex subintratione radij in nubem aquosam. Nubes beata Virgo. Isa. 39. Descendet Dominus sicut pluuia in vellus, quæ fuit aquosa, aquis gratiarum, in quam intrauit radius æterni Solis, scilicet Christi, ex cuius subintratiune, generata est iris, id est unde habita via ad obtinendam pacem & misericordiam ab ipso. Ephes. secundo. Ipse est pax nostra, *similis visioni Smaragdinæ*, hoc est dicere, Iris cũ aspiciebatur, apparebat similis Smaragdo. Vnde Smaragdus idem signat quod iris, scilicet diuinam beneuolentiam ad genus humanum ratione viriditatis, quæ visum confortat & delectat. Similiter diuina misericordia, cor hominit recreat, cum considerat & confortat, Ecclesiastici 35.

Speciosa miſericordia Dei in tempore tribulationis. Item in ſpirituali ratione viridis coloris, qui eſt color aquaticus, ſignat baptiſmum: per colorem rubrum ſignat ſanguinem dominicum, per quæ duo tranſit ad nos protectio diuinæ propitiationis, vel, per rubrum colorem dona Spiritus ſancti in baptiſmo ſuſceptaque igne ſpirituali rubere faciunt animam. De baptiſmo, Infra 7. Nolite nocere terræ & mari neque arboribus, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis. Et de ſanguine, Exodi 12. Cum viderit ſanguinem, &c. *& in circuitu*, hic primo deſcribitur ipſa doctrina. Secundo diſpenſatores doctrinæ, Et ſupra thronos. Dicit igitur, *in circuitu ſedis*, id eſt ad protectionem Eccleſiæ ſiue fidelium. Scriptura enim protegit in tentationibus, deinde informat ad cauendum malum, & adhærendum bono. Prouerb. 30. Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt, *ſedilia*, ſedilia dicuntur libri vtriuſque teſtamenti quia in eis debet anima ſedere, id eſt quieſcere & paſci. Pſalm. In loco paſcuæ ibi me collocabit. Vnde Iſidorus in lib. 1. de Summo bono. Sanctarum ſcripturarum altitudo quaſi montes paſcuæ ſunt ad quos dum quiſque iuſtorum conſcendit, paſcua indeficientis refectionis ſe inueniſſe gaudet; *viginti quatuor*. Non quia non ſint plures libri in vtroque teſtamento; ſed deſignantur ſub numero patrum ſiue doctorum vtriuſque teſtamenti, talis itaque numerus ponitur librorum propter numerum doctorum per quos diſpenſatur doctrina librorum. Ipſi enim dicuntur vigintiquatuor ſicut ſequitur, vel, vigintiquatuor ſedilia dicuntur libri Veteris teſtamenti qui ſunt vigintiquatuor, ſi Ruth non computetur cum libro Iudicum ſed per ſe, nec Threni cum libro Ieremiæ: Si enim cum illis computentur non ſunt niſi, 22. ſicut dicit Hieronymus in prologo ſuper librum Regum, *& ſuper thronos vigintiquatuor*, ſcilicet ſuper illa ſedilia, id eſt in ſuperiore parte ſcripturæ, ſcilicet in intelligentia ſpirituali ſedēt ſeniores, id eſt doctores Veteris & Noui teſtamenti paſtores & rectores aliorum. Vnde beatus Paulus legem & facta antiquorum conſiderabat myſtice. Galat. 2. Ego autem legi per legem, &c. Item Galat. 4. Scriptum eſt quoniam Abraham duos filios habuit. Item ad Hebræos oſtendit ſe ſediſſe ſuper legem per intellectum ſpiritualem. Dicuntur autem vigintiquatuor. Nam per vigintiduo intelliguntur omnes Patres ſiue doctores Veteris teſtamenti, propter dignitatem duodecim Patriarcharum. Ex quorum numero dedicatur duodenarius doctorum Veteris teſtamenti. Sub duodenario intelliguntur ſimiliter doctores Noui teſtamenti, propter dignitatem duodecim Apoſtolorum, licet longe maior ſit numerus vtrorumque vel quia per doctrinam, tum illorum, tum iſtorum informatur mundus, quantum ad quatuor partes orbis, in fide Trinitatis, tria enim quater, faciunt duodecim. In deſcriptione autem ſedentium dicuntur quatuor. Dicuntur enim, Seniores, per prudentiam. Iob. 12. In antiquis eſt ſapientia. Sedentes, per iuſtitiam; quia ſic quieſcunt & meditantur in ſcriptura ſacra doctores vt ſe ipſos diſtricte iudicent, & per iuſtitiam exhibeant aliis exemplo, quod exhibent documento. Gregorius, dignum eſt vt cum aliena corrigimus, prius noſtra metiamur, *circumamicti*, per medicinam ſeu temperantiam, vt ex omni parte doctor ſcripturæ ſit circumueſtitus indumentis medici-

A næ, quæ indumenta ſunt plura: quia lingua, oculi, aures, & omnia membra debent medicina ornari. Infra 8. Et in conſpectu agni amicti ſtolis albis, *& in capitibus eorum*, id eſt in mentibus eorum quia ſicut caput eſt ſuperior pars corporis: ita mens, ſcilicet ſuperior pars animæ dignior eſt in ipſa anima, & regit vires inferiores, *corona aurea*, hoc dicitur propter victoriam ex virtute fortitudinis. Per coronas enim aureas quas vidit in eorum capitibus, ſignatur victoria quæ obtinetur de vitiis. Victoria enim corona ſolet dari. Pſal. Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Et dicuntur coronæ aureæ propter pretioſitatem, quia pretioſiſſimum eſt vincere

B bella peccati, vel propter caritatem, quæ per aurum intelligitur, per quam vitia vincuntur. Cantic. vltimo. Fortis eſt vt mors dilectio. Aliter. Per ſedilia poſſunt intelligi minores vtriuſq; teſtamenti. Vnde Gloſ. Minor eccleſia, &c. & ponuntur in hoc numero propter numerum ſuorum rectorum ſuper quos ſedent rectores per auctoritatem præſidendi, & vigilantiam regendi, ſicut ſignatur. Luc. 2. Et paſtores erant, &c. Cætera non mutantur, *& de throno*, hîc agit de his quæ procedebant à ſede, quæ ſunt tria, ſcilicet fulgura miraculorum, *& de throno*, id eſt eccleſia, ſiue de eis in quibus Deus ſedet, *procedit*, id eſt procedebant. Loquitur pro tempore quo vidit viſionem. Item dicit Procedit, de præſenti, quia ita

C fit in eccleſia quantum ad figuratum ſpirituale, *fulgura*, ſcilicet miraculorum, quæ terrent & illuminant. Pſal. Fulgura multiplicaſti, &c. *& voces*, admonitionum, ſcilicet de vitandis malis & augendis bonis & deſiderandis præmiis. Cantic. 2. Vox tua dulcis, *& tonitrua*, argutionum & comminationum. Pſal. Vox tonitrui tui in rota, *& ſeptem*, hîc agitur de his quæ in conſpectu ſedis & hæc ſunt ea per quæ producitur eccleſia ad ſalutem. Et ſpecialiter duo tanguntur. Primo gratia quæ à Deo offertur. Vnde dicitur, *& ſeptem lampades*, id eſt ſeptem dona Spiritus ſancti, quæ illuminant & claritatem donant, ad mo-

D dum lampadis, *ardentes*, per effectum; quia accendunt. Iudicum 7. legitur quod Gedeon & ſui, lumine lampadarum adiuti ſunt, vt nocte vincerent hoſtes, *ante thronum*, id eſt ſedem, ſcilicet eccleſiam; quia gratia donorum omnibus qui ſunt ſedes Dei, parata eſt. 1. Petr. 1. Sperate in eam quæ vobis offertur gratiam. Secundo ſacramentum, quod per hominem diſpenſatur. Deus enim & per ſe immediate infundit gratiam, & per remedia ſacramentalia ordinat & regit eccleſiam. Specialiter autem ponit ſacramentum baptiſmi, *& in conſpectu ſedis*, id eſt in euidentia eccleſiæ. Baptiſmus enim eſt ſacramentum neceſſitatis, & ideo debet haberi præ ocu-

E lis, vt in paruulis detur & adultis, non regeneratis. Item in conſpectu ſedis; quia commune eſt omnibus. Item omnes debent tantum gratiam recogitare, ne ſint ingrati ſuo regeneratori. Zachariæ 13. Erit fons patens domus Dauid, & habitantibus Hieruſalem in ablutione peccatorum & menſtruatæ, *mare*, triplex eſt effectus baptiſmi Primus eſt ſinceritas à culpa: baptiſmus enim à culpa purificat & ideo dicitur mare. Mare dicitur lauatorium, & vocatur mare propter continentiam multæ aquæ, ſicut in templo Salomonis poſitum eſt mare, vt ibi ſacerdotes abluantur. 3. Regum 7. vnde per mare intelligitur baptiſmus humanus in immunditiam. Act. 3.

Baptizetur

Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum : & accipietis donum spiritussancti. Secundus, claritas, innocentia siue sapientia, quia baptismus clarificat animam ad cognoscendum Dominum per fidem, & ideo dicitur, *Vitreum*, Sap. 1. Clara est & quæ, &c. Tertius, firmitas contra vitia, maxime quando gratiæ baptismali susceptæ cooperatur homo sustinendo viriliter aduersa, & ideo dicitur, *Simile crystallo*, sicut ex aqua fit crystallus per consolidationem ita infirmi & fluidi fiunt per gratiam baptismalem prius susceptam, firmi & solidi, si ei strenue cooperentur; & ideo illud mare dicitur simile crystallo, vnde Ambrosius in lib. 2. de sacramentis. Cum mergeris, mortis suscipis & sepulturæ similitudinem, adhæres clauis Domini nostri Iesu Christi, adhæres ne te diabolus possit abstrahere, habet igitur baptismus vim ablutiuam, clarificatiuam, & solidatiuam. vel. Mare potest intelligi scriptura, quæ habet triplicem effectum prædictum, quia verbum Domini mundat. Ioann, 15. Iam vos mundi estis propter sermonem meum. Item clarificat, Psalm. Præceptum Domini lucidum, Item firmat. Psalm. In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi : ideo dicitur mare, *In conspectu sedis*, dicitur quia frequenter meditandum est in scriptura. Psal. Sed in lege Domini voluntas eius, Item comparatur vitro; quia vitrum ostendit rem sed non plene, similiter & scriptura consimili ratione crystallo; quia propter vnum signatum ponitur multiplex comparatio. Item in Mari potest intelligi sensus historicus. In vitro sensus moralis. In Crystallo sensus allegoricus, ratione dignitatis maioris, & in his per consequens potest intelligi anagogicus: quia per hunc triplicem, est via ad quærendum æterna, Sic ergo patet efficacia prædicantium, in fulgoribus miraculorum; patet etiam prædicationis materia in vocibus & tonitruis: patet etiam gratia per quam prædicant, quia per septem dona. Item vnde prædicant quia de lege diuina. *Et in medio*, hic agitur de his quæ in medio sedis sunt & in circuitu scilicet de quatuor animalibus quæ vidit in visione secundum figuram. Primo, autem ostenditur numerus animalium. Secundo, multiplicitas oculorum, Plena oculis. Tertio, figura singulorum. Et animal primum. Quarto, numerositas pennarum, Et quatuor animalia. Quinto vox resonantium, siue laudantium, Et requiem. Dicit igitur, *Et quatuor animalia*, scilicet Euangelistæ, secundum beatum Gregorium, qui comparantur animalibus, propter proprietates animalium quæ conueniunt eis quantum ad Euangelia quæ scripserunt, sicut post sequetur, *Erant*, vel, *Vidi in medio*, ad disponendum ecclesiam, sicut pater familias est in medio familiæ, ad disponendum & regendum, *Et in circuitu*, ad protegendum tanquam murus cingens ciuitatem. Per doctrinam enim scriptam ab Euangelistis, & regitur & protegitur ecclesia, Regit vt recte viuat, Protegit ne succumbat. De quatuor animalibus Ezechielis. 1, Et de medio eius similitudo quatuor animalium. *Plena oculis*, id est plena cœlesti cognitione, & salubri consideratione, *Ante*. quantum ad bona tenenda, *Et retro*, quantum ad vitia & vana contemnenda. Philipp. 3. Quæ quidem retro sunt, & futuris quæ ante sunt loquuntur, vt de primo aduentu Christi, & secundo vt patet in Euangeliis, *Et animal primum simile leoni*, quasi dicat, primum animal habebat figuram leonis. Per illud animal intelligitur Marcus, tum ratione prædicatio-

A nis dictæ, in qua Dominus rugiit quasi leo, quem in principio describit, Tum ratione resurrectionis in qua eius fortitudo apparuit, quam clarius cæteris Marcus describit. Infra. 5. Vicit leo de tribu Iuda. Per *Vitulum*, Lucas. Agit enim de Christo quantum ad immolationem passionis. Vitulus enim erat animal aptum ad immolandum. Lucas autem statim incipit à sacerdotio. Christus namque ipse sacerdos & hostia in passione. Per *Hominem*, Matthæus, quia nascentem Dominum plenius describit, Liber generationis &c. Per *Aquilam*, Ioannes, quia cæteris altius volans de ipsa diuinitate amplius quàm alii scripsit, In principio erat Verbum, Gregorius super hunc locum. Per aquilam quæ

B cunctorum auium visum acie superat signatur Ioannes; qui volando terram deseruit, quia per subtilem intelligentiam interna mysteria Verbum videndo penetrauit. Aliter per hæc animalia possunt prædicatores designari, & hoc sub numero tali, quia de quatuor Euangeliis extrahitur eorum prædicatio vel propter quatuor quæ debent prædicare, scilicet credenda, agenda, vitanda, desideranda, vel propter quadrifidam prædicationem de Christo. Debet igitur quilibet prædicator esse leo, per fortitudinem Prouerb. 30. Leo fortissimus bestiarum, &c. Vitulus, per mortificationem, 1. Cor. 9. Castigo corpus meum. Homo, per discretionem, vt

C non habeat actus insipientiæ. Prouerb. 4. Oculi tui recta &c. Aquila, per contemplationem Iob. 38. de longe contemplatur escam. Oportet etiam quilibet fidelis esse leo, per fortitudinis magnanimitatem Prouerb. 12. Manus fortium &c. Vitulus, per vitæ austeritatem. Rom. 12. Obsecro vos per misericordiam Dei &c. Homo, per mansuetudinis lenitatem, quia homo est animal natura mansuetum, Psal. Et exaltabit mansuetos in salutem, Aquila, per desiderii sublimitatem. Philip. 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Christus etiam per hæc animalia intelligitur vt habetur in Glosa. Sed quare hic ponitur leo cum Ezechielis primo ponatur facies hominis : Item quare dicit Quasi hominis, cum Christus vere sit homo, Gregorius super hunc lo-

D cum. Ipse homo est quia naturam nostram veraciter suscepit. Respondetur. Ezechielis. 1. ordinantur animalia secundum ordinem historiæ, vnde primo ponitur figura hominis, quia Matthæus agit de humanitate, quæ primo consideratur in Christo, & per eam ascenditur ad diuinitatem, Ioannes verò attendens illas figuras iam impletas, sequitur ordinem causalitatis, respectu fidei nostræ, & ideo primo ponit leonem quia ex prædicatione Christi, & resurrectione habet ortum multiplicatio fidei. Ad aliud dicendum, quod non ideo dicit Quasi hominis. quia non fuerit verus homo, sed quia figura, quam

E vidit non erat figura veri hominis, quia tunc non vidit vera animalia, sed imaginaria. Item Christus fuit verus homo, quia veram naturam hominis habuit & etiam pœnam; tamen non habuit naturam peccatricem, sed similem peccatrici ratione pœnalitatum. *Et quatuor animalia* &c. quilibet enim Euangelistarum habuit sex bona spiritualia, quibus se & alios prouehebat ad sublimia. Duæ alæ fides certa & operatio perfecta quantum ad proprium meritum, Intelligentia scripturarum & zelus animarum; quantum ad informationem aliorum, Caritas ad Dominum & desiderium supernorum. Hæc enim sex floruerunt in ipsis. Quia vero necessaria est vigilantia multa replicat multiplicitate oculorũ *Et in circuitu*, quantũ ad exterioris conuersationis innocentiã

in exemplum, quoad proximum: contra quosdam quibus dicitur Malach. 2. Vos autem recessistis, &c. *Et intus*, quoad internæ conscientiæ munditiam, in mentis quoad Deum. Psalm. Omnis gloria eius filiæ regum ab intus, *Plena oculis*, propter vigilantiam magnam. Gregorius super hunc locum. Quisquis exteriora sua honeste disponit, sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus non habet. Sancti verò omnes & exteriora sua circumspiciunt, vt bona de se exempla præbeant, & interiora sua vigilanter attendunt: quia sese irreprobabiles interni iudicis obtutibus parant, vel. Plena oculis, idest rationibus, In circuitu, per historiam quasi in superficie, Intus, per allegoriam vt cum legitur cum Dominus satiauit quinque millia, &c. Item prædicatores qui per quatuor animalia intelliguntur habent sex alas: scilicet legem naturalem, legem Moysi, doctrinam Prophetarum, Euangelium, documenta Apostolorum, Eruditiones doctorum, sicut Augustini, Gregorii, ex his enim debet sumi totius prædicationis fundamentum. vel modo præmisso de Euangelistis, debet etiam quilibet fidelis habere sex alas, quibus volatur ad æterna: Fidem scilicet & operationem, quantum ad Deum. Iniuriarum remissionem, & bonorum largitionem, quantum ad proximum, Abstinentiam & laborem, quantum ad seipsum. Et in circuitu &c. vt supra; *Et requiem*, &c. Hæc quantum ad vocem laudantium, & Primo ostenditur continuitas in laudando. Secundo tenor siue forma laudis, Sanctus. Tertio associatio aliorum ad laudandum, Et cum darent illa. Dicit igitur, *Et requiem non habebant*, animalia illa id est prædicatores, id est non cessabant, non est intelligendum quod labor esset, sed notatur continuatio in laudando, & hoc ipsum est in Deo quiescere, *Die ac nocte*, idest in prosperis vel aduersis: Quidam laudant Deum in prosperis. Zachariæ. 11. Benedictus Dominus diuites facti sumus. Psalm. Benedicam Dominum in omni tempore, vel. Die ac nocte, idest continuè. *Dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus*. hic ostenditur forma laudis, & tangitur multiplex laus. Primo, ostenditur in personis trinitas. Secundo, in essentia vnitas Dominus Tertio in dominando æternitas, Qui erat, Quarto, in essendo immutabilitas, Et qui est, Quinto, in retribuendo æquitas, Et qui venturus est. Sanctus, sanctus, sanctus, ter dicitur, propter trinitatem personarum. Sanctus verò dicitur, vt ad sanctitatem inuitemur, sine qua nihil est acceptum ei, qui censetur nomine sanctitatis Leuitici 11. Sancti estote, quia ego sanctus sum: Hæc autem fides de Deo vno & trino fuit antiquorum & nouorum, & hæc animalia possunt intelligi prædicatores vtriusque testamenti, qui videlicet præsident subditis ad regendum non solum prædicando, sed vigilando per officium pastorale. Gregorius super hunc locum Vna fuit fides veterum & nouorum patrum, & omnipotentem Deum trinitatem crediderunt. Ecce namque Ioannes in Reuelatione sua dicit, quatuor animalia in cœlo clamantia Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens. Dominus notatur vnitas essentiæ: quia non dicitur Domini dii. Dominus, præsidentia: quia omnibus dominator, Hester. 13. Dominus omnium es, &c. Deus, natura. Psalm. Vacate & videte quoniam ego sum Deus, hoc est nomen similiter excelsum, nomen amabile, reuerendum & magnificandum. Infra. 15. Magna & mirabilia tua Domine Deus omnipotens &c. Quis non timebit te Domi-

A ne, & magnificabit nomen tuum? *Omnipotens*, infinita potentia, & pertinet ad vnitatem essentiæ. Præmittitur autem dominatio, licet diuinitas prius habeat considerari, quia per notitiam vniuersalis dominationis est via ad cognitionem diuinitatis. Præterea Dominus & omnipotens additur ad manifestandum vim huius nominis Deus. Infra. 11. Audiui quasi vocem tubæ, &c. *Qui erat*, quando scilicet mundus nondum erat, vnde notatur esse sine principio. 2. Machab. 1. Domine Deus omnium creator omnipotens, & æternus & qui est immutabiliter, vel, notatur dignitas singularis per omnia, in esse diuino, remisit me ad vos, *Et qui venturus est*, ad iudicandum quia tota trinitas iudicabit au-
B ctoritate, licet solus filius corporaliter appareat, vt dicit Glossa Isaiæ vltimo. Ego autem opera eorum, & cogitationes venio vt congregem cum omnibus Gentibus, &c. Sed quomodo venire potest, qui vbique est? Ieremiæ 23. Cœlum & terram ego impleo. Respondetur. Est venire secundum locum, & sic Christus secundum humanitatem veniet ad iudicium. Item secundum manifestationem vel effectum siue sit effectus misericordiæ siue iustitiæ, & sic, non primo modo veniet Trinitas, quia se per effectum iustitiæ manifestabit, *Et cum darent*. Hic ostenditur associatio aliorum ad laudandum scilicet iudicum siue præsidentium, qui iunguntur prædicatoribus in diuina laude. Et primo ostenditur reuerentia in facto. Secundo laus siue magni-
C ficentia in verbo, dicentes dignus. Item in facto ostenditur reuerentia tripliciter. Primo quantum ad prostrationis humiliationem, Secundo quantum ad adorationis deuotionem. Et adorabant. Tertio quantum ad coronarum oblationem, Et mittebant. Dicit igitur, *Et cum darent illa animalia*, id est prædicatores, quorum est per quatuor mundi partes seminare doctrinam, *Darent*, prædicando vbique, *Gloriam*. idest laudem, magnam scilicet de dono fidei. *Et honorem*, de merito bonæ operationis, Psalm. Afferte Domino gloriam & honorem, *Et benedictionem*, de præmio supernæ retributionis. Tobiæ 13. Benedicite dominum omnes electi eius, *Sedenti super thronum*, Haymo Christo suæ ecclesiæ præsiden-
D ti, *Viuenti in secula seculorum*, idest æternaliter. Supra primo: Et ecce sum viuens: *Et procidebant*: id est humiliabant se. Psalm. Prociduamus ante Deum, ploremus coram Domino Deo nostro, *Et vigintiquatuor seniores*, idest omnes patres siue iudices & rectores vtriusque testamenti. *Ante sedentem in throno*, id est in conspectu siue ad beneplacitum Christi vel ipsius Trinitatis regnantis & quiescentis in ecclesia; quia tam in Veteri quàm in Nouo testamento prædicantibus, magnificantibus Deum, alii patres præsidentes populo ac regentes, se reddunt conformes in magnificando ipsum Deum. *Et adorabant viuentem in secula secu-*
E *lorum*, referentes de acceptis gratias, vel instantes pro accipiendis. Infra. 19. Adorauerunt Deum. *Et benedicebant viuenti*, quia ille est adorandus, qui solus per se est immortalis, & à quo alii. 1. Timoth. vltimo. Qui solus habet immortalitatem, *Et mittebant coronas suas ante thronum*, sic vidit in visione, & per hoc signatur quòd victorias vitiorum prorsus debemus Deo attribuere, in conspectu suæ bonitatis, quia sedet super ecclesiam regens & præsidens. Per coronas enim illas victoria tentationum designatur, 1. Corinth. 4. Quid habes quod non accepisti? Gregorius super hunc locum. Sancti viri quicquid in se inspiciunt immortalis

talis gratiæ, donum esse cognoscunt? eique de accepto munere debitores fiunt: qui & præueniendo dedit eis bonum velle, & subsequendo concessit bonum posse. Ante thronum, potest etiam hic notari exemplum. 1. Cor 14. Omnia ad ædificationem fiant. Obiicitur, quia si totum est ex Deo, ergo in nostris operibus nihil est ex nobis, ergo non meremur. Quid est ergo quod dicit Apostolus, 2. Timoth. 4. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ? &c. Respondetur. Dicendum quod omnia bona nostra siue naturalia, siue gratuita indistinctè sunt à Deo. 1. Cor 3. Quid habes quod non accepisti? & si aliquid bonum facit homo, illud bonum ideo fit ab homine, tamen non vt ab homine. sed quia illud sibi datum est à Deo, & ideo totum est recte & proprie ab ipso Deo operante, quandoque aliquid per hominem: non sicut auctorem, sed sicut ministrum. 1. Cor. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis. Gregorius super hunc locum. Auctoris sui gratiam negare conuincitur, quisquis sibi tribuit quod operatur; & Deum negat, cum despectu gratia sibi vires boni operis arrogat, Ad illud quod obiicitur de merito, dicendum, quod bona quæ agimus & à Deo sunt, & aliquo modo à nobis: à Deo, sicut dante & principaliter operante, A nobis, sicut cooperantibus gratiæ eius: vnde Gregorius. Bonum quod agimus & Dei est & nostrum, Dei, per præuenientem gratiam, nostrum, per obsequentem liberam voluntatem, tamen quia ipsum cooperari, & voluntas & gratia cooperandi totum omnino est à Deo, ideo omnia & tota sunt à Deo: quia homo nihil prorsus habet à se, sed totum à Deo, vt dicit Apostolus & Anselmus, in libro, de Casu diaboli. *Dicentes dignus es*, hic ostenditur laus in verbo, Et primo, ostenditur Deus esse magnificandus. Secundo quod subditur ratio magnificandi, Quia tu, dicit igitur, *Dicentes dignus es Domine*, per præsidentiam dominationis, *Deus noster*, per effectum creationis, *Accipere gloriam & honorem, & virtutem*, quòd supra dixit benedictionem idest laudem virtutis, distinguitur vt supra, vel. Gloriam, idest laudem gloriosam, ratione tuæ bonitatis, & honorem, ratione sapientiæ, Et virtutem, id est laudem virtutis, ratione potestatis. Item Haymo. Gloriam accepit quando tertia die resurrexit, Honorem, quando ascendit, Virtutem, quando omnia subiecta sunt ei. Psalm. Omnia subiecisti sub pedibus eius, *Quia*, quasi dicat, vere dignus es magnificari, *Quia tu*, potest intelligibiliter sermo dirigi ad filium, vel ad totam Trinitatem, quæ sola creauit omnia, *Creasti omnia*. Ecclesiastici 1. Vnus est altissimus creator omnium omnipotens. Contrà. Quædam fiunt de materia. Respond. Omnia sunt creata id est de nouo facta, vel immediate vt ea quæ in principio mundi facta sunt simpliciter ex nihilo, & angelus, cœlum empyreum, & prima materia. Quædam mediate, vt ea quæ sunt ex materia. Illa enim materia prima facta fuit ex nihilo, ex qua est omnis alia materia particularis, *& propter voluntatem tuam erant*, in æterna dispositione, *& creata sunt*, ex tempore. Ioan. 1. Quod factum est &c. Tangitur igitur eius potestas, cum dicitur Creasti omnia. Bonitas, cum sequitur Et propter voluntatem tuam, ex voluntate fuit quod voluit disponere ab æterno, quæ crearet in tempore Sapientia, cum subditur, Erant, Glossa in arce, idest in sapientia Dei. Item bonitatis & sapientiæ efficacia: quia quod disposuerat non remansit inane vnde subinfertur. Et creata sunt.

A Quæritur. Haymo, Si erant, quomodo creata sunt? Respondetur dicendum, erant in prædestinatione omnipotentis artificis. & creata sunt in opere visibili.

CAP. V.

ET vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem; & prædicantem voce magna:
B Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Et nemo poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum. Et vnus de senioribus dicit mihi: Ne fleueris; ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tan-
C quam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem: qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. Et cùm aperuisset librum, quatuor animalia & vigintiquattuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum & cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula eius: quoniam occisus es, & rede-
D misti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Et vidi, & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum, & erat numerus eorum millia millium dicentium voce magna: Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam quæ in cælo
E est, & super terram: & subtus terram, & quæ sunt in mari, & quæ in eo: omnes audiui dicentes. Sedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum. Et quatuor animalia dicebant. Amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in sæcula sæculorum.

CAP. V.

Et vidi. Secunda pars est huius visionis in qua videtur liber in dextera sedentis super thronum. Suprà. 2. ostendit Ioannes se vidisse Christum quiescentem in Ecclesia & regnantem & ordinantem ipsam: hic autem ostendit se vidisse dispositionem, qua ab æterno Deus disposuit genus humanum redimere, quæ non poterat impleri nisi per Christum; postea vero in tertia parte visionis ostendit dispositionem ipsam esse completam per eumdem patientem, pro salute hominum. Diuiditur autem hæc pars in quatuor: in Prima agitur de visione libri, in Secunda de visione angeli prædicantis, Et vidi angelum, in Tertia de desolatione Ioannis lamentantis, Et ego flebam, in Quarta de allocutione senioris consolantis, Et vnus. In prima iterum Primo, ostendit vbi vidit, Secundo, quid vidit, Librum, Tertio sub qua dispositione vidit, Signatum. Dicit igitur, *Et vidi in dextera*, Id est filio, per quem pater omnia fecit. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, *Sedentis*, scilicet patris per præsidentiam, inhabitationem, & gubernationem, *Super thronum*, scilicet Ecclesiam. Psal. Deus sedet super sedem sanctam suam, *librum*, id est diuinam dispositionem de hominis redemptione, ipse enim filius est ars siue sapientia patris, in qua omnia sunt disposita. 1. Cor. 1. Christum Dei virtutem & Dei sapientiam, *scriptum intus*, quia Deo totum cognitum plene, *Et foris*, secundum quod ostendebatur hominibus manifestandum; quia prophetis antiquis patribus fuit à Deo reuelata diuina dispositio in tempore complenda, vel secundum Glos. obscure manifestantur in Veteri testamento, aperte in Nouo Ezechielis. 2. Vidi & ecce manus missa &c. *signatum*, id est sigillatum, id est clausum, sicut aliquid sub sigillo clauditur, *sigillis septem*, quæ infra determinantur scilicet de equo albo rufo & nigro, &c. Infra. 6. vel quod vidit librum sub septem sigillis, potest intelligi multiplex mysterium humanæ reparationis & salutis; scilicet incarnatio siue conceptio, natiuitas, passio, descensus ad inferos, resurrectio, ascensio, aduentus ad iudicium. Loquitur autem ad similitudinem alicuius principis tenentis in manu librum clausum & expectantem aliquem sibi dilectum & specialem, per quem coram aliis publice legatur, vel liber ille est secundum beatum Gregorium Scriptura sacra, in qua scripta latebat Diuina dispositio de humano genere redimendo. In dextera, &c. vt prius: quia filius est lumen nostrum illustrans nos per scripturam. Scriptum intus, per intellectum spiritualem quantum ad sapientes, Foris, per intellectum literalem quantum ad simplices, vel. Intus, quantum ad Vetus testamentum quod occulte agit de redemptione hominis. Foris, quantum ad Nouum vbi aperte, vel aliter Gregorius. Intus, quoniam inuisibilia promittit; Foris, quia visibilia præceptorum suorum rectificatione disponit. Intus, quia cœlestia pollicetur, Foris autem quia terrena & contemptibilia, qualiter sint vel in vsu habenda, vel ex desideriis fugienda præcipit. Signatum sigillis septem, hoc est vniuersis obscuritatibus siue omnium mysteriorum intus latentium plenitudine conscriptum, vel septiformi spiritu qui scripturam condidit clausam & ipse aperuit, vel Septem sigilla possunt intelligi septem modi loquendi in scriptura scilicet modus scripturam sacram per actum redemptionis,

A historicus, modus tropicus, allegoricus, anagogicus, figuratiuus, vt in figuris Veteris testamenti, & sic in hoc libro, & in parabolis, vt cum dicitur Christus petra & huiusmodi. Item modus absolutus scilicet quando res accipitur cum magno pondere & impletione vt Exodi. 3. Qui est misit me. Item dignatiuus, vt cum ex magna dignatione Dei ad iustos dicitur aliquid magnum vt Psal Ego dixi dii estis Et. 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo vnus spiritus est. Sed cum loquatur pro statu ante humanam reparationem, vt patet ex sequentibus, quomodo dicitur liber scriptus Foris id est apertus in Nouo testamento, cum ante reparationem hominis nec diuina dispositio esset aperte hominibus manifestata, nec etiam scriptura sacra? Respond. dicendum, quòd

B liber ipse non signat Diuinam dispositionem vel sacram scripturam pro statu ante hominis reparationem, sed quòd librum in sua visione vidit scriptum foris, hic significabat manifestationem, non quæ tunc esset, sed quæ futura erat tempore gratiæ. 2. Cor. 3. Nos autem reuelata facie, &c. *Et vidi*, hîc ponitur visio angeli, & Primo ostenditur desiderium antiquorum de redemptione hominis, Secundo ostenditur impotentia creaturæ ad opus creationis, Et nemo. Dicit igitur. *Et vidi angelum*, id est quemcunque de sanctis prophetis, qui erant Dei nuncii, *fortem*. Desiderio, vel fortem, longanimitate expectationis, *& prædicantem*, id est prædicando loquentem, *voce magna*, propter desiderium,

C *quis est dignus aperire librum*, id est diuinam dispositionem implere in opere humanæ redemptionis, tunc enim manifestatur præordinatio, cum impletur. Antiqui prophetæ & patres desiderabant aduentum redemptoris, & piæ nimio desiderio dolebant de dilatione aduentus, & licet expectarent redemptionem, tamen quidam ex eis quomodo & per quem fieret ignorabant, Donec quibusdam ante quam fieret reuelatum est. Lucæ 10. Multi prophetæ, &c. Vel librum aperire, ipsa impletione humanæ reparationis, mysteria Veteris legis expositione, *& soluere signacula eius*, sicut supra multipliciter expositum est, *nemo*, id est nulla creatura rationalis, *neque existens in cælo*, vt angelus, *neque in*

D *terra*, vt homo in corpore, *neque subtus terram*, vt animæ iustorum exutæ, quia ante aduentum Christi, boni & mali descendebant ad inferos. Iob. 17. Si sustinuero infernus domus mea est, *poterat aperire librum*, id est implere diuinam dispositionem, redimendo mundum, *neque respicere*, id est perfecte intelligere: quia æternam illam dispositionem, nulla creatura plenè intelligebat, antequam impleretur, vel. Aperire librum, id est per effectum humanæ reparationis, exponere aliis secreta legis veteris, quæ eiusdem reparationis dispositionem continet. Neque respicere, id est intelligere plenè quo ad se: quia nullus perfecte capiebat; ante Christi aduentum, ego quanta esset gratia Noui testamenti venturi, quæ

E in Veteri lege latebat. Gregorius super hunc locum. Scripturam sacram solus redemptor noster aperuit, qui homo factus moriendo resurgendo, ascendendo, cuncta mysteria quæ in ea fuerant clausa patefecit. Nota quod ex hoc quod dicitur Subtus terram accepit argumentum Gregorius quod infernus est sub terra, *& ego*, hîc Primo ostenditur lamentatio Ioannis. Secundo, ordo lamentationis, Quoniam. Dicit igitur, *& ego flebam multum*, compatiens necessitati communi, *quoniam nemo dignus inuentus est*, quia omnes peccatores. Roman 3. Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, *aperire librum*, id est Diuinam dispositionem, vel

nec videre, id est perfecte intelligere, qui modus redemptionis & gratia Noui testamenti, licet intelligeretur à sanctis patribus, qui Christum incarnandũ & passurum expectabant, tamen non perfecte. Iste fletus signat desiderium patrum. Nota Glossam, hic in persona, *Et vnus de senioribus*, hic primo tangitur persona consolationis, *Et vnus de senioribus*, de quibus supra. 3. idest aliquis de antiquis patribus siue prophetis, qui Christum venturum sciens consolatur alios. Secundo ostenditur consolatio Ioannis, *Dixit mihi*: *ne fleueris*, id est non dures in fletu, quia per considerationem prophetiæ antiquorum patrum, inueniri poterat consolatio, vnde Genesis penultimo. Non auferetur sceptrum de Iuda. Psalm. descendet sicut pluuia in vellus, Isaiæ. 33. Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster. Tertio ostenditur materia siue causa consolationis, *Ecce*, &c. & Primo ostenditur dignitas Redemptoris, *Ecce* Nota est gaudii vel propinquitatis, *Leo*, scilicet Christus qui Leo fuit incarnatione, qui & Deitatem humanitate operuit, sicut cauda leo vestigia, ne diabolus vel Iudæi diuinitatem agnoscerent. Isaiæ. 13. Vere tu es Deus absconditus. Item Leo progressu vitæ, qui audacter arguebat peccatores, Prouerb. 30. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum Item Leo in passione, quia triumphauit de diabolo, sicut leo triumphat de aliis animalibus. Numer. 24. Non accubabit leo donec deuoret prædam, Rursus quia leo dormit apertis oculis. Et ipse mortuus est, diuinitate viuente, Numer. 23. Accubans dormiuit vt leo. Item Leo in resurrectione, quia tertia die resurrexit sic vt leo, cum mortuus natus sit, tertia die voce patris suscitatur. Genesis 49. Catulus Leonis Iuda: ad prædam ascendisti fili mi: hoc quantum ad passionem. Requiescens accubuisti vt leo: hoc quantum ad resurrectionem. Item Leo in æquitatis distributione. hæc est enim leonis natura, quòd leo humilianti se & prosternenti ad pedes suos mitem se præbet, stantem vero & rebellantem prosternit, sic facit Dominus 1. Petri. 5. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Item Leo in iudicii districtione. Amos 3. Leo rugiet, quis non timebit? Secundo tribus regalis, quæ ostenditur in generali, cum dicitur, *De tribu Iuda*, hoc ad maiorem rectitudinem, & consolationem additur vt non solum nasciturus ostendatur, sed etiam de qua tribu: Fuit autem Dominus de tribu Iuda, de qua fuit & Virgo beata vt habetur Matth. 1. & fuit conueniens vt Rex regum de tribu regia nasceretur. Hebr. 7. Manifestum est quod ex Iuda ortus est Dominus, de qua tribu nihil de sacerdotibus locutus est Moyses Ostenditur etiam in speciali cum sequitur: *Radix David*, quia ipse est radix & principium procedens de stirpe Dauid, vel. Radix secundum Diuinitatem ipsius Dauid, & etiam secundum humanitatem; scilicet inquantum credebatur incarnandus, quia inquantum credebatur incarnandus, ministrabat gratiã antiquis patribus: sicut radix ramis ministrat humorem. Augustinus in Hyponosticon, Omnes sancti qui ante aduentum fuere incarnationis Domini nostri Iesu Christi, fide non alia, nisi quæ nunc est, salui facti sunt. Tertio, ostenditur passio triumphalis, *Vicit*, idest diabolum vincet, scilicet per vim passionis. Isaiæ 63. Ego qui loquor iustitiam *Aperire*, id est ad hoc aperiat librum, idest diuinam dispositionem de redimendo genere humano, quam manifestauit & esse piam, amandam, ac venerandam, ostendit cum ipsam redemptionem impleuit. *Et soluere septem signacula*,

A De quibus & quorum solutione habetur infra 6. Et vidi quod aperuisset, vel. Septem signacula sunt illa septem, sub quibus dispositum fuit ab æterno redemptionem esse perficiendam scilicet incarnatio, passio, descensus ad inferos, resurrectio, ascensio, aduentus ad iudicium. Aliter. Librum, id est scripturam sacram. Et soluere septem signacula eius, idest vniuersa mysteria, siue secreta: quia cum in scriptura legeretur, de incarnatione & passione & resurrectione & ascensione sub obscuritate. hæc non plene intelligerentur, nisi implerentur: quod per solum Christum factum est. Gregorius super hunc locum. Ipse librum aperuit & signacula eius soluit, qui nascendo, moriendo, resurgendo & ad B cœlos ascendendo, scripturæ sacræ nobis arcana patefecit, *Et vidi*, tertia pars est visionis, scilicet de agno aperiente librum. Hic enim ostenditur quomodo leo vicit & quomodo completa est redemptio generis humani, de qua suprà sermo fiebat. Hæc autem pars tria continet. Primum est descriptio aperientis. Secundum acceptio & apertio libri, Et venit. Tertium gratiarum actio pro redemptione generis humani, Et cum Iesus describitur multipliciter. Primo quantum ad redemptionis generalitatem: vnde dicitur, *Et vidi*, Nota etiam præsentiæ, *In medio throni*, sic tangit ipsum corpus ecclesiæ, quæ est thronus. super quam sedet Dominus: Deinde tangit quædam principalia membra Ecclesiæ: C scilicet & prædicatores, vnde dicit: *Et in medio quatuor animalium*, id est prædicatorum quorum est prædicare per quatuor partes orbis, Item etiam præsidentes siue pastores, vnde sequitur. *Et in medio seniorum*: idest pastorum, qui debent esse maturi, & vita & sapientia. Per hoc quod vidit agnum sic in medio, ostensum est quod redemptionem fecit generaliter quantum est de se. 2. Cor. 5. Et pro omnibus mortuus est Christus &c. Secundo quantum ad innocentiæ sanctitatem, *Agnum*, idest, innocentem Christum. Ioann. 1. Ecce agnus Dei. iste est agnus qui fuit victimatus pro liberatione hominum. 1. Petri, 1. Non corruptibilibus auro vel argento, &c. Tertio quantum ad victricem pietatem, D *stantem*, in signum quod suos iuuare paratus est. Nota quod suprà. 2. vidit eum ambulantem. Item sedentem, suprà. 4. Item stantem, hic. Ambulat, dum dona distribuit, Sedet, cum merita diiudicat: Stat cum se ad adiuuandum paratum demonstrat, Actor. 7. Ecce video cœlos apertos, &c. Quarto, quantum ad reparatam charitatem, ex qua mori voluit. *Tanquam occisum*, cum verè mortuus sit. Item si occisus, quomodo stans? Respondetur ad Primum secundum Glossam, quod tanquam occisum dicitur, non quia non sit mortuus vere sed quia mortuus secundum humanitatem, viuebat secundum Diuinitatem: vel quia horaria fuit eius mors, quia die tertia resurrexit, vel Tanquam, ac- E cipitur vt expressiuum virtutis, sicut Ioannis 1. Gloriam quasi Vnigeniti à Patre, Ad aliud, quod stare ostensus est, quantum ad Diuinitatem: occisus quantum ad humanitatem, vel quia ex morte est causa adiutorii. Quinto quantum ad Dominatiuam potestatem, *Habentem cornua septem*, id est, vniuersam potestatem, quia per cornu potestas siue fortitudo signatur. Danielis 7. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur Psalm. Et dominabitur à mare vsque ad mare, vel. Cornua septem, idest vniuersam victoriam iustorum siue victoriam iustorum in septem ætatibus existentium, quia omnis iustorum victoria ab ipso est. 1. Cor. 15. Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per

Iesum Christum Dominum nostrum, vel Cornua sunt eminentiores iusti vt habetur in Glos. Sexto quantum ad communicatiuam sui bonitatem; quia ex bonitate communicat nobis dona spiritus septiformis, *Et oculos septem*, idest spiritum septiformem in donis, siue dona spiritus septiformis, quæ dicuntur oculi; quia animam oculatam, & videntem ac illuminatam reddunt. Zachariæ 3. Super lapidem vnum septem oculi sunt, Q*ui sunt septem spiritus* Dei, quasi dicat, per illos septem oculos signatur spiritus septiformis in donis quæ misit Dominus in omnem terram, quantum in se fuit, quando per Apostolos & discipulos omnibus gratiam spiritus sancti obtulit ad illuminationem animarum, quia in omnem terram exiuit sonus eorum. Sed quæritur, quare Senior prædicens mysterium reparationis: vocet leonem, Ioannes vero nominat agnum, referens visionem? Respondetur Quia superius agebatur de impotentia hominum & angelorum ad humanam reparationem implendam, & ideo ibi Christus, qui potens fuit ad eandem reparationem, recte leo dicitur, in iudicium potestatis, Ioannes verò quia de eius potestate, sub nomine leonis tetigerat, eius sanctitatem & innocentiam voluit ostendere: & ideo agnum nominauit: quia per hoc monstratur quod non pro se, sed pro homine passus est. Item de hoc quod dicitur, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram, quia spiritussanctus vbique est, ergo mitti non potest. Ambrosius, in libr. de Spiritusancto. Spiritus sanctus non habet circumscriptam virtutem. qui in omnibus & vbique semper est. Item cum plurimi remanserint infideles quomodo missus est spiritussanctus in omnem terram? Respondetur. Missio in creaturis multa importat, scilicet Minoritatem missi respectu mittentis, Mutationem loci, Auctoritatem mittentis respectu missi, intentionem alicuius effectus vel alicuius facti, si sit missio ordinata, minoritas non notatur in Spiritussancto cum dicitur mitti à Patre & filio quia idem Deus, tres enim personæ coæternæ sibi sunt & coæquales: quia pater & filius quicquid habent dant spiritui sancto procedenti, & ideo minor esse non potest. Item nec mutatio loci: quia vbique est, sed auctoritas ostenditur in patre & in filio, respectu spiritussancti, cum dicitur mitti, quia ab eis procedit: & ideo ab vtroque mittitur, nec ex illa auctoritate sequitur quòd sit minor, quia illa auctoritas non potest esse minoris virtutis, secundum rationem originis, vnde Augustinus in libr. de Trinitate Non ideo arbitrandum minorem esse filium quia missus est à patre: nec ideo minorem spiritum: quia & pater eum misit & filius: siue enim propter visibilem creaturam, siue potius propter principii commendationem, non propter inæqualitatem vel parilitatem vel dissimilitudinem substantiæ in scripturis hæc posita intelliguntur. Similiter in missione quartum intelligitur scilicet intentio alicuius boni. Dicitur enim mitti ratione iustificationis, & illuminationis internæ, & ratione inhabitationis, vt scilicet inhabitet in anima vt in suo templo. Nota tamen quòd missio de qua hic loquitur, non intelligitur missio completa, quantum ad omnes habitatores terræ, quòd scilicet omnibus fuerit datus spiritus sanctus: sed quòd omnibus fuerit oblatus, dum Apostuli in omnem terram verbum fidei portauerunt, vel potest dici quòd in omnem terram missus est, quantum ad aliquos qui de omni terra crediderunt & susceperunt spiritum sanctum. Per hoc patet ad secundum. *Et venit*, hic agitur de acceptione libri, & innuitur apertio. Et venit, scilicet agnus ad cognitionem hominum per carnem quam assumpsit. *Et accepit librum*, idest potestatem

A siue auctoritatem libri aperiendi, *De dextera sedentis in throno*, idest, à se Deo, ipse homo. Ipse enim secundum quod homo auctoritatem & virtutem redimendi genus humanum habuit à se ipso in quantum Deus Et est intelligendum quod librum aperuit quia scilicet mortem sustinuit, & sic est diuina dispositio completa & sacra pagina reserata, vnde sequitur, Et cum aperuisset. Sed quare potius ostensus est accepisse à se inquantum Deus, quàm à Patre, vel Spiritusancto? Item quare Pater potius dicitur sedere super thronum! Respondetur. Ad primum quod hoc est quia ipse Filius est incarnatus, ad redimendum genus humanum, & ipse incarnatus dabat suæ virtutem humanitati ad negotium reparationis humanæ: & ideo

B potius dicitur ipse secundum quod homo accepisse librum à se Deo, quia nulla alia persona est ad redemptionem incarnata. Vnde verbo recte appropriatur datio libri, licet à tota Trinitate librum acceperit Christus homo, vel quia in ipso Filio disponuntur omnia ab æterno tanquam in arce & sapientia patris recte liber accipitur ab eo, vnde suprà eodem dicitur quod In dextera sedentis erat liber, vel si liber accipitur pro scriptura, recte ei appropriatur cui & sapientia. 1. Cor. 1. Christum Dei virtutem & sapientiam. Ad aliud dicendum, quod est propter auctoritatem quæ est in Patre, respectu Filii & Spiritussancti, non quia sit dignior, vel potentior, cum personæ sint sibi coæquales, sed quia origo, quia ab eo emanant, ita

C tamen quod totum accipiunt, & ideo est summa æqualitas, vel quia ei appropriatur potentia: sedere autem in throno potentiam & imperium dicit, respectu creaturæ, tamen tota Trinitas in throno sedet secundum virtutem. E*t cum aperuisset*, hic ostenditur gratiarum actio, & Primo vt est exhibita ab hominibus. Secundo vt ab angelis, Et vidi & audiui. Tertio vt communiter ab omnibus, Omnes audiui. Gratiarum autem actio exhibita ab hominibus describitur multipliciter. Primo, quantum ad reuerentem humiliationem, *Et cum aperuisset Librum*, idest diuinam dispositionem impleslet. per actum redemptionis, vel librum, idest scripturam sacram, *Quatuor animalia*, idest vniuersi prædicatores, quorum præcipue est Dei

D bonitatem magnificare, *Et viginti quatuor Seniores*, id est prælati, siue iudices vniuersi. De hoc magis dictum est supra. Ad tales pertinet extollere beneficia Dei, *ceciderunt coram agno*, idest reuerentiam dederunt cum humilitate, sentiendo de se humilia. Gregorius. Origo virtutis humilitas est, illa in nobis virtus veraciter pullulat, quæ in radice propria, idest, in humilitate perdurat. Coram agno dicit, quia ex consideratione Agni pro nobis passi oritur affectio humilitatis. Secundo, quantum ad vitiorum mortificationem, *Habentes singuli citharas*, idest mortificationem vitiorum & concupiscentiarum. In cithara, est lignum & chorda, per lignum signatur crux Christi per chordas caro iustorum secundum diuersa membra, vt sint plures chordæ quæ extenduntur in ligno

E quando ad imitationem crucis austeritate, passionum dulcore, in auribus Dei melodiam reddunt, Galat. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis Nota quod dicit Singuli, quia quilibet debet accipere pœnitentiam sibi congruam. Lucæ. 9. Si quis vult post me venire &c. ad fugiendum autem voluptatem & mortificandam carnem efficaciter mouet & adiuuat magnus amor ad Deum vnde Gregorius, Vere Deum diligimus, si ad mandata eius nos à nostris voluptatibus coarctamus. Nam qui adhuc per illicita desideria defluit, perfecte Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit. Tertio, quantum ad virtuosam dilectionem.

Et Phialas, ideſt chorda lata per virtutem dilectionis, quæ ſe extendit ad inimicos diligendos, Phialæ enim ſunt quædam vaſa lata & lucida, à hyali græce quod eſt vitrum latine. Latitudo debet eſſe amoris in affectu, Lux cœleſtis cognitionis in intellectu. Pſal. Latum mandatum tuum nimis, Gregorius. Nihil Deo ſine concordia placet, *Aureas*, propter cæleſtem ſapientiam, quæ animam fulgere faciens dirigit ad diligendum & exhibendum debitum effectum, & ad ſeruandum eandem contra bellum tentationum, vel contra iniurias ſiue moleſtias, & ad alia bona ſalutis. Prouerb. 12. Lex ſapientiæ fons vitæ, val Aureas dum propter Deum diliguntur inimici, val omne quod diligitur; quia ex hoc dilectio inimicorum, Et amicorum & ipſius Dei habet pretium & valorem apud Deum, ſcilice. cum propter Deum diliguntur ſicut aurum dat vaſi valorem & decorem. Gregorius Si quis quælibet amat, ſed propter Deum non amat, caritatem non habet, ſed habere ſe putat. Caritas autem vera eſt, cum & in Deo diligitur amicus, & propter Deum diligitur inimicus. Quarto, quantum ad orationis deuotionem, *Plenas odoramentorum*, ideſt deuotarum orationum. Oratio enim maxime & principaliter in corde, talis phiala multum placet in oculis Dei, ideſt mens plena & affluens orationis deuotione. Et ideo ipſa oratio odoramentum dicitur, quia ad modum thuris odoriferi aſcendit ad Deum & in eius facie ſuauiter redolet. Pſal. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, vt exponens ſubdit *Quæ ſunt*, per ſignificationem: *Orationes ſanctorum*, ideſt iuſtorum, quia tales ſunt efficaces. Prouerb. 15. Longe eſt Dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudit. Quinto quantum ad laudis magnificationem. *Et cantabant*: & Primo deſcribitur hæc laus quantum ad iocunditatem, quæ erat. Tum ex parte laudantium: vnde cantus vocatur, *Et cantabant*, id eſt cum cantico & gaudio dicebant, *canticum*. Tum ex parte materiæ laudis, vnde dicit *nouum*, quia de nouo quod contigit, quia inuentus eſt qui librum acciperet & aperiret. Item quia facta eſt nouitas in genere humano prius vetuſto, & ideo canticum eſt nouum. Et ita iocundum. Nouus Rex, noua lex. Nouus Dux, noua lux, noua ſunt omnia. Pſal. Cantate Domino canticum nouum quia mirabilia fecit. Secundo deſcribitur quantum ad tenorem, *Dicentes dignus*, vbi primo magnificatur quantum ad dignitatem ex parte ſui. Secundo quantum ad caritatem ſiue bonitatem reſpectu noſtri, Quoniam occiſus, Dicit igitur, *Dicentes*: *Dignus es Domine*, Dominum vocant, quia ſeruos ſe agnoſcunt, propter emptionem 1. Cor. 6. Non eſtis veſtri, empti enim eſtis pretio magno, vnde ſeruiendum eſt ei. Coloſſen. 3. Domino Chriſto ſeruite, *Deus*, nominus, per poteſtatem Dominationis, Deus per eſſentiam deitatis: hoc enim confitetur deuotio fidei de Chriſto ſcilicet imperium poteſtatis, & naturam deitatis: & ex hoc exurgit in dulciſſimum affectum, quia tantus ac talis ipſe qui Deus eſt, tantum ſe humiliauerit tantam caritatem exhibuerit. Roman, 12. Qui eſt Deus benedictus &c. *Dignus es accipere librum*, diuinæ diſpoſitionis, ſiue ſacræ ſcripturæ. Sed hic eſt dubitatio. quia iam librum acceperat agnus, vt ſupra dicitur, Quomodo ergo dicitur dignus accipere? Item iam occiſus erat, & ita iam librum non ſolum acceperat: ſed etiam aperuerat: quid ergo eſt quod dicitur? Reſpondetur. Poteſt dici quòd iam librum diſpoſitionis diuinæ, ſiue ſcripturæ ſacræ acceperat: quantum ad auctoritatem redimendi hominem, vt ſupra dictum eſt in litera. Item & quantum ad ipſius redemptionis exequutionem; quia librum iam aperuerat, Iam enim

A occiſus erat ſicut ſequitur, ſed nondum acceperat librum, quantum ad completionem eius quod de Diuina diſpoſitione ſiue ſcriptura ſacra complendum erat, ſcilicet quantum ad ſigillorum apertionem quæ nondum erat facta. Loquitur enim hæc viſio pro ſtatu Eccleſiæ primitiuæ, poſt paſſionem antequam facta eſſent ea quæ dicuntur in capite ſequenti: vnde ſequitur de ſigillorum apertione. Infra 7. quaſi dicat. Cum iam tam ineffabilem caritatem exhibueris, quod nos tuo ſanguine redemiſti, & per ipſam redemptionem Reges & ſacerdotes feciſti: Dignus es vt quod reſtat compleas, ideſt ſigilla aperias, quod de nullo alio dici poteſt. Per prædicta patet reſponſio ad obiecta: vel poteſt intelligi de acceptione libri

B iam facta, & hoc modo per hoc quod dicitur Dignus es accipere librum, notatur præſens reſponſum ſicut infra eodem, Dignus es accipere virtutem. Glos. immunitatem à peccato, & tamen illam acceperat, & ſecundum hoc eſt ſenſus Dignus es &c. quaſi dicat Vere dignus eras librum accipere quem accepiſti, & ſoluere ſignacola ideſt, myſteria ſiue ſecreta eiuſdem libri manifeſtare, propter charitatem & pietatem quam tunc habebas: ſed nondum oſtendebas, quam tam manifeſtaſti, *Quia occiſus es*, & ita ſecundum hunc modum ponitur conſequens pro antecedenti, ſcilicet effectus caritatis pro ipſa caritate. Dicit enim dignus es, ac ſi pro præſenti illo tempore in quo librum accepit dignus fuiſti accipere de dextera ſedentis in throno. Sed ſic loquitur non ſine cauſa: quia

C adhuc eadem dignitas manebat, quia eadem caritas & bonitas quæ erat ratio illius. Quoniam occiſus es &c. ideſt quia maximam caritatem & pietatem habebas, quam prius latentem oſtendiſti. Quoniam occiſus es, ſic ergo magnificatur quantum ad dignitatem ex parte ſui. Secundo magnificatur quantum ad bonitatem ſiue caritatem reſpectu noſtri, quia manifeſtauit quod dignus fuerat accipere librum, vnde ſequitur, Quoniam &c. Bonitas autem & caritas eius manifeſtata eſt in ſua paſſione, per quam ſumus redempti, vnde Primo oſtenditur paſſio ſalutaris, Secundo fructus ſiue effectus paſſionis. Et redemiſti: qui effectus eſt duplex, ſcilicet humana reparatio, per pretii ſolutionem. Item reparatorum nobilitatio, per

D gratiæ collationem Et feciſti. Dicit igitur, *Quoniam*, quaſi dicat, vere dignus es quoniam &c. expone & intellige iuxta primum vel ſecundum modum præmiſſum. *Occiſus es*, hoc autem fuit ex ineffabili & inæſtimabili caritate. 1. Ioan. 3. In hoc cognouimus caritatem Dei, quoniam ille pro nobis animam ſuam poſuit. Rependenda eſt ergo ei dulcis Dilectio, vnde beatus Bernardus in libro de diligendo Deo. Dignus plane qui redemit; præſertim ſi aduertatur quis, quos quantum, amauerit, *Et redemiſti nos*, qui ſub peccato & ſub manu diaboli captiuati eramus. Matth. 20. Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, *Dei* ideſt vt Dei eſſemus qui diaboli eramus ſerui, & ideo non debet homo conuertere redemptionem in opus

E diaboli, quæ facta eſt ad opus Dei. 1. Cor. 6. Non eſtis veſtri, empti enim eſtis pretio magno, glorificate &c. *In ſanguine tuo*, qui eſt pretium impretiabile. 1. Petri. 1. Non corruptibilibus auro vel argento &c. & ideo cauendum eſt, ne fiat per peccatum iniuria, magna eſſet vindicta. Hebr. 10. Horrendum eſt incidere in manus Dei, vt autem oſtendatur latitudo & efficacia redemptionis, ſubiungitur: *Ex omni tribu* hæc ſic poſſunt diſtingui. Nam tribus dicitur ſecundum remota principia generationis. Et dicitur tribus à tribus ordinibus, vt in tribus filiis Noë Geneſ. 6. In tribus autem ordinibus vnius tribus, ſunt ſeptuaginta duæ, vnde ſequitur, *Et linguæ*, ideſt ex eis qui in vno

idiomate communicant. Item in vna lingua sunt multi populi, sicut in vna prouincia sunt multi populi secundum diuersas partes regionis, vnde sequitur, Et *populo*, Item in vno populo quandoque sunt diuersæ nationes, idest homines diuersarum nationum, sicut legitur. Act. 2. Erant autem in Hierusalem habitantes viri religiosi, ex omni natione quæ sub cœlo est, *Natione*, dicitur hic multitudo hominum secundum diuersas patrias in quibus nati sont vel Natio potest hic notare conditionem hominum in qua sunt nati vt seruus, liber, nobilis & ignobilis: & ita ad ostendendum efficaciam passionis, descenderunt per gradus à tribu ad linguam & sic vlterius. 1. Ioan. 4. Pater misit filium suum saluatorem mundi. Sed dubitatio est, quare dicit Deo, quia etiam existentes sub peccati iugo, sunt sub Diuina dominatione. Item quare sit talis distinctio inter Christum & Deum. Tu redemisti nos Deo; cum ipse sit Deus vnus cum Patre sicut præmittitur. Dignus es Domine Deus, &c. Respondetur, Ad primum dicendum, quòd de Diuina dominatione super homines est loqui dupliciter, aut quantum ad dominium potestatis ex parte Dei, aut quantum ad subiectionem voluntatis, ex parte hominis. Primo modo, ante redemptionem erant homines subiecti Diuinæ dominationi, quia Deus & bonorum & malorum Dominus est, velint nolint. Hester. 13. Deus omnium es, sed non secundo modo scilicet per voluntariam subiectionem; quia quasi nunc omnes seruiebant erroribus. vel aliis peccatis. Lucæ. 1. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ: & sequitur; vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi, & sic loquitur hic. Item dominatio Diuina potest esse super homines: Dicit autem communicante Domino peccati: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Ioan. 8. aut non: Primo modo ante reparationem dominabatur Deus hominibus, quia subiecti erant homines Domino peccati omnes vniuersaliter, secundum aliquem modum: scilicet vel quantum ad culpam: vel quantum ad pœnam siue reatum pœnæ ad minus scilicet carentiæ diuinæ visionis. Roman. 3. Omnes peccauerunt &c. Post reparationem autem super eos qui perfecte sibi adhærent, dominatur secundo modo, scilicet, quia culpa mortalis eos non premit, nec reatus pœnæ sensibilis, nec reatus carentiæ Diuinæ visionis. Rom. 6 Exhibete vos Deo &c. sequitur, Peccatum enim vobis non dominabitur, & quantum ad hoc loquitur hic cum dicit: Redemisti nos Deo, vt scilicet nobis non dominetur, nisi Deus, qui ante iugo peccati subiiciebamur. Rom. 13. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur. Ad secundum dicendum, quod hoc propter carnem assumptam propter quam etiam ipse Christus differebat à se Deo: & sic quod dicitur, Deo potest intelligi de ipsa Trinitate, vel propter personalem distinctionem quæ est inter filium & patrem, cui soli quandoque scriptura attribuere videtur illud quod etiam aliis personis conuenit, ratione auctoritatis, & sic hoc quod dicitur, Deo, stat pro Patre. Iuxta hoc quod iam dictum est, intelligitur quod dicitur Ephes. 5. Omnis fornicator aut immundus, &c. Item obiicitur de hoc quod dicitur: Ex omni tribu, &c. quia dicitur. 2. Cor. 5. Et pro omnibus mortuus est Christus, ergo non debuit dici quod ex omni tribu sed omnem tribum. Respondetur Dicendum de redemptione facta per passionem Dei, est loqui dupliciter, Aut secundum sufficientiam, & sic passio redemit omnes; quia quantum est de se, omnes liberauit: omnibus enim redimendis & saluandis sufficiens

A est, etiam si essent infiniti mundi, vt dicit Anselmus, 2. libro Cur Deus homo capit. 14. Aut secundum efficientiam: & sic non omnes redemit per passionem, quia non omnes adhærent redemptori: & ideo non omnes habent efficaciam redemptoris, & sic accipitur quod hic dicitur simpliciter: & illud Matt. 26. hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, *Et fecisti*, hic ostendit nobilitatem reparatorum per gratiæ collationem, ostenditur autem dupliciter iustorum dignitas: scilicet, dignitas regalis in superando vitia, dignitas sacerdotalis in agendo bona. Primo ergo tangitur nobilitas dignitatis regalis. *Et fecisti nos*
B *Deo nostro Regnum*, idest tales per gratiam vt regnemus per triumphum de vitiis vt Deus regnet in nobis. Sed quare dicit Regnum potius quam Reges? Respondetur. Per hoc signatur perfectio triumphi de vitiis. Item quia per hoc plus importatur, scilicet quòd nos contra vitia potentes sumus. Et sic regnamus. Item quòd Deus in nobis regnat. Secundo nobilitas dignitatis sacerdotalis, *Et sacerdotes*, idest tales qui Deo offeramus nos & omnia nostra in sacrificium: & pro aliis oremus, suprà primo. Fecisti nos Regnum & Sacerdotes, &c. Tertio fit replicatio primæ nobilitatis scilicet Regalis, quia per illam conseruatur alia dignitas: quia nisi vincatur peccatum,
C omnia fœdantur, vnde sequitur, *Et regnabimus super terram*, idest super terrenitatem, vnde de Iustis dicit Gregorius. In moribus reges sunt, quia seipsos regere sciunt, vel. Super terram, viuentium. Rom. 5. Abundantiam gratiæ &c. *Et vidi*, hic ponitur gratiarum actio, secundum quod est exhibita ab angelis, Tria autem continet hæc pars. Primum est laudantium descriptio, tum, quantum ad dignitatem, tum quantum ad locum, tum quantum ad numerositatem secundum eorundem deuotionem, Voce magna dicentes. Tertium Laudis tenor, dignus. Dicit igitur *Et vidi*, quasi dicat, non solum vidi prædicatores ex suo officio testificantes beneficium humanæ reparationis, sed etiam angelos, & hoc est quod dicit, Et vidi, *Et audiui vocem angelorum multorum*, Gau-
D dent enim angeli de humana reparatione, cum gaudeant etiam de vno peccatore pœnitentiam agente, Lucæ. 15. Angelorum inquam existentium, *In circuitu throni* idest ecclesiæ, *Et animalium*, idest prædicatorum, *Et seniorum*, idest pastorum aliis sapienter & mature præsidentium: quia tam super minores, quàm supra maiores custodes vigilant angeli. Psal. Montes in circuitu eius. *Erat numerus eorum millia millium*, id est plurima millia, quasi dicat eorum numerus erat maximus, tali enim modo loquendi designatur multiplicitas numerositatis, sicut & Danielis. 5. Millia millium &c. Sed obiicitur, quia dicit Vidi &c. cum vox sit inuisibilis. Item nunquid angeli habent vocem? quod sic, videtur per hæc verba, Item. 1. Cor. 12. Si linguis hominum loquar & angelorum. Contrà, quia non habent organa vocis. Respondet ad Primum.
E Haymo. Vox videri non potest, sed videre ponitur pro intelligere, suprà primo. Et conuersus sum vt viderem vocem. Ad aliud dicendum, quod vox loquendo proprie est sonus sensibilis prolatus organo corporali. Vnde proprie vocem non habent angeli, nisi quando assumunt corpora. Potest tamen eorum locutio quam habent secundum se, dici vox, scilicet vox spiritualis: in ipsis enim est locutio spiritualis, quæ fit ad alios angelus, per quosdam nutus spirituales, quos habent loco vocis. Vnde Damascenus 2. lib. cap. 3. Lumina intellectualia sunt angeli, non lingua & auditu indigentia: sed sine sermone & voce prolata tradentia sibi inuicem consilia & intelligentias.

Si

Si ergo angelus loquatur angelo vel animæ sine corpore assumpto, vtitur nutibus spiritualibus pro voce. Locutio autem angeli ad Deum, est cogitatio vel desiderium expressum, vnde Laus angelorum sine corpore assumpto, est admiratio Diuinæ bonitatis, vnde dicit Gregorius super hunc locum. Aliter loquitur Deus ad angelos: aliter angeli ad Deum: Deus angelis loquitur, cum eis voluntas eius intima videndo manifestatur: angelorum vox in laudem conditoris, est ipsa admiratio intimæ contemplationis. Ad illud quod dicitur in litera dicendum, quod vox illa quam audiuit, non fuit corporalis sicut nec visio. Ad aliud dicendum, quod proprie loquendo angeli de sua natura non habent linguas: quia lingua est instrumentum corporeum, sed secundum quendam modum dicuntur habere linguas quia suo modo spiritualiter loquuntur. Item obiicitur quia dicit Numerus. Contra, Iob. 25. Nunquid est numerus militum eius? Respondetur simpliciter sunt angeli sub numero. Sapient. 11. Omnia in mensura & numero, sed nobis est ille innumerabilis, propter multitudinem & sic accipitur illud Iob. *Voce magna dicentium*, quia de re magna, & magna deuotione affecti, admirando diuinam bonitatem. Gregorius super hunc locum. Per hoc quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt, *Dignus*, ponitur hic tenor laudis, & Primo ponitur laus per relationem ad differentem statum Christi. Secundo per relationem ad subiectionem creaturæ multiplicitatis. *Et omnem creaturam*, quantum ad differentem autem statum Christi ponitur multiplex laus. Primo quantum ad statum incarnationis circa quam posuit & dicuntur tria, *Virtus*, quantum ad corpus. quia non habuit in corpore fortitudinem, vnde est infirmitas corporalis & culpa originalis in anima, *Diuinitatem*; quantum ad Verbum vnitum, *Sapientiam*, quantum ad animam. Secundo, quantum ad passionem & fortitudinem. Tertio quantum ad resurrectionem, circa quam duo tanguntur scilicet Claritas, *Honorem*. Item Impassibilitas, *Gloriam*, hæc duo sunt in corpore glorificato principalis Quarto quantum ad ascensionem, *Et benedictionem*, quia tunc complementum diuinæ benedictionis accepit quantum ad humanitatem, vel. Benedictionem, propter exaltationem ad dexteram patris Dignus est accipere virtutem, vt ex parte carnis non sit infirmitas inclinans ad peccatum. Glossa, Immunitatem à peccato, Augustinus, 10. libro. super Genesim. Nec caro sua erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Et diuinitatem, per vnionem, id est dignus est vnione sui, idest suæ humanitatis ad diuinitatem. Ipse verus Deus est, licet passus & mortuus secundum carnem fuerit. Isaiæ 45. Vere tu es Deus absconditus. Sed quomodo dicitur, Dignus es accipere virtutem & diuinitatem, cum iam in incarnatione accepisset? Item quare dicit Glossa de congruo: non de merito? Respondetur Ad primum potest dici quòd præsens confusum notatur & intelligitur illud dignus es, &c. pro statu incarnationis sicut & supra dignus es Domine Deus accipere librum, &c, sic autem loquitur? quia eadem dignitas manebat in Christo, vel potest sic intelligi Accipere, idest quod accepisti. Dignus es, semper habere, & hoc est; quia libero arbitrio, nihil distortum vnquam commisit, & boni vsus perfectionem habuit plenissimam, & iste sensus intellectuus confirmatur ex hoc quod adiungitur, Qui occisus est, per hoc enim videtur dici dignus qui occisus est, sicut & supra Dignus es Domine deus &c. quoniam occisus es &c. Ad aliud potest dici quod Chri-

A stus ex parte carnis & animæ dignus fuit de congruo, propter singularem sinceritatem, & donorum plenitudinem vnione ipsius carnis & animæ ad diuinitatem, ex qua fuit plena immunitas à peccato in tota eius vita, & fortitudo & sapientia: tamen illam vnionem non minuit, vt in vnitate personæ vniti filii dei singulariter assumpta esset. Si autem secundum modum præmissum intelligatur illud quod dicitur in litera, dignus est accipere, idest acceptam habere semper, potest intelligi Glosa sub hac ratione, quia Christus in quantū homo, dignus est semper habere illam vnionem, & quæ ex ea sequuntur dignitate congrui quia cum nihil offensæ vnquam commiserit, & plenitudinem meritorum & perfectam charitatem ha-
B buerit, quam in passione ostendit; non congruit illam vnionem dissolui. Sicut autem nullum meritum se vnquam proprie loquendo potuit extendere ad ipsam vnionem: sic potest dici quod nec ad eiusdem conseruationem. Si autem obiciatur contra primum modum intelligendi Glossam quòd simul fuit conceptio carnis & creatio animæ, cum ipsa vnione vtriusque diguitatis fuerit ad vnionem. Item sinceritas & donorum plenitudo simul fuerint cum illa vnione: ergo per hoc non fuit dignitas ad vnionem prædictam. Respondendum est, quòd simul fuerunt hæc omnia simultate temporis non naturæ. Prius enim ordine naturæ, intelligitur res, & similiter eius dispositio
C qua vniatur. Et sapientiam, per quam omnia nouit, etiam secundum quod homo, Lucæ. 2. Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia. Et fortitudinem, per quam diabolum strauit. Iob. 9. Si fortitudo quæritur robustissimus est. Et honorem, & in resurrectione admirabilem claritatem. Gloriam, per impassibilitatem, Psalm. Gloria & honore coronasti eum Domine. Et benedictionem, in ascensione vt supra expositum est, vel. Benedictionem, quia per ascensionem suam nobis ingressum vitæ parauit, propter nos enim ascendit: & ideo benedicendum est ei. Hebr. 6. Præcursor pro nobis introiuit Iesus. Gregorius. Dominus Iesus redemptor noster per mortem ad resurrectionem ascensionemque suam, nos ad immortalitatem & ad superna gaudia reduxit. *Et omnem*
D *creaturam*, idest subiectionem & laudem omnis creaturæ. Tum creaturæ rationalis quæ vel est in cœlo, vnde dicitur, *Quæ in cælo est*, vt angeli & animæ beatæ: vel super terram, vnde sequitur, *Et quæ super terram*, vt homines mortales, aut sub terra, vnde subditur, *Et subtus terram*, scilicet animas exutas, quæ in inferno sunt & dæmones. Philipp. 2. Dedit illi nomen quod est super omne nomen. Tum creaturæ irrationalis, vnde sequitur, *Et mari*, idest, subiectionem maris. *Et quæ in eo sunt*, vt pisces quia Christus homo omnibus dominatur. Et si posset fieri dignum esset vt ipsum mare & quæ sunt in eo &
E omnia alia irrationabilia & rationabilia pro humana redemptione ei gratias cantarent, vnde & pro redemptione tunc nondum facta, sed futura; dicitur in Psalm. Laudent illum cœli & terra, mare, &c. Loquitur autem de mari; quia magna creatura, & multum apparet in eo diuina potentia: vnde in Psalm. Qui descendunt mare in nauibus &c. ipsi viderunt mirabilia eius, vel. Virtus, dicitur quantum ad tentationum exsufflationem, Diuinitas, quantum ad ineffabilem vnionem vt dictum est. Sapientia, quantum ad modi exquisitionem. Iob. 26. Prudentia eius &c. fortitudo, quantum ad ipsam redemptionem siue passionem, vt prius dictum est. Honor, quantum ad magnificam resurrectionem. Gloria, quantum ad sublimem ascensionem. Benedictio, quantum ad fidelium multiplicationem, in qua magis &

magis efferetur benedicendus, *Omnes audiui*, hic A deſcribitur gratiarum actio, quæ eſt communiter exhibita ab omnibus. & Primo oſtenditur laudis exhibitio, Secundo exhibitæ confirmatio, Et quatuor. Dicit igitur, *Omnes audiui*, tam animalia quam ſeniores & angelos, vt eſſet laus plenior. Pſal. Benedicite Domino omnia opera eius. *Dicentes ſedenti in throno*, ideſt quieſcenti & regnanti in eccleſia ſcilicet Trinitati, *Et Agno*, quia tam potenter diabolum in paſſione vicit, quia de ſua reſurrectione & aſcenſione debetur laus toti Trinitati, & ipſi Chriſto ſecundum humanitatim; quia in omnibus procurauit noſtram ſalutem. Ponitur autem ſecundum hoc prius laus pro aſcenſione, deinde pro reſurrectione, tertio pro paſſione: quia magnificentia plus apparuit in aſcenſione, quam in reſurrectione, & in vtroque. quam in paſſione. Sed quare dicitur Poteſtas ſit ſedenti in throno & agno? Videtur enim fruſtra dictum. quia ſine hoc, eſt ei poteſtas: nec propter hoc habet poteſtatem, vel poteſtatis crementum. Reſpondetur. Hoc dicitur ad eius magnitudinem: non vt per hoc ſit ei maior poteſtas; ſicut nec noſtra benedictio vel laus ei dat aliquid ſed vt oſtendatur eſſe potentiſſimus, & quia digniſſime conuenit ei poteſtas, hoc autem oſtenditur per modum optantis, propter vim & deuotionem amoris, qui vult Deo & diligit Deo omne quod ad excellentiam pertinat, & in hoc congratulatur, hoc ergo dicitur ex amoris deuotione, propter diuinæ magnificentiæ magnificationem. Aliter poſſunt intelligi hæc Benedictio, pro humana reparatione. Lucæ. 1. Benedictus Dominus Deus &c. Honor, pro infidelium conuerſione. Gloria, pro conuerſorum prouectione in meritis. 1. Timoth. 1. Regi ſæculorum immortali inuiſibili ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Et poteſtas, quaſi dicat hæc prædicta ſunt, à nobis, per præconium laudis. Poteſtas, vero ſit ei in ſe & per ſe. Poteſtas, inquam in vniuerſali dominatione, vel Poteſtas in virtuoſa operatione; quia poteſt facere quicquid vult. 1. Paralip. vltimo. Tua eſt Domine magnificentia & poteſtas, & gloria, & hoc totum ſic, *In ſecula*, conſequutura, *ſeculorum*, quia æterna eſt ſua magnificentia. 1. Pet. 5. Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen. *Et quatuor*, hic ponitur exhibitæ laudis confirmatio, quæ fit dupliciter, ſcilicet verbo, vnde dicit. *Et quatuor animalia*, ideſt prædicatorea, vt ſuprà. *Dicebant Amen*, hoc eſt, ita fiat, vel. Amen, quaſi dicat, verùm eſt quod talis laus attribuenda eſt Deo. Prædicatorum eſt confirmare teſtimonium aliorum. Iſaiæ. 43. Vere vos teſtes mei &c. Item facto, vnde ſequitur. *Et viginti quatuor*, & Primo oſtenditur reuerentia in procidendo Et viginti quatuor, *Seniores*, id eſt omnes paſtores ſiue iudices, *ceciderunt*, humiliando ſe & referendo gratias reparatori hominum, talis caſuahonus eſt, cùm ſe paſtor humiliat. Eccleſiaſtici 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli &c. Gregorius: Poteſtas cum habetur, & cogitanda eſt ad vtilitatem, & diſſimulanda propter timorem, *In facies ſuas*, ideſt in corda conſiderantes propriam infirmitatem. Per hoc notatur humiliatio mentis ad cæleſtia: non retro ad poſteriora. Danielis. 9. Conſternatus cecidi in faciem meam. Secundo deuotio in adorando. *Et adorauerunt viuentem in ſecula ſeculorum*, ſcilicet Deum Trinitatem. Ipſe enim ſolus eſt dignus adoratione latriæ. Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis.

CAP. VI.

ET vidi quòd aperuiſſet agnus vnum de ſeptem ſigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus, dicens, tanquam vocem tonitrui: Veni, & vide, Et vidi. Et ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret. Et cùm aperuiſſet ſigillum ſecundum, audiui ſecundum animal, di-
B cens: Veni, & vide. Et exiuit alius equus rufus, & qui ſedebat ſuper illum, datum eſt ei vt ſumeret pacem de terra, & vt inuicem ſe interficiant, & datus eſt ei gladius magnus. Et cùm aperuiſſet ſigillum tertium, audiui tertium animal dicens: Veni, & vide. Et ecce equus niger, & qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua, Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentem: Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno, & vinum, & oleum ne læſeris. Et cùm aperuiſ-
C ſet ſigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis: Veni, & vide. Et ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum, nomen illi Mors, & infernus ſequebatur eum & data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & beſtiis terræ, Et cum aperuiſſet ſigillum quintum, vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter teſtimonium quod habebant, & clamabant voce magna dicentes: Vſquequo Domine, (ſanctus & verus) non iudicas, & non
D vindicas ſanguinem noſtrum, de his qui habitant in terra? Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ, & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum qui interficiendi ſunt, ſicut & illi. Et vidi, cùm aperuiſſet ſigillum ſextum, & ecce terræmotus magnus factus eſt, & Sol factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus: & Luna tota facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ de cælo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos, cùm à vento magno mouetur, &
E cælum receſſit ſicut liber inuolutus, & omnis mons; & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt & reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis; & in petris montium, & dicunt montibus & petris, Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipſorum. Et quis poterit ſtare.

CAP. VI.

Et vidi. Quarta pars est huius partis, in qua agitur de reuelatione mysteriorum, & agitur hic de apertione sigillorum, quæ pertinent ad statum vniuersalis ecclesiæ. Diuiditur autem in septem partes, secundum numerum sigillorum septem. Secunda pars ibi: Et cum aperuisset sigillum secundum. Tertia ibi: Et cum aperuisset sigillum tertium. Quarta: Et cum aperuisset sigillum quartum. Quinta ibi: Et cum aperuisset sigillum quintum. Sexta ibi: Et vidi & cum aperuisset sigillum sextum. Septima: infra septimo capite, Et cum aperuisset sigillum septimum. Distinguuntur autem hæc septem sigilla, quia quinque prima, respiciunt statum ecclesiæ præsentem & præteritum, duo sequentia pertinent ad futurum, vnde prima sic distinguuntur. Prima pertinent ad primam ecclesiæ ædificationem, in tempore Christi & Apostolorum; scilicet pro tempore conuersationis Christi in mundo: & potest etiam extendi ad ædificationem ecclesiæ per prædicationem Apostolorum, post ascensionem Christi. Alia autem tria ad ædificatorum fidelium tribulationem Quinta verò ad tribulatorum consulationem. Illa verò tria sic distinguuntur; quia primum ex illis tribus pertinet ad statum ecclesiæ tempore martyrum. Secundum, in tempore hæreticorum. Tertium in tempore falsorum fratrum. Circa primum tria ponuntur. Primum, est apertio signaculi Secundum, excitatio Ioannis ad videndum, Et audiui. Tertium tenor visionis, Et vidi & ecce. Circa primum notatur ipsa apertio. Item actor apertionis, Agnus. Item gratia in apertione, quia homini erat occultum, nec per se cognosceret, quod notatur nomine sigilli, Vnum de septem sigillis. Dicit igitur. *Et vidi*, quasi dicat, ita vidi agnum accipere & aperire librum vnde fideles & angeli gratias egerunt ei, nondum tamen signacula libri aperuerat. Et post vidi quod aperuisset, quia antè clausa erant, id est occulta hominibus, quæ hic ostenduntur reuelata de multiplici statu ecclesiæ, hoc est de quo, priusquam fieret apertio, dicebatur suprà. 5. Dignus es Domine Deus accipere librum & aperire signacula eius, *agnus*, ad agnum qui librum aperuerat per passionem pertinebat aperire signacula libri. De quo Isaiæ. 16. Emitte agnum Domine. Vnum de septem sigillis, id est vnum de occultis pertinentibus ad statum ecclesiæ, de quibus suprà. 5. Signatum sigillis septem, & per hoc ostenditur eius gratia reuelanda. Nota quod sub figuris fiebant Ioanni istæ reuelationes, sicut ipsa litera ostendit & supra habetur in Prologo, vnde in dextera sedentis in throno vidit librum cum septem sigillis, quem nullus poterat aperire, præter agnum, pro cuius solutione multæ gratiæ sunt eidem exhibitæ: vt supra habitum est. Deinde sicut hic refertur, Vidit quod agnus aperuisset vnum de illis septem sigillis, & vnum de illis quatuor animalibus, quæ prius viderat, vocauit eum ad videndum, & vidit equum album, & eius sessor tenebat arcum, & data fuit ei corona & exiit ad vincendum. Iuxta hunc modum intellige in aliis quæ sequentur, per septem sigilla signari septem obscuritates, siue septem occulta, quæ erant hominibus ignota de septem statibus ecclesiæ. Primum fuit de primitiuo statu ecclesiæ, per Christum prædicantem, & per Apostolos ædificata est. Secundum de persecutione ecclesiæ tempore martyrum per infideles.

A Tertium de persecutione ecclesiæ per hæreticos. Quartum de persecutione ecclesiæ per falsos fratres & sic deinceps vt infra habetur per apertionem septem sigillorum, signatur manifestatio illorum occultorum prædictorum de septemplici statu ecclesiæ, quæ facta est per Agnum Ioanni, & per Ioannem Ecclesiæ. Et fortasse eadem apertio siue manifestatio facta fuerat alicui de fundatoribus ecclesiæ, sed hoc describitur sub figura apertionis septem sigillorum, sub apertione autem cuiuslibet sigilli comprehenditur illud quod sequitur, vt hic subiungitur, *& vidi, & ecce equus albus*, per quatuor animalia possunt intelligi quatuor Euangelistæ, excitantes ec-

B clesiam, cuius typum gerit Ioannes ad intelligendum, vel quatuor prædicatorum ordines, *& audiui vnum de quatuor animalibus, tanquam vocem tonitrui*, id est eius vox erat quasi tonitruum, *veni*, ô Ioannes per maiorem attentionem, *& vidi*, quæ tibi ostenduntur, scilicet ea quæ sequuntur, *& vide, & ecce*, &c. Per illud animal potest intelligi Ioannes qui altissimum tonitruum fecit loquens de diuinitate, per quam Agnus vicit, cum arcu scripturæ. Per secundum Lucas designatur per vitulum loquens de passione Dei, per quam habetur robur martyrum in passionibus. Per tertium animal signatur Matthæus, loquens de humanitate Domini: in qua multum

C errauerunt hæretici. Per quartum animal, signatur Marcus loquens de dominica resurrectione, ex cuius consideratione confunditur hypocrisis; quæ gloria resurrectionnis priuat hypocritas, vel, secundum ordinem suprà positum, per Primum animal signatur Marcus, per leonem. Ipse enim de prædicatione Christi, in qua Christus tanquam leo rugit, loquutus est, per quem primum ecclesia condita est, & de eius resurrectione, in qua fortis & victor apparuit. Suprà quarto, Animal primum simile leoni. Per primum etiam animal intelligitur quartus ordo prædicatorum prædicantium de Christi doctrina, & resurrectione. Per quartum, Ioannes agens de immensitate Deitatis, cuius consideratio dissipat hypocrisim. Tanquam vocem tonitrui,

D quia dum prædicabatur per Apostolos in primitiua ecclesia Christi resurrectio, terror salubris fiebat in infidelibus Iudæis. Oportuit enim in primitiua ecclesia, resurrectionem Christi recenter mortui prædicari, vt crederetur resurrexisse. Act. 11. Dextera Dei exaltatus, &c. & sequitur: his auditis compuncti sunt corde. Veni & vide, per hoc intelligitur, quòd prædicatores primitiuæ ecclesiæ conuertendos inuitabant. Glosa. Primitiui sequentem ecclesiam inuitabant Ioannes gerit hic typum ecclesiæ, quantum ad illos qui per alios, ad cælestem intelligentiam inuitabantur, *& vidi*, hic ponitur tenor visionis, & Primo ponitur descriptio mystici corporis, siue membrorum ecclesiæ. Secundo descriptio ipsius capitis, scilicet Christi, Et qui sedebat. Primum per sedem, Secundum per

E sedentem. Dicit igitur, *& vidi*, suprà in principio, dicitur Vidi, &c. Quomodo differt hæc visio ab illa? Respond. Primo vidit indistinctè, hic distinctè & plane, quid autem viderit ostendit, *& ecce*, ostendit illud quod sequitur fuisse in præsentia sub oculis, *equus albus*. Equus dicitur in primitiua ecclesia prædicatores propter quatuor, scilicet propter ferocitatem in prælhando contra tentationes vitiorum, carnis, mundi, diaboli. Iob. 39. Exultat audacter in occursum pergit armatus &c. de equo id est ecclesia vel iusto, & maxime de prædicatore. Item propter officium in portando, quia iustus portat Deum per operationem. 1. Cor. 6. Glorificate &

portata Deum in corpore vestro, prædicationem, prædicando, Actor. 9. Vas electionis est mihi iste vt portet nomen meum. Item propter velocitatem in discurrendo. Prouerb. 6. Discurre festina. Item propter durabilitatem in obediendo, Iacob. 3. Equis frena in ore mittimus. Ezechielis 1. Vbi erat impetus spiritus &c. Albus propter sinceritatem innocentiæ per baptismum vel gratiam. Psa. Asperges me Domine hyssopo, *Et qui sedebat*, hic describitur Christus quadrupliciter. Primo vt sessor ad regendum, *Et qui sedebat super illum*. hic est Christus qui insidet ecclesiæ, siue in iustis per gratiam, inhabitat enim in eis & regit eos. Sap. 7. secundum aliam literam: Anima iusti sedes est sapientiæ. Hæc autem sessio est mediante sella, scilicet iustitia vitæ Psal. Iustitia & Iudicium præparatio sedis tuæ. Calcaria, sunt timor quo declinatur malum, & amor quo agitur bonum. Secundo, vt armatus ad vulnerandum: *Habebat arcum*, idest scripturam quæ percutit corda vt vulneremur amore. Psal. Arcum suum tetendit & parauit illum. De hoc arcu tot procedunt sagittæ quot verba sacra. Psal. Sagittæ potentis acutæ. In arcu est lignum durum, & chorda mollis, quæ flectit lignum, similiter in sacra scriptura Vetus testamentum, quod habet duritiam: & Nouum molle per gratiam & mitigans vetus. Per hunc arcum vulnerantur quidam ad mortem, per comminationem, Deuterono. 32. Congregabo super eos mala. Quidam ad medelam, per amoris suggestionem. Psal. Sagittas suas ardentibus effecit. Hoc arcu quosdam vulnerauit ad vitam qui scilicet conuertebantur: hoc est vulnus amoris. Cantico. 1. secundum aliam literam; Vulnerata caritate ego sum. Quosdam ad directionem, quos scilicet confutabat per scripturam sicut eum per illud Psal. Dixit Dominus domino, &c. probans Christum in lege promissum esse Deum. Et Sathanam repulit in tentatione per scripturam Matth. 3. Nobilis est talis arcus, Ecclesiastici 43. Vide arcum & benedic eum qui fecit illum. Tertio vt coronatus, ad alliciendum. *Et data est ei corona*, à Deo patre, vel à tota Trinitate, Et, secundum humanitatem. Corona, idest dignitas regalis ad præsidendum hominibus, per obedientiam. Psal. Ego autem constitutus sum Rex, dignitas hæc & honorificentia regis nostri, debet allicere ad eius obsequium, & amorem. Bernardus. Veni Domine Iesu, aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, vt regnes tu qui debes in ea. Quarto vt fortis ad triumphandum, *Et exiuit* per effectum & manifestationem. Exiuit inquam sedens super equum, idest processit per discipulos ad conuertendum homines: videlicet ante passionem & post ascensionem. Ante passionem misit beatum Ioannem Baptistam & discipulos quos ipse per se conuerterat de quorum missione Lucæ. 9. & 10. post ascensionem similiter misit eos Marci vltimo, Euntes in mundum vniuersum. *Vincens*, prius in Iudæis, quibus fuit primo prædicandum, *Vt vinceret*, postea discipulos in Gentibus quæ postea sunt per discipulos conuersæ. Act. 13. Audientes Gentes gauisæ sunt &c. Cum enim in lege promissus fuisset Christus Iudæis conueniens fuit, vt eis prius prædicaret, & sic multi conuersi sunt: quibusdam autem manentibus in obstinatione, conuenienter transierunt discipuli ad gentiles. Actor. 13. Vel, Vincens, diabolum prius in se per arcum & passionem. Vt vinceret, in membris, idest doceret nos suo exemplo & iuuaret ad vincendum. Suprà, 4. Vicit Leo &c. Hæc igitur apertio primi sigilli, idest manifestatio primi status ecclesiæ, scilicet quia Christus insidens ecclesiæ siue suis discipulis, simul cum

A eis prædicauit. & per arcum doctrinæ & passionem diabolum vicit: expellens eum de corporibus hominum. Et etiam potest hoc intelligi de prædicatione discipulorum post ascensionem, vt dictum est. *Et cum aperuisset*, hic agitur de apertione secundi sigilli quæ pertinet ad statum persecutionis ecclesiæ tempore martyrum per infideles, quod pertinet ad inordinationem respectu potentiæ: sequens autem per hæreticos pertinet ad inordinationem, respectu sapientiæ: subsequens autem scilicet quarta persecutio per falsos fratres, pertinet ad inordinationem, respectu bonitatis seu gratiæ. Primo autem tangitur sigilli apertio. Secundo excitatio ad videndum, Audi. Tertio describitur ipsa visio, Et exiuit alius equus.

B Dicit igitur, Et *cum aperuisset sigillum secundum*, per quam apertionem signata est manifestatio obscuritatis pertinentis ad statum ecclesiæ secundum quæ facta est Ioanni, & per ipsum ecclesiæ, forsan etiam aliis facta fuerat illa manifestatio; & sic intellige apertionem aliorum sigillorum: *Audiui secundum animal dicens veni*, per altiorem considerationem, Et *vide*, illud quod sequitur. Per illud animal potest intelligi Lucas, qui prædicauit & scripsit immolationem dominicæ passionis, per cuius virtutem & considerationem datur robur in persequutionibus aduersitatum, vel, per illud animal intelligi potest ordo siue cœtus prædicatorum prædicantium Dominicam passionem in robur contra aduersa, quorum typum tenuit ipse Lucas,

C Suprà 4 Et secundum animal simile vitulo, tales inuitant ecclesiam, quæ per Ioannem intelligitur, ad intelligentiam spiritualem. Veni & vide, quod autem dicitur secundum animal, intelligitur non ordine temporis necessario, sed ordine visionis. Ille enim ordo prædicatorum eodem tempore potest esse cum aliis. *Et exiuit*, hic ponitur ipsa visio. Et Primo ponitur descriptio corporis, scilicet malorum, qui sunt corpus & membra scilicet diaboli. Secundo capitis, Et qui sedebat, Dicit igitur, *Et alius*, prædicto contrarius: quia ille bonus, iste malus. Alius, quia ille albus, propter munditiam, iste rufus propter malitiam, *Equus*, scilicet cœtus persequutorum, qui fideles persequebantur, sicut

D factum est tempore martyrum per tyrannos & alios crudeles & adhuc fit quandoque. Et dicitur equus quia veloces ad malum Prouerb. 1. Pedes eorum ad malum currunt, Item portant diabolum insidentem eis, sicut sequitur, Et *qui sedebat super eum*, Item propter ineptitudinem ad bonum, quia sicut est brutum animal, ita & ipsi sunt facti brutales. Psal. Nolite fieri sicut equus & mulus. Sic ergo peruersi dicuntur equus, tum propter ineptitudinem ad bonum, tum propter velocitatem ad malum, tum propter subiectionem ad diabolum. Rufus, per quod signatur malitia crudelitatis, & effusio sanguinis, Prouerb. 1. Et festinant vt effundant sanguinem innocentem, *Exiuit*, quia à con-

E ceptu cordis procedunt ad actum operis. Psalm. Concepit dolum & peperit iniquitatem. *Et qui sedebat*, hic describitur nequitia capitis, scilicet diaboli. Primo quantum ad iam habitam dominationem. Secundo quantum ad amplioris dominationis promissionem. Datum est. Non potest autem ampliari eius dominatio, deiciendo homines in peccato, nisi permittatur à Deo. Vnde ibi primo ostenditur potestatis permissio; & hoc, tum quantum ad concordiam tollendam, tum quantum ad vitam extinguendam. Secundo ostenditur potestatis permissæ magnitudo. Et datus. Dicit igitur, *Et qui sedebat super eum*, scilicet diabolus qui insidet peruersis,

sicut

ficut equo suo, ducens eos per deuia: & per eos pugnar contra alios, de hoc Isid. in 3. lib. de Summo bono. Diabolus in electis non habitat: qui verò in corpore eius sunt, in ipsis habitat, quia ipsi sunt templum eius. Isaiæ 10. Gabee sedes nostra. Gabee interpretatur vallis, quia in eis qui peccata abscondunt quantum ad confessionem: sicut vallis occultat ea quæ continet, & qui ad modum vallis in imo sunt, diaboli sedes sunt, *datum est ei.* Glos. id est concessum à Deo, vt *sumeret*, tolleret, *pacem de terra*, id est pacem temporalem, & pacem animi de cordibus terræ deditis, multum laborat ad ponendam discordiam. Gregorius. Valde caritatem nostram, id est, amorem, humilem, quem nobis vicissim, impendimus timet, & concordiæ nostræ inuidet: quia hanc nos tenemus in terra, quam ipse tenere nolens amisit in cælo. Marci 9. Et pacem habete inter vos. Item contrà pacem animi pugnat. Isa. 57. Non est pax impiis dicit Dominus, *& datum est*, facere per suggestiones, *vt inuicem interficiant*, scilicet vnus alium, scilicet gladio materiali. Ipse enim concitat bella & rixas vnde quandoque sequitur vt homines seinuicem interficiant, vel gladio persuasionis, dum vnus alium corrumpit spiritualiter persuadendo mala, & totum fit diabolo suggerente, qui non tantum bonis sed etiam malis nocere studet. Abacuc. 1. Semper interficere Gentes non cessat. Mutatur autem modus loquendi; Interficiant, cum prius dixerit vt sumeret, quia per cursum vitæ durat hoc malum, *& datus est ei gladius magnus*, id est magna potestas truncandi & deiiciendi; quia ad multos, & magnos deiiciendos, vt in Petrum. Matth. 26. & quantum ad multas & magnas persecutiones concitandas, Iob. 41. Non est potestas super terram. Nota, Glos. videns hanc potestatem tentabat infideles de persecutione martyrum, vt eos deiiceret. Gregorius. Dum Gentilitas destitui mores suos doluit, in martyrum necem, non solum iracundos ac turbidos, sed etiam placidos erexit. Sed obiicitur de hoc quod dixit datum est ei. Glos. concessum à Deo, ergo data est ei licentia malefaciendi à Deo. Respond. dicendum, quod est multiplex concessio, scilicet per rei collationem. Gregorius in Homeliis. Seruus suis bona sua tradidit; quia fidelibus suis spiritualia dona concessit. Item per alicuius actus licentiationem, sicut abbas dat monacho debili licentiam comedendi carnes. Item per permissionem, vt cum Moyses concessit dari libellum repudij. Deuteron. 24. & sic accipitur hoc loco Glos. quia vsus potestatis diaboli in tentando, est concessus, id est, permissus, tamen potestas tentandi quæ bona est concessa, id est, collata est à Deo. Omnis enim potestas est de genere bonorum inquantum potestas; sed abusus est malus. Gregorius. Omnis voluntas eius semper iniqua est, à semetipso habet voluntatem sed à Deo potestatem. Item obiicitur de hoc quod dicitur, Datus est illi, quomodo enim dedit ei Dominus potestatem tentandi cum sciret eum eadem abusurum? Respond. Vna ratio est ex parte creatoris præcedentis, quia congruum fuit Angelum creari, cum potestate faciendi bonum & malum, vt cognosceretur quid creatura ex Deo, quid ex se haberet. Item vt appareret, quàm infirma sit creatura sub immutabilitate ipsius Dei qui peccare non potest. Item vt commendabilius esset meritum stantium, & inexcusabilius demeritum eorum qui peccarent. Gregorius In Moralibus. Mire omnipotens Deus naturam spirituum bonam, sed mutabilem condidit; vt & qui permanere renuerent, & qui in conditione persisterent, tanto in ea iam dignus, quanto & ex arbitrio starent. Secunda ratio est ex parte fructus sequentis; quia ex eius tempore prouenit fructus bonis cum tentantur, & vincunt tentatorem. Isidor. in 3. lib. de Summo bono. Diabolus tentando pro fructibus sanctorum seruit. Quantum verò ad eos qui vincuntur elicitur bonum de tentatione diaboli; quia postea resurgunt humiliores & fortiores, aut si finaliter vincuntur, manifestatur diuina iustitia in eorum damnatione, & iterum sanctorum gloria maior est considerata pœna malorum. Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Si autem quod dicitur; datus est gladius, intelligatur de potestate ipsa, tunc proprie intelligitur datus: si quantum ad abusum, tunc intelligitur datus, id est permissus. Ipsa enim potestas data est ei ab initio, sed vsus quandoque permittitur ei à Deo. Item obiicitur de hoc quod dicitur Magnus, quia debilis est hostis, quia non potest vincere nisi volentem. Respond. dicendum quod diaboli potestas magna est ad tentandum propter sui latitudinem; quia potest tentare bonos & malos minores & maiores vt tangit Glos. Item propter persuasionum qualitatem; quia per motiua tentatio, aliquando per ea quæ homo timet, aliquando suggerendo quæ placent. Gregor. Astuta eius consilia dum dulcia resonant, ad noxia cor inclinant. Item propter modi multiplicitatem, quia tentare potest, nunc mulcendo, nunc terrendo occulte & aperte, visibiliter & inuisibiliter, interius, exterius, assumpto corpore & non assumpto; sed in nobis est suscipere, vel non suscipere, sicut dicit Damascenus. Parua tamen est eius potestas ad deiiciendum per se; quia non potest hominem deiicere nisi homo se illi subiiciat per consensum tunc enim efficitur magna, non ex se sed aliorum debilitate. Potestas igitur eius & magna est ad persuadendum & modica ad vincendum de se. Vnde Gregorius. Nimirum hostis sicut contra consentientes est fortis; ita contra resistentes est debilis, aliis ergo leo est, aliis formica. Sed obiicitur de Glos. quæ gladium vocat potestatem interficiendi. Dicendum quod ponitur consequens pro antecedenti, Potestas interficiendi, id est tentandi, siue persuadendi; ex qua persuasione sequitur interfectio per peccatum. Sic autem loquitur propter verbum præcedens. Et vt inuicem se interficiant, ipse enim illud procurat. Simili modo accipitur illud. Psal. Draco ille quem formasti ad illudendum ei; quia diabolus conditus est à Deo quantum fuit ex se, ad hoc vt ex eius tentationibus iusti proficiant, dum resistunt, ex quo sequitur eius illusio; quia sequitur contrarium eius quod ipse intendit, *& cum aperuisset*, hic primo tangitur sigilli apertio, *& cum aperuisset sigillum tertium*, expone iuxta modum supra positum. Secundo excitatio ad audiendum, *audiui tertium animal.* Primo quod potest intelligi Matthæus, qui specialius scribit de incarnatione. Per ipsum potest intelligi etiam ordo prædicantium Christi incarnationem, quod fuit necessarium maxime tempore hæreticorum. Circa namque incarnationem filij Dei, fuerunt plurimæ hæreses, horum typum tenuit Matthæus. Supra 4. Et tertium animal, &c. *veni & vide*, vt suprà. Tertio ponitur ipsa visio, *& ecce.* Et primo describitur visio quantum ad fidelium tribulationem. Secundo quantum ad eorundem consolationem, Et audiui. Circa primum. Primo describitur, nequitia corporis. Secundo capitis. Et qui sedebat. Dicit igitur, *& ecce equus*, scilicet cœtus hæreticorum qui dicuntur

E

equus diaboli, propter illa tria superius posita, *niger*, propter tenebras errorum. Sicut enim inter colores, niger magis recedit à natura lucis; sic hæretici à luce catholicæ veritatis. Naum. 2. facies eorum (id est intellectus eorum, in quibus debet lucere splendor virtutis fidei) sicut nigredo ollæ. Nota Glos. videns, &c. *& qui sedebat*, hic describitur nequitia diaboli. Primo quantum ad acquisitam dominationem, *& qui sedebat super eum*, scilicet diabolus qui sedet super hæreticos. supra secundo. Vbi sedes est sathanæ. Secundo quantum ad modum acquirendi ampliorem. Modus autem est duplex. Vnus per doctrinam hæreticorum receptoriam: vnde dicitur habebat stateram. Alius quantum ad operationem simulatoriam, In manu sua. Vtroque enim modo trahit hæreticos diabolus, per hæreticos quantum ad primum dicit, *habebat stateram*, per quod signatur quod hæretici dicunt se habere discretionem in scriptura, & de ipsa prædicant tamen male intelligendo & exponendo: diabolo hoc attribuitur, quia eius suggestione agunt. Discretio autem in scriptura statera dicitur, quia sicut statera recta non declinat à rectitudine mensuræ, sic nec discretio, seu peritia vera à sano intellectu, & sicut statera sine pondere huc & illuc fluctuat: sic intelligentia scripturæ sine pondere expositionis, catholicæ ad errorem declinat, & ideo in eis non est statera nisi dolosa. Oseæ 12. Chanaam in manu eius statera dolosa. Isidorus 1. libr. de Summo bono. Vis per quam fit hæresis, obscuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes hæretici, aliud quàm res se habeat intelligunt, *in manu sua*, quia vt magis decipiant opera de genere bonorum faciunt, secundum quod prædicant, tamen duplici corde. Isidorus in eodem. Quamuis hæretici legem & prophetas opere implere contendant; propter erroris tamen impietatem à vultu Dei proiiciuntur & à iustorum coetibus separatur, *& audiui*, hæc est tribulatorum consolatio, quæ primo describitur, quantum ad locum auditæ vocis, intellecta nequitia hæreticorum, *& audiui tanquam vocem*, scilicet angeli existentis, *in medio quatuor animalium*, per hoc intelligitur quod magna est tribulatio quæ fit per hæreticos; quia certum & magnum adiutorium datur, scilicet concors doctrina quatuor Euangelistarum, & etiam exhortatio & fulcimentum vniuersorum prædicatorum, qui per quatuor animalia intelliguntur. Per hoc enim quod dicitur in medio &c. intelligitur quod illa vox firmatur communi testimonio quatuor Euangelistarum, & omnium prædicatorum, qui idem secundum rem dicunt. Ex hoc patet quòd recurrendum est ad doctrinam sacræ paginæ in aduersis temporibus. Rom. 15. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Dicitur autem tanquam vocem, quia non erat vox corporalis: licet quantum ad aliquid similem haberet. Secundo quantum ad formam ipsius consolationis, *dicentem bilibris*, consolationis autem forma & tenor est, quia suos cultores, cum eos emit sanguine proprio, non permittit Dominus lædi: sed muniet contra diabolum. Primo ergo describitur consolatio quantum ad pretium emptionis. Secundo quantum ad munimentum protectionis, ne læseris. Pretium autem emptionis ostenditur, tum quantum ad Martyres, tum quantum ad Confessores. Et vinum, sub his enim comprehenduntur omnes fideles. Martyres autem quidam sunt maiores, qui per Bilibrem tritici, quidam minores qui per tres Bilibres hordei. Dicit igitur, *dicentem Bilibris*, id est Ecclesia quantum ad maiores Martyres

A qui maius martyrium sustinuerunt, & maiorem doctrinam habuerunt & maius exemplum ad alios, & maius meritum apud Deum: quod totum per Bilibrem tritici designatur: quia triticum, attritum melius nutrit quàm hordeum & magis est acceptabile ratione valoris. Bilibris est vas continens duos sextarios: & ita est quasi duplex mensura: libra autem constat ex duodecim vnciis: vnde per Bilibrem signatur Ecclesia seruans præcepta duodecim Apostolorum, continens duplicem mensuram, scilicet Gentiles & Iudæos conuersos, vel fidem & operationem, vel geminam dilectionem Dei & proximi. Deus enim bonam mensuram exigit, quæ non potest esse nisi diligatur vero corde Deus & proximus. Gregorius. Est in dilectione
B Dei necessario tenenda fides & vita, in dilectione vero proximi debet summopere patientia & benignitas custodiri; Reddet autem & ipse maximam. Lucæ septimo. Mensuram bonam &c. vel, Bilibris, propter meritum perfectionis in vita & martyrij in morte Tritici, id est abundans tritico, scilicet meritis passionis & resurrectione eruditionum & exemplorum, & excellentia dilectionis & operum quæ cibus est Dei. Bonum est hoc triticum, *denario*, supple est emptum, id est sanguine Christi, primæ Corinthiorum sexto. Non estis vestri, empti enim estis pretio magno. Dicitur autem sanguis Christi denarius, quia pretium est hominis empti, sicut denarius rei venalis. Dicitur autem in singu-
C lari, quia vnum est pretium omnium hominum, & quia per ipsum in vnitatem fidei & charitatis colliguntur fideles, Ephesiorum quarto. Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Contra hanc vnitatem pugnant hæretici. Isidorus, 1. libro de Summo bono. Hæretici ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehementi, ne ad vnitatem Ecclesiæ veniant, decertant: *& tres Bilibres hordei*, id est Martyres minoris gradus, qui dicuntur Bilibres, propter fidem & opera, vel propter duplicem dilectionem, vel propter meritum vitæ & mortis, Dicuntur autem tres, propter fidem Trinitatis, sine qua non est salus. Item propter perfectionem meriti, in mar-
D tyrio, licet non ita excelsi vt præmissi. Tres enim Bilibres faciunt senarium quo signatur perfectio, *hordei*, id est hordeum continentes, id est habentes meritum martyrij, licet non tantum vt primi, quia hordeum atteritur, & sic inde fit panis, sed non ita suauis, vt est triticeus. Similiter nec isti sunt in tanta altitudine meriti apud Deum, vt præcedentes. Item sunt habentes refectionem documenti & exempli. Hordeum enim reficit, minus tamen quàm triticum, *denario*, sunt empti, sup. 16. Occisus es & redemisti nos Deo in sanguine tuo, *& vinum*, ordo siue status confessorum. Hîc describitur quantum ad duo. Primo quantum ad feruorem dilectionis ad Deum: vnde dicitur, *& vinum*, scilicet feruentes
E dilectione, Romanorum duodecimo. Spiritu feruentes. Secundo, quantum ad dulcedinem miserationis ad proximum, *& oleum*, scilicet illi qui habent lenitatem misericordię ad alios. Iob. trigesimoprimo. Ab infantia mea creuit mecum miseratio. Quidam habent & feruorem ad Deum & miserationem ad proximum, quidam ad alterum; tamen omnes vtrumque habere debent, quia debent cum effectu compati si possunt: vnde Gregorius. Nunquam autem qui verè compatitur, quod necessarium proximo conspicit, negat. Vtrumque, supple cum prędictis est emptum denario sanguinis Dei, quia vno pretio sunt omnes empti, 2. Corinth. 5. Et pro omnibus mortuus est

Christus,

Christus, &c. vel aliter. Notandum quod duplex est status iustorum, quidam enim viuunt in aduersitate: hi designantur per Bilibrem tritici, & per tres Bilibres hordei, siue sint Martyres, siue non: atteruntur enim aduersis, sicut teritur triticum & hordeum. Sed quidam sunt maioris meriti per patientiam latiorem, & dilectionem maiorem; qui per Bilibrem tritici: quidam minoris, isti per tres Bilibres hordei, quod est minoris valoris quàm triticum. Gregorius. Sancta Ecclesia idcirco aduersa vitæ præsentis tolerat, vt hanc superna gratia ad æterna præmia perducat. Quidam viuunt in tranquillitate, respectu aliorum, & horum quidam vacant fructui prædicationis, qui signatur per vinum, quia alios inebriat. Prou. 11. Et qui inebriat &c. Quidam suauitati deuotionis, in oratione vel contemplatione, qui scilicet officium prædicandi non habent: hi signantur per oleum, quia interna deuotione pinguescunt, & interno sapore pascuntur. Gregorius. Contemplatione vitę amabilis valde dulcedo est, quæ super semetipsum animam rapit, cœlestia aperit, terreoa debere esse contemptui ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit. Et nota quod vinum debet esse oleum, quia prædicatores suauitati contemplationis insistere debent vt ibi hauriant quod effundant aliis sicut nubes, Isaiæ 50. Qui sunt isti qui vt nubes volant? Non tamen oportet omnes esse prædicatores, quia non in omnibus est scientia, nec officium, nec alia quæ in talibus requiruntur, *ne læseris*, ô tu diabole sessor equi, aliquem istorum, quantum ad animam, & si quantum ad corpus, quasi dicat. O vos fideles, non timeatis à facie hæreticorum & aliorum persecutorum, quia Dominus qui vos suo redemit sanguine, proteget vos: & tu diabole non lædas eos tentatione erroris vel alia. Psal. Custodiet Dominus omnia ossa tua, vel denarius, potest aliter accipi & quod dicitur vinum & oleum, potest teneri accusatiuè. Bilibris tritici, vt primo modo vel secundo est expositum, manet. In denario, scilicet in decalogo, & ideo ô diabole nihil habes mortiferum in eis. Et tres Bilibres, vt prius expositum est manet, in denario, decalogi, & ô diabole. Ne læseris, per tentationem quantum ad animam; vinum, id est eos qui reficiuntur sanguine, signando per vinum in contemplatione vel sacramenti perceptione. Et oleum, id est eos qui sunt illuminati interna vnctione; & secundum hunc modum Confessores, siue illi qui in tranquillitate viuunt, describuntur: & quantum ad fructum Dominicæ passionis & vnctionem internæ illuminationis. Potest & tertio modo intelligi denarius, pro æterna retributione. Bilibris tritici, est ditanda siue præmianda denario æterni præmij. Similiter & tres Bilibres. Et ideo tentatio hæreticorum, non præualebit eis finaliter Matth. 20. Ne læseris, ô diabole, vinum & oleum vt prius. Sed obiicitur, quia multi qui iusti fuerant peruertuntur quandoque per hæreticos, vel per peccatum aliquod mortale. Item diabolus non est obediens Deo vel angelo, frustra ergo præcipitur ei, ne læseris. Respond. Ad primum, quod hoc intelligitur de iustis qui Domino adhærent per dilectionem, & corde non consentiunt, & faciunt quod suum est contra tentationes. Psalmus. Custodit Dominus omnes diligētes se. Cum aotem desierint adhærere Deo, incipiunt peruerti, nec proteguntur à Deo à lapsu mortalis culpæ. Os. 7. Væ eis qooniā recesserunt à me. Nota ergo quòd quidam sunt longe à Deo, per aliquod mortale. Et tales non sunt Bilibres tritici, nec hordei, nec vinum nec oleum: vnde

A de non loquitur de his, tales enim facilius possunt deiici, amplius per tentationes hæresis vel alterius peccati, licet etiam tales Dominus quandoque à multis tentationibus illæsos custodiat. Quidam adhærent Deo, per affectum & effectum: tales autem resistunt tentationibus, vel faciunt quod suum est, & tales Dominus custodit, & de his agitur hic, aut se deiici permittunt, & de his non loquitur hæc litera. Ad secundum dicendum, quod illa prohibitio quam intellexit Ioannes, fieri diabolo in illa visione, non fuit frustra: licet diabolus non curet obedire, quia per eam signatur, quod Dominus in ipsa re cohibeat diabolum, ne eius tentatio noceat iustis adhærentibus ipsi Deo, sicut Glosa innuit cum dicit, Quia non proficitis &c. Prou. 3. In latere tuo

B &c. *Et cum aperuisset sigillum quartum.* Diuiditur vt suprà. Nota Glos. *& audiui vocem quarti animalis*, per hoc potest intelligi Ioannes, qui diuinitatis sublimitatem subtilius intellexit, per quem ordo prædicantium diuinitatem Christi designatur, quod maxime necessarium est contra hypocritas quorum simulatio consideratione diuinitatis dissipatur, quia Deus veritas est & ideo hypocrisim detestatur & damnat, sup. 4. Et quartum animal simile aquilæ. Primum ergo animal aduocat ad contemplationem primi status Ecclesiæ, in quo Ecclesia est per Christi doctrinam & resurectionem condita: quod conuenit Marco, qui de Christi doctrina & resurrectione agit, cuius est facies Leonis. Secundum, ad con-

C templationem passionis & tribulationis, sub tempore Martyrum, quod conuenit Lucæ, cuius est facies vituli, qui est animal immolatiuum. Tertium, ad contemplationem erroris in hæreticis: quod conuenit Matthæo describenti Christi incarnationem, circa quam multi errauerunt hæretici: vnde eius est facies hominis. Quartum, ad contemplationem hypocrisis in falsis fratribus, quod pertinet ad Ioannem, cuius est facies aquilæ, quia altius scripsit de diuinitate, per cuius prædicationem confutatur hypocrisis, *& ecce*, hic ostenditur ipsa visio, quæ pertinet ad statum Ecclesiæ in tempore falsorum fratrum, quos diabolus ducit vt Ecclesiam per eorum hypocrisim peruertat. Primo ergo ostendi-

D tur nequitia corporis, Ecclesiam persequentis. Secundo capitis, per eos operantis, Et qui sedebat. Dicit igitur, *Et ecce equus*, cœtus falsorum fratrum hypocritarum, qui boni filij Ecclesiæ videntur, & veri fratres iustorum in gratia, sanctitate: sed sunt per fidem fictam, & vitam simulatam falsi fratres, & ideo dicuntur equus diaboli, qui sedet in eis sicut post sequetur, & per eos procedit ad nocendum Ecclesiæ. Galat. 2. Sed propter introductos falsos fratres, qui &c, *pallidus*, per carnis macerationem exteriorem Matth. 5. Exterminant enim facies suas, id est extra terminos naturalis coloris ponunt, vel, pallidus, quia mortuus morte falsitatis per hypocri-

D sim: & per ipsam vult diabolus alios in fide peruertere, ne viuant, 2. Cor. 11. Periculis in falsis fratribus, *& qui sedebat*, hîc describitur nequitia capitis, scilicet ipsius diaboli: & primo quantum ad sedem propriam, *& qui sedebat super eum*, scilicet diabolus, qui licet sedeat per dominationem in omnibus malis, tamen specialius dicitur sedere in falsis fratribus, qui fide carent, & tamen se veros fideles & verbo & simulato opere mentiuntur Iob. 40. Sub vmbra dormit in secreto calami. Secundo, quantum ad nominis ignominiam, *nomen illi mors*, quia per illum est mors corporis introducta, Sapient. vndecimo. Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Item falsos hipocritas spiritualiter

scilicet loci considerationem, meriti perfectionem, animas. Item desiderij expressionem, & clamabãt. Item consolationis immissionem siue exhibitionem, Et datæ sunt. Dicit igitur, *vidi subtus altare*, sic vidit in visione. Per altare signatur Christus, in quo & per quem Deo patri offerre debemus, quicquid boni agimus, & per ipsum est acceptabile, quicquid Deo est gratum, sub hoc altari scilicet sub Christo sunt animæ, non solum in statu viæ, sed etiam in statu patriæ, sicut sub eo à quo proteguntur sicut sub vmbraculo, contra omne malum. In patria enim nihil mali est. Psal. Proteges eos in abscondito faciei tuæ, vel sub eo sunt, quia secundum Haymonem, capiti suo coæquari non possunt. Item sub eo sunt per humiliationem, considerando suam paruitatem, & eius sublimitatem. Ioan. 3. Qui de cœlo venit, super omnes est, *animas interfectorum*, hic ostenditur meritum Martyrum. Primo, quantum ad crebram passionem: Animas interfectorum per persecutores. Heb. 11. Lapidati sunt, secti sunt. Secundo, quantum ad iustam rationem: *propter Verbum Dei*, id est, propter præceptum Dei quod impleuerunt: *& propter testimonium quod habebant*, ad alios, id est propter testificationem interfecti sunt, vel, propter Verbum Dei, quia prædicauerunt Christi diuinitatem, Et testimonium, id est quia testificati sunt Christi humanitatem. Act. 1. Eritis mihi testes &c. Augustinus in sermone de Martyribus. Si attendamus solas passiones, coronantur & latrones, ergo homo Dei prius sibi eligat coronam & securus accedat ad pœnã, *& clamabant*, hic primo ponitur desiderium: *& clamabant voce magna*: hæc magna vox clamoris, est vehementia desiderij. Gregorius super hunc locum. Magnus quippe clamor animarum, magnum est desiderium: tanto enim quisque minus clamat, quanto minus desiderat; & tanto maiorem vocem in aures incircumscripti spiritus exprimit, quanto se in eius desiderium plenius fundit. Secundo exprimitur ipsum desideratum, *dicentes*: *vsquequo*, vbi duo ponuntur, scilicet captatio beneuolentiæ, tum à potestate, *Domine*, qui potes iudicium facere. Psal. Omnia quæcunque voluit fecit, tum à bonitate, *sanctus*, vnde sanctitatem amas & remuneras, 1. Reg. 2. Non est sanctus, vt est Deus noster: tum à veritate *& verus*, in promissis: vnde decet te reddere quod promisisti, de præmio Fulgebunt iusti. Matth. 13. Rom. 3. Est autem Deus verax. Item petitio iustitiæ: *vsquequo non iudicas sanguinem nostrum*? gloriam nostram consummando per corporum resurrectionem. Deuteron. 32. Vindicabit Dominus populum suum. Et non vindicas, scilicet nostros persecutores puniendo, Non vindicas inquam, *de his qui habitant in terra*? id est inhærent terrenis per amorem, vel, Non vindicas sanguinem nostrum, id est non facis iudicium de effusione sanguinis, scilicet puniendo tyrannos, & persecutores, vnde exponendo subdit: Et non vindicas nos vel sanguinem nostrum de his qui habitant in terra: Per hoc autem quod dicitur vsquequo, notatur dilatio generalis resurrectionis: quam desiderant, in qua & boni amplius remunerandi sunt: & mali puniendi, quasi dicat quàm diu differs vindictam recipere de nostris persecutionibus, & tuorum præmium consummare? Aliqui libri habent, alio ordine literam; Non iudicas & vindicas sanguinem &c. eadem expositio est. Sed obiicitur de hoc quod dicunt, vsquequo, quia si sic desiderant, ergo cum differatur affliguntur, quia Prouerb. 13. Spes quæ differtur affligit animam Item sciunt illud quod desiderant esse futurum, sci-

A licet suæ gloriæ consummationem, & diuinæ iustitiæ manifestationem in malis. Quare ergo petunt? Respond. Ad primum dicendum quòd desiderare aliquid fieri est dupliciter, aut fieri statim, & sic dilatio affligit expectatorem, aut fieri opportuno tempore, & sic ex dilatione non est afflictio: manet tamen desiderij continuatio. Hoc autem modo secundo est in animabus beatis, conformant enim bonitatem suam diuinæ, nec volunt resurrectionem generalem fieri, nisi secundum quod Dominus ordinauit eam futuram; tamen eam desiderantes expectant; & ideo dicunt, Vsquequo, &c. Gregorius. Non quicquam desiderant, quod ab eius, quem cernunt voluntate discordet. Ad secundum dicendum,
B secundum beatum Gregorium, quod suum petere, est desiderium suum ad Dominum extendere: petunt autem extremum iudicium & gloriæ resurrectionem, licet non ignorent venturum; tum propter desiderij vehementiam, tum propter voluntatem diuinam; quia Deus vult eos hoc petere, cum ipsa petitio cedat in ipsius Dei magnificationem; à quo tantum bonum dandum speratur, & sine quo non habetur; & faciat etiam ad gloriæ manifestandam magnitudinem. Gregorius, super hunc locum. In ipso positæ sanctorum animæ, de ipso accipiunt vt ab ipso petant, quod eum facere velle nouerunt: de ipso bibunt, quod ab ipso sitiunt, & modo nobis adhuc incomprehensibili, quod pe-
C tendo esuriunt præsciendo satiantur. Item obiicitur de hoc quod dicitur, Et vindicas &c. quia dicitur Ecclesiast. 28. Qui vindicari vult &c. Leu. 19. Non quæras vltionem. Item Matth. 5. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Si dicas quod principaliter intendunt petere generalem resurrectionem, non persecutorum damnationem, quæ eis placeat ex odio, tunc quæritur ad quid de vindicta loquantur. Respond. ad hoc intelligendum, quod beatæ animæ intelliguntur hic petere extremum iudicium & resurrectionem, vbi earum gloria ex corporum glorificatione augebitur, & numerus saluandorum complebitur, & diuina iustitia in impiorum damnatione manifestabitur. Cedent autem hæc tria beatis in cumulum gau-
D dij, scilicet plenitudo suæ gloriæ, plena societas cœlestis curiæ, & complacentia diuinæ iustitiæ, quod autem ita sit apparet ex textu sequenti, vbi dicitur, Et datæ sunt, item & dictum est eis. Item Glos. desiderant. Item Gregorius super hunc locum, Quid est animas vindictæ petitionem dicere, nisi diem extremi iudicij, & resurrectionem extinctorum corporum desiderare? Ad illas auctoritates dicendum, quod velle vindictam est dupliciter, aut ex libidine vindictæ siue malitiæ: & hoc est illicitum & sic loquuntur illæ auctoritates; aut ex zelo iustitiæ & sic est licitum. Dicendum igitur, quod beatæ animæ potius vellent malos hic correctos, quàm in
E futuro damnari, sed cum sciunt eos, qui sunt incorrigibiles in futuro damnandos; placet eis, quod diuinæ iustitiæ placere nouerunt. Vnde super illud Rom. 12. Mihi vindictam &c. vbi verba quæ hic habentur exponuntur; Dicit Glos. Bonos magis cupit corrigi inimicum quàm puniri: & cum Deus punit non delectatur de pœna inimici, qui non odit eum, sed de iudicio; quia Deum diligit, hoc ei placet quod & Domino. Ad aliud dicendum videtur, quod ideo petunt vindictam inimicorum, licet principaliter eam non intendant, quia ex zelo iustitiæ & ex affectu diuini amoris indignantur beatæ animæ, sicut & ipse Deus contra nequitiam persecutorum, qui ipsum Deum impugnant & eius cul-

tum impedire fatagunt & eius cultores affligunt, vnde eorum malitiam & poteſtatem terminari vellent. Item quia vt dictum eſt conſilium diuinę ſapientiæ & ſeueritatem diuinæ iuſtitiæ circa tales nouerunt, ipſi iuſtitiæ congaudent, ſicut dicit Gloſ. prædicta, *& data*, hîc oſtenditur conſolationis immiſſio, quę dupliciter oſtenditur data, & primo per doni collationem, ſecundo per internam inſpirationem, ſine facto & verbo ſcilicet interno, Et dictum eſt: hoc enim duplici modo recipiunt à Deo conſolationem beatæ animæ, circa deſiderium gloriæ corporum, quę differtur; videlicet quod interim data eſt eis prima ſtola ſcilicet fruitio diuinitatis. Item quia data eſt præſcientia ſiue certitudo futuræ glorificationis ſuorum corporum, & Deus docet eas quòd debent expectare, quouſque ſimul corpora animorum glorificentur, & tunc erit gaudium maius. Dicit igitur, *& data ſunt*, liberaliter. Non ſunt condignæ paſſiones huius ſeculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Rom. 8. *Illis ſingula*, ſicut ſingulæ meruerant: *ſtola*, id eſt præmia diuinæ fruitionis, quę dicuntur Stolæ propter pulchritudinem, Albæ propter ſinceritatem. Stola eſt veſtis talaris, quæ totum hominem cingit: hæc eſt æterna beatitudo, quæ omnem miſeriam tollit: & dicitur à Telon quod eſt longum, ſupra 3. Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis: hoc autem dicitur, quia nunc animæ habent primam ſtolam, ſcilicet fruitionem. In fine vero habebunt ſimul gloriam corporis, quæ eſt ſecunda ſtola. Iſa. 40. In terra ſua duplicia poſſidebunt. Gregorius ſuper hunc locum: ſancti ſola adhuc animarum beatitudine perfruuntur, in fine verò mundi binas ſtolas accepturi ſunt; quia cum animarum perfecto gaudio, etiam corporum incorruptis veſtientur: *& dictum eſt illis*, id eſt à Deo inſpiratum. Gregorius. Sine ſtrepitu ſermo eſt, qui auditum aperit, & habere ſonitum neſcit: *vt requieſcerent*, id eſt patienter expectarent, *adhuc*, præter præteritam expectationem: *tempus modicum*, quia totum tempus vſque ad reſurrectionem breue eſt reſpectu æternitatis. Iſ. 10 Adhuc tempus modicum &c. *donec impleatur numerus*, à Deo præordinatus, *conſeruorum eorum*, quia ſunt ſub vno dominatore, cui debetur ſubiectio, *& fratrum eorum*, quia ſunt cum eis ſub vno patre cui debetur dilectio: *Qui*, ſcilicet conſerui & fratres eorum, *interfecti ſunt*, id eſt interficientur per manus perſecutorum, *ſicut & illi*, interfecti ſunt. Non dicit illæ cum tamen de animabus loqueretur prius; quia non animę interficiuntur ſed homines. Aliqui libri habent donec compleantur conſerui eorum & fratres eorum qui &c. & eſt idem ſenſus: horum numerus implebitur, quando omnes qui ſunt interficiendi erunt iam facti Martyres, & hoc erit in fine mundi: & poſt hoc fiet iudicium, & tunc fiet quod animę ſupra petierunt: & interim debent expectare ex amore fratrum & amore ipſius Domini; quia corpora ſanctorum ſimul ſuſcitanda & glorificanda ſunt. Gregorius ſuper hunc locum. Animarum vox eſt, hoc quod deſiderant: Reſpondentis Dei ſermo eſt, hoc quod eas retributionis rectitudine inter deſideria confirmat: *& vidi*, hîc agitur de apertione ſexti ſigilli. Pertinet autem apertio ſexti ſigilli & ſeptimi ad ſtatum finalem Eccleſiæ in tempore Antichriſti. In apertione octaui oſtenditur pax quæ reſtituetur poſt tempus Antichriſti, hîc autem ſic proceditur; quia primo oſtenditur ſigilli apertio, *& vidi*, ſcilicet illud quod ſequitur: *Cum aperuiſſet ſigillum ſextum, & ecce terræmotus*, per cuius apertionem intelligitur manifeſtatio eius quod erat

A occultum, ſcilicet de perſecutione ſub tempore Antichriſti. Et dicitur ſextum reſpectu quinque obſcuritatum de quibus ſupra dixit. Secundo deſcribitur ipſa viſio: *& ecce*, vbi primo oſtenditur tribulatio Eccleſiæ ſub tempore Antichriſti. Secundo oſtenditur Eccleſiæ conſolatio ex beneuolentia Chriſti, Et vidi alterum Angelum. Poſt principium ſequentis capituli. Tribulatio autem Eccleſię quæ ſub Antechriſto erit oſtenſa eſt Ioanni ſub quibuſdam figuris ſiue ſimilitudinibus, multiplicis immutationis: vnde primo tangitur immutatio inferioris corporis ſiue elementi. Secundo inferiorum ſimul & ſuperiorum corporum, Et Sol. Tertio immutatio mediorum, ſcilicet aëris & eorum quæ fiunt in aë-

B re. Prima duo pertinent ad illationem mali. Tertium ad ſubtractionem boni. Prima duo, diſtinguuntur; quia immutatio inferioris corporis, ſcilicet terræ oſtendit ipſius cauſam tribulationis: immutatio inferiorum & ſuperiorum corporum oſtendit eiuſdem tribulationis effectum ſiue ſequelam. Dicit igitur, *& ecce*, quaſi dicat vidi, & quid viderit oſtendit, *& ecce*. Nota eſt manifeſtationis ſibi factę, *terrę motus factus eſt magnus*, per quod ſignatur magna commotio tribulationis quæ fiet per Antichriſtum & ſuos miniſtros, qui etiam terrenis per amorem infixi, operante diabolo, per eos quia tunc ſoluendus eſt. Infra 20. bene dicetur, *magnus*, iuxta illud Matth. 24. Erit tunc tribulatio magna, *& ſol*,

C hîc oſtenditur immutatio ſimul corporum inferiorum & ſuperiorum. Oſtenditur autem triplex immutatio. Primo in cœlo, ſecundo in montibus & inſulis, Et omnes montes, tertio in hominibus, Et Reges. Prima duo pertinent ad effectum tribulationis iam conſecutum. Tertium ad grauioris effectus conſecuturi metum. Item in cœlum oſtenditur immutatio duplex. Primo in corporibus cœleſtibus, tum ſole, tum luna, tum ſtellis. Secundo in ipſo cœlo, Et cœlum. Immutatio ſolis oſtendit effectum tribulationis, reſpectu capitis; non quia aliud efficiatur in Chriſto per illam tribulationem, ſed quia per illam tribulationem fiet vt Chriſtus non ſit apud homines in ea magnificentia, in qua prius. Im-

D mutatio lunæ oſtendit effectum tribulationis reſpectu myſtici corporis. Immutatio ſtellarum & cœli & montium & inſularum, oſtendit ſiue ſignat effectum tribulationis reſpectu membrorum, ſed differenter; quia caſus ſtellarum oſtendit effectum ſiue ſequelam tribulationis, quantum ad labentis receſſus cœli, & motionem montium & inſularum, quantum ad perſeuerantes, ſed receſſus cœli, quantum ad prædicatores qui proficiunt proximo. Motio montium quantum ad contemplatiuos, qui vacant Deo, motio inſularum quantum ad actiuos qui bene vtuntur mundo. Dicit igitur, *& ſol*, id eſt Chriſtus lux hominum & angelorum, cuius radiis mentes illuſtrantur & decorantur. Malach. 3. Orie-

E tur vobis ſol iuſtitiæ, *factus eſt niger*, id eſt obſcurus, non in ſe, ſed in omnibus quibus eius claritas erit occulta, *tanquam ſaccus cilicinus*, qui eſt viliſſimus: tempore enim Antichriſti non apparebit magnificentia Chriſti per doctrinam vt modo; quia non ſic audebunt prædicare. Item nec per miracula vt dicit Gloſſ. tunc enim per Antichriſtum & ſuos miracula fient. Matth. 24. Surgent enim Pſeudo-Chriſti. Iſidorus 1. lib. de Summo bono. Non ſolum contra perſequentes, ſed etiam contra miraculis coruſcantes, dimicaturi ſunt ſancti. Sed quare tunc Dominus tantam perſecutionem fieri permittet? Item quare miracula ſubtrahet? Reſpond. ad primum, quod hoc permittet propter electorum

probationem, & meriti accumulationem: proptérea hoc exiget malitia peruersorum, per quam mali merebuntur in illa tribulatione succumbere, vt magis damnentur. Item peruersitas diaboli, hoc permitti merebitur à se fieri, vt ex hoc acrius mereatur damnari. Deus igitur non erit causa persecutionis, sed permittet eam fieri iuste. Vnde Isidorus 1. lib. de Summo bono. Quanto breue tempus videt diabolus sibi restare, vt damnetur; tanto in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permittente, vt glorificentur iusti, sordidentur iniusti, & vt diabolo durior erescat damnationis sententia. Ad aliud dicendum videtur iuxta prædicta, quod non faciet Dominus miracula tunc, tum propter electorum probationem & per consequens maiorem glorificationem, tum propter malorum excæcationem, quorum malitia merebitur sibi subtrahi viam internæ illuminationis, vel, per solem intelliguntur viri perfecti, qui in se retinebunt suam claritatem, sed ab aliis viles & peccatores reputabuntur & occidentur per Antichristum. Saccus enim signum est vilitatis, cilicium solet peccatoribus dari, vel per hoc signatur lapsus quorundam iustorum, prius per vitam fulgidorum, qui per infidelitatem denigrabuntur & viles fient & asperi per errorem quia error animam sibi ipsi asperam facit. Nota quod cilicius saccus, est vilis vestis, & dicitur à Cilicia regione in qua fuit repertus, *& luna*, id est, Ecclesia, quæ in quibusdam membris patitur eclipsim sicut luna quæ lumen à vero sole Christo recipit, sicut luna à sole *tota facta est vt sanguis*, id est tota vbique tribulabitur & patietur; quia effusio sanguinis indicium est tribulationis. Ad literam etiam multus sanguis fidelium in diuersis partibus effundetur, per ministros Antichristi, procurante diabolo. Isidorus in eodem. In Martyres magnam crudelitatem diabolus exercuerat etiam ligatus: crudelior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando erit soluendus, *& stellæ cæli*, qui prius erant lucidi per conuersationem vel prædicationem, *ceciderunt*, à fide, *super terram*, id est in concupiscentiam & amorem terrenorum. Cadent enim tunc multi à fide & plus diligent terrena quàm cœlestia: tales enim corrumpet Antichristus muneribus & promissionibus. Ioel. 2. Stellæ retraxerunt splendorem suum, *sicut ficus emittit*, id est abiicit, *grossos suos*, id est fructus inanes. Grossus scilicet est ficus immatura siue primitiua, leniter cadens ad impulsum venti, vnde sequitur, *cum à vento*, sic quidam ad impetum persecutionis Antichristi abiicient fidem, quæ non fuit solida in eis. Luc. 8. Ad tempus credunt &c. *& cælum*, id est viri cœlestes, prædicationem impiis cælantes, *recessit*, idest separabunt se & recedent à malis, fide & opere, quia eos non imitabuntur: vnde Gregorius. Viam Antichristi non solum Helias & Enoch qui in eius exprobrationem reducentur ad medium; sed etiam omnes electi arguent dum contemnent; de virtute mentis, eius malitiæ resistent: *sicut liber*, quasi dicat recedent existentes, *sicut liber inuolutus*, quia cælabant in malis doctrinam. Liber inuolutus cælat id quod continet, nisi eis quibus voluntarie aperitur: sicut sancti illius temporis se suis manifestabunt & alienis abscondent, Isa. 34. Complicabuntur sicut liber cœli, *& omnes montes*, id est virtute & contemplatione eminentes, qui prius lumen à sole suscipiunt, & aliis orando & ædificando & docendo transfundunt. Psalm. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Item à terra super terram eleuantur. Isa. 58. Sustollam te super altitudinem terræ,

A *& insulæ*, scilicet actiui boni tribulationibus vexati sicut insula vndis percutitur. Est enim insula regio vel terra in salo posita: locus scilicet circundatus mari. Actiui autem sentient impulsus tribulationum multiplices; quia damnum in rebus & afflictionem in corporibus; quia Antechristus per principes seculares puniet nolentes sibi adhærere & suorum prædicatorum doctrinam recipere: vnde Gregorius. Quos eius ministri appetent loquendo seducere, multi ponentes seruiendo studebunt & affligendo terrere, *de locis suis motæ sunt*, id est separabuntur à malis fide & opere, in quorum consortio quasi in loco suo morari per corporalem conuersationem solebant, vel, de locis suis quia suas habitationes relinquunt propter grauitatem perse-
B cutionum: quia qui erunt solidi in amore diuino, præeligent grauissima pati, potius quàm à suo dilecto separari. Deuter. 33. Inundationem maris quasi lac sugent. Simile loquitur de Martyribus præteritis. Heb. 11. In solitudinibus errantes. Posset & de malis intelligi. Montes, id est superbi. Iob. 16. Mons cadens defluit. Et insulæ, id est seculi negotiis agitati. De locis suis motæ sunt, id est à fide recedent, quæ est fidelibus sedes & locus: vnde Gregorius. Nonnulli fidem rerum cœlestium, ad vitæ spiritualis desiderium inclinabunt, *& reges*. Hic agitur de illa tribulatione, quantum ad timorem grauioris effectus, siue pressuræ. Primo autem ostenditur multiplicitas timentium, secundo timoris indicium, ab-
C sconderunt se. Timentes autem erunt de omni statu, scilicet prælatorum & subditorum: vnde primo agitur de prælatis, secundo de subditis, Et diuites. Item de prælatis secundum triplicem gradum, quia prælati vel sunt in gradu alto, aut altiori, aut altissimo: Si in altissimo sunt, *sunt reges terræ*, id est pastores altissimi, altissimi gradus, vt Primates, Archiepiscopi: & sic altissimus in ascendendo, qui scilicet bene se ipsos per carnis mortificationem quæ terra est, similiter & alios bene regunt. sup. 1. Primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ. Si in altiori solio sunt, *principes terræ*, vt sunt Episcopi. Si in alto sic, *tribuni*, vt sunt Archidiaconi, Archipresbyteri, Sacerdotes, Curati. Tribunus di-
D citur ille qui præest vni tribui, Græce autem dicitur Chiliarchus, Latine millenarius. 1. Reg. 44. de Dauid legitur quod erat tribunus super mille viros. Per tribunos possunt intelligi minores prælati, sicut tribuni sunt minores Principibus & Regibus, *& diuites*, hic agitur de subditis: & primo de his qui sunt meriti maioris, quos describit: tum quantum ad diligentiam in operando bona; & isti sunt, *diuites*, scilicet in operibus bonis & virtutibus, sup. 2. Diues es & blasphemaris. Tum quantum ad victoriam in expugnando vitia, tam in tentationibus, quàm in aduersitatibus; & isti sunt, *fortes*, scilicet contra vitia. Nec enim tentatio vincere nec aduer-
D sitas eos deiicere potest. Prou. 12. Manus fortium dominabitur &c. qui insistunt actibus bonis, nec multum tentantur. Alij verò multis tentationibus & aduersis impugnantur. Possunt etiam diuitiæ & fortitudo intelligi in eisdem. Secundo de his qui minoris: hi autem vel sunt coniugati, & isti dicuntur serui, *& seruus*, id est coniugatus, qui sub iugo est, 1. Cor. 7. Alligatus es vxori &c. Aut liberi siue soluti: vnde dicit, *& liberi*. Gloss. à coniugio, 1. Cor. 7 Qui sine vxore est sollicitus est quæ Dei sunt. De vtroque statu sunt boni qui tamen timebunt multum sub Antichristo: vnde sequitur, *abscondent se*, vel illi qui sunt minoris meriti describuntur. Tum quantum ad famulatus humilitatem, *seruus*, scilicet

Dei. Coloss. 3. Domino Christo seruite. Tum quantum ad peccati immunitatem, Et liberi, scilicet à peccato Rom. 6. Liberati à peccato, Et absconndent se; hic tangitur timoris indicium: duplici autem indicio manifestabunt suum timorem, scilicet ipso actu confugiendi. Item verbo exorandi, *& dicunt*. Vbi primo ostenditur affectus orationis, secundo necessitas exauditionis. Quoniam venit. Dicit igitur, *abscondent se in speluncis & petris montium*, id est confugient ad obumbrationem, & defensionem angelorum & sanctorum, qui montes sunt per gloriæ sublimitatem. Psal. Leuaui oculos meos ad montes. Rogabunt boni, vt dicit Glos. sanctorum orationibus se protegi ab ira Dei, qui tunc suos ita permittet affligi, & videtur hic maximè de imperfectis accipiendum, qui timebunt maiorem adhuc afflictionem superuenire, cum videbunt per principes interfici fideles, & multos ad infidelitatem labi: vnde recurrent ad auxilia sanctorum. Potest etiam per speluncas & petras montium intelligi adumbratio & defensio, siue soliditas virorum perfectorum: qui erunt montes per vitæ celsitudinem; ad quorum orationes confugient alij, qui non erunt tanti, pro euasione illius afflictionis; quam crudeliter Antichristus & sui fidelibus infliget, vel pro euasione periculi labendi in errorem cum videbunt miracula fieri per Antichristum & suos ministros: Deo hoc ex ira suę iustitiæ fieri permittente, *& dicent*, id est dicent, *montibus*, id est angelis & sanctis per gloriam excelsis, *& petris*, scilicet eisdem in Deo iam prorsus solidis, vel per montes & petras viri perfecti & contemplatiui, siue sint religiosi siue non, qui sunt montes per vitæ eminentiam; Petræ per internam constantiam: *cadite super nos*, afflictionem id est animam compatientem nobis misericorditer inflectite, super nos, *innantes per vos*, *& abscondite*. oratione, *nos à facie*, id est præsentia, *sedentis super thronum*, scil. Deitatis patris vel Trinitatis vel Christi secundum diuinitatem regnantis & quiescentis in Ecclesia siue mentibus iustorum. Hoc intelligitur de præsentia qua se manifestat in effectu iustitiæ. Ex magna enim ira Dei erit tunc, quod tantam tribulationem fieri permittet: quia multi propter malitiam & peccata multa & magna, merebuntur in aduersitate cadere, in errore vt magis damnentur: vnde Gregorius loqoens de illa tribulatione sob tempore Antichristi, dicit, Dum humilitas fidelium multitudine & manifestatione quasi destituetur, terribili occultæ dispositionis examine; inde bonis misericordia largior: vnde malis ira iusta cumulabitur, *& ab ira agni*, id est Christi secundum humanitatem; quia contra ipsum secundum humanitatem & diuinitatem commissæ sunt offensæ multiplices, ideo eius iram id est iustitiam eius homines tunc sustinebunt. In hoc autem confunditur humana superbia; quod scilicet agnum dulcem & mitem faciunt iratum. Ierem. 25. Facta est terra eorum in desolationem, à facie iræ columbæ. Item quia offendunt eum, qui pro ipsis voluit immolari. Ierem. 12. Et ego quasi agnus &c. *quoniam venit*, quasi dicant, necesse est vt subueniatis, *quoniam venit iam*, scilicet, *dies magnus*, propter magnam tribulationem id est tempus iam factum est præsens, *iræ ipsorum* id est Patris sedentis & Agni, *& quis poterit stare*, nisi vestris precibus adiutus? quasi dicant. Hæc aduersa & tentamenta non possunt sustineri viribus humanis; quia ex vna parte fient per Antichristum & suos multa miracula, & prædicabuntur audacter errores: ex alia per principes occidentur fideles. Iuxta modum

A præmissum videtur Glosa exponere. Rogant boni &c. Solet etiam conuenientius intelligi de timore pœnæ iudicio inferendæ. Tempore enim Antichristi appropinquare videbitur siue æstimabitur sententia extremi iudicij. Et ideo timebunt boni maxime imperfecti: vnde sensus est secundum hunc modum: A facie, id est à seueritate, per quam præsentiam suæ iustitiæ ostendet Deus Trinitas, & ab ira agni, scilicet quam ostendet in iudicio instante. Quoniam venit, id est imminet dies, scilicet dies iudicij, iræ scilicet contra peccatores, & qois poterit stare, in tanta iudicij districtione, id est expectare seueritatem illius iudicij? Malach. 3 Et quis stabit ad videndum eum? Alia non motantur. Posset etiam intelligi de multis, qui fidem tempore
B Antichristi deserent ne amittant ea quæ diligent: quos describit, tum quantum ad dignitatis sublimitatem in gradu altissimo altiori & minus alto, tum quantum ad rerum copiositatem, cum vocat diuites, tum quantum ad malitiæ peruersitatem, cum vocat fortes, scilicet ad mala, tum quantum ad conditionis qualitatem, tam seruitutis quàm libertatis: qui æstimantes diem iudicij instare, inuocabunt auxilia dæmonum, vt eos ab ira iudicis liberent, quos secuti sunt. Abscondite, id est abscondent, hoc est subsidium quærent, in speluncis & petris, id est in refugio & defensione dæmonum; qui montes sunt per superbiam, & petræ post vocantur, propter pertinaciam. Cadite &c, Expositio
C est iuxta modum præteritum. Abscondite, id est vestra virtute protegite. Nota quod cum Antichristus per aliquod tempus, scilicet per tres annos & dimidium in magna potestate regnauerit, vt habetur infra, vili morte interficietur, in monte Oliueti in papilione & in solio suo, in illo loco contra quem ascendit Christus ad cœlos. Illo autem interfecto, non statim immediate veniet Christus ad iudicium, sed concedentur electis ad pœnitentiam quadragintaduo dies; vt habetur in Glos. super finem sequentis capituli; & habetur de prædictis super illud 2. Thessal. 2. Quem Dominus Iesus &c. in Glos. Quando autem post illos quadragintaduos
D dies venturus sit Dominus, prorsus ignoratur. Sed quæritur de hoc quod dicitur stellæ cœli ceciderunt. Cum enim illa tribulatio sit maxima, quomodo Dominus subtrahet robur gratiæ hominibus, quo sustentanti non caderent? Respond. Dicendum, quod nullum cadere finaliter permittet Deus, qui ei vero corde adhæreat, & in tentationibus & aduersis gratiæ subsidium fideliter & feruenter requirat, sicut dicit Glos. Vnde multi erunt qui diuina gratia confortati, statum, facta & dona contemnent: vnde Greg. Dei adiutorio electi, vt Antichristo resistere valeant, fulcientur. Item ratione eius quod dicitur, Venit dies magnus iræ ipsorum: Quæritur vtrum ita sit in Deo, qood sic:
E videtur per hæc verba. Item Psal. Quis nouit potestatem iræ tuæ? Contrà. Ira dicit aliquando turbationem: Sed Deus semper est tranquillus, Sapient. 12. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas. Item ira dicit affectionem, sed in Deo non est affectio. Augustinus 12. de Ciuitate Dei. Nec affici dicendus est: patitur quippè qui afficitur. Respond. Notandum secundum beatum Gregorium, quod duplex est ira, scilicet per vitium, hoc in Deo esse non potest, quia reprehensibilis, Ecclesiastes 7. Ne sis velox ad irascendum; ira enim in sinu stulti requiescit. Item ira per zelum, & hoc in iudice vel in principe, qui habet culpas punire, secundum quod exemplum in actum habet

quatuor,

quatuor, ſcilicet affectionem, & hoc eſt ex naturæ imperfectione; & ſecundum hunc modum non eſt in Deo. Item turbationem aliquam vel pœnalem vel aliquo modo culpabilem licet venialem: & hæc turbatio eſt ex naturæ corruptione: & ſecundum hoc etiam non eſt ira in Deo. Item pœnæ amorem, vel diſpoſitionem intuitu iuſtitiæ: & ſic eſt ira in Deo. Deus enim ex zelo iuſtitiæ prædiſponit pœnam inferre antequam inferat: vnde Gregorius ſuper illud Iob. 4. Flante Deo periiſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos. Dicit beatus Gregorius 5. libr. Moralium. Vt vindictam Dominus cogitans demonſtretur, flare iraſcendo dicitur. Item ſignorum oſtenſionem, quandoque iudex deteſtans mala commiſſa: ſigna iræ oſtendit, vel ipſam pœnę inflictionem, vel alia antecedentia pœnam, vel concomitantia. Iuxta hoc dicitur ira eſſe in Deo. ſcilicet quia aliquã facit quę videntur ſigna vt in Deo, vt eſt ipſa pœnæ inflictio, vel aliqua præcedentia ipſam pœnam, vt dura comminatio quam facit impius: vnde Hugo in primo lib. de Sacramentis parte quarta. Signa irę dicuntur. Ex prædictis patet, quod ira non eſt in Deo quantum ad affectionem, nec quantum ad turbationem; ſed quantum ad diſpoſitionem ſiue ordinationem pœnę reſpectu puniendorum, & quantum ad apparentiam ſignorum, quibus videtur iratus, licet non ſit quantum ad turbulentiam. Maxime autem quantum ad ipſam pœnæ inflictionem. Gregorius 5. Moralium. Quando vindictam peccatoris exequitur, is qui in ſemetipſo tranquillus eſt pereuntibus turbulentus videtur. Per hoc patet ad obiecta.

CAPVT VII.

POſt hæc vidi quatuor angelos ſtantes ſuper quatuor angelos terræ, tenentes quatuor ventos terræ ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllam arborem. Et vidi alterum angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari neque arboribus, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus ſuis. Et audiui numerum ſignatorum, centum quadraginta quatuor milia ſignati ex omni tribu filiorum Iſraël. Ex tribu Iuda, duodecim milia ſignati. Ex tribu Ruben, duodecim milia ſignati. Ex tribu Gad, duodecim milia ſignati. Ex tribu Aſer duodecim milia ſignati. Ex tribu Nephthalim, duodecim milia ſignati. Ex tribu Manaſſe, duodecim milia ſignati. Ex tribu Simeon duodecim milia ſignati. Ex tribu Leui, duodecim milia ſignati. Ex tribu Iſachar, duodecim milia ſignati. Ex tribu Zabulon, duodecim milia ſignati. Ex tribu Ioſeph, duodecim milia ſignati. Ex tribu Beniamin, duodecim milia ſignati. Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. Et omnes angeli ſtabant in circuitu throni & ſeniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes, Amen. Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum, Amen. Et reſpondit vnus de ſenioribus, & dixit mihi: Hi qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt? & vnde venerunt? Et dixi illi; Domine mi, tu ſcis. Et dixit mihi: Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni: ideo ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos: non eſurient neque ſitient amplius, nec cadet ſuper illos Sol, neque vllus æſtus, quoniam agnus qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

CAP. VII.

POſt hæc vidi. Hic tangitur immutatio mediorum, ſcilicet ventorum in aëre, & ſub illa figura oſtenditur perſecutio in ſubtractione boni, ſcilicet prædicationis. Tria autem hic tanguntur, primo oſtenditur in generali dæmonum auiditas ad nocendum, ſecundo in ſpeciali prædicationis impedimentum, tenentes. tertio malitia impedientium, ne flarent. Dicit igitur, *poſt hæc*, ſcilicet poſt præmiſſa, *vidi quatuor Angelos*. Dæmones dicuntur Angeli, quantum ad naturæ dignitatem; quia creatura nobilis naturæ conditi ſunt; vt ſi perſtitiſſent, eſſent nuncij Dei, ad implendam voluntatem diuinam. Hi ſunt de quibus dicitur Iob. 4. Et in angelis ſuis reperit prauitatem. Item poſſunt dici angeli, quia miſſi. Tum à Deo ad probationem bonorum. Iob. 2. Item ad deceptionem malorum, 3. Reg. 22. Egredere & fac ita. Tum à diabolo principe ad ſubuerſionem cunctorum. Dicuntur autem quatuor vniuerſi dæmones, propter quatuor partes mundi in quibus nocent, vel ſecundum Haymonem; quia præſunt quatuor regnis principalibus, ſcilicet Aſſyriorum, Medorum, Macedonum, Romanorum. Hæc ſunt principalia regna de quibus habetur Daniel. 7. vbi loquitur de quatuor beſtiis, *ſtantes*, ſcilicet inſiſtentiam & ſtudium & auiditatem nocendi, *ſuper quatuor angulos terræ*, id eſt ſuper quatuor partes terræ, ſcilicet partem Orientalem, Occidentalem, Auſtralem, & Aquilonarem, etiam vſque ad angulos, id eſt remotiſſimas partes terræ, quia in omnibus partibus nocere ſtudent. Iob. 1. Circuiui terram & perambulaui eam. Sed quid eſt quod dicit Gloſa, quia diabolus mittitur ad deceptionem malorum? quia ſi ſic: ergo diabolus habet à Deo poteſtatem malefaciendi. Item ſecundum hoc deceptio eſt à Deo. Reſpond. Dicitur mitti à Deo, quia permittitur decipere quoſdam, non quia à Deo recipiat ad hoc auctoritatem, vnde non propter hoc ſequitur; quòd illa deceptio ſit à Deo. Item eſt

deceptio, actio, & hoc ex parte diaboli peccatum est, & ideo à Deo non est; quia non fit Deo auctoritatem dante, sed permittente. Est etiam deceptio passio in decepto, & quia iusta est, ideo inquantum est pœna à Deo est, *tenentes*, id est recipientes & impedientes, *quatuor ventos*, id est vniuersos prędicatores, qui dicuntur venti, quia ventus nubes excitat; & sic terram rigat, rigatam facit fructificare: & faciem terræ fructificantis hilarem reddit, sic prædicator corda prauorum, resoluit in lachrimas: & sic animæ fructificant, & gaudium internum recipiunt. Item flando id est prædicando desiccant terram cordis humani, ad humiditatem peccati. Item ventus concutit homines & arbores & huiusmodi: sic prædicator animas ad timorem concutit, dum ostendit pœnam gehennæ & multiplex damnum culpæ: tamen, sicut ventus quandoque mitigatur, sic prædicator quandoque debet condescendere & allicere ad spem & amorem. Dicuntur autem quatuor propter partes quatuor, quas debent illustrare doctrinis & exemplis: vel propter quatuor Euangelia, de quibus sumi debet materia prædicationis, vel propter quatuor virtutes cardinales, vt sint quasi lapides quadrati in fundamento templi. 3. Reg. 5. Ezechiel. 37. A quatuor ventis veni spiritus &c. *ne flarent*, quia flatus id est prædicatio prędicatorum desiccaret humorem vitiorum, & concuteret corda hominum, sicut flatus desiccat terram & concutit arbores & ipsa corda hominum, *super terram*, id est homines amantes ea quæ sunt terræ: & ita efficiuntur terræ per vilitatem. Augustinus. Talis est quisque, qualis sua dilectio; si terram diligis, terra eris. Item Augustinus in libro de actu Christiano. Dictum est diabolo, terram manducabis, datus est ergo in cibum diabolo peccator; non sumus terra, si nolumus manducari à serpente, *neque super mare*, id est super peccatores diuersis vitiis fluctuantes, vel per terram auari qui terram diligunt. Augustinus 2. lib. de Sermone Domini in monte. Animus terrenorum cupiditate sordescit. Per mare verò voluptuosi, ratione spumositatis & fœtoris. Propter primum dicitur Iudæ vnico. Fluctus feri maris, spumantes suas confusiones. Propter secundum punita est voluptas, pœna ignis sulphuris. Genes. 19. Item per mare, superbi ratione tumoris & feruoris, tument enim per elongationem. Augustinus in libro de Seruanda virginitate. Non aliter inuenitur requies animæ, nisi in quieto tumore digesto: feruent per variam cogitationem & affectionem, & locutionem. Isa. 57. Impij quasi mare feruens &c. boni verò signantur per arborem vnde dicit, *neque in vllam arborem*, id est neque in aliquam paratam ad fructificandum, vel quæ excedat terrenitatem. Omnes enim vult damnificare diabolus, & prædicationem impedire pro viribus, 1. Thess. 2. Voluimus venire ad vos, sed impediuit nos Sathanas, *& vidi alterum*, ostensa tribulatione Ecclesiæ, hic ostenditur consolatio quæ est ex cohabitatione potestatis dæmonis. Item ex innumerositate saluandorum. Item ex dignitate meritorum. Rursus ex magnitudine premiorum: vnde hęc pars habet quatuor. In prima ostēditur consolatio ex cohabitatione aduersariorum, in secunda ex numerositate saluandorum. Ad totam enim ac talem societatem, non est pigritandum ascendere, etiam si aduersa occurrant, *post hæc vidi turbam*, in tertia ex dignitate meritorum, ibi: stantes ante thronum. Quarta, ex magnitudine præmiorum, Et respondit vnus. Circa primum primo describitur persona refrænantis, secundo ostenditur imperium quo refræ-

A nantur, Et clamauit, tertio ostenditur qui sunt qui refrænantur, quia dæmones malitiosi, Quatuor angelis. Quarto ad quid refrænantur, dicens, *nolite*. Persona autem refręnans describitur, primo quantum ad mysterium humile reparationis cum signo per angelum: secundo quantum ad profectum nostræ promotionis, Ascendentem; tertio, quantum ad donum spiritualis consignationis, Habentem. Dicit igitur, *& vidi*, sic videram dæmones volentes hominibus nocere, *& vidi alterum Angelum*, à quo compescerentur, per quem signatur Christus, qui dicitur Angelus, propter reparationis mysteriū, quia scilicet missus est ad humanam reparationem, per virtutem eruditionis, per exemplum conuersa-

B tionis, per sustinentiam passionis. Dicitur ergo angelus inquantum homo, dicitur inquam angelus non natura sed officio. Isaiæ nono, secundum Septuaginta. Et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus. Et bene dicitur alterum, quia sicut sunt prompti ad nocendum: sic iste ad adiuuandum & protegendum, sicut infrà sequitur, *ascendentem*, in suis per effectum, hoc est promouentem suos: *ab ortu solis*, id est à tempore resurrectionis, quando quasi sol nouus ortus est mundo, per ipsius Christi glorificationem, ex tunc autem fides cœpit multiplicari, quia discipulis apparuit, in fide instruxit, donis ditauit, per mundum misit, & per eos fidem in hominibus multiplicauit, vel, ab ortu solis, id est

C à natiuitate sui ipsius, qui est sol iustitiæ, illuminans omnes qui illuminari quærunt Malach. vltimo. Orietur vobis sol iustitiæ. Ascendentem, id est proficientem sapientia & ætate. Lucæ secundo. Sed quomodo hoc dico, cum ab ipso instanti incarnationis habuerit plenitudinem sapiētiæ? vt dicit Bernardus. Item Lucæ secundo. Confortabatur plenus sapientia? Respon. Profectus sapientiæ non intelligitur in Christo quantum ad sapientiæ augmentationem, sed quantum ad manifestationem, quæ paulatim fiebat secundum quod ætate crescebat, sicut exponit Damascenus & Anselmus. Alia litera est. Descendentem, quia ipse secundum quod homo descendit à se Deo qui est ortus solis id est patris, quia ab eo natus secundum diuinitatem. Ipse

D enim inquantum Deus plasmauit carnem quam assumpsit, non virtus naturæ. Sed contrà. Aut est descensus secundum diuinitatem, aut secundum humanitatem, si primo modo, contrà. Quia ille descensus est per creationem secundum Glosam, hoc est per plasmationem. Diuinitatis autem non est creari sed creare. Si secundo modo, aut ergo secundum locum aut secundum peccati casum: si secundum locum, ergo caro illa est allata de cœlo, quod est hæreticum: si secundum peccati lapsum; Contrà August. 10. lib. super Genes. Nec caro sua erat caro peccati. Respond. Descensus iste fuit secundum humanitatem, vt dicit Glos. Nec tamen secundum

E locum, nec secundum casum peccati, sed secundum effectum sicut causatum descendit à causa: quia causa superior est & dignior causato: & sic omnis creatura descendit à Deo; sed specialiter illa quæ sunt virtute supernaturali: *habentem &c.* sic videbat in visione sua, per hoc signatur, quod Christus habet ad opus fidelium signum crucis ad consignandum suos. Hæc autem consignatio fit, cum interius, cordibus fidem, amorem, memoriam & imitationem suæ crucis imprimit; & exterius baptismum dispensat per ministros quo consignantur & discernuntur fideles ab infidelibus, hoc est signum Dei viui; quia per hoc cognoscimur ad Deum pertinere, secundæ Corinthiorum primo. Signauit nos &c.

&c. *vini* ad differentiam idolorum, qui sunt dij falsi & mortui, quorum signum portant infideles, vel hoc signum potest intelligi potentia æqualis patri, quam in miraculis manifestauit, per quam ostendebatur esse viuus & verus Deus. Ioannis decimo. Opera quæ ego facio, vel, Signum Dei viui, Immunitas à peccato secundum Glosam quod ad solum Deum pertinet. Iob. decimo quinto. Quis est homo, vt immaculatus sit? Contrà. Quia beata virgo nullum peccatum commisit. Item aliquis bene contritus & confessus potest esse sine omni peccato. Respond. Dicendum quod beata virgo nullum peccatum actuale commisit, tamen originale habuit, à quo ante ortum sanctificata fuit, & ita non fuit omni tempore sine omni peccato, quod autem hic dicitur intelligitur pro omni tempore. Per hoc patet ad aliud, quia Glos. loquitur de immunitate à peccato secundum omne tempus, quod nulli homini conuenit præter Christum, *&* *clamauit voce magna*, id est magna virtute siue magno imperio suæ voluntatis. Iste clamor fuit hoc imperium fuit ipsa refrænatio potestatis dæmonum, per passionis suæ virtutem: vnde Glos. Clamare Dei, est facere, infrà 10. Apprehendit draconem &c. *quatuor Angelis*, id est vniuersis dæmonibus, per quatuor partes orbis nocere optantibus, *quibus datum est*, id est permissum, *nocere*, per grauissimas tentationes vitiorum, & per procurationem mortis hominum, *terræ & mari*, id est peccatoribus, qui sunt viles propter peccata iam facta & fluxiles quantum ad facta, & iterum quantum ad facienda. Propter prius dicuntur terra, propter secundum mare. Vel terra auaros, signat, mare quia spumat, luxuriosos. Item quia feruet superbos. Gregorius super illud vigesimo Apocalypsis. Apprehendet draconem, draco dicitur, quia malitiosè nobis nocere appetit. Dicens, nolite. Hic ostenditur quantum ad id quid refrænantur, scilicet ne noceant dæmones hominibus consignandis signaculo fidei & gratiæ, donec consignentur. Non quòd pòst noceant, sed quod dicitur donec, vel quousque, accipitur inclusiue, quia cum erunt consignati, minus eis spiritualiter noceri poterunt. Primo inquam prohibentur nocere consignandis, secundo agit de ipsis iam consignatis, Et audiui. Dicit igitur, dicens, nolite nocere. Notandum quod ex ipsis verbis, quæ obscuritatem habent potest colligi, quod Dominus in passione, & virtute passionis, compescuit dæmones, ne eos qui erant credituri, ac fidei signaculo consignandi, tentarent quantum vellent, & ne tentando in errore retinerent. Vnde post ascensionem ad prædicationem discipulorum, & aliorum prædicatorum, multa millia conuertebantur sicut loquente Petro conuersi sunt multi increduli, circiter tria millia, & consignati sunt signaculo crucis & fidei per baptismum, Actorum secundo. Et in eisdem Actibus legitur multa conuersio Iudæorum & Paganorum, prædicantibus Apostolis facta. Et ad verba beatæ Catharinæ conuersi sunt multi Philosophi, & alia consimilia leguntur multa. Hoc autem erat quia dæmones virtute Dominicæ passionis, quam pro salute hominum tulit, coërciti erant, ne eos inuoluerent erroribus tenebris quantum vellent, & ne eos in ipsis tenebris perpetuo detinerent, & sic erunt coërciti vsque ad finem mundi quantum ad electos qui sunt credituri, licet modo sint in tenebris errorum, donec impleatur numerus electorum: vnde & modo aliqui conuertuntur, & in fine prædicantibus Helia & Enoch conuertentur Iudæi, & signaculo

A Dei per fidem & gratiam consignabuntur. Hoc est ergo quod dicit. Nolite nocere, ô dæmones quasi dicat, non laboretis nocere per tentationum grauitates quantum velletis, quia non poteritis. Terræ & mari, id est peccatoribus villbus & fluxilibus vt dictum est supra, vel modo præmisso. Neque arboribus, bonis, terram excedentibus & ad fructificandum paratis. Dicuntur ergo iusti arbores, quia sunt fructiferi per bonam operationem; Folia habent in medicinam, per salutiferam eruditionem; vmbram habent per ædificatiam ædificationem, quæ est aliis propter exemplum in refrigerium contra æstum vitiorum. In terra radicantur per humilitatem, in ramis dilatantur per caritatem. De tali arbore Matth. 7. Omnis arbor bona,

B fructus bonos facit, *quoadusque signemus*, exemplo formando interius signaculum fidei, cum affectu misericordię & virtute imitandi crucem: & ministri mei, disponendo exterius per doctrinam & sacramenta per quę disponitur anima ad impressionē signaculi fidei & gratiæ, quod est signaculum crucis; quia à cruce prouenit, & seruos esse crucis ostendit, *seruos Dei nostri*, id est electos qui futuri sunt serui Dei, licet modo sint in errore infidelitatis. Nostri dicit, id est mei inquantum homo sum, & ministrorum meorum qui sunt coadiutores mei; quia Deo patri subiicimur & per affectum amoris ipsum habemus Deum, *in frontibus eorum*, interioribus, id est in mentibus vt sint audaces ad confitendum crucem & nomen meum, Constantes ad

C sustinentiam aduersorum, frons enim sedes est verecundiæ vel audaciæ; & ideo signat audaciam & constantiam exclusa verecundia, cum agitur causa fidei, hoc est signum Thau; quo signandus est quilibet in fronte, id est signaculum crucis quod est signum Dei viui, quo debet mens consignari; scilicet vt habeat fidem crucis & amorem, ac memoriam & affectum imitandi & audaciam confitendi & constantiam sustinendi. Ezechielis 9. Signa super frontes, &c. & sequitur, Omnem super quem videritis Thau ne occidatis. Potest etiam intelligi de Fronte exteriori, per baptismum enim in quo operatur Deus interius, & dispensatur exterius, dirigit ad fidem sanam & vitam perfectam, vel,

D consignatur non solum anima, sed etiam corpus; quia totum corpus per baptismum dedicatur Deo. Vnde in scapulis vertice & pectore fit inunctio vt dicit Glos. sed tamen hic specialiter frons exprimitur: Tum quia signum crucis specialius in fronte & facie imprimitur. Tum quia in fronte est signum audaciæ & constantię vel verecundiæ & pusillanimitatis. Vnde frons hic exprimitur vt audacia, & constantia, quę debet esse non solum in mente, sed etiam in corpore, significetur. Propter hoc etiam in confirmatione fit consignatio in fronte per Episcopum sancto Chrismate & signo crucis

E in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, & sic per hanc consignationeē, de qua hic agitur, & sanguis agni in vtroq; poste scil. interius & exterius, ne percussio fiat in domo. Exod. 12. Hæc autem cōsignatio fit in frontibus, à Domino & ministris suis. Vnde dicitur, Quoadusque, &c. quia ad hoc vt fit homo audax & constans, non solū mente, sed etiam ipso actu in corpore ad confitendum nomen Christi, & sustinendum aduersa, non sufficit dispensatio sacramentorum exterius per ministros, nisi & Deus gratiam interius infundat: sed cum vtrumq; concurrat, tunc consignatio huiusmodi perficitur. Et notandū quod Quoadusque, vt supra dictū est, non accipitur exclusiue, sed inclusiue, vt ibi: Dixit Dominus Domino

meo, &c. Matth. 1. Et non cognoscebat eam donec peperit &c. constat enim quod nec post: sed Euangelista loquitur pro tempore pro quo poterat esse dubium. Similis modus loquendi est: Non facias malum vsque ad mortem. Similiter intelligendum in proposito. Post consignationem enim virtute signi, quod est fides & gratia & amor crucis in anima cum imitatione, & etiam impressio crucis in corpore, proteguntur fideles à dæmonibus magis quàm antè, vt patet per illam figuram. Exod. 12. & Ezechiel. 9. Item fides crucis & gratia cum alius annexis intus & extra dicitur signaculum, quia per hoc cognoscimur esse serui & milites Dei, & iterum per hoc discernuntur fideles & iusti ab infidelibus & iniustis, vnde fideles, qui sunt mali, non habent hoc signaculum nisi truncatum; quia decoloratum; quia fidem habent sine gratia & amore & imitatione, vnde per hoc non cognoscuntur esse Dei milites, sed discernuntur ab infidelibus; infideles tamen per illud non distinguuntur ab iniustis; cum & ipsi sunt iniusti. Habent enim signaculum diaboli superscriptum. Matth. 22. Cuius est imago hæc, & superscriptio? sic potest ab eis quæri & modo & in iudicio: & possunt respondere, Cæsaris, id est diaboli. Interpretatur enim possidens principes; quia maxime nititur ad dominandum maioribus, & præcipue eos possidet. Item nota quod illud quod dictum est, Nolite nocere, &c. videtur intelligendum, non de cohibitione ab omni nocumento spirituali, cum etiam consignatis quandoque noceant spiritualiter per tentamenta; sed ne noceant quantum vellent & in peccato semper detineant. Item illud quod dictũ est, Clamauit, &c. Et nolite nocere, &c. secundum Glos. intelligitur de clamore & verbo reali. Per hoc enim quod Ioannes in visione audiuit Angelum clamãtem. Nolite nocere, &c. figuratur quod Christus clamore reali dæmones cohibuit à nocumento electorum in passione & per passionem, id est per meritum & efficaciam suæ passionis fecit, ne quantum vellent nocerent, per tentationes electis credituris, ne impedirentur ad fidem conuerti: nec etiam iam conuersis, dummodo ei per fidem, amorem, & imitationem adhærere velint. Gregorius super illud Apocalyp. 20. Apprehendit draconem, &c. Vtiliter potentia diuinæ dispensationis astringitur, ne inquantum nocere valet effrenetur. Item quod dictum est Nolite nocere terræ & mari, videtur intelligendum de illis solum, qui licet aliquando sunt in tenebris infidelitatis vel peccati alterius; sunt quandoque conuertendi, & finaliter perseueraturi: non de omnibus malis vniuersaliter. Item manente intellectu præmisso de nocumento spirituali, posset illud nocumentum intelligi Etiam corporaliter; ne scilicet noceant procurando mortem credituris antequàm credant: possent enim nisi cohibeantur hoc facere: vel concitando odia, vel rixas vsque ad homicidia, vel etiam suffocando humana corpora, ne ad fidem veniant infideles, sed virtus Dominicæ passionis operante Christo pro crediturís cohibet eos, ne mortem electis inferant, per quã præcludatur via ad salutem vel ante fidem vel post. Sed dubitabit aliquis quomodo cohibentur, si permissio fit eis, Dictum est enim: Quibus datum est, si enim nocere permittuntur, non cohibentur. Item quando loquitur de permissione, non loquitur de arboribus, sed quando loquitur de cohibitione: vnde hoc? Item si per arbores intelliguntur boni sicut Glos. vult post principium huius capitis; tales videntur consignati. Quomodo ergo dicuntur consignandi, cum alijs qui prius erant mali? Respond.

A dicendum quod pro diuersis temporibus intelligitur. Tempore enim ante aduentum Christi, permittebatur per tentationes multum nocere. Vnde ferè totum mundum erroribus inuoluerat: sed Dominus in passione & virtute passionis ipsum cohibuit, ne tantum possit tentare electos & tantum tentando nocere, quantum prius vsque ad tempus Antichristi, quo soluentur, id est, sua potestate vti atrociter à Deo permittentur, Væ his, infra 20. Apprehendet draconem &c. Preterea hæc cohibitio non videtur intelligenda quantum ad omnem modum nocendi: sed ne possent dæmones nocere per tentationes quantum ante passionem & etiam quantum vellent. Isidorus tertio, libro de Summo

B bono. Non amplius tentat electos diabolus quàm permittit Dei voluntas. Ad aliud dicendum, quod per terram & mare intelliguntur mali pro tempore siue statu peccati, licet aliquando sint conuertendi: per arbores vero boni. Licet autem tam malis quàm bonis nocere appetant dæmones: tamen existentibus in gratia, non sic permittuntur nocere, vt eis qui sunt in culpa. Vnde incredulis ante passionem magis nocere poterat quàm bonis. Per passionem vero cohibitus est, quantum ad bonos, & etiam quantum ad malos, tamen crediuros; & ideo non ponitur prius nomen arboris, sed post. Ad aliud dicendum quod est duplex consignatio, scilicet consignatio merè inuisibilis quæ fit per gra-

C tiam simplicem; quàm Deus etiam sine sacramento infundit: & hęc consignatio est per fidem & amorem & potest haberi ante baptismum ab homine bene contrito sicut habebat Cornelius. De quo Act. decimo. Item consignatio partim visibilis, partim inuisibilis, quæ est per gratiam sacramentalem. In sacramento enim operatur Deus inuisibiliter, homo autem exterius visibiliter, & ipsum sacramentum visibiliter suscipitur. Aliqui autem licet sint boni, tamen non sunt hoc modo consignati, vt patet in Cornelio; qui prius erat bonus, post ad doctrinam beati Petri baptismum suscepit. Act. decimo. De hac secunda loquitur hîc, vnde dicit. Quoad vsque signemus, scilicet ego & ministri mei per baptismum & alia sacramenta,

D *& audiui*, hîc agitur de iam consignatis. Et nota quod superius agebatur pro statu ante consignationem; hîc autem pro statu iam factæ consignationis, quia hoc intellexit quales erunt illi qui vsque ad finem mundi signati erunt. Primo autem agitur de consignatis in generali. Secundo in speciali, Ex tribu Iuda. In generali autem ponit consignatos sub numero quodam, scilicet Centum quadraginta quatuor millium, Dicens, *& audiui*, in mea visione, *numerum signatorum*, id est omnium qui vsque ad finem erunt signati signo crucis, intus per fidem & amorem & memoriam & affectum imitandi; exterius autem per sacramento-

E rum susceptionem maxime baptismi & per ipsam imitationem, *centum quadraginta quatuor millium.* Nota quod sub hoc numero intelliguntur omnes electi existentes sub tempore gratiæ vsque ad finem mundi. Nec iste numerus ponitur ratione numeri, sed ratione mysterij, sicut vult Glossa. Nec tantum per hunc numerum signantur illi qui sunt de genere Iudæorum; sed etiam de Gentibus. Licet secundum superficiem videatur loqui solum de filiis Israël, & hoc habetur in Glossa: Infra super illud: Post hæc vidi turbam, &c. cum secundum figuram, &c. Per numerum ergo qui in tota hac litera ponitur non signatur quot sint electi; sed quales debent esse.

ex omni

ex omni tribu filiorum Israel, sic ostensum est ei in visione propter mysterium. Vnde sensus secundum sensum mysticum: Intellexi quales erunt illi, qui signati erunt ex omnibus fidem Iacob imitantibus. Rom.9. Non enim omnes, qui sunt ex Israël &c. Iusti enim spiritu aliter ex tribu filiorum Israël. Dicitur autem Ex omni tribu, quia multiplex est tribus iustorum qui filij Israël sunt spiritualiter, per imitationem secundum quod est multiplex gradus iustitiæ in electis, vt infra patebit. Vnde illi qui sunt sub vno gradu iustitiæ, sunt vna tribus; qui sub alio, sunt alia tribus, & sic vlterius. Per illum autem numerum signantur quæ sunt necessaria iustis: scilicet perfectio in diligendo, quæ signatur per millenarium, qui est numerus perfectus; quia ad eum terminatur plenus cursus numerorum: & si quis velit post eum numerare, oportet redire ad numeros præcedentes. Item perfectio in operando, quæ per Centum; quia numerus est completus, vsq; ad ipsum enim decurrit numerus, licet millenarius sit perfectior. Item labor in sustinendo, scilicet pœnalia & difficilia, vt in statu pœnitentiæ, quæ per quadraginta signatur; qui numerus est pœnitentium quia tot diebus ieiunauit Moyses & ipse Christus. Partes enim aliquotæ quadragenarij faciunt quinquagiota, qui est numerus remissionis: quia pœnitentia docit ad remissionem peccatorum, huius autem partes aliquotæ quadragenarii sunt vnum, duo, quatuor, quinque, octo, decem, viginti, ex his simul sumptis colligitur numerus quinquagenarius. Item Doctrina in regulando, quæ continetur in quatuor Euangeliis, vnde signatur per quaternarium. Omnia enim prædicta debent fieri secundum regulationem, quæ ex quatuor Euangeliis habetur, vel aliter. Numerus enim prædictus colligitur ex duodecimmillibus per duodenarium in se ductis, sicut patet in sequētibus. Nam duodecim millia duodecies sumpta, faciunt præmissum numerum, scilicet Centum quadraginta quatuor millia. Millenarius signat perfectionem, Duodenarius colligitur ex tribus quater sumptis, signat fidem Trinitatis, per quatuor partes orbis. Per alium verò duodenarium, per quem fit reuolutio duodenarii, ad præmissum numerum complendum, intelligi potest doctrina duodecim Apostolorum: secundum quam debent homines regulari in perfectione vitæ & in ipsa fide, vel duodecim filii Israël quorum nomina in litera ponuntur, propter mysterium in litera. Illi ergo sunt signati, qui habent perfectionem vitæ cum Trinitatis fide, in quatuor partibus orbis: secundum doctrinam duodecim Apostolorum, vel secundum imitationem & conformitatem ad duodecim filios Israël iuxta nominū rationem. Ponitur autem secundum Glosam finitum pro infinito; quia sub certo numero sunt electi noti Dei. 2. Tim. 2. Cognouit Dominus qui sunt eius. Aliqui libri habent. Centum sexaginta qoatuor millia signati, ex omni, &c. & tunc sic litera suppleri potest. Audiui numerum signatorum qui numerus centum sexaginta quatuor millia. scilicet homines signati ex omni, &c. Quidam libri non habent Signati. Et illud videtur melius, cum ante dicatur Signatorum, &c. Centum sexaginta quatuor, quod sumitur accusatiue, *ex tribu Iuda*, hic enim in speciali agitur de signatis. Et præmissus numerus subdiuiditur per duodecim millia duodecies sumpta. Et ponuntur nomina duodecim filiorum Israël, propter mysterium, vt patet in Glos. Signatur autem hic quadruplex status iustorum; scilicet status Pœnitentium, Proficientium, Perfectorum & Perseuerantium; secundum quadruplicem denarium duodenarii filiorum Israël. Et secundum hoc diuiditur hæc pars in quatuor. Ad statum autem pœnitentium, tria requiruntur, scilicet humilitas in confitendo; quæ per Iudam signatur: quod interpretatur confitens. In confessione autem intelligitur, contritio, quæ debet concomitari pœnitentibus. Igitur necessaria est cum contritione confessio peccati. Prouerbiorum 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus, &c. Potest etiam intelligi de confessione laudis. Psal. Confitebor Domino nimis in ore meo. Ordina sic literam, Signati ex tribu Iuda erant Duodecim millia, hoc est, Signati de statu confitentium, qui sunt quasi vna tribus spiritualis sequens fidem & vitam Iacob siue Israël qui fuit Patriarcha, habent per quatuor partes orbis; siue secundum regulam quatuor Euangeliorum fidem Trinitatis & perfectionem sanctitatis. Per millenarium enim vt dictum est signatur perfectio, per duodenarium qui colligitur ex quatuor tribus per inuicem ductis, intelliguntur vocati ex quatuor partibus mundi, ad fidem sanctæ Trinitatis, vel per Quaternarium, intelligitur doctrina salutis contenta in quatuor Euangeliis. Vnum præmissorum est specialiter pertinens ad statum pœnitentium, scilicet Confessio: Alia duo sunt generalia ad omnem statum, scilicet perfectio sanctitatis, intelligitur de perfectione sustinentiæ, hæc enim est omnibus necessaria. Matth. 5. Estote perfecti, &c. Item fides Trinitatis. Heb. 10. Sine fide impossibile est placere Deo. Vnde Duodecim millia in qualibet tribu ponuntur, quia in omni gradu & statu sunt illa duo necessaria per quatuor partes orbis, siue iuxta doctrinam quadruplicis Euangelii. Et nota quod per duodecim tribus filiorum Israël, qua intelliguntur ipsi iusti secūdum duodecim gradus quadruplicis status præmissi. Vnde illi qui sunt in gradu confessionis, sunt vna tribus. Ratione satisfactionis sunt alia trib. & sic vlterius de aliis quæ sequuntur, Ipsi etiam iusti sunt filii Israël per imitationem: quia eius fidē & sanctitatem imitantur. Et potest iustus esse in diuersis tribubus, quia in diuersis gradibus, qoi sunt sub vno statu, vt patet in primis tribubus, siue gradibus pertinentibus ad primum statum. Aliter potest litera ordinari aliis non mutatis. Ex tribu Iuda, Duodecim millia erant signati, ita quod adiectiuum quantum ad genus referatur ad duodecim millia, ratione eius quod subintelligitur: quia in hoc quod dicitur Duodecim millia intelliguntur homines, Et etiam quandoque solet dici, sex millia viri, vel Duodecim millia homines vt, 2. Machab. 8. Eduxerunt ad sex millia viros. Et 2. Machab. 12. Commiserunt cum eo Arabes, quinque millia viri, & equites quingenti, hoc est dicere secundum intellectum mysticum, qui tenent confessionem peccati vel laudis Et per quatuor partes orbis habent fidē Trinitatis, cū perfectione vitæ. sunt signati, quia in confitentibus cū ipsa confessione sufficientiæ, & sub fide Trinitatis gratia formata, intellige gratiā gratum facientem, & fidei sacramenta vt baptismus & alia. Qui autem habet prædicta, portat signum quòd est de familia Dei, & quòd est ordinatus ad gloriam si semper hoc teneat, & sic intellige consignationem in omnibus sequentib. Cō ignatio enim hæc fit per

fidem Trinitatis in qua intelliguntur alij articuli. Et per gratiam quæ est forma fidei, & per sacramenta fidei, & hoc implicite intelliguntur; & fide Trinitatis & per vitam perfectam, quæ comprehendit memoriam Dominicæ crucis & affectum imitandi, & ipsam imitationem in actu, his autem prædictis additur aliud speciale, secundum gradus distinctos, qui sunt duodecim, secundum duodecim nomina filiorum Israël. Iudas autem primus ponitur, cum fuerit quartus: quia confessio fidei siue peccati præcedit, & rursus per hoc ostenditur, per hoc quod carnalis generatio nõ est hic attacta sed spiritualis. Item intelligitur satisfactio, quia pœnitens debet dare operam generationi rectorum operum, vt Deo sufficiat, & damna quæ sibi ipse peccando intulit, resarciat: quod signatur per Ruben, quod interpretatur videns filium: id est opera bona ad iocundandum; quia cũ quis bene operatur, potest videndo filios suos, id est, opera iocundari in Deo. Psalm. Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. Gregorius in homelijs super illud Lucæ 12. Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardentes. Vnusquisque tanto maiorem debet quærere bonorum operum lucem per pœnitentiam, quanto grauiora sibi intulit damna per colpam. Dicit igitur, *signati ex tribu ruben, erant duodecim millia*, id est illi qui sunt signati de gradu bene operantium, qui sunt vna tribus filiorum Iacob, qui eius filij sunt per imitationem, habent perfectionem vitæ cum fide Trinitatis per quatuor partes orbis, siue secundum quatuor Euangeliorum doctrinam, quæ dirigit ad fidem sanam & vitam perfectam, vel, Duodecim millia, scilicet homines, erant signati ex tribu Ruben, Quasi dicat, qui sunt fœcundi in bonis operibus, & habent perfectionem vitæ cum Trinitatis fide, per diuersas partes orbis, siue secundum doctrinam quatuor Euangeliorum, illi sunt signati, qui hoc faciunt ad illud signaculum. Primo modo vel secundo, expone in alios quæ sequuntur. Item requiritur virtuositas in pugnando, scilicet contra tentationes vitiorum, quod signatur per Gad, quod interpretatur tentatio. Iob. 7. secundum aliam literam. Tentatio est vita hominis super terram. Iacob. 4. Resistite diabolo & fugiet à vobis. Item interpretatur accinctus: quia ad expugnandum & vincendum tentationes debet homo accingi virtute mentis. Psal. Et præcinxisti me virtute ad bellum. Item & ad sustinendum tribulationes & aduersitates. Psal. Ego autem in flagella paratus sum, *ex tribu Asser*: hic agitur de signatis quantum ad statum secundum, scilicet proficientium. In quo est triplex gradus. Primus ordo est recta ad mundũ, quod signatur per Asser quod interpretatur beatus, talis enim est beatus, sicut tangit Glos. qui non est mundanis intentus; sed recte ordinatus est ad ea quæ sunt mundi, vel bene vtendo eis, vel abiiciendo. Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Ecclesiastici 31. Beatus est diues qui inuentus est sine macula, &c. qui potuit transgredi & non est transgressus, &c. Secundus est latitudo caritatis ad proximum, scilicet in exhibendo caritatum beneficia proximis, & Diligendo omnes etiam inimicos, quod signatur per *Nephthalim*, quod interpretatur latitudo. Psalm. Latum mandatum tuum nimis. Tertius feruor caritatis ad Deum qui facit obliuisci omnia temporalia, & extendere affectum in Deum, quod signatur per *Manassem*, quod interpretatur obliuio. Philipp. tertio.

A Quæ quidem retro sunt obliuiscens, talis autem propinquus est perfectioni, vnde recte sequitur de statu perfectorum, *ex tribu Simeon*. In hoc autem statu triplex est gradus. Primus est vehementia afflictionis in dolendo, viri enim perfecti vehementer dolent de peccatis, si quæ aliquando commiserunt. Item de peccatis aliorum. Item de incolatu huius miseriæ, quæ signatur per Simeonem, quod exauditor tristitiæ interpretatur. Ille exaudit tristitiam qui motu gratiæ excitantis ad dolendum de peccatis quandoque à se commissis, vel etiam de alienis, vel de præsentis miseriæ incolatu amplectitur. Matthæi quinto. Beati qui lugent. Ioann. 16. Tristitia vestra vertetur B in gaudium. Secundus operum supererogationis agendo, quod signatur per *Leui*, quod interpretatur additus, quia præceptis vel sibi iniunctis adduntur alia sicut consilia, & alia quę sunt supererogationis. De quibus dicit beatus Gregorius. Præstantiori desiderio plus exhibere appetunt quàm præceptis generalibus audire potuerunt. Tertius, mentis eleuatio in desiderando illis, in contemplando, scilicet Diuinam fruitionem, & ad quam omnino suspirant, quod signatur per *Issachar*, quod interpretatur merces. Philipp. 3. Nostra conuersatio in cælis est, *ex tribu Zabulon*, hic agitur de signatis quantum ad quartum statum, scilicet perseuerantium, qui scili- C cèt diu in culmine perfectionis fuerunt, & iam propinqui sunt ad præmium percipiendum. Est autem & in hoc triplex gradus. Primus fortitudo ad aduersa sustinenda, quia tales cum sint in altissimo statu libentissime cuncta aduersa pati parati sunt, quod signatur per Zabulon, quod interpretatur habitaculum fortitudinis, quia habitant in interno munimento fortitudinis ad sustinendũ omne aduersũ. Tob. 5. Forti animo esto, &c. Act. 21, Ego autem non solum alligari, &c. Secundus est sedulitas ad merita cumulanda. quod signatur per *Ioseph*, quod interpretatur augmentum, quia tales semper augere merita student. Gen. 49. Filius accrescens Ioseph. Tertius est idoneitas ad D præmia percipienda: quia merito diuturnitatis & altæ perfectionis facti sunt idonei ad præmii perceptionem quod signatur per *Beniamin*, quod interpretatur filius dexteræ, id est merito feruidæ perseuerantiæ, filius Diuinæ clementiæ, qui dat suis filijs æternam mercedem. Cantic. 2. Et dextera illius amplexabitur me, vel dexteræ, hoc est ipsius beatitudinis; quia ad eam sicut ad hæreditatem propriam est deputatus & ad eam idoneus. Isidorus 1. lib. de Summo bono. Dextera patris beatitudo est, sicut sinistra miseria, vel potest hic intelligi claritas ad beneficia intelligenda, quia omnia nouerunt esse à Deo, & nihil ab homine & E ideo sunt filij dexterę, id est Diuinæ misericordiæ, cui omnia ascribunt commendabilia. Vnde Gregorius. Sancti viri quicquid in se boni inspiciunt, immortalis gratiæ donum esse cognoscunt. Ad præmissum quadruplicem statum est reducere omnes electos. His præmissis gradibus, debet quilibet reptare manibus ac pedibus vt ad beatitudinem quandoque pertingat. Primus enim est humilitas perfectionis, siue sit confessio peccati, in qua intelligitur concomitans contritio cordis. De qua confessione, dicit beatus Gregorius. Vnicuique peccatori iam exordium illuminationis est humilitas confessionis, siue sit confessio fidei; quia si fides est substantia rerum. Hebræor. 11. Siue confessio laudis. Gregorius

Indignus

Indignus est dandis, qui non agit gratias pro acceptis. Post hæc sequitur fœcunditas operationis. Vnde sequitur Ruben. Colos. 1. In omni opere bono fructificantes. Ex hoc prouenit virilitas expugnationis, scilicet tentationum: quia ipsa bona iuuant ad superanda mala vnde sequitur Gad. tētatio: Ephes. 6. Induite vos armaturam Dei. Ad hoc sequitur contemptus vanitatis: quia merito præmissorum, dator gratia & virtus, ad non diligendum temporalia, vt verius diligatur Deus, vnde sequitur Aser. beatus. Psal. beatum dixerunt populum cui hæc sunt, beatus populus cuius Dominus Deus eius. Ex hoc prouenit miseratio pietatis, vt proximis subueniatur. Vnde sequitur B Nephthalim. Prou. 22. Qui pronus ad misericordiam, benedicetur. Ex his adhæsio caritatis surgit, scil. ad Deum. Gregorios. Per amorem proximi, Dei amor nutritur. Et ideo bene sequitur Manassen, quia per amorē magnū ad Deū omnia inferiora dantur obliuioni. Gregorius. Sicut mors corpus interimit, sic ab amore temporalium æternæ vitæ caritas occidit. Ex adhæsione autem amoris ad Deum oritur vehementia anxietatis, scilicet de offensis propriis, quandoq; prius commissis, vel de alienis. Vnde sequitur Simeon. Rom. 9. Tristitia mihi inest magna, &c. Ad præmissa sequitur, operante gratia supererogatio bonitatis, vt vltra quàm tenetur agat: vnde sequitur C Leui. Gregorius, Perfectiores sub generali iudicio non tenentur quia & præcepta generalia viuendo vincunt, vult dicere quod tales qui relinquunt seculum, & obseruant consilia, erunt iudices non iudicati. Ex his autem inardescit desiderium æternitatis iuuamine contemplationis, vnde sequitur Issachar. Philipp. 1. Desiderium habens dissolui, &c. Ad desiderium autem & feruorem contemplationis sequitur magnitudo fortitudinis, scilicet ad sustinentiam quorumlibet aduersorum: vnde subditur Zabulon. Prouerb. 10. Manus fortium diuitias parat. Sed post hæc omnia necessaria est sedulitas sollicitudinis, ne scilicet cesset cumulare merita. Vnde sequitur Ioseph. Sicut beatus Franciscus propinquus morti D dicebat: Incipiamus fratres Domino Deo seruire, quia vsque nunc vix vel parum in vllo profecimus. Ecclesiast. 10. Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua. Ex cunctis autem præmissis sequitur propinquitas beatitudinis: vnde sequitur Beniamin. Psal. cum dederit dilectis suis somnum, Ecce hæreditas Domini filij merces. Sed circa literam dubitatur. Primo, quare ponitur numerus, cum de numero electorum hic non agatur; quia non est iste numerus electorum. Plures enim longe sunt. Item ex hoc videtur dari occasio credendi, quod non sint plures saluandi. Item aperte posset dici, quod sub tanta E obscuritate dicitur. Secundo quare loquitur de tribubus Israël, cum de Gentilibus plures sunt saluandi quàm de Iudæis? Tertio quare potius agitur de Israël quàm de Abraham qui fuit pater credentium? Rom. 4. Quarto quare non potius tribus Dan cum ipse fuerit verius filius Israël: quàm Manasses: Manasses enim fuit filius Ioseph, filij Israël: Dan autem fuit immediate filius Iacob. Quinto quare non potius Effraim qui fuit frater Manasse? Sexto, quare cum hic solum de signatis agatur, quid erit de eis qui non signantur per susceptionem sacramentorum? & quia non possunt, eo quòd non habent tempus. Respond. Ad primum. Dicendum quòd iste liber est reuela-

A tionum, quæ factæ sunt beato Ioanni, sub quibusdam figuris, & hoc propter alios non propter ipsum: ipse enim omnia intelligebat, sicut supra habetur in Prologo. Ratio autem quare istæ reuelationes sunt clausæ sub velamine & obscuritate est multiplex. Prima propter peruersos, ne scilicet peruersis esset locus peruertendi verba huius libri, si aperta essent; quia non sunt margaritæ ante porcos mittendæ. Secunda propter fastidiosos, si enim esset totum in aperto vilesceret. Nunc autem in ampliori reuerentia suscipitur & preciosius habetur, & sapidius cogitatur & diligitur, hæc duplex ratio ponitur in Glos. super illud suprà 1. Et designauit mittens. Tertia ratio est, B propter ingratos ne quis sibi tribuat intelligentiam scripturarum, sed Deo qui claudit & aperit, suprà 3. vbi dicit Glos. claudit vt quæramus, aperit vt inueniamus, vt largitor habeat suæ bonitatis gratias. Quarta ratio est propter affectuosos, vt scilicet meritum eis accrescat in humili & pia inquisitione scripturæ. Est enim in hoc meritum, cum ex affectu amoris & deuotionis indagantur scripturæ. Quod innuit Augustinus de expositione scripturæ loquens & dicens 12. lib. Confessionum. Sacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ, da quod offeram tibi. Sub obscuritate ergo loquitur propter prædicta. Sub C tali autem numero facta est & scripta reuelatio, propter mysterium quod habet vt supra expositum est, non enim est contemnenda ratio numeri. Vnde Augustinus 11. lib. Confessionum. Ratio numeri contemnenda non est, qui in multis sanctarum scripturarum locis, quàm magna æstimanda sunt elucet diligenter intuentibus. Quod autem ille numerus tantum ratione mysterii, non numeri ponatur, patet ex Glos. Intellexi, &c. Et per aliam quæ ponitur infra, Cum secundum figuram, &c. Item per vtile. Item per simile. Infra 13. Qui habet intellectum computet numerum bestiæ, Numerus, &c. Item absit quod tam paruus sit numerus electorū sub tempore gratiæ. Ad Primū ergo patet, quod numerus ponitur propter D mysterium, licet de numeri ratione non agatur hic, & licet maior sit numerus electorum. Ad secundum obiectum dicendum, quod non datur ex hoc illa occasio licet posset quis cōfringere quod inde occasio sumatur. Aliud enim est occasio data, aliud occasio sumpta. Nam cum ille liber sit liber occultarum nobis visionum. Item cum prius dicatur numerus saluandorum esse innumerabilis: datur per hoc via ad intelligendum aliter quā superficies literæ sonat. Nec debet quis in huiusmodi sensui suo inniti. Vnde qui male intelligit: non ipsa libri verba, sed se ipsum arguat. Præterea ipse Deus qui Ioanni hæc reuelauit, pie pulsanti aperit intellectum, vt dicit Damascenus 4. libro E cap. 10. Ad illud dicendum, quod & si posset dici aperte, tamen aliter placuit Diuinæ sapientiæ, propter præmissa, & hic in plurimis locis huius libri & scripturæ sacræ. Ad secundum quæsitum dicendum quod hoc est propter mysterium, vt patet ex Glos. Non enim loquitur de tribubus Israël, secundū literalem sensum, quia sic videretur quod tantum Iudæi saluandi essent, sed secundum spiritualem. Iacob enim qui dictus est Israël, fuit Patriarcha sanctissimus & magnæ fidei & magnæ patientiæ in aduersis multis quæ sustinuit, & magnæ ad Deum familiaritatis, vt patet in Genesi: vnde oportet quod per imitationē simus ipsi⁹ filij & de eius progenie spiritualiter: vnde de

eius tribubus agitur ratione myſterii. Sanctitas enim & facta priorum patrum nobis ſunt in exẽplum. De populo autem Iudæorum fuerunt patres ſancti, quia illum populum ſibi Deus in peculiarem aſſumpſit, licet de Gẽtilibus aliqui iuſti fuerint etiam ante Chriſti aduentum, vt Iob. Iſidorus 1. lib. de Summo bono. Facta priorum vir ſanctus imitanda conſiderat. Ad tertium quæſitum dicendum quod ſimiliter & Abraham ducitur fidelibus in exemplum, vt patet Rom. 4. & 9. Heb. 9. Item & Iſraël, vt Rom. 9. & hic. In hoc autem loco potius agitur de Iſraël cuius ratio poteſt accipi, tum ex parte nominis, quia Iſraël interpretatur, vir videns Deum. Vnde virtutem & rem huius nominis debet habere quilibet, vt oculo fidei & amoris Deum videat; vel princeps cũ Deo, vt ſcilicet quilibet principetur carni ac vitiis, & ſemper adhæreat Deo: tum ratione progenici, quia plures habuit filios quàm Abraham & maioris auctoritatis excepto Iſaac. Vnde ratione patris, & ipſorum ſuorum nominum proponuntur fidelibus in documẽtis, duodecim patriarchæ filii Iſraël, vt ſicut de totum tribu, implendo rem nominis eorum in ſe ipſis, vt habetur in Gloſa, & quanto plures fuerunt, tanto maius documentum ſumitur etiam ex nominibus ipſorum. Rom. 9. Non enim omnes, qui ſunt ex Iſraël, &c. Ad aliud dicendum quod ideo non ponitur Dan vt oſtendatur Antichriſtus de omni ſanctorum numero expellendus; qui naſcetur de tribu Dan, vt dicit Gloſa, loco autem eius ponitur Leui. Item alia ratio ponitur in Gloſ. Ad quintum ſolet dici quod ideo non ponitur tribus Ephraim vt oſtendãtur Idololatræ & Schiſmatici, non habere partem in ſorte ſanctorum. De tribu enim Ephraim fuit Ieroboam, qui populũ Iſraël fecit idololatrare, adorando vitulos aureos, vt diuideret eos ab aliis qui colebant Deum in templo Hieruſalem. 3. Reg. 12. Et nota quod tribus Leui non computatur in Veteri teſtamento inter alias tribus filiorum Iſraël, quantum ad numerum duodecim patriarcharum; quia Dominus illam tribum aſſumpſit ſibi in miniſterium cultus ſui. Sed hîc ponitur inter alios ratione myſterij. Loco autem Leui poſita eſt tribus Manaſſe, apud Iudæos in numero tribuum filiorum Iacob. Tribus autem Ephraim pro Ioſeph patre ſuo, vt dicit Magiſter in hiſtoria Leuitici, & hoc ipſum prædixit Iſraël. Geneſ. 48. Ad aliud dicendum quod illi qui non poſſunt conſignari per Sacramenta, ad vltimum tamen ſi aliter ſe diſponunt inter conſignatos reputantur, & ſufficit ſignaculum interius. Vnde Hugo in lib. de Sacramentis 2. parte 6. Bona voluntas etiam deuotione fidei non deſpicitur, quamuis à Sacramento aquæ percipiendo articulo neceſſitatis impediatur. Si autem quæritur, quare non ſufficiebat in generali dicere. Ex omni tribu filiorum Iſraël, ita quod nomina in ſpeciali non exprimerentur? Illud dicendum quod propter duo. Primum eſt vt oſtenderet illas virtutes in electis eſſe debere, quę per expreſſa nomina filiorum Iſraë deſignantur. Secundum vt in computatione tribuum oſtenderet Antichriſtum. Et omnes idololatras, & actores ſchiſmatũ eſſe longe à ſocietate iuſtorum, per hoc quod Dan & Ephraim non nominantur hic. De tribu enim Dan deſcendet Antichriſtus. De tribu Ephraim fuit Ieroboam, vt dictum eſt, *poſt hæc vidi turbam magnam.* Secunda pars eſt in qua ponitur conſolatio, ex numeroſitate ſaluandorum, Illa enim ſocietas

A numeroſa erit, & innumerabilis eſt homini mortali. Nota Gloſ. cum ſecundum figuram, &c. Per hoc autem debent homines fieri ſolliciti ad ſuſtinendum quælibet aduerſa, Et tempore Antichriſti, de quo ſupra habitum eſt, & alio quolibet tempore, & ad agendum bona & deteſtandum vitia, ne à tanta & tali ſocietate excludantur. Sãctorum autem numeroſitas eſt mortalibus innumerabilis, & colligitur ex diuerſis nationibus mundi. Vnde Primo oſtenditur ſaluandorum numeroſitas. Secundo innumerabilitas, Quam dinumerare. Tertio, varietas, quia ex diuerſis partibus & nationibus ſunt colligendi, Ex omnibus. Dicit igitur, *poſt hæc*, ſcilicet poſtquam
B videram Chriſtum prohibentem dæmones, à nocumento electorum, inſignantem ſuos & qualitatem ſignatorum, *vidi*, in viſione mea interius, non oculo corporali, *turbam*, id eſt multitudinem, *magnam*, numero magnam & dignitate ac merito, quia ad regnum æternum præordinata. Turba dicitur multitudo hominum tumultuantium, qui ſignum eſt turbationis faciens. Item turba propriè ſolet dici hominum inferiorum & vulgarium: hic tamen turba ſignat multitudinem ipſam, non turbationem. Item multitudinem omnium ſaluandorum, ſiue ſint nobiles ſiue ignobiles, pauperes vel diuites; quia Deus perſonam hominis non accipit. Galat. 2. Sed obiicitur, Matth. 20.
C Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Reſpond. Reuera magna erit multitudo, eorum qui erunt in patria, ſicut hic oſtenditur, & iam plurima millia animarum, ſunt in gloria. Multa enim martyrum millia, vna vice interficiebãtur quandoque, ſed dicuntur pauci ſaluandi reſpectu damnatorum, *quam dinumerare nemo poterat*, propter ipſam multitudinem, Deo tamen ille numerus eſt numerabilis ſecundum quod dicit Gloſ. Qui & numerat multitudinem ſtellarum. Sed quid eſt quod dicit. Nemo? Nunquid illi qui ſunt in patria ſaluandorum numerum nouerunt? Item cum ſuprà ſub numero poſuerit fideles; Audiui numerum ſignatorum centum quadraginta quatuor
D millia, quomodo hic dicit multitudinem electorũ eſſe innumeram? Item aut per illa verba præmiſſa. Et audiui, &c. Intelliguntur omnes ſaluandi de Iudæis & Gentibus, aut ſolum de Iudæis. Si primo modo; contradicit Gloſa, quod ſuperius ſecundum figuram, ſub certo numero vidit deſignatos, & tantum de filiis Iſraël, ergo tantum de Iudæis, Si ſecundo modo: contrà Gloſa dicit. Nunc aperte docet quod illum numerum, &c. Item videtur Gloſa ſibi contraria. Reſpond. Ad primum dicendum quod probabile eſt Angelos & bonos qui ſunt in patria ſcire numerum hominum ſaluandorum: hoc enim eſt materia gaudii plenioris.
E Ad illud quod obiicitur, Dicendum quod hic dicitur. Nemo, intelligitur, de homine puro & mortali in ſtatu viæ. Ad aliud dicendum ſecundum Gloſam illam cum ſecundum figuram deſignatos, &c. quòd ille numerus præmiſſus. Audiui numerum, &c. non ponitur ratione numeri, quia non eſt ille numerus ſaluandorum, plures longe ſunt ſaluandi: ſed ratione myſterii vt ſupra oſtenſum eſt. Vnde ne crederentur ſignati, ſiue ſaluandi, comprehendi ſub illo numero: oſtenditur vidiſſe eos, ſub multitudine innumerabili. Quod ergo antè audiuerat ſub figura numeri propter myſteriũ; poſtea vidit ſupra omnem numerũ, quantum ad cognitionem mortalium: hæc igitur verba explanãt præcedẽtia. Ad aliud patet, quod

ex his

ex his verbis patet secundum Glos. quòd verba superiora. Audiui numerum &c. de omnibus saluandis ex Iudæis & Gentibus intelligenda sunt. Quod autem dicit Glosa, quod superius vidit tãtum de filiis Israel intelligendum, secundum superficiem & figuram tantum, sicut præmittitur, Cum secundum figuram &c. per hoc patet ad aliud quò d secundum Glos. non est contraria ei quod sequitur in ipsa Glos. quia prima pars Glosæ loquitur quantum ad superficiem visionis. Audiuit enim auditu imaginario vel intellectuali, de omni tribu filiorum Israël tot signatos esse, sed secundum rem vt dicit finis Glosæ per hos intelliguntur vniuersi fideles saluandi, quia sunt filij Israël per veram imitationem, *ex omnibus*. Hic ostenditur saluãdorum varietas, quia diuina pietate, ex toto mundo assumuntur. Nationes aut eorum tangit, tum in generali, tum in speciali. In generali autem inquantum ad Gentiles. Vnde dicit, *ex omnibus gentibus*. De his enim Ecclesia pro parte maiori, & quantum ad Iudæos, vnde sequitur, *& tribubus*, scilicet Iudæorum, quorum fuerunt multæ tribus, specialiter autem duodecim, de quibus fuerunt Apostoli & alii multi fideles, & etiam multi conuertentur in fine prædicante Helia & Enoch, de vtrisque in Psal. Exaltabor in Gentibus & exaltabor in terra. In speciali autem tangitur origo sanctorum, ex parte corporis. Tum quantum ad congregationes vrbium, & populis qui sunt in diuersis vrbibus; Tum quantum ad diuersitates idiomatum, *& linguis*, id est ex hominibus diuersarum linguarum. Matth. 8. Dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente, &c. vel Gentibus, scilicet tam Iudæorum quam Gentilium. Nomen enim gentis dicitur non tantum in Gentibus, sed etiam quandoque in Iudæis. Ioannis 11. Et non tantum pro Gente, &c. *& tribubus*, in vnaquaque Gente sicut gens Iudæorum habet tribus multas, sic & Gentilium, *& populis*, in diuersis vrbibus vt dictum est; quia vnus populus est in vna vrbe, vel populis in tribubus: quia vna magna tribus, multos populos habet, sicut vna ex tribubus filiorum Iacob multos populos habebat & multas vrbes replebat, *& linguis*, in vno populo, quia quandoque in vno populo sunt diuersæ linguæ vt dicit Glos. de vniuersis enim partibus mundi, sunt electi sicut signatur. Isaiæ 43. Dicam Aquiloni da, & Austro, &c. aufert filios meos de longinquo, &c. Sed videtur Glosa contraria Glosæ, quæ super illud, supra 5. Ex omnibus, &c. dicit quod in singulis linguis sunt multi populi: hic autem dicit quod in vno populo sunt diuersæ linguæ. Respon. Non est contrarium, quia vtrumque est verum. In vna enim prouincia vbi est vna lingua, sunt multi populi, secundum diuersas partes prouinciæ. Rursus in populo eiusdem vrbis, quandoque sunt diuersæ linguæ propter aggregationem hominum ex diuersis nationibus terrarum. Vnde Act. 2. Erant autem in Hierusalem habitantes, &c. Et quomodo nos audiuimus, &c. *stantes*, hic introducitur consolatio ex dignitate. Nobilissimus enim & pulcherrimus est status gratiæ & meritorum in iustis: vnde ne ab ea quis excludatur sustinere debet quantalibet aduersa: Nam contra tribulationes de quibus supra habitum est ostenduntur fidelibus consolationes, ne tempore Antichristi vel alio deficiant in aduersis. Non enim sine causa tam diligenter numerositatẽ saluandorum & nobilitatem status gratiæ ac meri-

A torum describit. Nota igitur quod dignitas siue nobilitas meritorum describitur multipliciter. Primo quantum ad locum iustorum: locus enim dignior attestatur dignitati personæ. Secundo, quantum ad decorem indumẽtorum Amicti stolis albis. Tertio quantum ad insignia triumphorum, Et palmæ. Quarto quantum ad deuotionem præconiorum. Decantare enim Deo deuota præconia, non paruæ est dignitatis, Et clamabant. Quinto, quantum ad beneuolẽtiam Angelorum, Et omnes. Dicit igitur, *stantes*, scil. rectos, *ante thronum*, id est ante Ecclesiam, quæ est thronus Dei, in quo sedet, & in quo per quem, quãtum ad perfectos, iudicabit mundum. Ante hunc thronum
B stant iusti per promptitudinem obedĩedi suis prælatis. Heb. vlt. Obedite præpositis vestris. Greg. Obedientia sola virtus est, quæ mentivirtutes cæteras inserit insertasque custodit. Quod autem dicitur Stantes, refertur ad prædicta; quia dixerat Turbam, quod nomen est collectiuum, & multos in vnum ponit, quasi dicat, vidi plurimos & innumerabiles Stantes, &c. vel per thronum potest intelligi dominatio diuinæ maiestatis, cui sunt iusti parati obedire, & vidi stantes, *in conspectu agni*, scil. Christi hominis, per promptitudinem famulandi, vel per desiderium videndi: quia in conspectu agni sunt iusti etiam in via dum prompti sunt
C ei seruire interim & desiderant ipsum conspicere in patria. Præterea viri spirituales student continuo conspicere ipsum oculo amoris & meditationis. vnde beatus Bernardus. Omne tempus in quo de Deo non cogitas, hoc te reputa perdidisse, & subiungit. Mens namque sapientis semper est apud Deum. Item de beato Francisco legitur: Quod ambulans, sedens, comedens, bibens orationi erat intentus. Locus ergo iustorum in via, est rectus status, siue rectitudo cogitationis & voluntatis, per quam sunt præsto prælatis ad obediendum, præsto etiam Christo ad famulandum, Item audi ad ipsum inspiciendum in patria: & perfectiores student intueri continue oculo amoris & meditationis in via. In hoc loco lato mente
D quiescunt. Psal. statuisti in loco spacioso pedes meos. Iste est locus nobilis, locus autem malorum est vilis status, & obliquitas cogitationis & affectionis, per quam delectantur in vilibus. Ierem. 3. Leua oculos tuos in directum & vide vbi nunc prostrata sis. Sed quomodo iusti dicuntur stare, Ante thronum, hoc est ecclesiam, cum omnes iusti simul accepti sunt in ipsa Ecclesia? Respond. secundum quod exponitur iuxta Glos. de obediẽtia ad prælatos; per thronũ intelligitur in hoc loco Ecclesia quantũ ad prælatos in quibus maxime Deus sedet, si sint quales debẽt esse; per hoc notatur quod dicitur, Stantes, subditi: licet quod antecedat, vidi turbã, intelligatur de omnibus fi-
E delibus secundũ Glos. secundum enim regulã Ticonii, quãdoq; loquitur scriptura vario modo: licet videatur loqui sub modo vniformi, vt illud quod in Psal. dicitur, Cũ occideret eos quærebant eũ, cum tamen alii essent qui occidebãtur: alii qui quærebant Dominum. Multo ergo magis potest fieri, vt scriptura loquens prius de omnibus iustis post loquatur quasi sub vniformitate de quibusdam, & post rursus de omnibus, Quod enim sequitur, Amicti, &c. recte de omnibus iustis tam prælatis quàm subditis intelligitur. Si autem per Thronum intelligatur Diuina maiestas omnibus dominans & iudicans, tunc quod dicitur, Stantes, pro omnibus rectis vniuersaliter accipitur:

Quod ergo obiicitur, quod omnes iusti simul accepti sunt Ecclesia, verum est, Sed quod dicitur stantes, non accipitur secundum Primum modũ de omnibus, sed subditis. Et thronus dicitur Ecclesia secũdum quod consistit in prælatis per appropriationem. Amicti, quasi dicat, Vidi stantes & erant amicti, idest cooperti siue induti in decorem & ornatum, Stolis, id est vestimentis, Albis, id est sinceris & pulchris. Hæc sunt indumenta virtutum, vt est indumentum munditiæ corporis & animæ, prudentiæ, fortitudinis, caritatis, pietatis, orationis, humilitatis, & aliarum virtutum & meritorum ex his procedentium. Supra 3. Suadeo tibi emere, &c. His vestibus oportet decorari ad intrandum ad regem, & obtinendum per orationem desiderata, & sic bene recipietur & exaudietur: quod signatur in Hester, quæ regalibus indumentis intrauit ornata ad Regem, & obtinuit pro se & pro populo. Ester 5. *Et palmæ*. Hic ostenditur dignitas quantum ad insignia triumphorum de diabolo, carne, & mundo & vitiis. Et palmæ, &c. sic in visione videbat, per palmas, quæ solent dari victoribus in signum triumphi signatur iustorum, in victoria vitiorum. Palmas autem vidit in manibus, quia in recta operatione, & per rectam operationem nõ solum in foliis verborum triumphãt iusti de vitiis: Gregorius super hunc locum, Palmas in manibus habere, est victorias in operatione tenuisse, *& clamabant voce magna*, id est deuotione magna siue desiderio. Animarum verba, ipsa sunt desideria, *dicentes*, interna locutione affectus, sine strepitu vocis, *salus*, id est benedictio & laus de nostra salute spirituali, quæ est per gratiã à peccatis & periculo tentationum, *sit Deo nostro*, scil. Deo patri, vel toti Trinitati, *qui sedet*, id est, quiescit & regnat, *super thronum*, id est super Ecclesiam militantem, quæ est sedes Dei, *& agno*, scil. Christo homini, qui est mediator, per quem habemos, quicquid boni recipimus. Eccles. vlt. Dantimihi gratiam, dabo gloriam. Possent etiam præmissa intelligi pro statu patriæ, & secundum hoc describitur præmium. Tum quantũ ad diuinitatis fruitionem, Stantes ad thronum, id est ante diuinam maiestatem, præsentes quando contemplantur fruendo. 1. Cor. 4. Tunc autem facie ad faciem. Tum quantum ad humanitatis contemplationem, In conspectu agni, Ipsum enim conspicient in gaudium ineffabile, Dominum & fratrem suum. Isai. 33. Regem in decorem suum videbunt. Tum quantum ad gloriosum decorem, Amicti stolis albis, quia duplici stola, scil. animæ & corporis decorabuntur beati. Sap. 5. Accipient regnum decoris de mano Domini. Tum quantũ ad triumphalem honorem, Et palmæ, id est præmia victoriæ. Per palmas enim quæ dantur victoribus, intelligitur præmium quo victor honorificatur. Maximus enim honor est per victoriã obtinere gloriam. In manibus eorum, quia per opera bona strauerũt vitia. Gregorios super hunc locum. Operationis palma ibi retribuetur, vbi iam sine certamine gaudetur. Tum quantum ad feruoris deuotionem, siue laudis magnitudinem, ex feruore enim deuotissimo, & plenissimo, Deo attribuent suum præmium & omnia bona. Et clamabant, &c. vt prius. Salus, id est laus & benedictio pro salute gloriæ. Deo nostro, scil. patri vel Trinitati, Qui sedet super thronum, id est super Ecclesiam triumphantem, Et agno, scil. Christo cuius passione & merito beati sumus. Rom. 5. In vita regnabunt per vnum Iesum Christum. In patria vtiq; beati, Dominum laudabunt ex intimis. Psal. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secola seculorum laudabunt te. Veruntamẽ principalis intellectus esse videtur pro statu viæ, secundum Glos. & etiam secundum ea quæ sequũtur. Et omnes Angeli. Item de his eisdem dicitur infra. Agnus qui in medio throni est, reget eos, &c. *& omnes*, hic ostenditur dignitas meritorum, quantum ad beneuolentiam Angelorum. Dignitas enim est habere gratiam Angelorum sanctorum. Horum autem beneuolentia est ad iustos, Tum quantum ad affectum in congaudendo, vnde sequitur. Et ceciderunt. Dicit igitur, *& omnes Angeli*, omnes enim Angeli tam maiores

B quàm minores, hominem mortalem iuuant, *stabant*, vt iuuantes, *incircuitu*, id est in protectione, *throni*, id est Ecclesiæ, in qua Deus sedet, & sic tangit ipsum corpus mysticum, cõmuniter: deinde membra maiora, specialiter; Tum pastores, *& seniorum*. Tum prædicatores, *& quatuor animalium*, quia ipsam Ecclesiam Angeli custodiunt & promouent. Psal. Montes in circuitu eius. Specialiter autem pastores, qui beoe incumbunt ouibus, dirigunt & protegunt. Isa. 62. Super muros tuos. &c. Secundo autem expedit, quia totum pondus vertitur in ipsos. 1. Reg. vlt. de Saül. Item & prædicatores, qui verbo & exemplo ædificant, informant Angeli & muniunt. Isa. 6. Volauit ad me

C vnus de Seraphin, &c. *& ceciderunt*. Hic ostenditur Angelorum ad homines beneuolẽtia, in congaudendo eorum spiritualibus bonis, quos habituri sunt consortes: sicot tangit Glos. vnde congaudẽtes h omini fundunt Deo gratiarum actionem: non solum pro donis sibi datis, sed etiam pro beneficiis homini à Deo concessis. Hæc autem gratiarum actio, in qua se homini congaudere ostendunt. Describitur Primo quantum ad reuerentiã humilitatis. Secundo quantum ad deuotionem orationis Et adorauerunt. Tertio quantum ad ipsam formam magnificationis, dicentes, Amen. Dicit igitur, *& ceciderunt*, id est humiliauerunt se, humilians enim se cadit feliciter per humilitatem, non ascendit damnabiliter per elationem.

D Ezech. 1. Vidi & cecidi in faciem meam. Superbi autem dicontur. Numer. 15. Multum erigimini filij Leui, *in conspectu throni*, parati, scil. ad obediendum, sedenti in throno, id est Deo sedenti in sua dominatione, siue in Ecclesia militante & triumphante, vt semper Deo sint accepti. Glos. Non conspicerentur, scil. oculo beneuolentiæ. Angeli enim semper desiderant & semper habent Christi beneuolentiam & amorem. August. 10. lib. de ciuitate Dei. In superna ciuitate Dei voluntas incommutabilis lex est, *in facies suas*, id est mentes suas considerando propriam paruitatem. & eius

E sublimitatem & ei ex affectu gratias agendo, pro electorum cõgnatione & salute. Quid est autem Angelos, cum sint incorporei, cadere in facies, nisi in suam celsitudinem, respectu diuinæ, quasi nihil reputare, & quicquid habent, ei humiliter attribuere? Iob. 25. Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. Nota quod est casus multiplex, v delicet, Diuinæ dignationis, cum aliquod donum gratiæ datur homini, & dicitur casus, quia condescensio est. Ezech. 8. Cecidit super me manus Domini mei. Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super eos qui audiebant verbum. Item reuerentis humiliationis, vt hîc Et ceciderunt in conspectu throni. Et supra 1. Cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.

Mortalis præuaricationis. Eccles. 2. Ne deflectatis ab illo ne cadatis. Qui enim adhæret Deo in alto est. Vnde Augustinus in lib. de Moribus Ecclesiæ. Toto mundo est omnino sublimior mēs inhærens Deo; vnde cum ab eo recedit, & ipsum offendit, male cadit. Vnde Augustinus. 4. libro Confessionum. Filij hominum vsquequo graui corde? Nunquid & post descensum vitæ non vultis ascendere? cecidistis enim ascendentes contra eum. Item temporalis tribulationis, siue punitionis. Isa. 8. Cadent & conterentur & irretientur & capientur. Corporalis dissolutionis: quando cadit quis à vita per mortem. Eccles. 9. Si ceciderit lignum ad Austrum aut ad Aquilonem; in quocunque loco ceciderit, ibi erit, quasi dicat si homo moritur in statu bono, secundum illum iudicabitur iuxta demeritum Gehernalis perditionis. Prouerbiorum vigesimo sexto. Qui fodit foueam incidet in eam, *& adorauerunt Deum*, qui est adorandus latria ratione summæ maiestatis. Matth. 8. Dominum Deum tuum adorabis, *dicentes amen*, hîc ponitur ipsa forma magnificationis siue gratiarum actionis, & Primo ponitur confirmatio laudis ab hominibus exhibita. Dicentes, Amen, quasi dicat per modum congratulationis, Ita sit, & hoc est, Amen, id est fiat, quod salus & benedictio sit Deo Trinitati & agno. Hæc autem, & consequētia dicunt congaudendo homini consignato ad salutem percipiendum. Bernard. in lib. Meditationum suarum. Diligunt quidem suos conciues supernæ potestates, & pro his qui hæreditatem capiunt salutis sollicite congaudent. Secundo, subditur de notâ laudis angelicæ, *benedictio*, &c. possunt autem hæc septem distingui iuxta ea quæ suscipit homo à Deo in via, scilicet Nobilitatem naturæ, Humanam redemptionem, Salubrem cognitionem Donorum infusionem, Bonorum operationem, Vitiorum impugnationem, Aduersorum perpessionem, siue arduorum aggressionem, *benedictio*, id est exaltatio & laus pro nobilitate naturæ, quia scilicet nobis & hominibus rationalem naturam dedit, quod nulli alij creaturæ conuenit. De hoc est multum Deus benedicendus. Bernardus in lib. Meditationum. Ad imaginem & similitudinem suam fecit nos, quod nulli alij creaturæ donare voluit, *& claritas*, id est clarificatio & veneratio pro humana redemptione, pro qua totis visceribus est Deus clarificandus & extollendus. Ioan. 16. Ille me clarificabit, id est Spiritus sanctus me redemptorem hominum faciet clarificari & magnificari, *& sapientia*, id est laus propter summam sapientiam pro salubri cognitione, qui tam Angelos quam homines suæ sapientiæ, qua nouit omnia, facit esse participes vt cognitione sapientiæ sint radiosi; ex qua omnia bona sequūtur. Daniel. 2. Sapientia & fortitudo eius sunt, dat sapientiam sapientibus, &c. vel Sapientia sit Deo, qui a deuotio amoris optat & vult esse quod ei conuenit, & hoc pro salubri cognitione quam dat rationali creaturæ, *& gratiarum actio*, pro donorum infusione, vt sunt virtutes & dona proprie dicta & alia huiusmodi. Augustinus, 6. lib. Confessionum. Tibi laus, tibi gratia fons misericordiarum, *honor*, pro bonorum operatione, quia conciuibus nostris bene operari concedis. Psal. Afferte Domino gloriam & honorem, *& virtus*, id est lux virtutis, pro vitiorum expugnatione, quia quod vitia vincunt à te habent, qui es summa virtus dans tuis virtutem triumphi, vel ipsa

A virtus summa & æterna sit Deo, de qua suis influit virtutem victoriæ. Sap. 12. Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute confirmatus, *& fortitudo*, id est laus fortitudinis, pro arduorum aggressione, seu aduersorum perpessione, hoc enim est à te, & potest intelligi tam de fortitudine creata quàm increata; quia pro vtraque est laudandus, de sua enim fortitudine increata, creatam influit in homine sic & de alijs consimilibus præmissis intellige, vel fortitudo sit Deo de qua facit suos fortes, vt habetur. Isaiæ 40. Qui dat lasso virtutem & his qui non sunt fortitudinem & robur multiplicat. Hæc omnia præmissa sint Deo nostro, No-
B stro ratione amoris & ratione subiectionis, quasi dicant. Deum nostrum laudamus quia conciues nostros sic insigniuit, *in secula seculorum*, id est in æternum, In præsenti enim tempore sunt multa secula, id est multæ mensuræ & partitiones donationum, quorum vnum sequitur aliud. In futuro verò vnum seculum perpetuum quod sequitur post secula præsentia. Laus igitur sit ei, in secula, consecutiua. Seculorum *Amen*, id est ita fiat, confirmatio est præmissorum, vel aliter vt primum Amen, referatur ad sequentia. Deus enim est extollendus propter præmissorum completionem in hominum redemptione, propter peccatorum remissionem, propter spiritualium elar-
C gitionem, rectissimam gubernationem, meritorum prouectionem, prouectorum conseruationem, potestatiuam dominationem, excelsam operationem. Dicit igitur, *dicentes amen*, id est veritas in promissis, Sit Deo nostro, quasi dicant. Laus sit ei pro promissorum impletione, quæ facta est in humana redemptione, sic amen suprà nominaliter: sicut & suprà 3. hæc dicit. Amen testis fidelis. Benedictio, pro peccatorum remissione, Et claritas, pro spiritualium elargitione. Claritas dicitur magnificatio qua Deus ostenditur clarus & magnificus; Et sapientia, id est laus sapientiæ in decentissima gubernatione, vel ipsa sapientia sit ei, quam manifestat sapientissima gubernatio-
D ne vniuersorum. Ex prouectione, Honor, pro prouectorum conseruatione. Et virtus, id est laus siue veneratio virtutis in potenti dominatione, quia virtuose dominatur, & omnia vincit. Et fortitudo; id est laus & gloria fortitudinis pro magnifica operatione, quia summe fortis est ad operandum quicquid vult, vel. Virtus & fortitudo sit Deo, hoc dicitur præ affectu amoris. Hæc omnia sint Deo nostro in secula seculorum amen, expone vt prius amen, ponitur nominaliter, secundum hunc modū ponitur, iā secundo verbaliter, *& respondit*. Posita consolatione ex cohibitione aduersariorum, & ex numerositate saluādorū, & ex dignitate meritorū, ponitur hic quarta con-
E solatio videlicet ex magnitudine præmiorum: quia enim erit maxima tribulatio sub tempore Antichristi, introducitur multiplicitas consolationis, & hæc quadruplex consolatio in alijs etiā aduersitatibus est consideranda. Inducitur autem vnus de Senioribus, quos prius viderat, quærens de statu præmiandorum, qui superius visi sunt induti stolis albis, cum palmis in manibus: cui respondit Ioannes se ignorare qui essent: vnde Senior manifestauit ei qui essent, & quanta præmia sustinentibus aduersa dabuntur. Primo ergo ponitur quæstio Senioris. Secundo Responsio Ioannis. Et dixi. Tertio manifestatio retributionis. Et dixit mihi. Dicit igitur, *& respondit*, quasi dicat;

ita vidi innumerabiles stantes ante thronum & stolis albis amictos, *& vnus de senioribus*, quos viderat supra 4. Respondit mihi miranti, & statum visæ turbæ consideranti, *& dixit mihi hi qui amicti sunt stolis albis*, de quibus suprà eodem habitum est & expositum, *qui sunt?* id est quantæ dignitatis, *& vnde venerunt?* sicut solet quæri quandoque de aliquibus. Qui sunt isti & de quo loco veniunt? quasi dicat. Attende in quanta dignitate meritorum sunt, & vnde ad eam ascenderunt: quia de multiplici industria & labore ad ipsam dignitatem peruenerunt. Per illum Seniorem intelligitur cœtus patrum hagiographorum, qui scilicet scripturam condiderunt, vt sunt Prophetæ & Apostoli & alij qui in scripturis ostendunt passionum sustinentiam, & actionum industriam esse necessariam ad gloriam obtinendã. Isti enim sunt de numero patrum, per quos alij reguntur. Patrum inquam per vigintiquatuor seniores designatorum, vt supra sæpe habitum est, 2. Cor. 4. Id quod in præsenti est momentaneum. 1. Pet. 4. Communicantes Christi passionibus gaudete, vt &c. Ioannes verò gerit typum Ecclesiæ, quæ per ipsos patres instruitur, sicut sequitur, *hi sunt*, &c. quasi dicat. Illi sunt idonei ad salutem qui aduersa constanter sustinent, & Christum imitantes seruiunt Deo. Sed quomodo dicitur Respondit, cum nullus sit quærens? Item ad quid Senior quærit illud quod nouit? Respond. ad primum dicendum quod secundum Glos. quod Ioannes visa multitudine innumerabili, & decenter ornata desiderabat scire quid hoc esset, vnde eius desideriũ quasi quæstio quædam erat. Vnde Senior respondit, id est, desiderio satisfecit. Ad aliud dicẽdum, quod ideo quærit, vt occasionem habeat docendi: sicut frequenter Dominus interrogat discipulos, vt occasionem habeat docendi eos, *& dixi illi: Domine mi tu scis*, quasi dicat, nescio: sed tu cum scias ostende mihi. Hic ostenditur, quod interpretatio est in his & in aliis huius libri quærenda, quia non propter sensum literalem sunt posita. Item notatur humilitas, quam debet habere, qui vult sibi pandi occulta. Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus, *& dixit mihi*, hic ostenditur ipsa manifestatio retributionis per Seniorem facta. Et quia per viam peruenitur ad terminum, ideo Primo manifestatur via per quam ad gloriam peruenitur. Secundo ipsa gloria quæ percipitur, *non esurient*, via autem qua tenditur ad gloriam describitur: Primo quãtum ad merita acquisita iam de præterito, & hoc Tum quantum ad sustinentiam aduersorum, Tum quantum ad expiationẽ vitiorum: Et lauerunt. Tum quantum ad regulationẽ meritorum, iuxta exercitia passionis Christi. Et dealbauerunt. Et Secundo quantum ad merita de præsenti, quæ describuntur, Tum quãtum ad promptam affectionem, Ideo, &c. Tum quantum ad sedulam conuersationem, Seruiunt, &c. Tum quantum ad diuinam inhabitationem, quæ est origo meriti, Et qui sedet. Seu ergo ostenduntur necessaria ad obtinendum præmium, scil. Fortis sustinentia tribulationis, Industria internæ purificationis, Configuratio Dominicæ passionis: ad cuius exercitia debẽt omnia nostra merita regulari in amando, in agendo, in patiendo, & in vincendo, videlicet pugnam tentationum. Item promptitudo sanctæ affectionis; quia etiam post multos labores oportet promptum esse ad ampliores. Item sedulitas deuotæ conuersationis, Non enim sufficit esse promptum nisi actualiter

A sequatur ipsum agere. Item dignatio diuinæ inhabitationis; sine qua nullum est meritum. Dicit igitur, *& dixit mihi, hi*, quos vidisti stantes ante thronum in stolis albis, *sunt qui venerunt*, ad tantam dignitatem status & meritorum nobilitatem. Ecce qui parum adhuc profecit in meritis adhuc longe est. Aug. lib. 4. Confessionum. Filii hominũ vsquequo graues corde? Nunquid & post descensum vitæ non vultis ascendere? *de tribulatione magna*, non dicit simpliciter de tribulatione, sed de magna: quia per patientem sustinentiam magnarum & multarum tribulationum, ad meriti sublimitatem peruenitur. Gregorius. De patientia perfectio nascitur. Item Iacobi 1. Patientia opus per-
B fectum habet. 1. Cor. 1. vt sitis perfecti, &c. Et sic tandem ad regnum pertingitur. Act. 14. Per multas tribulationes, &c. Bene autem dicit, Venerũt, non remanserunt per impatientiam, quæ impedit profectum virtutis, non retro abierunt per inobedientiam, non declinauerunt à dextris vel à sinistris per inconstantiam. Item rectè dicitur, de tribulatione, non de diuitiis, non de delitiis, non de honoribus, non de litigiis, & aliis illicitis; talia enim impediunt assensum virtutis, *& lauerunt*, id est mundauerunt à sordibus peccatorũ prius aliquando commissorum, quia nemo sine peccato præter Christum, *stolas suas*, quibus amicti sunt, id est indumenta siue ornamenta innocentiæ &
C virtutum, & meritorum ex eis procedentium. Per peccatum enim adiunctum obfuscantur huiusmodi stolæ aliquatenus, sed per feruorem, id est austeritatem pœnitentiæ lauantur, dum consuetudo frequentium & multiplicantium culparum excluditur, vt totum purum sit, & indumenta sint munda, ad hoc autem requiritur strenuitas liberi arbitrii, ipsi gratiæ cooperantis. Vnde dicitur Lauerunt, Isaiæ 1. Lauamini, mundi estote, *& dealbauerunt*, id est magis ac magis candidas fecerunt per imitationem Christi passi. Vnde sequitur, *in sanguine agni*, id est in fide & amore & imitatione Christi: qui suum sanguinem innocentem fudit amore nostri. Vnde & ipsi eius amore ipsum imitantes fugiunt mala, operantur bona, sustinent
D aduersa; & sic eorum stolæ dealbantur, supra 3. Ambulabunt mecum in albis. Gregorius. Dominum Deum Iesum Christum redemptorem nostrum bonis operibus sequi studeamus: aspiciamus qua graditur & eius vestigia munda teneamus. Possent etiam per stolas intelligi corpora, quæ quando munda sunt, sunt homini in spirituale ornamentum: has stolas iusti lauerunt, quia si quando aliquid minus mundum commiserunt, postmodum per pœnitentiam expiauerunt. Et dealbauerunt, quia sua corpora magis ac magis candida, id est pulchra & Deo accepta per imitationem Christi fecerunt bene operando, aduersa sustinendo, carnem mortificando. Bernard. in lib. Meditationum. Fudit ipse sanguinem suum pro
E tua redemptione, funde & tu tuum, quotidiana corporis afflictione. Nota quod lotionem spiritualem multa faciunt. Videlicet pretium Dominicæ passionis suprà 1. Qui dilexit nos & lauit nos &c. Efficacia baptismalis regenerationis, Psal. Lauabis me, & super niuem dealbabor. Virtus cælestis eruditionis. Vnde verbum diuinæ scripturæ comparatur mari, id est vasi lauatorio: supra 4. Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo. Ioan. 15. Iam vos mundi estis. Solida sustinentia tribulationis. Isa. 1. Si abluerit Dominus sordem, &c. Tobiæ 3. In tempore tribulationis

bulatinnis peccata dimittis. Operatio diuinæ miserationis, scil. per gratiam iustificantem, quam Deus infundit mentibus. Ezech. 16. Laui te aqua, id est gratia purificante, & emundaui sanguinem tuum ex te. Psal. Amplius laua me. Industria humanæ cooperationis, cum scil. homo cooperando gratiæ per contritionem, confessionem, satisfactionem dilectionis feruorem lauat seipsum, aut sic: Et lauerunt stolas suas. Isa. 1. Lauamini, mundi estote. Sed obiicitur de hoc quod dicitur, Lauerunt, quia si potest homo se abluere, quare dicitur in Psal. Amplius laua me? quid est ergo quod dicit: Et lauerunt? Respond. Est lauare effectiue, & sic solus Deus lauat hominem. Item dispositiue, & sic ipse homo lauat se, dum se per liberum arbitrium ad lotionem à Deo faciendam disponit & secundum hoc patet ad obiectum: Sed obiicitur de hoc quod dicitur: Stolas suas: indumenta enim spiritualia, scil. innocentia & virtutis & meritorum non manent cum peccato. Illud autem quod lauatur præexistit cum ipsa sorde antè quã lauetur. Respond. potest hoc intelligi de lotione à peccatis venialibus multiplicibus & frequentibus, & paruis & magnis in illo genere, quæ animæ ornatum, id est virtutum & meritorum decorem non parum obfuscant. Multi enim venientes ad statum gratiæ, licet habeant stolas virtutum, & aliquorum meritorum; nondum tamen bene lotas habent, quia dum sunt in statu incipientium, multiplicia & frequentia peccata venialia committunt, in multis sordidis cogitationibus, inordinatis affectionibus. Item licet in consensum prauum rationis non cadant. Item offendunt in impatientiis, in tepiditatibus, in torpore, in multiloquio, & illicita locutione, & ociositate verbi & temporis & in negligentia orationis, & modicitate deuotionis. Post hoc verò multi dum hoc considerant, ardenter abiiciunt, & sic stolas lauant; quia per feruorem pœnitentiæ vigilantiorem diligentiam, cor, linguam, actus & ipsum corpus, & animã ab illis vitiis expiant, & deinceps rectius ambulant: & sic indumenta spiritualia per priorem consuetudinem aliquatenus obfuscata quasi lauantur, dum in maiore sinceritate habentur: sic enim faciendum est. 1. Cor. 13. Cum autem factus sũ vir, euacuaui quæ erant paruuli. Ad obiectum patet; quia & licet huiusmodi indumenta non maneant cum mortali, manent tamen cũ venialibus per quæ eorũ decor minuitur, & ideo ab huiusmodi debet homo stolas suas lauare. Aug. in lib. de Pœnitentia. Leuia peccata puritatẽ nobilis naturæ inficiunt. Item Isidor. 2. lib. de Summo bono. Perfecti leuia delicta quasi grauissima lugẽt. Si autem stolæ intelligantur corpora, tunc lotio potest intelligi à mortali. Item tertio obiicitur de hoc quod dicitur dealbauerũt, idem enim videtur in spiritualibus lotio & dealbatio; quia anima munda, est alba. Ad quid igitur post lotionem subditur dealbatio in sanguine, cum potius rubricatio fieri videatur? Respond. Ad primũ dicendum, quod etsi omne spiritualiter mũdum sit spiritualiter album, id est pulchrum: tamẽ in hoc loco est differentia, quia lotio ponit sinceritatem & per consequens quandam pulchritudinem: dealbatio autem addit pulchritudinis crementum. Item mundum & album, licet sint idem per concomitantiam, non tamen per essentiam: quia mũdum tollit deformitatem, album ponit pulchritudinem de se. Item lotio fit per pœnitentiæ feruorem; dealbatio per dictam imitationem: potest

A tamen vtrunque referri ad illud quod sequitur. In sanguine agni: quia & purificatio & pulchritudinis ampliatio fiunt rectissime per fidem & cõsiderationem & imitationem Dominicæ passionis, & tamen adhuc est differentia; quia lotio dicit depurationem, dealbatio pulchritudinis ampliationem. Item si esset idem, non esset inconueniens, quia scriptura idem dicit sub diuersis vocabulis, quandoque ad expressionem, hic tamen non est idem, vt visum. Ad secundum dicendum, quòd si de materiali coloratione intelligeretur, sanguis rubeum colorem daret, non album: quod autem hîc dicitur, de spirituali coloratione accipitur. Spiritualiter autem tam rubeum quàm al-
B bũ colorem facit in homine & eius stolis sanguis dominicus. Rubeum per igneum amorem, Albũ per pulchritudinis candorem. Hîc tamen potius de dealbatione loquitur, vt simul & sinceritas notetur & pulchritudo ac acceptabilitas quia color albus pulchrior & acceptabilior est. Vnde dealbatio quantum est de vocabulo, magis dicit pulchritudinem quàm rubricatio; licet secundũ rem sit pulchrius rubor ignis amoris. Nota quod sicut sãguis per nimiam decoctionem vertitur in lac in vberibus mulierum; sic sanguis Christi per vehementem decoctionem conuersus fuit quasi in lac quantũ ad effectum, quia dealbat vt lac, *ideo*, hîc ostenditur promptitudo lacteæ affe-
C ctionis ad obediendum pastoribus qui vicem Dei tenent, vel ad seruiendum. Dicit igitur, *ideo*, scil. quia sunt tribulationibus examinati, pœnitentia loti, Christi sanguine dealbati, *sunt ante thronũ eius*, scil. Dei siue agni, id est ante Ecclesiam, parati, scil. obedire prælatis, in quibus si boni sunt, sedet Deus & per eos iudicat & disponit, vel ante thronum eius, id est ante eius maiestatem regnantem, parati, scil. ei seruire, quasi dicat, tales facti, cooperante industria liberi arbitrii, ideo data est eis gratia vt stent prompti obedire prælatis, siue seruire imperio Diuinæ maiestatis, suprà eodem. Stantes ante thronum & in conspectu agni. Bene autem dicitur. Ideo, quia vnum bonũ ducit ad aliud.
D Matth. 25. Omni habenti dabitur, & abundabit. *seruiunt*, quia bonis actibus exterioribus & interioribus, *ei*, cui ab omni creatura seruiendum est, propter dominationem. Psal. seruite Domino in timore, *die ac nocte*, ad literam, quia die ac nocte seruiendum est Deo, vel actu operis vel laudis, vel orationis, vel meditationis, vel alio actu bono in prosperis & aduersis, *in templo eius*, id est in Ecclesia, siue collegio fidelium qui sunt templum Dei. 1. Cor. 3. Templũ Dei sanctum est quod estis vos, *& qui sedet super thronum*, scil. Deus, qui in Ecclesia militante vel triumphante sedet & quiescit, *habitat super illos*, id est habitat in eis per dona gra-
E tiæ præsidens & vigilans super eos regendos & protegendos, cui subsunt & ipsi per obedientiam. 1. Cor. 3. Nescitis quia templum Dei estis & spiritus Dei habitat in vobis? *non esurient*, ostensa via, describitur ipsa gloria. Et Primo ostenditur gloria patriæ. Secundo manifestatur actor siue dator gloriæ: Quoniam agnus. Gloria autem describitur Primo quantum ad plenitudinem boni. Secũdo quantum ad exclusionem mali: Neque cadet. Plenitudo autem boni per hoc ostenditur: quia in patria nulla indigentia, nullus defectus erit quæ indigentia siue defectus signatur nomine famis & sitis. Cum enim quis caret cibo necessario quem appetit, fames est: cum vult potum nec habet, sitis est. Et transsumuntur etiam hæc voca-

bula ad signãdum appetitum cuiuslibet cum defectu eiusdem. Per hoc ergo quod dicitur in patria famem & sitim abesse, ostenditur boni plenitudinem ibi esse, hoc est quod dicit. Non esuriẽt, quasi dicat, tanta sunt iustorũ merita & ideo postquàm agnus eos introduxerit ad præmia sicut infra sequitur. Non esurient, quia pane vitæ fruentur, *neque sitient amplius*, quia fonte vitæ inebriabuntur, quasi dicat, nullus defectus erit ibi, & ad hoc ostendendum tollit famem & sitim. Ille est enim duplex defectus rei omnino necessariæ, scil. cibi & potus, & per hoc etiam intelligitur remoueri omnis alius defectus; quia illa vocabula etiã vltra extenduntur vt dictum est, & hoc quia plenitudo boni erit. Psal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Replebimur, &c. *neque cadet*, hic describitur gloria quantum ad exclusionem mali, & Primo maioris: Secundo minoris. Neque vllus. Dicit igitur, *neque cadet super illos sol*, id est maior tribulatio quæ exurit hominem, sicut multum calens exurit terram & herbam. Iacob. 1. Exortus est Sol, &c. *neque vllus æstus*, id est minor tribulatio, & dicit neque vllus, scil. temporalis vel æternus, corporalis vel spiritualis. Tribulatio enim quasi æstus affligit hominem. Nil autem tale erit in patria. Isa. 35. Et fugiet dolor & gemitus. Sed obiicitur, quia dicitur: Ecclesiast. 24. Qui edunt me, adhuc esurient. Respond. Est esuries siue sitis corporalis, hæc non est in patria, Est etiam spiritualis, & hæc est triplex. Quædam est rei non habitæ vt habeatur, sicut peccator attritus dolore esurit & sitit gratiam. Ioëlis 1. Bestiæ agri quasi area sitiẽs, &c. Quædam rei habitæ vt magis habeatur, vt in viro iusto, qui esurit maiora dona gratiæ. Luc. 1. Esurientes impleuit bonis. Aug. 9. Confessionum. Gustaui & esurio & sitio te. Quædam rei pulchræ vt continuetur, & sic beati etiam post iudicium esurient & sitient videre Deum, id est desiderabunt. Vnde in Prosa dicitur. Fruuntur nec fastidiunt, quo frui magis sitiunt. 1. Pet. 1. In quem desiderant Angeli prospicere, his ergo verbis. Non esurient, &c. ostenditur in patria non esse famẽ vel sitim corporalem, nec etiam post iudicium spiritualem primo modo vel secundo: quia post iudicium non habẽdum, non desiderabitur, sed habitum continuandum. Item nota quod in fame & siti sunt duo, defectus, & iste omnino excluditur. Item desiderium, & illud semper manebit respectu continuationis. Ad illud Ecclesiastici patet quia in patria non erit esuries vel sitis quantum ad defectum rei alicuius, quin habeatur quando congruet haberi, erit tamen quantum ad desiderium continuationis, & sic potest illud intelligi, si exponatur de futuro, tamen pro serie textus proprie intelligitur pro statu viæ, *quoniam*, hic ostẽditur causa, seu actor gloriæ, qui est Deus, & Primo ostenditur actor plenitudinis bonorum, Secundo exclusionis malorum. Et auferet, quo autem ordine sit actor gloriæ, quantum ad bonorum plenitudinem manifestatur. Primo enim ostenditur causa meriti. Secundo præmij, Et deducet. Dicit igitur, *quoniam*, quasi dicat, prædicta erunt in patria iustis, *quoniam agnus*, scil. Christus pius innocens, & pro hominibus victimatus, *qui in medio throni est*, id est in medio Ecclesiæ quæ est thronus, siue sedes Dei. Ipse enim omnibus communiter paratus est auxiliũ dare, *reget eos*, in præsenti per gratiam. Psalm. Dominus regit me & nihil mihi deerit, *& deducet*, faciendo ire de virtute in virtutem, *ad vitæ fontes aquarum*, id est ad

A fontes, hoc est ad plenam abundantiam. Aquarum, id est omnimodæ refectionis; quia desiderium ibi terminabitur, sicut sitis potu aquæ sedatur, ibi enim erit plenitudo bon. Isa. 49. Non esurient neque sitient & non percutiet eos æstus & Sol; quia miserator eorum reget, & ad fontes aquæ potabit eos. Vitæ, quasi dicat aquarum, dico vitæ, quia illa refectio erit viuifica. Potat enim viuum & immortale. Psal. Quoniam apud te est fons vitæ, *& absterget Deus*, tanquam mater quæ solet extergere & lauare faciem pueri à lachrymis post verbera, *omnem lachrymam ab oculis eorum*, id est omnem dolorem, cuius indicium est lachryma in oculis. Isa. 25. Auferet Dominus Deus omnem

B lachrymã ab omni facie. Et nota quod dicit Omnem lachrymam. Est enim lachryma pro peccatis propriis, pro alienis, pro incolatu miseriæ, pro dilatione gloriæ, & nulla remanebit. Infra 21. Et absterget Deus omnem lachrymam. Nota etiam virtutem resurrectionis per hoc quod dicit. Ab oculis eorum, oculus enim quiddam carneum est, qui liberabitur ab omni passione, & passibilitate, & præmiabitur in æternitate. Ioh. 19. Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Dominum meum. Quædam ex præmissis possent intelligi pro statu patriæ. Hi qui amicti sunt stolis albis, id est ornamentis gloriæ. Qui sunt, & vnde venerunt? hæc est quæstio. Domine mi, &c.

C vt supra. Hi sunt qui venerunt, ad tantam gloriã, De tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, id est ornamenta virtutũ purificauerunt, vel corpora, vt supra. Ideo sunt ante thronum eius, id est ante eius præsentem maiestatem per apertam visionem. Seruiuntque ei in templo eius, id est in cælo, Die ac nocte, id est continue omni duratione, in qua solet esse apud homines dies & nox, per laudis magnificationem. Et qui sedet super thronum, id est super Ecclesiam triumphantem, habitat super illos, per inhabitationem gloriæ, de culmine suæ bonitatis influens abundantissime super eos, Non esurient. Sed quod principalior intellectus sit pro statu viæ vsque illuc; Non esurient, &c. Patet ex eo quod sequitur, Reget eos &

D deducet, &c. Sed obiicitur, quia non loquitur de exclusione mali culpæ: ergo insufficienter ostendit gloriam iustorum. Item vnus est fons vitæ sicut dicitur in Psalmis. Apud te est fons vitæ. Item licet non sit lachryma in oculis, tamen quandoque non minus afflictio est in animo, ergo non tantum de exclusione lachrymæ ab oculis, sed etiam angustiæ ab intimis, loqui debuit. Respon. Dicendum, quod excludit illud malum, quod cõmunius solet ab hominibus timeri, vt sic alliciat ad desiderium præmij. Hoc autem est malũ pœnæ. Dat tamen intelligi exclusionem mali culpæ, quia non plene satiari potest, qui alicui offensæ subiacet. Item non est sine lachryma, id est causa lachrymæ, qui peccatum habet, licet ergo non

E expresse omnia quæ sunt in patria tangat, tamen per ea quæ ponit omnia implicite possunt intelligi. Ad aliud dicendum, quod, Si nomen fontis accipiatur pro bono creato: Dicitur in plurali Fontes, ad signandum plenam abundantiam ac multiplicem: quia nomen Fontis, nomen est abũdantiæ, non ad signandum originis principalis multiplicitatem. Ille enim tantum vna est, scil. Deus, & sic accipit Glos. Si autem pro increato, super hoc quod dicitur Fontes intelligitur Diuina bonitas & increata & infinita, ex qua est omnis & perfecta refectio in patria. Et dicitur in plu-

rali

tali, propter moltiplicitatem effectuum & varietatem præmiorum, sicut & Spiritus sanctus dicitur moltiplex. Sap. 8. Ad tertium dicendum quod cum lachryma sit signom doloris, qui vel ex aliqua culpa vel ex aliquibus aduersis oritur, hic accipitur signom, Tum ratione signi, tum ratione signati, tum ratione etiam signi & signati: vnde sensus est; Absterget omnem lachrymam ab oculis eorum, idest omnem fletum, & omnem dolorem, & omnem causam doloris cuius signum quandoque est lachryma in oculis. Si enim de sola lachryma loqueretur, parum hoc esset.

CAP. VIII.

ET cùm aperuisset sigillũ septimum, factum est silentium in cælo quasi media hora. Et vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ. Et alius Angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctotorum omnium super altare aureum, quód est ante thronũ. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo. Et accepit Angelus thuribulum aureũ, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræmotus magnus. Et septem Angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se vt tuba canerent. Et primus Angelus tuba cecinit, & facta est grãdo & ignis, mixta in sanguine, & missum est, in terram, & tertia dats terræ combusta est, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum viride combustũ est. Et secundus Angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardens, missus est in mare: & facta est tertia pars maris, sanguis: & mortua est tertia pars creaturæ eorum, quæ habebant animas in mari; & tertia pars nauium interiit. Et tertius Angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo stella magna ardens tanquã facula, & cecidit in tertiam partem fluminũ, & in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur Absynthiũ: & facta est terria pars aquarum in Absynthium: & multi hominũ mortui sunt de aquis: quia amaræ factæ sunt. Et quartus Angelus tuba cecinit: & percussã est tertia pars Solis & tertia pars Lunæ, & tertia pars stellarum, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter. Et vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cæli dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra, de cæteris vocibus trium Angelorum qui erant tuba canituri.

:

A
CAP. VIII.

ET cum aperuisset, hic agitur de apertione sigilli septimi, in qua manifestatur status Ecclesiæ post mortem Antichristi, quando dabitur Ecclesiæ pax; quæ tamen parum durabit. Apertio igitur huius sigilli est manifestatio illius status, qui clausus est & signatus in sacra scriptura. Dicit igitur, *& cum aperuisset sigillum septimum*, per cuius apertionem signatur manifestatio septimi mysterii, quod prius erat clausum, scilicet de statu Ecclesiæ post mortem Antichristi, *factum est silentium in cælo quasi media hora*, sic videbat in visione. Per illud silentium signatur pax & tranquillitas, quæ est futura in Ecclesia, quæ cælum est propter cæ-
B lestem claritatem, propter fidei caritatem, & vitæ sublimitatem, post mortem Antichristi parum durabit, Et ideo signatur per silentium, quasi dimidiæ horæ, quia cito post veniet Dominus ad iudicium, vt dicit Glos. Nota igitur quod sicut dicit Glosa post mortem Antichristi dabuntur quadraginta duo dies, ad pœnitendum eis, qui titubauerunt in persecutione Antichristi, sicut habuerunt Iudæi quadraginta duos annos ad pœnitendum post passionem Christi, vt dicit Hieronymos. Et notandum quod non tantum erit tunc pax bonis, sed etiam malis, id est fautoribus Antichristi, qui credent se in prosperitatibus diu victuros: & in malitia obstinati, non conuerten-
C tur, Ducent autem vxores, celebrabunt conuiuia dicentes: Licet princeps noster sit mortuos tamen pacem habemus & securitatem. Sed vt dicitur. 1. Thessal. 10. dies Domini sicut fur in nocte ita veniet: cum enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus ei superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis. Tropologicè per silentium secundum beatum Gregorium intelligitur secretum intimæ contemplationis in quo silere debet tumultus cogitationum vt anima iusti quæ cælom est per eleuationem à terrenis, & claritatem mentis cum sponso loqui, vt eius vocem dulcissimam audire possit. Vnde beatus Gregorius super hunc locum. Cælum quippe est anima iusti;
D anima itaque iusti dum ad æterna sublimia per subleuationem contemplationis intendit, surgentes ab infimis cogitationum tumultus premit, & intra se Deo quoddam silentium facit, hoc autem silentium quasi media hora fit, quando non diu durat quies contemplationis; sed vel necessitas corporalis, vel aliud aliquid interrumpit eam. Vnde Greg. Hoc silentium contemplationis, & hæc quies mentis in hac vita non potest esse perfecta. Sic igitur terminatur visio Secũda.

ET vidi septem Angelos. Tertia visio est in qua agitur de Angelis clangentibus tubis. In hac
E igitur tertia visione magna, sunt septem Angeli clangentes tubis. Prima enim visio fuit de correctione Ecclesiarum. Secunda de reuelatione mysteriorum. Hæc verò. Tertia de cantu tubarum. Prima fuit correctio, Secunda consolatoria. Tertia est terribilis & comminatoria. Nota Glos. in hac visione, &c. Diuiditur autẽ hæc pars in duas. In prima agitur de quibusdam præambulis ad cãtum tubarum. In secunda de ipso cantu earum, Et primus Angelus. Præambula ad cantum tubarũ, de quo infra sequitur ponuntur tria, scil. Prædicatorum institutio ad prædicandi officium. Itẽ Excommunicatio de damnatione impœnitentiom, Et alius Angelus. Item præparatio ad officii actũ siue exercitium, Et septem Angeli. Institutio

autem prædicatorum ostenditur sub figura septẽ tubarum, quæ septem Angelis datæ sunt, & ostenduntur quatuor quæ prædicatori sunt necessaria, scil. Vita ad ædificandum; scientia ad docendum. Hæc duo in nomine Angeli intelliguntur. Prõptitudo siue zelus ad proficiendum, Stantes, Auctoritas ad exequendum. Et datæ. Dicit igitur, *& vidi*, quasi dicat. Ex præmissis intellexi saluationem iustorum. Post hæc ex opposito intellexi damnationem malorum per officium prædicationis prædicatoribus iniunctum. Vnde per septem Angelos intelligitur vniuersitas prædicatorum; qui introducuntur canentes tubis ad ostendendam malignorum & infidelium damnationem, iuxta similitudinem sacerdotum, qui canentes tubis destruxerunt mœnia Hierico. Iosue 6. Hoc est ergo quod dicit, & post prædicta, *vidi septem Angelos*, id est vniuersos prædicatores, quia numerus septenarius signat vniuersitatem, tota enim vita hominum dierum septenario voluitur. Designantur autem prædicatores per Angelos, qui debent habere sublimem vitam: vt ædificent exemplo, & cælestem scientiam; vt erudiant verbo. Vita enim sancta & diuinorum scientia sunt in Angelis. De vita dicit Gregorius loquens de prædicatoribus sancte viuentibus. Dum propria vita sumunt, quod per linguã proximo conferũt. Psal. Peccatori autẽ dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas? De Scientia Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirẽt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Isid. 3. lib. de Summo bono. Desinat locum docẽdi suscipere qui nescit docere, Cæcus si cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Qui autem hæc duo habet, propinquam habet dispositionem vt fiat Angelus, id est nuncius Dei annũciando & prædicando quæ sunt salutis. Isa. 33. Angeli pacis amarè flebunt. Dicuntur autem septẽ propter vniuersitatem vt dictum est. Item quia septem donis Spiritus sancti repleri debent, secũdum Glos. Item quia fidẽ Trinitatis per quatuor mundi partes annunciant. Item propter septem quæ debent habere prædicatores, sicut dicit beatus Bernardus super illud Canticor. 1. Oleum effusum nomen tuum. Antequam effundatur verbum prædicationis, debet præcedere. Primo cõpunctio, Secundo, deuotio, Tertio, pœnitentiæ labor. Quarto, pietatis opus. Quinto, orationis studium. Sexto, contemplationis otium, Septimo plenitudo dilectionis, *stantes in conspectu Dei*, id est promptos & zelantes, ad proficiendum proximo secundum voluntatem & imperium Dei, non per incuriam & defectum zeli iacentes. Tob. 5. Iloueni iuuenem stantem splendidum præcinctũ, &c. Rom. 1. In me promptum est & vobis qui Romæ estis euangelizare, talis promptitudo valde placet Deo. 2. Timoth. 2. Sed verbum Dei non est alligatum, vel, Stantes, scilicet rectos per affectionem calcantes terrena. Item in sursum erectos siue eleuatos, per contemplationem, In conspectu Dei, id est vt Deum aspiciant per intentionem vt omnia propter Deum faciant. Item vt Deum aspiciant per ipsam contemplationem. Prædicatores enim orationi & contemplationi debent insistere, vt ibi hauriant quod aliis effundant. Ambrosius. Calcatis terrenis cupiditatibus, diuinæ contemplationi inhærent, *& datæ sunt illis septem tubæ*, id est vniuersum officium prædicationis commissum est eis à Deo qui vel per se, vel per prælatos concedit officium prædican-

A di: Aliter enim prædicare non debet, non enim est vsurpandum tantum officium. Romanorum 10. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Comparatur autem tubæ prædicatio, siue officium prædicandi propter sonum: quia publice & aperte fieri debet. Isaiæ 58. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Item propter vsum, vsus enim tubarum apud Iudæos erat in bellis, in festis, in conuiuiis. Similiter prædicatio excitat ad bellum contra vitia. Iosue 6. legitur quòd septem sacerdotes, septem tubis clangebant ad bellandum contra Hierico, id est contra vitia mundi, quæ mutatur vt Luna. Hiericho enim interpretatur Luna. Item vocat ad verá so-
B lemnia, scilicet gratiæ & gloriæ. Isaiæ 30. Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis. Item inuitat ad omnia conuiuia quæ fiunt hic per gratiam & in futuro per gloriam. Infra 19. Audiui quasi vocem tubæ magnæ, gaudeamus & exultemus, &c. Septem autem tubæ dicuntur propter vniuersitatem officij prædicationis quod datur prædicatoribus ad hoc idoneis, vt scilicet de vniuersa scriptura prædicent. Item vt prædicent vniuersis, diuitibus, pauperibus, magnis & paruis, bonis & malis, fidelibus & incredulis. Item vt prædicent vniuersa quæ ad salutem pertinent vt de vitiis & virtutibus, suppliciis & præmiis. Hester 7. Tubæ quorum vsus est in Iubi-
C leo, id est quibus annunciatur peccatorum remissio, quæ est in via & reuersio ad hæreditatem quæ erit in gloria: de quibus tubis Iosue 6. *Et alius*, hîc agitur de excommunicatione prædicatorum, ne ipsis prædicatoribus ascribatur malorum damnatio, vel ipsi mali videantur inexcusabiles: ideo prius ostendit, nec ipsos prædicatores accusabiles, nec ipsos impios inexcusabiles. Cum enim Christus ex sua caritate pro omnibus quantum est de se passus fuerit & omnes apud patrem iuuare paratus sit, pro omnium etiam salute prædicatores suos per orbem miserit; patet nec predicatores à bono doctore ad bonum hominum missos deberi accusari, si aliqui damnantur, nec posse excusari homines qui damnan-
D tur. Nota Glôs. Dicturus, &c. Ad ostendendum autem, quod nec ex parte Christi, nec à parte prędicatorum est causa vel culpa damnationis malorum, sed ex parte ipsorum, tria ostendũtur. Primo Christi caritas siue pietas. Secundo, prædicatorum bonitas, Et accepit. Tertio, commissa auctoritas, Et misit. Christi autem caritas ostenditur in tribus. Primo, in affectu redimendi. Secundo, in affectu regendi. Habens thuribulum. Tertio, in efficacia obtinendi, scilicet pro hominibus illud quod desiderant, Et data sunt ei. Ex his patet nec Christum nec eius Apostolos, siue prædicatores esse de impiorum damnatione culpandos. Caritas autem Christi quantum ad affectum redimendi hominem ostenditur: Primo, quantum
E ad humilitatem incarnationis. Secundo, quantum ad desiderium passionis: Et stetit. Dicit igitur, *& alius*, quasi dicat, ita vidi prædicatores, *& alius Angelus*, scilicet Christus, qui dicitur Angelus, quia missus à patre in mundum ad annunciandum quæ sunt salutis, hominibus. Non enim dicitur Angelus inquantum Deus, sed inquantum homo. Isaiæ 9. secundum aliam literam. Et vocabitur nomen eius magni consilii Angelus. Dicitur autem Alius, ab aliis præmissis, quia altior & maior eis in dignitate. Ioan. 3. Qui de cælo est, super omnes est, *venit*. per humilitatis

militatis assumptionem. 1. Timoth. 1. Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Sed quomodo dicitur venisse, qui locum non potest mutare, qui vbique est totus? Ieremiæ. 23. Cœlum & terram ego impleo, Augustinus. 6. lib. Confessionum. Vbique totus es, & nusquam locorum es. Respondetur. In his verbis & consimilibus, non intelligitur Dominus venisse, per loci mutationem, sed per humanitatis assumptionem: ipsum assumere fuit venire, & sic sæpe eius incarnatio vocatur aduentus, ratione humiliationis quæ ostenditur vocabulo Veniendi. Item ratione manifestationis, vnde dicitur venisse, quia per carnem se dignatus est manifestare hoc est quod dicit Augustinus. 1. lib. de Doctrina Christiana. Non per locorum spacia veniendo, sed in carne mortali mortalibus apparendo, venisse ad nos dicitur: illuc ergo venit, vbi erat. Quomodo venit, nisi quod Verbum caro factum est, & habitauit in nobis? hæc Augustinus. *Et stetit ante altare*, id est paratus fuit & affectuosus se immolare in cruce, quæ est altare, in quo oblatus est Deo patri sacrificium nostræ redemptionis, scilicet ipse Deus homo. Lucæ 12. Et quomodo coarctor vsquedum perficiatur? Vel, Alius, ipse Christus, quia super eo quasi super altare offerunt fideles patri preces & merita: qui dicitur stare ante altare, idest ante se ipsum: quia scilicet per se ipsum placet patri, per alium mediatorem. *Stetit*, ergo, *Ante altare*; id est paratus fuit se hostiam patri offerre, non per mediatorem alium, sed per se ipsum, vel. Alius, Ecclesia in cuius vnitate habet offerri omne bonum Deo. alioquin ei non placet. Ante hoc altare ostensus est Christus stare: quia omnes qui sunt vel esse volunt de vnitate ecclesiæ paratus est iuuare & ducere ad salutem, & omnibus se offert quantum est de se. 1. Petri. 1. Sperate in eam quæ offertur vobis gratiam. Nota fides dicitur altare, nihil enim Deo est acceptum, quod non offertur spiritualiter in fide. Psal. Tunc imponent super altare tuum vitulos. Item cor iusti etiam dicitur altare, quia in eo immolantur motus bestiales, vnde dicitur altare holocausti. De altari Exodi. 26. Præterea sancta desideria in eo igne caritatis cremantur, vnde dicitur Altare thymiamatis. Exodi. 30. Facies altare ad adolendum thymiama. Item crux Christi. In ipsa enim oblatum est illud sacrificium dignitatis quod est ipse Christus, Amos. 9. Vidi Dominum stantem super altare. Item Christus ipse, vt dicit Glosa; quia per eum & super eum offerimus patri preces nostras Item ecclesia super cuius vnitatem debet offerri Deo omne bonum nostrum, Isaiæ 60. Offerentur super placabili altari meo, scilicet fideles super ecclesiæ vnitatem, *Habens thuribulum*, hic ostenditur Christi caritas in effectu regendi, specialiter quantum ad Apostolos quos ipse rexit, vt per eos, alios regeret, vnde dicit Habens thuribulum, id est Apostolos qui sunt quasi thuribula, & vasa ignis spiritus sancti inferius clausa, per contemptum carnis & terrenorum: superius aperta, per desiderium supernorum, de quibus exeunt vapores thymiamatis, id est orationum ex interna deuotione ascendentes coram Domino: de quibus etiam exit odor ad homines, per quem Christus manifestatur; quem prædicant docendo, & sequuntur imitando, 2. Cor. 2. Odorem notitiæ suę manifestat per nos in omni loco. *Aureum*, propter cælestem sapientiam per quam sunt fulgidi, decori ac pretiosi apud Deum & homines, vel propter caritatem, quę dat fulgorem, decorem ac valorem: De quo Apoc. supra 3. Suadeo tibi emere aurum ignitum. In Apostolis fuit sapientia cœlestis,

A & affectus caritatis ad Deum & ad salutem hominum. De his 3. Reg. 10. Omnia vasa in quibus potabat Salomon, erant aurea. *In manu sua*, id est in suo regimine. In hoc autem ostenditur caritas & pietas Christi ad genus humanum; quia ad conuersionem & instructionem hominum eius Apostolos & Discipulos & alios prædicatores præparauit eligendo, informando, regendo, mittendo, sicut infra sequitur, vnde nec ex parte Christi nec suorum prædicatorum est culpa, si qui damnantur. Specialiter tamen de apostolis & discipulis hic agitur. Nota quod cor humanum debet thuribulum esse in quo sit ignis amoris & thus deuotionis, & sic ascendet coram Deo odor sacræ meditationis, affectionis & orationis, sine igne autem hoc fieri non potest per

B quem thus resoluitur. Ecclesiastici. 50. Quasi ignis effulgens & thus ardens in igne. Debet autem clausum esse inferius, apertum superius. Gloss. 3. Quæ sursum sunt quærite. Debet etiam esse aureum per veram & cælestem sapientiam sine qua nihil est fulgidum acceptum siue decorum ac pretiosum in conspectu Dei. De hoc thuribulo aureo per figuram dicitur 3. Reg. 7. vbi legitur quod Salomon fecit thuribulum ex auro purissimo. *Et data sunt*, hic ostenditur Christi caritas in efficacia impetrandi. Ipse enim procis qui sibi adhærent efficaciter impetrat quod desiderant. Primo ergo ostenditur orationum effusio siue oblatio apud mediatorem. Secundo earundem exauditio per ipsum apud patrem, Et ascen-

C dit. Dicit igitur, *Et data*, quasi dicat: ita prius præparauit Apostolos & discipulos ad salutem hominum. Ipsos etiam homines paratus est apud patrem iuuare, si in fide ipsum inuocent. Et hoc est. Et data sunt ei, id est angelo, *Incensa multa*, id est Christo offeruntur à iustis orationes Deo acceptabiles. Psalm. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, & dicit, *Multa*, propter multas innouationes sanctarum affectionum, & varietatem meditationum & orationum. *Vt daret de orationibus sanctorum omnium*, id est iustorum, id est vt repræsentaret orationes iustorum Deo patri. Ipse enim est mediator noster, per quem accessum habemus ad patrem, & per quem orationes iustorum exaudiun-

D tur. Vnde & in orationibus ecclesiæ petitur orationum exauditio per ipsum filium, vnde sequitur Dominum nostrum, &c. Dicit autem partitionem de orationibus, non omnes orationes, quia non omnes orationes iustorum exaudiuntur, sed illæ quæ sunt vtiles ad salutem. Quandoque enim petitur quod non est expediens dari, vt patet in oratione Pauli. 2. Cor. 12. Ter Dominum rogaui. Super altare aureum, id est Deo trinitati, qui est super ipsum Christum, inquantum homo est: qui inquantum Christus, est altare, quia super ipsum offerimus preces & merita nostra Deo. Aureum, propter pretiositatē, totus enim est aureus, quia totus pretiosus, & iam secundum quod homo. Quod, scilicet, Altare, est an-

E te thronum, idest in bene placito patris sedentis in throno, id est in ecclesia quā inhabitat & regit. Ipsum enim altare, quod est Christus, est per omnia patri acceptum. Item placet patri, vt per hoc altare, homines, & hominum orationes fiant acceptabiles, vel. Vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, idest repræsentaret eas Deo, super se ipsum qui est altare aureum, vt dictum est. Ipse enim non per alium, sed per seipsum offert orationes iustorum patri. Nam alius mediator non est. Hebr. 7. Accedens per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. *Quod est ante thronum*, id est ecclesiam, quia Christus Dominus,

offert suis, promptum ad placandum patri, & ad offerendum orationes eorum patri sicut pontifex bonus. Hebr. 4. Habentes pontificem magnum qui penetrauit cœlos Iesum, *Et ascendit*, id est facta est acceptabilis, *Fumus*, id est compunctio & deuotio, *Incensorum*; id est ad modum incensorum redolens, *De orationibus sanctorum*, quæ sunt incensæ de qoibus iam dixit, Et data sunt ei incensa multa. Compunctio autem & Deuotio dicitur fumus, quia sicut ex igne operante io lignis, dum ea ignit & concremat, ascendit fumus: sic ex igne amoris operante interius in cogitationibus & affectionibus: & ignente & concremante eas procedit compunctio & deuotio in oratione, quæ deuotio est Deo acceptabilis, & ideo dicitur de orationibus fumus ascendere coram Deo. *De manu angeli*, id est mediante operatione siue interpellatione Christi. *Coram Deo*, scilicet patre. Ipse enim est mediator, per quem deuotio orationum fit efficax & acceptabilis apud patrem. 1. Ioann. 2. aduocatum habemus apud patrem. Sed quomodo dicitur Christus offerre orationes iustorum Deo, cum Ipse sit Deus? Offerens autem & cui offertur differri debent. Item quare dicitur offerri patri, vt dicit Glosa super illud, vt daret, cum æquè sint offerendæ orationes tribus personis, quia sibi sunt coæquales; Respondetur ad primum, quod rectè dicitur Christus offerre Deo preces nostras: quia ipse in quantum offerens differt à se inquantum ei offertur & à Patre & Spiritu sancto. Ipse enim inquantum homo est offert preces nostras sibi, inquantum Deus, & patri & spiritui sancto. Ipse enim est mediator in quantum homo, sicut dicit Augustinus. Et sic offert deuotionem hominum Trinitati, vt dicit Glosa, super illud, Super altare. Ad aliud dicendum, quod sicut dictum est Christus homo offert preces iustorum Trinitati. Quandoque autem dicitur offerri patri, non quia non similiter offerat sibi inquantum Deo & spiritui sancto, cum personæ sint sibi coæquales, sed illud dicitur ratione auctoritatis, quæ conuenit patri, quæ non dicit maiorem dignitatem in patre: sed dicit originem respectu aliarum personarum: quia à patre est filios, similiter & spiritussanctus Et acceperunt, hic introducitur bonitas missorum Apostolorum ad ostendendam excusationem eorum & inexcusabilitatem impiorum: quia repleti fuerunt gratia spiritussancti, vnde patet eos desiderasse & procurasse quantum in se fuit salutem hominom & hoc est quod dicit. *Et accepit angelus* id est Christus. *Thuribulum aureum*, idest Apostolos, accepit inquam non tactu corporali, sed amplexu spirituali, manu scilicet suæ bonitatis, ad replendum eos amplioribus donis, vnde sequitur. *Et impleuit illud* scilicet thuribulum, id est Apostolos & discipulos, cum spiritum sanctum super eos effudit abunde Act. 1. Repleti sunt omnes spiritu sancto, *De igne altaris*, id est de igne spiritussancti, quo tempore plenus fuit, qui est altare fidelium. Ioan. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Vt enim essent idonei & haberent virtutes ad prædicandum hominibus, datus est eis spiritussanctus in abundantia. Et per hoc signatum est quod prædicator debet habera claritatem in scientia, & ardorem in vita, claritatem etiam in exemplo, & ardorem in anima. Ignis enim in cuius specie apparuit super eos spiritus, lucet & ardet, vnde de illo Nobili prædicatore, scilicet Ioanne Baptista dicitur Ioannis. 5. Ille erat lucerna ardens & lucens, vel. De igne altaris, idest de igne, cuius vis fuit manifestata in patibulo crucis. Ignis enim spiritussancti in Christo mul-

A tum luxit, & suum ardorem manifestauit in cruce, ex sola enim caritate passus est, & de isto igne dedit Apostolis vt hominum salutem zelarent, & pro Christo, vel pro ipsis hominibus mori parati essent. Ioannis primo. Et de plenitudine eius omnes accepimus. Sed quomodo hic dicitur accepisse thuribulum idest Apostolos, cum prius accepisset eos? vnde & supra dicitur, Qui habebat thuribulum in manu sua. Respond. Acceperat prius ad illuminandum & regendum. Hic autem dicitur accepisse ad aliud, id est ad amplius replendum, & ad mittendum repletos ad homines conuertendos, sicut post sequitur. Item obiicitur de hoc quod dicitur Impleuit illud de igne altaris. B Cum enim hæc propositio denotet partialitatē aut notet partem spiritus sancti qui erat in Christo, coram Apostolis, aut partem gratiæ creatæ: Si primo modo, ergo habet partem & partem, quod falsum est, Si secundo, ergo pars gratiæ Christi ablata est à Christo, & data ipsis, quod est absurdum Respond. Per hæc verba Impleuit illud de igne altaris, intelligitur ipse spiritus sanctus amplius datus Apostolis & etiam dona eius. Cum enim datur ipse. Dantur & eius dona, & econtrario, quod est intelligendum de donis gratum facientibus. Tum illa partialitas, quę notatur per illam propositionem, non intelligitur respectu spiritussancti in se, sed respectu gratiæ creatæ C siue donorum. Nota ergo quod illa propositio duo notat, scilicet partialitatem & conformitatem. Partialitatem autem dico, non quia gratia data Apostolis in Pentecoste sit pars gratiæ, quæ est in Christo secundum virtutem, sed pars dicitur secundum quendam modum loquendi: quia gratia spiritussancti longe copiosior fuit in Christo quàm in Apostolis: ita vt ipsi quasi partem gratiæ habere videntur, Christus vero totam, Conformitas vero fuit, quia gratia illa, tam in Christo quam in eis fuit ad illustrandū & ad accendendum proprium subiectum, & etiam ad redundandum in aliis per effectum. Ad obiectum patri, quia non notatur pars gratiæ secundum virtutem, Non enim fuit aliqua pars gratiæ Christi data Apostolis, sed secundum proportionem: quia lon- D ge minus fuit in Apostolis gratia, in Christo autem perfectissime vt dictum est. Simili modo dicitur, Numer. 11. Auferam de spiritu tuo tradamque eis. *Et misit*, hic ostenditur auctoritas Apostolis commissa, per quam patet eos non esse culpandos; nec ipsum Christum de damnatione reproborum: cum ipse Christus salutem hominum zelans. Apostolos ad eorum salutem miserit. Iuxta missionem autem tangitur de actu ad quem missi sunt & de effectu consequente. Primo ergo ostenditur missio Apostolorum. Secundo actus missorum. Et facta. Tertio commotio populorum, Et terręmotus. Dicit igitur, *Et misit*, thuribulum impletum, idest Apostolos, *In terram*; idest ad diuersas partes terræ. Marci vltimo: Euntes in mundum vniuersum, &c. vel E In terram, Id est ad illos qui apti erant ferre fructum ad modum terræ, vt fuerunt Gentiles. De quibus Psalm. In auditu auris &c. *Et facta*, notatur actus missorum, qui fuit triplex. Emiserunt enim tonitrua comminationum, Voces admonitionum, Fulgura miraculorum. Dicit igitur, *Et facta sunt*, ab Apostolis missis. *Tonitrua*, comminationum, quæ terrent *Voces* admonitionum, quæ mulcent vel. Voces, promissionum. *Et fulgura*, miraculorum, quæ simul illuminant & incutiont timorem Dei: de his tribus supra. 4. Et de throno procedunt fulgura & voces & tonitrua, *Et terræmotus*, id est terrenorum hominum motus, id est interior commotio, *Magnus* sup-

ple

plefactus est ad prædicationem Apostolorum. Magna enim commotione concitati sunt homines ad verba eorum: quidam ad bonum scilicet ad conuersionem, sicut legitur. Actor. 13. Quod crediderunt de Gentilibus quotquot erant præordinati ad vitam, quidam ad malum, vt ad blasphemiam, vel ad persequendum ipsos prædicantes, sicut legitur Actor. 13. quod Iudæi concitauerunt mulieres religiosas & honestas & primas ciuitates, & excitauerunt persequutionem in Apostolos. Aliter potest intelligi. Ostenditur enim caritas & beneuolentia Christi ad salutem hominum multiplex? vt ostendatur causa damnationis non esse nisi ex parte eorum qui damnantur, vnde Primo ostenditur mysterium incarnationis. Secundo, promptitudo complendæ redemptionis. Et stetit, Tertio, sustinentia desideratæ passionis, Et data sunt. Quarto destinatio dilatandæ prædicationis, Et misit in terram, Dicit igitur, *Et alius*, expone vt supra, *Et stetit* hic ostenditur in Christo promptitudo complendæ redemptionis, & hoc dupliciter, Primo quantum ad effectum animæ, *Et stetit ante altare*, expone vt supra. Secundo quantum ad obedientiam ex parte carnis, *Habens thuribulum*, id est carnem siue humanitatem in qua crematur thus, id est orationes sanctorum, vnde ascendit fumus in odorem suauissimum Deo. Iusti enim ante Christi aduentum habebant quidem thus, idest orationes: sed non thuribulum vnde eorum orationes non habuerunt plenam efficaciam; nunc autem habemus, scilicet Christi humanitatem, in qua crematur thus deuotionis, quia per eam fit oratio acceptabilis. Aureum propter acceptabilitatem & pretiositatem, quam habuit eius humanitas propter immunitatem à peccato, & propter vnionem cum Verbo. Hoc thuribulum aureum signatur per illud de quo dicitur. Hebr. 9. Post velamentum autem tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuriburum, *In manu sua*, idest in potestate sua & perfecta obedientia, quia caro Christi omnino fuit obediens spiritui, quod signatur Genes. 7. In Arca Noe, vbi omnia animalia erant pacata, idest omnes motus sensualitatis in Christo. *Et data*, hic ostenditur sustinentia passionis Christi. Ante passionem præcesserunt multæ orationes iustorum pro redemptione. Secundo orationum exauditio in acceptatione. Et ascendit. Tertio ipsa earundem adimpletio in passione, Et accepit. Dicit igitur. *Et data sunt ei incensa multa*, idest datæ sunt ei à Deo patre multiplices orationes Deo acceptabiles pro generis humani reparatione, id est data est Christo secundum humanitatem auctoritas, virtus, & idoneitas præsentandi apud patrem orationes antiquorum qui redemptionem petierant, vnde sequitur, *Vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum*, id est vt repræsentaret eas patri super se ipsum patientem. Ipse enim patiens fuit altare, super quo factæ sunt acceptabiles; per eius passionem orationes antiquorum, qui supplicauerunt Deo pro reparatione, *Quod est ante thronum*, id est in beneplacito sedentis in throno, quia patri placebat orationes iustorum super hoc altare immolari, per ipsius Christi passionem, vel. Ante thronum, id est ecclesiam vt supra, vel, super altare, idest crucem in qua se pro omnibus obtulit. Aureum, propter pretiositatem; quia in eo oblatum est pretium humanæ redemptionis. Quod est ante thronum; idest in beneplacito Dei sedentis in throno; quia placuit Deo, vt quod fuit contractum ligno præuaricationis, solueretur per signum crucis. de quo Prouerb. 13. Lignum vi-

A tæ desiderium veniens. In hoc enim ligno impletum fuit desiderium antiquorum, vel. Ante thronum, id est ecclesiam, quia nobis offertur crux Christi in refugium & auxilium. Item quia semper debet haberi tanta gratia præ oculis mentis. Ecclesiastici 29. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris. Bernardus super illud Canticorum primo: Fasciculus myrrhæ, &c. Si sapiens fueris hunc myrrhæ tam carum fasciculum de principali pectoris tui, nec ad horam patiaris auferri. Amara illa omnia, quæ pro te pertulit semper in memoria retinens & assidua meditatione reuoluens. Vt daret de orationibus, quia non omnes orationes erant pro redemptione, sed pro aliis etiam obtinendis. Vel quia non
B omnes orationes iustorum erant exauditæ, sicut quas non expediebat exaudiri? vt tactum est supra. Sanctorum omnium, hoc dicit quia oratio omnium iustorum, qui amplius quibusdam aliis illuminati fuerunt, erant vt Filius Dei, genus humanum redimeret, licet non omnis oratio eorum. Hoc enim orabant iusti qui fuerunt ante eius passionem, vnde dictum est Symeoni per spiritum, aduentum Christi expectanti, quod non videret mortem nisi vidisset Christum Domini. Et dicitur Isaiæ 63. Vtinam dirumperes cœlos & descenderes. Psalm. Inclina oculos tuos & descende. Quasi dicat Christo data est potestas, efficacia, idoneitas, vt orationes antiquorum ac desideria de reparatione per
C ipsum facienda patri præsentaret, & impleret super seipsum patientem, siue super crucem, Et ascendit, per acceptationem, Fumus incensorum, id est deuotio redolens sicut multa incensa. De orationibus sanctorum de manu angeli: id est mediante ipso Christo. *Coram Deo*, Trinitate, quia per ipsum mediatorem factæ sunt apud patrem acceptabiles orationes antiquorum. Ipso enim offerente eas patri etiam ante passionem magis factæ sunt Deo acceptabiles, quàm prius, licet & ante disponeret eas implere, vnde ipse dicitur mediator non solum propter passionem sed etiam preces iustorum patri præsentando, & impetrando, 1. Timoth. 2. Vnus est mediator Dei & homi-
D num homo Christus Iesus. Maxime autem præsentauit in passione, in qua impletum est desiderium sanctorum, vnde sequitur, *Accepit Angelus Thuribulum Aureum*, id est carnem suam parauit & exposuit passioni, quando venit Hierusalem sciens quod ibi occideretur Matth. 20. Ecce ascendimus Hierosolymam, &c. Ioann. 19. Iesus autem sciens omnia quæ ventura erant super eum processit & dixit: quem quæritis? *Et impleuit illud*, scilicet thuribulum, id est humanitatem, scilicet corpus & animam, *De igne altaris*, id est de ardore passionis, quam in cruce sustinuit, quæ hic dicitur altare. Passio propter vehementiam doloris igni comparatur. Psalm. Igne me examinasti. Per hoc etiam quod dicitur Impleuit, ostenditur im-
E mensitas ac grauitas passionis. Psalm. Repleta est malis (idest afflictionibus) idest anima mea, *Et misit* hic ostenditur destinatio dilatandæ prædicationis, & Primo ostenditur destinatio siue missio prædicatorum. Secundo actus destinatorum Et facta sunt. Tertio commotio populorum, vt prius & post passionem *Misit*, scilicet thuribulum, idest humanitatem suam. *In terram*, idest prędicatores ad hoc destinatos, vt eam credant & imitentur creditam, vnde & Apostoli dicuntur equus Domini, vt supra, Et facta sunt, per Apostolos à Deo destinatos, per orbem terrarum. Tonitrua, vt suprà, *Et septem angeli*, hic ostenditur præparatio prædicatorum

ad officii actum scilicet ad prædicandum. Postquàm enim ostensum est Christum esse mediatorem, & quantum est de se paratum omnes suscipere ad salutem, conuenienter subditur de damnatione impiorum quæ intelligitur ex prædicatione prædicatorum: quam damnationem patet ex præmissis esse inexcusabilem. Prius tamen agitur de præparatione prædictorum. Dicit igitur, *Et septem Angeli*, id est vniuersi prædicatores spiritu septiformi imbuti, *Qui habebant septem tubas*, id est vniuersum officium prædicandi vt suprà, *Præparauerunt se*, implendo prius opere quod dicturi erant ore. Secundum exemplum Domini, de quo Act. primo. Cœpit Iesus facere & docere. Gregorius. Necesse est vt qui verbum Dei loquitur prius studeat scire qualiter viuat, vt postea vita colligat, quæ & qualiter dicat. Item in excitando se ad mentis ardorem, ad quam alios debent attendere per sermonem, vnde Gregorius, Ipsi de omnipotente Deo sciunt loqui suauiter, qui hunc didicerunt in cordis sui visceribus amare veraciter. Item ordinando intentionem, vt non ad inanem gloriam vel propter lucrum temporale; sed propter Deum & proprium meritum. & supremum bonum, 2. Cor. 2. Non sumus sicut plurimi adulterantes &c. Isidor. 2. lib. de Summo bono. Mala est intentio quæ pro terreno lucro aut vana gloria est. Item præuidendo prudenter, quid sit dicendum, & quibus & quando, & quantum & qualiter. Gregorius. In ore pastoris magna debet esse consideratio locutionis. Pensare enim debet doctor, quid loquatur, quando loquatur, qualiter loquatur. & quantum loquatur si enim vnum defuerit, locutio apta non erit. Item fundendo orationem, vnde Augustinus. 3. lib. de Doctrina Christiana. Orando pro se ac pro illis quos est allocuturus, sit orator, antequam doctor. Præparatio igitur prædicatorum, debet esse multiplex, videlicet per Operis exhibitionem, per Affectus inflammationem, per Intentionis ordinationem, per Mariæ & circunstantiarum præmeditationem, per Deuotam orationem, Ad quid autem hæc sit præparatio subditur. *Vt tuba canerent*, idest vt officio prædicationis vterentur in actu. Rectè autem sic loquitur; quia etsi prædicatio quandoque terrere debeat, tamen etiam debet allicere ad amorem quantum ad incussionem timoris officium prædicandi; siue prædicatio dicitur tuba: quantum ad secundum vocatur prædicatio cantus. Ioel. 2. Canite tuba in Syon. Quidam semper se præparant & nunquam canunt, qui semper student & nunquam prædicant. Sed obiicit Glos. quia dicitur Matth. 10. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Item quare dicitur, Vt tuba canerēt in singulari, cum ante dixerit Septem tubas, Respondetur ad primum respondet Glos. quod Apostoli fuerunt priuilegiati in hoc, quia spiritus sanctus eis ita aderat, quod non oportebat eos præmeditari; sed alii qui non sunt in hoc priuilegiati præmeditari debent. Aliter posset esse præsumptio, vel inanis gloria, nisi in casu scilicet cum subito prædicare oportet vel huiusmodi, & nisi esset prædicator multum habens ad manum ea quæ sunt Dei propter altitudinem intelligentiæ, vel gustum experientiæ, vel donum illuminationis internæ Nota autem quantum ad materiam prædicationis, quod debet esse præmeditatio de Vero, Honesto & Salutifero. Nam circa illud quod prędicandum est, hęc tria sunt attendenda; scilicet, Veritas, quia falsa non sunt prędicanda. 1. Timoth. 2. Veritatem dico, non mentior, Doctor gentium in fide & veritate. Item Honestas. Non enim omnia vera sunt prędicanda, quia quędam non decerent. De his duobus di-

A citur in Psal. Eloquia Dei eloquia casta, argentum igne examinatum. Item Vtilitas. Non enim omnia vera & honesta sunt prędicanda, sed quę sunt ad salutem vtilia. Mat. 4. Prædicans Euangelium regni. Ad illud potest dici, quod sic rectè loquitur, quia licet sint diuersa prędicādi officia & diuersæ prædicationes, secundum prędicatorum diuersitatem: tamen vnitas est in origine & in fine. Origo est scriptura sacra, vnde debet omnis prędicatio sumi. Finis est honorificatio diuina in eius laude, & humana salute, vel quia quilibet prędicator habet proprium officium, & propriam prędicationem, *Et Primus*, hic agitur de ipso cantu tubarum, in quo cantu ostenditur damnatio reproborum. Vidit autem & audiuit septem an-

B gelos tuba canentes ad signandum prędicationem vniuersorum prædicatorum, secundum diuersos status ecclesię: Et Primo agitur de cantu pertinente ad statum ecclesię initialem vel medium, vt est cantus quatuor angelorum. Secundo de cantu pertinente ad statum vltimum, vt est cantus trium angelorum sequentium, circa finem huius capit. Et vidi. Prima pars diuiditur in quatuor, secundo cātus quatuor angelorum. Primo, ergo agitur de cantu primi angeli, Secundo, secundi, Et secundus angelus. Tertio, tertii. Et tertius, Quarto quarti, Et quartus Ad intelligentiam horum notandum, quod à prin-

C cipio fundationis ecclesiæ perseuerauit prędicatio euangelica: Multa tamen hostis generis humani successiue obiecit impedimenta semper grauiora. Primo Iudęorum, Secundo gentilium principum, vt Romanorum & aliorum. Tertio Hęreticorum. Quarto falsorum fratrum. Quinto Antichristi & suorum. Horum damnationem denunciant isti angeli. Distinguuntur autem sic cantus septem angelorum. Quia cantus quatuor angelorum pertinent ad statum ecclesię initialem vel medium, quędam enim pertinent ad initialem: quędam ad medium ecclesię statim, quia non solum in primo statu fuerunt hęretici & falsi fratres, sed etiam in statu medio. Cantus verò trium angelorum, pertinent ad statum finalem siue vltimum, vnde prima quatuor narrantur vt pręterita; tria verò vt futura, vt dicit Glos. in fine cantus quarti

D angeli, Rursos cantus quatuor angelorum sic differunt. Nam primus angelus ostendit damnationem Iudęorum, Secundus matricidarum, scilicet gentium persequentium ecclesiam: Tertius hæreticorum; Quartus falsorum fratrum. Tres verò vltimi sic differunt. Quintus enim ostendit præcursores Antichristi. Sextus ipsum Antichristum cum suis. Septimus Iudicium & finem mundi. In prima verò parte sic proceditur, Primo ostenditur pręedicatio Apostolorum. Secundo peruersitas Iudæorum. Et facta est. Tertio pœna eorundem peruersorum. Et missum est. Dicit igitur, *Et Primus angelus*, id est pri-

E mus ordo predicatorum, scilicet ordo siue cœtus Apostolorum & discipulorum, & dicitur primus ordine narrationis, & etiam primus ordine temporis: quia prius contigit excęcatio Iudæorum prædicantibus Apostolis. Nota quod secundum diuersitatem statuum ecclesiæ, est diuersitas & ordo angelorum. Item etiam secundum diuersitatem & ordinem persecutionum. Primus igitur angelus est primus ordo prædicatorum, scilicet Apostolorum quoad primum statum ecclesiæ prædicantium Iudæis. Secundus angelus est ordo prædicatorum, quo ad secundum statum, scilicet Apostolorum & discipulorum prædicantium Gentilibus, vnde ille secundus angelus dicitur ratione secundi status, licet iidē prædicatores fuerint. Tertius āgelus, ordo pręedicatorū quantū ad tertiū statū & sic vlteri⁹ vt infra patebit. *Tuba cecinit* idest

timorem

timorem incussit, & ad amorem allexit prędicando quantum in se fuit. Et nota quod prędicator debet, strictiorem partem tubę ex parte sua ponere, latam ex parte hominū, quia maiorē perfectionem debet in se habere, quàm aliis stricte suadeat, cuius contrarium faciunt quidam. De prędicatione Apostolorum ad Iudęos habetur. Act. 2. 3. 4. 5. & in aliis locis Actuum *Et facta est* Hic ostenditur peruersitas Iudęorum, & hoc quantum ad tria. Primo quantum ad diuini verbi repulsionem. Secundo, quantum ad internę iracundię concitationem, Et ignis. Tertio quantum ad actualem Apostolorum interfectionem, Mixta sanguine. Quid ergo sequutum sit ex Apostolorum prędicatione ostenditur. Inde enim facti sunt magis peruersi propter suam nequitiam, vnde dicitur. *Et facta est grando*, idest prędicatio quę est de se suauis, Iudęis visa fuit grando contundens & molesta, vnde eam repulerunt. Act 28. Legitur quod Paulo prędicante Iudęi leuauerunt vocem dicentes: Tolle de terra huiusmodi, & proiiciebant vestimenta sua & iactabant puluerem in aera *Et ignis*, est factus scilicet iracundię siue inuidię contra Apostolos. Act. 13. Videntes turbas Iudęi &c. & hęc dum erant, *Mixta sanguine*, idest sanguinis effusione, quia ea illis duobus sequuta est interfectio prędicatorum, vnde Stephanum interfecerunt, Act. 7. vel Grando potest intelligi contumelia verborum, & immanitas exteriorum persequutorum Act. 8 Facta est persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, &c. Et ignis &c. vt supra. Aliqui libri habent In sanguine id est cum sanguine, idem sensus est. *Et missum est in terra*, hic ostenditur pœna & Primo ostenditur reatus pœnæ in generali. Et missum est, scilicet hoc totum idest Grando, Ignis, & Sanguis. In terra, idest in Iudæos terrenos, vel quia vt terra fructificare debent, cum essent exculti per Legem & Prophetas. Per hoc signatur quod pręmissa peruersitas eos obligat ad pœnam, In eos enim cadit? quia in eos per reatum pœnæ redundat. per hoc enim meruerunt excæcari, hic & tandem damnari. Psalm. Obscurentur oculi eorum ne videant & dorsum eorum semper incurua, effunde super eos iram tuam, &c. Hæc dicuntur de Iudæis sicut volt Apostolus. Rom. 11 Secundo ostenditur ipsa pœna in speciali & tertia. Nota quod in Iudæis erat triplex differentia. Quidam enim erant terrenis dediti, qui signantur per Terram. Quidam in lege iusti secundum opera exteriora, credentes se recte agere, & sic erat de multis isti signantur per Arbores. Alii in vita ficti male agentes, & bene simulantes. & se male agere scientes, vt Hypocritæ, hi signantur per fœnum viride. In Primis iterum erant tres partes, Prima pars fuit de Iudæis credentibus ante Apostolorum prædicationem, scilicet visis operibus Christi. Alia pars fuit credentium post eorum prædicationem. Tertia obstinatorum, qui nec antè nec post crediderunt. Similiter in Secundis triplex pars eodem modo, scilicet credentium ante prædicationem. Item post. Item nec ante nec post. Dicit igitur, *Et tertia*, quia ita facti sunt peruersi Iudæi in magna parte, & ideo, *Tertia pars terræ*, idest terrenis deditorum *Combusta est*, excæcata igne peccati siue malitiæ, Psalm. Supercecidit ignis & non viderunt solem, vel. Combusta est, idest comburetur igne perpetuo. Isaiæ. 31. Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quasi dicat tertia pars eorum qui terrenis inhiant excæcata est & excæcanda de Iudæis vt ad fidem non veniant, & per hoc damnanda. Duæ partes saluabuntur, scilicet qui crediderunt ante Apostolorum prædicationem, vel qui post, quia à terrenitate conuersi

A sunt, & etiam multi adhuc conuertentur, si velimus secundam partem in futurum extendere. *Et tertia pars arborum*, id est eorum qui erant in lege iusti, & conuersantes sine querela, tendentes in sursum per bona opera sicut bonæ arbores. *Combusta*, id est comburetur igne æterno, Isaiæ vltimo. Vermis eorum non morietur. De Iudæis enim qui bene operabantur quidam saluantur, scilicet duæ partes, videlicet qui crediderunt ante prædicationem Apostolorum, & qui post, qui tamen in fide, cum gratia perstiterunt, tertia verò pars damnatur, scilicet illi qui ante nec post crediderunt in Christum, licet aliquando bona opera habuerint scilicet Legis doctrinam. *Et omne fœnum viride combustum*
B *est*, idest omnis Iudæus in vita fictus & Hypocrita excæcatus est & consumptus igne infidelitatis, vel hypocrisis, si quod bonum quandoque habuit, Et bene Fœno comparatur: quia cito arescit laus & fauor humanus, quem quærunt, sicut fœnum primo viret, & post aret Viride autem dicitur, quia aliquid viroris habere videtur per speciem exteriorem, & quia in flore & virore laudis delectatur. Iob. 8. Cum adhuc sit in flore &c. tales vix statum mutant, vnde huiusmodi fœnum totaliter combustum est. Aliter possent hæc distingui. Quidam enim ex Iudæis erant apti ad actiuam, hi per Terram quę est apta ad fructificandum. Quidam ad contemplatiuam, quę per Arbores, quę in altum eriguntur. Qui-
C dam ad neutram, vt qui omnino vanitatibus inseruiebant sequendo mundi florem & virorem per elationem, vel cupiditatem, vel voluptatem, vel hypocrisim, vel infidelitatem, qui etiam ante aduentum Christi. Quidam male sentiebant inter Iudęos vt Sadducæi, qui dicebant resurrectionem non esse: qui tamen transierunt vel transituri sunt vt fœnum viride arescit. Tales autem qui quasi nullam dispositionem habent ad bonum, non facile conuertuntur, & ideo dicitur. Omne fœnum viride esse combustum Isaię 40 Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos. In primis est triplex differentia, siue pars. Duę partes sunt perfectę, secundum quod in vita actiua est dicere hominem perfectum & minus perfectum vel pręlati boni & subditi, & per has duas partes in gratia perse-
D uerantes intelliguntur electi. Tertia vero pars est tota numerositas reproborum damnandorum vt dicit. Glos. Similiter intellige in eis qui sunt apti ad contemplatiuā. quia horum sunt tres partes scilicet perfecti, minus perfecti & reprobi qui vel non insistunt contemplationi, licet essent apti, vel si insistunt aliquo tempore, non finaliter persistunt. Quidam enim de contemplatiuis etiam damnabuntur propter defectum perseuerantiæ, vnde Matt. 24. Duo in lecto. vnus assumetur alter relinquetur. Combustionem intellige vt superius. Sed obiicitur de hoc quod dicitur. Tertia pars &c. quia dicitur Mat. 20. Multi sunt vocati pauci vero electi ergo plures sunt reprobi
E quàm electi. Et Zachariæ 13. Partes duæ dispergentur &c. Respond. dicendum quod per binarium signatur hic duplex status bonorum, scilicet status eorum qui ante Apostolorum predicationem crediderunt in Christum cum eius signa viderent, & eorum qui post: vel perfectorum & imperfectorum vt vult Glos. vnde quod hic dicitur non est referendum ad personarum multitudinem, sed ad status duplicitatem, vt patet ex Glos. & quod specialiter dictum est de Iudęis, habet etiam locum in ecclesia, quia quidam sunt apti ad actiuam, quidam ad contemplatiuam, quidam ad neutram, & priorum tertia pars idest reprobi, qui non finaliter persistūt, dānabuntur Mat. 24. Duo erunt in agro &c. & sic vlterius vt supra

dictum est. Sed obiicitur de hoc quod dicitur, Et omne fœnum viride, quia videtur dicere debuisse, Tertia pars fœni &c. vt supra, quare ergo dicit Omne? Respondetur. Per fœnum viride signantur illi, qui multum adhærent mundanæ vanitati, quos multum allexit & traxit viror mundi qui tamen cito euanescunt, vt fœnum viride, quod hodie est & cras in clibanum mittitur: propter huiusmodi autem adhærentiam fiunt inepti ad conuersionem, quamuis non impossibiles, vnde quod dicitur Omne fœnum viride &c. Intelligendum est de eis qui firmiter & finaliter mundano virori & flori adhærent vnde dicitur Omne & non ponitur Tertia pars, licet quandoque aliqui multum prius vanis infixi conuertantur; tamen difficillime & raro, Non sic est de his qui supra Terra vocantur; quia & si sint cupidi, tamen non sic tenaciter adhærent, vt hypocritæ & huiusmodi. Tertio quæritur communiter de Iudæis circa præmissa, quare scilicet Deus Iudæos primo ad se traxit ante legem & sub lege: Gentiles autem in infidelitate reliquit? Postea verò paucis Iudæis conuersis tempore gratiæ per se & per Apostolos, respectu eorum qui permanserunt infideles, reliquit Iudæos & facti sunt obstinati, Gentiles autem prius idola colentes conuertit? Respondetur. Licet aliqua super hæc vere possent dici, tamen melius dicitur huius rationem, plenam & claram apud Deum esse & nobis occultam esse, In talibus enim occulta sunt sua Iudicia, tamen iustissima, quia nihil sine ratione iustissima facit, vnde dicit beatus Gregorius. Incomprehensibilitas diuini iudicii, humanæ mentis oculis non valet penetrari, quare primum Iudæa credidit, Gentilitate omni in perfidia gentilitatis remanente. Postmodum verò ad fidem Gentilium corda mollita sunt, & Iudæorum infidelitas obdurata, hæc Gregorius. Propter hoc sicut dicit ipse Gregorius, exclamat Apostolus Rom. 11. O altitudo diuitiarum, &c. Et sicut dicit beatus Gregorius. Iudicia Dei magis sunt veneranda quam discutienda. *Et secundus*, hic agitur de cantu secundi angeli, per quem intelligitur doctrina prædicatorum in secundo statu ecclesiæ, scilicet quando Apostoli & alii prædicauerunt Gentibus, cuius prædicationis occasione concitati sunt Gentiles ad persecutionem fidelium instigante diabolo, & ideo magis sunt à Deo destituti. Primo ergo ostenditur doctrina prædicatorum, Secundo nequitia Gentilium: Et tanquam Tertio pœna ipsorum, Et facta est. Dicit igitur, *Et secundus angelus*, idest ordo prædicatorum in secundo statu, scilicet eorundem Apostolorum & discipulorum, à Iudæis ad Gentiles transeuntium, & dicitur. Secundus ordine narrationis & etiam ordine temporis, licet non ordine personarum, quia idem Apostoli prædicauerunt primo Iudæis, vt supra habitum est, secundo Gentilibus vt hic dicitur, *Tuba cecinit*, idest inter Gentes prædicauit, Act. 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes, *Et tanquam mons* scilicet diabolus, qui est tanquam mons, per superbiam, per quam est grossus & altus. Ieremiæ. 51. Ecce ego ad te mons pestifer, *Magnus*, propter magnitudinem superbiæ, adhuc enim valde superbus est. 41. Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ, *Ardens igne*, Inuidiæ, hoc igne ardet diabolus. Inuidet enim saluti humanæ; quia videt hominem ad beatitudinem, quam ipse amisit, posse ascendere, & ideo ardens dolore inuidiæ, hominem tentat, vt eum ad tartara trahat, Sapient. 2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Bene autem Inuidia di-

A citur ignis; quia mentem cremat & vexat per dolorem de alieno bono tum in diabolo tum in aliis inuidis, vnde Gregorius. Cum deuictum cor liuoris putredo corruperit, color pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, & membra frigescunt Et in cogitatione rabies, in dentibus stridor, nil lætum de proximis libet: quia tabescentem mentem sua pœna sauciat, quam fœlicitas torquet aliena. *Missus est*, idest immissus, *in mare*, id est in Gentiles ad nocendum, & prouocandum eos contra Apostolos & alios prædicatores. Mundus autem siue Gentilitas dicitur Mare, Ratione tumoris: per superbiam. Ionæ. 1. Mare ibat & intumescebat. Ratione Inquietudinis, per gulam, quia affectus gulosi non B quiescit, Prouerb. 30. Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes affer affer, Gula scilicet & Luxuria, sanguisuga est carnalitas. Ratione fœtoris, quantum ad luxuriam, propter quam voloptuosi vocantur Hirci. Zachariæ. 10. Et super hircos visitabo. Ratione capacitatis: quantum ad auaritiam, quia non redundat. Ratione feruoris quantum ad iracundiam. Isaiæ. 57. Impii quasi mare feruens. Gregorius. Iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Ratione amaritudinis, quantum ad accidiam, quæ dum vtilem laborem, vel bonæ actionis vel prædicationis vel meditationis aut orationis refugit, internam amaritudi- C nem gignit, vnde Gregorius vocans eam nomine tristitiæ dicit ita: Dum mens dulcedinem tranquillitatis per tristitiam amiserit, nihil hanc nisi mœror pascit. Ratione obscuritatis, quantum ad perfidiam. Mare enim ratione profunditatis & fluctuationis obscuritatem habet, sic & infideles obscuri sunt per tenebras errorum, Rom. 1. Obscuratum est insipiens cor eorum. Nequitia igitur gentilium ex inhabitatione diaboli, tum ex figura maris propter multiplex vitium. Sed à quo est missus diabolus in Gentiles? Item ante erat in Gentibus, quomodo ergo prædicantibus Apostolis est missus in eos? Respondetur. Dicendum quod diabolus missus est in Gentiles, vel à propria libidine, quia nocere appetit, ip- D sum impellente in corda hominum, vel ab ipso Deo non impellente, sed permittente: quia non potest nocere nisi à Deo permissus, & ideo potest dici missus ab eo, non vt agente, sed vt iuste permittente, Iuxta hoc dicitur de Saul. 1. Reg. 16. Exagitabat eum spiritus nequam à Domino. Similiter Matth. 8. Si eiicis nos mitte nos in gregem porcorum. Ad aliud dicendum quòd diabolus dupliciter mittitur, id est immittitur in aliquem, aut possidere incipiendo & sic mittitur in eum qui cum prius iustus esset, nunc de nouo peccat mortaliter, aut prius possessum amplius siue plenius possidendo, & sic mittitur in eos qui prius erant mali, hoc modo accipitur quod hic dicitur, quia prædicantibus Apostolis & aliis dum Gen- E tiles multi repulerunt verbum Dei, permisit iuste diabolum eis magis prędominari, ita vt prædicatores flagellarent & occiderent. Iuxta hoc dicitur de Iuda. Ioan. 13. Et post buccellam introiuit in eum sathanas. *Et facta est*, hic ostenditur pœna Gentilium obstinatorum conuersis tamen multis, quæ pœna, non est solum pœna præcise, sed etiam est in eis quædam pœna, quæ est culpa & crudelitas persecutionis, quæ sequitur ex præcedentibus peccatis. Quidam autem Gentilium erant minores, qui designantur nomine Maris, licet prius nomen maris, communiter pro paruis & magnis acciperetur. Hic enim loquitur sub distinctione non prius. Quidam maiores, & hoc sub duplici differentia, scilicet, vel ta-

tione scientiæ vel apparentis bonitatis, & hi nomine creaturæ habentis animam in mari designantur vel ratione potestatis, & hi per naues, & omnes hi subdistinguuntur secundum triplicem differentiam vel statum & ideo dicitur Tertia pars &c. Dicit igitur diabolo instigante, *Facta est tertia pars maris*. id est Gentilium minorum qui nomine communi designantur. Horum quidam approbauerunt & receperunt doctrinam sanctorum in aperto quidam humane timentes, in occulto, & hæ sunt duæ partes, quidam nullo modo approbauerunt nec receperunt sed persecutionem concitauerunt, vsque ad occisionem, vnde dicitur, *Et facta est tertia pars maris sanguis*, idest peccatrix: persequendo sanctos fideles, Per sanguinem enim peccatum signatur, ratione Infectionis, ratione Horroris, ratione Signi mortis, quia peccatum turpiter inficit, horribile est, & signum est mortis spiritualis, immo & causa, Oseæ. 4. Sanguis sanguinem tetigit, vel. Sanguis, id est crudelis actualiter per sanguinis effusionem. Micheæ 7. Omnes insidiantur in sanguine, &c. Istæ tres partes possunt aliter accipi, scilicet perfecti, & imperfecti, licet aliquando mali fuerint. Item reprobi. Sed obiicitur de hoc quod dicitur Sanguis. Primo modo per Glosam, Nam quomodo dicitur tunc facta fuisse peccatrix hæc tertia pars, cum prius esset peccatrix? Respondetur. Non per peccatorum inchoationem sed accumulationem, Et per montem missum in mare & concitantem illud, dum ei Gentiles obedierunt persequendo fideles, *Mortua est*, morte culpæ & per hoc obligata ad mortem gehennæ. Psalm. Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte. *Tertia pars creaturæ*, idest multiplicis creaturarum: Nomen enim creaturæ agitur hic quasi collectiue, vnde singulare ponitur pro plurali vt patet per hoc quod dicitur Tertia pars creaturæ. Simile Exodi. 8. Venit musca grauissima in domos Pharaonis, idest multiplicitas muscarum grauissimarum, vt patet ex sequentibus Item. Exodi. 10. Arreptam locustam proiecit in mare. Nomen etiam Creaturæ accipitur pro digniori creatura, scilicet pro homine quia homo est dignior creatura inter creaturas inferiores, & etiam pro hominibus qui inter Gentiles videbantur digniores, vt Philosophi & huiusmodi. Iuxta hunc modum accipitur Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi, &c. vnde sequitur, *Quæ*, scilicet creaturæ, vt fiat relatio ad plurale subintellectum in nomine singulariter posito, vt dictum est. *Habebant animas*, idest discretionem, per quam digniores aliis videbantur. Anima enim secundum quod intelligitur rationalis, discretionem dat intellectui in eo quod rationalis, maxime quia hic specialiter & cum pondere ponitur, vel Animas, id est vitam nobiliorem, secundum opera exteriora. Philosophi enim & huiusmodi gentiles habebant maiorem discretionem, & etiam quædam bona opera, vnde secundũ Glossam digniores aliis reputabantur. *In mari*. idest in mundo, siue in societate Gentilium, qui per mare signantur vt supra dictum est; Quasi dicat, Quidam philosophorum, & aliorum qui in scientia vel vita digniores aliis videbantur, conuersi sunt, & sic non mortui. Alii vero qui dicuntur Tertia pars, facti sunt obstinati, & persequebantur fideles magis ac magis; mortui sunt, morte nequitiæ, & dispositi ad mortem gehennæ. Nota igitur quod. Philosophorum & huiusmodi, tres erant partes Quidã enim ex ordine rationis præparati fuerunt ad gratiam recipiendam prædicantibus Apostolis: Alii per doctrinam & miracula & exempla sanctorum, & hi intelliguntur non esse mortui; sed tertii erant, qui

A nec sic nec sic, credere voluerunt, de quibus dicitur. Tertia pars &c. vel tres partes sunt perfecti post conuersionem, licet aliquando mali fuerint. Item reprobi. Sed quomodo dicitur Mortua est, cum prius essent mortui per peccatum infidelitatis & aliud multiplex? Respondetur. Dupliciter est mori spiritualiter. Aut per primam gratiæ amissionem, & sic dicitur mortuus qui de nouo peccauit mortaliter, cum ante viueret per gratiam, vnde Isidorus. 2. lib. de Summo bono. Vita corporis anima, vita animæ Deus est: & sicut corpus mortuum sine anima, ita anima mortua est sine Deo. Aut per maiorem elongationem: scilicet à gratia siue à Deo, quod fit, cum peccatum multiplicatur & maxime cum anima induratur, & sic

B accipitur hic, *Et tertia pars nauium*, id est eorum qui alios gubernabant & portabant, & quorum motu alii mouebantur, vt erant principes, & huiusmodi aliorum rectores. *Interiit*: id est mortua est, spiritualiter vt prius. In talibus erant tres partes; Quidam enim satis facile crediderunt, Quidam difficile. Tertii nullo modo. De quibus dicitur. Tertia pars nauium, vel perfecti, vel imperfecti, Multi enim principes gentiles conuersi ascenderunt ad statum perfectionis Tertia pars est reproborum. Hanc distinctionem refert Glos. Ad omnia huiusmodi Isaiæ. 23. Iubilate naues maris, quia vastata est fortitudo vestra. Sed de hoc tertio modo distinguendi quem supra posuit. Glos. obiicitur, quia quandoque perfecti cadunt

C similiter & imperfecti: Item quæritur, quare sit talis distinctio, Tertia pars maris facta est vt sanguis, & in aliis dicitur, Mortua est, vel, Interiit? Respondetur, Ad primum dicendum quod illa distinctio de perfectis & imperfectis, intelligitur de eis qui finaliter in gratia decedunt. Ad aliud dici potest quod tam minores quam maiores, qui sunt tertia pars facti sunt sanguis & similiter mortui sunt: quia tamen maiores maiori nequitia suffocati sunt quàm minores propter auctoritatem vel excellentiam in qua confidebant, & quia status altus, quandoque est occasio maioris peruersitatis, ideo ipsi dicuntur mortui fuisse vel interiisse. Minores verò sanguis propter peccatum persecutionis fidelium vel crudelitatem. Mors

D autem signat peccati siue crudelitatis exaggerationem, expressius enim dicit mors quàm sanguis, quantitatem vel nocumentum peccati. *Et tertius*, hic agitur de cantu tertii angeli, per quem cantum intelligitur prædicatio sanctorum in tertio statu ecclesiæ tempore scilicet hæreticorum, qui procurante diabolo, male exposuerunt & exponunt scripturas. In prima ostenditur prædicatio sanctorum, In Secunda nequitia capitis hæreticorum diaboli, Et cecidit. In tertia peruersitas ipsorum membrorum, Et facta est, In quarta deceptio auditorum. Et multi, Dicit igitur. *Et tertius angelus*, idest ordo prædicatorum, qui scilicet in tertio statu ecclesiæ prædicauerunt, scilicet tempore hæreticorum, Isti fuerunt non tantum Apostoli & discipuli, sed etiam alii multi, qui contra

E hæreses prędicauerunt, *Tuba cecinit*, idest Iudæis & Gentibus prędicauit, docendo virtutem, confutando errores, vt beatus Augustinus, Hilarius, Hieronymus, Gregorius, Leo Papa, & alii multi, qui contra errores prędicabant, vt habetur in eorum sermonibus & libris. Dicitur autem Tertius angelus, & ordine narrationis, & etiam temporis. Nota Glos. Et tertius, &c. *Et cecidit*, hic ostenditur nequitia diaboli. Primo quantum ad pœnam, quæ pœna declarat eius propriam superbiam propter quam cecidit. Secundo quantum ad naturam, scilicet scientiam naturalem, Stella magna. Tertio quantum ad culpam, Ardens, &c. Vbi primo ostenditur culpa eius quan-

tum ad malitiam inuidiæ interius. Secundo quantum ad effectum malitiæ exterius, & cecidit. Cuius maxime effectus ostenditur duplex, Vous est peruersio intellectus, faciendo male intelligere scripturam. Alius amaricatio affectus, Et nomen. Dicit igitur, *Et cecidit de cœlo*, ad literam merito superbiæ. Lucæ. 10. Videbam sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem, *stella*, idest diabolus, qui dicitur Stella per naturalem scientiam. Ezechiel. 28. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia & decore. Non enim scientiam prorsus amisit, vude Isidorus, 1. lib. de Summo bono. Præuaricatores angeli, atiam sanctitate amissa, non tamen amiserunt viuacem creaturæ angelicæ sensum, *magna*, per scientiæ eminentiam quia magnam valde scientiam babent, & naturalem, & acquisitam per experientiam tam antiqui temporis. Isidorus. 1. lib. de Summo bono. Triplici modo scientiæ acumine vigent angeli præuaricatores, idest subtilitate naturæ, experientia temporum reuelatione supernorum spirituum, vel. Magna per potentiam. Iob. 41. Non est potestas super terram, &c. His autem donis Dei abutitur diabolus, impugnando datorem per superbiam, & nequitiam. *Ardens*, flamma inuidiæ & malitiæ contra bominem, *Tanquam facula*, quia ardet interius ad modum faculæ per inuidiam desiderans incendere homines, & incendendo affectu vel effectu alios, seipsum igne mollitię consumit & vrit, sicut facula cum incenditur consumitur. Iob. 41. De ore eius procedunt lampades sicut tædæ ignis accensæ. Idem est tæda quod facula hic. Et eecidit, id est immisit se motus dolore inuidiæ, dum vidit virtutem catbolicam prædicari. *In tertiam partem fluminum*, idest paruam expositionem *Et in fontes aquarum*, id est in Euangelicam & Apostolicam, & Propheticam doctrinam, quæ est origo totius salutaris doctrinæ. Per fontes enim secundum Glossam iotelliguntur quatuor Euangelia, quæ sunt quasi fons & origo doctrinæ, fidei, & morum. Per fontes etiam potest intelligi lex vetus, & dicuntur. Fontes aquarum id est doctrinarum, quibus anima rigatur ad fructificandum, & mundatur ac reficitur. In hos fontes aquarum cadit, idest se immittit diabolus dum ad hoc vigilat vt sacra verba faciat male intelligi, vnda de hæreticis quos peruertit diabolus dicitur. 2. Petri. 3. Sunt quædam difficilia intellectu quæ indocti & instabiles deprauant &c. Per Flumina verò, ex fontibus emanantia, intelliguntur scripturarum expositiones, quæ ex eis trahuntur, sicot flumina à fontibus. Harum expositio num sunt tres partes siue tres modi, videlicet expositio literalis & spiritualis & vtraque recta, tertio est expositio per versa vel vnus modus est secundum principia fidei, Alius secundum priucipia morum. Tertius secundum placita excœcatę rationis: Io hanc tertiam parē immittit se diabolus, vt scilicet eam hæreticis suggerat & teneri irreuocabiliter faciat, & suadeat alius seminari Recte autem prius loquitur de expositiooibus quàm de scripturis; quia diabolus per prauitatem expositionum procedit ad peruersiouem scripturarum. Item dicit In fontes, propter multiplicitatem in diuersis libris & partibus suis. Item non dicit in Tertiam partem fontium: quia in sacra scriptura nihil est nisi rectum, dicit autem in tertiam partem fluminum, quia quædam sunt expositiones bonæ; quædam malæ, vel, fluminum, idest prædicatorum, qui aliis defecunt siue propinant copiam doctrinæ, quæ per aquam fluminis intelligitur, Ratione emanationis irrigationis & refectionis horum fluminum est triplex pars, quidam prædicant inuitendo lumini gratiæ, quidam adhærendo aliorum doctrinæ, vt qui per se non sufficiunt, sed maiorum dicta accipiunt. Tertii adquiescendo conceptæ fantasiæ, scilicet erroneæ sententiæ. Et in fontes, id est scripturas sacras vt prius. Sed ad quid agitur hic de casu diaboli. Respondetur Recte de eo hic agitur, licet in principio mundi contigerit, vt ostendatur nequitia diaboli, quæ per pœnam patet; quia propter superbiam de cœlo cecidit, & illam nequitiam accumulat, dum adhuc ad hominum damnationem laborat, Aliter potest intelligi ab illo loco. Et cecidit &c. Stella, id est cœtus hæreticorum, siue hæreticus, qui multum videtur sapiens, vt hæresiarcha, qui dicitur Stella, quia videtur babere lucem sapientiæ & doctrinæ, docet autem nocte, de die non audiet; quia vt dicitur Prouerb. 7. Aquæ furtiuæ dulciores sunt, vel si de die in latibulis. Iob. 28. Ingredietur bestia latibulum suum Stella enim noctu lucet. Magna, propter magnam sapientiæ apparentiam, vel. Magna, propter magnam superbiam. Ieremiæ. 47. Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde. Moab interpretatur ex patre. Hæretici autem sint ex patre diabolo. Ardens igne inuidiæ, siue iracundiæ, cootra ecclesiam, non tamen sicut stella, sed sicut facula: quia illud quod incendit, siue se, siue alios in carbonem deformem redigit. Cecidit de cœlo, id est de ecclesia, quæ in alto est per fidem & amorem. Et cecidit in tertiam partem fluminum, expone vt supra, idest in hæreticas expositiones, quas ex scripturis trahunt, vt flumina ex fontibus sunt & ad alios fluere faciunt, quas magis ac magis adinuenorunt, & inuentas muniunt licet falso, & falso munitis vtuntur contra fideles. Et in fontes aquarum, idest sacras scripturas, ex quibus manant aquę doctrinarum reficientium, quas per expositiones prauas quas peruertunt. Isidorus. 1. libr. de Summo bono. In diuinarum scripturarum obscuritate caligantes hæretici, aliud quam res habet intelligunt. *Et nomen stellæ*, scilicet diaboli. *Dicitur absinthium*, idest amaritudo, quia potum amarum ministrat hęreticis, dum eis prauas expositiones suggerit. Ministrat etiam per eos aliis. Sicut enim Absyothium est herba amarissima: sic diabolus in eis amaritudinem qui male sapiunt facit, quia anima eorum amaricatur per errorem, & tandem per damnationem, vel. Nomen Stellę, scilicet hæretici apparenter sapientes. Dicitur Absynthium; quia alios in amaritudinem erroris mittit. Prouerb. 5. Fauus distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius amara quasi absynthium. Hæc meretrix est doctrina hæreticorum. *Et facta*, hic ostenditur peruersitas hæreticorum. quia scilicet amaritudinem propinant aliis suggerente diabolo per expositiones prauas, & propter casum stellæ idest diaboli, siue hæretici, in tertiam partem fluminum. *Facta est tertia pars aqua*, idest expositionum, quibus potus ministratur animæ, siue bonus siue malus secundum quod est expositio bona vel mala, sicut aqua datur in potum, siue documenta scripturarum secuodum expositionem fiunt amaricatiua. In absynthiom, quasi dicat, tertius sensus est, qui est hæreticorum, talis factus est per astutiam eorum, vt sit amaritudine erroris intoxicatus, student enim ad prauas expositiones inueniendas, persuadendas & continuandas, licet falso: per quas generatur amaritudo erroris in auditoribus quando consentiunt. Isidorus in eodem. Hęretici ingenti studio mendacia sua discunt. Trenorum. 3. Inebriauit me absynthio; verbum est ecclesię. *Et multi*, hic ostenditur deceptio auditorum, vnde propter iniuriam in Deum, cuius scripturam peruertunt & propter offensam in proximum, quem pom erroris perimunt, patet damnationem deberi hęreticis. Dicit

igitur

igitur, *Multi homines*, Doctrinæ hæreticorum acquiescentes. *Mortui sunt*, in anima per errorem, vnde & meruerunt æternam mortem, *De aquis*, scilicet de doctrinis scripturarum male intellectis, & male expositis, vnde sequitur, *Quia amaræ facta sunt* dum enim male per hæreticos exponuntur documenta scripturæ, redundant per erroris amaritudinem, auditoribus in mortem: quæ bene intellectę per virtutis dulcedinem vitam gratiæ darent & gloriæ. Isaiæ. 24. Amara erit potio bibentibus illam. Sed quare Dominus permittit hæreticos esse, & impugnantes ecclesiam, cum tantum malum inde sequitur? Respondetur. Triplex ratio reddi potest. Vna est propter conditionem libertatis ex parte liberi arbitrii, eorum qui Deo conseruatori non adhærent, sed ab eo recedunt, permittit agere & moueri secundum quod volunt, vnde dicit Augustinus. 7. de Ciuitate Dei. Sic administrat Deus omnia quæ creauit, vt ipsa proprios agere motus sinat. Secunda est propter meritum iniquitatis, tum ex parte hæreticorum, tum ex parte eorum qui per eos seducuntur; quia propter peccata præcedentia, & contemptum diuinorum mandatorum, permittuntur illi cadere in errorem per se, & isti per eos seduci, vnde de his qui per se errant, dicit Gregorius: Sæpe cum negligunt bene viuere, etiam vsque ad perfidiam dilabuntur, nullo persequente. Item dicit Anselmus in principio libri de Incarnatione Verbi. De aliis verò qui per hæreticos decipiuntur procurante diabolo habetur per Gregorium dicentem. Multos autem meritis exigentibus, hostis ferire permittitur: vt cum Deum deserunt, hosti damnato famulentur, hoc autem est ex ira diuinæ iustitiæ quæ permittit vtrosque ire in viam suam. Apoca. vltimo. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Ista tamen ratio non semper nec in omnibus habet locum, sed aliquando & in aliquibus. Tertia ratio est, propter inquisitionem veritatis, ex parte catholicorum, vt scilicet doctores ecclesiæ diligentius veritatem inquirant, ad eandem defendendam & perfidiam confutandam, vnde dicit Augustinus, & habetur in Glosa. super illud. 1. Cor. 11. Oportet hæreses esse: vt qui probati sunt, &c. Ab aduersario mota quæstio discendi existit occasio. Multa quippe ad fidem pertinentia dum hæreticorum callida inquietudine exagitantur, vt aduersus eos defendi possint & considerantur diligentius, & intelliguntur clarius, & prædicantur instantius. Ad obiectum dicendum quòd licet ex hoc multa mala proueniant: conueniens tamen est à Deo permitti, vt sicut hæretici propter prædicta, quia si Deo homines amore stabili inhærerent, eos Dominus teneret, nec caderent in errorem per se: nec per alios deciperentur vnde patet quod eorum culpa est, cum labuntur per se, vel per alios, vnde de adhærentibus Deo dictum est supra vbi agitur de hæreticis Bilibria tritici. Item de omnibus malis Dominus bonum aliquod elicit, licet multi propter illa damnentur. *Et quartus*, hic agitur de cantu quarti angeli, per quem figuratur prædicatio sanctorum in quarto statu ecclesiæ scilicet in tempore falsorum fratrum, ad quam prædicationem secuta est damnatio eorundem falsorum fratrum. Primo ergo tangitur doctrina prædicatorum. *Et quartus angelus*, idest quartus ordo ratione quarti status ecclesiæ. Nota Glos. Quartus ordine. *Tuba cecinit*, idest prædicauit tempore falsorum fratrũ contra ipsos falsos fratres, & hypocritas. Secundo ostenditur condemnatio falsorum fratrum, *Et tertia*, & horum quidam fuerunt in magno statu quidam in minori, quidam illuminantes alios, quidam illuminati, vnde Primo ostenditur damnatio

A quantum ad illuminantes. Secundo quantum ad illuminatos. Et Diei, Illuminantes autem, aut illuminant excellenter, hi signantur per Solem, aut mediocriter, isti per Lunam, aut tenuiter, isti per stellas. Item illuminati, aut illuminantur à maioribus doctoribus, isti per Diem, aut à minoribus, isti per Noctem. Dicit igitur. *Et percussa est*, quasi dicat ita sancti prædicauerunt, & procurante diabolo & impediente fructum doctrinæ. *Tertia pars solis*, id est maiorum qui erant in statu, in quo illuminabant vel illuminare debebant, verbo & exemplo, alios excellenter, sicut Sol, vt maiores prælati prædicatores *Percussa est*, obscuritate, quasi dicat excæcata est per omnem subtractionem, & per hoc obligata ad damnationem:

B quia cum contra falsos fratres prædicaretur dolens diabolus concitauit & peruertit amplius corda hominum, vel ipsos fratres falsos reddendo peiores & magis cæcos, tam de maioribus, quàm de minoribus, vt infra sequitur, vel eos qui prius boni erant, tam de maiori statu, quam de minori excæcando, & in statum falsitatis inducendo, vtroque enim modo potest intelligi. Tertia pars dicitur ratione reprobotum, isti enim excęcantur. Alię duæ partes sunt perfecti & imperfecti: iusti veritatis & vnitatis amatores. Isti non percutiuntur finaliter. Inter prælatos enim & prædicatores dignitate vel scientia & doctrina maiores, sunt perfecti & imperfecti electi. Item reprobi. Sed quid est quod dicit Glos. Excęcata subtractione gratiæ? Non enim videtur de-

C cens quòd Deus qui est summe pius gratiam subtrahat, Respondetur dicendum quòd Deus dicitur subtrahere gratiam non proprie & positiue, sed large & negatiue. Non enim ipse aufert, sed dicitur eam subtrahere, quando non conseruat, vel quia ab eo elongari permittit. *Et tertia pars lunæ*, idest mediocritas pastorum & prædicatorum alios mediocriter illuminantium, vel existentium in statu pastoris, vel prędicatoris, in quo debent illuminare cęteros. Philip. 2. Inter quos lucetis sicut luminaria &c. Supple, Percussa est. Duę partes Lunę sunt perfecti & imperfecti iusti, de numero eorum qui sunt mediocres secundum statũ pastoris, vel prędicatoris. Mediocres dico officio vel dignitate, licet quidam sunt perfecti

D merito quando sunt in statu gratiæ. Tertia pars Lunę est, omnes reprobi, qui sunt in hoc statu in mediocribus, & isti sunt percussi, vt prius, *Et tertia pars stellarum*, idest reprobi inter eos qui alios illuminabant, vel statum habebant alios illuminandi, licet tenuiter, & minus quam prædicti, vt stellæ minus illuminant quàm Luna vel quàm Sol diem: sic qui sunt in inferiori gradu prælationis, vel qui habent paruam doctrinam prædicationis, Supple. Percussa est, vt supra. Talium secundum quod sunt aliquando in statu gratiæ; sunt quidam perfecti in vita vt quidam rectores ecclesiarum vel prædicatores pollentes magna doctrina: quidam imperfecti: alii reprobi, *Ita*, percussa est obscuritate, *Vt obscuraretur*. De-

E fectu luminis cognitionis & operationis. *Tertia pars eorum*, scilicet omnium prædicatorum, id est ita vt reprobi obtenebrarentur per defectum luminis spiritualis, aliis in sua claritate manentibus. Ioelis. 3. Sol & Luna obtenebrati sunt & Stellæ retraxerunt splendorem suum. Deinde ostenditur damnatio quantum ad prius illuminatos, vel qui illuminari debebant per alios *Et diei*, quia ita percussa est tertia pars prædictorum, vt obscuraretur, *Et ita vt non luceret*, in se, sed obscura esset propter defectum luminis fidei & operationis, cuiusmodi lumen deficit in falsis fratribus. *Pars tertia diei*, idest eorum qui illuminabantur aliquando à maioribus prælatis &

prædicatoribus. Dies dicitur hîc respectu Solis, scilicet illi qui à maioribus illuminati sunt aliquando vt dicit Glosa. vt sunt Laici & Clerici quidam, qui habent altiores pastores, & meliores prædicatores. Horum sunt tres partes, scilicet perfecti pro tempore gratiæ, & si aliquando in alio statu fuerint. Item imperfecti, reprobi, hæc est tertia pars quæ obscurata fuit aliquando per falsitatem & hypocrisim, vt est in falsis fratribus, & adhuc fit: quantum ad tales potest illud accipi Iob. 3. Dies illa vertatur in tenebras, *& noctis*, similiter supple. Tertia pars non luceret, id est reprobi inter eos qui à minoribus pastoribus & prædicatoribus aliquatenus illuminantur. Nox enim dicitur respectu Lunæ & stellarum scilicet illi qui à minoribus prælatis & doctoribus reguntur & ab eis lumen recipiunt, licet non magnum, vt nox non magnum lumen recipit à Luna & stellis. Inter tales quidam sunt qui secundum modum illius status perfecti sunt ex doctrina interiori, quidam imperfecti, alii reprobi. Isti sunt tertia pars quæ perdit fulgorem. De talibus potest intelligi illud Iob 3. Noctem illam tenebrosus turbo possideat. In his vltimis aliter potest accipi triplex pars, quidam qui videntur & non sunt, & hi sunt tertia pars qui obscurantur licet aliquando in bono statu fuerunt, vel si prius in malo, magis elongantur à lumine. Horum omnium præmissorum, quidam permanserunt in lumine, qui sub duabus partibus intelliguntur. Alii vero sunt obscurati diabolo machinante, amissa cognitione fidei, & rectitudine operationis, quod dupliciter potest intelligi, vt dictum est suprà, vel quia cum prius essent veri & boni fratres, facti sunt falsi fratres, sicut & quidam alii prius erant: quia diabolus impediens fructum prædicationis induxit eos per astutas & improbas tentationes in hunc statum, vel quia cum prius essent falsi, facti sunt diabolo fortius instigante falsiores, fidem abiicientes, & fidelibus dolose insidiantes & fidem veram simulantes, *& vidi*, habito de cantu quatuor angelorum, qui pertinet ad statum ecclesiæ initialem, vel medium; Agit hic de cantu trium angelorum sequentium, qui pertinet ad statum ecclesiæ finalem seu vltimum. Primo autem ostenditur quoddam præambulum. Secundo agitur de ipso cantu aliorum angelorum in cap. sequenti. Et quintus angelus. Præambulum autem illud, est clamor aquilæ volantis per medium cælum & dicentis fortiter, Væ væ væ habitantibus in terra. Per hanc aquilam signatur cœtus prædicatorum venturas miserias denunciantium. Primo autem ponitur descriptio prædicatorum miserias denunciantium, Secundo ipsa denunciatio miseriarum, Væ væ, &c. Cœtus autem prædicatorum describitur multipliciter. Primo, quantum ad doctrinæ vniformitatem. Secundo, quantum ad intelligentiæ subtilitatem, Aquilæ. Tertio ad zeli sedulitatem, Volantis. Quarto, quantum ad informationis communitatem, Per medium cæli, quinto quantum ad constantiæ magnanimitatem, Dicentis voce magna. Dicit igitur, *& vidi*, quasi dicat. Ita vidi præmissa, & pars illa quæ prius videram, vidi ea quæ sequuntur visu interno & in illa visione, *audiui*, auditu interiori, *vocem*, &c, & sic quod dicitur vidi commune est ad auditum, & ea quæ post dicuntur, vel visio refertur ad aquilam, auditus ad vocem aquilæ, *vocem vnius aquilæ* Nota quod sic vidit in visione, scilicet quod quædam aquila volabat per medium cæli & voce magna dicebat. Væ væ væ habitantibus in terra, & hoc dicebat iuxta ea quæ erant dicturi tres angeli sequentes. Per illam autem aquilam vt dicit Glos. signantur prædicato-

A res, qui futura mala quandoque præostendunt, secundum quod per scripturam vel aliter percipiunt, & sic ecclesiam præmuniunt; hoc est quod dicitur, *vocem*, per quam intelligitur prædicatio sanctorum prædicatorum, qui sua voce alios excitant. Canticorum 2. Vox tua dulcia, *vnius*. Omnes prædicatores dicuntur vna aquila, propter vniformitatem doctrinæ: quia omnes docent catholicam virtutem, vel Vnius, quia omnes tendunt ad vnum; quia sancti prædicatores, qui intendunt honorem Dei & salutem proximi, vnde Augustinus in Enchiridio. Tunc recte fiunt quæ mandat Deus, & quæ consilio monet, cum referuntur ad dilectionem Dei & proximi, *aquilæ*, Prædicator dicitur aquila propter

B sublimitatem intelligentiæ, siue perspicacitatem; quia aquila visum multum acutum habet, sic prædicator debet habere acumen intelligentiæ in Diuinis. Iob. 39. Et de longe oculi eius prospiciunt, *volantis*, id est huc & illuc discurrentis. Prouerb. 6. Discurre festina, &c. Ideo dicitur scriptura volumen, Zachariæ 5. Et ecce volumen volans. In hoc ostenditur diligentia & zelus sanctorum prædicatorum, in discurrendo & laborando pro animabus, *per medium cæli*, id est per medium ecclesiæ, quę est cęlum quia alta, per vitę eminentiam, cælans in se Diuina secreta per prudentiam, per hoc notatur communitas doctrinæ; quia medium est nota communitatis, quia bonis & malis paruis & magnis prædicandum est,

C paucis etiam & multis Ecclesiastici 15. In medio ecclesię aperiet os eius, hoc est contra eos qui non nisi in locis famosis prædicare dignantur, cum tamen Dominus vni mulierculę doctrinam dederit. Ioan. 4. vel. Volantis, id est per intellectum eleuatum velociter transeuntis. Per medium cæli, id est per medium scripturæ, non declinandum scilicet ad dexteram, per scrutinium maiestatis. Prouerb. 25. Qui perscrutator est maiestatis opprimetur à gloria. Nec ad sinistram, per solam acceptionem sensus literalis; quia non omnia sunt ad literam accipienda, vt patet Galat. 4. Abraham duos filios habuit, &c. Medio tutissimus ibis, *dicentis voce Magna*. Glos. magna stabilitate. Ille enim loquitur magna voce cuius

D vox fulcitur magna constantia mentis ad sustinendum quælibet aduersa. Act. 21. Ego autem non solum alligari, &c. vel, Voce magna. Glos. quia in toto mundo. Psal. In omnem terram exiuit sonus eorum vel, voce magna, per operationem voci adiunctam, vnde multi prædicatores habent vocem paruam, quia non habent in opere efficaciam. Nota quod est dicere sine voce vt in cogitatione sine intellectu. Matth. 9. Dicebat intra se: Si tetigero tantum vestimenta eius salua ero. Et est docere voce, sed parua. Matth. 23. Dicunt enim non faciunt. Item est dicere voce magna, cum vox pondus sumit ex opere adiuncto, & sic accipitur quod hic dicitur. Gregorius. necesse est vt quod docendo loquitur,

E hoc vigilanter operetur, *væ væ væ*, id est triplex miseria erit, *habitantibus in terra*, id est infixis in terrenis per affectum non viris iustis. Vę, scilicet quantum ad carentiam Diuinæ visionis. Væ, quantum ad pœnam vermis rodentis, scilicet conscientiam. Væ, quantum ad supplicium ignis vorantis, vel, Væ, superbis, Væ, voluptuosis, Væ, cupidis. Propter hoc triplex væ dicitur Zachariæ. 2. O ô ô fugite de terra Babylonis. Ioëlis 1. A à à Diei, quia prope est dies domini, Vel triplex væ ponitur propter triplicem miseriam, quæ accidet temporibus sequentium prædicatorum, qui inferius distincte ostenduntur, cum agitur de cantu trium angelorum, vnde Infra 9. postquam dictum est de quinto angelo; Væ

vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ, vnde sequitur, de cæteris &c. Glosa. Accipiens hęc tria væ, hoc est, hęc tria væ quæ prędixit aquila, referuntur ad tres damnationes à vocibus trium angelorum denunciandas, de quibus infra habetur, per hoc potest intelligi, quod prædicatores pręcedentes, præostendũt hominibus, quasi in generali miserias siue pœnas, quæ à prędicatoribus sequentibus sunt annunciandę expressius & in speciali. Per hoc autem quod dicitur Dicentis Væ væ væ, patet quòd verba huius libri sunt secundum sensum mysticum accipienda? quia aquila materialis loqui non potest. Licet ergo in visione sic viderit tamen propter aliud mysticum sic vidit vt vult Glos. Quidam dicunt quod hic est titulos eorum quæ sequuntur: sed melius videtur sic. Sed quare potius apponitur pronunciatio ante cantũ trium angelorum, quàm ante cantum quatuor præcedentium? Respondetur potest dici quod ideo; quia mala futura in nouissimis grauiora erunt, & ideo prædicatores illa potius prænunciant, ante quam accidant, quod signatur per aquilam pręnunciantem ea quæ postea contingent. Nota quod prædicator debet esse aquila per vitę innouationem. Aquila enim renouatur excutiendo rostrum ad petram, sic prędicator excutiendò onus vanitatis ad considerationem Christi. 2. Cor. 4. Licet is qui foris est noster homo corrumpatur &c. Per acutam cognitionem; Aquila enim habet visum acutum & videt Solem in rota, sic prædicator in his quæ sunt Dei. 39 Et de longe oculi eius prospiciunt. Per sublimem contemplationem; quia aquila volat in altum, & moratur in altum Iob. 39. In ardua ponet nidum suum, in petris manet, in pręruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Per sedulam piscationem, vt piscetur per prędicationem voluptuosoa, sicut aquila pisces inquirit piscando. Matth. 4. Faciam vos fieri piscatores hominũ Illos autem pisces debet comedere, idest corpori ecclesiæ incorporare. Per cautam expugnationem vt vincat diabolum. Aquila enim pugnat cum ceruis vt dicit Plinius. Nam insidens cornibus puluerum excutit se oculos, pennis ora contundens. 1. Cor. 9. Sic pugno non quasi aerem verberans. Per sacram intentionem, Aquila enim ponit gemmam in nido, sic prædicator spem & desiderium gloriæ in animo, vt eam intendat, non ad vanum. Prouerb. 17. Gemina gratissima expectatio præstolantia, vel Gemina in nido, correctio in secreto, cum erit opportunum humiliter corrigat. Prouerb. 25. Inauris aurea & margarita fulgens &c. Per finis considerationem; Aquila enim respicit vngues, sic prędicator finem, Ecclesiastici 7. Memorare nouissima &c. Hieronymus. Facile contemnit omnia, qui se cogitat semper moriturum.

CAP. IX.

ET quinto angelus tuba cecinit, & vidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est Sol, & aer de fumo putei. Et de fumo putei exierunt locustæ in terram, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ & præceptum est illis, ne læderent
A fœnum terræ, neque om. omnem arborem: nisi tantum viride, neque non habent signum Dei in frontibus, qui datum est illis ne occiderent eos, sed vt cru- ciarentur mensibus quinque: & cruciatus eorum, vt cruciatus scorpii cùm percutit hominem. Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Et similitudines locustarum, similes equis paratis in prælium, & super capita earum tanquam coronæ similes auro, & facies earum tan-
B quam facies hominum, & habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes earum, sicut dentes leonum erant, & habebant loricas, sicut loricas ferreas, & vox alarum earum, sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum: & habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum, & potestas earum nocere hominibus mensibus quinque; & habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abadon, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomen Exter-
C minans. Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ post hæc. Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei, dicentem sexto angelo qui habebat tubam; Solue quatuor angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate, soluti sunt quatuor angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum, vt occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equestris exercitus, vicies millies dena millia. Et audiui numerum eorum. Et
D ita vidi equos in visione, & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant, tanquàm capita leonum, & de ore eorum procedit ignis, & fumus, & sulphur. Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum de igne, & de fumo & sulphure, quæ procedebant ex ore ipsorum. Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum, nam caudæ eorum, similes serpentibus, habentes capita, & in his nocent. Et
E cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, vt non adorarent dæmonia & simulachra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare; & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque à beneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.

CAP. IX.

ET *quintus angelus tuba cecinit*, habito quodam præambulo ad cantus trium angelorum, hic agitur de cantu ipsorum. Diuiditur autem pars ista in tres, secundum triplicem cantum trium angelorum. In Prima agitur de præcursoribus Antichristi. In Secunda de Antichristo & ministris suis. Infra eodem, Et sextus. In tertia de iudicio & fine mundi, ante finem 11. capitis, Et septimus. In prima parte ponitur determinatio propositi principalis. Secundo subditur conclusio huius partis, Væ vnum. Circa primum Primo ostenditur sanctorum prædicatio. Secundo damnatio præparantium viam Antichristo. Et vidi. Dicit igitur, *Et quintus*, quia ita ceciderunt quatuor angeli, & post eorum canticum. *Quintus Angelus*, id est quintus ordo prædicatorum, qui scilicet erunt in quinto statu ecclesiæ, scilicet tempore præcursorum Antichristi. Dicitur autem Quintus ordine narrationis & rei. Nota Glossam. *Tuba cecinit*, id est prædicauit contra eos qui viam Antichristo venturo præparabant quorum damnatio hic ostenditur. *Et vidi*, hic ostenditur damnatio præcursorum Antichristi, per hoc quod ostenditur causa damnationis eorum, scilicet ipsorum nequitia multiplex & magna, quæ eos in damnatione immerget. Quoniam autem diabolus caput omnis malitiæ ex sua nequitia peruersos excitat, & peruersiores facit, ideo agitur de malitia ipsius diaboli. Primo ergo agitur de nequitia diaboli. Secundo de nequitia præcursorum Antichristi, Et data est illis potestas, quia verò diabolus, ex hoc quod se videt de cœlo deiectum motus inuidia, studet ad deiectionem hominum, quod non potest nisi ex diuino permissu: nec eius studium caret effectu in quibusdam. Ideo primo agitur de eius lapsu. Secundo de potestatis permissu, Et data. Tertio de permissæ potestatis vsu. Et aperuit. Quarto de potestatis & vsus effectu Et ascendit fumus. Dicit igitur, *Et vidi*, cum vidissem angelum canentem, *stellam de cœlo cecidisse*, sic vidit in visione, per hoc signatus est casus diaboli siue luciferi qui dicitur Stella ratione naturæ pulcherrimæ in qua conditus est, quæ tamen natura per peccatum est obscurata. Dicitur etiam stella principaliter ratione scientiæ siue notitiæ, quæ magna est in eo, non autem eam prorsus perdidit, sed tamen non habet tantam claritatem scientiæ vt ante lapsum, qui in illo primordio mundi cecidit de cœlo, propter superbiam. Isaiæ. 14. Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris. *Cecidit in terram*, id est in inferiora hæc, quia in hoc aere inferiori est iuxta terram sicut in carcere, aut in inferno, qui est infra terram, vel In terram, id est in animam, terrenorum amore terream talibus enim dominatur. Genes. 3. Terram comedet &c. Sed ad quid hic agitur de casu diaboli, cum in principio mundi acciderit, Respondetur. Dicendum videtur quod ideo, quia casus suus excitat in eo inuidiam & malitiam ad tentandum homines, ne scilicet possent illuc ascendere vnde ipse irreuocabiliter cecidit, vnde Glossa. Diabolum videt. *Et data est illi clauis*, id est potestas, *Putei abyssi*, id est potestas tentandi de profunditate iniquitatis, contra fidem & mores. Puteus profundus est, vnde signat profunditatem. *Abyssus*, cum profunditate habet obscuritatem, vnde dicitur ab à, quod est sine, & bysso, id est candore, quasi sine candore, vnde abyssus signat ini-

A quitatem, obscuritatem, per peccatum infidelitatis & vitiorum, quæ sunt contra mores. Data est igitur diabolo clauis putei abyssi, id est permissa est illi potestas tentandi de profunditate iniquitatis inuoluentis & obscurantis animam ac sepelientis. Infra. 17. bestia ascensura est de abysso. Potestas autem diaboli ad tentandum dicitur clauis, quia aperit ingressum ad malum, & per hoc claudit ad bonum, aperit ingressum ad gehennam, & claudit ad gloriam, vel Clauis dicitur potestas dominandi super eos qui sunt putei abyssi, id est qui sunt in profunditate peccatorum obtenebrantium: & alios in ipsa profunditate immergunt, & absorbent, tales sunt maxime hæretici, vt dicit Glosa, quia talibus permittitur do-
B minari, maxime in vltimis temporibus. De huiusmodi abysso mystice dicitur Genes. 1. Et tenebræ erant super faciem abyssi. Sed quomodo dicitur post casum, data ei potestas tentandi, cum ab initio suæ creationis eam habuerit. Potestas enim male agendi vel bene est ipsum liberum arbitrium. Respondetur de potestate tentandi est loqui dupliciter, aut quantum ad primam potestatem tentandi, quæ est liberum arbitrium & sic potestas tentandi, fuit data omnibus angelis in ipsa creatione scilicet liberum arbitrium. Aut quantum ad vsum potentiæ, & sic quantum ad vsum malum dicitur esse ei data potestas id est permissa post lapsum, tunc enim potesta-
C tem prius sibi datam ad bonum, conuertit ad malum vsum, quod non potuit nisi permissus. Et sic loquitur hic, scilicet quantum ad vsum. De hoc magis dictum est supra 5. *Et aperuit puteum abyssi*, id est profunditatem tenebrosæ nequitiæ hæreticorum fecit manifestam, quia hæreses prius latentes fecit proferri ad decipiendum alios: vel ipsos hæreticos; qui sunt puteus abyssi fecit prodire ad decipiendum. Iste puteus plenus est aquis mortis & mortem ministrantibus: sed ecclesia est puteus aquis viuis redundans. Canticorum 4. Fons hortorum puteus aquarum viuentium. *Et ascendit*, hic ostenditur effectus, qui tangitur triplex. Primus est emanatio erroneorum documentorum Secundus est excæcatio multorum catholicorum, Et obscuratus. Tertius est multipli-
D catio nefandorum hæreticorum. Et de fumo. Dicit igitur, *Et ascendit*, id est surrexit per eminentiam superbiæ quæ prius in corde quasi latebat, vel per profectum in malo. *Fumus*, id est doctrina praua, in se obscura & alios excæcans quasi fumus. Iob. 41. De naribus eius procedit fumus &c. Sicut fumus. *Fornacis magnæ*, id est sicut doctrina Antichristi, quæ est sicut fumus obtenebrans & inuoluens se huc & illuc, quia diffunderis. Fornax magna dicitur Antichristus: quia consumet malos & purgabit bonos, hic est fornax Nabuchodonosor, quæ quosdam consumpsit, tres autem pueros non læsit, Da-
E nielis. 3 Magna autem rectè dicitur, quia per eius doctrinam & persecutionem magna fit consumptio reproborum & probatio electorum. Posset etiam intelligi & fieri comparatio ad fumũ fornacis magnæ, de qua magnus fumum procedit. sic de hæreticorum doctrina, multum excæcans, & se diffundens. Sed quomodo dicitur; Sicut fumus fornacis magnæ secundum primum modum cum Antichristus alios excæcat in malitia. Respondetur. Non notatur æqualitas, sed magna similitudo, sicut dicitur. Matth, 5. Estote perfecti sicut &c. *Et obscuratus est sol*, id est quidam qui prius alios illuminabant, sunt obscurati per fumum, id est tenebras illius doctrinæ hæreticorum, *Et aer*, id est quidam qui prius per alios illuminabantur, Sol enim illuminat, aer illuminatur, *De fumo putei*, id est de obscura & excæcatiua

doctrina

doctrina hæreticorum, qui sunt puteus per profunditatem errorum demersi, & demergentes. Dicitur autem, Obscuratus; quia non omnino homines obtenebrantur, quin aliquid videant, licet ad insipientiam sibi; quia lumen dextri oculi perdunt non sinistri quia non amittunt calliditatem & astutiam mundi. 1. Regum. 11. In hoc feriam vobiscum fœdus, vt omnium, &c. *Et de fumo putei*, id est de obscura doctrina hæreticorum profundorum in erroribus. *Exierunt*, id est exibunt, hoc est prædicabunt. *Locustæ*, id est alii hæretici pseudoprædicatores, discipuli præcedentium hæreticorum, parantes cum eis viam antichristo, Matth. 24. Surgent pseudochristi &c. quia nec volant per contemplationem, vel salubrem cogitationem, & non stant in vno loco propter instabilitatem, & in peius recidunt per peiorem errorem; quia de malo cadunt in peius. Item non diu volabunt, sed cito corruant, quia eorum doctrina per prædicationem Enoch & Heliæ destruetur. Exodi 7. Virga Moysi deuorauit virgas magorum. Item quia bonos & bona aliorum spiritualia corrodent detrahendo & impediendo De his Exodi 10. Mane facto ventus viens leuauit locustas. *In terram*, id est in orbem terrarum, vel In terram, id est in eos qui terram amant, vt talpa, quia talibus nocebit doctrina hæreticorum, vnde de locustis dicitur Exodi. 10. Ascenderunt super vniuersam terram Ægypti. *Et data est*. hic agitur de nequitia præcursorum antichristi, de quibus iam aliqua tetigit. Nota tamen quod præmissa possunt aliter accipi sic. Vidi stellam, id est cœtum hæreticorum qui prius erant vel videbantur lucentes doctrina vel vita, vel vtroque. De cælo, idest de ecclesia; quę cælum est per fidei & vitæ sublimitatem. Cecidit, per errorem, In terram, id est in terrenorum amorem, vt est rerum copia, honorum & carnis voluptas supra 8. Et cecidit de cælo stella &c. Et data est illi, idest permissa est. Clauis, idest potestas. Putei abyssi idest doctrinæ quæ demergit in profundum peccatorum animam obtenebrantium ad modum abyssi, vel in profundum inferni: vtroque modo doctrina hæreticorum recte dicitur Puteus abyssi. Et aperuit puteum abyssi, id est manifestauit doctrinam suam, quæ est puteus quia in profundum demergit, & est puteus abyssi quia demergit in caliginem peccati vel inferni. Prædicant enim hæretici aliis suos errores. Et ascendit, id est inde surrexit, id est surget. Fumus, id est obscuritas erroris sicut fumus. Ad literam ponitur similitudo, vel sicut obscuritas doctrinæ errorum antichristi magna erit. *Et obscuratus est, sol*, idest illuminans doctrina veritatis, & per hoc multi homines fideles peruertuntur, vnde sequitur *Et aer*, id est ecclesia quantum ad quædam membra. Comparatur autem aeri: quia illuminatur per sacram scripturam sicut aer per Solem. Item sicut aer est inter cęlum & terram, sic ecclesia mente est in cælo, corpore in terra. *Et de fumo*, id est de fumolo & obscurante ac excæcante errore doctrinæ. *Exierunt locustæ*, id est alii hæretici procreati sunt &c. vt supra, quia hæretici student ad hæreticorum multiplicationem. Iob 8 Hæc est enim lætitia viæ eius &c. *Et data est*, hic agitur de nequitia hæreticorum præcursorum antichristi, & sequitur recte post pręmissa secundum duplicem modum exponendi, & quia non possunt nocere nisi permissi. quorum tamen est de maxima malitia, & iuuantur in malum à suo capite scilicet diabolo, ideo Primo ostenditur permissio diuina. Secundo eorundem malitia, Et similitudines locustarum. Tertio persecutionis mora,

A Et potestas earum. Quarto, capitis potentia, Et habebant super se. Circa Primum. Primo ostenditur dispensatio permissionis. Secundo restrictio potestatis Et præceptum. Tertio grauitas aduersitatis, Et cruciatus. Dicit igitur, *Data est illis*, scilicet hæreticis per alios hæreticos ex praua doctrina generatis, præparantes viam antichristo quos iam locustas vocauit, & hoc extendit se vsque ad principes quosdam qui erunt membra antichristi, etiam antequam veniat, Data est inquam id est permissa quantum ad vsum malum. Ioan. 19. Non haberes in me potestatem vllam, nisi tibi datum esset. *Sicut habent scorpiones terræ*, qui habitant in terra. Scorpio habet blandam & mitem faciem, ita vt facile habeas animum
B tangendi; sed cauda latenter pungit acerrimè appropinquantes: sicut hæretici mollibus verbis & signis alliciunt; sed latenter inficiunt & interficiunt erroribus, & etiam quandoque morte corporali. Ezechiel 11. Subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus ambulas Item quando scorpio tangit non sentitur sed post quando diffunditur venenum: sic etiam de doctrina hæreticorum. Oseę. 8. Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit, *Terræ*, quia in terrenis habitat per affectionem, *Et Præceptum*, hic ostenditur restrictio potestatis & Primo ostenditur restrictio quantum ad personas, quibus scilicet nocere vellent heretici, Secundo quantum ad
C effectum in ipsas, Et dictum est Quantum autem ad personas fit restrictio: quia electis non permittuntur nocere finaliter lædendo, sed reprobis. Primo ergo fit restrictio, quantum ad electos: Secundo permissio quantum ad reprobos, Nisi tantum, Electos autem tangit, quantum ad statum incipientium, proficientium, & perfectorum. Dicit igitur *Et Præceptum*, quia ita permissum est vt noceant: sed tamen permissione non larga, vnde dicitur, *Et Præceptum est illis*, id est diuina cohibitione refrenati sunt. Glossa. Dolos istorum refrenat Deus, &c. *Ne læderent*, interficiendo spiritualiter, per doctrinam & exemplum. Nec dicit, Ne percuterent: Iusti enim licet corpore flagellentur, tamen Dominus custodit eus, quantum ad animas.
D Psalm. Custodit Dominus omnes diligentes se, *Fœnum*, idest incipientes qui rudes sunt in bono, ac imperfecti & simplices & faciles decipi, sicut fœnum rude quodammodo est, & non magni ac perfecti valoris, & facile destrui & dissipari potest. 1. Cor. 3 Non potui vobis loqui quasi spiritualibus &c. *Terræ*, quia tales temporalia quæ ad terram pertinent: non omnino abiiciunt, sed sub Deo diligunt. *Neque omne viride*, id est neque aliquos proficientes, qui iam virent vigore virtutum, vnde placent oculis Dei. Ecclesiastici 40. Gratiam & speciem desiderabit oculus, & super hoc virides sationes. *Neque omnem arborem*, id est neque alios perfectos,
E qui in altum eleuantur per meritum perfectionis, & iam ad soliditatem ligni peruenerunt, & copioso fructificant. Ecclesiastici 39 Obaudite me diuini fructus. vel per hæc tria possunt intelligi tres ordines saluandorum in ecclesia Noe, Daniel & Iob. Ezechielis 14. Per fœnum, quod præcisum vltra non pullulat, signatur Daniel qui non pullulauit per generationem, quia continens fuit per quem signatur ordo continentium. Per viride Iob, qui prolem produxit, per quem signatur ordo coniugatorum bonorum. Per arborem sub cuius ramis recipitur refrigerium & consolatio, Noe qui fuit rector in Arca per quem boni prælati, quia Dominus omnes iustos sibi adhærentes custodit à tentatione hæreticorum

finaliter, siue sint continentes, si e coniogati, siue prælati. Ecclesiastici 34. Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ &c. *Nisi tantum*, supple literam sic. Præceptum est eis, inqoam eis, vt nullum penitus læderent. Nisi tantom homines, non sapientes diuina. Qui *non habent signum Dei viui* qui non habent per constantiam mentis & audaciam signum crucis vel fidei, nolentes exterius aperte confiteri nomen Christi. Per frontem enim quæ sedes verecundiæ vel audaciæ signatur constantia in mente, ad confitendum exterios nomen Christi? Glos. qui non audent &c. Supra 8. Nolite nocere terræ & mari neque arboribus, quoadusque signemus &c. Ezechiel. 9. Omnem super quem videritis Thau, ne occidatis. Reprobi enim qui non portant signaculum Dei viui finaliter in frontibos, id est qui non habent fidem & gratiam cum constantia & audacia confitendi, læduntur & extinguentur spiritualiter per errores hæreticorum. Nota per hoc quod dicitur, Nisi tantum homines, quod propter peccata hominum permittuntur mali nocere spiritualiter ipsis hominibus, Danielis 8. Robur datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata. Sed obiicitur quia supra 8. dicitur, quod Omne fœnum viride combustum est. Quomodo ergo dicitur, quod fœnum & omne viride non læditur? Item Isaiæ quadragesimo. Omnis caro fœnum, ergo per fœnum intelligitur omnis homo, ergo si fœnum non permittitur lędi, nullus prorsos læditur. Respondetur dicendum quod idem vocabulum, non semper eodem modo accipitur in scriptura, sed secundum diuersas considerationes diuersimode in diuersis locis accipitur, vt Mons quandoque signat superbiam, quandoque perfectionis eminentiam, vnde Augostinus 3. lib. de Doctrina Christiana, Non putemus esse præscriptum, vt quod in aliqoo loco res aliqua per similitudinem significauerit: hoc eam semper significare credamus. Fœnum ergo supra 8. signat homines vanos qui vana & quæ cito deficiunt sequuntur, sicut fœnum viride cito siccatur & arescit, hic autem simplices, & rudes in fide signat, secundum Glosam, qui tamen boni sont. Item viride signat superius eos qui virorem mundi sectantur, hic eos qui virorem virtutis. Ad aliud dicendum, iuxta hoc quod hominem est dicere fœnum dupliciter. Aut quantum ad corpus, & sic accipitur ratione figurantis corporis Isaiæ 11. & sic omnis homo est fœnum in via: hoc autem modo hic non accipitur. Aut quantum ad animam, & tunc aut accipitur in malo, & sic supra 8. aut in bono, scilicet vt significet eos qui possunt esse cibus animalium id est prædicatorum, qui per animalia designantur supra 4. licet tales sunt adhuc rudes & imperfecti, & sic accipitur hic. *Et datum est*: hic agitur de restrictione quantum ad effectum scilicet ne occidant spiritualiter, sed corporaliter affligant. Primo ergo ostenditur quantum ad quid est restrictio. Secundo quantum ad quid permissio, Sed vt cruciarentur, Tertio ostenditur temporis duratio, Mensibus quinque. Dicit igitur, *Et dictum est*, hæc referuntor ad illud quod supra dictum est. Er præceptum est illis ne læderent. Ibi enim ostensa est restrictio, quantum ad personas, quantum autem ad effectum, non nisi semiplene, vnde ad exponendum, à qua læsione restringuntur. & quantum ad quid permittuntur dicit. *Et dictum est illis*, id est prohibitum. *Ne occidant eos*, morte spirituali culpę finalis. Iob. 2. Veruntamen animam illius serua. Sed permissum est vt cruciarentur afflictione corporali, quia mali permittuntur bonos corporaliter affligere. Iob. 10. Terra data est in manibus impii. *Mensibus quinque*, id est toto tempore vitæ suæ quamdiu in quinque sensibus degunt. Non sine causa positum est nomen Mensis, ad signandum vitam hominis Mensis enim ipso suo nomine defectum sonat, à mene quod est defectus: quia Luna semel in mense defectum patitur, similiter & vita humana defectum multiplicem habet. Rursus Mensis quatuor septimanas continet & septimana septem dies, vnde per Mensem signatur vita hominis quæ multis defectibus subiacet, quam iusti peragunt cum obseruantia quatuor Euangeliorum & septiformi gratia spiritus sancti, qua iuuantur ad omnia. Per quinarium verò signatur quintuplex sensus corporis. Quamdiu enim iusti viuent in corpore mortali sub vsu quinque sensuum, permittentur præcursores antichristi, sicut quidam principes & alii peruersi corporaliter eos affligere, sed post hanc vitam, quando non erit necessitas mortalium sensuum; quæ modo est, non poterit eis nocere. Iosra 21. Et mors vltra non erit, neque clamor, neque luctus, neque dolor erit vltra; quæ prima abierunt. Alia litera habet, Mensibus sex, propter sex ætates vitæ hominis, scilicet Infantiam, Pueritiam, Adolescentiam, Iuuentutem, senectam, Ætatem decrepitam, quia peruersi quandoque affligunt etiam infantes & decrepitos, & sic permittentur præcursores antichristi posse facere. *Et cruciatus*, hic ostenditur grauitas aduersitatis siue afflictionis ab eis inflictæ. Et Primo ostenditur grauitas ex comparationis exemplo, quia scilicet similis erit illa afflictio persecutioni scorpionis: Secundo ex mordendi desiderio, Et in diebus. Dicit igitur, *Cruciatus*, id est crucians afflictio. *Eorum*: id est quam ipsi infligent, est vel erit. *Vt cruciatus scorpii*, Scorpio scorpionis dicitur vel Scorpius scorpii. *Cum percutit hominem*, pugnando occulte & grauiter: & ideo vocatur percussio, sic & isti grauiter persequentur. Scorpio occulte percutit cauda, facie blandiendo, sic hæretici blandiuntur quandoque in verbis, sed latenter tunc suggerent principibus vt fideles torqueant. Hæc est autem grauissima persecotio, propter quod dicitur Prouerb. 27. Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula audientis. Item percussus à Scorpione, non statim moritur, sed languet; sic isti quandoque non statim interficient: sed diu vexabunt, cum tamen leuios esset statim interfici. *Et in diebus illis*, quando tantæ afflictiones infligentur iustis, quandoque occulte, quandoque aperte, à præcursoribus antichristi: quærent affectu & planctu & oratione. *Homines*. Iusti quos permittentur peruersi affligere corporaliter, non spiritualiter lædere, *Mortem*, scilicet corporalem, quia timebunt lapsum propter tribulationis grauitatem in duris carceribus, flagellis & aliis malis. Quandoque enim contingit in magnis aduersis præeligere mortem, vel propter timorem offensæ vel propter ipsam grauitatem pœnæ. Tobię 3. Præcipe in pace recipi spiritum meum; Expedit enim mihi magis mori quàm viuere. *Et non inueniet eam*. Glosa. vt probatiores reddantur, quomodo autem quærent ostendit. *Et desiderabunt mori*, quasi dicat: Non qualitercunque quærent, sed cum desiderio magno, & per hoc quod hæc tribulatio prædicitur, fidelis præmunitor. Gregorius Minus enim feriunt iacula quæ præuidentur, & nos &c. vel potest hoc referri ad prælatos, illud præcedens ad subditos, vnde Glosa. hoc de pręlatis. 3. Reg. 18. Petiuit animæ suæ vt moreretur, dicitur de Helia, quem persequebatur Iezabel. *Et fugiet mors ab illis*, vt magis mereantur. Iob. 3. Expectāt mortem & non

yeniet,

vehiet, vel de prælatis vt gregi proficiant secundum Glos. Philipp. 1. Scio quia manebo & permanebo cum omnibus vobis Haymon. Nolentes viuunt sed dilatam mortem propter aliorum salutem æquanimiter ferunt. Sed dubitatio est, de hoc quod dicitur: dictum est illis ne occiderent eos, quia quandoque iusti deficiunt in aduersis & cadunt. Respondetur Dicendum, quòd Dominus quosdam electorum non permittit occidi spiritualiter, quia custodit à mortali; quosdam autem & si permittit occidi, non tamen finaliter quia vero corde resurgent, & finaliter persistent. Illud ergo accipitur vel simpliciter ne occidant quosdam spiritualiter, vel ne occidant aliquem electorum finaliter. Item de hoc quod dicitur Et cruciatus, &c. quare enim permitteret Dominus sic electos affligi cum tam prauis tribulatio sit periculosa propter periculum lapsus. Respondetur. Propter maius meritum & exemplum, vnde Glos. Et non inuenient, vt probatiores reddantur. 2. Cor. 1. Sicut socii passionum &c. Ad obiectum dicendum quod Dominus tollit periculum ad minus quantum ad finalem statum; quia protegit electos à periculo in aduersis, vel si labuntur, surgere facit. Psalm. Salus autem iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis. *Et similitudines* hic ostenditur malitia hæreticorum qui erunt discipuli præcedentium hæreticorum, sicut supra habitum est, quorum vtrique præparabunt viam antichristo. Huiusmodi autem discipulos incepit supra describere sub specie locustarum, sicut in visione vidit. Describit autem eos sub specie locustarum habentium multiplicem dispositionem, vnde huiusmodi locustas describit, Primo quantum ad agilitatem ipsarum, quia prompte ad currendum contra fideles: sicut equi sunt agiles ad cursum. Secundo, quantum ad ornatum capitum, Et super capita. Tertio, quantum ad speciem facierum, Et facies, Quarto quantum ad condecorationem capillorum. Et habebant capillos, Quinto, quantum ad qualitatem dentium, Et dentes Sexto, quantum ad formam armorum, Et habebant loricas, Septimo, quantum ad sonitum alarum, Et vox. Octauo quantum ad dispositionem caudarum, Et habebant caudas. Hæc omnia habent mysterium vt patebit. Dicit igitur. *Et similitudines locustarum*, idest locustæ imaginatiuæ, Non enim videbat corporales locustas, sed similitudines locustarum, visione imaginaria, quia reuelationes ei fiebant sub quibusdam figuris, propter significationem illarum specierum, ad informationem fidelium propter quos scribendum erat. Et patet ex hac litera, quod sensus mysticus est quærendus hic, non literalis. *Similes*, erant *Equis paratis in prælium*, per hoc signatur, quod hæretici qui locustis comparantur, vt supra habitum est, sunt prompti ac veloces ad faciendum impetum contra fideles & feroces ad persequendum, sicut equus velox est & ferox ad prælium. Ieremiæ 8. Omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. *Et super capita*, id est super doctores. *Earum*, scilicet hæresiarchas, qui sunt capita aliorum, vel super mentes quæ regunt alia quæ sunt in homine. *Erant tanquam coronæ*, id est victoriæ acquisitæ de fidelibus præcipitatis: quia gloriantur se victoriam habuisse de quibusdam catholicis in errorem inductis. Hæc tamen non est vera victoria, quia tunc ipsi hæretici diabolo amplius subduntur, vnde recte dicitur. Tanquam, Item dicunt se vincere per veram sapientiam, quæ tamen solum videtur & non est, sed error, vnde sequitur. *Similes auro*, id est de non vero auro, quia de non vera sapientia sunt illæ victoriæ. 2. Timoth. 3. Habentes

A quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. *Et facies*, id est vultus, *Earum*, *sicut facies hominum*, quia hæretici, simulant & simulabunt se esse rationales & pios & mansuetos: quia homo est animal rationale & natura mansuetum, & ipse homo cognoscitur per faciem esse homo: sunt tamen intus crudeles, vnde sunt Syrenæ quæ habent vultum virgineum, & tamen sunt animalia irrationalia. Isaiæ. 13. Et syrenæ in delubris voluptatis. *Et habebant capillos*, id est cogitationes quæ sunt multiplices vt capilli, & à mente procedunt, & menti adhærent. *Sicut capilli mulierum*, quia sunt fragiles ac fluxibiles vt capilli mulierum, & machinantur ipsæ eorum cogitationes deceptiones aliorum,

B vt mulier mala capillos parat ad decipiendum alios, vel per Capillos mulierum, mores istorum intelliguntur: quia exterius à mente procedunt & sunt molles & fluxibiles & effeminati & in malitia multiplicea. & ad aliorum deceptionem ab eis dependentes. Iob. 36. Vita eorum inter effeminatos, vel Capilli mulierum, possunt intelligi minores eis adhærentes qui multi erunt sicut capilli, & ad decipiendum astuti, & malitiosi vt mulier & erunt ad mala fluxibiles, & ab eis sicut à capite pendentes, quia eorum documenta sequuntur, *Et dentes*, idest doctores & expositores eorum, qui panem mendacii & erroris eis præparant male exponendo & docendo. Iob. 32. Vigilantes ad prædam, præparant panem libidinis, sed talis panis intoxica-

C tus est. Iob. 20. Panis eius in vtero vertatur in fel aspidum, *Erant dentes sicut leonum*, quia fœtor est in tali doctrina, sicut dentes leonum in hiatu habent fœtorem, vt dicit Glos. vel. Dentes eorum ministri & ipsi etiam principes, per quos quasi per dentes, ipsi hæretici laniant fideles corporaliter & spiritualiter, sicut dentes leonum fortiter & crudeliter laniant prædam. Posset etiam intelligi de omnibus illis præcursoribus antichristi communiter. Dentes eorum; idest multiplex malitia eorum parata ad discindendum & deuorandum fideles, sicut dentes leonum, quia hæc malitia & fœtorem habet in docendo, & crudelitatem in nocendo corporaliter & spiritualiter. Ecclesiastici. 21. Dentes leonis dentes

D eius. *Et habebant loricas sicut loricas ferreas*, Glosa, id est corda obstinata, quæ sagitta veritatis non penetrat, quasi dicat. Corda dura habebunt, quæ ita obstinata erunt, vt veritas ea non penetret, vnde comparabilia erunt loricis ferreis. Iob. 41. Corpus eius vt scuta fusilia, vel habebunt luricas, idest sententias quibus se armant, sicut lorica ferrea, est forte munimentum. Multæ autem rationes multipliciter inuolutæ sunt diuersæ maculæ in his loricis. Isidorus. 1. lib. de Summo bono, loquens de hæreticis: docuerunt linguam suam loqui mendacium, vt iniquũ facerent laborauerunt, sumit autem illud de Ieremia 9. Sed videtur eis male attribui lorica, quia

E lorica est fides cum caritate. 1. Thessalo. vltimo. Induti lorica fidei & caritatis. Item contra secundam expositionem, quam Glos. ponit obiicitur, quia sententia hæreticorum non potest muniri, & si videatur. Respondetur. Ad primum dicendum secundum Augustinum vt supra dictum est, quod non semper sumuntur vocabula in eadem significatione. Nomen ergo loricæ hic accipitur in malo & signat peruersam obstinationẽ: In verbo verò Apostoli, sumitur in bono, & signat salubrem munitionem. Ad aliud dicendum, quod illa munitio non vere est, sed apparenter & ideo comparatur loricæ ferreæ, scilicet quia se dicunt rationibus munitos, & quia sic videtur, *Et vox*, idest tumultus & clamor, quia cum ratione

vincere non possunt, verborum tumultum faciunt, vt sic saltem victores appareant. *Alarum suarum*, id est sententiarum quibus se pertinaciter extollunt. Alæ enim sunt eorum sententię quas ostentant esse magnas vt alti videantur, *Sicut vox curruum multorum equorum currentium in bello*, quia hæretici sunt multi & eorum multitudo concorditer ecclesiam impugnat. Et sicut diuersi currus diuersis equis, & diuersis viis ad idem bellum raptim currunt, sic isti licet diuersis hæresibus inter se diuisi, vnanimiter ecclesiam impugnant docendo errores, disputando, persequendo. Ad eius enim impugnationem vniuntur. Iob. 41. dicitur de squamis Vna alteri adhærebit & tenentes se nequaquam separabuntur. Isidorus. 5. lib. de Summo bono. Sic inuicem hæretici sese collidunt vt contra ecclesiam pari erroris spiritu decertent. Et nota quod cum vox ab ore animalis proferatur: Dicit tamen Vox alarum; quia quantum ad mysterium hæc est vox hæreticorum. *Et habebant caudas similes scorpionum*, id est, habebunt fauentes sibi principes, dure pungentes, vel afflictionibus, vel deceptoriis erroribus, quibus eos sedocunt, ad modum caudarum scorpionum, licet ipsi principes muneribus alliciant, & promissionibus blandiantur, sicut scorpio. Principes autem dicuntur caudę, quia terrent minis & flagellis, & blandiuntur donis & promissis, more canis, qui iratus cauda terret, lætus blanditur, & quia pungunt, peccare eos faciunt, quantum est de se, vnde dicitur de diabolo Iob. 11. Caudam suam stringit quasi cedrum. *Et Aculei*, id est punctiones vel flagellorum, vel persuasionum mortiferarum, quibus student pugnare ad peruertendum & interficiendum spiritualiter veneno erroris, sicut aculeus caudæ scorpionis venenum infert. *In caudis earum*, in principibus qui multipliciter fideles volunt peruertere, vel caudas similes habebunt scorpionum, id est dolosas sententias, quibus latenter lædent animas licet in facie blandiantur, & in his caudis sunt aculei, idest punctio venenosa, & mortifera nisi caueatur, *Et potestas*, hic agitur de persequutionis mora. *Et potestas* à Deo permissa. *Earum*, id est locustarum, scilicet hæreticorum est, *Nocere hominibus mensibus quinque*, id est toto tempore vitæ hominis, in qua viuunt sub vsu quinque sensuum, expone vt supra. Vltra vero eius vitæ tempus nocere non poterunt. Sed ad quid hic reperitur de mora temporis, cum supra eadem: de hoc dictum sit, Respondetur. Potest dici quod supra dicitur de cruciatu bonorum, vnde ibi dicitur? Sed vt cruciarent mensibus quinque, hic autem agitur de nocumento malorum, id est qui nocet malis, quia bonis non nocetur, licet crucientur: malos autem vel per flagella, vel per blandimenta, vel per documenta, trahent ad interitum animę, & sic nocebunt & ideo præmuniuntur hic electi, vt sint fortes contra tentationes & persequutiones hæreticorum, ne eis possint nocere, quàm diu hic viuunt, si tamen velimus intelligere illud nocumentum corporale esse. Et non inconuenienter repetitur de mora temporis: quia per hoc est consolatio magna iustis, quod non possunt etiam corporibus nocere, nisi quamdiu viuunt, in quinque sensibus corporis, & post mortalem hanc vitam præmium suscipient. *Et habebant*, hic ostenditur potentia per quam possunt pręmissa. Et habebant, illæ locustę præmissæ, *Regem*, scilicet diabolum, per quem possunt prędicta, quia eius potestas naturalis magna est cum non prohibetur à Deo, vel eius angelis. Iob. 41. Non est potestas super terram, &c. Nec potest tamen violentiam facere libero arbitrio, sicut dicit Da-

A mascenus. Ipse autem est rex malorum & specialiter eorum de quibus hic agitur, erit rex & dux. Iob. 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ, *Angelum abyssi*, id est angelum de inferno, scilicet ipsum diabolum: quia ipse per maiorem superbiam, meruit maiorem cruciatum infernalem quàm alij. Dicitur autem infernus Abyssus, quia caret candore & omni gaudio, & quia caret fundamento id est fine pœnarum. Dicitur autem abyssus ab à quod est sine, & basis quod est fundamentum. Item quia habet profunditatem. Ratione ergo tenebrositatis, ratione infinitatis, ratione profunditatis pœnarum dicitur infernus abyssus, Iob. 41. Æstimabit abyssum quasi senescentem. Gregorius. Abyssum senescere

B æstimat qui terminari in supplicijs supernam animaduersionem putat, vel. Abyssus dicitur cor peccatoris, peccati caligine tenebrosum, cuius angelus est diabolus; quia angelus annunciat peccatori mala quæ ei suadet & dominatur ei. Iob. 28. Abyssus dicit non est in me. *Cui nomen hebraice*, id est lingua hebræorum. *Labadon*, quod dicitur Græce, *Apollyon*. & Latina lingua, *Exterminans*, vt sequitur. Debet autem dici Labadon non Abadon, sicut dicit beatus Hieronymus in Interpretationibus, sed vitio scriptorum est corruptum & subtractum. Labadon interpretatur autem exterminans, quia diabolus exterminare nititur hominem à gratia in via, & à gloria in patria, idest extra terminum ponere. Psalm. Exterminauit eam aper de sylua.

C Labadon autem Græcum est & interpretatur iudicans. Vnde per interpretationem quæ sequitur patet quod non debet hic esse Abadon. Tribus linguis solemnibus nominat diabolum vt omnes excitet ad cauendum eius astutias; sicut titulus Domini scriptus fuit tribus linguis, vt signaretur illud Philippen. 2. Et omnis lingua confiteatur &c. Ioan. 19. Et sicut euangelium scriptum est in triplici lingua. Scripsit enim Matthæus Hebraice. Lucas & Ioannes Græcè. Marcus autem Latinè, qui scripsit Romanis quasi dicat, vos Hebræi, Græci & Latini cauete ab

D eius seductione. In his autem linguis omnes aliæ intelliguntur, quia enim hæ tres sunt principaliores ideo eas ponit, *Væ vnum*, hic ponitur conclusio prædictorum. *Væ vnum*, idest damnatio præcursorum antichristi, *Abiit*, quantum ad narrationem libri, idest iam determinata est per hoc scilicet quod eorum nequitia propter quam damnandi sunt descripta est, ita videtur, vel lege Glossam superius in principio, pręmisse partis, vbi dicit quod ibi agitur de damnatione pręparantium viam antichristo. *Et ecce veniunt adhuc duo væ post hæc*, id est adhuc ostendetur duplex damnatio, scilicet antichristi & suorum cum agetur de cantu Sexti angeli, etiam damnatio malorum in iudicio, cum agetur de cantu Septimi angeli. Vel istud Vę potest intelligi tribulatio hominum, quæ fiet per præcursores antichristi: non tantum corporalis, sed etiam spiritualis: quia

E multi per eos peruertentur, Vę vnum abiit, id est completum est, scilicet tribulatio quæ sub tuba Quinti angeli continetur, Completum est dico, quantum ad visionem & narrationem, & complebuntur in re tempore suo, quia per illa præmissa signantur illa quæ erant ventura, & postquam complebitur illa tribulatio ante tempus antichristi, veniet alia sub tempore antichristi, & iterum alia in fine mundi, vnde sequitur. Et ecce veniunt adhuc duo vę post hæc, id est duplex tribulatio, vna scilicet quam antichristus & sui inferent hominibus: non solum corporaliter, sed etiam spiritualiter, quia multos peruertet. Alia est tribulatio

damnationis

damnationis quæ erit in iudicio, hæc duo vę dicit, A quantum ad significationem, & quantum ad rem, quia significabuntur inferius per ea quæ vidit in cantu Sexti angeli & Septimi, & sic etiem accident in vltimis temporibus iudicii, & iam narrauit, vidit & narrauit illa væ quæ sequuntur infra, & corporaliter in re erit ordo ille. Vel posset secundum Glossam quod dicitur: Post hæc, referri ad sequentem literam Post hæc, & Sextus &c. *Et sextus angelus*, hic agitur de tubicinio sexti angeli, & ostenditur damnatio peruersorum qui erunt tempore antichristi, per hoc quod eorum nequitia describitur. Primo autem ponitur determinatio præpositi principalis, scilicet de statu ecclesiæ B sub tempore antichristi. Secundo subiungitur conclusio huius partis ante finem 11. capitis Væ secundum. Circa Primum notandum quod tunc erit persequutio, nec deerit omnino diuina consolatio, ideo Primo ostenditur ipsa prædicatio, Secundo fidelium persequutio sub antichristo, Et soluti sunt. Tertio tribulatorum fidelium consolatio, decimo capite, Et vidi alium angelum fortem. In prime parte Primo ostenditur sanctorum prædicatio. Secundo materia prædicationis, Et audiuit vocem vnam, Dicit igitur, *Et sextus*, quia ita cecinerant quinque, & post eos, Et sextus angelus, id est ordo sextus prædicatorum, id est in sexto statu prædican- C tium, & dicitur sextus, & ordine narrationis & ordine temporis. Nota Glos. *Tuba cecinit*, id est prædicabit, hoc erit tempore antichristi. Sed quomodo, hoc cum non audeant tunc prædicare fideles? Dicitur enim supra 6. super illud. Sicut saccus cilicinus &c. Lux in sacco posita, lucem prædicationis nunqoam effundens Respondetur Potest dici, quod in principio cum natus erit antichristus, antequam potestatem suam dilatauerit prædicatio fiet: sed post cum erit in magna sua dominatiotio tunc prædicatio erit particularis non generalis vt modo nec ita solennis vt modo, & pro illo tempore, quando erit grauissima persequutio, loquitur illa Glos. & quod dicitur Nunquam effundens, Intelligitur de solenni & multum publica prædicatione, non sicut modo est D vt fiat vis in hoc vocabulo Effundens, Erit enim tunc aliqua prædicatio vt infra. 11. habetur de Helia & Enoch, *Et audiui*, hic ostenditur materia prædicationis, scilicet illud quod tunc prædicari debebit. Non omne tamen quod tunc prædicabitur, tangitur hic, sed quiddam, scilicet quod grauis tribulatio imminet: quia potestas dæmonum laxabitur, & ad hoc prædicandum, sancti prædicatores qui erunt circa illa tempora, & temporibus præteritis prædicauerunt, excitabunt alios, qui erunt tempore antichristi, vt fideles sint magis cauti, quod signatur per vocem dicentem angelo, &c. id est prædica soluendos. Primo ergo ostenditur ipse instruens, Secundo instructus, Dicentem sexto angelo &c. Tertio de quo est instructio, scilicet de eo quod est prædicandum, Solue &c. Dicit igitur, *Et audiui vocem vnam* E *procedentem. Ex quatuor cornibus altaris aurei. quod est ante oculos Dei*, de quo altari habitum est supra. 8. *Dicentem sexto angelo qui habebat tubam solue* &c. sic audiebat interno auditu in ille visione, per hoc signatur sicut Glos. velle videtur, quod prædicatores qui antè præterito tempore prędicauerunt, alios prædicatores venientes qui tempore antichristi erunt excitant & instruunt vt fideles contra aduersa sub antichristo ventura præmuniant prædicando ea, & roborando corda fidelium contra ipsa, vnde Glosa: Præcones præteriti temporis præmonent illos, qui erunt tempore antichristi, quid sint facturi. Dicit itaque: Audiui vocem vnam, id est doctrinam vnam conformem consonam in veritate & in rectitudine & in fine: quia prædicatores vnam doctrinam habent per conformitatem, licet diuersis modis loquantur. Omnes enim recti & boni prædicatores veritatem & doctrinam sacrę scripturæ docent, & eodem fine, scilicet ad honorem Dei & salutem hominum, Et illi prędicatores prętetiti temporis docebunt alios siue excitabunt sub doctrinæ Euangelicæ vniformitate, quæ loquitur de aduersitate, sub tempore antichristi futura vt sint paratiores & magis experti, excitant & instruunt alios. Ex quatuor cornibus altaris. supple procedentem, hoc est de prædicatoribus Christi. Altare enim Christus est, quia in ipso per ipsum offerre debemus patri quicquid volumus esse acceptum: siue sacrificium orationis, siue alia bona. Hebr. vltimo. Habemus altare de quo edere &c Hoc altare est aureum, propter splendoram sapientiæ. Colos. 2. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię absconditi. Propter eminentiam caritatis intimę, qua scilicet nos dilexit. Aurum enim splendet & pręeminet aliis metallis: similiter sapientia fulget & caritas non tantum fulget, sed etiam omni virtuti pręeminet Ephes. 3 Scire etiam supereminentem scientię caritatem Christi. Quod est ante oculos Dei id est quod est acceptabile patri. Per omnia tangit illud quod dicitur supra. 8. Super altare aureum quod est ante thronum Dei. Matth. 3. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui Huius altaris cornua sunt predicatores sancti, per quos debet Christus eleuari & extolli, sicut per cornua Exod. 30. Facies altare ad adolendum thymiama de lignis Sethim, cornua ex ipso procedant. Item quia debent esse pro Christo mori parati, & portare in memoria & affectu, & imitationis effectu effundere sanguinē, sicut in cornibus altaris in lege ponebatur sanguis Leuitici 4. Pones de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram domino. Hęc autem cornua dicuntur quatuor, propter quatuor quæ debent prædicare de Christo. Duo sunt assumptę infirmitatis, scilicet Natiuitas & Passio: duo sunt diuinæ potestatis, scilicet Resurrectio & Ascensio. vel quatuor propter quatuor modos expositionis scripturarum scilicet modum Historicum siue literalem, & Allegoricum, Moralem & Anagogicum, vel. Altare est ecclesia, super cuius vnitate offerendum est Deo omne bonum. Aureum autem dicitur propter cœlestem sapientiam & caritatem quæ est in ea. Huius altaris cornua sunt prædicatores, quia ipsam defendunt quasi eius cornua: & dicuntur quatuor propter predicta, Quod est &c. quia ecclesia quantum ad iustos acceptabilis est Deo, de quo autem sit instructio ostenditur cum sequitur, *Dicentem sexto angelo qui habebat tubam*, idest sexto ordini prædicatorum qui scilicet habebant officium prędicandi in sexto statu, scilicet tēpore antichristi, *solue*, id est prædica siue annuncia fidelibus, esse soluendos idest laxandos quantum ad potestatem. *Quatuor angelos*, id est vniuersos dæmones, vt sibi fideles caueant vt sint constantes. Aliter posset hæc vox intelligi, scilicet doctrina Euangeliorum quę per hoc ipsum quod prædicit tribulationes futuras, sub tempore antichristi, excitat predicatores, qui erunt illo tempore ad pręmuniendum fideles. *Et audiui vocem vnam*, id est concordem doctrinam Euangelistarum, quia in nullo differunt: licet non eisdem verbis loquantur, & de antichristo concorditer docent, procedentem. *Ex quatuor cornibus*, id est à quatuor Euangelistis, vel ipsis Euangeliis: quia omnes Euangelistę loquuntur de antichristo, & per hoc quasi inuitant

A prædicatores illius temporis ad annunciandum fidelibus persecutores antichristi. *Altaris aurei*, id est Christi vel ecclesiæ, vt supra. Euangelistæ autem sunt cornua altaris, quod est Christus vel ecclesia, quia Christum eleuauerunt siue extulerunt verbo, scripto, & vitæ exemplo & intincti fuerunt sanguine Christi. Item fuerunt ecclesiæ in defensionem. *Quod est ante oculos Dei*, vt prius expone. *Dicentem*, per hoc quod de antichristo loquitur; Nam hoc ipso debent prædicatores, qui tunc erunt esse instructi, ad præmuniendum fideles. *Sexto angelo* vt prius. *Solue*, idest prædica soluendos, *Quatuor angelos*, id est vniuersos dæmones, ad persequendum homines corporaliter & spiritualiter exigentibus meritis malorum, & propter purgationes electorum. Dæmones

B autem dicuntur angeli siue ratione naturæ nobilis; quia naturam habent angelicam, tum ratione missionis, quia mittuntur à principe imperante, & à Deo permittente; quod tamen non dicitur propriè mitti. sed large. Dicuntur autem quatuor, propter quatuor partes mundi, per quas nocent, vel quod quatuor de Christo prædicta impugnant, supra 7. Vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ. *Qui alligati sunt in flumine magno Euphrate*, id est in cordibus diuitum & principum mundanorum, in quibus latent & dominantur occulte, restricti tamen interim quantum ad alios ne sæuiant sicut poterunt sub antichristo sæuire. Nota quod Euphrates est flumen Babylonis, circumiens Babylonem vt dicit

C Glo. quod diuiserunt Persæ & Medi in multos riuos & sic ingressi sunt Babylonem. Est autem hoc flumen vorax & profundum ac magnum, & interpretatur Euphrates, puluerulentus vel humidus, vel crescens, vel fructifer, vnde per Euphratem flumen magnum figurantur illi principes mundani, & quidam praui diuites, qui viuunt in puluere elationis excæcantis, & in humo delitiarum carnis, quæ humus est, & sunt in abundantia rerum & in ea crescunt & in præmissis sunt profunde & immersi quasi vorati, & ex his fluunt in alia ad modum fluminis, quia proficiunt in peius. Hoc flumen dicitur magnum propter magnitudinem & multitudinem scelerum. In his habitant dæmones, quia eis dominantur, sed in eis ligantur, quia ita in eis habitant quod nondum per-

D mittuntur aperte desæuire in bonos, sed tunc soluentur, quia per ipsos principes, & per alios peruersos nocere permittentur hominibus, quando potestas diaboli laxabitur. Ideo dicitur: Qui alligati sunt in flumine magno Euphrate, vnde dicit beatus Gregorius: Hostis antiqui virtus tunc à bonorum cordibus religatur, & in reproborum mentibus reclusus premitur: tempore verò antichristi de iniquorum cordibus non occulte sæuientibus, eductus procedit, & tunc accepta potestate, contra ecclesiam in vim apertæ persequutionis erumpet, hæc Gregorius, vel secundum Glos. Alligati idest refrænati à nocumento hominum, ne scilicet tantum noceant quantum possent, & vellent. In flumine magno Euphrate, id

E est in passione Domini, qui habuit abundantiam & impetum magnum angustiæ, ideo comparatur magno flumini. Psal. De torrente in via bibet. Item frugem salutis attulit mundo, scilicet reconciliationem & dona: ergo & præmia gloriæ: quod signatur per Euphratem, quod interpretatur frugifer. Rom. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filii eius, & sequitur abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum, vel Solue, id est peruersos, qui scilicet per flumen magnum Euphratem signantur excommunica, & sic soluentur. *Et soluti sunt*: habita prædicatione, quæ fit per prædicatores, agitur hic de persequutione, quæ fiet per antichristum & suos complices, & describuntur sub similitudine belli, siue congressus equitum equis & armis pugnantium. Primo ergo ponitur descriptio equitum, Secundo descriptio eorum quæ erunt eis in adiutorium. Et ita vidi equos. Tertio congressus eorum, Et de ore eorum Quarto damnum ex congressu illatum. Et ab his. Circa primum Primo describuntur equites, scilicet dæmones, quantum ad laxatam potestatem. Secundo quantum ad nocendi siue pugnandi auiditatem, Qui parati sunt. Tertio quantum ad exercitus numerositatem, Et numerus. Dicit igitur, *Et soluti sunt*. &c. id est soluentur tempore statuto & præfinito à Deo; idest permittentur tribulare multum homines spiritualiter & etiam corporaliter, propter nocumentum spirituale infra. 20. Soluetur sathanas de carcere suo. *Qui parati*, hic notatur nocendi auiditas, quæ maxima erit, quia omni hora nocere appetent, vnde dicit, *Qui parati erant*, id est qui erunt prompti & auidi scilicet ad nocendum, sicut post subditur, vt occiderent &c. *Inter horam & diem*., idest in omni parte horæ & diei & mensis & anni sine interpolatione, quasi dicat: Non est inter partes horæ vel diei, vel mensis, vel anni aliquid temporis, in quo non sint parati ad nocendum hominibus, vnde Glos. Continue & diu. Augustinus. 2. libr. de Ciuitate Dei. Dæmones ad decipiendum vigilantissimi sunt, vel per hoc potest tota duratio persequutionis intelligi. Durabit enim persequutio antichristi tribus annis & dimidio, vnde per horam intelligitur dimidius annus, per diem annus vnus, per mensem alius tertius annus exprimitur. Item notatur etiam qualitas & processus persecutionis in præmisso tempore Persequutio, enim quæ videbitur primò, non videbitur grauis respectu eius quæ erit vltimo, vt quasi hora videatur vnius diei: sequens verò erit grauis supra hanc, sicut dies excedit horam; subsequens autem erit grauior, sicut mensis maior est quam dies: vltima verò grauissima, sicut annus super excedit horam, diem & mensem, vnde illi tres anni & dimidius rectè per hæc quæ gradum important, significantur Item talibus minutiis signatur illud tempus, vt ostendatur illam persequutionem fore sine interpolatione. Infra. 12. Per tempus & tempora & dimidium temporis, idest tribus annis & dimidio. Daniel. 7. Et tradentur in manu eius vsque ad tempus & tempora & dimidium temporis. Ad quid autem erant parati ostenditur, cum subditur. *Vt occiderent tertiam partem hominum*, idest reprobos qui non sunt actiui, nec contemplatiui, vel non sunt iusti secundum statum perfectionis, vel imperfectionis. Occiderunt inquam morte culpæ in præsenti, & morte Gehennæ in futuro. Supra. 8. Et tertia pars terræ combusta est Abachuc. 1. Semper interficere Gentes non cessat. *Et numerus*. hic agitur de numero equitum diaboli & ponitur iste numerus propter mysterium, equites enim huius exercitus sunt dæmones, equi horum equitum sunt praui homines, princeps horum omnium est diabolus qui dicitur Lucifer, Isti autem equites scilicet dæmones: ponuntur sub tali numero propter numerum sacratum. Dæmones enim faciunt hæreticos quibus præsident, simulare se perfectos in obseruantia diuinorum præceptorum, cum tamen ipsi hæretici transgrediantur præcepta, & omittant ipsam perfectionem de qua gloriantur, cum fidem non habeant, sine qua præcepta seruare non possunt. Per hoc ergo quod dicuntur Dena millia, ostenditur simulatio perfectionis in obseruantia decalogi, quæ simulatio est in hæreticis, procurantibus ipsis dæmonibus, qui insident eis.

Per Millenarium enim perfectio. Per decem verò Decalogus pręceptorum, Et dicuntur dena millia, non propter perfectionem obseruántiæ Decalogi quæ fit in hæreticis, sed quam simulant secundum doctrinam dæmonum, sicut supra 6. dicitur: Ecce equus niger, & qui sedebat super eum habebat stateram in manu sua, vbi attribuitur diabolo, quod per eius suggestionem faciunt hæretici, qui dicunt se habere rectum Scripturæ intellectum, cum non habeant: Per numerum vero additum, scilicet Vicies millies, ostenditur defectus perfectionis prædictæ, quia vicenarius numerus eo quod recedit à denario, sicut binarius ab vnitate, signat transgressionem Decalogi, & omissionem perfectionis significatæ per millies. Isidorus. 1. lib. de Summo bono. Hæretici quamuis legem & prophetas opere implere contendant, à vultu Dei proiiciuntur, & à iustorum cœtibus separantur. *Et audiui*, quia dixerat numerum exercitus equestris, idest exercitus equitum esse tantum nunc vt quod dixit certius sit, dicit se hæc audisse. Sæpe enim dicit se vidisse vel audisse, ad certiorem indicem testimonii. Et audiui, in visione, auditu interno *Numerum eorum*, scilicet equitum, supple: esse illum qui dictus est. Ponitur autem numerus ille, propter significationem vt dictum est, vel aliter secundum quod Glos. innuere videtur, vt hic numerus equitum diaboli, & equitum Dei intelligantur, & equites intelligantur hęretici, qui equitant contra fideles: equites Dei viri iusti, Per dena millia signantur boni, qui vere habent perfectionem obseruantiæ decem præceptorum, ad minus perfectionem sufficientiæ. Per vicies millies, mali; quia plures sunt mali quam boni. Item quia vicenarius numerus sic se habet ad denarium sicut binarius ad vnitatem, vnde sicut binarius ab vnitate recedens signat transgressionem Decalogi. & omissores perfectionis, quæ signantur per Mille. Dicit igitur secundum hunc modum. *Et numerus exercitus equestris*, idest equitum scilicet Dei & diaboli, qui inuicem pugnant, est vel erat: Vicies millies dena millia, ita quod vicies millies referatur ad equites diaboli, dena millia ad equites Dei, vt dictum est. De hoc duplici exercitu. 1. Machab. 6. vbi dicitur, quod Exercitus Antiochi & Iudæ comparauerunt se in prælium. Et audiui numerum eorum, idest intellexi quid per eorum numerum signaretur; vel intellexi complures esse malos quam bonos secundum Glos. quia numerus malorum ponitur maior licet vterque ponatur ratione mysterii, Sed tunc quæritur Quare mali signantur per aduerbia, boni vero per nomina. Item quare duplicatur numerus malorum quantum ad modum dicendi, supra numerum bonorum. Item quare sub tanta obscuritate dicitur quod manifeste dici potuit. Respondetur. Ad primum dici potest, quod malum per se non stat, sed coalescit in bono naturæ rationalis, Item aduerbium est pars non principalis, nomen autem est pars principalis; similiter mali quiddam vile sunt, boni autem aliquid magnum. Ad aliud potest dici quod hæc est ratio quia malum est multifarium & accidit superfluitate & diminutione: bonum autem est indiuisibile & virtus in medietate consistit. Ad aliud dicendum, quod cum ille sit liber Reuelationum, voluit diuina sapientia, quę omnia decenter ordinat, hæc obscure tradere, propter peruersos scilicet hæreticos, ne hæc peruerterent, si essent aperta, Item propter fastidiosos, vt scilicet reuerentius & gratantius accipiantur. Item per talem modum magis manifestatur diuina sapientia quæ sic conuenienter sua mysteria celat, De his magis dictum est supra 7. *Et ita vidi*, hic agitur de eis quæ erunt dæmoni-

A bus in adiutorium nocendi. Hæc autem sunt equi scilicet praui homines, & arma, scilicet sententiæ erroris. Primo autem agitur de equis equitum. Secundo de armis eorum, Et qui sedebant. Tertio de dispositione equorum, Et capita. Dicit igitur, *Et ita vidi*, quia sic vidi equites sub illo numero, & ita sicut videram equites sub numero illo, *Vidi equos in visione* quasi dicat, secundum numerum equitum vidit numerum equorum, & intelligatur de numero signante, non de numero numerante, Si aliquis quęreret quare potius agitur de numero signante, quam de numero numerante. Et dicendum quod cum liber iste sit de Reuelationibus factis ad ædificationem ecclesiæ, & numerus numerans non fit ad ædificationem

B sed numerus signans, ideo &c. *Et qui sedebant*, hic agitur de armis equitum, vidit enim eos loricatos, loricis igneis, hyacinthinis, & sulphureis: per quod signantur mentes peruersæ & obstinatæ, quibus dæmones roborant hæreticos contra fideles, vnde Primo ostenditur, quomodo eos possident per dominationem, Secundo quomodo eis vtuntur ad aliorum deceptionem, Habebant loricas, vbi Primo tangitur obstinata peruersitas, Secundo accumulata iniquitas, Igneas, quæ triplex ostenditur, Prima est feruor iræ, quia ira & malitia ardent hæretici contra fideles, vnde dicitur Igneas, Secunda simulatio vitæ Hyacinthinas. Tertia fœtor doctrinæ, Et sulphureas Hæc enim tria sunt annexa obstinatæ peruersitati hæreticorum, & per hoc dęmones præparant eos ad

C decipiendum fideles, Dicit igitur. *Et qui sedebant super eis*, scilicet dæmones, qui dominabuntur hæreticis & prauis hominibus, tempore antichristi, & per quos sicut per equos eis subiectos, portabuntur ad alios expugnandos. *Habebant loricas*, idest habebunt obstinatam peruersitatem, siue mentes induratas, non tantum in se, sed in hæreticis? quia procurabunt quod hæretici sint obstinati, ita quod se vinci à catholicis non permittant, vt peruersitas obstinata, sit eis quasi lorica fortis. 1. Reg. 17. dicitur de Golia, quod lorica hamata induebatur. *Igneas*, idest igne iræ siue malitiæ: quia sicut ipsi dæmones sunt igne iræ accensi contra iustos, ita accendent magis ac magis hæreticos contra ipsos, *Hyacinthinas*, idest coloratas

D simulatione vitæ. Hyacinthus enim est lapis pretiosus habens colorem cæli, per quem signatur similitudo vitæ sanctæ siue cælestis, *Et sulphureas*, fœtore doctrinæ, quia doctrina à mentibus hæreticorum, procurantibus dæmonibus procedens, fœtida est, in conspectu Dei & hominum fidelium. Fœtida autem est ratione erroris, Sulphur enim fœtet. Hæc tria sunt annexa mentibus eorum induratis, vel. Loricæ possunt intelligi sententiæ quibus dæmones muniunt hęreticos, quę sententię describuntur multipliciter: quia dæmones per huius sententias erroris reddunt hęreticos munitos ad sui defensionem, vnde dicit, habebant loricas, id est sententias fortes secundum appa-

E rentiam, quibus hæreticos munient sub quibusdam rationibus. Item acutas, ad aliorum deceptionem; Igneas, quia accendunt hęreticos ad imbuendum alios: & etiam multos catholicos inflammabunt ad consensum erroris. Suprà. 8. Cecidit de cœlo stella magna ardens tanquam facula. Item cęcas apud se hyacinthinas, idest excęcantes eos & famosos reddentes, Hyacinthus enim est lapis fumidi coloris: Alia litera habet Fumidas. Iob. 41. De naribus eius procedit fumus. Item fœtidas apud Deum, & etiam apud fideles per ipsam perfidiam, per blasphemiam, per infamiam. Et sulphureas, & ideo dicitur infra 21. Pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure vel expone de pœna æternæ secundum Glo. *Et capita*

hic agitur de dispositione equorum, qui habebunt capita ad modum leonum, vnde dicit. *Et capita equorum*, id est maiores super hæreticos, vt sunt hæresiarchæ & principes, *Erant tanquam capita leonum*, id est erunt crudeles in actu persequendi, & superbi & vitiis fœdi. Leo enim est animal crudele & rugiens, & fœtorem habet in hiatu oris in capite Habachuc. 2. Suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis. Multum enim repræsentabunt crudelitatem diabolici regis sui. De quo Ieremiæ 6. Crudelis est & non miserebitur. *Et de ore*, hic agitur de congressu, secundum quod fit per doctrinam erroris. Pugnabunt autem tam maiores quàm minores aliis modis, scilicet blandiendo, comminando corporaliter & temporaliter persequendo, quod habetur per illud quod præmissum est de capitibus leonum, *Et de ore eorum*, id est de eorum prædicatione scilicet equorum, scilicet hæreticorum, qui portant dæmones ad homines decipiendos vt patet infra eodem; Potestas equorum in ore eorum. *Procedit ignis*, doctrina eorum ostenditur esse inflammatiua, vnde dicitur Ignis, id est doctrina alios accendens? quia noua placebunt hominibus; vnde accendentur corda hominum. Item comburentur igne deuorante per errorem. Item excæcatiua, Et fumus, id est doctrina fumosa excæcans. Item infectiua. Et sulphureas, id est doctrina fœtês, & per hoc inficiens multos, vel per hoc potest intelligi doctrina quæ est eis & aliis causa pœnæ æternæ, vbi sunt hęc tria secundum Glos. scilicet Ignis excrucians Isaiæ vltimo. Ignis eorum non extinguetur. Item caligo obtenebrans, vnde dicitur Et fumus. Isaiæ 34. Ascendet fumus eius in generatione & generationem. Item fœtor penetrãs, Et sulphureas. Psalm. Ignis sulphur & spiritus procellarum. *Et ab his*: hic ostenditur damnum ex congressu illarum, & quia hoc damnum est de damnatione hominum, & multi alii damnabuntur, præter eos qui per antichristum seducentur, ideo incidenter agit de prædicatione aliorum, Primo ergo agit de perditis hac persequutione. Secundo de perditis alia ratione, Et cæteri homines. Circa Primum Primo ostendit malorum perditionem. Secundo replicat perditionis originem, Et de igne. Tertio subdit ampliorem originis descriptionem, Potestas enim equorum. Dicit igitur, *Et ab his tribus plagis*, scilicet ab Igne, Fumo, Sulphure, id est ab Inflammatione, Excæcatione, & Fœtore doctrinæ hæreticorum, per quæ inferentur plagæ animabus, vel per Ignem potest intelligi suggestio hæreticorum, ad auaritiam vel cupiditatem quæ est ignis accendens. Per Fumum suggestio ad superbiam quæ eleuatur in altum & excæcat & euanescit vt fumus. Per Sulphur suggestio ad actionem prauam, quæ habet fœtorem in conspectu Dei? quia praui homines in illo suggerent facere multa mala, *Occisa est*, id est, occidetur morte culpæ, & tandem morte gehennæ. Supra 8. Multi homines mortui sunt de aquis, &c. *Tertia pars hominum*, id est multitudo reproborum, quia boni non illo modo occidentur: quia in aduersis merebuntur. Rom. 8. Omnia cooperantur in bonum &c. Reprobi dicuntur Tertia pars: quia nec sunt in actiua nec contemplatiua: vel quia non sunt in statu iustorum perfectorum vel imperfectorum, vel. Vna pars est quę incepit pœnitentiam & compleuit, huic statim reddetur paradisus, Alia quę incepit sed non compleuit, huic debetur purgatorius. Alia, quę nec incepit finaliter nec compleuit, cui debetur infernus. *Et de igne*, hic replicat huius perditionis originem siue causam ad expressionem malitię eorum, & ad indicium rectitudinis, &

A vt magis caueatur & ponitur, Et, pro id est de igne. &c. & expone modo præmisso. *Ex ore*, id est suggestione ipsorum dum prædicant, vel suggerunt errorem, vel aliud peccatum Genesis. 41. Quod autem vidisti secundò ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est. *Potestas enim*, hic describit plenius originem siue causam perditionis prędictorum, hanc autem ostendit duplicem, scilicet per doctrinam & astutiam; quia cum non poterunt primo per doctrinam peruertere, per astutiam machinabuntur tandem decipere. Primo ergo ostenditur perniciosa doctrina. Secundo machinationis astutia, Et in caudis. Tertio astutię nequitia, Nam caudę. Quarto nequitię efficacia, Et in his nocent

B Dicit igitur, *Potestas enim*, quasi dicat, vere ex ore eorum procedet malum vnde alii damnentur. *Nam potestas equorum*, id est hęreticorum, super quos sedent & dominantur dęmones, & per quos alios impugnant. *Est*, id est erit, sed loquitur ac si iam esset, quia certum est esse futurum, vel quia iam de præsenti in parte hoc impletur in quibusdam hęreticis, *In ore*, id est in prędicatione, seu suggestione eorum, quia dolose & blandis verbis, & allectiuis rationibus suggerent errores hominibus, Antichristus enim mittet suos prędicatores ad decipiendum homines. Prouerb. 5. Fauus distillans labia meretricis &c. & hęc meretrix est hæresis, Gregorius super hunc locum. Nequissimi prædicatores, peruersa

C suadendo prędicabunt. *Et in caudis eorum*, id est in occultis deceptionibus, qui astutè machinabuntur decipere vel promissis vel astutis minis, vel aliter. Erunt enim quidam siue prędicatores antichristi, siue alii, qui videntes se non posse aperte quosdam fideles seducere, astute per viam meam procedent, sicut vult Glosa. & tales comparantur caudis, quia cauda non sic apparet vt facies & iterum cooperit corporis turpitudinem: sic tales astutiam suam abscondunt, & turpitudinem erroris sui cooperiunt. Ecclesiastici 11. Attende tibi à pestifero, fabricat enim mala. *Nam caudæ*, hic ostendunt astutię nequitia. Primo quia machinabuntur contra fideles per se decipiendo. Secundo quia per potentiores af-

D fligendo, habentes capita. Dicit igitur, *Nam*, verè in caudis est eorum potestas, *Nam caudæ eorum*, id est illi qui inter eos sunt astuti deceptibiles aliorum. Et bene dicuntur Caudę eorum, quia omnes mali, sunt quasi vnum corpus: sed secundum diuersos actus, comparantur diuersis partibus corporis, Sunt vel erunt, *Similes serpentibus*, quia scilicet venenum erroris latet in eis, & astute student ad immittendum, Et in sententiis varii sunt, quia multiplices sententias habent per fidię, sicut serpens variorum colorem. Item quia terrenis delectantur sicut serpens terram comedit. Isaię 65. Serpenti puluis panis eius, alia litera habet: Draconibus, qui scilicet occulte insidiantur, Isaię 55. Absorbuit me quasi

E draco. *Habentes capita*, scilicet ad modum serpentum, id est principes & Diuites, qui sunt aliis priores & altiores per potentiam & mordentes fideles per sæuitiam: quia hęretici, cum non poterunt per se decipere fideles, facient eos per alios maiores affligi sicut insinuat Glossa, vnde Gregorius. Multi potentum studebunt fideles sæuiendo & affligendo terrere. *Et in his*, scilicet capitibus, *Nocent*, id est nocebunt caudę cum non poterunt per se nocere; quia multi per sæuitiam principum seducentur, Gregorius. Quicquid tunc antichristus callide machinabitur, etiam cum virtute sæcularis potentię exequetur. vel aliter, vt per os equorum, id est hęreticorum designetur prædicatio prædicatorum, per caudas, potestas

potestas maiorum, vnde sensus est secundum beatum Gregorium, Potestas equorum, idest hæreticorum, vt supra. Est, idest erit. In ore eorum, idest in suggestione doctorum, Et in caudis eorum, idest in potentibus, vt erunt principes qui erunt caudæ eorum quia iuuabunt eos ad seducendum homines, vnde Gregorius super hunc locum: In ore doctorum scientia, in cauda verò secularium potestas signatur. Potentes autem per caudam signantur; quia potestas secularis retro est sicut cauda, id est inter vilia & contemnenda computanda est, vnde beatus Gregorius super hunc locum. Retro est omne quod transit, ante verò omne quod veniens permanet. Nam caudæ eorum, idest principes hæreticos iuuantes, per potentiam contemnendam & vanam. *Similes serpentibus*, quantum ad venenum perfidiæ in deceptione animarum; quia intoxicati erunt hæresibus principes multi. Obedient antichristo & alios errore venenabunt quantum ad animas habentes capita per crudelitatem malitiæ in afflictione corporum, Dicit igitur, Habentes capita, id est multiplices ac crudeles malitias, per quas mordebunt & affligent corpora fidelium. Notandum igitur quod sicut dicit beatus Gregorius, Antichristus dupliciter studebit fideles peruertere, scilicet per doctrinam suorum prædicatorum, & per potentiam principum, vnde dicit beatus Gregorius super verba præmissa: duplici calliditate contra fideles agetur; quia quod eis ab aliis verbis blandientibus dicetur, hoc ab aliis gladiis ferientibus imperabitur, Sed quare diabolus temporibus vltimis magis sæuiet per se & per suos ministros, quàm nunc, cum semper crudelissimæ malitiæ sit, Respondetur dicendum quod erit duplici ratione, scilicet propter laxationem potestatis: quia tunc permittetur à Deo vti sua potestate, cum nunc non permittatur: quæ permissio fiet exigentibus meritis impiorum; & ad probationem electorum. Infra. 20. Post hæc oportet illum solui modico tempore. Item propter breuitatem temporis, quia cognoscet in vltimis temporibus quod breue tempus ei restat, ad nocendum saluti hominum, & ideo tunc faciet quicquid poterit mali. Infra. 12. Væ terræ & mari, quia descendit ad vos diabolus habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. Gregorius. Antiquus hostis atrocius extrema mundi tentaturus aggreditur: quia considerat quod iuxtà sit vt licentiam amittat nequissimæ libertatis. *Et cæteri.* hic agitur de eis qui damnabuntur sine persecutione antichristi: quæ damnatio erit propter peccata, de quibus non pœnituerunt finaliter, vnde hic multiplex peccatum ostenditur: quia omne peccatum vel contra fidem, vel contra mores. Peccatum autem contra fidem, tangitur duplex, scilicet adoratio dæmoniorum in seipsis, vel in corporibus assumptis, procurant enim se adorari. Item adoratio simulachrorum; Et simulachra. Peccatum verò contra mores ostendit multiplex, tangit autem specialiter peccata actus exterioris, & per hoc magis ostendit eos inexcusabiles quia etiam actu ipso peccauerunt, nec tamen de actu pœnituerunt. Ponit autem expressè peccata quibus peccatur in proximum, sicut periosidelitatem, de qua primo loquitur, peccant in Deum: & in his intelligitur peccatum in seipsum. Item fornicatio, de qua sequitur, non tantum est in proximum, sed in semetipsum, peccatum autem quod peccatur in proximum, aut nocet proximo, quantum ad personam, aut quantum ad rem; si quantum ad personam, aut quantum ad esse naturæ aut quantum ad esse moris: si quantum ad esse naturæ, sic est occisio, quæ fit dupliciter, aut aperte;

A & sic vocatur hic homicidium, aut occulte, & sic fit quandoque per beneficium. Si quantum ad esse moris; sic est fornicatio, per quam destruitur esse moris, non tantum in se, sed etiam in alio; si quantum ad rem personæ, sic est Furtum. Dicit igitur, *Et cæteri*, quasi dicat, ita multi peribunt decepti per aotichristum & suos. Et, similiter, Cæteri *Homines*, supple secundum Glosam peribunt. *Qui non sunt occisi in his plagis*, contra quos scilicet non fuit conatus diaboli in persecutione antichristi: vt qui erunt ei subditi per infidelitatem, vel aliud peccatum, quos quia de iure quieto possidebit, non persequetur, vel qui erunt vel fuerunt ante tempus antichristi. Neque pœnitentiam egerunt, *De operibus* **B** *manuum suarum*, scilicet de malis actibus. Hæc est causa quare peribunt, scilicet peccata cum impœnitentia. Lucæ 13. Si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. Ostendit autem quæ sunt illa mala opera, subdens, *Et non adorarent dæmonia*, quia non egerunt pœnitentiam vt non adorarent dæmonia, scilicet deinceps, quia si pœnitentia salubris abiicitur, deinceps actum malum. Et adoratio dæmoniorum vocatur opus manuum. Tum propter annexum: quia manibus colunt dæmonia idololatræ sacrificando eis, & supplicando, & aliis modis; Tum quia ita damnatur homo, per talem adorationem, sicut per aliud graue opus manibus **C** commissum, Deuteioo. 22. Immolauerunt dæmoniis & non Deo. Dæmones enim multum volunt & procurant adorari ab hominibus. Matth. 4. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. *Et vt non adorarent simulachra*, id est idola, à simulando; quia non est in eis veritas diuinitatis, sed simulatio est prorsus *Aurea & argentea* &c. tangit multiplicem materiam de qua fiunt idola, & hoc facit ad irrisionem: quia de diuersa materia corporea faciunt sibi deos, vt volunt, scilicet de auro vel argento, vel ære, vel lapide, vel ligno. Psalm. Simulachra Gentium argentum & aurum. *Quæ neque videre*, Remouet ab idolis triplicem actum quem non videntur posse habere propter organa corporea, quæ habere adhuc videntur, scilicet visum, auditum, & gressum **D** tactum autem & odoratum & gustum non exprimit, quia in exclusione præcedentium intelliguntur excludi. Item in expressione materiæ idolorum excluduntur omnes actus sensuum: sed tamen quidam actus exprimuntur, qui sunt magis nobiles & euidentes in re sensibili. Psalm. Oculos habent & non videbunt. Dupliciter ergo tangitur peccatum idololatriæ, quia diabolus multos gentiles decipit. Sap 13. Infelices sunt & inter mortuos spes illorum &c. Dicit ergo Corporeitatem simulachrorũ ex parte materiæ, & ideo non possunt esse Dii, quia Deus est nobilis & inuisibilis naturæ. Item vanitatem siuo inefficaciam ex parte formæ, quia in forma sua vi**E**dentur habere virtutem ad quosdam actus, & non habent. *Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis*, quod peccatum est graue. Exod. 20. Non occides. *Neque à veneficiis suis*: scilicet per quæ quandoque procuratur occultè mors alterius vt dando venenum vel, alio modo. Est enim veneficium species maleficii, Infra, vltimo. Foris canes & venefici. *Neque à fornicatione sua*, Ecce quod fornicatio peccatum mortale est. Hebræ. vltimo. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. *Neque à furtis suis*, id est à sui factis, quæ sunt contra legem Dei, Exodi Vigesimo capite, vbi scriptum est. Non furtum facies. Sed dubitatur de hoc quod dicitur: Neque pœnitentiam egerunt vt non adorarent dæmonia, quia velle videtur quod ad pœnitentiam sufficiat actum malum

relinquere cum tamen oporteat se per actum pœnitentię punire, vnde Augustinus, Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item de hoc quod dicitur: Vt non adorarent dæmonia, & queritur, vnde est quod dæmones volunt & procurant adorari, cum sciant hoc soli Deo deberi, & inde sibi pœnam augeri, Item cum adulterium & incestus & huiusmodi sint grauiora quàm fornicatio, queritur quare non loquatur do illis, Respondetur ad Primum, quod non vult dicere, quod sufficiat ed pœnitentiam dimittere prauum actum, cum oporteat se pro peccatis punire, vt dicit Augustinus, & Ioel. 11. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio &c. sed per hoc ostendit quod ad veram pœnitentiam & salubrem, necesse est actum prauum dimittere, aliter enim non esset salubris, vnde Gregorius. Pœnitere, est acta peccata deflere, & flenda non committere vnde patet quod aliquis bene peccata sua defleat, non tamen vere pœnitet, nisi ipsum actum malum relinquat, vnde Isidorus. Irrisor est & non pœnitens qui adhuc agit quod pœnitet. Multi lachrymas indesinenter fundunt, & peccare non desinunt. Ad aliud dicendum, quod illud est propter superbiam & propter malitiam, propter superbiam volunt tanquam Dii honorari. Psalm. Superbia qui te oderunt ascendit semper, Item Augustinus in 10. lib. de Ciuitate Dei. Qui diuinitatem sibi errogant spiritus, non cuiuslibet corporis fumo, sed supplicantis animo delectantur. Propter malitiam verò procurant homines per huiusmodi graue peccatum damnari & sibi in inferno sociari, vnde Augustinus. 2. lib. de Ciuitate Dei. Intelliguntur dæmones, sicut nobis notum est in literis sacris, negotium suum agere vt pro Diis habeantur & colantur: vt hi qui exhibent vnam pessimam causam cum eis habeant in iudicio Dei. Ad obiecta dicendum, quod per superbiam vsurpat quod scit soli Deo conuenire: per malitiam vero deiicit hominem, licet sciat inde pœnam sibi accrescere, vnde super illud Iob. 41. Qui factus est vt nullum timeret, dicit beatus Gregorius: Nec Deum timet, neque hoc quod passus est metuit. Ad vltimum dicendum, quod ideo de illis grauioribus non loquitur; quia breuiter sub nomine fornicationis, illa maiora includit, vnde nomine Fornicationis, intelligitur & simplex fornicatio, soluti cum soluta, & adulterium, & alia maiora, vnde notandum quod est duplex fornicatio, scilicet spiritualis, & hæc est in omni mortali, cum scilicet anima recedit à suo sponso. Psalm. Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Item corporalis; & hæc aliquando dicitur communiter scilicet pro actu illicito carnali. 1. Corinth. 6. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Similiter hæc aliquando accipitur spiritualiter scilicet, pro illicito actu cum solota.

CAP. X.

ET vidi alium angelum fortem descendentem de cælo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat vt Sol, & pedes eius tanquam columna ignis, & habebat in manu sua libellum apertum, & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram, & clamauit voce magna, quemadmodum cùm leo ru-

A git. Et cùm clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. Et cùm locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram, & audiui vocem de cælo dicentem mihi: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere. Et angelus quem vidi stantem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorum, qui creauit cælum, & ea quæ in eo sunt, & terram, & ea quæ in ea sunt, & mare, & ea quæ in eo sunt, Quia tempus non erit amplius, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut Euangelizauit per seruos suos prophetas. Et audiui vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem. Vade, & accipe librum apertum de manu angeli stantis super mare, & super terram. Et abii ad angelum, dicens ei vt daret mihi librum. Et dixit mihi; Accipe librum, & deuora illum, & faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce, tanquam mel, Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce, & cùm deuorassem eum, amaricatus est venter meus & dicit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

B (margin letter beside "plius")

C (margin letter beside "erit dulce")

CAP. X.

ET *vidi alium angelum*, habito do persecutione quæ erit sub tempore antichristi, agitur hic de consolatione fidelium, quam tunc habebunt, & etiam nunc possunt habere. Diuiditur autem hæc pars in quatuor. In Prima ponitur consolatio ex Dominici regiminis ordinatione. Et hæc consolatio est contre aduersa illius temporis generaliter, quia qui pro ecclesia incarnatus & passus, & eam semper regit nec dimittet suos in illis aduersis. Specialiter tamen est contra defectum siue subtractionem prædicationis. In Secunda parte ponitur consolatio, ex æternæ mercedis certitudine, siue præordinatione, Et angelus quem vidi. In tertia ex salubris doctrinæ præmunitione, Et vox quam audiui. In Quarta, ex futura fidei testificatione. Infra. 11. Et dabo duobus testibus. Consolatio autem ex Dominici regiminis ordinatione est; quia scilicet Dominus sic rexit ecclesiam, quod pro ea regenda & custodienda & saluanda, incarnetus & passus est, & prædicatores per mundum instituit, quando conueniens fuit: & prædicationem subtrahet, quando non erit congruum prædicare; quia prædicatio, si ita solennis & multa esset tempore antichristi vt modo est, contemneretur & margaritæ ante porcos ponerentur: & ideo sustinere debebunt fideles; quia Dominus per sapientiam sic ordinabit, & misericordia, qua pro hominibus se humiliauit, & eis priue prædicatores dedit, suis electis non deerit. Nota Glossam. infra eodem super illud Et audiui vocem de cælo &c. Quia tempore antichristi &c. Sic autem proceditur

proceditur in Prima parte. Primo ostenditur dominicum regimen, quantum ad statum ecclesiæ initialem vel medium, quia aliqua pertinent ad primum statum, aliqua ad medium. Secundo quantum ad finalem siue vltimum, Et cum locuta fuissent. Circa primum ostenditur Primo quomodo Dominus regit per se ecclesiam. Secundo quomodo per suos, Et facies. Per se autem tagit & rexit ecclesiam, quia per carnem assumptam se ecclesiæ coniunxit, & eam piè redemit, & eadem pietate promouet & protegit, vnde de incarnatione & passione hic tangitur. Primo agitur de eius regimine implicite & in generali, Secundo explicite & in speciali, descendente. In generali vero, quantum ad duo. Tum quantum ad Mediatoris pietatem, propter quam dicitur Angelus, Tum quantum ad liberationis potestatem, propter quam dicitur Fortis. In speciali verò osteodit dominicum regimen hoc modo, quia cum ab incarnatione totum bonum proueniat. Primo ostendit incarnationis caritatem. Secundo emanantem vtilitatem, & hæc ponitur duplex Vna est munimentum contra vitia, ex parte humanitatis, vndę dicitur: Amictum nube. Secunda est beneuolentia ad salubris ex parte diuinitatis. Et iris, Ex his autem diligenter consideratis, magna consolatio surgit in anima, quæ vexatur aduersis. Dicit igitur. *Et vidi*, quasi dicat, ita vidi angelos malos paratos nocere tempore antichristi, & econtra, Vidi, interno oculo, *alium* idest bonum angelum contrarium qui sunt auidi ad nocendum, iste verò ad adiuuandum. *Angelum*, scilicet Christum, qui venit vt annunciaret hominibus quæ sunt salutis, & sua caritate impleret officium Mediatoris: & ideo dicitur Angelus, quia quasi nuncium patris se nobis in prædictis exhibuit. Christus autem dicitur Angelus, inquantum homo, non inquantum Deus. Dicitur inquam Angelus, non natura, sed officio Isaiæ 9. secundum aliam literam: Et vocabitur nomen eius magni consilii angelus. Ex hoc autem colligitur quod suis non deerit, qui tam dulciter eos dilexit Rom. 8. Qui enim proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit, *Fortem*, cuius fortitudo apparuit, quando per infirmitatem carnis, & passionis in carne diabolum vicit, & hominem liberauit. Lucæ 11. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens, vicerit eum: vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat & spolia eius distribuet, vnde patet quod fortis est ad protegendum suos in aduersis, & tempore antichristi, & alio quocunque Iob. 9. Si fortitudo quæritur robustissimus est, Sed contra Habachuc. 3. Ibi abscondita est fortitudo eius, ergo non in cruce apparuit eius fortitudo cuius contrarium vult Glos. Respondetur. De Christo patiēte in cruce est loqui tripliciter scilicet quantum ad suppliciorum perpessionem, quantum ad mortis consummationem, & quantum ad hæc duo. abscondita est & non apparuit eius fortitudo, sed caritatis magnitudo. Item quantum ad humanam redemptionem & sic eius fortitudo multum in cruce apparuit, si tunc esset qui eam cognosceret. quia magna fortitudo fuit, per infirmitatem carnis patiens vincere fortem diabolum & hominem liberare, Psal. Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. *Descendentem de cælo*, scilicet se per carnis assumptionem humiliantem de sublimitate suæ maiestatis. Psal. Inclinauit cælos & descendit. Item dicitur descendisse de cælo, quia se hominibus in terra fecit cognoscibilem, qui ante fere à solis angelis

A cognoscebatur in cœlo. Non enim dicitur descendisse de cælo localiter cum vbique sit. Ieremiæ 23. Cælum & terram ego impleo, vnde Glos. A cognitione angelorum &c. *Amictum*, id est coopertum. *Nube*, id est humanitate assumpta, quæ nobis est refrigerium contra vitia, sicut nubes protegit ab æstu. Isaiæ 19. Ascendet Dominus super nubem leuem. Hæc enim nubes effundit pluuiam doctorum in Euangelio. Matt. 23. Magister vester vnus est Christus. Item facit interpositionem exemplorum: sicut nubes interponitur inter nos & æstum Solis. Dat igitur nobis refrigerium contra vitia & aduersa, per exemplum innocentiæ à malis, 1. Petri 2. Qui peccatum non fecit nec dolus inuentus est in ore eius.

B Item per exemplum iustitiæ in bonis. Ioan. 8. Quæ placita sunt ei facio semper. Item per exemplum patientiæ in aduersis. 1. Petri 4. Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini. Denique offert efficaciam meritorum, quia per merita sua offert suis remedium contra vitia, vnde Psal. Sub vmbra alarum tuarum protege me. *Et iris*, idest diuina propitiatio & beneuolentia, cuius signum est redemptio per passionem, & purificatio per regenerationem, quæ duo signantur per colorem rubeum & cœruleum siue aquaticum, qui sunt in iride, vt dictum est supra 4. Et iris erat in circuitu sedis. Item Iris fuit

C signum pacis inter Deum & homines. Similiter assumptio humanitatis, fuit signum beneuolentiæ Dei ad homines. Genes. 9. Ponam arcum meum &c. *In capite eius*, id est diuinitate, quæ est caput Christi inquantum homo. 1. Cor. 9. Caput autem Christi Deus. Hæc autem beneuolentia Diuinitatis dedit efficaciam redemptioni: quia non esset sufficiens precium, nisi esset simul homo, & Deus, vt ostendit Anselmus. 2. Cor. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Ipsa etiam Diuinitas beneuolentia est hominibus in eis quæ sunt salutis, ratione incarnationis & merito passionis, vnde beatus Bernardus in sermone. Ao ad Iesum trepidas accedere? frater tuus est, & caro tua: hunc tibi fratrem Maria dedit. *Facies eius*, hic ostenditur, quomodo regit ec-

D clesiam per suos. Specialiter autem loquitur de maioribus membris. Primo ergo ostendit quomodo Christus regit ecclesiam per exemplum contemplatiuorum. Secundo quomodo per doctrinam prædicatorum, Et pedes, vbi Primo agit de ipsis prædicatoribus, Secundo de materia prędicationis, Et habebat. Tertio de missione ad prædicandum, Et posuit. Quarto de ipsa doctrina prædicantium, Et clamauit, Dicit igitur *Et facies eius*, id est illi in quibus relucet ipse per imitationem qui sunt ei conformes, per configurationem: & per hoc sunt quasi facies Dei quia ipsum ostendunt & repræsentant in se sicut facies manifestat hominem. *Sicut sol*, quia tales qui sunt perfecti imitatores Christi, sicut sunt contemplatiui, in se sunt illuminosi, & alios claro suo exemplo illuminantes, sicut Sol inferiora, propter perfectio-

E nem contemplationis, & opera sanctæ rogationis. Talibus maxime dicitur Matth. 5. Vos estis lux mundi, vel. Facies eius, id est præsentia in carne, per quam se hominibus præsentem reddidit. Sicut Sol, id est illustrat mundum, documentis, exemplis & donis. Ioan. 8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris. Supra 1. Et facies eius sicut Sol lucet in virtute. *Et pedes eius*, hic agitur de regimine per doctrinam prædicatorum, & primo de ipsis prædicatoribus, quos describit. Primo quantum ad præconium nominis dominici. Secundo quantum ad fructus sui præconii, qui fructus est triplex, scilicet Roborationis, ad firmandum irasci-

bilem, quod signatur per columnam. Item Illuminationis, ad clarificandum rationalem. Item Inflammationis, ad accendendum concupiscibilem, & hæc duo nomine Ignis designantur, cuius est illuminare & accendere. Dicit igitur *Et pedes eius*, id est prædicatores, ipsum per mundum suo præconio portantes. Act. 9. Vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram Gentibus & Regibus & filiis Israel, vel quia corpus Christi mysticum, sustentant vt doctrinę Rom. 15. Debemus nos firmiores imbecillitatem aliorum sustinere. *Tanquam columna ignis*, id est illuminant alios inflammant & roborant, quod signatur per Ignem formam columnæ habentem. Columna enim solet dare firmitatem, De Illuminatione & inflammatione. Ioan 5. Ille erat lucerna ardens & lucens, de Roboratione, supra 3 Qui vicerit faciam illum columnam meam &c. *Et habebat in manu sua*, quia opere compleuit quod docuit. Item per efficaciam passionis impleuit scripturam quantum ad prænunciationem humanæ redemptionis. *Librum apertum*, id est scriptura quæ est liber in quo legitur quicquid est salutis, & est Liber apertus, quia ipse Dominus prædicando populis manifestauit secreta mysteria Scripturæ. Item in patibulo crucis impleuit ea quæ de humana redemptione fuerant præfigurata & prædicta. Item suis documentis aperuit discipulis Scripturam, & per eos aliis. Propter hæc tria dicitur Liber apertus, secundum Glos. dicitur ergo Christus habere librum apertum in manu: quia scilicet habet Scripturam ad opus fidelium informandorum & prædicatorum de Scriptura haurientium. Dicitur autem Scripturam habere, quia ipse est dux & princeps totius scripturę, quia & ipse eam dedit, & ipse eius intellectum ostendit: quam scripturam dicitur habere in manu, quia quod docet in scriptura, & quod prædicauit sicut legitur in scriptura opere compleuit, vel. In manu, idest in dominatione & potestate: quia eius est dare scripturam & eius intelligentiam, vel omnino subtrahere, si velit Scriptura autem dicitur Liber apertus prædicto modo, scilicet ipso actu prædicationis, ipsa etiam efficacia passionis, verbo etiam suæ informationis, quando aperuit Apostolis & discipulis sensum vt intelligerent scripturas. Lucæ vltimo, Supra 5 Vicit leo de tribu Iuda radix Dauid, aperire Librum, & soluere septem &c. De hoc autem Libro dat prædicatoribus materiam prædicationis. Sed quare dicit Libellum & non librum? Respondetur. Potest dici quod ideo, quia ea quæ sunt in scriptura pro magna parte sui ad Christi humilitatem referuntur, vel propter statum ecclesiæ. qui per hunc librum informatur, quia scilicet præsens status ecclesiæ modicus est respectu status futuri in gloria. Matth. 11. Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo, *&* *posuit pedem dextrum*, id est firmiores prædicatores, secundum Glossam quia in dextera parte hominis magis viget virtus. Prædicator autem dicitur pes Christi, quia ipsum portat per mundum, prædicando eius nomen, vel quia sustentat, vt prædictum est, corpus eius mysticum *super mare*, id est super maximos peccatores, qui sunt in maiori amaritudine & profunditate & fluxibilitate vitiorum sicut Petrus & Paulus positi sunt Romæ, vbi erat populus crudelis & durus, *sinistrum autem*, id est prædicatores minores, & imperfectiores quia sinistra non ita nobilis & fortis est, vt dextra pars, *super terram*, id est super peccatores, terrenorum amatores: licet non in grauissimo gradu criminum. Terra enim licet peccatores significet; tamen Mare peccatorem signat sub maioris grauitate scelerum, propter

A amaritudinem, profunditatem, fluxum, Quasi dicat, maiores. Sapient. 8. Et disponit omnia suauiter. *Et clamauit*, hic agitur de ipsa doctrina prædicantium. Et Primo de doctrina præcedentium, scilicet Apostolorum & discipulorum. & aliorum qui prædicauerunt in principio ecclesiæ primitiuæ. Secundo de doctrina subsequentium, Et cum clamasset. Dicit igitur, *&* *clamauit*. Glos. per eos scilicet prædicatores. quos per mundum misit & instituit, id est ipsi eius virtute clamauerunt. Prædicatio autem dicitur clamor, quia vehementer debet animam excitare, & terrendo per comminationem, & alliciendo per promissionem, & Diuinæ bonitatis manifestationem. Isaię 41. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam vnde sequitur *Voce magna*, id est de B magnis agente, cum de præmiis loquitur, & supplicia comminatur, vnde quantum ad comminationem ponitur exemplum. *Quemadmodum cum leo rugit*, quasi dicat Dominus per suos prædicatores terret peccatores comminatione suppliciorum, sicut leo suo rugitu animalia terret, vt tangit Glos. Timor enim pœnæ primo terret peccatorem. Deinde subtrahitur ad amorem. Amos 3. Leo rugiet, quis non timebit? *Et cum clamasset*, id est cum clamore prædicationis homines comminando & attrahendo vocasset per suos prędicatores. *Septem tonitrua*, id est vniuersi prædicatores, aliis præcedentibus succedentes: sicut illi qui post Apostolos & discipulos & alios, qui in primitiua ecclesia prędicauerant, venerunt vt innuit C Glos. Et dicuntur Tonitrua, ratione terroris quem inferunt comminando supplicia. Psalm. Vox tonitrui tui in rota. *Locuta sunt*, prædicando. *Vocem suam*, id est suo tempori congruas, vel. suas, id est quę conueniunt ratione officii prædicationis, id est vocis salutis non fabularum & vanitatis Præcedentibus enim prędicatoribus conformant se prędicatores qui post eos veniunt. quia primi fuerunt sancti & à Deo missi. Canticor. vltimo. Fac me audire vocem tuam. Sed quare vocat Tonitrua prędicatores, cum non tantum terrere sed etiam allicere debeant D ad amorem? Respondetur Non ideo vocantur prędicatores tonitrua, quia solum debeant comminari malis, cum sit etiam vocare, pręmia annunciare. & multiplex allicere: sed quia non pauci sunt qui plus inducuntur ad bonum timore pœnæ quando prædicatores minantur; quam amore gloriæ, & ideo sic loquitur. *Et cum locuta* habito de regimine Dominico. in ecclesia quantum ad statum ecclesiæ initialem vel medium. hic agitur de eodem quantum ad statum finalem siue vltimum, quia licet prędicatores illius temporis, scilicet sub tempore antichristi, ex zelo prædicare velint: tamen Dominus sic reget statum illum ecclesiæ, quod subtrahet prędicationem quia inde infideles in peius proficerent, Primo ergo ostenditur prædicatorum affectio ad prędicationem. Secundo prędicationis subtractio, per Diuinam ordinationem. Et audiui. Dicit igitur *Et cum locuta fuissent* E &c. Nota tenorem visionis, Audiebat enim tonitrua tonantia, & ipse voluit scribere illud quod sonabant, & dictum est ei per vocem de cœlo, ne scriberet, sed occulta teneret ea quę clamauerant illa septem tonitrua, per hoc sicut dicit Glos. quod prędicatores qui erunt tempore antichristi, quorum typum gerit in hoc loco Ioannes, volens prędicare ex zelo, sed Dominus oppositum ordinabit, sensus igitur est secundum Glos. Et audiui, quasi dicat ita vniuersi prędicatores prædicare ante tempus antichristi. Cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, idest, cum vniuersi prædicatores ante tempus antichristi prædicassent, sicut suo tempori, vel suo

officio

officio congruebat, *est*, id est etiam, *ego scripturus eram*, scilicet voces tonitruorum, id est prædicatorum temporis antichristi, quorum personam gero, volent prædicare, sicut alij ante eos prædicauerunt. Scribere enim in hoc loco est manifestare prædicando, qui enim scribit præparat viam ad notitiam rei quæ scribitur. Similiter qui prædicat, præparat viam hominibus ad intelligenda diuina quæ prædicat. boc autem erit ex zelo. Glos. Tempore antichristi prædicare volent ex præcedentiom imitatione. Psal. Zelus domus tuæ comedit me, *& audiui*, id est intellexi. boc est prædicatores intelligent illo tempore, *vocem*, id est inspirationem, *de cælo*, id est facta à Deo, qoi habitat in sublimitate suæ maiestatis. vel de cælo, id est de Ecclesia; qoia Deus in Ecclesia habitat, & babitans in Ecclesia, tanquam in suo cælo inspirabit prædicatoribus, quod non prædicent. vt Glos. vult. tamen secundum quod accipitur de ipsa visione Ioannis, vox illa intelligitur locutio angelica quæ ad Ioannem fiebat, *dicentem mihi: signa*, hæc sigilla, id est claude, sicut illud quod sub sigillo abscondirur, *quæ locuta sunt septem tonitrua*, id est quæ prædicauerunt vniuersi prædicatores, scilicet ea quæ dirigunt ad salutem, vt de vitiis caoendis, de bonis agendis, de suppliciis, de præmiis, de bonitate & beneficiis Dei, & de aliis multis. Glos. Sigilla vt amicis pateat & inimicos lateat. Isaiæ viii. Liga testimonium, signa legem, in discipulis meis, *& noli ea scribere*, ist est manifestare infidelibos; quia inde in peius proficerent: & vt dicit Apostolus. ii. Timoth. iiii. Sanam doctrinam non substinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. Et ex boc datur consolatio; quia scilicet Christus, qoi ante cum expediebat dedit doctrinam in ore prædicatorum, tunc eam subtrahet, quando non erit tempus congruum prædicationi publicæ, sicut nunc fit, quasi dicat, tunc intelligent diuina virtute quod prædicare non debeant, quia doctrina eorũ non admitteretur, sed concolcaretur. Matth. vii. Nolite sanctum dare canibus. Sed contra. quia tunc prædicabunt Enoch & Helias. vt habetur infra. xi. Respond. dicendom quod prædicatio dicitur tunc esse subtrahenda non qoia omnino non prædicetur, sed quia non erit prædicatio generalis, vt nunc, *& angelus quem vidi*, hîc ponitur secunda consolatio, quæ est ex æternæ mercedis præordinatione, quæ præordinatio ostenditur in prophetarum pronunciatione, & suo tempore complebitur. vnde Primo ostenditur stabilitas diuinæ præordinationis. Secundo tempus complendæ retributionis; Sed in diebus. Tertio testimonium propheticæ pronunciationis, Sicut Euangeliom. Sed primo & tertio est duplex certitudo dandæ mercedis, ex secundo autem ostenditur, quando erit completio exhibitionis. Dicit igitur, *& angelus*, quasi dicat, ita subtrahetur prædicatio tempore antichristi, sed non ad detrimentum salutis electorum; qui enim patienter sustinebont, & coronabuntur, & hoc est Et angelus, scilicet Christus, *quem vidi stantem*, scilicet suis pedibus, scilicet per suos prædicatores, *supra mare & supra terram*, tangit illud quod supra eodem dictum est, Posuit pedem suum dextrum &c. id est paratum iuuare peccatores, tam illos qui sunt in mari grauitate scelerum, quàm illos qui sont in terra per suos prædicatores, vt supra expositum est, *leuans manum suam ad cælum*, sic vidit de an-

A gelo qoi sibi boc ostendebat, & exprimitur in hoc modus iurandi, per hoc signatur sicut dicit Glos. Quod Christus leuauit hoc est exaltauit humanitatem soam, ad sublimitatem gloriæ ad dexteram patris, per quam humanitatem operatus est quasi per manum salotem humanam: & per hoc parauit nobis ingressum ad gloriam, de qua post subdetur. Hebr. vi. Præcursor introiuit pro nobis Iesus. vel Leuauit manum suam ad cælum, id est Christus leuauit & offert auxiliom suom per gratiam Ecclesiæ militantis, quæ cælum est, per fidei & caritatis ac vitæ sublimitatem & claritatem, vt perueniat ad statum triumphantis, de quo sequitur infra, *& iurauit per viuentem in secula seculorum*,
B id est per patrem & per se Deum, quasi dicat, virtute suæ diuinitatis, per quam suam carnem resuscitauit, faciens eam viuere inæternum, firmiter statuit siue præordinauit illud quod sequitur, scilicet præmium immotabile esse dandum electis. quia iurare Dei, est firmiter statuere, sicut vult Glos. Et per hoc quod dicitur Viuentem in secula seculorum; innuitur quod sicut ipse non solum ex parte diuinitatis, sed etiam humanitatis, viuit in æternom: sic viuent & sui, *qui creauit cælum*, scil. empireum, *& ea quæ in eo sunt*, scil. angelos & animas beatas, vel Cælum, scil. sidereum, Et ea quæ in eo sunt, scilicet sidera
C omnia, *& terram*, ad literam, *& omnia quæ in ea sunt*, vt gressibilia & reptilia, ex hoc autẽ eliditur error quorundam hæreticorum, qoi dixerũt creaturas corporales maxime viles non esse factas à Deo bono. Ioã. i. Omnia per ipsum facta sunt. Act. i. 7. Deus quifecit mundũ & omnia quæ in eo sunt, *& mare*, ad literã, *& ea quæ in eo sunt*, vt piscis, quasi dicat, qui omnia creauit, de nobis firmiter statuit & potenter impleuit, Genes. i. In principio creauit Deus cælum & terram Psal. Qui fecit cælum & terram mare & omnia quæ in eis sunt. Quid autem angelus, quem Ioannes videbat iurauit hoc est, quid Christus de electis stabiliter præordinauit, ostendit cum subditur, *quia* id est quod, *tempus*, id est varietas siue motabilitas, quæ in tẽ-
D pore fieri solet, *amplius non erit*, scilicet postquam iusti pro meritis bonorum actuum, & sustinentiæ aduersorum, receperint mercedem. quasi dicat, merces immotabilis, & sine status & rerum varietate, sine aliquorum aduersorum immissione dabitur iustis: qui in tentationibus & aduersus fortes fuerunt: qoia immortales & impassibiles fient, & status eorum inuariabilis erit, qoi tamen nunc mutabilitati subiacent. Rom. viii. Vanitati sobiecta est creatura &c. & sequitur: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertate gloriæ filiorum Dei. Ecce qualis merces dabitur sanctis; scilicet plenitudo totios boni cum omnimoda inuariabilitate in perpetuum. Psal. In
E pace in idipsum, dormiam & requiescam, boc est immotabiliter, *sed in diebus vocis septimi angeli*, id est vltimorũ prædicatorum, quorum vox, id est prædicatio, erit vltimo tẽpore, sicut infra ii. patet, tunc enim prędicabit Septim⁹ ordo prædicatorũ, *cũ ceperit*. i. septim⁹ angelus. i. septimus ordo prędicatorum, *tuba canere*, id est prædicare, hoc est, quãdo vltimi prædicatores vltimo tempore prædicabuut. Et dicit, Cœperit, quia parum durabit illa prædicatio, quæ erit post mortẽ Antichristi: qoia non diu post durabit mundus, consummabitur mysterium Dei, id est, complebitur secreta Dei præordinatio de præmiatione iustorum, il autem præordinatio dicitur mysterium, id est

secretum: quia ineffabile est. Item quia ipsum A
præmium præordinatum est inenarrabile. 1. Cor.
2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor
hominis ascenderunt; quæ præparauit Deus iis
qui diligunt illum. Isa. 63. Oculus non vidit, &c.
Postquam enim erit conuersus populus Iudæo-
rum, qui sunt electi (quia reliquiæ conuertentur)
& Gentes ad fidem intrauerint, virtute prædica-
tionis; tunc erit iudicium, & retributio vniuer-
sorum, *sicut euangelizauit*, id est annunciauit, siue
prædixit. Euangelizatio enim est bona annuncia-
tio. Proprijssime autem Christi doctrina dicitur
Euangelium siue euangelizatio: tamen etiam do-
ctrina Apostolorum & etiam Prophetarum, po-
test dici euangelizatio, secundum quod nomen B
accipitur in communi significatione, *per seruos
suos prophetas*, fore, scil. consummandum. Dan. 12.
Euigilabunt. alii in vitam æternam, alii in oppro-
brium vt videant semper. Zachar. 13. Et erit dies
vna quæ nota est Domino, non dies neque nox.
Psal. Beati qui habitant in domo tua Domine, in
secula seculorum laudabunt te. Isa. 35. Gaudium
& lætitiam obtinebunt & fugiet dolor & gemi-
tus. Ex hoc igitur præmio perseuerantibus exhi-
bendo, surgit consolatio in aduersis. August in
lib. de Bono patientiæ: Vis desideriorum, facit to-
lerantiam laborum & dolorum. Sed obiicitur: ad
quid agitur de Ascensione Christi, cum agitur de C
eius Iuramẽto, cum nihil videatur facere ad pro-
positum? Nam secundum Glos. Leuatio manus
est exaltatio dominicæ humanitatis. Respond.
Dici potest quod ideo de eius ascensione hic agi-
tur, quia in eius ascensione quam fecit propter
nos, apparuit præordinatio qua disposuerat præ-
miare suos electos, propter eos enim ascendit.
Item quia præordinauit suos electos introducere
in locum incommutabilis mercedis, de qua post
loquitur, & per ipsam ascensionem complebitur
vt præordinatum est. Ioan. 14. Si abiero & præpa-
rauero vobis locum. Hæc autem præordinatio in-
telligitur per Iuramentum: quia Iuratio Dei, est
firma dispositio, vt vult Glos. Secundo quæritur D
de hoc quod dicitur: Qui creauit cælum, &c. qua-
re non loquitur de aëre & igne, sicut de aliis duo-
bus elementis, & de cælo, cum Deus omnia fece-
rit? Respond. videtur dicendum quod cum loqua-
tur hic de creatione rerum ad manifestationem
diuinæ potentiæ, quatenus potest implere quod
disposuit de homine, agit specialiter & expresse
de illis creaturis quæ habent sensibilem magni-
tudinem, vt est terra & mare & cælum: aër au-
tem non est visibilis ita aperte, vt terra vel mare
vel sydereum cœlũ quod videtur saltem per hoc
quod eius corpora, scil. stellæ videntur. Si autem
intelligitur de Empyreo, illud est corpus nobilis-
simum. Vnde merito de eo fit sermo. Ignis autem E
vt est in sua sphera, nõ est manifestus hic inferius
oculo corporali. Ignis autem qui est apud nos, in-
telligitur in eis quæ sunt in terra. Licet autem de
aëre non loquatur: tamen nominatis cælo & ter-
ra, datur intelligi illud quod est in medio, scil. aër,
vel cum dicitur cælum datur intelligi aër, quia
nomine cæli quandoque signatur. Item obiicitur
de hoc quod dicitur, Tempus amplius non erit;
quia dicitur in Psalm. Et erit tempus eorum in
secula. Respond. Tempus dupliciter potest dici:
Vno modo dicitur tempus mensura motus primi
mobilis, & sic tempus nõ erit post iudicium: quia
motus firmamenti cessabit. Abacuc. 3. Sol & Lu-
na steterunt in habitaculo suo, id est stabunt in

cælo. Alio modo dicitur tempus mensura motus
rerum mutabilium, & sic fuit tempus cum primũ
mobile esset conditum, quia fuit motus, siue mu-
tabilitas in rebus; quia mutatio siue variatio ali-
qua in rebus, est causa temporis. Vnde August.
12. lib. Confessionum. Rerum mutationibus ser-
uiunt tempora dum variantur, hoc modo non
erit tempus in electis post iudicium; quia non
erit in eis variatio, nec mutabilitas; quia erunt in-
corporales, & immortales, nec status eorum vel
præmium variabitur: sed semper immutatũ ma-
nebit. Nunc autem multiplex fit variatio. Modò
enim bonum crescit, modò decrescit, modò ma-
lum culpæ vel pœnæ succedit, modò timor, mo-
dò quasi securitas, modò est tepor, modò feruor,
& sic in aliis multis. Et ideo dicitur tempus non
erit amplius, scilicet nec motus primi mobilis,
cuius mensura est tempus nec motus vel mutabi-
litas in electis, qui nunc subiacent multiplici va-
rietati temporum & pœnarum, & de hoc intelli-
gitur principaliter. Ponitur enim hic tempus pro
mutatione seu varietate, quàm tempus comita-
tur. In reprobis autem in inferno erit per tempus,
quia variatio & mutatio erit in eis; quia transi-
bunt ab aquis niuium, ad calorem nimium. Iob.
23. & sic accipitur illud Psalmistæ. Et erit tempus
eorum in secula, vt tempus dicat variationẽ quæ
erit in eis, quantum ad pœnas: quod autem hîc di-
citur, tantum de electis intelligitur, *& vocem quã
audiui*. Hic ponitur consolatio ex salubris doctri-
næ præmunitione. Ipse enim Ioannes tenens ty-
pum prædicatorum, præcipitur interim prædica-
re, vt fideles magis sint cauti, cum venerit Anti-
christus; quia minus feriunt iacula quæ præuiden-
tur. Et licet hoc intelligatur de persona ipsa Ioã-
nis, tamen in hoc ipso intelligitur quod Dominus
vult Ecclesiam suam per alios prædicatores si-
militer instrui & præmuniri, & est hoc ad con-
solationem fidelium, qui sunt ante tempus Anti-
christi & etiam eorum qui tunc erunt, quia faci-
lius vincent & resistent: quia scient illud tempus
esse prænunciatum per prædicatores & per Scri-
pturam sacram. Nota Glos. Ostensa, &c. Sic au-
tem proceditur. Primo agitur de Scripturæ infor-
matione, quia necessaria est ad prædicandum. Se-
cundo, de prædicationis testificatione, Et dixit
mihi: Oportet te iterum. Tertio de prædicatoris
discretione, Infra 11. Et datus est mihi. Circa Pri-
mum, quia ad informationẽ prædicatoris, neces-
saria est notitia, quantum ad intellectũ, & deuo-
tio, quantum ad affectum: Primo agitur de infor-
matione quantũ ad notitiã, ex parte intellectus:
Secundo quantum ad auiditatem, ex parte affe-
ctus, Et dixit mihi: Accipe. Circa Primum, Primo
ostenditur præceptum datum Ioanni. Secundo
subditur impletio præcepti, Et abii. Dicit igitur.
& vox, supple fuit illa quæ sequitur cum subditur.
Vade, &c. *quam scilicet audiui de cælo*, id est de subli-
mitate diuinæ bonitatis, *iterum loquentem*, quia
prius audiuerat vocem angelicam, ideo dicit. Ite-
rum, dictum est enim ante Audiui vocem. Hæc
autem vox est vox Angeli qui Ioannem instrue-
bat, vt librum acciperet de manu cuiusdam An-
geli, quem prius viderat descendentem, & vide-
batur de cælo venire vox illa, vnde dicitur Audiui
de cælo, vel vox ista est Diuina admonitio, quę lo-
quitur de cælo, id est de celsitudine suæ bonitatis:
quia humanæ necessitati condescendit, *& dicentẽ
vade*, aliqui libri habent, Et vocẽ, & secundũ hoc
potest sic ordinari. Et vocem, quasi dicat, vox
quam

quam audiui, fuit illa quæ sequitur. Audiui inquã: A Iterum loquentem, &c. vt prius. Per hoc signatur quod multiplex allocutio interna, siue Angeli, siue Dei, fit prædicatori zelanti animas, & sanctè viuenti. Psal. Vox Domini præparantis ceruos. Vade, id est accede magis ad Christum, & promerere gratiam intelligentiæ elongando à mundo. Matth. 13. Abiit & vendidit omnia quæ habuit, &c. *& accipe librum apertum*, id est Scripturam per Christum impletam, fidelibus intimatam, id est pete & accipe intelligentiam scripturæ, quam Christus aperuit, & pronunciata implendo, & suis declarando, *de manu Angeli*, id est de potestate Christi, id est à Christo, qui eã habet in potestate sua. Ipse enim Christus dat suis sapien- B tiam & intelligentiam scripturæ. Prou. 2. Ex ore eius prudentia & scientia, *stantis super mare & super terram*, id est parati iuuare omnes peccatores, si ad ipsum accedant, siue sunt in maiori gradu vitiorum, siue in minori. Psal. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum. Sed obiicitur de hoc quod dicitur, Vade. Glos. Promerere Dei gratiam. Nam B. Ioannes habebat abundantiam gratiæ. Item obiicitur de hoc quod dicitur, Accipe librum Glosa. Scripturam, habebat enim intelligentiam scripturæ, cum suscepisset abunde cum aliis Spiritum sanctum illuminantem & accendentem. Respon. ad primum dicendum quod C de gratia est loqui dupliciter. Aut quantum ad gratiæ primæ donum, quod scilicet primò datur homini cum à peccatis iustificatur, & sic non accipitur quod hic dicitur. Aut quantum ad gratiæ augmentum, & sic intelligitur, licet enim abundantem gratiam suscepisset in missione Spiritus sancti, tamen poterat augeri tam gratia gratificans, quàm gratia illuminans, ad maiorem intellectum scripturæ. Item hoc dicitur ad signandũ quòd quilibet prædicator debet abũdare gratia, & magis ac magis promereri eam. Ad aliud dicẽdũ, quod licet haberet B. Ioannes, sublimis aquila, sublimem intelligentiam scripturarum, tamen augeri poterat, & quantum ad hoc potest intelligi. Item hoc dicitur, non tantum propter B. Ioan- D nem, sed etiam propter alios prædicatores, necessaria enim est eis intelligentia scripturæ: & ideo eam & eius augmentum, quærere debent à Deo. Vnde Damasc. 4. lib. 10. ca. Et qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur: Pulsemus igitur in optimam paradisum scripturarum, quæ odorifera & dulcissima & speciosissima, *& abii*, sicut mihi visum fuerat, *ad Angelum*, refert tenorem visionis, per hoc signatur, quod prædicator debet ad Christum accedere, magis ac magis per terrenorum contẽptum, & maiorem amoris affectum, & meritorum profectum; petens ab eo orando & bene operando, Librum, id est intel- E lectum scripturæ, sicut fecit B. Ioannes. Vnde dicit. Et abij, &c. Iacob. 1. Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, *& dixit mihi*, hîc agitur de auiditate affectus. Et Primo ostenditur præceptum iniunctũ Ioanni. Secundo cõpletio præcepti, Et accepi. Dicit igitur, *& dixit mihi: accipe*. Nota tenorem visionis, per hoc significatum est, quod Deus exigat à prædicatore, vt ab ipso accipiat donum intelligentiæ: quod Deus paratus est dare, & vt cum auiditate imprimat cordi, & mediteur ac inquirat, & opere obseruet, quod aliis prædicat. Dicit igitur. Et dixit mihi, scilicet Angelus, id est Christus. Accipe, scilicet librum, vt post sequitur, cum subditur, *librum*, hoc est accipe intelligentiam scripturæ, vt quid alios docere debes, hoc Dominus dicit prædicari; & si non verbo, tamen ipso facto, quando dat vel offert ei gratiam intelligentiæ. Luc. 21. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, &c. Item cum exigit præcepto vel naturali, vel in scriptura expresso, vt prædicator se præparet ad accipiendum intellectum scripturæ, vt scripturam feruenter sibi imprimat. Vnde de ignorantibus & tepidis dicitur. Isa. 56. Speculatores eius cæci omnes nescierunt vniuersi, *& deuora illum*, id est in memoria, firmiter, profunde, & auide imprimes vt ibi mediteris salubriter, & actu impleas efficaciter. Nota quod tria sunt proposita, scil. Vade, Accipe, & Deuora. Vade per desiderii & vitæ profectum. Accipe scripturæ intellectũ, Deuora per sitientem affectum. Deuorare enim librum, est in mente auide amplexari, ad considerandum deuote, & implendum in re. Vnde Ambros. Deuorare librum est scripturarum intelligentiam sect... tis visceribus recondere. Ezech. 2. Comede volumẽ istud, vel, deuora, id est cum affectu pertracta, masticando per inquisitionem, & sic transglutiẽdo vt nutriaris; quia illud quod deuoratur comeditur. Comestio autem signat masticationem difficilium in scriptura, & deuoratio auiditatem addit. Vnde Gregor. exponens illud verbum Deuora: Pertracta & intellige, id est prius mande & tunc degluti. Et nota quod sicut dicit B. Gregor. Scriptura cibus & potus est. In locis obscuris est cibus, quia mandendo & ruminando sumitur, vt hic tangitur, deuora illum. In locis autem apertis, potus est quia facile intelligitur, sicut potum sine masticatione sumimus. Prou. 5. Bibe aquam de cisterna tua. Sed quare hic potius dicit Deuora quàm Bibe? Respond. dicendum secundum B. Gregorium quod loquitur hic de difficilibus, nõ de facilibus. Difficilia autem B. Ioannes diligenter & affectuose pertractabat ad exponendũ aliis, & sic debet quilibet prædicator, *& faciet amaricari*, id est amare dolere, *ventrem tuum*, id est sensualitatem siue carnem infirmam. Sẽsualitas enim mollis est & infirma, sicut est mollior pars corporis. Sensualitas ergo per librum deuoratum amaricatur: quia cum consideratur verbum Dei ad implendum in se, generatur horror in sensualitate, seu carne: propter afflictionem, quæ intelligitur esse in obseruantia verborum. Item quando verbum Dei impletur (tunc enim deuoratur, & comeditur ad nutrimentum) sensualitas affligitur. Item cum inuestigatur verbum, vt aliis prædicetur: cum cogitatur tribulatio sustinenda, sensualitas amaricatur. Ierem. 4. Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo. Consideratio tamẽ verbi Dei, & eius impletio, dulcis est rationi. Vnde sequitur, *sed in ore tuo*, id est in mente siue ratione, quæ dicitur os, quia per eam dum masticat verbum Dei, venit nutrimentum ad animam, *erit dulce tanquam mel*, quia verbum Dei, dum deuote consideratur, & feruenter prædicatur, dulcedinem parit in mente: licet faciat amaritudinem in carne. Ezech. 3. Comedi illud, & factum est in ore meo quasi mel dulce, *& accepi librum*, id est intelligentiam scripturarum, *de manu Angeli*, id est de potestate Christi siue bonitate; quia Christus sua virtute & bonitate facit intelligere scripturam, Accepit autem quia petierat, vt supra dixit. Matth. 7. Omnis qui petit accipit, vel. De manu Angeli, id est de operatione Christi: quia ipsa Christi operatio, qua scripturam

A quam prædicauit, opere compleuit, iuuat ad intellectum scripturæ; dum quis ipsum imitando operatur de quo dicitur Act. 1. Cœpit Iesus facere & docere, *& deuoraui eum*, id est in memoria auide recondidi, quia illud quod comedendo deuoratur, cum auiditate traiicitur. Tunc enim deuorat homo librum, quando verbo Dei se satiat & outrit per impletionem verbi, sicut innuit Glossa, vel, deuoraui eum, id est operando compleui auide ad spiritus nutrimentum. Illud enim quod deuoratur comedendo, auide incorporatur ad corporis nutrimentum, vel Deuoraui secundum Gregorium, id est auide inquirendo, quasi masticando pertractaui, vt sic glutirem ad reficiẽdum.

B Et erat in ore meo, &c. id est dum ore cordis commederem considerando & pertractando auide, erat mihi dolce siue suaue; quia dulcis est sermo Dei animæ bene dispositæ dom deuote consideratur. Psal. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, vel dum opere implerem, quod est deuorate, secundum vnum modum, erat sermo Dei dum opere implebatur, dulcis in ore cordis, vbi sentitur sapor boni operis & diuini sermonis. Psal. Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, & dulciora super mel & fauum, tamen licet verbum Dei dum intra consideratur, & exterius impletur, dulce sit rationi propter feruidam caritatem ad Deum: tamen graue est sensualitati propter sensualitatem.

C Vnde sequitur, *& cum deuorassem eum*, id est mente auide recondidissem, vel inquirendo ruminassem, vel operando complessem ad notrimentum animæ, *amaricatus*, id est amara afflictione cruciatus, *venter meus*, id est sensualitas, quæ debilis est & infirma; quia dum verbum Dei consideratur, vel implendum in mortificatione carnis, vel denunciandum aliis, vnde quandoque timetur tribolatio, fit in carne horror amarus. Item quando verbum impletur opere, licet dulce sit menti quantum ad rationem: amaritudinem tamen gignit in carne, propter grauitatem pœnitẽtiæ, quæ est in verborum impletione, quia spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Matth. 26.

D Morale. Notandum circa illud, Accipe librũ, & deuora illum, hoc dicitur cuilibet Christiano. Iste enim liber est ipse Christus vel eius vita. Iob. 31. Librum scribat ipse qui iudicat. Iste liber de mano Angeli, id est de gratia & misericordia Christi accipitur. Ipse enim est qui dat seipsum ad possidendum, ad diligendum, ad meditandum, ad imitandum, facile autem potest legi in hoc libro: quia scriptus est liber iste literis grossis & legibilibos, scil. humilitate, patientia, paopertate, vilitate, innocentia, benignitate, constantia, caritate, sapientia, liuore vulnerum, & grossis guttis actiuis sanguinis immaculati, & aliis literis multis.

E Habacuc. 2. Scribe librum, explana eum super tabulas, vt percurrat qui legerit. Tabulæ istæ sunt lignũ crucis. In hoc libro sctiptum fuit stilo clauorum perforantium manus, pedes, ac latus & stilo flagellorum pertrahentium sanguinem in corpore eius. Hic liber deuoratur, qoando magna amoris auiditate, meditando ad interiora traiicitur vt anima outriatur. Debet autem deuorari; quia dulcissimos est interno affectui ad meditandum & reuoluendum, & ad seruandum perimitationem. Galat. 6. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, licet inde grauetur sensualitas. Galat. 6. Stigmata Domini Iesu, &c. Item secũdum quod de libro Scripturæ intelligitur, licet prædicatori principaliter

A dicatur Accipe librum & deuora illum, scilicet propter aliorum instructionem; tamen cuilibet fideli dicitur, vt librum scripturæ deuoret, propter propriam salutem vel per se meditando, si nouit: vel ab aliis audiendo, tunc autem deuorat, quando auide considerat. Vnde super hunc locum dicit B. Gregorius. Librum deuoramus, cum verba vitæ cum auiditate sumimus. Sunt autem qui librum accipiunt, dum apud se meditantur, vel ab alio audiunt, sed non deuorãt, quia auidi vel affectuosi non sunt & implere negligunt, & ideo ieiuni multi legunt, & ab ipsa lectione ieiuni sunt. Multi audiunt, & post vocem vacui & ieiuni recedũt. Qui autem librum deuorat, licet sensuali-

B tas abhorreat, & eam impletio verborũ affligat: tamen liber deooratus, id est verbum auide in mẽte impressum, dulcedinem facit in ore affectionis interius, vt dictum est supra. Vnde Gregor. super hunc locum, Veritatis pabulum dulciter intrinsecus ruminant. Item etiam dulcedinem introducit in ore exterius, dum dulci affectu salobria proponit aliis. Vnde super hunc locum Greg. Deeorum ore prædicatio tanto audientibus dulcis est, quanto eorũ actio suis prædicationibus nota est. Nam sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intra conscientiam remordet, *& dixit mihi, oportet te*, hic agitur de restitutione prædicationis, & intelligitur hic de ipsa persona beati Ioan-

C nis. Dicit ergo, *& dixit mihi*, scil. Angelos, *oportet te*, quia Dei voluntas, quam te eius seruum oportet implere, oportet etiam quia hominibus necessarium, *Prophetare*, id est prædicare. Prophetare enim quandoque accipitur pro prædicare, vt 1. Cor. 14. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, *iterum*, prius enim ante relegationem prædicauerat: & ab exilio in quo hæc vidit & scripsit libetandus erat. Non erat autem paucis prædicaturus. Vnde subditur, *populis & gentibus*. Prædicauit enim tam minoribus quã maioribus. Maiores inquam secundum gradum altissimum, qui vocantur hic Reges. Minores

D sunt omnes qui eis subsunt. Isti autem sunt de Iudæis, & nomine Populorum, quia nomen Populi eis appropriatur quandoque sicut Gentilibus nomen Gentis, aut de gentilibus. Et sic sunt Gentes & Linguæ. Sed per hoc quod dicitur, *gentes*, ostenditur diuersitas nationum & regionum, per hoc verò quòd dicitur, *& linguis*, subdiuidit quod dixerat Gentibus, vt in voo regno est vna gens, & tameo diuersa idiomata: & ita sub vna gente, sunt diuersarum lingoarum homines. Beatus igitur Ioannes, postquam redijt ab exilio in Asiam, prædicauit multum; qoia & Iudæis & Gentilibus, tam Regibus, quàm subiectis & hoc vel verbo vel scripto. Cum enim redijt de Pathmos in

E Asiam, inuenit Asiam corruptam per hæreses in multis. Vnde instanter prædicauit, Euangelium scripsit, io quo errores destruxit, & omnes in veritate instruxit. In ipso Ioanne intelliguntur alii prædicatores, quos Dominus ante tempus Antichristi, vult instanter prædicare; maioribos & minoribus, etiam postquam diu laborauerunt vel aduersa sustinuerunt. Vnde dicitur Per Angelum, per quem Christus signatur: Oportet te iterum prophetare, &c. quia Christus præcipit prædicatoribus annonciare verbum Dei. Vnde dicit per Apostolum. 2. Timoth. 4. Prædica verbum, insta opportune, importune.

CAP.

CAP. XI.

ET datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi: Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo: atrium autem quod est intra templum, eiice foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est Gentibus, & Ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus: & dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra, in conspectu Domini terræ stantia. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum: & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas, conuertendi eas in sanguinem: & percutere terram omni plaga, quotiescunque voluerint. Et cùm finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abysso, faciet aduersum eos bellum, & vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus est. Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidium: & corpora eorum non sinent poni in monumentis: & inhabitantes terram, gaudebunt super illos, & iucundabuntur, & munera mittent inuicem; quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos, qui habitabant super terram. Et post dies tres & dimidium, spiritus vitæ à Deo intrauit in eos: & steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cælo, dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube, & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam Deo cæli. Væ secundum abiit, & ecce væ tertium venit cito. Et septimus Angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo dicentes: Factum est regnum huiusmūdi Domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum, Amen. Et vigintiquatuor seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes. Gratias agimus tibi Domine Deus noster omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es; quia accepisti virtutem tuā
A magnam, & regnasti. Et iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem seruis tuis prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuum, pusillis, & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram. Et apertum est templum Dei in cælo, & visa est Arca testamenti eius in templo eius, & facta sunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.

CAP. XI.

B ET *datus est mihi calamus*, hic agitur de prædicantis discretione, quia discrete prædicandum est, iuxta capacitatem audientium, & qualitatem vitæ ipsorum. Et Primo agitur de discretione, quantum ad ipsius discretionis donum, quod scilicet datur à Deo. Secundo quantum ad doni vsum, Et dictum est mihi. Dicit igitur, *&* *datus est mihi*, per hoc patet quod discretio prædicatoris, qua nouit non solum quid sit prædicandum, sed etiam qualiter, & quibus, & quando, & quantum donum Dei est. Iob. 38. Quis dedit gallo intelligentiam? super quem locum dicit beatus Gregorius. Veritatis doctori, discretionis
C virtus, vt nouerit quibus, quid, quando, vel quomodo inserat, Diuinitus ministratur, *calamus*, id est discretio, sicut enim mediante calamo apto & disposito bene scribitur, sic mediante discretione conuenienter & salubriter scribitur verbum Dei in cordibus auditorum, quia non omnia omnibus conueniunt. Vnde Gregorius. Non vna eademque cunctis exhortatio conuenit: quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Item sicut calamus, nisi interius incaustum habeat non scribit: sic & discretio prædicatoris in intellectu, nisi repleatur gratia, in affectu vacua remanet, nec affectum habet. Psalm. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis. Item sicut ca-
D lamo recte mensuratur res, sic recta discretione mensurat prædicator hominum capacitatem & vitæ qualitatem, vnde sequitur, *metire*. Ezechiel. 40. Calamus mensuræ in manu eius, *similis virgæ*, quia si vera est discretio, recta est, & facit recte docere; secundum conditionem rei ac personæ & temporis, & tunc ad modum virgæ, recta est. Item virga est instrumentum regiminis, similiter per discretionem alii docendo bene reguntur. Psal. Virga directionis, virga regni tui. Item facit Reges eos, qui bene & discrete alios docent, vnde hæc est virga sceptrum regale, vt Glos. tangit. Nota quod calamus discretionis, non est re-
E ctus vt virga, quando tam parua est discretionis regula, vt regulare prædicatores non possunt. Item si vtitur discretione, vel propter fauorem secularem, vel propter substantiam, vel gloriam temporalem, non est calamus rectus. 2. Cor. 4. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Dominum Iesum, valde autem necessaria est rectitudo: sed etiam quantum ad exequutionem, quia quādoque vnus recipit quod alius contemnit. Sæpe alicui obest, quod alteri prodest. Vnde Gregorius: Sæpe aliis officiunt quæ aliis prosunt; pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum, *& dictum est mihi*, hic agitur de discretione quantum ad vsum. Debet enim prædicator, per normam discretionis, quibusdam sa-

pienter doctrinam dare, aliis verò omnino subtrahere; qui scilicet contemnunt. Vnde Primo agitur de vsu discretionis, quantum ad prædicationis conuenientem distributionem. Secundo quantum ad eiusdem omnimodam subtractionem, Atrium autem. Circa primum: Primo ostēditur quoddam præambulum. Secundo ostenditur vsus discretionis in informatione fideliom. Et metire. Dicit igitor, *& dictum est mihi*, audiebat vocem sibi dicentem, *surge*, id est, erige te, vel prepara ad prædicandum, hoc enim præambulum, exigitur ad actum discretum prædicandi. Per hoc nanque quod Ioanni dictum est, Sorge, signatur quod prædicator prius debet se erigere virtutibus, per vitæ rectitudinem & proficiendi zelum, deposito mentis torpore, vt prius alios erigat per verbum. Exechiel. 3. Surge & egredere in campum, *& metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo*, tria iubet, Metiri, scilicet templum, per quod intelligitur Ecclesia. Item altare, quod est Christus: Rursus adorantes in templo, id est eos qui adorare debent in Ecclesia. Metiri templum est, per donum discretionis statum Ecclesiæ prudenter considerare, secundum capacitatis diuersitatem, vt prædicentur maiora prouectis, facilia verò simplicibus. 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis dedi potum non escam. Et 1. Cor. 2. Sapiētiam loquimur inter perfectos. Item secundum vitæ qualitatem, & sic iuxta capacitatem intelligentiæ & qualitatē, doctrinam ministrare; quia aliter est prædicandum iustis, aliter eis qui nō recte ambulare videntur, aliter secularibus, aliter religiosis, aliter clericis, aliter laïcis, aliter superhis, aliter voluptuosis, aliter copidis, aliter fidelibus, aliter infidelibus. Vnde Gregorius. Sanctus quisque prædicator, prius in auditoribus suis qualitatem vitæ considerat, & tunc demum ad erudiendom vocem prædicationis format. Metiri altare, est considerare quæ sunt dicenda de Christo, & sic ea aliis proponere; quia non omnia quæ sunt de Christo, sunt omnibus communiter prædicanda: quia vel non intelligerent vel male intelligerent, vel non inde proficerent. Magna enim est discretio necessaria circa prædicanda. Vnde Greg. Considerare debemus quid loquamur, vt sermo noster sale gratiæ sit semper conditus. Metiri adorantes in templo, scil. eos qui adoraturi sunt vel adorare deberent; est fidelium, qui sunt in Ecclesia, capacitatem & vitæ qualitatem considerare, & sic eos instruere, qualiter Deum in vnitatem Ecclesiæ venerentur. Dicit igitur. Metire templom, id est, calamo discretionis mensura, & considera ecclesiam catholicam, in qua Deus sicut in suo tēplo colitur, attendens singulorum capacitatem & vitæ qualitatem; & sic prædica & per hoc Ecclesiā magis ac magis ædifica, vt sit amplius templū Dei. Greg. Pēsare debet doctor quid loquatur, cui loquatur, quando loquatur, & qualiter loquatur, si enim vnum defuerit, locutio apta non erit. Et altare, id est Christum, super quo, in templo Ecclesiæ, offerre debemus munera nostra inquantum est Deus, & Patri, & Spiritui sancto. De hoc altari. Exod. 20. Quasi dicat. Mensura & considera quæ sunt Ecclesiæ prædicanda de Christo & sic prædica, & prædicando fac vt Christus sit Ecclesiæ in altare. Et metire adorantes in eo, scilicet in templo, id est considera modum fidelium & prædicando doce qualiter in Ecclesia, quæ est templum Dei, adorent: id est Deum humiliter & deuote vene-

A rentur, & potest hoc intelligi, de adoratione speciali, vt cum quis se deuote humiliat coram maiestate diuina. Psal. Venite adoremus & procidamus ante Deum. Vel de adoratione generali, secundum quod seruire Deo humiliter & deuote est ipsum adorare, hoc autem habet fieri in templo, id est in Ecclesiæ vnitate. Vnde Gregorius: Sola est Ecclesia in qua bonum opus fructuose peragitur, *atrium autem*, hîc agitur de discretionis vsu, quantum ad prædicationis sobtractionem, quia doctrina subtrahitur obstinatis. Primo, præcipitur prædicationis subtractio. Secundo dicitur ratio subtractionis, Quoniam datum est. Circa Primum, quia mali in malo obstinati merentur ab
B Ecclesia separari, & à doctrina salutis elongari: ideo Primo iniungitur Ioanni subtrahere peruersis ecclesiasticam communionem. Secundo subtrahere salutis prædicationem. Dicit igitur, *atriū autem*, quasi dicat, beneuolos cum discretiooe informa. Atrium, autem, idest falsos Christianos qui ficti sunt in malo indurati, simulantes se esse de ecclesia, cum non sint, hos comparat Atrio, quia dicunt se adhærere Ecclesiæ; sicut Atrium adhęret templo, tamen non pertinent ad Eccclesiam secundum veritatem: vnde dicuntur esse foris tēplum. Item quia sicut Atrium sanctum est, tamē in eo sepeliontur cadauera: ita isti fuerunt aliquando sacramentaliter sanctificati per baptis-
C mum, cum intus fœtent, fœtore vitiorum, *quod est foris templum*, id est extra Ecclesiam iuncto, licet non numero, quantum ad speciem exteriorem, *eiice foras*, id est excommunicando ostende esse foras secundum Glos. hæc eiectio quæ fit per excōmunicationem signata fuit per eiectionem Adæ de paradiso. Genes. 3. Et in eiectione Agar ancillæ Saræ. Genes. 21. Galat. 4. Eiice ancillam, vel Eiice, id est prædica esse foras, & non esse de fidelium numero, secundum veritatem. Ieremiæ 15. Eiice illos à facie mea. Quasi dicat. Illos qui sunt falsi Christiani, simulantes se esse veros filios Ecclesiæ, cum non sint: quia vel fide carent, vel si fidem habent, in moribus prauis obstinati sunt, manifesta esse extra Ecclesiam, vel excommuni-
D cando vel prædicando. Sed quomodo dicitur Atrium quod est foris templum, eiici foras? Quod enim extra est, quomodo eiici potest? Item quomodo dicitur eiice excommunicando secundum Glos. cum excommunicatio non ita cito sit ferenda, cum vel non est certa contumacia, vel quando aliud remediū potest haberi? Item fit ne aliud per excommunicationem, nisi quod ostenduntur esse extra Ecclesiam? videtur quod non, per Glos. quæ dicit Excommunicando ostende esse foras. Itē eiectio de Ecclesia fit per mortale. Eo enim ipso quo peccat quis mortaliter eiicit se de vnitate fidelium, quæ est per gratiam & caritatem. Sed contra, quia excommunicare, est extra communionem ponere. Item. 1. Cor. 5. Quid enim mihi
E de his qui foris sunt iudicare? ergo non potest eos qui foris sunt excommunicare. Respond. Ad primum dicendum quòd Atrium quod est foris secōdum veritatem precipitur eiici quantum ad manifestationem, id est manifestari esse foras, quod fit excommunicando, vt dicit Glos. vel prædicando: vel qoi sont extra Ecclesiā quantum ad cōmunionē caritatis; quia non sunt sub vnitate gratiæ & caritatis, cum fidelibos præcipiuntur eiici, per exclusionē à communione Christianæ societatis, quæ est insimul loquendo, bibendo, comedendo, & simul sacramenta Ecclesiæ participando, quæ

exclusio fit per excõmunicationem. Ad aliud dicendum quo hîc loquitur de obstinatis qui cessare uolunt, nec ad statum gratiæ redire: & quorum crimen notorium, vel legitimis testibus probatum vel confessione propria in iudicio detectũ, & non inuenitur aliud efficax remedium. Licet enim breui sermone dicatur Eiice, intelligendæ sunt tamẽ, in præcepto Diuino, vel angelico, circumstantiæ debitæ, quas debet attendere qui excõmunicat. Hic enim ostenditur quod spirituali gladio Ecclesiæ, sunt feriendi, qui à magnis offensis contemnunt corrigi. Hoc tamen nihilominus ad personam beati Ioannis pertinere videtur, qui multos peruersos, post regressum de exilio, in Ecclesiis Asianis inuenit. Ad aliud dicendũ quod triplex est cõmunio fideliũ in Ecclesia, scil. Vnitiuæ caritatis. Itẽ Sacramentalis participationis, scil. quia cõmunicant in sacramentorum participatione. Item Christianæ societatis, scil. tam in sacramentorũ participatione, quàm in conuersando per mutuam loquelam, cibum & potum, & sic in aliis. Et secundum hoc est triplex excõmunicatio siue eiectio de Ecclesia: Vna est per quodlibet mortale, quod tollit primam cõmunionem; quãtum ad hanc nihil facit excommunicatio primo & per se, nisi quod eam manifestat, & sic accipit Glos. Alia est excommunicatio siue eiectio quæ dicitur minor, & hæc tollit secundum cõmunionem, scil. sacramentorum: sed de hac sola non est hic sermo, hanc tamen eiectionem facit Ecclesia ferendo excommunicationem minorem. Tertia est, quæ dicitur excommunicatio maior, quæ priuat sacramentis & suffragiis Ecclesiæ & societate fidelium in loquela, & in aliis huiusmodi; nisi in casibus à Iure exceptis, & hanc eiectionem facit Ecclesia propter peruersitatem malorum vt corrigantur propter confusionem & damni considerationem, vel vt alij, ne attentent similia, terreantur, & hanc eiectionem ostendit Glos. cum ponit ipsum vocabulum excõmunicationis. Quãtum ergo ad primam eiectionem, nõ fit aliud per excõmunicationem, quàm ostensio illius eiectionis factæ per mortale, quæ obiectio prius facta, declaratur magis per excommunicationem maiorem. Non enim videtur aliquatenus ferenda, nisi pro mortali; tamen simpliciter plus fit per excommucicationem, quàm ostensio, scil. exclusio à Christiana societate, vt dictum est. Ad Glos. patet, quia cum dicit Glos. Ostende esse foras, loquitur quantum ad primam eiectionem; tamen per hoc quod dicit excommunicando, ostendit quod plus est ibi quàm ostensio. Ad aliud patet, quia obiicitur de prima eiectione, & illam nõ facit Ecclesia, sed declarat. Secũdam autem & tertiam declarat & facit. Ad aliud dicendum quod hîc loquitur de hîs qui aliquo modo sunt intus; scil. quia susceperunt Ecclesiæ sacramenta, saltẽ baptismum, & ideo Ecclesia eos excommunicat, cum magna causa hoc exigit. Vnde hæretici excommunicantur. Apostolus autem loquitur de eis qui omnino sunt foris, nec vnquam intus fuerunt; quia pagani sunt, & tales non iudicat feriẽdo gladio spirituali, *& ne metiaris illud*, id est nullam circa eos discretionem adhibeas ad prædicandum, sed omnino prædicationem subtrahe; quia non sunt dandæ margaritæ ante porcos. Matth. 7. Aliter per calamum potest intelligi Scriptura secundum Glos. quia calamo metitur quis, longitudinem, latitudinem, & altitudinem construendæ domus: sic qui habet scripturæ in-

A telligentiam, metitur cum ea singulorum capacitatem: vt maioribus maiora, minoribus minora proponat. Exod. 22. Si quis aperuerit cisternam & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos aut asinus in eam: reddet Dominus cisternæ pretium iumentorum. Cisterna est Scriptura, bos & asinus fidelis & infidelis, cadere in cisternam, est cadere in errorem, & qui stultè, quod non debuit, prædicauit: tenetur ad restitutionem animarum in multis casibus. Item quia Scriptura sacra, quasi calamo scribitur in anima, fides, caritas, & alia bona. Item sicut calamus non scribit, nisi habeat incaustum in se: sic nec Scriptura scribit virtutes in anima, nisi adiungatur ei gratia. Item de bona **B** litera nõ laudatur calamus, sed manus: sic de bona prædicatione Scripturæ non est laudandus prædicator sed Spiritus sanctus. Vnde beatus Bernardus. De bona literæ tornatura, laudatur manꝰ nõ calamus: sic de bona sẽtẽtia, nõ laudatur prædicator, sed spiritus, & dicit Datus est, quia Scriptura sacra donum Dei est. Ecclesiast. 1. Omnis sapientia à Domino Deo est. Similis virgæ, propter rectitudinem. Prouerbior. 8. Recti sunt sermones mei, &c. Item propter dignitatem: quia reges constituit, quia virga sceptralis, signum est dignitatis regalis. Prouerbiorum 8. Per me reges regnant. Propter flexibilitatem, in omnem **C** expositionem conuenientem. Daniel. 12. Et multiplex erit scientia. Et dictum est, &c. Metire, scilicet calamo scripturæ, quia scriptura docet capacitatem hominum & sic prædicare. Ioan. 16. multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Templum, &c. vt prius, *quoniam datum est*, hîc ponitur ratio quare non est eis prædicandum: quia conformes sunt in vita Gentilibus. Vnde verbum non reciperent ad salutem, sed contemnerent. Dicit igitur. Quoniam, quasi dicat, ideo non prædices falsis Christianis obstinatis. Quoniam datum est, scilicet Atrium *gentibus*, id est Deo eos deserente, facti sunt similes Gentilibus in vitiorum profunditate sepultis, & ideo conculcarent margaritas. Psalm. **D** commixti sunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum, *& ciuitatem*, hîc ponitur consolatio ex futura fidei testificatione, quæ fiet per Enoch & Heliam, qui tempore Antichristi fortiter testificabuntur, veritatem catholicam prædicando: & hoc est in consolationem fidelibus etiam qui sunt ante tempus Antichristi, & erit in consolationem eis, qui tunc erunt. Primo autem tangitur futura tribulatio Ecclesiæ. Secundo ostenditur consolatio in tribulatione, Et dabo. Dicit igitur, *& ciuitatem sanctam*, scilicet Ecclesiam fidelium, quæ est ciuium vnitas, per fidei & caritatis vniformitatem. Psal. Gloriosa dicta sunt de te, Ciuitas Dei, quæ sancta est coniunctione ad **E** sponsum, qui est sanctus sanctorum, sanctificata sanguine sponsi. Ephes. 5. Christus dilexit Ecclesiam & semetipsum tradidit pro ea vt illam sanctificaret, &c. *calcabunt*, scilicet Gentiles, id est persequentur, & suppeditabunt temporaliter & corporaliter. Et dicit Calcabunt, non comminuent: sed sicut silex cum calcatur pedibus elimatur. Ezechielis 3. Vt adamantem & silicem dedi te. Proficiunt enim iusti ex persecutionibus. 2. Cor. 12. Cum autẽ infirmor, tunc fortior sum & potens; *mensibus quadraginta duobus*, idest tribus annis & dimidio, secundũ computationem anni Solaris. Nã tribus annis & dimidio regnabit Antichristus, & per se & per suos Ecclesiã persequetur sicut

Christus tanto tempore prædicauit, vt dicit Glos. A Daniel. 7. Tradentur in manu eius vsque ad tempus & tempora & dimidium temporis. Præterea sicut populus Israël quadraginta duabus mansionibus peruenit ad terram promissionum. Numeri 33. Et in illis mansionibus multa mala prius sustinuit ab hostibus: ita Ecclesia per persecutiones quas in istis quadraginta duobus mensibus sustinebit, perueniet ad terram viuentium. Omnia enim in figuram contingebant illis. 1. Cor. 10. Et Nota, quod post quam dictum est Ioanni qualiter debet prædicare post reditum de exilio: redit ad describendum statum Ecclesiæ sub tempore Antichristi, de quo principaliter in hac parte intendit. De quo & supra 9. cœperat loqui, & B ostendit quantum illa persecutio durabit, deinde subdit consolationem fidelium, cum subdit, *& dabo*, agens autem de Helia & Enoch, qui erunt in magnam consolationem fidelibus, procedit sic: Primo agit de eorum prædicatione. Secundo de potestate, Hi habent potestatem. Tertio de passione, & cum finierint. Quarto de retributione, Et post tres dies & dimidium. Circa primum. Primo agit de ipsa eorum prædicatione. Secundum de adiunctis prædicationi, quæ scilicet eorum prædicationem commendabilem, reddent, Amicti, &c. quia in prædicatione ad actum prædicationis reddendum commẽdabilem, mul- C ta concurrere debent. Circa prædicationem verò tria tanguntur. Primum est Gratia ad prædicandũ, Dabo. Secundum ipse actus prædicandi, Et prophetabunt. Tertiũ duratio prædicationis, Diebus, &c. Dicit igitur, *& dabo*, quasi dicat, ita calcabuntur fideles, & in illa tribulatione, *dabo duobus testibus meis*, scilicet Heliæ & Enoch, vt dicit Glos. qui nunc sunt in paradiso terrestri, & tunc, scilicet tempore Antichristi, venient in publicum ad testificandum veritatem catholicam, & cum suum testimonium finierint, interficiet eos Antichristus, vt infra eodem dicitur. Per hoc quod dicit Duobus ostendit sufficientiam testium. Matth. 18. In ore duorum vel trium te- D stium stabit omne verbum, vel duobus, quia de duobus testimonium perhibebunt in Christo, scilicet quod est Deus & homo, vel de duobus, scilicet de magnificatione Christi, & reprobatione Antichristi. Testes autem Christi erunt hi duo, & in vita recte viuendo, & recte docendo: & in morte pro Christo patiendo vnde & secundum Haymonem duplex martyrium erit in eis, Alterum in mente, multa enim erit angustia eorum pro his quæ videbunt, & multa aduersa sustinebunt. Alterum in carne. De Enoch dicitur. Genes. 5. Ambulauit Enoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. De Helia. 4. Reg. 2. Ascendit Helias per turbinem in cælum. Quid E autem est daturus Dominus, non dicitur; sed intelligitur gratia ad prædicandum & idoneitas ad testificandum. Non autem dicitur, quid eis dabit quia non est facile narrabile. Magna enim dabitur eis gratia ad testificandum conuenienter de Christo. Vnde in hoc quod donum non exprimitur, intelligitur magnitudo doni. Similiter dicitur in Psal. Ponam in salutari, non dicitur quid ponet, *& prophetabunt*, id est prædicabunt, sicut accipitur. 1. Corinth. 14. Nam qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem. Per eorum autem prædicationem, conuertentur Iudæi qui tunc erunt & intelligent se fuisse deceptos, expectando suum messiam. Roborabuntur etiam per eos multi fideles in fide Ecclesiæ. Vnde beatus Gregorius: Temporibus Antichristi, gentibus ad plenum susceptis, Helia & Enoch prædicantibus, quotquot ex plebe Iudaica fuerint inuenti conuertentur, & fideles quique roborati, in soliditate sanctæ Ecclesiæ persistent, hoc etiam dicitur sicut dicit Gregorius de Helia per Malachiam. Malach. 1. Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, &c. *diebus mille ducentis sexaginta*, id est tribus annis & dimidio, sicut Christus prædicauit tanto tempore, vt dicit Glos. Notandum tamen quod iste numerus dierum non complet per integrum tres annos & dimidium, vt dicit alia Glos. imò deficiunt viginti vnum dies: sicut & Christus non compleuit dimidium annum prædicationis post tres annos quibus prædicauerat, quia Christus post quam fuit baptizatus superuixit tribus annis & dimidio, non tamen integro; quia pro dimidio anno computatur tantum temporis quantum de Epiphania Domini vsque ad Pascha, tamen scriptura non facit vim sæpe de minutiis, vnde posito maiori numero, non fit vis de minori. Vnde ponuntur tres anni & dimidius, licet ille dimidius non sit integre completus. Per istos duos, qui tunc prædicabunt, intelliguntur etiam alij qui prædicabunt similiter illo tempore vt vult Glossa. Enoch enim interpretatur dedicatio. Vnde signat sanctos prædicatores illius temporis, qui erunt Deo sanctitate amoris dedicati, & alios dedicabunt. Helias interpretatur Robustus dominator, & signat eosdem prædicatores, qui sibi ipsis, & omni vitio dominabuntur. Prouerbiorum 12. Manus fortium dominabuntur. Sed potest quæri de Helia & Enoch, ad quid translati sunt in paradisum, cum alij homines non tam longo tempore viuant? Item quomodo ibi viuunt? Item si morituri sunt, ad quid tam diu protenditur vita eorum, cum diu viuere quædam afflictio sit? Item quare isti specialius mittentur ad prædicandum tempore Antichristi, quia de his specialius fit mentio, licet & alij sunt qui prædicent? vt innuit Glos. Respond. ad Primum videtur dicendum secundum beatum Gregorium, quod ideo ibi positi sunt ex Diuina voluntate, vt ibi seruentur ad testificandum tempore Antichristi, nomen Christi & fidei Catholicæ veritatem. Tunc enim procedent in medium & ita fortiter & fideliter prædicabunt quod mortem propter hoc ab Antichristo sustinebunt. Vnde Gregorius in Gregoriano & habetur in Morali. Tam crudelia ac dura Antichristus facturus est, vt priores patres qui in eius expugnatione seruati sunt, carnalis mortis dolore transfigat. Loquitur autem de Helia & Enoch. Vnde ibi dicit. Helias & Enoch in exprobrationem Antichristi reducentur ad medium, hoc etiam dicit Magister in Historiis super Genesim. Ad aliud dicendum, quod creduntur in paradiso vesci ligno vitæ: viuunt autem in magna quiete carnis & spiritus, & dant operam delectationi, quæ est ad Deum. Vnde de Helia dicit Beatus Gregorius in Gregoriano: In cælum aërium, quod terræ est proximum, Helias subleuatus legitur, vt in quandam terræ secretam regionem repente duceretur, vbi in magna iam carnis & spiritus quiete viueret, quousque in fine mundi redeat & mortis debitum soluat. Vult etiam Augustinus 9. lib. super Genesim, quod quasi in quodam medio statu sunt inter statum vitæ, quem habent alij mortales, & inter statum gloriæ. Ad aliud patet iam

quod

qood secundum Gregoriom adhoc videntur ibi Diuina voluntate tam longo tempore viuere, vt tempore Antichristi testificentur efficaciter nomen Christi. Nec eorum vita longa est eis afflictio sicot est in aliis bominibus multis: quia secundum animam sunt in iocunditate quietis internæ sicot vult Gregor. & etiam secundum corpus habent quietem; in fine tamen multa amarissima sustinebunt cum prædicabunt. Ad aliod videtur dicendum, quod ideo specialius isti mittentur, qoàm alij sint Zelantes pro veritate catholica tempore Antichristi: quia scil. vnos est de tempore ante Legem, scilicet Enoch; alius de tempore sub Lege, & per hoc erit eorum testimonium solidom, quod homines antiqoorum temporum secundum diuersos temporum status, de quibus in Scriptura legitur, quod translati fuerunt & qoorum vita per Scripturam commendatur, de Christo cum magna soliditare animi testificabuntur: & ita homines cuiuslibet temporis dabūt testimonium Christo, & contradicent Antichristo, Enoch qui pertinet ad tempus ante Legem; Helias, qui est de rempore Legis, & Christiani prædicatores, qui erunt de tempore gratiæ, *amicti*, hîc agitur de adiunctis prædicatiooi eorum, per qoæ eorum prædicatio commendabilis reddetur. Extolluotur aotem hîc quantum ad multa, quibos eorum prædicatio fulcietur. Primum est, bumilitas austeræ pœnitentiæ. Secundum est iunnctio perfectæ gratiæ, hi sunt duæ oliuæ. Tertiū diffusio caritatis publicæ, Et duo candelabra. Quartum feruor affectionis denotæ, In conspectu. Quintum virtus inuictæ constantiæ. Et si quis voluerit nocere. Sextum pondus Diuinæ beneuolentiæ, Et si quis velit eos lædere, hæc prædicta florebunt in eis, agent enim in corpore ingentem pœnitentiam, habebunt in anima perfectam gratiam, dabunt aliis claritatem apertam, verbo, scilicet & exemplo, babebunt ad Deum affectionē intimam, tenebunt ad persecutores immobilem constantiam, & in his omnibus obtinebunt acceptabilitatem diuinam, quod patebit in pœna persecutorum. Dicit igitur, *amicti*, quasi dicat, prædicabunt ipsi, dico Amicti, id est cooperti siue induti, *saccis*, id est vilibos pannis. In præconibus eaum secondi aduentus, erit vilitas habitus exterioris indicium humilitatis & sanctitatis, sicut in præcone primi aduentus. De qoo Marci 1. Erat Ioannes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos eius. Prædicabunt enim Helias & Enoch, pœnitentiam, & exemplo eam ostendent, sicut dicit Glos. Item in boc notatur qood vltimis temporibus Ecclesia reuertetur ad humilitatem primi status. Item per saccum intelligitur humilitas & austeritas pœnitentiæ, quæ erit in Helia & Eooch; & quæ vlterius debent esse in viro pœnitente. Gregorius. Si abiectio vilis indumenti virtus non esset, Euangelista ram vigilanter non diceret de Ioanne Baptista: Erat indutus pilis cameli, *hi sunt duæ oliuæ*, id est duæ arbores spirituales vnctionem gratiæ perfectæ in se habentes, & aliis mysterialiter dantes. Oliua est arbor in qua inuenitur oleū. Per Oleum quod supernatat aliis liquoribus signatur gratia & virtutes & dona, quia hæc omnibus bonis temporalibus & corporalibus supereminent & animam inongunt & pinguem faciunt. Psal. Sicut adipe & pinguedine, &c. Magna enim gratia erit in eis Zachariæ 4. Quid sunt duæ oliuæ istæ? &c. Per hoc etiam ostenditur quod prædicator debet ha-

A bere excellenter dona gratiæ. Nota quod ad hoc quod aliquis sit idoneus testis, requiritur qood habeat veritatis notitiam. Item quod habeat fidelitatem & audaciam: quia si veritatem quam sciret dimidiaret vel cælaret, & non fideliter & audacter diceret testimonium; bonus testis non esset. Item qood non posset replicari contra eius vitam. Hæc tria ostenduntur, de his testibus, scil. Helia & Enoch. Primum per hoc qood dicitur: Dabo, scilicet gratiam prædicandi & ea quæ ad actum prædicandi concurrunt. Item etiam quæ est notitia mentis diuinæ. Secūdum per hoc quod dicitur: Testibus meis; quia testis non est, qui in dicendo testimoniom fidelis non est. Tertium per B hoc quod dicitur: Amicti, & cætera qoæ sequuntur, *& duo candelabra*, id est dantes aliis lumen, quasi apertum & publicum, scil. verbo & exemplo manifesto, sicut candelabrum manifeste lomen suum ostendit. Gregorius. Helias & Enoch, vterqoe per Zachariam duæ oliuæ, & per Ioannem duo candelabra nominantur. Per hoc aotem notatur lumen apertum doctrinæ & vitæ, quod debet esse in prædicatoribus. Matth. 5. Vos estis lux mundi. Item: Luceat lox vestra coram hominibus, *in conspectu Dei*, hîc ostenditur feruor affectionis deuotæ. Vnde dicit: *stantes*, per rectitudinem & promptitudinem affectionis, & eleuationem mentis, *in conspectu Domini terræ*, id est in conspectu C Dei qui est dominator totius orbis terrarū, quasi dicat: Prompti erunt implere beneplacitum vniuersalis dominatoris: nec in sua actione intendent, nisi vt placeant diuino conspectui, vel secundum Haymonem: Sancti intimæ contemplationi conditoris inhærent, propter hæc omnia dicitur quod stabunt in conspectu Dei. Item per hoc quod dicitur Domini terræ, confutatur error hæreticorum, qui dicunt quod corporalia non sint à Deo: sed à principe tenebrarum, si hoc esset, non esset Deus Dominus terræ. Item per hoc cōfutatur superbia Antichristi, qoi se dicet Dominom terræ, cum solus Deus sit verus vniuersorum Dominos. Zachariæ 4. Isti sunt duo filij D olei, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ. Hic informatur prędicator, vt habeat rectam intentionem. 2. Cor. 1. Non sumus (sicut plurimi) adulterantes verbum Dei, vt sit promptus ad diuinæ voluntatis impletionem. Ephes. 6. Facientes voluntatem Dei ex animo, vt sit etiam erectus in sursum per contemplationem. Philipp. 3. Nostra autem conoersatio in cælis est, *& si quis*, hîc ostenditur eorum inuicta constantia in confessione veritatis, quasi dicat: si qui velint eos peruertere per virtutem verbi Diuini confutabunt ipsos, nec aliquatenus desistent à proposito. Vnde dicit: *& si quis*, de numero malorum, *voluerit nocere eis*, scilicet spiritualiter, scilicet à propo E sito reuocare, *ignis*, id est spiritualis virtus Diuini verbi, quæ comparatur igni; quia bonos accendit & impios quasi consumit dum eos retundit & refellit, *exiet de ore eorum*, ad confutandom peruersos, *& deuorabit inimicos eorum*, id est quasi deuoratos reddet, dum eos refellet, & impotentes offendet ad resistendum. Lucæ vigesimo secundo. Dabo vobis os & sapientiam cui oon poterunt resistere omnes aduersarii vestri. Ieremiæ quinto. Dabo verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos, vel Ignis, id est spiritualis sententia de æterno ardore. Exiet, de ore eorum, comminando vel prædicendo eis pœnam æternam constan-

ter, ſicut legitur de multis Martyribus. Et deuorabit eos, id eſt damnabit, id eſt damnandos eſſe oſtendet, quaſi dicat; perſuaſionibus prauitatis conſtanter comminabuntur, vel prædicent pœnam æternam, nec aliquatenus acquieſcent. In hoc datur prædicatoribus exemplum conſtantiç, vt propter metum non cedant. Vnde de Helia dicitur Eccleſiaſt. 48. Verbum illius quaſi facula ardebat, & ſequitur: In diebus ſuis non pertimuit principem, nec ſuperauit eum verbum aliquod. Sic etiam erit tempore antichriſti, *& ſi quis voluerit eos lædere*, ſcilicet morte corporali, vt Antichriſtus, quando inueniet eos inflexibiles, *ſic*, id eſt ſine ſententia, ſcilicet ſententia mortis: licet illa quam inferunt ſit corporalis, illa quam ſuſtinebunt ſit ſpiritualis & æterna, *oportet eum occidi*, ſcilicet morte æterna. Matthæi vigeſimo ſexto. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. Dominus enim interfectores electorum obſtinatos damnabit, & hoc complebitur ſpiritualiter in Antichriſto. 2. Theſſal. 2. Quem Dominus Ieſus interficiet, &c. In hoc autem manifeſtatur beneuolentia Diuini amoris ad electos; quia non ſuſtinet eorum occiſionem tranſire inultam. Hoc autem quod hic dicitur, differt ab eo quod dicitur antè immediatè; quia ibi agitur de nocumento ſpirituali, hîc verò de læſione corporali, *hi habent*, hîc agitur de eorum poteſtate, quæ oſtenditur quantum ad tria. Primo quantum ad cæli clauſionem. Secundo quantum ad aquarum mutationem, Et poteſtatem. Tertio, quantum ad plagarum immiſſionem, ibi, Et percutere terram. Dicit igitur, *hi*, ſcilicet Helias & Enoch, *habent*, loquitur pro tempore Antichriſti, id eſt habebunt, *poteſtatem claudendi cælum*, id eſt aërem, ad literam, *ne pluat*, ſi ipſi noluerint, *diebus propheriæ ipſorum*, id eſt tempore eis dato ad prædicandum, ſcilicet tribus annis & ferè dimidio, hoc videtur intelligendum ad literam; quia & hoc legitur feciſſe Helias. Vnde legitur. 3. Reg, 17. quod ad preces Heliæ clauſum fuerit cælum ne daret rorem vel pluuiam tribus annis & ſex menſibus. Iacob. 5. Helias erat homo ſimilis nobis, &c. vel poteſt intelligi de clauſione ſpirituali, qua Scripturam abſcondent pro tempore. Vnde dicitur: Hi habent poteſtatem claudendi cælum, id eſt abſcondendi ſcripturam, quæ dicitur cælum à cælando quia diuina arcana cælat. Na pluat, id eſt ne fiat pluuia doctrinæ. Diebus Prophetiæ, id eſt prædicationis, Ipſorum, quaſi dicat: in poteſtate eorum & voluntate erit prædicare, quando erit opportunum & congruum, & non prædicare quando non erit congruum, hæc autem gratia non ita datur aliis prædicatoribus, vt poſſint & ſciant prædicare quando eſt congruum, & tacere quando non congruit prædicate. Ipſi autem vt dicit Gloſ. non niſi congruo tempore prædicabunt Eccleſ. 8. Omni negotio tempus eſt & opportunitas, *& poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem*, hoc etiam videtur intelligendum ad literam, ſicut factum eſt per Moſen. Exod. 7. vel ſpiritualiter. Habebunt poteſtatem ſuper aquas doctrinæ, quæ irrigat fideles & fœcundat ad modum aquarum. Poteſtatem inquam conuertendi eas in ſanguinem, id eſt habebũt poteſtatem prædicandi virtuosè, conſtanter, & efficaciter, ita vt aqua doctrinæ conuertatur malis in ſanguinem, id eſt in peccatum, quia ex hoc quod ipſi audacter & confidenter prædicabunt, mali fient peiores & in eos erunt crude-

A liores; & ſic ponitur conſequens pro antecedente. De his aquis. Prou. 18. Aqua profunda ex ore viri, &c. *& percutere terram*, id eſt habitatores terræ, *omni plaga, quotieſcunque voluerint*, forſitan ad literam intelligitur, ſicut legitur de Moſe. Exod. 7. 8. 9. 10. 11. Spiritualiter poteſt hoc intelligi de poteſtate conuincendi & confutandi impios, licet non propter hoc reſipiſcant. Dicit igitur, *& poteſtatem habebunt percutere terram*, id eſt impios terrenos, *omni plaga*, id eſt omni genere confutationia ſiue conuictionis, quod erit grauis plaga, *quotieſcunque voluerint*, ſcilicet quoties eis videbitur opportunũ. Magna enim virtus doctrinæ & prædicationis erit in eis, vel. Omni plaga, ſcilicet
B per comminationem grauem omnium pœnarum inferni. Vnde propter virtutem prædicationis, quæ dabitur eis, dicitur ſupra eodem, Et dabo duobus teſtibus meis, *& cum finierint*, hic agitur de morte ſiue paſſione ipſorum. Nam interficientur ab Antichriſto. Primo autem deſcribitur eorum mors, quantum ad temporis congruitatem; quia poſtquam finierint teſtimonium ſuum de Chriſto non antè, quia Deus ſuauiter diſponit omnia, Secũdo quantum ad mortis ſiue paſſionia actorem, Beſtia, &c. Tertio quantum ad ordinem ſiue modum, Faciet aduerſus. Quarto quantum ad humanum ſpectaculum ſiue opprobrium. Et corpora eorum. Quinto quantum ad malitiam
C gaudentium, Et inhabitantes. Dicit igitur, *& cum finierint teſtimonium ſuum*, ſcilicet prædicationis, cuius finitio in eis erit, poſt tres annos & dimidium vt dicit Gloſ. *beſtia*, ſcilicet Antichriſtus, beſtialiter viuens, & crudeliter contra fideles ſæuiens. Daniel. 7. Aſpiciebam & ecce beſtia quarta terribilis atque mirabilis & fortis nimis, &c. *quæ aſcendit*, id eſt aſcendet per ſuperbiam ad regnum ſiue poteſtatem obtinendam, *de abyſſo*, id eſt de Iudæis, in infidelitate profundis & tenebroſis, ſcilicet de tribu Dan. Geneſ. 49. Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita. Per hoc quod dicitur Coluber notatur dolus Antichriſti: Per hoc quod dicitur Ceraſtes, notatur potentia, vel. De abyſſo, id eſt per abyſſum, id eſt per homines
D tenebroſos & profundos erroribus & peccatis, ſecundum Gloſ. quia tales ipſum iuuabunt. Vnde Gregorius. Quicquid tunc Antichriſtus ſuperbè extolletur, etiam cum virtute potentiæ ſecularis exequetur, *faciet aduerſus*, hic oſtenditur ordo & modus paſſionis eorum. Primo enim erit ſtudium ſubuerſionis. Secundo erit ipſe actus interfectionis, Et vincet. Dicit igitur, *faciet aduerſus illos bellum*, ſcilicet diſputationibus, miraculorum operationibus, perſuaſionibus, & promiſſionibus, & corporalibus tormentis. Haymon. Adhibebit diuerſa genera tormentorum & quos non poterit vincere, conabitur doctrina ſuperare: Dabit dona, promet verba ſuauia, adhibebit falſa miracula, *& vincet illos*, corporali violentia, non
E ſpirituali victoria; quia non ſuccumbent, nec per erroris conſenſum, nec per defectum rationum. Non enim deerit eis qui dicit: Ego dabo vobis os & ſapientiam, &c. Luc. 21. vnde ſequitur, *& occidet eos*, ad literam morte corporali, quã tamen libenter ſuſcipient iuxta illud Matth. 10. Nolite timere eos qui corpus occidunt. Gregorius in Moralibus. Helias & Enoch ad medium reuocabuntur, & crudelitatis eius ſæuitiam in ſua adhuc mortali carne patientur, *& corpora*, hic agitur de eorum morte, quãtum ad ſubſequens ſpectaculum, ſiue humanum opprobrium. Primo

ergo

ergo oſtenditur ſpectaculi locus. Secundo tempus, ſcil. per tres dies & dimidium, Et videbunt. Tertio modus, quia, ſcilicet erunt corpora inhumata & per hoc erunt hominibus ſpectaculum ſiue opprobrium, Et corpora. Dicit igitur, *& corpora eorum*, ſcil. iam mortua, *iacebunt*, inhumata, *in plateis ciuitatis*, nomen Platearũ in plurali, accipitur pro ſingulari, propter magnitudinem plateæ. Aut dicitur in plateis, quia in diuerſis locis interficientur. Aut ab vna platea deportabuntur, vt plures videntes eos timeant imitari, *ciuitatis magnæ*, id eſt Hieruſalem, quæ dicitur magna propter abundantiam malitiæ. Ierem. 6. Hæc eſt ciuitas viſitationis, omnis calumnia. &c. Ad oſtendendum ciuitatis nequitiam ſubdit: *quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma*, quia muta, ſcilicet à laude Dei vel propter abominationes quæ fient Hieruſalem per quas Sodomæ in culpa aſſimulatur. Iſa. 1. Audite verbum Domini principes Sodomorum, &c, *& Ægyptus*, quia tenebroſa in infidelitate. Pſalm. Neſcierunt neque intellexerunt in tenebris ambulant. Sodoma enim interpretatur muta. Ægyptus tenebræ, *vbi*, id eſt in qua ciuitate, ſcilicet Hieruſalem, *Dominus eorum*, ſcilicet Heliæ & Enoch, ſcilicet Chriſtus, *crucifixus eſt*, corporali crucifixione, & ita erunt ei conformes, & morte & mortis loco, *& videbunt*, hic agitur de eorum morte quantum ad ſpectaculi tempus, *& videbunt de populis*, quaſi dicat, non omnes, ſed quidam de populis, &c. Videbunt inquam, quidam oculis, quidam fama. Hæc autem quatuor quæ ponit poſſunt diſtingui ſecundum quadruplicem diuerſitatem quæ eſt in hominibus. Eſt enim in hominibus diuerſitas loci, & ſic ſunt diuerſi populi, vnde dicit, *de populis*, id eſt quidam de diuerſis multitudinibus hominum ſecundum loca diuerſa diſtinctis. Diuerſi enim populi ſunt diuerſæ multitudioes, ſecundum diuerſa loca, ſiue regionum ſiue ciuitatum; vel particularium habitationum diſtinctæ. Item eſt diuerſitas generis. Vnde dicit, *& tribubus*, id eſt diuerſis multitudinibus hominum, ſecundum diuerſas cognationes. Item eſt diuerſitas idiomatis. Vnde ſequitur, *& linguis*, id eſt ex hominibus diuerſarum linguarum. Item eſt diuerſitas ritus ſiue actionis in cultu numinis, ſiue viri, ſiue effœminati. Vnde ſubdit, *& gentibus*, ſcilicet diuerſis, ſecundum diuerſitatem rituum. Gentes enim proprie gentiles, & diuerſæ gentes ſunt diuerſi gentiles, diuerſos ritus & cultus habẽtes. Diuerſi enim gentiles, diuerſas ſectas habent, *per tres dies & dimidium*, ad literam intelligitur, & exponitur hoc de Helia & Enoch, *& corpora eorum non ſinentur*, ideſt non permittentur, *poni in monumentis*, id eſt in ſepulchris, vt ſcilicet hominibus ſint ſpectaculum & opprobrium, & ne eorum memoria habeatur, quia monumenta ſunt ad memoriam eorum qui in eis humati ſunt: & vt alij terreantur, ne eos imitentur; & eſt probabile, quod fœtorem non dabunt; quia comedunt de fructibus paradiſi, qui ſunt virtutis conſeruatiuæ, Sed quare Dominus talia permittit de ſuis electis? Reſpon. Eſt enim ex parte impiorum, quia eorum peruerſitas exigit & meretur, vt permittantur implere ſuam malitiam; vt per conſequens immergantur in maiorem damnationis miſeriam. Infra vltimo. Qui in ſordib. eſt ſordeſcat adhuc. Item ex parte bonorum; quia Deus ampliori cumulo gloriæ, tam in corpore quàm in anima ſuos præmiabit. Quia dum pro honore Dei patiuntur,

A vel viliter tractantur; Dominum honorificant. 1. Reg. 2. Qui me honorificauerit, glorificabo eum. Licet enim tunc anima in corpore non ſit, & tamen anima exiſtens in corpore ſimiliter Deo adhæret, quod propter hoc ipſum corpus ita viliter tractatum fuit, *& inhabitantes*, hic agitur de malitia gaudentium. Primo autem oſtenditur gaudiũ in animo. Secundo in ſigno, Et iucundabuntur. Tertio in facto, Et munera. Quarto ſubditur huius gaudii ratio, Quoniam hi. Dicit igitur, *& inhabitantes terram*, & corpore & animo, *gaudebunt*, interius in mente, *ſuper illos*, ideſt ſuper morte & opprobrio eorum. In hoc oſtenditur malitia eorum. Prou. 24. Cum ceciderit inimicus tuus ne gau-

B deas, *& iucundabuntur*, exterius in ſigno, *& munera mittent inuicem*, id eſt vnus alij, propter gaudium, tangit conſuetudinem congaudentium; ſed Extrema gaudii luctus occupat. Prou. 14. *Quoniam hi duo Prophetæ*, ſcilicet Helias & Enoch, *cruciauerunt eos*, ſcilicet contradicendo, ac ſine timore reſiſtẽdo eis, & corripiendo & cruciando, prædicando audacter. Prou. 15. Non amat peſtilens eum qui ſe corripit, *eos qui inhabitant*, vel, *inhabitabant*, carne, *ſuper terram*, mente tamen ſub terra. Ex hoc quod dicit Cruciauerunt, patet quod quaſi cruciatus eſt malis doctrina ſapientiæ, Eccleſiaſt. 6. Quam aſpera eſt nimium ſapientia indoctis hominibus? *Et poſt dies tres*, hic agitur de eorum retributione.

C Retributio autem ipſorum erit, quantum ad reſurrectionem, qua corpora reformabuntur, & quantum ad gloriam, qua anima ſimul & corpus ſublimabuntur. Primo ergo oſtenditur eorum retributio quantum ad corporum reſurrectionem. Secundo quantum ad gloriæ ſublimationem, Et audierunt. Reſurrectio autem Heliæ & Enoch deſcribitur. Primo quantum ad tempus. Secundo, quantum ad cauſam, Spiritus vitæ. Tertio quantum ad ſignum, Et ſteterunt. Quarto, quantum ad affectum, quia inde timor generabitur in aliis, qui videbunt, Et timor. Dicit igitur, *Et poſt tres dies & dimidium*, quidam voluerunt hoc intelligi de generali reſurrectio-

D ne ergo, Et poſt tres dies & dimidium, id eſt poſt illos tres annos & dimidium, & ſumitur dies pro anno. Iuxta illud Ezechiel. 4. Diem pro anno dedi tibi. Hoc autem erit in iudicio. Dan. 7. Poſt tempus & tempora & dimidium temporis iudicium ſedit, *ſpiritus vitæ*, id eſt anima æternaliter & eſſentialiter in ſe viuens & viuificans corpus, *à Deo intrauit in eos*, id eſt operante Diuina virtute intrauit in corpora ipſorum. Ezechiel. 37. Ecce intromittam in vos ſpiritum & viuetis, *& ſteterunt ſuper pedes ſuos*, ſcilicet virtute ſua, id eſt ſibi à Deo data ſtabunt ſancti incorruptibiles & immortales non indigentes humano auxilio; ſed in

E ſe firmi, Et in hoc oſtenditur ſtabilitas reſurrectionis. Auguſtinus in lib. de Vera religione: Corpus ſtabilitatem habebit per animam ſtabilitam in Deo, quæ non per ſe ſtabilitur, ſed per Deum, quo firmatur, *& timor magnus cecidit*, ideſt cadet, *ſuper eos qui viderunt*, id eſt videbunt, *eos* ita ſcilicet glorificatos. Sapient. 5. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur, &c. vel expone ad literam. Poſt tres dies & dimidium, ad literam Spiritus vitæ, &c. vt ſupra. Et ſteterunt, &c. Et timor magnus, ſcilicet Dei vel æterni ſupplicij, Cecidit ſuper eos, ideſt cadet vt pondus opprimens. Qui viderunt eos, prius mortuos & poſt glorificatos. Iob. 31. Semper quaſi tumentes, ſuper me fluctus timui Deum.

Sed quæritur vtrum Helias & Enoch resurgant glorificati in corpore, aut iterum morituri vt Lazarus? qui non iterum morituri videntur; quia martyrium sustinuerunt prius, non videtur conueniens, quod iterum transeant per mortis afflictionem. Sed glorificati, quomodo ergo videri poterunt oculo mortali? Item quæritur, vnde erit quod resurgent ante corpora aliorum? Respon. Dicunt quod resurgent non morituri, sed in corporibus glorificatis; quia propter speciale testimonium Christo exhibitum, priuilegiati erunt. Ad obiectum respondetur, quod licet corpus glorificatum à mortalibus videri non possit, quantum est ex parte mortalium: potestas tamen est ex parte corporis glorificati, quando vult, & cui vult se manifestare, & visibile exhibere. Ad aliud respondetur, quod hoc erit; quia nobilitabit eos Dominus hoc priuilegio, vt ante alios resurgant, propter prærogatiuam gratiæ & meritorum in speciali testimonio, in vita, doctrina, & martyrio; sub tempore tam acerbæ persequutionis: sicut & priuilegiati fuerant prius in longitudine vitæ, & loco & modo viuendi, *& audierunt*, hic agitur de gloriæ sublimatione, quæ fit Diuina virtute, & voluntate & sequentur ad eam motus hominum. Vnde Primo ostenditur gloriæ causa, quæ est Diuina virtus, siue voluntas; quæ in illa voce intelligitur. Secundo ipsa gloria siue corona, Et ascenderunt. Tertio eius sequela, Et viderunt. Dicit igitur, *& audiui*, scilicet Helias & Enoch, id est audient, *vocem magnam*, id est magnæ potestatis, *de cælo*, id est de celsitudine Diuinæ maiestatis, vel. De cælo, id est de Christo procedente vel archangelo, *dicentem illis*, scilicet Heliæ & Enoch, *Ascendite*, vos qui fuistis in valle humilitatis, *ascendite huc*, scilicet ad consortium sanctorum. Luc. 13. Qui se humiliat exaltabitur. Forsitan sicut quædam vox, scilicet vel ipsius Christi vel alicuius Archangeli suscitari faciet corpora hominum generaliter: Ita vocabit aliqua vox vel Christi vel Archangeli Heliam & Enoch post suam resurrectionem specialem, vt ascendant in cælum ad gloriam sanctorum, vel per huius vocem signatur nutus vel reale imperium diuinæ voluntatis, cuius volontatis efficacia siue nutu, sublimabuntur ad gloriam. Quasi dicat, Percipient siue cognoscent nutum diuinæ voluntatis, de sui sublimatione ad cælum, & sic fiet quia ascendent. Vnde sequitur, *& ascenderunt*, id est ascendent, *in cælum*, scilicet Empireum, *in nube*, potest de nube materiali intelligi. In hoc sunt conformes Christo de quo. Act. 1. Et nubes suscepit eum ab oculis eorum., vel. In nube, id est in corpore subtili & agili. Potest etiam secundum Glos. per Nubem intelligi, refrigerium gloriæ. Sic igitur ista vox aut erit ad literam, vox aliqua eos vocaliter vocans ad perceptionem gloriæ. Aut si non erit vox sensibilis & corporalis, erit vox realis, scilicet nutus diuinæ voluntatis, & signatur per vocem quam audiuit auditu interiori in sua visione beatus Ioannes, dicentem quibusdam testibus Dei, *ascendite huc*, simile est supra 7. Clamauit quatuor Angelis quibus datum est nocere, &c. vbi dicit Glos. Clamare Dei, est facere, *& viderunt*, hic ostenditur sequela gloriæ ipsorum, quia cognita gloria Heliæ, & Enoch, sequetur magnum malum in multis. Primo ergo ostenditur cognitionis aspectus, Secundo sequens effectus, scilicet magnum malum quod sequetur in reprobis; ex quo tamen malo proueniet fructus electis: Et in illa hora. Vnde Primo ostenditur effectus sequens in reprobo, Secundo ostenditur fructus ex illo effectu consequens in electis, Et reliqui. Effectus autem sequuturus in reprobis ostenditur triplex, scilicet Motus, Casus, & Interitus. Motus est concitatio per malitiam. Casus est lapsus per culpam quæ sequetur ex illa concitatione. Interitus autem obstinatio per impœnitentiam. Dicit igitur, *& viderunt*, id est videbunt, *eos*, scilicet Heliam & Enoch ascendentes ad locum gloriæ. Videbunt inquam vel oculo corporali, vel aspectu interno per aliquod signum datum à Deo, vt miraculum vel aliquid aliud, *inimici eorum*, scilicet infideles qui odio habent fideles. Prouerb. 29. Abominantur impii eos qui in recta sunt via, propter hoc dolebunt de eorum gloria, & procedent ad persequendam Ecclesiam. Vnde sequitur, *& in illa hora*, id est in illo tempore glorificationis istorum *factus est terræmotus magnus*, vtrum ad literam ita fiet non satis certum videtur, spiritualiter fiet, sicut dicit Glosa, sensus ergo est. Factus est terræmotus magnus, id est magna commotio terrenorum hominum quia occisis magistris Ecclesiæ, concitabuntur per malitiam ad persequendum & subuertendum ipsam & ad hoc sequetur lapsus multorum. Vnde sequitur, *& decima pars ciuitatis*. Hæc ciuitas est tota numerositas, siue multitudo Angelorum & hominum. Decima pars huius ciuitatis est multitudo hominum, homines enim supra numerum nouem ordinum Angelorum sunt quasi decima pars ciuitatis. Vnde homo per drachmam signatur. Luc. 15. Sensus ergo est. Decima pars ciuitatis, scilicet homo qui est quasi decima pars ciuitatis, id est totius multitudinis Angelorum & hominum supra nouem ordines Angelorum, vel secundum Glos. qui ad hoc constitutus est homo, vt decimus ordo qui ceciderat restauraretur, *cecidit*, id est cadet. Glos. de Ecclesia, id est de vnitate Ecclesiæ, vel quantum ad fidem, vel quantum ad gratiam lapso culpæ, vel erroris vel alterius peccati in illa præmissa persequutione: quia multi fundentur sicut plumbum in ignem. Lucæ 8. Ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt. Hoc autem intelligendum est de homine, non vniuersaliter; sed quantum ad reprobos, qui finaliter cadent sicut postea sequetur, *& occisi sunt*, occisione spirituali & finali, quia scilicet non resipuerunt, sicut dicit Glos. Vnde occisio supra casum addit obstinationem, siue impœnitentiam finalem, *in terræmotu*, scilicet præmisso, id est in illa persecutione, scilicet per consensum erroris, vel ad peccatum mortiferum, *nomina hominum septem millia*, id est vniuersi in malitia perfecti, solum nomen rem salutaris boni habentes. Septenarius signat vniuersitatem. Millenarius perfectionem, siue in bono & sic frequenter accipitur, siue in malo, secundum quod aliquis dicitur bonus vel perfectus latro. Vnde per septem millia signatur hic multitudo malorum quæ finaliter tunc interibit morte finaliter impœnitentiæ, quandoque accipitur in bono iste numerus. 3. Reg. 19. Reliqui mihi septem millia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Dicit autem: Occisi sunt nomina, &c. quia mali nomen habent non rem nominis: Supra 3. Nomen habes quod viuas, & mortuus es. Hoc autem adiectiuum Occisi, respicit substantiuum Nomina, non quantum ad consignificatum vocis sed quantum ad consignatum

ſignatum, quia ſenſus eſt. Nomina, ideſt hominea habentes nomina ſola, vt cum dicitur Chriſtianus, vel fidelis, vel cultor Dei, & huiuſmodi denominatione Similis de Datan & Abyron quos terra abſorbuit. Numeri 16. vbi dicitur quos per nomina vocabant vel. Ceciderunt, ſcilicet in pœnam gehennæ, quæ nihil eſt aliud quam gehenna inferni. Et occiſi ſunt, ideſt omnino in inferno detruſi. Sed obiicitur de hoc quod dicitur, Decima pars ciuitatis cecidit. Decima enim intelligitur vel omnis homo vel electi vt habetur ex Parabolis Lucæ 15. Aut quæ mulier habens drachmas decem, ſed nec omnis homo cadet ſpiritualiter & finaliter, nec electi. Item obiicitur de hoc quod dicitur in Gloſſa. Quod homo ad hoc conſtitutus eſt, vt decimus ordo qui ceciderat reſtitueretur, quia homo factus eſt ad fruendum Deo, ergo non propter ſuppletionem angelicæ ruinæ. Dicit enim Anſelmus. 2. lib. Cur Deus homo, cap. 4. Fecit Deus rationalem naturam ad gaudendum de ſe. Item fieret homo etiam ſi non peccaſſet aliquis angelus, vnde Anſelmus primo lib. Cur Deus homo. Humana natura pro ſeipſa facta eſt, vnde palam eſt, quod etiam ſi nullus angelus periiſſet, homines tamen in ciuitate cæleſti locum ſuum habuiſſent. Item obiicitur de hoc quod dicit Gloſa de Decimo ordine angelorum, quia etiam ſi nullus angelus peccaſſet, non eſſent niſi nouem ordines, vt dicit Magiſter in ſententiis. Reſpondetur Homo dicitur tertia pars ciuitatis, vt dictum eſt, quia poſt nouem ordines angelorum eſt quaſi decimus, etiam quia angeli ſunt in nobiliori ſtatu ſcilicet gloriæ, ideo diſtincti ſunt, & ſecundum varios ordines diſpoſiti, vnde ſunt quaſi nouem partes ciuitatis, ideſt, numeroſitatis, quæ eſt ſimul ex angelis & hominibus. Homo autem quia in ſtatu viæ eſt, non diſtinguitur ita certa diſtinctione: vnde ponitur pro decima parte ciuitatis: vel poſſet poni ratio quā ponit Gloſ. quia ſcilicet homo factus eſt, vt numerus angelorum lapſorum per eum reſtituatur: qui numerus tantus eſt, quod de ipſo poſſet conſtitui decimus ordo, tamen prima ratio principalior eſt, & colligitur ex Gloſſa ſuper Lucam. 15. Ad aliud autem quod obiicitur: Notandum quod cum homo ſit decima pars ciuitatis, quia omnis homo quantum eſt ex parte Dei, ordinatur ad beatitudinem: poſſumus loqui de hac decima, ſiue de homine, communiter quantum ad bonos & malos; & ſic non eſt dicere, quod tota pars ciuitatis cadat, aut ſpecialiter quantum ad electos, & ſic proprie accipitur Lucæ 15. Et ſi quis velit illam Parabolam de drachma decima inuenta de omnibus hominibus accipere, intelligitur illa inuentio ſecundum ſufficientiam, quantum ad electos vero, ſecundum efficaciam, aut ſpecialiter quantum ad reprobos, & ſic accipitur hic. Dicendum ergo quod licet decima pars intelligatur homo, tamen non prorſus eodem modo per omnia accipitur hic & 15. Lucæ, quia inquantum ad electos qui ſunt inuenti ſecundum efficaciam vel quantum ad omnes communiter omnes enim inuenit quantum ad ſufficientiam, quia omnes reparauit quantum fuit in ſe. Hic autem accipitur quantum ad reprobos. Ad aliud dicendum, quod Deus eſt finis ſiue cauſa finalis hominis ſcilicet finis per ſe ſiue principalis ſcilicet diuina fruitio, ſiue Deus inquantum fruibilis. Item finis per accidens ſiue ſecundarius ſcilicet reparatio angelicæ ruinæ. Poteſt autem res vna habere duplicem finem, quomodo vnus ſit principalis & per ſe, de ſecundo loquitur,

A Gloſ. non tamen excluditur primus, cum ſit principalis, & concedendum ſicut dicit Anſelmus, quod etiam ſi nullus cecidiſſet angelus, homo tamen conditus eſſet, & ex hoc non ſequitur niſi quod homo non eſt factus propter angelicæ ruinæ reparationem principaliter, ſed ſecundario per accidens, eſt enim illa cauſa nonnulla, quare factus eſt homo. Ad aliud dicendum, quod etiam ſi nullus angelus cecidiſſet, non eſſent niſi nouem ordines angelorum, & hoc eſt propter expreſſionem & repræſentationem beatiſſimæ Trinitatis per ternas hierarchias, quare quilibet ternos ordines habet; quod autem dicit Gloſ. de decimo ordine per homines reparando & prius lapſo, poteſt dici ſicut B Magiſter dicit in Sententiis, quod de hominibus reſtaurabitur decimus ordo qui cecidit, id eſt, reparabitur illud quod de angelis lapſum eſt, de quibus tot corruerunt, vnde poſſet fieri decimus ordo, *& reliqui*, hic oſtenditur fructus ex præmiſſo effectu, ſequens in electis qui erit duplex ſcilicet Metus pro ſeipſis, & Affectus in Deum qui manifeſtabitur in laude eius, Et dederunt gloriam. Dicit igitur, *& reliqui*, à præmiſſis. Reliqui inquam qui non ceciderunt, *& timore ſunt miſſi*, id eſt timuerunt ne caderent viſo caſu malorum, ex hoc patet, quod cum quis videt caſum alterius debet alii compati, & pro ſeipſo timere. 1. Cor. 9. Qui ſe exiſtimat ſta- C re, videat ne cadat. Item debet Deum glorificare, cuius gratia ſtat, vnde ſequitur. *Et dederunt gloriam*, id eſt glorificabunt, hoc eſt laudabunt, gratias agendo, quia eos non permittit cadere ſicut alios, vel extollendo eius iuſtitiam, quæ ſemper recte agit. Deuterono. 32. Date gloriam Deo noſtro, *Deo cæli*, & ſi cæli, multo magis terræ, ſed cælum exprimitur quia dignius, & ideo dignius omnino à cunctis extolli. Actor. 17. Deus qui fecit cœlum & terram, hic cæli & terræ cum ſit Dominus &c. *Væ ſecundum*, hic ponitur concluſio huius partis. Væ ſecundum, inter illa tria væ, de quibus ſupra 8. Væ væ væ. Hoc autem væ, eſt damnatio antichriſti & ſuorum, quæ deſcripta eſt per hoc quod oſtenſa eſt nequitia ipſorum, ratione D cuius damnandi ſunt, *Abiit*, ſcilicet quantum ad narrationem, quaſi dicat, oſtenſum eſt ſecundum væ, *& ecce*, nota eſt certitudinis, *væ tertium*, id eſt damnatio malorum communis in iudicio, quæ eſt tertium væ inter tria væ præmiſſa, *Veniet cito*, & quantum ad narrationem & ſecundum rem: quia poſt mortem antichriſti, inſtabit iudicium. Vel. Væ ſecundum eſt tribulatio, quæ hominibus infertur, non tantum corporalis, ſed etiam ſpiritualis; quia & corporaliter affligentur multi, & ſpiritualiter multi ſubuertentur. Abiit, id eſt abibit, hoc eſt complebitur tempus antichriſti. E Et ecce tertium væ: ſcilicet damnatio malorum communiter in iudicio. Veniet cito, quia poſt tempus & mortem antichriſti inſtabit iudicium, & damnatio impiorum, vt dictum eſt, *& ſeptimus*, hic agitur de cantu ſeptimi angeli, & ſimiliter agitur hic de iudicio & fine mundi. Notandum igitur quod poſt mortem antichriſti, prædicabunt ſancti prædicatores, & fideles magnificabunt Deum cuius poteſtas in deſtructione antichriſti, iam manifeſtata erit: & amplius apparebit in iudicio inſtanti. Primo ergo oſtenditur prædicatio ſanctorum, *Et ſeptimus angelus* ideſt ſeptimus ordo prædicatorum exiſtentium in ſeptimo ſtatu eccleſiæ, ſcilicet poſt mortem antichriſti, & dicitur ſeptimus ordine narrationis & temporis. *Tuba cecinit*, id eſt canet, hoc

est prædicabit; quia interfecto antichristo, prædicabunt fideles prædicatores. Secundo ostenditur Diuinæ laudis præconium. Et primo ostenditur laus Diuina in iustis communiter, Secundo in maioribus specialiter Et viginti quatuor. Circa primum tria tanguntur. Primo ostenditur Laudantium affectus. Secundo laudis locus, In cælo. Tertio laudandi modus, dicentes factum est. Dicit igitur. *Et facta sunt*, idest fient, *Voces magnæ*, idest deuotæ laudes scilicet de conseruatione suorum & confusione impiorum, quos confundet cum antichristum interficiet; vel de suorum saluatione, quæ tunc instabit. Per hoc autem quod dicitur Magnæ, ostenditur affectus magnæ deuotionis, & alti desiderii. Gregorius, Tanto quis maiorem vocem in aures incircumscripti spiritus exprimit quanto se in eius desiderium plenius fundit, *In cælo*, id est in ecclesia per cælestem conuersationem excelsa. Philipp. 3. Nostra conuersatio in cælis est, bene dicit, In cælo, quia in sola ecclesia fidelium, est laus Deo acceptabilis, quia sine fide impossibile est placere Deo. Hebr. 10. vnde Gregorius loquens de ecclesia, dicit: Hunc omnes sancti summo studio locum quærunt, quærentes inueniunt, inuenientes tenant. *Dicentes* &c. hic ostenditur forma siue modus laudandi. Est enim hæc laus quantum ad duo scilicet vniuersalitatem, & quantum ad eiusdem æternitatem. Et regnabunt Dicit igitur, *Dicentes factum est regnum*, idest dominatio & imperium. *Huius mundi*, factum est inquam. *Dei nostri*, scilicet Patris, qui Deus iustorum dicitur, per deuotam dilectionem, & humilem subiectionem, *Et christi eius*, idest filii qui est Christus patris. quia Christus in quantum homo, nihil habet, vel habuit, nisi quod Patris est; quia diabolus nihil habet in eo, sed Pater. Ioann. 14. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Vel. Christus eius dicitur, idest vnctus ab eo, in quantum homo. Psal. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ, quasi dicat Iam manifestatur in deiectione antichristi & suorum, & exaltatione electorum, quod ad patrem & filium pertinet dominatio vniuersalis omnium. Ex hoc enim quod iusti post mortem antichristi videbunt Deum deiecisse impios, qui ante persequebantur ecclesiam quia interficiendo antichristum, manifestabit eos vane in eos sperasse. Videbunt etiam Deum suos de persecutione impiorum liberasse & pacem reddidisse, iam in parte ostensum erit, quod vniuersalis dominatio ad ipsum pertinet. Rursus quia sperabunt iudicium in breui futurum, recte dicunt. Factum est regnum &c. Hæc autem dominatio vniuersalis semper durabit, vnde sequitur, *Et regnabit*, scilicet Pater & Filius. *In secula*, consequutiua, *seculorum* hoc est in æternum. *Amen*, id est vere fiet quod dictum est, vel. Amen, hoc est ita fiat. Psal. Et dominatio tua in omni generatione & generatione, Et ideo sancti semper cum eo regnabunt. Danielis 7 Suscipient regnum Dei altissimi & obtinebunt vsque in seculum. Sed quid est quod dicitur: Factum est regnum &c. cum ab initio mundi regnaret Deus vniuersaliter super omnia? Item quare hic non fit mentio de Spiritu sancto? Respondetur. Ad primum dicendum quod Deus secundum rem Dominus fuit & Rex vniuersorum ab initio mundi: veruntamen quando impii dominari videbantur impediendo eius cultum, & persequendo cultores, non manifestabatur plene plena dominatio Dei, sicut manifestabatur post destructionem antichristi, quando etiam expectabitur maior manifestatio in breui per iudicium futura, vt dictum est, Loquitur ergo hic A quantum ad manifestationem. Ad aliud dicendum, quod ea quæ dicuntur de Patre & Filio, quantum ad regnum dominationis, æque conueniunt spiritussancto, vnde etiam de ipso sunt æqualiter intelligenda, vbicunque enim nominatur vna persona, in his quæ sunt essentialia, non personalia vel vocationalia, intelliguntur aliæ personæ: sicut dicit Augustinus, quia est vna trium essentia, virtus, dominatio, & maiestas. In Patre ergo & Filio intelligitur Spiritus sanctus, sicut nexus & vnitas, & caritas amborum. Specialiter autem hic exprimitur Pater, quia ei appropriatur potentia. Dominatio autem potentiam dicit, Item exprimitur Filius & non Spiritussanctus, quia B Filius in passione visibiliter in carne sua fuit tractatus Et tempore antichristi specialiter eius nomen & dominationem perimere intendebant impii, & ideo dominatio exprimitur hic. Quando autem de bonitate agitur, quæ attribuitur Spiritui sancto, tunc nominatur specialiter spiritussanctus. vt Rom. 8. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Et supra 1. Et à spiritibus &c. Notandum quod mundus vno modo dicitur vniuersitas creaturæ, tam rationalis, siue sit in gratia siue non, quàm irrationalis. Ioan. 3. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Quandoque dicitur mundus numerositas electorum. Io. 3. Sic Deus dilexit mun- C dum. Licet posset accipi tam pro bonis quàm pro malis, quia pro omnibus est Christus passus, secundum sufficientiam, pro electis autem tantum secundum efficaciam. Quandoque numerositas malorum Ioan. 1. Et mundus eum non cognouit, Idem 12. nunc princeps mundi huius &c. Omnibus his modis est Deus Dominus mundi, secundum veritatem, tamen hoc, vt dictum est fit tunc magis manifestum. Primo modo potest hîc accipi, maxime autem quantum ad omnes homines, siue boni siue mali sunt. *Et viginti quatuor*, Hic describitur laus in maioribus specialiter, quorum est Deum magnificare reverenter & deuote. Primo ergo describitur hic magnificatio quantum ad reuerentiam humiliationis. Secundo quantum ad deuotionem orationis. Tertio quantum D ad formam ipsius magnificationis, Dicentes agimus tibi, Dicit igitur. *Et viginti quatuor seniores*, per hos intelliguntur patres & rectores aliorum, qui auctoritate officii, maturitate vitæ, & doctrina sapientiæ alios regunt. Hæc omnia in nomine seniorum intelliguntur. Possunt autem intelligi tam patres Veteris testamenti quam Noui, per hunc numerum, quantum est de ipso numero vt habetur in Glosa supra. 4. tamen hic videtur propter illa quæ sequuntur intelligi tantum de patribus Noui testamenti, qui tunc erunt in carne mortali, qui per hunc numerum signantur. Duodenario enim qui est numerus abundans, signatur perfectio, siue perfectio in pastoribus quæ duplex est, scilicet vitæ quantum ad actus supererogationis. Item pastoralis curæ in diligentia perfecti regiminis, vnde recte duplicatur numerus, E vt dicantur viginti quatuor, scilicet propter perfectionem vitæ & pastoralis curæ, *Qui in conspectu Dei*, id est considerantes quod placet Deo, In conspectu enim Dei stat, qui eius voluntatem considerat, promptus ad implendum, attendendo Deum vbique præsentem. Haymo. In conspectu Dei sedent qui in cunctis quæ agunt, Deum sibi præsentem attendunt, *Sedent*, id est præsident vel iudicant: quia sedere quandoque importat auctoritatem & iudicium. Matt. 19. Sedebitis & vos super sedes. *In sedibus suis*, idest in officiis seu gradibus dignitatum. Dignitas enim seu pastorale officium, quasi sedes est eius qui præsidet

præsidet, quia sedes quandoque dignitatem significat, sicut de Deo dicitur in Psal. Sedes tua Deus in seculum seculi, vel. In sedibus suis, id est in suis subditis, in-quibus sicut in sedibus sedent, quando eis recte præsident & eos iudicant, id est disponunt & regunt conuenienter. Item in hoc quod dicitur Sedent, Nota quod boni pastores vigilanter incumbunt ouibus regendis: non propter terrena negotia propria vel aliena suum officium negligunt. Tales enim non sedent in sedibus suis, sed eas relinquunt Act. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi Item nota quod sunt qui sedent in sedibus suis, id est dignitatibus vel subditis, quantum ad dominatum, non quantum ad curæ pastoralis actum, & de ipsa se le non curant, nisi vt in eis sublimes appareant, tales non sedent in sedibus in conspectu Dei. De bis dicit Gregorius. Plerunque qui præsunt in dominatu, sibi metum à subditis exigunt, intus se tumore cordis extollunt, cunctosque subditos in sui comparatioue despiciunt. *Ceciderunt*, idest cadent. *In facies suas*, id est intus in corda sua, quasi dicat, boni pastores humiliabunt se in conspectu Dei. Hoc est enim cadere in faciem. id est in ipsum cor, quod dicitur facies, quia sicut homo per faciem cognoscitur: sic per voluntatem cognoscitur cor; vtrum sit homo de ouibus Dei. Item quia cor hominis debet respicere ea quæ sunt ante se, non quæ retro, sicut facies habet aspectum ad ea quæ sunt ante, Nota Glos. In facies &c. Ecclesiastici 2. Quanto magnus es humilia te in omnibus. *Et adorauerunt Deum*, cui debetur sola adoratio latriæ. Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis. *Dicentes gratias*, &c. hic ostenditur forma siue modus magnificationis. Dupliciter autem habet magnificare creatura rationalis Deum, scilicet. Et pro beneficiis regratiando, & eius magnificentiam extollendo vt qui est Dominus omnium, & Deus verus, & est omnipotens & bonus. Primo ergo ponitur forma magnificationis quantum ad gratiarum actionem pro beneficiis *Dicentes gratias agimus tibi Domine Deus noster omnipotens*, quia nos aliis cadentibus seruasti, quos inimicos fidei confudisti, & tuos exaltasti, & pacem eis dedisti. Erunt enim in magna quiete post mortem antichristi, supra 7. Factum est silentium &c. Hic docemur gratias agere Deo de donis suis. 1. Thessalon. vltimo. Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite, hæc est enim &c. Secundo quantum ad præconium magnificentiæ ipsius beneficii ne sit nuda gratiarum actio. Primo autem ponitur magnificatio Diuinæ magnificentiæ succinctè, & quasi in generali, Secundo diffusè & in speciali, Qui es. Circa primum tria tangit, quæ sunt vnum omnino in Deo, scilicet præsidentiam, naturam, potentiam. Præsidentiam qua dominatur. Naturam qua est Deus. Potentiam, qua potest operari quicquid vult. Domine, Præsidentia Hester 12. Dominus omnium es &c. Deus, Natura. Hæc est laus soli Deo conueniens, & nulli communicabilis, scilicet quod habeat diuinitatis naturam. Isaiæ 45. Non est Deus vltrà absque me. Omnipotens, Infinita potentia. Exod. 15. Omnipotens nomen eius. Quia verò ex natura diuinitatis præest omnibus, & omnes & omnia ei subiici debent: Dicitur Deus noster, quia tibi subiicimur; Noster, quia te super omnia diligentes colimus. Hæc tria valde sunt honoranda, Vniuersalitas præsidentiæ. Sublimitas naturæ. Infinitas potentiæ. Infra 19. Et audiui quasi vocem &c. *Qui es, & qui eras*. Hic diffusè & in speciali ponitur præconium diuinæ magnificentiæ, & Primo quantum ad naturam. Secundo quantum ad potentiam Et accepisti. Tertio quantum ad præsidentiam, Et regnasti. Quarto quantum ad iustitiam, Et aduenit, Licet autem de iustitia antè expressu dictum non sit, tamen infra experiuntur, quia tunc erit proprie iustitiæ tempus. Natura diuinitatis magnificatur, Tum quantum ad immutabilitatem in essendo, *Qui es*, immutabiliter. Iacob. 1. Apud quem non est transmutatio vel vicissitudinis obumbratio, Exod. 3. Ego sum qui sum, Tum quantum ad æternitatem in durando, quia caret io principio, per consequens fine, *Et qui eras*, quando adhuc mundus non erat. 1. Ioan. 1. In principio erat Verbum. Aliqui libri habent; Et qui venturus es, tamen multi non habent, quia sequitur: Et aduenit &c. *Quia accepisti virtutem tuam*, id est manifestasti potestatem tuam in dissipando hostes fidei, qui prius fideles premebant. Multum enim manifestabitur potestas Christi, quando interficiet impium antichristum, & fidelibus dabit magnam tranquillitatem? qui prius valde pressi fuerunt, dicitur autem Deus accipere virtutem suam quando eam manifestat: quasi enim eam deposuisse videtur, quando cultum suum impediri, & impios regnare permittit. Sapientiæ 12. Virtutem ostendis &c. *Magnam*, quia incomparabilem. Psalm. Domine Deus virtutum quis similis tibi? *Et regnasti*, id est te regnare, hoc est dominari ostendisti, supra impios, qui antè persequebantur fideles; & supra iustos: quia per operationem diuinæ potentiæ, manifestatur dominatio eius. 1. Paralip. vltimo. Tuum Domine regnum, tu es super omnes principes, vel. Accepisti virtutem, à Patre secundum humanitatem scilicet resurgendo, quam nunc manifestasti, & per hoc regnasti, idest te regnare ostendisti, vt prius. De dominatione autem Christi dolebunt impii, videntes suum principem viriliter interfectum: & eius dominatum, quem sequebantur, periisse, vnde sequitur, *Et iratæ sunt gentes*, id est gentiliter viuentes, scilicet de tuo regno id est de tua dominatione, per quam tuam amiserunt, qua quasi regnabant sub antichristo. Psal. Dominus regnabit irascantur populi, *& aduenit*, hic magnificatur diuina magnificentia, quantum ad iustitiam in retributione meritorum, & Primo ostenditur specialiter iustitia quantum ad malos. Secundo communiter quantum ad malos & bonos, Et tempus, vbi Primo agit indistinctè, & simul de retributione omnium. Secundo separatim & distinctè, Et reddere, vbi Primo agitur distinctè de præmiatione bonorum. Secundo de damnatione malorum, & exterminandi. Dicit igitur, *& aduenit ira tua*, id est instat vindicta tua, quæ est signum iræ, contra eos qui de tuo regno irati sunt. Ecclesiastici 5. Subito veniet ira illius &c. quia autem tunc quasi præsens reputabitur iudicium quia instabit, ideo dicitur, Aduenit, iam præsens factum est, id est cito veniet. Hoc dictum est quantum ad malos specialiter, quantum verò ad omnes communiter subditur, *Et tempus mortuorum*, quia tunc erunt mortui tam boni quàm mali, vel omnes vel maior pars antequam fiat iudicium, Tempus inquam; scilicet opportunitas, vel tempus à te præordinatum, *Aduenit iudicari*, id est vt iudicentur, iudicio discretionis, scilicet vt separentur mali à bonis; & iudicio retributionis, vt quilibet iudicetur ad pœnam vel gloriam secundum merita, vel, Iudicium alia litera id est vt iudices eos scilicet omnes. Psal. Iudicabit orbem terræ in æquitate &c. *Et reddere*, hic agitur distinctè quantum ad bonos. Et aduenit tempus reddere, idest vt reddas, *Mercedem*, scilicet æternam & infinitam & ineffabilem. De qua Mat. 5. Gaudete & exultate quoniã

merces vestra copiosa est in cælis. Per hoc autem quod dicitur Reddere, nota meritum ex parte iustorum, & iustitia retribuens, ex parta Dei, 2. Timoth. 4. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi iustus iudex? *Seruis tuis*, idest eis qui tibi seruierunt. Matth. 25. Euge serue bone & fidelis. Deinde tangit quædam in quibus seruitur Deo, quæ sunt annuntiatio veritatis, vnde dicitur. *Prophetis*, idest qoi aliis veritatem annunciauerunt. Et potest oomen Prophetæ bie accipi, tam pro eo qui prædicit futura, quàm pro eo qui annuociat ea quæ sunt salutis prædicando, sopra 10. Oportet te iterum prophetare, quia nomen Prophetæ quandoque large accipitur. Item imitatio bonitatis. *Et sanctis*, in actibus vitæ bonæ & sanctæ. Leuitici. 19. Sancti estote; quia ego sanctus sum. Item reuerentia potestatis. *Et timentibus nomen tuum*, quod est magnum & potestatiuum Psal. Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Primum scilicet Prophetia est speciale, scilicet in prædicentibus futura & prædicantibus diuina. Et quod dictum est seruis tuis, posset specialiter referri ad prophetas, vel generaliter ad omnes iustos, vt supra tactum est, Sanctitas vero large dicta secundum qood ponit statum gratiæ, & timor Dei, sunt communia ad omnes iustos vel aliter. De Iustis est loqui tripliciter. Aut quantum ad doctrinam, & sic sunt prophetæ, expone vt prios, & est iotelligendum de eis, qui Deo seruierunt, sicut antè dicitur Seruis tuis. Aut qoaotum ad vitam, sicut illis quibus non est datum officium prædicandi aliis vel prædicendi futura; & tales considerantur aut quantum ad specialem statum scilicet perfectionis & sic sunt propbetæ sancti, aut secundum generalem, qui est in omnibus iustis, scilicet statum gratiæ siue sunt perfecti siue non, & sic sunt timentes Dominum. Vt autem intelligatur iustos esse præmiandos, sine acceptione personæ, tam paruos quàm magnos, subditur. *Pusillis*, id est paruis, quantum ad ea quę sunt mondi. *Et magnis*, id est qui in his quæ mundi sunt videotur magni, vt in nobilitate vel dignitate vel diuitiis, & explanatur hoc quod præcedit Timentibus &c. Sapient. 6. Pusillum & magnom ipse fecit, & æqualiter &c. *Et exterminandi eos*, hic agitur de pœna malorum, Et *aduenit*, id est, imminet tempus. *Exterminandi*, id est extra terminum ponendi, scilicet eiciendo eos consortio sanctorum, vt in perpetuum gloria priuentur, & à vanitate mundanorum quæ dilexerunt, vt in æternum crucientur. Matth. 3. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Eos qui corruperunt terram*, id est homines habitantes in terra. Corruperunt, inquam, per documenta, per exempla, sicut illi qui per hæreses corrumpebant alios, tempore antichristi. Ieremiæ 51. Eece ego ad te mons pestifer, qui corrumpis vniuersam terram. Sed quare non agitur de laude Dei in prædicatoribos qui signantur per quatuor animalia supra, 4. sicut in pastoribus, qui signantur per viginti quatuor seniores. Respoodetur secundum aliquos: Non tantum pastores, sed etiam prædicatores intelliguntur hoe in loco per vigintiquatuor seniores. vel potest dici, quod laus prædicatorum, illius temporis intelligatur in eorum prædicatione cum dicitur. Et septimus angelus. Secundo obiicitur, quod exterminare est actus Diaboli, sopra 9. Cui nomen Hebraice &c. ergo non pertinet ad Deum. Respond. Dicendum quod Exterminare eo modo quo est actus diaboli, non est actus Dei. Diabolus enim exterminat, quantum est de se iustos & iniustos, Deus solum iniustos. Diabolus exterminat à gratia suggerendo peccatum, & à gloria ne obtineatur, per hoc quod in peccatum inducit. Deus autem nuoquam exterminat à gratia, nec suadet malum, sed vocat ad gratiam. Et dat ipsam gratiam, & suadet bonum. Nec quantum est de se exterminaret ab ingressu gloriæ, sed banc exterminationem facit, non impediendo hominem à profectu meriti, cum omnino merita quærat, sed vlciscendo & puniendo peccata hominis qui boc meretur. Item diabolus exterminat hominem sitibundus & ex inuidia, Deus autem quasi coactus & ex iustitia: quoniam iustus Dominus & iustitias dilexit &c. Tertio obiicitur de boc quod dicit: Qui corruperunt terram, quia non solum illi damnabuntur qui alios documento vel exemplo, aut corpora sua, quæ terrea sunt, peccato carnali corruperunt: sed etiam alii qui occulte peccatis spiritualibus peccauerunt: Quomodo ergo fit solum sermo de ipsis? Respondetur. Dicendom videtur, quòd de istis loquitur antonomastice qui alios corruperūt per exemplum vitæ, vel errorem Doctrinæ, sicut factum est ante aduentum Christi, & fiet maxime sub antichristo, vnde & maior eis pœna debetur, non tamen propter hoc à damnatione excluduntur alii, cum dicatur etiam de eis qui bona omittunt Matth. 3. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur. *Et apertum est*, Hic describitur quarta visio, quæ est de pugna mulieris & Draconis: Nota igitur de differentia Septimæ visioois: quòd quatuor primæ respiciunt vniuersalem statum ecclesiæ. Tres vero vltimæ, finalem. In primis iterum est differentia. Prima enim continet correptionem septem ecclesiarum, & est correctoria, vnde frequenter monet ad pœnitentiam, & sæpe dicitur Age pœnitentiam supra 2. & 3. & sic excitat ad effectum doloris. Secunda est consolatoria per reuelationem mysteriorum: & sic allicit ad effectum amoris. Tertia est comminatoria per angelos elongantes tubas ostendens damnationem malorū, & sic trahit ad affectum timoris. Quarta quę hic describitur, est exhortatoria ad constantiam in pugna exemplo mulieris, idest, ecclesię, & erigit ad affectum spei de aduersario Dei, & sic quatuor visiones quatuor generant in nobis ordinatas & salubres affectiones. Prima, affectum doloris de peccatis. Secunda, affectum amoris vel gaudii, de diuinis beneficiis. Tertia, affectum timoris, de suppliciis. Quarta, affectum spei, de tentationibus superandis. In hac igitur visione, agitur de pugna mulieris cum dracone, & eius victoria, & profectu meriti: hoc est de pugna ecclesiæ contra hostes, & eius victoria, & profectu. Materia ergo huius visionis est mulier bene ornata, bona auxilia habens in bello spirituali & vincens, & vincendo proficiens, & per hoc fideles armantur ad constantiam in teotationibus & aduersis, & eriguntur ad fiduciam de auxilio Dei. Sic autem proceditur. Primo ponit quædam præambula ad principale visionis. Secundo describit ipsam visionem, videlicet quantum ad illud, quod principaliter intendit in ea. Licet enim à principio capituli totum sit de hac visione: tamen illud quod sequitur est principale in visione, vnde sequitur: Et signum magnum. Præambula autem ad principale visionis ponuntur duo Primum, templi apertio. Secundum, moltiplex mutatio Et facta sunt. Primum signat occultorum reserationem, Secundum prædicationis diffusionem. Et ab his dependet visio, quæ post describitur vt dicit Glossa. Dicit igitur, *Et Apertum*, quasi dicat. Ita vidi præmissa, & adhuc vidi amplius, & hoc est qood dicit. *Et apertum est* Idest manifestatum & reseratum, cum prius esset clausum. *Templum Dei*, id est occultum siue mysteriū Dei

dignum

dignum & venerandum, in quo consistit virtus Diuini cultus, *In cælo*, idest in ecclesia, quæ cælum est per virtutum & vitæ claritatem & meritorum sublimitatem: supra 4. Post hæc vidi, & ecce ostium apertum in cælo. Templum dicitur illud, quod est secretum siue occultum de Deo, & sacramentum venerabile ac dignum, sicut templum clausum secreta continet. Sacramentum est venerabile quoque ac dignum, vnde sicut Glos. innuit Templum Dei dicitur hic occultum siue mysterium Dei dignum ac venerandum, quod ante aduentum Christi clausum erat in scriptura; quia nondum manifestatum. Tunc autem hoc templum Dei apertum fuit in cælo: quando secreta diuinorum mysteriorum in scriptura clausorum, manifestata fuerunt per Christum carnem assumentem, quia tunc cœpit aperire templum, id est mysteria. Item per ipsum Christum prædicantem, patientem, ac morientem. Tunc enim apertum est quod primo in scriptura erat occultum. Item per ipsum Christum post resurrectionem aperientem discipulis sensum vt intelligerent scripturas. Item per ipsum dantem Spiritum sanctum discipulis & aliis fidelibus, per quem intelliguntur, quæ prius clausa erant vt tangit Glosa. Ezechielis 43. Fili hominis ostende templum domus Israel, Et confundantur ab iniquitatibus suis Quid autem ex apertione templi visum fuerit ostenditur, cum sequitur: *Et visa est*, id est hominibus manifesta in carne visibili, *Arca*, id est Christus qui est arca, quæ continet omnes thesauros sapientiæ. Colossens. 2. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Item gratiæ. Ioan. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Item fit hic mentio de Arca testamenti, quæ fuit sub lege. Hoc enim videtur tangere hæc visio. Hæc autem Arca Christus est, vt dictum est, & continet vrnam auream continentem Manna id est habet in se humanitatem purissimam, cui est vnita diuinitas, cuius est dulcedo super mel & fauum. De vrna, Exodi 16. Item continet virgam Aaron, plenariæ potestatis, cuius est dominari in præsidendo, Psal. Virgam virtutis tuæ, emittet Dominus ex Sion. Matth. vltimo. Data est mihi omnis potestas &c. Item regere in informando, scilicet documentis & exemplis & deducendo donis, Psal. Virga directionis virga regni tui, Item corrigere flagellando. Psa. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hebr. 12. Quis enim filius, quem non corripiat pater. Rursus, continet tabulas testamenti; quia ipse habet plenam notitiam Veteris & Noui testamenti & docet nos, sicut magister certissimus. Matth. 23. Magister vester vnus est Christus, Dicitur autem Arca testamenti eius, scilicet Dei, quia continet in se Vetus testamentum & etiam Nouum id est, vtriusque habet notitiam, quam etiam dat fidelibus, & Vetus in se compleuit, & Nouum instituit. Tangitur historia de Arca testamenti, quæ scilicet continebat Testamentum vetus, quæ erat in secundo tabernaculo, quod dicebatur Sancta sanctorum, vt habetur Hebr. 9. Post velamentum autem secundum tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum. Illud secundum tabernaculum, quod hic secundum Glos. videtur vocari templum signat mysteria Dei de humana redemptione, sicut innuit Glos. in quibus mysteriis, erat hæc arca, id est Christus latens in eis: quia de ipso erant illa mysteria Legis, quæ erant sub figuris & prophetiis velata Hæc igitur Arca visa est, quia Christus qui prius erat in sua diuinitate inuisibilis, & in mysteriis Scripturæ occultus, factus est visibilis, & manifestus in carne assumpta, per hoc quod templum est apertum, id est, mysteria, vt supra est expositum, reserata, vnde sequitur, *In templo eius*, scilicet aperto, id est in mysteriis reuelatis. Quasi dicat aperto templo, id est, reuelatis mysteriis quæ in Diuina præordinatione & in Scriptura latebant: visus est Christus, id est cognitus oculo fidei & amoris. Psalm. Notum fecit Dominus salutare suum, viderunt omnes fines terræ, salutare Dei nostri. Pulcherrima est arca hæc & delectabilis ad videndum. Canticor. 5. Et totus desiderabilis. Pulcher autem oculus est necessarius, scilicet oculus amoris. Bernardus. Caritas est oculus, quo videtur Deus. *Et facta sunt*, hic ponitur secundum præambulum, scilicet multiplex immutatio, scilicet fulgura &c. Hæc enim videtur in visione, per quæ signatur diffusio prædicationis per Apostolos & alios, postquam Christus templum aperuerat & se cognosci fecerat: sicut superius est expositum. Primo autem tangitur id quod fuit ex parte prædicatorum. Secundo, id quod fuit ex parte auditorum, Et terræ motus. Ex parte prædicatorum fuerunt tria, scilicet, operatio miraculorum, vnde dicitur, *Et facta sunt*, per prædicatores, quos misit Dominus post dationem Spiritus sancti, cum templum iam apertum esset. *Fulgura*, id est miracula, quæ in primitiua ecclesia fuerunt necessaria. Et dicuntur Fulgura, quia illuminabant ad fidem. Item terrebant inducendo Dei potentis timorem. Item vrebant, accendendo ad amorem, Findebant ad contritionem. Fœtere faciebant peccata ad detestationem, confessionem, & satisfactionem. Psal. Alluxerunt fulgura eius &c. Item lenitas admonitionum, vnde sequitur. *Et voces*, id est exhortationes cum mansuetudine propositæ. Canticorum 2. vox tua dulcis. Item terror comminationum, vnde subditur. *Tonitrua*, id est cōminationes deterrentes, supra 4. Et de throno procedunt fulgura & voces & tonitrua, *Et terræ motus*, hic tangitur illud quod fuit ex parte audientium & Primo agitur de obstinatis & pœnitentibus communiter, quia vtrique moti sunt licet differentes quia quidam ad bonum, quidam ad malum vnde dicitur Et terræ motus, supple factus est, id est terreni moti sunt, quidam ad fidem, quidam ad iram. De vtrisque Act. 13. circa finem, supra. 8. Facta sunt tonitrua &c. Secundo agitur de obstinatis specialiter vnde dicitur, *Et grando*, supple facta est, hoc dicitur quantum ad obstinatos, hæc enim prædicatio in se & bonis suauis, visa est quibusdam contundens & intolerabilis, vel, grando, id est contumelia & grauitas verborum & persecutionum, supra. 8. Et facta est grando & ignis &c. De hoc Act. 8. Facta est persecutio magna in ecclesia. Aliqui codices non habent hic Tonitrua, tamen secundum Haymonem ponuntur hic quinque prædicta, scilicet. Fulgura, Voces, Tonitrua, Terræmotus, & Grando. Aperte tamen non videtur tangere illud nomen Tonitrua. Ex his autem præambulis duobus præmissis, sequitur est illud, quod in visione infra describitur. Ex his enim quę Dominus docuit, fecit, pertulit, & dedit, aperiens per hoc templum, nec non & ex documentis & miraculis Apostolorum, facta est ecclesia sponsa diuina, facta est potens ad proficiendum & triumphandum & ex his iisdem, incitatus est diabolus ad persequendū, vnde subditur visio.

CAP. XII.

ET signum magnum apparuit in cælo; mulier amicta sole, & luna sub pedibus

eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens, & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Et visum est aliud signum in cælo, & ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus eius diademata septem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cùm peperisset, filium eius deuoraret, Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, & raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius, & mulier fugit in solitudinem, vbi habebat locum paratum à Deo, vt ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factum est prælium magnum in cælo: Michael, & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius: & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo, & proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus & Satanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in cælo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et ipsi vicerant eum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem: propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quòd modicum tempus habet. Et postquam vidit draco, quòd proiectus esset in terram, persecutus est mulierem, quæ peperit masculum: & datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum, in locum suum, vbi alitur per tempus; & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam, tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen, quod misit draco de ore suo. Et iratus est draco in mulierem, & abiit facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi. Et stetit supra arenam maris.

CAP. XII.

ET *signum*. Notandum quod quandoque aliquid vnum & idem particulare videbat in diuersis vi-
A sionibus; quia faciebat ad diuersa: in aliis tamen erat differentia visionum. Primum ergo præambulum tactum fuit supra secundum partem. 4. capite in visione secunda. Secundum verò supra. 8. vt tangit Glos. In hac igitur quarta visione, agitur de pugna mulieris & draconis, & victoria & profectu mulieris id est ecclesiæ in persecutione. Sic autem proceditur. Primo, agitur de profectu ecclesiæ in persecutione. Secundo de finali retributione, scilicet bonorum sustinentium & malorum inferentium persequutionem. Infra. 14. Et vidi, & ecce nubem. Persecutionem autem sustinet ecclesia à diabolo, sustinebit & ab antichristo, vnde Primo agitur de profectu ecclesiæ in persecutione diaboli. Secundo de profectu
B eius in persecutione antichristi 13. capite Et vidi de mari bestiam. Rursus circa primum. Primo agitur de profectu ecclesiæ sub persequutione diaboli occulta. Secundo de eius profectu sub manifestatione, secundum Glos hic & inferius. De manifesta persequutione habetur ibi: Et postquam vidit draco. In prima parte Primo describuntur pugnantes, scilicet mulier & draco Secundo, ostenditur auiditas hostis repugnaturis. Et draco stetit. Tertio auxilium impugnatæ mulieris, Et peperit masculum. Quarto, deiectio ipsius draconis, & proiectus est draco. Quinto, sanctorum iubilus de triumpho deiectionis siue adiutoris, scilicet Dei, Et audiui vocem. Circa primum Primo describitur mulier bellum sustinens.
C Secundo draco bellum inferens, Et visum est aliud. Mulier autem describitur quantum ad quatuor, quæ decent eam quæ Regi desponsatur. Primo autem describitur implicite, & in generali. Secundo explicite & in speciali, Mulier amicta, vbi describitur quantum ad figuras designantes ecclesiæ laudem. Primo, quantum ad ornatum speciositatis. Secundo quantum ad dominationem potestatis, Et Luna Tertio quantum ad indicium siue insigne dignitatis. In capite. Quarto quantum ad virtutem fecunditatis, Et in vtero. Dicit igitur, *Et signum*, quasi dicat ita vidi præmissa: & præter illa vidi aliud scilicet magnum signum, scilicet quædam mulier apparuit amicta Sole, & sic de aliis, & hoc est quod dicit,
D *Et signum magnum*, scilicet figura quiddam magnum signans, *Apparuit in cælo*, id est in ecclesia militante quasi dicat, vidi per visionem quasi in cælo quandam figuram magnam, significantem aliquid. Hoc signum siue hæc figura, fuit illud quod sequitur scilicet de muliere amicta Sole, & habente Lunam sub pedibus & sic vlterius. Apparuit autem hoc signum in cœlo: quia illud signum siue hæc figura, est de ecclesia significata per cælum. Signum autem dicit apparuisse; quia hæc & alia videbat sub figuris siue signis; sicut supra in Prologo dictum est, vt ea sub congruis similitudidibus scriberet, & traderet nobis Hoc autem signum Magnum dicitur; quia magna signat de ecclesia: scilicet Amabilem speciositatem,
E Dominatiuam potestatem, Regiam dignitatem, Sobolis fecunditatem. Hæc autem quatuor magni ponderis sunt apud Deum & magnæ vtilitatis in ecclesia ipsa, & hæc per huiusmodi signa signantur. Augustinus. 2. de Doctrina Christiana. Nemo ambigit per similitudines libentius quælibet cognosci. Sed cum hæc signa obscuram significationem habeant, nec sit certum quis intellectus sit accipiendus videtur fuisse vtilius; si aperte sine signis nobis veritas exprimeretur. Item vnus intelligit vno modo, alius alio: & videtur quod saltem vnus deuiet ab intellectu recto. Respondetur Dicendum quod hæ visiones sub figuris obscuris scriptæ sunt conuenientissima ratione, & est ad hoc vt alias plurimas scriptu-

ræ obscuritates ratio multiplex, Tum ex parte legentium, ex parte quorum est quadruplex ratio, vt dictum est supra 7. Tum ex parte scripturæ, vt scilicet secundius veritas per ipsa signa detur intelligi, quod fit dupliciter, scilicet quantum ad ipsam rem in se: quia ipsa res plenius ostenditur per ipsa signa, quia signa non plus important quàm vocabulum nudum, sicut plus importatur cum dicitur, Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, quam si diceretur: Ecclesia decora spiritualiter & contemnens temporalia, sicut plus sonat ignis quam amor. Lucæ 12. Ignem veni mittere in terram. Item quantum ad intellectuum multiplicitatem; quia ipsa obscuritas dat viam ad multiplicem intellectum, & sic maius documentum elicitur, vnde Augustinus 11. lib. de Ciuitate Dei, Diuini sermonis obscuritas, ad hoc vtilis est, quod plures sententias veritatis parit & lucem notitiæ producit, dum alius eum sic, alius sic intelligit. Ad primum obiectum dicendum, quod sicut dicit Augustinus 11. lib. Confessionum. Non frustra voluit Deus scribi tot paginarum opaca secreta, vnde Dominus sanctis doctoribus reuelauit intellectum scripturæ, quantum iudicauit esse necessarium nobis. Per ipsos autem datur via ad intelligentiam scripturarum, vt patet de beatis Gregorio, Augustino, Hieronymo, Chrysostomo, & aliis sanctis expositoribus. Item quotidie aliis studiosis qui sunt ad docendum cæteros idonei, reuelat quantum placet suæ sapientiæ, omnia congrue dispensanti. Dat etiam quandoque intellectum indignis, propter commodum aliorum. Maxime autem dat Dominus intellectum humilibus, & orationi instantibus. De humilibus Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. De orantibus Damascenus 4. lib. capite 10. Pulsemus auide sic enim aperietur. Licet igitur homini certum non sit de se, & per se, quis intellectus in scriptura habendus sit, tamen per documenta sanctorum cognoscitur, & etiam per donum illuminationis internæ. Ad aliud dicendum secundum Augustinum quod non est deuiatio propter hoc à recto intellectu, licet vnus intelligat alio modo quàm alter, vel licet vnus intelligat pluribus modis. Scriptura enim secundum Augustinum, Fons est educens riuulos multos. Et non est dubitandum quin beatus Ioannes perfectius & clarius intellexerit ea quæ scripsit, quàm doctor exponens, & probabile est, quod omnes conuenientes expositiones, quæ ponuntur in eis, ipse in ipsis verbis intellexit, cum per ipsum hæc ad nos manauerint & prius ipse receperit. Item etiam si non omnes intellectus qui habentur in his, non nouit ille per quem liber aliquis scripturæ est editus, non propter hoc latuit spiritum sanctum aliquis vtilis & congruus intellectus, vnde Augustinus loquens de Moyse: & de illis verbis in principio creauit Deus &c. dicit 12. lib. Confessionum, si quid homo minus videt, nunquid spiritum tuum bonum in terram deducentem latere potuit, quicquid eras in eis verbis tu ipse reuelaturus legentibus? *Mulier*, hic in speciali describitur mulier, & hoc quantum ad quatuor præmissa, quia signum apparuit, scilicet, *Mulier amicta sole*, id est ecclesia induta siue ornata Christo illuminante & decorante, ecclesia dicitur Mulier, quia scientia verbi diuini generat filios sponso suo, & nutrit cum diligentia & labore. Hæc est Hester, quam Rex amat super omnes mulieres, sicut dicitur Hester. 2. quia Christus plus diligit ecclesiam, quàm congregationes fidelium ante legem & sub lege. Huius est indumentum & ornamentum Christus. Roman. 13. Sed induimini Iesum Christum, quia regit, ca-

A lefacit, protegit, decorat, & honorificat eam, sicut vestis nobilis hominem indutum. Christus autem dicitur Sol, propter claritatem quam habet in se, & quam efficit in ecclesia siue in iustis. Pulcher talis ornatus, & delectabilis aspectu. Malachiæ vltimo. Orietur vobis timentibus Sol iustitiæ. Ecclesiastici 50. Dulce lumen & desiderabile est oculis videre Solem. *Et lunam*, id est rerum temporalitas siue temporalia, quæ subiacent multiplici mutationi sicut Luna multipliciter mutatur. Ecclesiastes 1. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. *Sub pedibus eius*, id est sub affectionibus: quia non subiicitur temporalibus ecclesia, quantum ad iustos, per amorem & cupiditatem: sed eis dominatur. Affectus autem sunt pedes
B quia eis tota anima & omnia merita innituntur & sustentantur. Item per eos inceditur, proficiendo in meritis. Item cum eis quasi cum pedibus calcanda sunt vana, vnde dicitur hic, Luna sub pedibus eius, Gregorius super hunc locum Quia ecclesia cuncta temporalia despicit, Lunam sub pedibus premit, Nota quod ecclesia despicit siue calcat pedibus Lunam, propter amorem Solis. Philipp. 2. Omnia detrimentum feci & arbitror vt stercora vt Christum lucrifaciam. De hoc Hieronymus. Humanas terrenasque opes contemne, vt illi placeas pauper, cui difficile opulentus placere potest. *Et in capite*, hic ostenditur insigne regiæ dignitatis, quia in capite suo habet coronam duodecim stellarum. Ornatus enim capitis coronat & decorat ac nobilitat eam.
C Dicit igitur, *Et in capite eius*, scilicet in Christo, qui est caput ecclesiæ ipsam regens, ei prouidens, in ea influens sensum fidei, & motum dilectionis & operationis. Colossens. 1. Ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. *Corona stellarum duodecim*, id est nobilis victoria duodecim Apostolorum, hoc est duodecim apostoli in se lucidi, & aliorum illuminatiui, in oculis terrenorum minimi: coram Deo magni, contra vitia, & contra diabolum, & contra hostes fidei victoriosi, quæ victoria, per coronam signatur, quia victoribus dari solet, & dicitur hæc corona esse in Christo, quia hoc cedit ad honorem ipsius, & ad ostensionem regiæ dignitatis, in eo cuius milites fuerunt Apostoli, & cuius virtute, & ad cuius gloriam vicerunt omne vitium & diabolum, & fidei
D impugnatores, quos vicerat efficacia doctrinæ, operatione, potestate, & miraculis, & virtute constantiæ; quia propter aduersa non cesserunt. 2. Cor. 2. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu. Comparantur autem stellis; quia in se luminosi, aliis præbent lucem in nocte aduersitatis & infidelitatis. Baruch. 3. Stellæ, dederunt lumen in custodiis suis, sicut Thomas in India maiore ipse Ioannes in Asia, Andreas in Achaia, similiter de aliis. Dicitur autem hoc ad laudem ecclesiæ, quia per hoc ostenditur ipsa habere dignitatem regiam, quod caput suum est coronatum: quia corona capitis cedit in honorem totius corporis, vel. Corona
E duodecim stellarum, est gloria duodecim particularium præmiorum, quæ sunt in Christo, etiam ecclesia habet hanc coronam in suo capite, id est Christo, & ab eo eandem recipiet in se ipsa. Hæ duodecim stellæ, sunt septem dotes, tres animæ scilicet, Visio aperta, 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Dilectio plena. Isaiæ 31. Dixit Dominus cuius ignis in Sion, & caminus eius in Hierusalem, Item tentio, siue comprehensio æterna. Philipp. 3. Sequor autem si quo modo comprehendam &c. Sunt autem quatuor corporis, scilicet, Claritas. Matth. 13. Fulgebunt iusti sicut sol. Impassibilitas. 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere corruptionem.

Agilitas. Sapient. 3. Tanquam scintillæ in arundineto discurrent, Subtilitas, Ioan. 20. Stetit Iesus ianuis clausis. Item cum his septem dotibus erunt alia quinque, scilicet. Gaudium, de euasione totius mali Psal. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Item filiatio Dei in perceptione hæreditatis. Roman 8. Quod si filii, & hæredes, Item societas iubilosa. Ephes. 3. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis &c. Pax perpetua. Psal. In pace in idipsum, dormiam & requiescam. Securitas firma. Zachariæ. 8. Sedebit Hierusalem secura. In his consistit abundantia totius boni, & in his intelliguntur omnia bona patriæ, vel. In capite eius, idest in eius primordio; quia in primitiuo statu habuit Apostolos ecclesia, ex quibus fuit quasi coronata; quia magnam auctoritatem obtinebat per eos & victoriam, vel. In capite, id est, in mente. Corona duodecim stellarum, idest, duodecim fructus, ipsam reddentes victoriosam & elatam, de quibus Galat. 5. Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, mansuetudo, bonitas, longanimitas, fides, modestia, continentia, castitas, quilibet ecclesiæ verus filius, hos duodecim fructus habet, vel in mente sua habet duodecim articulos, quæ sunt ecclesiæ in coronam, idest, dignitatem & victoriam, cum per eos cum annexa caritate Christo coniungitur, & vitia debellantur. 1. Ioan. vltimo. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Allegorice, de beata Virgine Signum, scilicet, illud quod sequitur, scilicet de beata virgina, quod fuit amicta Sole, & habuit Lunam sub pedibus, & coronam duodecim stellarum in capite. Hoc enim fuit signum Diuinæ bonitatis & sapientiæ, signum caritatis & pietatis ad genus humanum. Isaiæ 7. Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum &c. Magnum, quia valde magnum indicium bonitatis suæ & caritatis ad homines ostendit in ipsa, *In cælo*, idest in ecclesia, de qua fuit virgo beatissima perfecte, quod autem fuit hoc signum ostendit Mulier, scilicet Virgo beata benedicta super omnes mulieres, quæ salutis auctorem peperit, viris ac mulieribus. Prouerb. 11. Mulier gratiosa inueniet gloriam. Amicta, id est ornata, Sole, id est Christo, qui de seipso ipsam ornauit, decorauit, & fecit totam luminosam, non suis radijs solum; sed & seipso, vnde virginis claritas in alios redundabat, vnde beatus Bernardus in quodam sermone. Mariæ præsentia totus illustrabatur orbis, adeo, vt & ipsa iam celestis patria, clarius rutilet virgineæ lampadis illustrata fulgore, Sed contra Ieremiæ 31. Fœmina circumdabit virum: ergo potius ipsa circundedit Christo, non fuit eo circundata vel amicta. Respondetur. Vtrunque verum est, nec sunt contraria, sed vnum potius est alterius causa, Fuit enim circundatus Christus in quantum eius filius, dum Ipsum in se genitum virgo in vtero circundedit. Circundedit etiam eam inquantum eius ornatus, dum eam seipso spiritualiter decorauit, *Et luna*, id est temporalia, mutabilia, & defectibilia vt Luna, Sub pedibus, id est, sub affectibus, Eius, idest omnia temporalia calcauit per eorum contemptum, ne quomodo fuscarent eius dilectionem ad filium. Ideo de ipsa dicitur Ecclesiastici 24. Ego mater pulchræ dilectionis. Amor enim commutabilis boni, aliquo modo semper derogat amori boni incommutabilis, vnde Augustinus. 10. lib. Confessionum, Minus te amat, qui tecum aliquid amat. Et in capite eius &c. idest ipsam sublimauit siue honorificauit dignitas priuilegiorum sicut corona in capite, caput & ipsum hominem honorificum facit. Hæ duodecim stellæ sunt secundum Bernardum, duodecim prærogatiuæ beatæ Virginis

A Quatuor de cælo, quia super eam erant. Quatuor ex parte animæ. Quatuor ex parte corporis. Primæ quatuor prærogatiuæ sunt sanctificatio ipsius Virginis, Salutatio angeli, Obumbratio Spiritus sancti, Inenarrabilis conceptio filii Dei. Aliæ quatuor fuerunt, Donum humilitatis, Magnanimitas fidei, Mansuetudo pudoris, siue zelus humanæ salutis, quia sacro pudore salubriter pudorata fuit. Item salutem humanam multum zelauit, quartum fuit martyrium cordis. Lucæ 11. Et tuam ipsius animam, pertransibit gladius. Alia quatuor sunt, quia fuit virginitate purissima, sine corruptione fecunda, sine grauamine grauida, sine dolore puerpera. Et bene dicuntur Stellæ, quia eam claram & sublimem reddebant,

B Extollitur ergo his verbis vniuersalis Regina, quantum ad amabilem speciositatem, immutabilem sanctitatem & admirabilem dignitatem. *Et in vtero*, hic agitur de fecunditate ecclesiæ. Nouos enim filios, Christo sponso parit, ad hoc autem concurrit semen diuini verbi, quod suscepit ecclesia à sponso Christo. Item doctrina prædicationis, quæ homines disponit vt fiant filii Dei per adoptionem. Item quandoque prædicatores & pastores se affligunt, per mortificationem carnis vt homines conuertant. Primo ergo ostenditur verbum in corde. Secundo doctrina in ore, Et clamabat. Tertio, afflictio in corpore, Et cruciatur, Dicit igitur, *Et in vtero*, Glos. in iugi memoria. *Habens*, Glosa, verbum Dei, Iste est fœtus quem ecclesia suscepit à suo sponso, de quo

C satagit formare filios pulchros & nouos. Vnde Anselmus in lib. de Concordia gratiæ & liberi arbitrii. Est autem semen verbum Dei. Matt. 13. Semen est verbum Dei, *Et clamat*, idest ecclesia in prædicatoribus & pastoribus bonis. Clamat ecclesia in maioribus, prædicando cum affectu, qui in clamore intelligitur, Isaię 41. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, *Parturiens*, id est cum labore satagens ad pariendum filios spirituales. Parturitio, est præparatio partus, quæ fit cum frequenti cruciatu & dolore, & per hoc signatur diligentia & laboris frequentia in officio prædicandi & adiuuādi animas. Galat. 4. Filioli mei quos iterum parturio, donec

D formetur in vobis Christus. Clamore autem prædicationis, debet adiungi clamor orationis, quæ prorsus est necessaria. Psal. Clamauit ad me & exaudiam eum. Augustinus. 4. lib. de Doctrina Christiana. Priusquam exerant proferentem linguam, ad Deum leuet animam sitientem. *Et cruciatur*, interiori desiderio, & exteriori carnis maceratione. *Vt pariat*, scilicet spirituales filios Deo, Partus enim est quando proles nascitur, vnde procedit parturitio, idest præparatio ad partum, & sequitur partus. Sancti enim prædicatores, quandoque se affligunt corporaliter, vt efficaciter animas conuertant & Deo pariant. 1. Cor. 9. Castigo corpus meum & in seruitutem redigo &c. 11. Cor. 11. In fame & siti &c. Hæc verba

E non conueniunt beatissimæ orbis Reginæ, quantum ad partum filii; quia sine dolore peperit, sed quantum ad compassionem Dominicæ passionis. Et habens in vtero, idest in intimis cordis, per plenum amorem. Et clamabat, per compassionem instante filii passione. Parturiens, idest ad modum parturientis afflictionem sustinens quando per acutum doloris gladium martyr effecta est, vt prædixerat Symeon. Lucæ 11. Tuam ipsius animam pertransiuit gladius, vnde beatus Bernardus. Vere tuam animam ô mater beata, gladius pertransiuit, tuam ergo animam pertransiuit vis doloris, vt plus quàm martyrem non immerito prædicemus: in qua nimirum corporeæ sensum passionis excessit compassionis affectus.

affectus. Et cruciatur vt pariat, vt intelligatur pro tempore passionis, id est flagrat afflictiuo desiderio, vt parturitionis eius finis veniat effectus. Parturitionis eius finis fuit, cessatio doloris filii, & redemptio generis humani. vnde ei conuenit illud Isaiæ 66. Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius peperit masculum. Antequam parturiret, id est ad modum parturientis doleret, compatiendo filio patienti. Peperit, verum est quia in ipsa partus præcessit parturitionem: quia peperit sine dolore. & entequam vaniret partus, id est, finis parturitionis, scilicet redemptio humana, peperit masculum. *Et visũ.* hic describitur draco bellum inferens. & Primo implicite & in generali. Secundo explicite & in speciali, Ecce, Dicit igitur. *Et visum est.* id est apparuit. *Aliud signum.* aliud dico à primo, quia primum fuit signum bonitatis & dignitatis Ecclesiæ quæ impugnatur: hoc eutem est signum peruersitatis diaboli, à quo impugnatur. *In cælo.* tangit igitur tenorem visionis, quia scilicet vidit aliud quoddam signum in cælum, scilicet draconem magnum rufum, & sic da aliis quæ sequuntur. Hoc signum signat malitiam diaboli in ecclesia, id est contra ecclesiam quę cælum est, propter splendorem meritorum in iustis. vnde super hunc locum dicit Gregorius. Cælum est Ecclesia, quæ in nocte vitæ præsentis, dum innumeras in se sanctorum virtutes continet; radiantibus desuper syderibus fulget. *Et ecce.* hic describitur draco impugnator in speciali. Et primo describitur quantum ad potestatem in habitu. Secundo quantum ad mallignitatem in actu, Et cauda. Circa primum primo agitur de eius potentie quam habet in se. Secundo de eius prędidentia super principes habens septem capita. Eius autem potentia quam habet in se, habet annexem astutiam, & vtraque magna est; habet & annexam sæuitiam. vnde circa primum primo ostenditur potestas cum astutia. Secundo, vtriusque vehementia, Magnus, Tertio, Malitiosa sæuitia, Rufus. dicit igitur. *Et ecce.* specificat hic quod est illud signum, per hoc quod dicit Ecce, notatur pręsentia visionis, quasi dicat. ante oculos vidi draconem talem Per hoc etiam potest intelligi, quod diabolus semper præsto est ad nocendum, quia Ecce aduerbium est demenstrandi. *Draco.* scilicet diabolus fortis, astutus. Nomen enim draconis, dicit fortitudinem: quia draco cum astutia fortitudinem habet vnde dicitur draco, hoc est diabolus, pugnare cum Michaële. Iob. 41. Non est potestas super terram, &c. Item draco dicit astutiam. vnde Augustinus in quodam sermone. Leo aperte irascitur Draco occulte insidiatur. *Magnus.* propter magnitudinem vtriusque, Ezechiel. 29. Ecce ego ad te Draco magne, qui cubas in medio fluminum. vel. Magnus, propter elationem. Iob. 41. Ipse est rex super filios superbiæ. *Rufus.* id est sæuissimus. Color enim rufus, signat crudelitatem in effusione sanguinis id est in interfectione spirituali. Ioan. 8. Ille homicida erat ab initio. *Habens septem capita.* id est vniuersos prauos principes possidet, & per ipsos nititur subuertere multos. Et quia per illos & per alios principibus subiectos facit decalogũ violari, recte sequitur. *Et cornua decem.* id est omnes peruersos homines; legis decalogum impugnantes. Numerus enim denarius, quia numerus est completus, signat vniuersitatem peruersorum, qui decalogum præceptorum salutis & in se & in aliis impugnant. Cornu enim impugnationem signat. Et sic principes dicuntur capita in quantum aliis præsident. Ipsi etiam & eorum subditi, dicuntur Cornu, inquantum decalogum impugnant. vel. Cornu possunt intelligi secundum Gloss. alii eis subditi, per quos faciunt Legem frangi

A ab hominibus. vnde Glos. Reges, &c. quia vero principes plusquam alii nocent, multos fideles deiiciunt in infidelitatem, vel aliud commissum, & sic videntur victores. subditur. *Et in capitibus suis.* id est in principibus suis. habet. *Diademata septem.* id est vniuersas victorias, de subuersis secundum Glos. vniuersas inquam, quia de vniuersis vitiis. Item secundum omnem modum tentandi: quia peruersi principes, maxime infideles, multipliciter seducunt homines, scilicet per astutiam, per potentiam, per documenta, per blandimenta, per minas, per dona, per flagella. Hoc etiam nunc fit, maxime autem fiet sub antichristo, Talis autem victoria apparẽs est, non vera: quia qui videtur in huiusmodi vincere, post ipse à B diabolo vincitur. vnde supra. 9. additur Tanquam, Et super capita earum tanquam similes auro. *Et cauda.* hic ostenditur malignitas in actu: quia multos qui lucere per vitam videbantur, seducit. vnde dicitur. *Et cauda eius.* id est deceptio fraudulenta, qua cælant vitia, & vitiorum incommoda, sicut cauda cælantur. *Trahebat.* id est trahit de fide ad infidelitatem, per suggestionem & blandimenta, & astutiam multiplicem. *Tertiam partem stellarum.* id est illos qui lucem vitæ habere videbantur & alios illuminare. Eorum enim qui videntur lucere per doctrinam & vitem quidam habent lucem vitæ actiuæ, quidam contemplatiuæ, & hoc stabiliter & finaliter, quidam neutrã, C sed solum fantasticam licet fidem informem habeãt, & hi sunt tertia pars. supra. 9. Tertia pars hominum occisa. *Et misit in terram.* scilicet tractos allexit terrenorum amore. Primo enim draco ille homines seducit trahendo à fide vel à statu gratiæ, & sic eos aliquo tempore per blandas tentationes seducit, postmodum vt magis eos inuoluat, allicit terrenorum emore, & facit aperte peccare, ad peruertendum vlterius alios. vnde Gregorius super hunc locum stellas de cælo cadera est, relicta spe cælestium illo duce ad ambitum glorię secularis inhiare. Secundum aliquos exponuntur hæc verba præter modum præmissum de reprobis angelis. Cauda eius, id est naturalium excellentia, qua alios traxit, sicut aliquid trahitur cauda. Trahebat, id est traxit deiiciendo per su-D perbiam. Ipse enim diabolus cum primo esset omnibus excallentior, videns suam naturalem excellentiam, superbiuit. Multi autem ex aliis videntes eum tam excellentem, consenserunt eius superbię, & ei adhæserunt. Tertiam partem stellarum, id est omnes angelos reprobos, qui stellæ erãt per claritatẽ ac volubilitatem naturę. Vna pars angelorũ est multitudo eorum qui assistunt ita, quod si mittuntur, raro mittuntur. Alia est eorum qui ita assistunt, quod frequẽter mittuntur. Tertia pars sunt illi, qui nec sũt dũ de illis nec de istis. Hos traxit diabolus de primis & secundis. Daniel. 7. Millia millium, & decies centena millia, &c. Per hoc autem quod dicitur trahebat, E intelligitur motus violentior, quia motus quo declineuerunt aliqui post ipsum, fuit contra naturam, potius enim naturale est conuerti ad suum factorem: vnde Augustinus de homine loquens in 2. lib. Contra Faustum dicit: Sed nec ipse homo contra naturam facit quicquam, nisi cum peccat. Et misit eos in terram, quia propter excellentiam naturalium eius, adhæserunt ei & ceciderunt in hunc aërem inferiorem propinquum terrę, vt seducerent homines. vel in terram, id est in infernum, qui est sub terra, & etiam terra vocatur, propter firmitatem, quia semper durabit. Iob. 10. Terram misit, &c. *Et draco.* hic ostenditur auiditas hostis impugnatoris, qua sitit deuorare fideles. Et draco, quasi dicat, ita fortis est draco, & item multos seduxit, & sua potestate confisus, & ex-

perientia edoctus, adhuc sitit bonos peruertere, & hoc est, Et draco, idest diabolus, cum fortitudine & veneno malitiæ, habens insidiosam astutiam. *Stetit*, per hoc uotatur mora & auiditas nocendi, vnde Augustinus. 2. lib. de Ciuitate Dei. Dæmones semper sunt ad decipiendum vigilantissimi. *Ante mulierem*, idest contra ecclesiam Deo filios parientem, quia semper ecclesiæ insidiatur vt fidelibus noceat. 1. Petri. 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. *Quæ paritura erat*, idest quæ quantum ad aliquos conuertendos, propinqua erat partui, quia quantum ad aliquos longe est à partu, quantum ad aliquos prope, quantum ad aliquos est iu pariendo, cum scilicet eos cum effectu conuertit, quantum ad aliquos post partum, cum scilicet aliqui iam sunt fideles & iusti: & eos educat ecclesia lacte documenti & exempli. Isaiæ vltimo, Parturiuit & peperit Sion filios suos. Quod autem dicit, Paritura, potest intelligi pro tempore præterito, quia olim iam diu incepit filios Deo procreare. Intelligendum etiam pro præsenti, hoc enim habet quotidie locum. Quid autem intendit draco, ostenditur cum subditur: *Vt cum peperisset*, id est aliquem in fide vel mores bonos geoerasset. *Filium eius* scilicet spiritualem. *Deuoraret*, id est ad peccatum traheret, tenet similitudinem draconis, qui deuorat. Per hoc patet quod in principio cum quis inchoat bene agere, diabolus sitit eum deuorare, Ieremiæ 51. Repleuit ventrem suum teneritudine mea. Sed quid est quod dicit stetit. Aut enim dicitur stetit secundum locum, aut secundum affectum. Si secundum locum, contra 1. Petri 5. Tanquam leo rugiens circuit &c. Si secundum affectum: sed stare affectu est habere rectum affectum, vnde supra 8. Vidi septem angelos stantes in conspectu Dei. Respondetur Stare est dupliciter, Aut secundum locum: & sic non accipitur hic secundum sensum mysticum, quia non semper stat eodem loco: Aut secundum affectum, & tunc aut accipitur in bono, & sic dicit affectum rectum & promptum ad bonum, vt supra 8. aut in malo, & sic dicit affectum intentum & sitibundum ad malum, & sic accipitur hic. *Et peperit*, hic agitur de auxilio in pugna mulieris, & Primo ostenditur auxilium ei præstitum à filio per se. Secundo à ministris filii, Et factus est. Circa primum Primo ostenditur partus filii auxiliantis. Secundo, potestas ad auxiliandum, Masculum. Tertio, ipsum auxilium præstitum, Et mulier. Potestas autem ostenditur quantum ad quatuor. Primo, quantum ad gratiæ validitatem cum dicitur: Masculum. Secundo, quantum ad præsidentiæ dignitatem, Qui recturus. Tertio quantum ad diuinitatis maiestatem, Et raptus est. Quarto, quantum ad iudiciariam auctoritatem, Et ad thronum eius. Nam secundum hæc quatuor habet Christus magnam potestatem ad auxiliandum ecclesiæ, In ipso enim secundum humanitatem fuit & est plenitudo gratiæ, per quam habet robur ad resistendum diabolo, ne ecclesiæ noceat. In ipso enim est sublimitas præsidentiæ: quia etiam secundum quod homo, dux est & princeps ecclesiæ, vnde eam defendere potest. Item in eo est maiestas Diuinæ naturæ, quia æqualis est patri, & per hoc omnia potest. Item in eo est dominium auctoritatis iudiciariæ, per quam poterit de diabolo vindictam accipere, de his quæ contra ecclesiam machinatur. Dicit igitur. *Et peperit filium*, quasi dicat, ita ecclesia paritura erat & quotidie parit, Inter multos autem filios quos peperit, genuit vnum, aliis digniorem: & hoc est quod dicit *Et peperit*, scilicet mulier ecclesia. *Filium*, id est Christum per Virginem matrem, quæ fuit mem-

A brum & pars ecclesiæ, vnde hoc attribuitur toti, quod est partis: corpori, quod est membri. Dum enim Virgo beata filium peperit, ipsa ecclesia per Virgioem ipsum peperit scilicet inter multos quos genuit. Dupliciter enim parit ecclesia filium, scilicet vel spiritualiter, & sic peperit & quotidie parit fideles per virtutem doctrinę & exemplum vitæ, vel corporaliter, & sic peperit Christum per Virginem, quæ erat pars ipsius ecclesiæ, & hoc fuit per virtutem ipsi Virgini datam mirabiliter, vnde de Virgine dicitur. Matth. 1. Et peperit filium suum primogenitum, & vocauit oomen eius Iesum, quasi dicat paratus erat draco ad deuorandos filios ecclesiæ: sed iratus est ei filius qui draconem arceret. *Masculum*,

B id est nihil infirmitatis contrariæ virtuti habentem nihilque femineum in operibus suis; quia in ipsa sua infantia ab ipsa incarnatione plenam gratiam habuit, & in ætate sequente fortia opera fecit, vnde per fortitudinem gratiæ plenę in se, & fecundæ in meritis, potens est resistere diabolo, impugnanti ecclesiam, Isaiæ vltimo. Antequam veniret partus eius peperit masculum. Partus, idest potestas pariendi secundum cursum naturæ. *Qui recturus erat*, in actu & via recte viuendi. *Gentes*, idest electos ex Gentibus, ex quo patet latitudo suæ pręsidentię; quia supra Gentiles & Iudæos dominabatur, etiam inquantum homo. Rom. 15. Qui exurget regere Gentes &c. *In virga*

C *ferrea*, id est potentia infrangibili & inuincibili, vnde cum sit potens rector suorum, certum est quod eos defendere potest, vel. Virga, idest iustitia, propter rectitudinem. Ferrea idest ineffectibili, & quia suos regit iuste, non declinabit ab eorum defensione. Psal. Reges eos in virga ferrea. *Et raptus est filius eius* scilicet Christus qui est filius ecclesiæ, per hoc quod est filius Virginis beatissimæ quæ membrum est, & nobilis pars ecclesię. *Ad Deum*, idest ad ęqualitatem Dei patris quasi dicat, ascendit in cælum & sic manifestauit se patri esse æqualem inquantum Deus licet ad carnem suscipiendam se humiliauerit, Philip. 2. Non est rapinam arbitratus esse æqualis Deo. Per hoc autem quod dicitur Raptus, potest intelligi nobilitatio naturæ humanæ, quæ supra propriam con-

D ditionem facta est nobilis dum filius in ipsa natura humana existens, cognoscitur patri ęqualis, quia per hoc magis manifestatur dignitas humanitatis. Raptus enim dicit virtutem, quę quasi quandam violentiam conditioni naturę facit, dum ipsam naturam tam nobiliter extollit, Sed quomodo dicitur Raptus ad ęqualitatem patris, cum inquantum Deus, semper eam habuerit, secundum humanitatem autem nunquam: Respondetur Raptus iste ad ęqualitatem patris est secundum manifestationem; quia post ascensionem magis apparuit eius diuinitas inquantum est patri ęqualis, quam antè, & intelligitur de ipso secundum diuinitatem humanitati vnitam, propter quam vnionem nihil amisit: sed eius diuinitas ante ascen-

E sionem à paucis cognoscebatur. Postmodum autem manifestata fuit, cum spiritum sanctum effudit, & discipulos per mundum prædicare fecit. *Et ad thronum eius*, scilicet patris est raptus, idest potestatem iudiciariam se habere ostendit, totum hoc post ascensionem patuit, magis quam ante. Et potest intelligi tam de potestate iudicandi inquantum Deus, quam habet eandem cum patre: vel de potestate iudicandi quam habet à patre inquantum homo, & secundum hoc dicitur esse raptus propter altitudinem huius dignitatis, quę est supra naturam humanam, secundum se acceptam. Dicitur autem Raptus ad thronum patris, quia etiam inquantum homo participat iudiciariam potestatem patris. Ioan. 5. Pater omne iudicium

dicium dedit filio. Hoc autem magis claruit per ascensionem; A quia tunc fides dilata est, *Et mulier*, hîc ostenditur ipsum auxilium præstitum, & hoc in tribus. Primo quantum ad confugium, quia dedit Christus ecclesiæ gratiam confugiendi ad secretum mentis, & declinandi à tumultu mundano. Secundo quantum ad locum; quia facit ecclesiam manere in loco spirituali sibi congruo, & ipsum locum præparat, Vbi habet, Tertio quantum ad pastum, Vt ibi pascat. Dicit igitur. *Et mulier*, quasi dicat talem filium peperit mulier, cui draco insidiabatur, & per auxilium huius filii, *Mulier*, idest ecclesia, virtutibus & filiis spiritualibus fecunda. *Fugit*, volens cauere insidias & nocumenta draconis. *In solitudinem*, idest secretum mentis, ibi sola ast per esclusionem tumul- B tus mundanorum desideriorum. Hoc autem confugium est per auxilium Christi; quia ex dono Dei est. Iob. 39. Cui dedi in solitudine domum. Gregorius, Bene conuersantibus solitudo mentis tribuitur, vt exurgentem intrinsecus strepitum terrenorum desideriorum premant; & quoddam sibi cum Domino intra se secretum quærant. *Vbi habet locum*, id est in qua solitudina interoi secreti habet ecclesia, quantum ad viros iustos, mansionem spiritualem, qua tanquam loco quietatur. *Paratum à Deo*, quia non potest haberi locus interni secreti, in quo anima quiescit, nisi ex magno Dei dono qui hunc locum suis parauit, qoia per exemplum vitæ & passionis, omnia contemnere docuit, & sibi ac Deo interius vacare, C Parauit etiam per meritum & efficaciam ipsius passionis, per quam suis gratiam tribuit. Parat etiam amplius quando gratiam ad hoc tribuit, & sic animam in hoc loco manere facit, & ibi cum ea familiariter loquitur. Oseæ 2. Adducam eam in solitudine, & loquar ad cor eius. Et per boc quod dicitur: Habet locum, ostenditur quod non est egrediendum vnquam exterius, per amorem vanitatis mundanæ: sed interius morari debet. In solitudine enim est anima, quando non inhiat exterioribus, sed interius æternis: licet corporaliter sit homo inter homines. Vnde Gregorius, Si prematur aliquis corporaliter popolaribus turbis, & cum nulloa curare secularium tumultus in corde patiatur, non est in vrbe, *Vt ibi*. D quasi dicat, Deus parauit vel parat locum ecclesiæ *Vt ibi pascat illam*, scilicet pastu doctrinæ, quia qui apud se in interno secreto habitat, efficacius pascitur verbo Scripturæ vel prædicationis, quietius enim & sapidius & plenius capit. Et bene dicitur Pascat, quia ipsa doctrina Scripturæ à Deo est, & quod anima inde reficiatur, ex dono eius est, Psal. In loco pascuæ eius ibi me collocabit. Item pascit Deus ecclesia quantum ad iustos interna consolatione, vt cum dat delicias spiritus. Isaiæ 51. Ponet desertum quasi delicias, & solitudinem quasi hortum Domini &c. Item cælesti pane, idest seipso spiritualiter & sacramentaliter. Sapient. 16. Angelorum esca nutriuisti populum tuum &c. E *Diebus mille ducentis sexaginta*, idest toto tempore quo subsistet ecclesia, per virtutem Dominicæ prædicationis tribus annis & dimidio. Ipse Christus enim tanto tempore prædicauit, ex cuius prædicatione ortum habet prædicatio scripturæ, ex qua prædicatione pascitur ecclesia. Totum ergo tempus ecclesiæ à passione Domini vsque ad finem mundi signatur per dies mille ducentos sexaginta, quia scilicet in omni tempore suæ prædicationis, quam Christus tribus annis & dimidio fecit, vel potest referri specialiter ad tempus antichristi, quando ecclesia pascetur prædicatione Heliæ & Enoch & etiam interna refectione, maxime quantum ad perfectos qui tunc erunt, hoc autem erit per dies mille ducentos sexaginta, idest per tres annos & dimidium quibus regnabit antichristus. Supra 11. Et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta. Potest aliter intelligi hæc solitudo de qua dicitur: Fugit in solitudinem, de solitudine pœnitentiæ, quæ bene dicitur solitudo, quia deserit homo per eam omnia peccata, in quibus est mala societas: & quia ipsa pœnitentia deseritur à multis, quia pauci incolunt pœnitentiæ desertum. Ad hoc desertum confugit ecclesia, quando videt draconis insidias, quia iusti quando vident se tentari, ad pœnitentiam recurrunt augentes eius austeritatem. Psal. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Iste locus datur eis à Deo, & pabulo verbi Dei in eo pascuntur, sicut sequitur, Vbi habet locum paratum à Deo, vt ibi pascat eam &c. expone vt prius. Ex præmissis colligitur documentum, quod cum quis tentatur à dracone, debet fugere ad solitudinem quietis internæ, id est in secretum mentis, vbi in oratione, meditatione & contemplatione loquatur solus cum Domino sine societate mundanorum cogitatuum, & desideriorum, hanc solitudinem Deus dat, & ibi animam secum loquentem pascit. Gregorius, Bene conuersantibus solitudo mentis tribuitur: vbi cum Domino, exteriore cessante strepitu, per interna desideria silenter loquatur. Iob. 3. Qui ædificat sibi solitudines. Debet etiam confugere ad solitudinem pœnitentiæ, quam debet augere. Iste enim est locus quem Deus animæ parat, vt in latitudine cordis habitet ibi. Psal. Statuisti in loco spacioso pedes meos. Maxime autem expedit confugere ad solitudinem claustri, ibi enim Dominus animam pascit quousque perueniat in fortitudina cibi ad montem Dei Oreb. 3. Reg. 19. Sed obiicitur, quia dicitur Ecclesiastes 4. Væ soli; quia cum ceciderit, non habet subleuantem. Respondetur. præter solitudinem corporalem siue localem, est triplex solitudo siue desertum, scilicet solitudo status culpæ, in quo est homo solus; quia sine Deo est & sine societate iustorum, non enim est de numero iustorum, qui sunt sub vna societate secundum animum, licet diuisi sunt secundum locum, De hac solitudine dicitur Ecclesiastes 4. Væ soli. Bernardus in Epistola ad Carthusienses, Vere solus est, cum quo Deus non est. Item est solitudo status gratiæ in qua homo solus est quantum ad strepitum mundanæ vanitatis, vana homo nec cogitet nec affectet nec proferat, nec audiat, nec agat, & in hac solitudine cum Deo loquatur: de hac solitudine dicitur hic Gregorius, Nihil prodest solitudo corporis, si solitudo defuerit cordis. Est etiam solitudo siue desertum status gloriæ, qui dicitur desertum; quia à multis deseritur, & quia nil vanũ est ibi, vnde recte dicitur desertum vel solitudo à vanis. Luc. 15. Nonne reliquit nonaginta nouẽ in deserto, idest in cęlo. *Et factum est* hic ostenditur ausilium ecclesiæ præstitum à ministris filii, scilicet ab angelis, & agitur de bello quod ast inter bonos angelos & malos circa salutem hominum, & Primo describitur bellum. Secundo ostenditur impotentia bellantium aduersariorum, Et non valuerunt. Circa primum Primo tangitur pręmium in generali, Secundo in speciali. Michael. vbi Primo describitur prælium ex parte angelorum bonorum, qui student ad adiuuandum. Secundo, ex parte reproborum, qui satagunt ad nocendum. Et draco, Dicit igitur, *Et factum est*, postquam filius ad cælum est raptus. Post passionem enim videns se diabolus ab electis foras ciectum, studuit nocere homini, maxime autem post ascensionem quando vidit fidem prædicari. *Prælium*, scilicet illud de quo sequitur, quia Michael & eius angeli pugnant cum diabolo &

dæmonibus, ad protegendum homines : dæmones A
autem contra sanctos angelos, ad damnificandum
homioes. *Magnum*, quia sancti angeli student nos
iuuare : mali autam nocere, vel. Magnum, propter
diuturnitatem, quia durat à passione Domini, vs-
que ad finem mundi, *In cælo*, secundum aliquos intel-
ligitur de prælio quodam quod factum est in cælo ;
quando io principio mundi, angeli boni & mali, di-
uersis affectibus & consansibus mouabantur, quando
Lucifer dixit : Ascendam in cælum &c. Alii autem
steterunt in affectu contrario. Tameu alius intelle-
ctus magis consonat literæ ? scilicet de angelis bonis
iuuantibus ecclesiam contra malos, vnde notandum
quòd beatus Ioannes in bac visiona vidit Michae-
lem cum angelis sibi subiectis pugnare in cælo cum B
dracone, id est diabolo & alus dæmonibus. Et Mi-
chael & angeli eius vicerunt. Hoc autem prælium
signat bellum quod est inter sanctos angelos & ra-
probos angalos. Angeli enim boni, pugnant pro bo-
mine : reprobi ad nocumentum hominis, & tandem
reprobi succumbunt, hoc autem prælium fit in cælo
idest in ecclesia quæ claritata, sublimitata, & stabi-
litate est cælum. *Michael*. Hic exponitur in speciali
quod est illud prælium. Nota igitur quod prælium.
quod vidit beatus Ioannes, signat bellum quoddam
inter sanctos angelos & malignos circa bumanam
salutem, quod durat à passione Domini vsque ad fi-
nem mundi. Dicit igitur, *Michael*, huic adscribitur
pugna, quia ipse est princeps ecclesiæ. Dsniel. 10.
Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael C
princeps vester. *& angeli eius*, scilicet minores qui
ecclesiam tuentur & custodiunt, *præliabantur*, idest
præliantur cum dracone, idest cum diabolo per ma-
litiam venenato, & ad venenandum astuto. Michael
archangelas est princeps ac præpositus est ecclesiæ :
& ipse & angeli qui sunt sub eo, ecclesiam protegunt
ab angelis malis. Hebr. 1. Omnes admioistratorii
spiritus sunt. Maxime autem hoc erit tempore anti-
christi secundum Gregorium. Daniel. 12. In tempore
illo consurges Michael &c. *Et draco*, idest diabolus,
Pugnabat, idest pugnat. Qnod enim Ioannes tunc D
vidit signat illud, quod à passione Christi sit, vsqua
ad finem mundi. *Et angeli eius*, id est alii angeli apo-
statæ ei subiecti, quia non cessant nocere ecclesiæ.
Abachuc. 2. Semper interficera gentes non cessat,
Præliantur boni angeli contra malos angelos sua-
dentes bona bominibus, ac reuelantas vitia, & ro-
borantes contra vitia, & orando pro ipsis, & dæmo-
nes arcendo ab eis. Præliantur mali angeli contra
bonos angelns, immittendo bominibus occasionali-
ter, licet non causaliter cogitationes malas, & per-
suadendo mala & debiles reddendo contra vitia &
nocendo eis quantum possunt. De his dicit Haymo
Pugnant adinuicem, quia sicut dæmones parati sunt
ad impugnandum, ita sancti angeli ad resistendum :
Erigamus ergo arma securi, quia fortissimos nostræ
patriæ conciues. & inuictos adiutores habemus. Ali-
ter secundum Glos. potest intelligi de maioribus qui E
sunt in ecclesia & minoribus. Per Michaelem ergo,
cuius nomen interpretatut, quis vt Deus, intelli-
guntur maioras in ecclesia qui debent magna opera
facere, per quæ ostendatur magnitudo Dei, &
quod Dao nullus est similis, per ipsum enim fiunt
omnia opera magna suorum. Angeli sunt minores,
sub maioribus in minori officio pastorali, animas ta-
men zelantes : vel etiam simplices subditi, tamen vi-
ta magni. Omnes tales ecclesiam iuuant contra dia-
bolum & dæmones documentis, exemplis, meritis,
& orationum suffragiis Non debent igitur pacem
habere cum draeonc prælati, sed pugnare cum eo,

sed pacem cum eo habent. Lucæ 23. Facti sunt amici
Herodes & Pilatus. Et non dicunt Quis vt Deus sed
Quis vt mundus quem scilicet omnino sequuntur.
Author pacis est, Genes. 14. Da mihi animas, cæta-
ta tolle tibi. Sed obiicitur qnod non tantum Michael
& eius angeli nos iuuant, sed & omnes angeli, supra
7. Et omnes angeli stabant in circuitu throni, id est
in protectione, secuudum Glos. Respondetur. Di-
cendum quod omnes angeli nos adiuuant val orando
vel bona suadendo. vel dæmones arcendo, vnde
Augustinus 10. de ciuitate Dei. Nos pro suis viribus
iuuant angeli quique, virtutesque superiores. Potius
tamen hoc dicitur de Michaela, quia ipse est præpo-
situs specialiter, & princeps ecclesiæ militantis, sicut
fuit princeps synagogæ. Daniel. 12. In tempore illo
consurget Michael &c. *Et non valuerunt*, hic agitur
de impotentia aduersariorum quia boni angeli vin-
cunt, mali vincuntur, Quoniam igitur mali angeli
impotentes sunt contra bonos angelos, & contra ho-
mines electos : iden Primo ostenditur impotentia ad-
uersariorum contra angelos bonos. Secundo contra
hominas electos, Neque locus, quasi dicat, ita pu-
gnant, Et *non valuerunt*, id est inualidi sunt contra
adiutoria bonorum angelorum : id est resistere eis
non possunt. Item nec electos deiicere, vnde sequitur
Neque locus eorum inuentus est amplius in cælo, id est
in ecclesia quantum ad electos, quasi dicat, diabolus
non potest inuenire amplius locum, id est dominium
& maosionem in electis, qui per vitæ claritatem,
altitudinem, & firmitatem sunt cœlnoi, Et dicit Am-
plius, quia aliquando multos possederat in peccatis,
sed per Dei donum & angelicum auxilium expelli-
tur : nec potest eis præualere, quia Deo adhærentes
fulciuntur per angelos, licet enim diabolus quando-
que transeat per membra ecclesiæ cruciando vel ten-
tando, tamen non habet locum vel mansionem in eis
quia firmamentum est Dominus timentibus eum, &
per angelos iuuat. Et si aliquando permissione Diui-
na contingat electos cadere, adhuc non habet locum
in eis, quia nou potest detinere quantum vult, sed
Dei gratia fortiores resurgunt. 2. Petri. 2. Nouit
Deus pios de tentatione eripere *Et proiectus est*,
Hic ostenditur draconis & suorum deiectio, quę plus
dicit quam impotentia. Ostendit enim ab angelis bo-
nis deiectos. Primo autem ostenditur deiectio diabo-
li. Secundo, famulantium sibi, Et angeli eius. Dicit
igitur, *Et proiectus est*, idest procul eiectus est ab ho-
minibus, per adiutorium angelorum, vt eis non præ-
ualeat : quia sancti angeli eos efficaciter arcent, quan-
tum ast ex parte sua, nisi culpa hominis hoc impediat
Draco ille ? scilicet diabolus, Draco, propter violentiā
Serpens, propter astutiam. 2. Cor. 11. Timeona sicut
serpens seduxit Hcuam &c. *Antiquus*, propter ex-
perientiam, & ideo cauendum est ab eo, qui ex-
pertus est, & exercitatus in malitia. Ioann. 8. Ille
homicida erat ab initio. *Qui vocatur diabolus*, propter
superbiam, cuius meriro eecidit, Diabolus enim in-
terpretatur deorsum fluens, fluit etiam ad malos, &
eos fluere facit. *Et sathanas*, per inuidiam siue ne-
quitiam, per quam aduersatur humanæ saluti. Satha-
nas enim interpretatur aduersarius. 1. Petri 5. Ad-
uersarius vester diabolus &c. Deinde exponit qualiter
aduersatur. *Qui seducit*, idest decipit, seorsum du-
cens, idest separans à Deo & statu salutis, *Vniuersum
orbem*, quantum ad reprobos, qui sunt maior pars
orbis. Ecclesiastici 1. Et stultorum infinitus est nume-
rus, *Proiectus est*, hic agitur de deiectione aliorum
dæmonum, Replicat autem de diabolo vt ostendat in
quid proiectus est, vnde dicit. *Proiectus est*, scilicet
draco, idest procul ab electis per angelos eicitur, &

sic

sic vincitur & deilcitur. *In terram*, id est in hospites terrenos; qoia terrenorum amatores grauius impugnant: quando vident se ab electis expelli, & non habere locum in eis. Dictum enim est serpenti Genes. 3. Terram comedes: Non autem est intelligendum, quod sancti angeli immitant diabolum in homines terrenos, sed non permittunt eos habere locum in iustis, & ideo dicuntur eos proiicere. Dæmones autem sic proiecti, immittunt se in terrenos ve tangit Glos. vel. Proiectus est, idest proiicitur, In teream, idest terrenos, quia angeli hoc non prohibent, *& angeli eius*, id est alii dæmones, *Cum Deo missi sunt*, permissione Diuina vel angelica, scilicet in terram: quia permittuntur possidere reprobos, qui Deo non adhærent quia porci sunt. Matth. 8. Si eiicis nos mitte noaio gregem porcorom. Potest & hæc proiectio intelligi de damnatione. Proiectus est, id est proiicietur, scilicet in infernum in die iudicii, ne de cætero aliquem possit tentare. Tunc in perpetuum detrudetur cum dæmonibus in profundo inferni, vnde Gregorius immanissima bellua; ante iustorum oculos, æternis gehennæ ignibus mancipabitur. Draco, &c. vt prius, Deinde ostenditur, in quid proiicietur. Proiectus est, id est proiicietur, scilicet in fine tunc enim sancti angeli, & homines electi deuincent diabolum operante Diuina iostitia, qoando in iudicio demergetur in infernum, vnde sequitur. In terram, id est in infernum qoi intra terram est secundum Gregorium, & ipse etiam infernos quandoque terra dicitur, ratione firmitatis. Ioh. 10. Terram miseriæ, &c. Et angeli eius cum illo missi sunt, quia dæmones cum suo principe mittentur in gehennam, vt de cætero noo euagentur per mundum, ad decipiendum homines. Matth. 25. Qui paratus est diabolo & angelis eius. Prima expositio videtur principalis in litera, per ea quæ sequuntur. :Secunda autem superabundans, tamen vera. Sed obiicitur, quia super illud Draco: Dicit Glosa pro violentia, Contrà. Damascenus. 2. Vbi violentiam alicui inferre non præualent. Item non seducit vniuersum orbem: quia multi sunt quos Dominus ab eo custodit. Respondetur. ad Primum dicendum quod violentia dupliciter dicitur scilicet stricte, vt cum quis ad quid cogitur, ita quod nullo modo voluntas est ad illud. vt si quis moueat manum ad thurificandum idolo violenter, & sic dæmones non possunt facere violentiam, vt dicit Damascenus. Alio modo potest dici large & minus propriè vt cum per terrores, & importunas ac longas tentationes & huiusmodi tentant hominem; & sic est quædam violentia, & sic loquitur Glosa. Iuxta hoc dicit Gregorius. Prius leuiter subrepit, postmodum vero etiam violenter rapit. Ad aliud dicendum, quod aliter iudicantur vocabula quantum ad locutionis significationem: aliter quantum ad loquentis acceptionem, quod ergo dicitur Vniuersum orbem, intelligitur qoantum ad reprobos qui sunt maior pars orbis, vt Dicit Glosa. Non tamen sine causa sic dicitur. Per hoc enim ostenditur nequitia diaboli, qui ferè totum mundum decipit, *Et audiui*, quinta pars est, in qua ostenditur sanctorum exultatio de triumpho deiactoris scilicet Dei. Et Primo ponitur exultatio de deiectione hostiom. Secundo subditur inuitatio aliorum ad gaudium Propterea lætamini. Tertio inuectio contra malos deiicientes in vitium. Væ terræ. Circa primum Primo tangitur sanctorum exultatio siue congratulatio. Secundo materia exultationis, Dicentem nunc facta est, Dicit igitur. *Et audiui*, quasi dicat, ita proiectus est draco, & ex hoc sancti in patria exultant: & hoc est quod dicit, Et audiui auditu interno. *Vocem magnam*. id est exulta-

A tionem magnam: Psalm. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum, quia dextera Domini fecit virtutem. Secundom Haymonem. Hæc vox est desiderium magnom sanctorum de nostra victoria. *In cælo*, id est in angelis sanctis & animabus beatis. Nota Glos. Cum ostendisset. De quo fit hæc exultatio ostenditur cum dicitur, *Dicentem*, Primo autem ostenditur exultationis materia in generali. Secundo in speciali, Quia proiectus. Materia exultationis est in generali de dominatione & victoria Dei & Christi hominis, vnde circa primum Primo ostenditur, dominatio Dei in sua diuinitate. Secondo dominatio Christi in assumpta humanitate, Et potestas Dicit igitur, *dicentem*, hæc dictio & intrinseca &
B mentalis in angelis & animabus beatis. *Nunc*, scilicet tempore gratiæ. *Facta est salus*, id est dominatio & honor, in saluando à malo per remissionem peccatorum, & conseruationem in lucta tentationum. Isaiæ 12. Ecce Dominus saluator meus, *Et virtus*, id est dominatio secundum qoam suos iuuat in bono, ad operationem bonorum. Isaiæ 11. Qui dat lasso virtutem. *Et regnum*, id est dominatio secundum quam regit suos in profectu meritorum. Non enim sufficit operatio bona, nisi proficiat vlterius. Supra 5. Fecisti nos Deo nostro regnum &c. *Dei nostri*, quasi dicat, non draco, sed Deus noster obtinet dominatum, & intelligitur hoc de Patre, cui
C per appropriationem attribuitur potentia, licet æque conueniat tribus personis. Potest etiam intelligi de tota Trinitate, & dicit, Dei nostri, ratione deuotæ dilectionis, & reuerentis subiectionis. Supra 5. Salus Deo nostro, Item dicit, Facta est, quia ante aduentum non erat victus diabolus, sed post per passionem Christi & merita iustorum & adiutoria angelorum, hæc autem tria prædicta facit Deus dominans in iustis, Liberat à malo, adiuuat in bono promouet in merito. Vel. Salus quantum ad incipientes qui à malo liberantur. Virtus, quantum ad proficientes, qui in bono fortiter progrediuntur, Regnum, quantum ad perfectos, qui ei deuote subiiciuntur, in eis enim completur illud Matth. 7. Adueniat regnum tuum. *Et potestas*, id est potestatis dominatio.
D *Christi eius*, id est filii incarnati, qui est Christus patris, qui ab eo secundom humanitatem vnctus. Psalm. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. vel quia ab eo singulariter dilectus. Matth. 4. Hic est filius meus dilectus, quasi dicat, Christus expulso dracone dominatur iustis pro quibus est humanatus & passus. Daniel 7. Potestas eius potestas æterna. *Quia proiectus*, hic in speciali ostenditur materia exultationis, & exponitur qoomodo prædicta Deo conueniunt, quia videlicet iusti Diuino auxilio deuincerent draconem, & sic regnat Deus in eis. Et Primo ostenditur deiectio diaboli. Secundo ostenditur à quibus est deiectus seu victus, Et ipsi. Tertio per quid, Propter sanguinem, vnde osten-
E duntur iusti vincere diabolum per fidei feruorem, in considerando & diligendo passionem, Propter sanguinem. Item per fidei confessionem. Et propter verbum. Item per fidei operationem, quia fides facit iustos mortem subire vel paratos esse, Et non dilexerunt. Dicit igitur, *Quia*, quasi dicat, vere Deus in iustis dominatur, quia, *Proiectus est*, id est procul ab electis eiectus diuina virtute, *Accusator fratrum nostrorum*, id est iustorum, qui per cognationem caritatis, sunt fratres angelorum. Diabolus dicitur accusare iustos, quia laborat facere eos accusabiles apud Deum, & ideo se homo accusare debet, nec coram Deo sit accusabilis, Prouerb. 18. iustus prior accusator est sui. *Qui accusabat eos*. Hic

ostenditur quod officium eccusandi exercet in actum A quando potest, quesi dicat, tentando, instigando, faciebet eos eccusabiles, cum ipsos eliquo tempore decipiebat, sed iam eis liberetis proiectus est, vel, Accusebat, id est accusabiles facere leborabat. *ante conspectum Dei nostri*, cui omnie nuda sunt, Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, quasi dicat, ad hoc accusebat, vt Deus offensas aspiceret & puniret. *Die ac nocte*, id est in prosperis & eduersis, secundum Gregorium, quia satagit per prosperitatem mollire, per aduersa frangere. vel. Die ac nocte, Glos. continue, Nam nocte & die inuigilat nocere hominibus. Iob. 30. Qui me comedunt non dormiunt, *& ipsi*, quasi dicat, ite accusabat B pugnando tentationibus, Et ipsi econtrario, *Vicerunt illum*, peccata aduciendo, & deinceps tentetionibus resistendo, & in meritis proficiendo. Notatur autem io hoc, industria liberi arbitrii. Romen. 12. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. *Propter sanguinem*, id est propter fidem & considerationem & emorem senguinis Christi. Passio enim Christi deuote considereta & emata, roborat animam contra diabolum. 1. Petri. 4. Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini, *Agni*, id est Christi pissimi, innocentissimi pro hominibus immoleti, vnde præcepit Dominus vt postes domus linirentur sanguine agni paschalis, vt C sic libererentur eb exterminatore. Exodi 12. Postes sunt intellectus & affectus, *Et propter verbum testimonii sui*, id est propter verbum quo testificeti sunt, fidem & veritatem cetholicam; vel prædicando vel in tormentis persistendo. Glos. quia non tecent vbi necesse est. Act. 4. Virtute magna reddebant &c. Roman. 10. Corde creditur ed iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Et non dilexerunt animas suas*, id est vitas animales hoc est corporales. *Vsque ad mortem*, exclusiue, id est. Non ita dilexerunt vitam corporis, vt mortem tenuerent pati pro Christo. Ioan. 12. Qui amet animam suam &c. Act. 20. Non facio enimam meem pretiosiorem me. Vel non fouerunt carnem, ita quod animæ perirent, vt dicit Glos. Matth. 10. Qui autem perdiderit. D Propterea quia diabolus deuictus est, & à iustis expulsus, *Lætamini*, pro honore Dei & salute hominis, *cœli*, id est maiores iusti, per viam altem cælestes, *Et qui habitatis in eis*, scilicet minores iusti. Minores enim vt activi, habitant in viris perfectis, vt in contempletiuis; quia eis innituntur, & eb eis doctrinam exemplum, & suffragium suscipiunt, Cœli, sunt engeli per gloriam clati & alti. Omnes autem iusti habitant in eis; quia angeli omnes iustos tuentur & iuuant, Magna vtique lætitia egenda est de deiectione diaboli, & salute humane. Isaiæ vltimo. Lætamini cum Hierusalem, & exultate cum ea omnes qui diligitis eam. Nota quod Ioannes audiuit vocem quandam magnam dicentem. *Nunc facta est*, & videtur vox ille dixisse omnia quæ sequuntur, vsque ibi, & postea vidi, Per hoc eutem intelligitur quod E angeli gaudent de dæmonum eiectione, quia scilicet iustis non præualent, & se inuicem inuitant ad gaudium & omnes iustos, qui debent in ipsis angelis habitere, per desiderium & fulcimentum, vel inuitent iustos perfectos & imperfectos, per hoc etiam quod vox illa subdit, Væ terræ & cætera, intelligitur quod angeli zelo iustitiæ indignantur contra malos, qui Deo, iustorum potectori, non adhærent, & diabolo subiiciuntur. Ex hoc etiam intelligitur, quod diabolus circa finem mundi, greuius malis nocebit, *væ terræ*, hic ponitur inuectio contre malos, qui per diabolum sunt demergendi in vitium. Sancti enim angeli non acceptant, quod reprobi à Deo suo recedunt, Væ terræ, quasi dicat, vos boni lætari potestis, sed Væ, id est magnum malum accidet Terræ, *Et mari*, id est vniuersis reprobis. Terra dicuntur falsi Christiani, qui terram amant? licet fidem informem retineant. Mare, sunt infideles, qui sunt in profunditete & amaritudine errorum, vel. Terra, sunt obstinati in vitiis, & si non multa genera vitiorum multiplicent, vt alii multi. Mare, fluentes de vitiis in vitia, vt qui multe genera peccatorum eccumulent. Vnde autem erit Væ, ostenditur cum sequitur, *Quia ascendit*, iam de præterito cum vident se à iustis expelli, Descendit, inquam à iustis, in quibus fuerat per suggestionem, *Ad vos*, vt in vobis faciat mensionem. Metth. 12. Cum immundus spiritus exierit ab homine &c. Quid autem ex hoc Væ accidat ostenditur cum subditur, *Habens iram magnam*, quia videt sibi multos subtrahi, & ideo nititur elios occupare, ne solus damnetur vt dicit Gregorius, Ex hoc eutem eugetur iræ malitia; quie videt modicum tempus restare vsque ad finem mundi, vnde sequitur. *sciens*, per hoc quod antiquum est à principio, & videt mundum iam diu durasse. Item videt plurima quæ in Scriptura prædicte, vel præfigureta fuerant iam implete esse, & forsan alius modis. *Quod modicum tempus habet*, scilicet ad seducendum homines. Modicum inquam, vsque ed consummationem seculi, quia à passione Domini vsque ed diem iudicii, modicum tempus est, respectu temporis quod præcessit. Multæ enim ætates mundi præcesserant, 1. Ioenn. 2. Filioli nouissime hore est. 1. Cor. 10. Nos sumus in quos fines seculorum deuenerunt, tanto eutem grauius tentat, si permittatur; quanto propinquius finis mundi instat, vt tangit Glos. Potest autem aliter hoc intelligi pro tempore vltimo, scilicet pro tempore antichristi, quie tunc grauius tentabit, videns modicum tempus restare vsque ad iudicium: & secundum hoc dirigitur sermo ad eos, qui in vltimis temporibus erunt. Væ terræ &c. Gregorius super hunc locum dicit, Antiquus hostis extreme mundi, atrocius eggredietur: consideret quippe quod iuxta sit, vt licentiam amittat nequissimæ libertatis, tunc in iræ feruorem fedilatet, na, qui io beatitudine stare non potuit, in demnationis suæ foueam cum paucis tuat. Obiicitur Primo de hoc quod dicitur, Proiectus est, quia nondum est à iustis deuictus, quandoque enim præualet eis, & quidam ruunt. Respondetur Dicendum quod duplex est deiectio diaboli, Semiplena. Et hoc modo est in statu viæ: quie licet iustos tentet, & quibusdam quandoque præualeat, temen plurimi iusti omnino ipsum deuicerunt, ite quod post iustificationem à peccetis, nunquam postee mortaliter peccant: & in statu ecclesiæ vno die multa millie iustorum, martyrium sustinebant, & ideo dicitur, Nunc facta est salus & cætera, De hoc valde lætandum est. Si autem eliqui cadunt, ex electis non præualet eis finaliter, quie resurgunt. Item est Plene, & hoc erit in fine mundi de prima principaliter videtur littare loqui. Secundo obiicitur de hoc quod dicit, Accusator. Nunquid enim vocat vel adducit coram iudice? Respondetur Diabolus dicitur accusare potius facto & desiderio quàm verbo accusatorio, scilicet, quie homines eccusabiles facit, per tentationes deiiciendo, vel accusabiles facere laborat Vnde Heymo. Accusatio diaboli nil aliud est, quam ad malum præcipitatio, tunc accusat, quando dignos eccusetione reddit non loquendo exterius, sed interius odiendo, hoc etiam modo exponit Glosa. Veruntamen si oppertunum sibi videret eccusaret

coram

coram sanctis angelis vel Dei homines, vel verbo interiori vel verbo exteriori, in corpore assumpto. Tertio obiicitur de Glosa quæ dicit Officium diaboli est accusare, Contrà. Nullus habet officium peccandi, cum omnibus peccatum interdicatur. Item à quo habet illud officium? Respondetur Officium potest dupliciter dici scilicet stricte vel large. Proprie vel stricte dicitur deputationem alicuius rationalis creaturę à superiori factam ad actum licitum vel salubrem sicut hominis & angeli officiom est seruire Deo, & prælati officium est vigilare pro subditis. Large, dicit deputationem alicuius creaturæ ad aliquem actum licitom vel illicitum siue deputatio sit à superiori, vel ab alio vel à seipso facta, sicut officium latronum est furari. Non ergo primo modo, sed secundo officiom diaboli est accusare, quia scilicet ipse per suam malitiam, sc ad nocendum hominibus deputatoit. Ad aliud dicendum, quod à sua malitia illud officium babet, & à permissione diuina, quantum ad potestatem nocendi: quia tuhil potest, nisi permissus. Quarto obiicitur de hoc quod dicunt: Fratrum nostrorum, quia nomen fratris importat voitatem naturæ, sicut omnes homines dicuntur fratres, quanmm ad vnitatem naturæ homauæ, & omnes homines dicuntur proximi. Respondetur Est fraternitas naturæ, & hæc importat naturæ vnitatem sicut obiicitur. Item gratiæ, sicut iusti sunt fratres etiam oon habito respectu ad communitatem oaturę humanæ, & sic iusti sunt fratres angelorum, scilicet fraternitate gratiæ & caritatis & participationis eiusdem hæreditatis, de prima obiicitur. Quinto obiicitur, do hoc quod dicitur Non dilexeruut animas suas, quia qui Deo seruit, aoimam suam diligit, vnde de iniusto dicitur in Psal. Qui diligit iniquitatem odit animam suam Respondetur. Nomen animæ dupliciter accipitur, quandoque pro substantia spirituali. Deuter. 4. Custodite sollicite animas vestras, & sic iusti animas suas diligunt, & sic obiicitur. Quandoque pro vita corporali Leuitici 17. Anima omnis carnis in sanguine est, quia scilicet saoguis operatur ad vitam naturalem corporis, & sic iusti odio habent animam, quantum ad hoc vt propter eam noo peccent. Ioan. 12. Qui odit animam suam. &c. Et sic accipitur hic. *Et postquam vidit draco*, hic agitur de profectu ecclesiæ in persequutione aperta, secundum Glos. Primo autem de persequutione ecclesiæ quantum ad maiores. Secundo quantum ad minores. Et iratus est. Circa primum Primo agitur de persequutione diaboli. Secundo de importuoitate persecutionis, Et misit serpens, Vtrobique aotem proficit ecclesia ad vitam per gratiam, vnde circa primum Primo agitur de persequutione diaboli contra ecclesiam. Secundo de profectu ecclesiæ per gratiam, Et data sunt. Dicit igitur. *Et postquam*, ita succubuit draco in persecutione occulta, *& postquam vidit quod proiectus est*, id est diuina virtute, & auxilio angelorum à iustis procul expulsos. *In terra*, id est terrenos. *Persecutus est mulierem*, aperta persequutione. Nota Glos. cum videt diabolus, &c, *Quæ peperit masculum* vt supra. Ab hoc filio habet ecclesia adiutorium: contra persecutionem apertam, sicut contra occultam, sicut dicit Glos. Prouerb. 3. Dominus erit in latere tuo &c. *& data*, hic ostenditur profectus ecclesiæ in ipsa persecutione & Primo tangitur gratia data ecclesiæ, Secundo effectus ipsius gratiæ, Vt volaret. Huius autem effectus est, quia gratia meorem eleuat in contemplationem & per hoc facit in persecutione proficere vnde tangitur duplex effectus. Primus, eleuatio mentis. Secundus profectus in meritis, Vbi alitur, Dicit igitur, *Et data sunt*, in

A remedium contra persequutionem. Per hoc patet, quod si quis non succumbit in aduersis, hoc donum Dei est. Psal. Salus iustorum à Domino, & protectot eorum in tempore tribulationis. *Mulieri*, scilicet ecclesiæ. *Alæ duæ*, scilicet contemptus mundi, & desiderium præmii, quæ animum eleuant quasi alæ, vel duo testamenta, vel dilectio Dei, propter quem sustinet, & dilectio proximi etiam à quo persecutiones sustinet. Iusti enim etiam suos persecutores diligunt. Matth. 5. Diligite inimicos vestros &c. vel vita actiua & contemplatiua, quæ signantur per Magdalenam & Martham Ioan. 11. Specialiter autem & maxime duæ alæ sunt, Meditatio intima, & Affectio calida. Hæc enim duo valde eleuant ad contemplationem. Propter hæc duo

B dicitur Iob. 39. In arduis pooet nidum suum, *aquila magna*, per has alas magnam eleuationem sul facit ecclesia ad diuina, sicut aqoila magnas alas habet: & per donum sibi datum fixum habet iotuitum in Deum. Isaiæ 40. Assument pennas vt aquilæ, *vt volaret*, id est celeriter & expedite virtuose in altum se per contemplationem eleuaret. Psalm. Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ, & volabo & requiescam? *In desertum*, id est in cælum, quod desertum est ab angelis apostatis, & desertum ab hominibus iniustis. Quando enim iusti tribulantur, eleuant mentem ad considerationem præmii vt leuius ferant. Gregorius, Consideratio præmii, minuit vim flagelli. *In locum suum*, quasi

C dicat, volans in desertum volat in locum suum, quia in cælo sicut in loco suo debet anima quiescere, quia propter cælum facta est. Philipp. 3. Nostra conuersatio in cælis est. Ostenditur autem hic manifeste profectus ecclesiæ: superius enim dictum est quod mulier fugit in solitudinem: hic aotem dicitur quod volauit in desertum alis sibi datis, per quod notatur augmentum gratiæ & maior profectus ecclesiæ, quia volare plus dicit quam fugere; quia auis volans celeriter & expedite transit nec terram pedibus tangit. *Vbi alitur*, id est in quo loco siue deserto existeos per contemplationem, Nutritur autem à suo notritio patre ac sposo, alimento scripturæ, cibo internæ doctrinæ cœlitus infusæ, & pasto intimæ consolationis, & Manna sacramentalis refectionis. Nam

D contemplatiui magnam spiritus refectionem suscipiunt ex ipsius dominici corporis refectione, Hoc est Manna quo pascit Dominus filios Israel in deserto, Sapient. 16. *Per tempus*, idest per annum. *Et tempora*, id est duos annos. *Et dimidium temporis*, id est dimidium annum. Hoc est Dominus pascit ecclesiam, toto tempore quo subsistit ecclesia fundata per Christi prædicatiooem tribus annis & dimidio factam, & sic intelligitur tota duratio ecclesiæ in statu viæ, à passiooe Domini vsque ad finem mundi, vel potest intelligi de tempore antichristi? quia tunc apertissime draco ecclesiam persequetur, & tunc perfecti volabunt per contemplationem in

E cælum, vbi nutrientur, quamdiu durabit antichristus, scilicet tribus annis & dimidio. Vtroque modo expositum est supra eodem, diebus mille ducentis sexaginta. *A facie*, quasi dicat, ita alitur ecclesia à facie. *Serpentis*, id est vt per hoc protegatur à pręsentia impugnationis, quæ fit per diabolum, qui dicitur Serpens, propter astutiam & venenum malitiæ quo intoxicat per errorem & peccata, vel vt volaret à facie serpentis. Psal. Propter nomen tuum deducet me & enutries me. Aliter ab illo loco, vt volaret in desertum, idest, in quietem siue iotemooi sacret:ö mentis, vbi non est tumultus vanitatis mundanę siue in cogitatu importuno, siue in affectionibus &

desideriis. Ideo recte dicitur desertum. In hoc deserto inueniunt consolationem iusti in pressuris, ibi enim cognoscuntur omnia esse vana, quæ sunt mundi. Haymo. Solet hoc esse sanctorum proprium, vt quo magis pressuris angustiantur in terra, eo magis penna contemplationis eleuentur ad summa. In locum suum, quia internum secretum siue quies mentis, est animæ locus, vbi quiescere debet, de quo supra eodem. Vbi habet locum &c. Vbi, id est in quo interno secreto. Aliter & cætera, vt prius. *Et misit*, hic agitur de importunitate persecutionis; quia non semel tantum persequitur, sed pluries: & semel victus non desistit. Postquam enim in occulta pugna deuictus est, pugnat persequutione aperta. Et cum in illa solus deuictus est, vt iam præmissum est: datæ sunt mulieri & cætera, adhuc persequitur, vt hic dicitur Et misit, Primo autem ostenditur importunitas persequutionis diabolicæ. Secundo auxilium præstitum ecclesiæ, Et adiuuit, quasi dicat, ita mulier volauit ad euadendum persequutionem diaboli, & tamen. *Misit*, id est emisit serpens, id est diabolus astutus & malitia venenosus. *Ex ore suo*, id est ex inspiratione, quie inspirat impiis vt persequantur iustos, vel, Ex ore suo, id est, ex persuasione malorum, qui suadent aliis persequi iustos: Mali enim sunt quasi os diaboli, quia per eos loquitur & suadet mala. *Post mulierem*, bene dicitur post, quia tribulatio eam non attingit, quia non deiicit, Emisit inquam, *Aquam tanquam flumen*, id est tribulationem inundantem & magnam ad modum fluminis. Threnorum. 3. Inundauerunt aquæ super caput meum. *Vt eam*, scilicet mulierem, id est ecclesiam. *Faceret trahi*, ad peccatum, *A flumine*, id est à vehementia tribulationis, quasi dicat, Licet ecclesia habeat adiutorium contra persequutionem diaboli, & ipsum vincat, tamen inspirat & suggerit impiis, vt ecclesiam per tribulationes persequantur, vt scilicet ecclesia cadat in aliquod peccatum, sed Dominus conseruat ecclesiam. Canticorum vltimo. Aquæ multæ non potuerunt extinguere, *Et adiuuit*, hic ostenditur auxilium præstitum ecclesię. Et Primo ostenditur in generali. Secundo in speciali, Et aperuit. Dicit igitur, *Et adiuuit terra*, id est Christus factus particeps nostræ terreuitatis, id est mortalitatis. *Mulierem*, id est, ecclesiam dando ei vires patiendi aduersa, merito & exemplo suæ passionis, & virtute suæ resurrectionis, & refectione intimæ consolationis, Psalm. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Deinde in speciali subditur, *& aperuit terra os suum*, id est Christus omnia sibi inflicta in passione, sustinuit gratanter omnia libenter bibens, ad modum hominis aperientis os suum, & per hoc tum merito, tum exemplo, dedit ecclesiæ virtutem finaliter sustinendi, vnde sequitur, *& absorbuit*, id est fecit absorberi, id est lætanter sustineri. *Flumen*: id est inundationem tribulationum. *Quod misit draco ex ore suo*, id est diabolus de sua inspiratione siue suggestione, quia suggerit malis vt persequantur ecclesiam. Et sic de ore suo mittit flumen contra eam, quasi dicat, Ecclesia persecutionem sustinet à diabolo per impios: sed à passione Christi, habet adiutorium ad bibendum gratanter omnia. 1. Petri. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum: vel, Absorbuit, id est per gloriam suæ resurrectionis omnes tribulationes ecclesię consumpsit, quia per resurrectionem omnia sustinere docuit, cum ipsum præmium ostendit. Augustinus in lib. de patientia: Vis desideriorum facit tolerantiam laborum & dolorum, vel. Aperuit &c. id est Christus aperit latitudinem mi-

A sericordiæ suæ, ministrans electis intimam consolationem, vel per hoc Absorbuit, id est annulat tribulationem immissam contra ecclesiam, hoc est facit eam libenter ferre. Potest & aliter Terra intelligi, scilicet perfectiores in ecclesia qui stabiles sunt, & portant ecclesiam; vt terra, quæ supra sunt, Terra, id est perfectiores. Adiuuit, id est adiuuant quia quod tunc vidit, signabat illud quod in ecclesia fit. Mulierem, id est ecclesiam: Et aperuit terra os suum, id est iusti perfecti se paratos exhibent ad sustinendum aduersa, sicut qui os aperit in siti se parat ad bibendum. Et absorbuit flumen, id est gratanter tribulationes magnas sustinet, & sic ecclesia iuuatur, & per hoc stat ecclesia & deii-

B citur Draco: hoc autem fiet maxime tempore antichristi & fit nunc quantum ad aliquos & factum fuit tempore martyrum. Act. 21. Ego autem non solum alligari &c. Sed quomodo agit de passione & resurrectione Christi, cum post eam contingant huiusmodi tribulationes? Respondetur. Quia in passione & resurrectione data fuit carnaliter virtus ad sustinendum. Item & si passio & resurrectio transierunt tempore, manent tamen effectu & virtute. De his ergo agitur consequenter ex eis contra aduersa *Et iratus*, hic agitur de persequutione, quantum ad minores contra quos pugnat diabolus, maxime cum non potest maiores deiicere, & Primo ostendi-

C tur motiuum ad præliandum. Secundo ipsum prælium, Et abiit, Tertio ostenditur quibus præualet in præliando. Et sedit, Motiuum autem est ira, quia non præualet maioribus, Et iratus, quasi dicat ita iuuatur ecclesia. *Et draco*, id est diabolus violentus: fortis & astutus *Iratus est*, id est ira contra motus. *In mulierem*, id est contra ecclesiam, scilicet quia maiora membra non potest deiicere. Genesis 3. Inimicitias ponam inter te & mulierem & incitetus ira, *abiit*, ab istis recedens cum eos vincere non potest, *facere*, id est parat facere, *prælium*, immittendo tribulationes corporales, vel impias persuasiones per hæreticos vel alios, *cum reliquis*, scilicet cum minoribus, *de semine eius*, id est de eius progenie spirituali, quos scilicet procreauit semine verbi Dei.

D 1. Petr. 1. Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei viui &c. Acrius autem persequitur bonos quàm malos, vnde dicit, *Qui custodiunt mandata Dei*, per operationem, & ideo vult eos ad frangendum peruertere, sicut in primis parentibus, Cur præcepit vobis Deus? & cætera Genes. 3. *Et habent testimonium Iesu*, per audacem confessionem, quasi dicat illos minores specialius impugnat, qui sunt obedientes, in mandatorum impletione, & sunt constantes in fidei confessione. Primum pertinet ad mores. Secundum ad fidei expressionem, cum necesse est inter tormenta. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem, *Et sedit*. Hic ostenditur quibus præualet, scilicet quibusdam qui sunt infructuosi & reprobi, vnde dicitur. Et sedit, quasi dicat, ita

E pugnat cum minoribus, maxime cum iustis, non tamen præualet omnibus minoribus. Et hoc est quod dicit, Et sedit, id est sedet scilicet moram faciens, & dominans, *super arenam*, id est super homines malos, infructuosos, viles, fluidos siue labiles, & retinentes vestigia vitiorum sicut arene sterilis est vilis, fluida & retinens impressa vestigie, *Maris*, id est mundi. Mali enim sunt arena maris, quia ad mare id est ad mundum pertinent quem diligunt, cuius amaritudinem quasi dulcedinem bibunt. Psalm. hoc mare magnum & spatiosum &c. Non dicit supra petram: quie non dominantur nec præualent solidis, & ideo

conuertunt

conuertunt se ad arenam. Sed quid est quod dicitur. Abiit scilicet à maioribus, Vnde Glos. Istos iam dese- tens. Non enim videtur dere quietem iustis cum sit nequitia plenus, Respondetur. Dicendum quod licet semper desiderat nocumētum iustorum, tamen quandoque quosdam ad tempus saltem modicum deserit tatione. Vna est vt cum eos videt constantes, alios deiicere laboret, sicut hæc litera dicit. Alia est vt iustos securiores reddat & post facilius despiciat. Gregorius. Ad tempus recedit, non vt malitiæ potestatem præbeat, sed vt corda quæ per quietem secura reddiderit, repente facilius euertat. Tertia ratio, quia Dominus non permittit vt semper tentet eosdem iustos maxime perfectos. Gregorius. Formidari non debet, qui nihil nisi permissus valet. Item obiicitur de ordine, quia fides est ante opera, Quare ergo prius de operibus loquitur: Respondetur. Et si fides prius sit tamen opera cum fide sunt digniora, & vtiliora, quam fidei confessio in ore. Item caritas, per quam fit obseruantia mandatorum maior est, vt dicit Haymo, quam aliæ virtutes. Item ipsa opera faciunt hominem constantem ad confiteudum nomen & fidem Christi.

A est plaga mortis. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum. Et seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladii, & vixit. Et datum est illi vt daret spiritum imagini bestiæ, & vt loqoatur imago bestiæ, & faciet vt quicunque non adorauerint imaginē bestiæ, occidantur. Et faciet omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & libe-
B ros, & seruos habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis, & ne quis posset emere aut vendere, nisi qui habeat characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ Numerus enim hominis est; & numerus eius sexcenti sexagintasex.

CAP. XIII.

C ET vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ. Et bestia quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnam, Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est. Et admirata est vniuersa terra post bestiā. Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ; & ado-
D rauerunt bestiam, dicentes: Quis similis bestiæ: & quis poterit pugnare cum ea? Et data est ei os loquens magna, & blasphemias; & data est ei potestas facere menses quadragintaduos. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum blasphemare nomen eius, & tabernaculumu eius, & eos qui in cælo habitant, Et est datum illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gētem, & adorauerunt eam omnes
E qui inhabitabant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi, Si quis habet aurē, audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet, qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum. Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo, similia agni, & loquebatur sicut draco Et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius & fecit terram & habitantes in ea, adorare bestiam primam, cuius curata

CAP. XIII.

C ET *vidi*, hic egitur de profectu ecclesiæ sub tempore antichristi, Quoniam autem non est persicere sine diuino adiutorio: ideo Primo ad præmunitionem ostenditur tribulatio fienda sub antichristo, Secundo, ad consolationem subditur auxilium conferendum à Christo, quartodecimo capite, Et vidi, & ecce agnus. Circa primum Primo ostenditur persecutio facienda ab antichristo, mediantibus principibus. Secundo mediantibus pseudoprædicatoribus, Et vidi aliam bestiam. Circa primum notatur quod persequutio fiet per ipsum & per alios multos, qui erunt subiugati diabolo, vnde de aliis peruersis, & de ipso antichristo, agitur sub similitudine bestiæ habentis multa capita & cornua. Hæc bestia est corpus
D hominum multum peruersorum; Capita sunt principes qui eis præsidebunt, vnum autem illorum capitum principale erit antichristus Primo ergo describitur ipsa bestia. Secundo, potestas eidem exhibita Et dedit illi draco virtutem. Tertio pugna bestiæ cum ecclesia. Et datum est illi bellum facere, Quarto pœna bestiæ debita. Si quis habet aures. Quinto profectus siue meriti materia, hic est patientia. Bestia vero describitur, Primo quantum ad originem. Et vidi de mari, Secundo quentum ad eleuationem, Ascendentem, Tertio quantum ad capitum dispositionem, Habentem capita septem. Quarto quantum ad coloris varietatem, Et bestia quam vidi. Quinto, quantum ad pedum qualitatē, Et pedes. Sexto quan-
E tum ad oris voracitatem, Et os eius. Dicit igitur, *Et vidi*, quasi dicat. Ita draco laborat ad deiiciēdos homines, & ad hoc multitudinem peruersorum sibi instituet, maxime tempore antichristi, per quos alios deiiciet: & hoc est quod dicit Et vidi, scilicet interno visu. *Bestiam*, idest corpus, siue numerositatem hominum peruersorum bestialiter viuentium, & alios crudeliter deuorantium, scilicet vel nocumento spirituali val corporali, videtur autem hæc bestia intelligenda multitudo malorum, non omnium; sed eorum qui sunt peruersiores, & per quoe diabolus decipit alios: hoc enim significat nomen bestiæ, in hac autē intelliguntur & minores in dignitate seculi, & etiam maiores, quorum capita quidam sunt

aliorum, ſcilicet principes: & inter hos vnus maximus erit antichriſtus, ſicut infra ſequitur, vnde de hac beſtia videtur hic principaliter agi, ratione antichriſti qui eſt vnum principale caput ipſius beſtiæ. De beſtia hac quantum ad corpus peruerſorum. Iſaiæ 35. Mala beſtia non aſcendet per eam. *Aſcendentem*, ideſt ſe eleuantem ſiue extollentem ad mala, vel ad nocendum fidelibus, ſed tolluntur in altum vt lapſu grauiore ruant. Lucæ 13. Qui ſe exaltat humiliabitur, *De mari*, id eſt de mundo tempeſtuoſo per tribulationes & tentationes, & amaro per tranſgreſſiones, quia ea diuerſis nationibus mundi colligetur hæc beſtia, de hoc Mari Pſal. Hoc mare mare magnum & ſpatioſum vel, de Mari, ideſt de conſortio malorum, erunt quidam peiores & peruerſiores, qui hic dicuntur beſtia, & per alios malos iuuabuntur ad eleuandum ſe contra fideles, vnde Gloſ. Per alios malos ſe extollentem. *Habentes capita*, Hic tertio agitur de beſtia, quantum ad capitum diſpoſitionem; quia vidit beſtiam habentem ſeptem capita, cum decem cornibus & decem diadematibus. Sub ſimilitudine autem capitum & aliorum prædictorum deſcribitur beſtia, quantum ad quatuor. Primo, quantum ad principum multitudinem, Secundo quantum ad malitiæ peruerſitatem, Et cornua decem. Tertio quantum ad iactantiæ faſtooſitatem, Et ſuper cornua, Quarto quantum ad blaſphemiæ temeritatem, Et ſuper capita Dicit igitur, *Habentem capita ſeptem*, id eſt vniuerſos peruerſos principes, ſeptem vitiis repletos, qui erunt capita aliorum in hac beſtia Et ſicut maiores erunt dignitate, ita & peruerſitate. Ita periculoſa eſt dignitas. Amos 6. Væ vobis qui opulenti eſtis ſupra ſion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita parulorum, borum autem vnum principale caput erit antichriſtus, ſicut infra dicitur, & per hos principes multum nocebit draco, *& cornua decem*, ideſt omnes peruerſos per quos ipſi principes malitioſe impugnabunt decalogum. Principes enim per ſuos miniſtros, & alios adiutores ſiue per regna ſibi ſubiecta compellent vel minis vel damnis vel flagellis vel alio modo per malitiam fideles ad tranſgrediendum præcepta diuina ſicut animalia cornua ſuis cornibus impugnāt alia. Ideo tales miniſtri & adiutores per decem cornua ſignantur, ſecundum Gloſ. ſupra 12 Ecce draco magnus rufus, vel per cornua intelliguntur ipſi principes qui dicuntur capita inquantum ſuper homines ſibi ſubditos regnaot. Dicuntur etiam cornua, inquantum diuina præcepta impugnant, frangendo in ſe, & faciendo frangi in aliis, ſicut Gloſa vult. *Et ſuper cornua eius*, ideſt ſuper adiutores, & miniſtros principum vel ſimiliter ipſos principes. *Decem diademata*, ideſt victoriæ de proiectione fidelium per tranſgreſſionem decem præceptorum, quaſi dicat. Iactabunt ſe faſtuoſe de victoria, quam dicent ſe de fidelibus obtinuiſſe, facientes eos decalogum violare, ſupra 9. Et ſuper capita eorum tanquam coronæ, *Et ſuper capita eius*: id eſt ſuper principes, *beſtia*. id eſt multitudinis peruerſorum, erunt *Nomina blaſphemia*, quia principes valde blaſphemabunt Chriſtum, & hoc manifeſte, ideo dicitur: Super capita, quia illa blaſphemia erit maxima, ideo dicitur, Nomina blaſphemiæ. Quod enim videt nomina blaſphemiæ in illis capitibus, ſignat magnitudinem blaſphemiæ quia expreſſa dicitur Nomina. Per hoc enim oſtenditur, quod magna & expreſſa & aperta erit blaſphemia. Maxime autem blaſphemabit vnum ea illis capitibus ſcilicet antichriſtus de quo ſupra eodem Et aperuit os ſuum &c. *Et beſtia quam vidi*, ideſt peruerſorum multitudo *Similis erat*, ideſt erit, *Pardo*, in varietate ſententiarum, quia vnus habebit vnam, & alius aliam, & in eodem variabuntur errore, ſicut ſolet fieri in hæreticis, in quibus tamen ſententiis multi conuenient, vel Similis, in varietate ſimulationum, quibus cælabunt quædam vitia. Item in impatientia & crudelitate. Pardus enim eſt beſtia varietate diſcolor impatiens & ſæuiſſima, Ieremiæ 13. Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, & pardus varietates ſuas &c. *Et pedes eius*, ideſt illi qui mittentur à principibus deputati ad pergendum vel obſequendum ſicut pedes. Qui inquam erunt pedes beſtiæ. quia alios iuuabunt ad malum erunt ſicut. *Pedes vrſi*: ideſt fortiter & ferociter conculcabunt fideles. Vrſus enim eſt animal ferox & fortiſſimum in pedibus, quibus & pedibus conculcat

B Daniel. 7. Et ecce beſtia alia ſimilis vrſo, *& os eius*, ideſt malitia inhians ad deuorandum fideles tormentis, & errorum documentis, erit ſicut *Os leonis*, per crudelitatem deuorantem, ſuprà 9. Dentes earum ſicut dentes leonum erant, vel, Os eius, id eſt maiores in peritia loquendi, Sicut os leonis, quia deuorabunt alios voragine doctrinæ, fœtebunt errore in doctrina vt tangit Gloſ. *Et dedit illi*, hic agitur de poteſtate beſtiæ quam dabit ei draco, & cuius vſum permittet, & tamen antichriſtus ſimulabit ſe habere maiorem poteſtatem quàm hanc, per hoc decipientur non pauci. Primo ergo agitur de poteſtate data beſtiæ à diabolo. Secundo de poteſtate permiſſa à Deo Et datum eſt ei os. Circa primum agitur de po-

C teſtatis collatione, Secundo de maioris ſimulatione, Et vidi vnum. Tertio de hominum deceptione, Et admirata eſt. Dicit igitur. *Et dedit illi*, id eſt, dabit multitudini peruerſorum, *draco*, ideſt diabolus ferox violentus, aſtutus vt draco, *virtutem ſuam*, ad operationem miraculorum, *& poteſtatem magnam*, ad ſeductionem hominum. Dabit inquam iuuando peruerſos ad actus peruerſitatis, quia faciet eos operari adiutorio potentiæ ſuę Nam in miraculis poteſt, quia nouit naturas rerum, & quia magnam habet potentiam, Item poteſt dare diuitias & alia facere multa, tamen miracula quæ faciet, non propriè dicuntur miracula, quia non ſubito ea faciet, ſed repente. Item multa faciet falſo non vere, ſicut & falſo ſimulabit ſe

D reſurrexiſſe vt ſequitur de poteſtate autem diaboli, quæ dabitur antichriſto, dicitur ſpecialiter, 2. Theſ. 2. Cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſathanæ in omni virtute, &c. Iob. 41. Non eſt poteſtas ſuper terram, *& vidi*, hic agitur de maioris poteſtatis ſimulatione, quia antichriſtus erit vnum magnum caput eius beſtiæ. ſimulabit ſe habere maiorem poteſtatem quam habeat & ideo ſimulabit ſe per tres dies mortuum, & tunc latebit, poſt vero apparebit dicens ſe reſurrexiſſe, ſicut dicit Auguſtinus, & habetur in Gloſ. Primo ergo tangitur ſimulatio mortis, Secundo ſimulatio reſurrectionis. Et plaga. Dicit igitur, *Et vidit vnum de capitibus ſuis*, Gloſ. antichriſtum. *Quaſi occiſum*, ideſt fingentem ſe tanquam mor-

E tuum, vt per hoc poſſit poſtea credi reſurrexiſſe. *In mortem*, hoc additur ad oſtendendum, quod fingeret ſe eſſe vere & plene mortuum, ne credatur, beatus Ioannes loquitur communiter, ſecundum quod dicitur aliquis quaſi occiſus, vel quaſi mortuus, quando eſt morti propinquus. Prouerb. 3. Abominatio eſt Domino omnis illuſor. *Et plaga mortis eius*, quia mors plaga eſt, quia naturam lædit *Curata eſt*, ly. Quaſi, eſt repetendum ſecundum Haymonem, id eſt antichriſtus qui prius per triduum credebatur mortuus, poſtea credetur reſuſcitatus. Non tamen ſecundum veritatem erit curata plaga mortis in eo, quia non prius habuerat veram mortem, ſed potius eum abſorbebit, quia poſt occidet eum Dominus ſpiritu

A oriasui. 2. Thessalo. 2. Finget autem se ascendere in cælum, vnde ascendet in aëra ferentibus eum dæmonibus vt dicit Glos. Sad postquam se multum inter homines magnificauerit, interficietur vili morte Diuina virtute, vt dictum est. *Et admirata est*, hic agitur de hominum deceptione. Multi enim ex fantastica antichristi resurrectione decipientur, deceptio autem hæc describitur. Primo, quantum ad erroris considerationem. Secundo, quantum ad cultus exhibitionem, Et adorauerunt draconem, vbi Primo ostenditur cultus qui exhibetur diabolo. Secundo qui antichristo. Et adorauerunt bestiam, & hoc tum quantum ad reuerentiam adorationis, tum quantum ad verbum magnificationis, dicentes. Quis similis. Dicit igitur, *Et admirata*, quasi dicat. Ita se resurrexisse B finget antichristus, *& admirata est vniuersa terra.* idest omnes terreni homines per hoc decepti & illusi admirabuntur quod talem habeat antichristus potestatem Admirata est inquam, *Post bestiam*, Glos. post antichristum, bestia hic videtur poni pro ipso antichristo qui erit principale caput præmissæ bestiæ multitudinis peruersorum, & ipsam multitudinem peruersorum approbabant, & imitando sequentur, quasi dicat. Postquam se resurrexisse finxerit, multi ex hoc mirabuntur & ibunt post antichristum eius errores sequendo. Gregorius in Gregoriano super Iob. & habetur in Moralibus: hostis antiquus reprobum hominem tunc ingressurus, cunctos quos carnales inuenerit, sub suæ iugo dominationis rapit. Sed nunquid homines omnes & electi ipsum sequen- C tur. Constat quod non. Quomodo ergo dicitur admirata est vniuersa terra & cætera: Respondetur. Dicendum quod multi sicut dicit Gregorius, eius documenta, tormenta, & facta contemnent. Quod vero hic dicitur Vniuersa terra, dicitur quantum ad reprobos terram amantes vnde Gregorius Cunctos quos carnales inuenerit. *& adorauerunt draconem*, id est diabolum qui sub specie boni se adorari procurat *Qui dedit potestatem bestia*, idest antichristo bestialiter viuenti, & crudeliter fideles persequenti. Nomen enim bestiæ quod supra est positum pro peruersorum multitudine, hic appropriatur antichristo qui est omnium impiorum caput, quia eius apparens potentia redundabit in exaltationem aliorum peruersorum po- D testatem scilicet resurgendi, vt videbitur vult vtique multum diabolus adorari, vnde Matth. 4. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Non solum adorabunt diabolum sed etiam antichristum, vnde sequitur, *& adorauerunt bestiam*, idest adorabunt antichristum se eidem humiliantes, quem credent resurrexisse, sicut discipuli Dominum post resurrectionem. Matth. vltimo. Abierunt in Galilæam, & videntes eum adorauerunt, *dicentes*, hic ostanditur cultus qui antichristo exhibebitur quantum ad verbum magnificationis, & Primo ponitur magnificatio quantum ad potestatem nrandi. *Dicentes: Quis similis bestia*, id est antichristo in potestate, vt tanta pos- E sit agere, cum ex magna virtute resurrexerit, sed de Deo hoc potius dicitur, Ecclesiastici 2. Magna potentia Dei solus. Secundo quantũ ad potestatem vincendi, quia dicent nullum ei posse resistere, *Et quis poterit pugnare cum ea*, quasi dicat, nulli, siue eius voluntati resistendo siue aliter, sed licet potestatem habeat magnam vincendi corporaliter, tamen non erit inde extollendus, tum propter abusum, tum quia non habebit eam, nisi procurante diabolo, & permittente Deo? vnde infra eodem, Et datum est illi bellum facere &c. *Et datum est*, habita de potestate quæ dabitur antichristo à diabolo, hic agitur de potestate permissa à Deo. Et Primo ostendit diuinam

permissionem. Secundo temporis durationem, Et data. Tertio permissi exequutionem; Et aperuit os suum. Dicit igitur, *& datum est ei*. idest dabitur ei, *Os loquens magna*, ad magnificationem sui. Psal. disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, *& blasphemias*, id est iniuriam Dei, blasphemabunt enim Deum vt ipse solus colatur vt Deus, Daniel 7. Et sermones contra excelsum loquetur, quasi dicat permittetur à Deo se arrogantet magnificare, & dicere se esse Deum excellentem præ omnibus diis qui coluntur ab hominibus, & ipsum Deum verbis iniuriosis blasphemare, valde enim superbus erit, & se etiam Deo præferet, & sicut Deus vel plus quam Deus coli procurabit. 2. Thessalo. 2. Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur aut colitur Deus, *data est ei*, idest à Deo permissa. *Potestas*, quam habebit procurante diabolo, & per subiectionem principum sub eo. *Facere menses quadraginta duos*, idest permittitur à Deo operari ea quæ sunt nequitiæ, blasphemare Deum extollendo seipsum & persequendo Dei electores per tres annos & dimidium. Ecce quantum durabit persequutio eius, supra it. Et ciuitatem sanctam conculcabunt pedibus mensibus quadraginta duobus Quod autem dicitur facere, potest sic suppleri Facere scilicet opera nequitiæ. Quadraginta duobus mensibus id est per quadragintaduos mẽses: quandoque enim ponitur accusatiuus loco ablatiui, vt ille homo vixit centum annos, vel sic & magis proprie vt videtur. Facere idest complere, Menses quadragintaduos, idest tempus quadragintaduorum mensium scilicet, in nequitia sua. *Et aperuit os suum*, ecce permissi exequutio: hoc est aperiet, iuxta permissionem præmissam. Os suum, per apertionem oris sui, notatur magnitudo documentorum, Matth. 5. Et aperiens os suum &c. *In blasphemias*, idest ad dicendas blasphemias, *ad Deum*, idest contra Deum. Aperiet inquam os suum, *blasphemias*, idest ad blasphemandum, *Nomen eius*, idest ad loquendum verba iniuriæ contra nomen Dei, dicendo quod statuta Dei siue præcepta, non sunt seruanda, & quod non est alius Deus præter se, & hoc dicet ad deprimendum nomen Dei, & ad extollentiam sui. Daniel. 7. Aduersus Deum deorum loquetur magnifica. Et aperiet os suum ad blasphemandum. *Tabernaculum eius*, id est ecclesiam militantem, quæ militat Deo. Tabernaculum enim dicitur habitaculum pugnantium in bello. Psal. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. Vel. Tabernaculum, idest carnem Christi in qua Christus pro nobis militauit. Psal. In Sole posuit tabernaculum suum. Dicet enim Christum hominem fuisse, propter hoc & propter alia dicitur antichristus & tamen de Christo dicitur Ioan. 1. Et Deus erat verbum. Roman. 9. Qui est Deus benedictus in secula amen. Colossens. 2. In ipso habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. *Et eos qui in cælo*, id est in cælesti conuersatione habitant, quasi dicat, blasphemabunt Deum & fidelium congregationem & maxime maiores de ecclesia. vel eos qui in cælis habitant, idest sanctos qui sunt in patria, quia dicent eos esse damnatos, cum tamen dicatur Matth. 5. Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Item in eodem. Gaudete & exultate &c. Philipp. 1. Cupio dissolui & esse cum Christo. 2. Cor. 5. Scimus quoniam si terrestris &c. Contra tales dicitur Isaiæ 5. Væ qui dicitis bonum malum & malum bonum, ponentes tenebras lucem & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum, Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Væ qui fortes estis ad bibendum vi-

A num, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem, qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo Gregorius in Gregoriano, Super ſanctos quoſcunque homines, & ſuper ipſius Diuinitatis potentiam extollet, ita vt homo peccator, & tamen homo deſpiciens æſtimari Deum ſe ſuper homines mentiatur. *Et datum eſt*, hic agitur de pugna beſtiæ cum eccleſia ex parte antichriſti, quod erit maximum caput illius beſtiæ. Et primo oſtenditur pugna. Secundo victoria, ſiue efficacia, Et vincere. Tertio victoris potentia. Et data, Dicit igitur, *Et datum eſt illi*, id eſt permittetur antichriſtus à Deo, quia non poterit niſi à Deo permiſſus. *Bellum facere cum ſanctis*, id eſt cum iuſtis, ſcilicet diſputando, B perſuadendo, comminando, promittendo, flagellando. Et intelligitur quod iuxta hanc permiſſionem pugnabit. Daniel. 7. Corno illud faciebat bellum aduerſus ſanctos. *Et vincere illos*, ſcilicet corporaliter vt dicit Gloſa, quia affliget eos & interficiet, Hanc tamen victoriam non timent ſerui Dei, & ideo vincunt non vincuntur ſpiritualiter. Matth. decimo. Nolite timere eos qui occidunt corpus, vt autem oſtendatur magnitudo potentiæ ad vincendum? ſubditur, *Et data*, Et Primo agitur de eius potentia communiter reſpectu bonorum & malorum, ſcilicet quantum ad victoriam corporalem vel ſpiritualem. Secundo, ſpecialiter, ſcilicet reſpectu C malorum ad victoriam ſpiritualem, Et adorauerunt. Dicit igitur, *Et data eſt ei*, id eſt à Deo permittitur, *Poteſtas*, quam diabolus ſubminiſtrabit ei, & per ſe, & per principes, quos ei ſubiiciet, *in omnem tribum & populum*, id eſt in omnem populum Iudæorum de omni tribu ipſorum vt fiat Endiadis, ſicut cum dicitur, Arma virumque cano, Per populum enim & tribum intelliguntur hic Iudæi: per linguam vero & Gentes intelliguntur diuerſæ Gentilium nationes, vnde ſequitur, *& linguam & gentem*, id eſt in omnes Gentiles ſecundum diuerſitatem omnium linguarum, vel poſſunt hæc diſtingui: ſecundum quadruplicem hominum diuerſitatem, vt ſupra 10. Quaſi dicat, poteſtatem habebit vincendi tam Iudæos quàm Gentiles, ſcilicet vel cor- D poraliter ſolum quantum ad electos, vel corporaliter ſimul & ſpiritualiter quantum ad reprobos, quos vincet ſpiritualiter per afflictionem corporalem. Daniel. 7. Et roborabitur fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis, & ſupra quam credi poteſt vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur & faciet & interficiet robuſtos, &c. *Et adorauerunt*, id eſt adorabunt venerando & colendo. *Eam*, ſcilicet beſtiam, id eſt antichriſtum. *Omnes qui inhabitant terram*, id eſt omnes terrenorum amatores, vnde dicit Gregorius in Moralibus de diabolo operante per Antichriſtum. Qui bonis præſentibus delectantur poteſtati illius ſe abſque retractione ſubiicient, vt autem oſtendat ſe loqui de reprobis ſubdit, *quorum non ſunt nomina ſcripta in libro vita*, id eſt qui in æterna Dei diſpoſitione E non ſunt prædeſtinati ad vitam perpetuam. Liber enim vitæ eſt æterna diſpoſitio, in qua electi ſunt quaſi in libro ſcripti, quia ad vitam præordinati. Vitæ inquam, *agni*, ſcilicet Chriſti, qui ad hanc vitam ab æterno præordinauit & eam tandem dabit, vel libro. inquam, Agni, quia æterna diſpoſitio, licet toti Trinitati conueniat tamen Filio attribuitur: quare in Filio Pater omnia diſpoſuit, ſicut in ſua ſapientia, & per ipſum in tempore perficit. Item quia diſpoſuit per filii paſſionem dare vitam electis. Ipſe ergo Liber ſecundum rem, eſt ipſe Agnus ſicut dicit Gloſ. ſicut æterna diſpoſitio eſt ipſe Deus, reprobi autem non ſunt ſcripti in hoc libro Vitæ,

A ſed in libro mortis. Ieremiæ 17. Recedentes à te in terra ſcribentur. Per hoc autem quod dicit, Nomina non ſunt inſcripta &c. remouet ab eis familiaritatem Diuinæ dilectionis & electionis, quam habet ad electos. Propter quod dicitur Lucæ 10. Gaudete autem quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in libro Vitæ. Sed obiicitur, quia de nominibus reproborum fit quandoque mentio ſub affirmatione, ſupra 11. occiſi ſunt in terræmotu, nomina hominum ſeptem millia. Reſpondetur. Dicendum quod per illud intelligitur reprobos non habere niſi ſolum nomen vitæ, dum dicuntur Chriſtiani, vel fideles quidam ipſorum, vel dum ſecundum diuer- B ſas ſectas, nominant ſe iuſtos & recte agentes, ſupra. 3. Nomen habes quod viuas & mortuus es Non ergo illud dicitur propter Diuinam approbationem, ſed propter ſolam nuncupationem; hic autem Nomen dicit approbationem & familiaritatem diuinam. Exodi 33. Noui te ex nomine. *Qui occiſus eſt*, ſcilicet in ſuis, vt Abel Geneſis 4. *Ab origine mundi*, Abel enim fuit occiſus quaſi in origine mundi; & ſic quaſi ab initio mundi cœpit perſequutio, qua impii agnum in ſuis perſequuntur. Simile Act. 9. Saule Saule quid me perſequeris: vel, Occiſus &c. ideſt ab origine mundi præuiſus occidi; quia ab æterno diſpoſitum eſt hunc agnum C eſſe occidendum. Simile Eccleſiaſtici, 24. Ab initio & ante ſecula creata ſum, id eſt præuiſa creari ſecundum humanitatem. Per hoc autem excitat beatus Ioannes affectum fidelium ad amorem Agni à cuius vita excluduntur reprobi, non ipſi. Sed quare dicit Ab origine mundi, cum ab æterno hoc diſpoſitum ſit, Reſpondetur. Hoc quod dicitur, Ab, accipitur incluſiue, ita quod includat, ita diſponi hanc ipſam mundi originem, & dat intelligi diſpoſitionis æternitatem: ſed ſcriptura quandoque exprimit id quod melius ab homine mortali capitur. Magis autem capit homo id quod dicitur circa mundum & mundi originem, quam quod dicitur de ipſa diuina æternitate. Simile dicitur in Pſalmis A ſeculo & vſque in ſeculum tu es Deus, vtrumque autem tangi- D tur. Eccleſiaſtici 24. Ab initio & ante ſecula creata ſunt, Item per hunc loquendi modum datur via ad multiplicem intellectum vt patet in Gloſ. *Si quis*, hic agitur de pœna beſtiæ debita, hic enim oſtenditur impios eſſe damnandos, qui fideles cruciabunt; ſed quia ad conſiderationem pœnæ malorum ſequitur timor per quem vitatur imitatio ipſorum: Ideo Primo fit excitatio ad conſiderationem dicendorum. Secundo ſubditur ipſa pœna impiorum, Qui in captiuitatem. Pœna autem huius eſt æternum ſupplicium quod culpæ debetur, vnde Primo oſtenditur pœna debita crudelitati affligenti citra mortem. Secundo crudelitati infligenti ipſam mortem, Qui in gladio. Dicit igitur, *Si quis*, raritas intelligitur per hoc quod dicit, *Si quis habet aures*, internas, ſcilicet intellectum & affectum; quia vtrum- E que concurrit ad ſalubrem auditum, *Audiat*, ideſt efficaciter intelligat cum affectu, & etiam cum effectu, quæ pœna debeatur impiis; & ideo eis non adhæreat, nec eos imitetur ne pœnam conſimilem incurrat, vnde Gloſa, quaſi dicat, cauete omnes, ſupra. 11. Qui habet aures audiat, quid ſpiritus dicat eccleſiis. Quid autem ſit audiendum, ſubditur. *Qui in captiuitatem*, corporalem, quia impii tempore antichriſti captiuabunt fideles, vel etiam ſpiritualem, vt dicit Gloſ. *Duxerit*, ſcilicet cultores Dei, Abacuc. 1. Congregabit quaſi arenam captiuitatem, In *captiuitatem*, æternæ pœnæ, *Vadet*, Iſaiæ 33. Væ qui prædaris, nonne & prædaberis, *Qui in gladio*,

dio. materiali vel spirituali, scilicet persuasionis, *occiderit* homines, *oportet*, necessitate iustitiæ, *cum gladio* Diuini iudicii, val æterni supplicii, *occidi*; pœna enim æterna mors est, hoc dicitur propter antichristum & suos, qui captiuabunt & occident fideles, & ideo ipsi captiuabuntur & occidentur morte perpetua, Captiuatio inferni, est intrusio tartarea. Occisio autem afflictio perpetua quæ excludet à vita suauissima quæ Deus est. Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt. Sed obiicitur, quia animæ damnatæ semper viuunt: quando ergo occiduntur, Respondetur. Dicendum quod damnati dicuntur occisi, non propter amissionem naturalis vitæ: sed propter acerbitatem angustiæ tartareæ quæ tanta est quod viuere ea mors est, vnde Augustinus, 7. lib. de Ciuitate Dei. Nam etsi anima in pœnis viuit æternis, mors est potius æterna quàm vita. Item propter priuationem vitæ mellifluæ quæ Deus est, vnde Augustinus in eodem. Summa mors animæ est, alienatio à vita Dei in æternitate supplicii. *Hic est.* hic ostenditur materia profectus ecclesiæ, quia tribulatio tunc erit materia profectus. Ad hunc autem profectum concurrent duo, scilicet patientia in sustinendo, fides in informando; quia fides cum dilectione informabit ipsam patientiam, & faciet esse meritoriam. Item patiantia in affectu, fides in intellectu scilicet practico. *Hic*, scilicet in prædicta persequutione, *Est*, hoc est erit. P*atientia*, id est materia patientiæ; quia patientia excitatur in aduersis, Tribulatio patientiam operatur, Gregorius, Sancti corporalem pœnam, lucra putant; quia per hanc æternam euadere non ignorant. E*t fides sanctorum*, id est materia probandæ fidei iustorum. Fides enim probatur aduersis dum vincit non à diuersis; cum vincit non vincitur, sicut aurum igne, 1. Petri. 1. Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur &c. Fides enim est quæ docet & iuuat pati aduersa, fugere vitia, agere bona: ostendit præmium simul & supplicium, & alia motiua ad bonum, & sic vincit, 1. Ioan. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum Fides nostra. Sancti sunt viri iusti, qui sunt à fæce vitiorum sinceri: & tam à culpa omissi quàm commissi sunt mundi; & per hoc mundo mortui, vnde Isidorus. Sancti viri ità huic mundo moriuntur, vt soli Deo viuere delectentur, vel. Hic. id est in consideratione pœnæ & gloriæ, Est patientia, id est causa patienter sustinendi. Et fides, idest causa tenendi fidem. Sed quare non tangitur de Caritate, sine qua nec patientia valet nec fides. Item fides præcedit patientiam, quia prima virtus est secundum actum Item quærit Haymo cur Deus suos sic permittit affligi? Respondetur ad Primum quod de caritate tangit implicite in ipsa fide quia de fide formata agit, vt patet ex hoc quod addidit Sanctorum, sed quandoque loquitur Scriptura breuiter: fides enim non est in sua plena ratione, nisi sit cum caritate: quia cognitio diuinorum de se ordinat ad affectum. Simili modo accipitur Matthæi vltimo. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Ad aliud potest dici, quod fides tripliciter consideratur, aut inquantum mouens, aut inquantum informans aut inquantum effulgēs. Inquantum mouet alias virtutes, quantum ad actum præcedit: inquantum autem cum caritate informat actus aliarum virtutum, & se habet in ratione vltimi completiui ordine naturæ & fine temporis, quia quod est completiuum, tenet rationem posterioris ordine naturæ, & sic ponitur hic. Item inqnantum effulget, hoc est manifestatur per actum patientiæ, se habet in ratione consequentis,

A quia manifestans prius est manifestato, inquantum huiusmodi. Ad aliud respondet Haymo, quia filii sunt & paterna hæreditate donandi, flagellat autem omnem filiū quem recipit Hebræor. 12. Reprobi autem in bonis dies suos agunt, & bonos persequuntur & sic ab hæreditate excluduntur. Haymo. Ita quæ nunc misericorditer à sanctis incipit, in reprobis sine misericordia conquiescet. *Et vidi aliam*, hic agitur de persequutione facienda ab antichristo, mediantibus pseudoprædicatoribus, vnde Glos. Descripta tribulatione. Sic autem proceditur, Primo describit pseudoprædicatorum persequutionem. Secundo excitat fideles ad circunspectionem, Hic sapientia est. Circa primum Primo ponitur descriptio persequutorum. **B** Secundo subditur persecutio ipsorum, Et loquebatur. Describit autem persequutores quantum ad tria. Primo quantum ad vitæ peruersitatem sub nomine bestiæ. Secundo quantum ad progressum peruersitatis, Ascendentem. Tertio quantum ad simulationem sanctitatis, Et habebat. Dicit igitur, *Et vidi*, quasi dicat, ita mihi ostensum est quomodo antichristus persequetur ecclesiam per principes; Ostensum etiam mihi est, quomodo persequetur eam per suos prædicatores, & hoc est, *Et vidi bestiam*, id est cœtum pseudoapostolorum, quos antichristus per mundum mittet, vt dicit Glos. qui erunt bestiales, per vitæ brutalitatem, quoad se, & crudelitatem, in catholicos. *Aliam*, à præmissa & ea minorem Gregorius in Gregoriano. Antichristus præ- **C** dicationem suam, in sapientium carnalium sensibus ponens, prædicatores suos, in seculo per populos sparget, *ascendentem*, per progressum de malo in malum quia ie principio ascendent de malo in malum proficiendo, *de terra*, idest de amore terrenorum hoc enim facit eos proficere in peruersitate, scilicet, amor diuitiarum, delitiarum, & bonorum. Diabolus enim reuelabit antichristo thesauros absconditos auri & argenti. Gragorius loquens de malis qui erunt sub antichristo. Nonnulli fidem rerum cælestium, ad **D** vitæ temporalis desiderium inclinabunt, vel, Ascendentem, id est se per superbiam eleuantem. De terra idest de terrena dignitate, vnde Gregorius supar hunc locum: De terra quippe ascendere, est de terrana gloria superbiæ. *Et habebat*, id est babebit. *Duo cornua*, scilicet sapientiam in doctrina & perfectionem in vita, quibus cornibus impugnabat fideles hæc bestia, simulabunt enim se habere sapientiam & vitam. *Similia agni*, id est similia cornibus agni, vidit beatus Ioannes bestiam quandam habentem cornua, quasi cornua agni, hoc autem vidit propter mysterium, quia pseudoprædicatores dicent se habere sapientiam & vitam quæ vere in Christo fuerunt: in ipsis autem solum phantastice: vnde dicit Similia. Gregorius super hunc locum: Prædicatorum antichristi multitudo, eam quam in se veraciter Dominus habuerit, sibi singularem inesse sapientiam mentietur, & vitam. Hæc, sunt cornua agni nostri, **E** scilicet sublimitas, sapientia & eminentia vitæ; quibus impugnauit & adhuc impugnat impios, vel hæc duo cornua, sunt duo testamenta, quæ sibi vsurpabunt, quæ tamen sunt agni vere, & per hoc male exposita impugnabunt fideles quæ non implebunt, licet hoc simulent, vnde Gregorius super hunc locum. Prædicatores antichristi clari erunt per iustitiæ simulationem, sed obscuri per nequitiæ perpetrationem. *Et loquebatur*, hic agitur de persequutione impiorum & Primo agitur de persecutione verbi, Secundo de persequutionne operis. Et potestatem. Dicit igitur, *Et loquebatur*, id est loquetur, *sicut draco*, id est peruersa suadendo & blasphemando Deum & san-

ctos. Erit hæc bestia conformis diabolo loquenti in antichristo. Loquentur tamen simulando se habere cornua agni, vt sic decipiant, vnde Gregorius super hunc locum. Ista ergo bestia, id est, prædicantium multitudo, assumet agni speciem vt draconis exerceat operationem. Item nomine draconis intelligitur venenum & astutia infundendi. Loqui ergo sicut draco est loquendo peruersa, secundum conformitatem diaboli, sob simulatione veritatis venenum infundere. Psal. Venenum aspidum sub labiis eorum. *Et potestatem.* Hic agitur de persecutione operis, quia non tantum verbo, sed & facto persequentur fideles, hæc autem persequutio principaliter erit spiritualis. Licet enim corporaliter & temporaliter persequentur ecclesiam, totum tamen fiet ad ecclesiæ subuersionem, Primo autem fiet persequotio operis in generali, Secundo in speciali, Et fecit terram. Dicit igitur, *Et faciebat*, id est cœtus prædicatorum antichristi, *Faciebat omnem potestatem prioris bestiæ*, id est exercebit omnem operationem potestatis antichristi, Omnes enim modos decipiendi exercebunt quibus & antichristus potestata diabolica, quæ erit principaliter in antichristo, erit tamen & in aliis. *In conspectu eius*, id est secundum beneplacitum eius, 2. Cor. 2. Ex Deo coram Deo in Christo, loquimur. In omnibos enim præponent caput suum, id est antichristum vt dicit Glosa, ex hoc patet quod eum suum Dominum & caput vocabunt, *Et fecit terram*, Hic ostenditur persequutio operis in speciali. Hæc autem persequutio fiet hoc modo. Prædicatores enim antichristi, facient homines antichristum adorare. Item facient miracula, per quæ indocent multos à fide recedere. Item facient homines statuam antichristi colere. Item compellent multos characterem siue signum antichristi portare. In his quatuor magna erit persecutio animarum & ad hanc adiungetur persequutio corporum. Primo ergo ostenditur persequutio quantum ad antichristi adorationem. Secundo quantum ad miraculorum operationem, Et fecit signa. Tertio quantum ad statuæ venerationem, Dicens habitantibus. Quarto quantum ad subiectorum consignationem, Et faciet omnes. Dicit igitur, *& fecit*, id est faciet promissis vel donis, vel minis, vel flagellis, vel aliis modis, *Terram*, id est terræ amatores, *Et inhabitantes in ea*, id est perseuerantes in amore terræ, hoc est terrenæ vanitatis, vel Terram, id est homines de terra secundum corpus conditos, & ideo ad terram per affectum inclinabiles, vnde sequitur, Et inhabitantes in ea, scilicet terra secundum animam, hoc est amatores terrenorum, *Adorare bestiam primam*, id est de qua prius narratum est, scilicet antichristum, *Cuius curata est*, id est curata videbitur, *Plaga mortis*, id est qui resurrexisse credetur. Nota Glos. Quia hi simulata resurrectione &c. de hoc supra eodem, Et plaga mortis eius curata est, & sequitur: Et adorauerunt bestiam &c. valde enim superbus erit antichristus, & per suos prædicatores procurabit se coli, & nomen suum diffundi, vnde Gregorius in Gregoriano. Nomen suum longe lateque ante mortem suam conabitur antichristus diffundere, & in terrena gloria appetet si possibile esset in perpetuum permanere. *Et fecit signa*, hic agitur de persecutione quantum ad miraculorum operationem, per hoc enim multi peruertentur. Primo autem ostendit ipsam miraculorum operationem. Secundo consequentem hominum subuersionem, Et seduxit. Miracula autem tangit Primo in generali. Secundo describit in speciali, Vt etiam. Dicit igitur, *Et fecit*, id est faciet

A scilicet cœtus pseudoprædicatorum antichristi. *Signa magna*, id est magna miracula quæ videbuntur signa magnæ potestatis in antichristo, ad cuius honorem fient per operationem dæmonum ex permissione Diuina, vnde dicit Gregorius in Gregoriano. Illo tempore complebitur, quod veritatis ore per Euangelium dicitur: Surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, vt in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi. *Vt etiam*, quasi dicat, multa signa faciet hæc bestia, ita, *Vt etiam ignem*, ad literam, *Faceret*, id est faciat. *De cælo descendere in terram*, scilicet super eos qui antichristo obediunt, quia confirmationem suæ prædicationis, dabunt spiritum malignum in specie ignis, sicut dicit Glos. sicut Apostolis datus est Spiritus sanctus in specie ignis. Actu. 2. Apparuerunt illis dispartitę linguæ tanquam ignis, *In conspectu hominum*, quasi dicat, hoc fiet aperte, vt per hoc inducant homines, ad credendum quod ipsi erunt sanctiores quam discipuli Christi, qui acceperunt in conclaui. Antichristus & sui facient secundum simulationem, facta Christi, vt fidem Christianorum peruertant, & eos antichristianos faciant. Simulabit enim antichristus mortem & resurrectionem & ascensionem, vt habitum est suprà. Et finget Spiritussancti missionem, vt hîc habetur, *Et seduxit*, scilicet bestia, id est sedocet, id est seorsum à virtute ducet, per præsens notatur studium & insistentia, *Habitantes in terram*, per amorem, hoc est terræ amatores, propter signa, id est miracula quæ data sunt, id est permissa à Deo. *Illi*, scilicet bestiæ, id est cœtui pseudoprædicatorum, *Facere*, id est quæ permittetur facere, *in conspectu bestiæ*, id est secundum beneplacitum & iussum antichristi, vel ad præsentiam nominis inuocati; quia ad inuocationem nominis antichristi, facient huiusmodi miracula, vt vult Glos tamen totum fiet operatione diaboli, sicut dicitur. 2. Thessaloni. 2. Cuius est aduentus, secundum operationem sathanæ, in prodigiis &c. De huius seductione Matth. 24. Multi pseudoprophetæ surgent & seducent multos, & sequitur, Et dabunt signa magna & prodigia &c.

D *Dicens*, hic agitur de persequutione quantum ad statuæ reuerentiam, quia compellent pseudoapostoli, homines facere statuam antichristi: & videbitur statua loqui & futura prædicere, & compellentur homines eam adorare, Primo ergo tangit statuæ formationem. Secundo formatę loquutionem, Et datum. Tertio humanam venerationem, Et faciet, vt quicunque. Dicit igitur, *Dicens*, quasi dicat, seducet homines: Dicens, id est præcipiens, *Habitantibus in terra*, id est amatoribus terrenorum, quia tales erunt antichristo subiecti, & per istos seducent alios, *Vt facerent*, id est faciant, *Imaginem*, id est, ad literam statuam aliquam, *bestiæ*, id est antichristi, *Qua*, scilicet bestia, *Habet pla-*

E *gam gladii*, id est cicatrices siue vestigia vulnerum quæ sunt signa præteritę mortis, quæ mors per gladium intelligitur, sicut legitur de Christo. Ioann. 20. Infer digitum tuum huc &c. *& vixit*, id est simulate resurrexit, Potest etiam aliter intelligi sic. Dicens, id est prędicans. Vt facerent imaginem & cętera, id est vt faciant se conformes antichristo sequendo eius documenta, qui resurrexisse videbitur, sicut prędicatores Christi prędicant hominibus, vt ei se conforment, 1. Petri. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, *& datum est illi*, id est dabitur pseudoprædicatoribus à diabolo, diuina permissione, *Vt daret*, id est vt dent. *Spiritum*, scilicet

malignum

malignum, *Imagini beſtiæ*, id eſt ſtatuæ antichriſti: quia prædicarores aotichriſti, facient ſpiritum malignum eſſe in illa ſtatua; & per illum ſpiritum loquetur ſtatua fantaſtice: vnde ſequitur. Et datum eſt ei, ſcilicet mulritudini pſeudoprædicatorum facete, *Vt loquatur imago beſtiæ*, id eſt ſtatue antichriſti, quia ſicut dicit Gloſa. arte magica per virtutem dæmonis facient ſtatuam loqui & futura prædicere, Sed ex hoc quod dicitut: Vt daret ſpiritum imagioi, videtur quod imago ſiue ſtatua huiuſmodi ſit viua, ſi in ſe ſpiritum habeat. item ſi ſtatua loquatur ergo erit creatura rarionalis, quia loqui eſt creaturæ rationalis. Reſpondetur. Ad primum dicendum, quòd ſtatua non erit viua: quia licet habeat ſpiritum malignom inhabitantem, non tamen oaturaliter vnitum. Habebit vt motorem, non vt formam perficientem. Ad cliud dicendum quòd loqui non ſumitut proprie, ſed ſecundum quod per ſpiritum præſidentem idolis. Dicebantur olim idola loqui, cum dæmones in eis dabant teſponſa. Loqui enim eſt cum intentione proferre per organum ratiooali animæ vnitum naturaliter. Aliter poteſt intelligi, ſic. Detum eſt, id eſt dabitur illi cœtui pſeudoprædicatorum, vt prius. Vt daret, id eſt vt det, ſcilicet ſpiritum, ſcilicet malignum. Imagini beſtiæ, id eſt hominibus qui erunt conformes antichriſto, & per hoc erunt cius imago. Et dabitur ei facere vt loquatur imago beſtiæ, variis ſignis, quia ſicut dicit Gloſ. Faciet antichriſtus vel ſui prædicatores ſpiritum maligoum ſuper homines deſcendere: & variis linguis loqui, ſicut de Apoſtolis legitur. Act. 2. & de aliis fidelibus Act. 10. Audiebant illos loquentes linguis &c. Et heu multi hodie portant imaginem beſtiæ, id eſt antichriſti vel diaboli per conformitatem Matth. 22. Cuius eſt imago hæc & inſcriptio? Dicunt ei: Cæſaris. *Et faciet*, hæc beſtia ſcilicet multitudo pſeudoprędicatorum, per principes qui eis obedient. *Vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ*: id eſt ad ſtatuam antichriſti ad literam. *Occidatur*, morte corporis. Quos enim pſeudoapoſtoli, non poretunt documentis vel miraculis peruertera, per principes trucidabunt & occident: vnde Gregorios. Quos prędicatores appetent loquendo ſeducere, multi potentum ſtudebunt & ſæuiendo & affligendo terrere. *Et faciet omnes*, hic agitur de perſeqoutione, qoantum ad conſignationem: qina compellent homines habere ſignum antichriſti. Primo eutem oſtendit conſignandorum numeroſitatem. Secundo oſtendit compulſionem ad conſignationem. Quod ne quis. Dicit igitur; *Et faciet*, prædicta beſtia, per principea vel alio modo. *Omnes puſillos*, id eſt paruos poteſtate, vt ſunt minores. *Et magnos*, poteſtate, vt ſunt meiores, *Et diuites & pauperes*, in rebus, *& liberos & ſeruos*, ſecundum perſonalem conditionem. Et ita eos qui ſignom antichriſti habebunt, deſcribit quantum ad potentiam, quantum ad fortunam, qoantum ad perſonam ſiue conditionem perſonæ, vt eſt libertas & ſaruitus, Quod autem dicitur: Omnes puſillos & cætera; facit diſtributionem non pro ſingulis generum; ſed pro generibus ſingulorum, quia de puſillis & magnis multi peruertentur, ſimiliter & de aliis, non tamen omnes, vel. Puſillos, apud Deum. Magnos, apud homines. Diuites, rebus. Pauperes, virtutibus. Liberos à Deo. Seruos, ſub peccato vel diabolo. *Habere characterem*, id eſt ſignum antichriſti. *In dextera manu*, id eſt in aperta operatione. *Aut*: in frontibus, id eſt in confeſſione oris, ita quod non erubeſcant confiteri nomen & dominium antichriſti. Sicut enim veri Chriſtiani habent ſignum Chriſti,

A per fidem formatam in corde & rectitudinem in opere & expreſſionem fidei in ore: ita compellentur homines portare ſignum antichriſti, qood ſignum erit iniquitas in opere, quod eſt habere ſignum io manu, vel aodaciam confitendi nomen eius ore, quod eſt portare ſignum in fronte, per quam intelligitur audacia, vnde Gloſ. In manu. Per dexteram autem manum, ſignatur opus malum apertum, quia manus deatsra magis eſt in promptu. Hoc eſt ſignum contrarium ſigoo electorum. De quo ſupra. 7. Quoadoſqoe ſignemus &c. Ad huiuſmodi autem ſignum compellent per pœnam, vnde ſequitur. *Et faciet ne quis emere poßit*, ab aliis, *Aut vendere*, aliis, *Niſi habeat characterem*, id eſt B ſignom, ſcilicet in opere. Signum enim antichriſti portabit, quia ei per opera ſe conformabit. *Aut nomen beſtiæ*, ſcilicet antichriſti, in denominatiooa vel eapreſſione: quia compellentur portare nomen antichriſti, vt ſcilicet denominentur ab eo antichriſtiani, eb antichriſto vel alio nomine, ſicut à Chriſto dicuntur Chriſtiani, Item vt eios nomen ore confiteantur, *Aut numerum nominis eius*, ſcilicet in corde eapectando, ſcilicet à Deo remunerationem minorem, quæ ſignatur per ſea, vel mediocrem, quæ per ſexeginta, vel maximam, quæ per ſeacentos, & credeodo ipſum poſſe ſic ſoos remunerare. Iſte enim eſt numerus nominis antichriſti, ſicut poſt C ſequitur Nota Gloſ. Qui eapectant &c. Ad literam intelligitur, quòd oon permittentur vendere vel emere niſi ſignum antichriſti portent in opere aperto, quod eſt portare characterem vel eius nomen in ſua denominatione, aut in oris confeſſione, quod eſt portare nomen beſtiæ, aut ſe oſtender habere verbo, vel alio modo fidem poteſtaris eius in corde credendo: quod antichriſtus poteſt romunerare ſuos præmio minori vel mediocri, vel maximo, quod etiam eſt portare numerum nominis eius, quia numerus nominis aotichriſti eſt ſeacenti ſexaginta duo, ſicut poſt ſequitur, hunc enim numerum habet qui credit illod quod per nomerum ſignatur antichriſto conuenire, cum tantum vſurpatiua ei conueniat, non vere. Sed qoare dicitur ſub diſiunctione D habere characterem in manu aut in frontibus? Nonne ſicut Deus requirit actum rectum & confeſſionem veræ fidei, ſic ille doloſus requiret malum actum, & malam eapreſſionem oris? Reſpondetur. Dicendum, quod vtrumque requiret antichriſtus ab hominibua per ſe & per ſuos prædicatores, tamen per alterum ſolum poterunt multi euadere pœnas quæ ab ipſo & ſuis infligentur, quia ipſi non ſemper opera videbunt nec ſemper verbum quo homines confiteantur antichriſtum audient, ſed recipient alterum. Deus autem qui omnia videt & cuios ſunt omnia & actum operis, & confeſſionem oris & deuotionem cordis requirit. Bernerdus in libro de Diligendo Deo. Si me totum dabo pro me facto, quid addem pro me refecto? *Hic ſapientia eſt*, Hic excitat fideles ad circumſpectionem quia per inueſtigationem numeri nominis antichriſti poteſt cognoſci, quod non erit niſi E lactatot peſſimus & deceptor doloſus, & per hoc poteſt caueri. Primo autem excitat, difficultatem oſtendendo, quia difficile aſt huiuſmodi numerum intelligere. Secundo ad inueſtigationem exhortando Qui habet. Tertio ipſam veritatem docendo, Numerus enim. Dicit igitur. *Hic*, id eſt in huius numeri inueſtigetione. *Sapientia eſt*, id eſt in inquiſitione huius oumari manifeſtatur ſapientia in inquiſitore, quia difficila eſt vel. Sapientia, eſt neceſſaria propter difficultatem ad inueniendum numerum, & iterum numeri ſignificationem. Sed quare non ponit

expresse significationẽ oomeri, sicut & ipsum numerum ponit, sicuteriam eaponit de dracone supra 12. Proiectus est Diaco ille serpeus &u responderur. Ne pro sua manifestatiune apud superbos vilesceret, & vt adiotelligentiam numeri magis excitet, quia res obscura, sicut dicit Glos. atreotos facit. Illud autem de diabolo non sic contemnitur: quia ipsa nomina diaboli generant honorem. Item per hoc quod sic obscurę loquitur, & tamen dat intelligi quod hic numerus ponitur propter significarionam: docemur quod numerus in scriptura sæpe ponitur, non causa numeri, sed significationis. Deinde admonet ad inuestigandum, voluit autem Beatus Ioannes hic solicitare lectorem, ipsa monitione. *Qui habet intellectum*, id est sapientiam, per quam obscura intelligat. Computet numerum bestiæ, quasi dicat, qui per mortem antichristi importatur, computet & numeri significationem cognoscat. Ne autem per illum numerum credatur antichristus esse Deus cum sit tantum homo, ostendit quis sit numerus, & quod antichristus est purus homo oon Deus. *Numerus*. quasi dicat numerum bestiæ, id est antichristi computet, vt sic dereptionem antichristi percipiat, qua se Deum dicet cum sit tantum homo & hoc est, *Numerus enim*, scilicet nominis eius antichristi, *Est hominis*, non Dei? quia ipse erit bomo non Deus, quasi dicat, non Deus sed homo erit. Gregorius Antichristus super Ipsios Diuinitatis potentiam extolletur, ita vt homo peccator, & tamen homo despiciens æstimari Deum se super homines mentiatur. Deinde subdit ipsum ou merum, & numerus eius scilicet antichristi, qui numerus in eius nomine intelligitur. *Est sexcenti sexaginta sex*, non ponit significationem nomeri, nec ostendit quomodo in eiua nomine sit iste numerus quia per hoc magis excitatur attentio vt dicit Glos. Nec fiat de substantiuo quod respondeat huic adiectiuo sexcenti, & iste numerus ponatur ratione significationis non numeri. Nota ergo quod cum liber iste Græce scriptus sit secundum Græcos est hic numerus quærendus, apud quos omnes literæ nomerum siguant, sicut apud nos quædam. Numen antichristi Græce dicitur, Antemos quod interpretatur contrarius: quia Christo contrarius erit & eius honori. Numerus huius oominis est sexcenti seaaginta sex: hoc enim nomen tantum numerum signat, sicut enim apud nos. V. signat quinque. C. ceotum. X. decem. Ita apud Græcos. a. signat vnum. n. quinquaginta. o. septuaginta. s. ducenta. t. signat trecenta. e. quinque. m. quadraginta. Horum omnium summa est seacenta seaaginta sex. Item aliud nomen antichristi Græcum est Arnoyme, quod interpretatur nego; qoia Christum negabit esse Deum. Hoc nomen importae prædictum numerum. A. signat vnum, R. signat centum. N. quioquaginta. O. septuaginta. Y. qusdraginta. M. quadringenta. E. quinqua, hæc omnia faciunt illum numerum, qui ponitur in litera. Item aliud nomen eius est Teitan, quud interpretatur Sol vel gigas, quia dicet se Solem iustitiæ, & gigantem geminæ substantiæ, quia ea quæ Christo vere conueniunt, sibi falso attribuet quia superbissimus erit. T. signat trecenta. E. quinque. I. decem. item. T. trecenta. A. vnum. N. quinquaginta, & ita hæc tria Græca nomina antichristi prædictum numerum signant. Item nomen eius quoddam in literis Latinis eundem numerum reddit, quod est Dic lux, quia dicet se lucem, dicet enim se esse Deum. D. apud Latinos signat quingenta. I. vnum. C. eentum. L. quinquaginta. V. quinque. X. decem, Si ergo habemus numerum oomnis bestiæ scilicet antichristi. Nunc vi-

A deamus quid signat, proptee hoc enim agitur hic de ipso oumero. Notandum ergo secundum Glos. quod senarius qoi est primus numarus perfectus, signat minus perfectos qui licet sint in coniugio, tameo eaueant à mortali, & Diuina præcepta seruãt, noo tamen consilia impleot. Isti habent perfectionem sufficientiæ, sine qua non est salus, & dicuntur imperfecti respectu perfectorum. Per simplicem ergo senarium, signatur minima perfectio. Sexagenarius autem numerus signat, mediocriter perfectos, qui sunt in castitate & Diuina præcepta seruant cum perfectione consiliorum, non tamen secunduoi altiorem perfectionis gradum denarius eoim signat obseruantiam decalogi. Senarius verò denariorum qui iam non est simplex
B signat perfectiooem consiliorum. Sexcentenarius autem numerus signat perfectissimos, qui & præcepta & cetsilia perfectissime seruant. Centenarius anim magnam perfectionem signat, quia multos numeros continet, & ad ipsum terminatur cursus præcedentium numerorum vnde retro incipere oportet centenario terminato, cum vero additur senarius centenorum per quem multiplicatur centenarius, signatur perfectio cumulata. Per sex ergo signantur minus perfecti, siue perfectio minima in bonis, quæ est fructus trigesimus in statu viæ. Matth. 13. Per sexaginta perfectio mediocris, quæ est fructus seaagesimus. Per sexcenta perfectio maxima, quæ Matth. 13. dicitur fructus centesimus. Per hunc ergo talem numerum, qui in nomine bestiæ intelligitur, signatur quod an-
C tichristus dicet se Deum cui seruire debeant homines io omni gradu vitæ tam minus perfecti quam mediocriter perfecti, quam perfectissimi: ita vt qui ei altero modo noo seruierit seruiat modo alio: qui etiam possit secundum diuersos gradus vitæ remunerare homines, præmio minori vel mediocri, vel maximo & ita per bunc numerum poterit æstimari Deus ab erroneis, cum tamen tantum sit homo, vnde dicitur hic, Numerus enim hominis est, nec apud eos qui ei seruient erit alius gradus bonæ vitæ, licet videantur vnde ipse antichristus cum ipso corpore malorum vocatur bestia, propter bestialem vitam, supra eodem in principio capitis, Et vidi de mari bestiam ascendentem. Aliter sic. In hoc numero est triplex se-
D narius scilicet senarius vnitatum, senarius denariorum, senarius centenorum. Primus senarius signat perfectionem naturæ, quæ sex diebus creatæ fuerunt & completæ. Senarius verò denariorum, signat perfectionem meritorum, quæ est in obseruantia Decalogi, cum impletione consiliorum: quia denarius signat obseruantiam Decalogi, senarius verò per quem multiplicatur denarius signat perfectionem eiusdem obseruantiæ, cum additione consiliorum Senarius vero centenorum, signat perfectionem præmiorum; quia consummata perfectio est in præmio. Centenarius autem dicit perfectionem, cuius cumulus signatur per senarium centenorum. Per hunc ergo totalem nomerum, signatur quod
E antichristus dicet se esse Deum, & principium omnis perfectionis, scilicet perfectionis naturæ omnium rerum & perfectionem gloriæ. Hæc est computatio numeri nominis bestiæ. Numerum ergo nominis bestiæ habebit, qui ipsum antichristum credet esse Deum, cui sit ab omnibus, secundom omnem gradum vitæ seruiendum, & qui possit dare pręmia secundum diuersos gradus obsequiorum: & qui sit principium siue auctor omnis perfectionis. Vt autem necessitate compulsi cogantur adhærere antichristo, vel eius opera agendo, vel nomen eius portando in eius denominatione, aut oris expressione. vel fidẽ eius tenendo quod sit Deus, prohibeat vendere &

emera

emere, nisi assentiant ei vel eius prædicatoribus, ipse tamen Deus non erit, sed homo, & erit peccator impiissimus. Vnde Apostolus vocat eum filium perditionis. 2. Thessal. 2. Et reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur, aut quod colitur Deus, & in ipso omnis plenitudo malitiæ & omnis iniquitas abundabit, sicut dicit ibi Glos. & quod pessimus peccator fuerit, patebit tandem, quando viliter deiicietur, & interficietur à Domino, siue per se, siue per Michaëlem. Occidetur autem (vt doctores credunt) in monte Oliueti in papilione & in solio suo, in illo loco contra quem Christus in cœlo ascendit, sicut dicit Glos. super illud. 2. Thessal. 2. Quem Dominus Iesus, &c.

B Quæritur hîc cum multi credant iuxta hunc numerum Antichristum esse Deum, quomodo sapiēs poterit cognoscere, ipsum esse falsum & impium deceptorem, cui non sit adhærendum, licet multi credant contrarium? Item videtur quod nō sint culpabiles qui ei adhærebunt. Cum enim ex vna parte sint tormenta, ex alia parte sint miracula multa & magna, vt quod statuam suam faciet loqui, & futura prædicere, & alia multa signa, cum tamen fideles miracula multa & magna, vt quod statuam suam faciet loqui, & futura prædicere, & alia multa signa, cum tamen fideles miracula faciant nulla vel pauca; ex alia

C parte magna diuitiarum & honorum munera, ex alia sanctitatis & perfectionis indicia, non videtur mirum si multi decipiantur. Ergo cum fideles tunc & in miraculis, & in aliis videantur inferiores Antichristo, non erit accusabilis, qui Antichristum sequetur. Respond. ad Primum dicendum, quod licet iuxta hunc numerum qui falso Antichristo conueniet, aliqui credant ipsum Deum esse, tamen sapiens homo poterit cognoscere ipsum esse hominem purum & hoc per ipsum numerum ad eius opera comparatum. Erit enim crudelissimus, quia crudeliter homines trucidabit & interficiet. Item erit superbissimus, Dignitates enim & honores seculares exquiret. De

D Christo autem contrarium legitur fuit enim piissimus. Vnde mulierem quæ secundum Legem lapidanda erat, prudentissime & piissime liberauit. Ioan. 8. & Matth. 5. Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c. Item fuit humillimus. Matth. 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Item cum vellent eum habere in regem fugit. Ioan. 6. Item in passione humanitatem incomparabilem exhibuit. Philipp. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Comparantes ergo numerum ad eius opera, poterunt cognoscere numerum non signare in Antichristo diuinitatem nisi falso. Item ipsum esse purum hominem, poterunt cognoscere per scripturam,

E quæ Antichristum ostendit esse peccatorem hominem, quod non potest conuenire Deo. 2. Thessalon. 2. Et reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c. Item per illuminationem internam; quia qui ad Deum toto corde clamabunt recipient internam eruditionem. Psal. Clamauit ad me & exaudiam eum, &c. Ad secundum patet per hoc, licet enim multi cæci fiant vt non intelligant, tamen sapiēs poterit percipere ipsum esse pessimum deceptorem, ex operibus impiis. Licet enim in multis simulet se sanctum, tamen opera crudelitatis & elationis, & alterius nequitiæ multiplicis, manifestabunt, qualis ipse erit, si sit qui intelligat Matth. 7. A fructibus eorum cognoscetis eos. Item ex Scripturis sanctis quæ prædicant eius nequitiam, vt patet in hoc libro, & 2. Thessal. 2. & Dan. 7. & 11. & in multis aliis locis. Et hoc multum poterit proficere fidelibus. Vnde Isidorus 1. lib. de Summo bono, exponens illud Matthæi 24. Ita vt in errorem inducantur & cætera: Ibunt elect. in errorem titubationis ad modicum, pro multitudine prodigiorum: sed cito resipiscentes, cordis errorem religione coercebunt, scientes prædictum à Domino esse, vt dum hoc fecerint aduersarii, non conturbentur sancti. Item ex illuminationibus internis; quia Deus suos in aduersis non deseret, si ad ipsum cōfugiant, sed quid credere debeant docebit, scilicet fidem catholicam. Augustinus secundo libro de sermone Domini in monte: Deus semper paratus est dare suam lucem nobis intelligibilem & spiritalem. Ad tertium iam patet, quod non erunt excusabiles, si Antichristo adhæreant; quia ex his tribus, & forsan ex aliis multis poterit eius nequitia deprehendi. Et ideo potius tormenta mortis erunt sustinenda quàm ei adhærendum.

CAP. XIV.

C ET vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen eius & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni. Et vocem quam audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor

D millia, qui empti sunt de terra, Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & agno: & in ore eorum non est inuentum mendacium. Sine macula enim sunt ante thronum Dei. Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, &

E populum, dicens magna voce, Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicii eius: & adorate eum qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum. Et alius Angelus secutus est, dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. & tertius Angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit bestiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua: & hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sul-

phure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni: & fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorum; nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam, & imaginem eius, & ſi quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia ſanctorum eſt, qui cuſtodiuit mandata Dei & fidem Ieſu. Et audiui vocem de cælo, dicentem mihi: Scribe, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam: & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam. Et alius Angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad ſedentem ſuper nubem: Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ. Et miſit qui ſedebat ſuper nubem falcem ſuam in terram, & demeſſuit eam. Et alius Angelus exiuit de templo, quod eſt in cælo, habens & ipſe falcem acutam. Et alius Angelus exiuit de altari, qui habebat poteſtatem ſupra ignem, & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens. Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ ſunt vuæ eius. Et miſit Angelus falcem ſuam acutam in terram: & vindemiauit vineam terræ, & miſit in lacum iræ Dei magnum; & calcatus eſt lacus extra ciuitatem, & exiuit ſanguis de lacu vſque ad fræ nos equorum per ſtadia mille ſexcenta.

CAP. XIV.

Et *vidi, & ecce.* Habito de tribulatione immittenda ab Antichriſto. Hic agitur de auxilio dando à Chriſto. Nam ſine eius auxilio impoſſibile eſt ſtare in gratia inter aduerſa vel in aduerſis merendo proficere. Agnus autem adiutor iuſtorum eſt amabilis & ratione ſui, & ratione familiæ, quæ eſt digniſſima & valde nobilis; quæ etiam familia adiuuat hominem in aduerſis. Vnde agitur de agno adiutore & de eius familia. Quoniam autem Agnus eſt tantus & talem habet familiam, ideo ſibi famulandum eſt ab omnibus: ex quo famulatu prouenit merces immenſa. Vnde Primo oſtenditur auxilium mulieris. Secundo ſubditur monitio ad famulatum adiutoris, Et vidi alterum. Tertio ſubiungitur ratio ex parte remunerationis, Et audiui. Circa primum Primo deſcribitur Agnus dator adiutorii. Secundo deſcribitur familia agni, Et cum eo. Agnus autem deſcribitur quantum ad tria. Primo quantum ad miſericordiam in redimendo, ſub nomine agni. Secundo quantum ad beneuolentiam in adiuuando, Stabat. Tertio quantum ad excellentiam in præſidendo, Super montem. Deſcribitur ergo quantum ad redemptionem, defenſionem, & dominationem, & hæc omnia faciunt ad propoſitum. Dicit igitur, *& vidi*, quaſi

A dicat, ita vidi tribulationem quæ iuſtis infertur; vidi etiam conſolationem adiutorii quod dabitur, & hoc eſt Et vidi, aſpectu interno, quid autem viderit ſubdit, *& ecce*, notat præſentiam & certitudinem viſionis: quia vidit ſub oculis, quæ ſequuntur. Item per hoc poteſt intelligi promptitudo eius ad adiuuandum. Iſaiæ 58. Clamabunt & dicet ecce adſum, *agnus*, id eſt Chriſtus ad modum agni pro nobis immolatus. & ideo ſuis non deerit, quos tam care redemit. 1. Petri 1. Non corruptibilibus auro vel argento, &c. *ſtabat*, id eſt ſtat Gloſ. vt adiuuans. Stare enim iuuantis eſt. Act. 7. Vidit gloriam Dei & Ieſum ſtantem. Et ideo fortiter ſtandum eſt in aduerſis. Pſal.

B Dominus mihi adiutor, non timebo, &c. *ſuper montem Sion*, id eſt ſupra Eccleſiam quæ mons eſt, propter virtutis ſublimitatem, mons autem Sion, propter contemplationis ſpeculationem. Sion enim interpretatur ſpecula vel ſpeculum; quia Eccleſia quantum ad iuſtos ſpeculatur Deum oculo fidei & amoris & contemplationis. Pſal. Pſallite Deo noſtro qui habitat in Sion. Dicitur autem Dominus ſtare ſupra Eccleſiam. Tum quia ſuperior eſt & dignior tota Eccleſia. Ioan. 3. Qui de cælo venit ſuper omnes eſt, Tum quia præſidet & dominatur Eccleſiæ. Ipſe enim Chriſtus rex noſter eſt, etiam inquantum homo, & ideo ſicut bonus rex conſeruat ſeruos. Pſalm.

C Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper montem Sion, *& cum eo*, hic agitur de familia agni. Dignitas enim familiæ oſtendit quantus ſit adiutor iſte, & item ipſa familia eſt in adiutorium, & ideo debet ſtare homo fortiter in aduerſis. Deſcribitur autem familia. Primo quantum ad vitæ ſanctitatem ſub figura illius numeri. Secundo quantum ad excellentiæ dignitatem, Habentes nomen. Tertio quantum ad adiunctam iocunditatem, quæ ſequitur ex prædictis, Et audiui. Dicit igitur. *& cum eo*, ſcilicet cum Agno, erant, id eſt cum Chriſto ſunt per conformitatem imitationis, & per adhærentiam dilectionis, Non enim dicit Cum eo, quaſi ſicut ſupra Eccleſiam, cum ipſæ virgines ſint de Eccleſia: ſed cum eo ſunt per

D vnionis ſocietatem, vel. Cum eo, ſcilicet ſupra montem Sion, ſcilicet ſupra Eccleſiam quantum ad aliquos, qui non habent meritum virginitatis, *centum quadraginta quatuor millia*, id eſt virgines in integritate plena deſudantes, in pœnitentia feruentes, ad documenta Euangelica perfecti in perſeuerantia. Hic enim agitur de familia Agni, quantum ad quædam nobiliſſima membra Eccleſiæ, ſcilicet virgines, quæ cum virginitate habent feruorem ad Deum. Beatus enim Ioannes virgo fuit, vnde recte ei oſtenſus fuit virginum ſtatus. Nota ergo quod per Centum ſignatur integritas perfectæ virginitatis: quia fructus centeſimus eſt perfectio ſtatus virginum. Numerus enim centenarius, quia terminat numeros & eſt

E numerus completus, ſignat perfectionem: hic autem ſpecialiter perfectionem ſtatus virginitatis, ſicut & Matth. 13. Numerus autem quadragenarius, ſignificat feruidam pœnitentiam, hic eſt enim numerus pœnitentium, partes enim aliquotæ quadragenarii ſurgunt in quinquagenarium, qui eſt numerus remiſſionis, quæ habetur per pœnitentiam. Licet autem virgines ſanctam virginitatem ſeruent: tamen propter aliqua venialia pœnitentiam agunt. Per quaternarium ſignatur Euangelica doctrina, quam attente obſeruant. Per millenarium autem, qui eſt numerus completiſſimus,

tissimus, signatur perfectio perseuerantiæ, quæ omnia prædicta perficit, vel per Centenarium perfectio intemeratæ virginitatis, per Quadragenarium labor pœnitentialis austeritatis. Per quaternarium, feruor Euangelicæ sanctitatis, vt in dispergendis rebus proprijs, & calcandis diuitiis, & relinquendis, saltem affectu, carnalibus propinquis & huiusmodi, hæc tria non mutantur. Per millenarium vero, perfectio intimæ charitatis, qua scilicet calent in Deo, quæ informat omnia prædicta: qua etiam diligunt proximum. Isidorus 2. lib. de Summo bono. Sine amore caritatis, quamuis quisque credat, ad beatitudinem peruenire non potest. Notandum autem quod licet supra 7. Numerus iste significet omnes fideles, sub tempore gratiæ sicut vult ibi Glos. tamen hîc signat sanctos virgines in vtroque sexu, vt patet ex Glosa & etiam ex litera sequenti, hoc etiam dicit Gregorius super hunc locum, *habentes* hic describitur familia quantum ad excellentiæ dignitatem: quia, scilicet portant nomen sui Regis, scilicet Agni, & Patris eiusdem Agni, à Christo enim dicuntur Christiani, & à Deo Patre sunt dii per adoptionem, *habentes nomẽ eius*, s. Agni, quia à Christo dicũtur Christiani, hoc est nomẽ honoris & gratiæ, amoris & nouitatis, suprà 2. Et in calculo nomen nouum scriptum, &c. *& nomen patris eius*, scilicet nomen Dei Patris quod est Deus, quia à Deo, dici possunt dij. Magna enim vis amoris, quæ nomen ipsius Dei facit amantibus communicari. Psalm. Ego dixi dij estis, vel. Habentes nomen eius, id est fidem humanitatis. Nomẽ enim importat notitiam. Et nomen patris eius, id est notitiam siue fidem diuinitatis. Quocunque autem modo dicatur, Nomen rectè sequitur: *scriptum*, id est firmiter impressum, *in frontibus suis*, idest in audaci constantia confitendi, quia in publico constanter confitentur. Per frontem enim audacia siue constantia signatur. Non enim sufficit credere corde, nisi & ore exprimatur, cum necesse fuerit. Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vnde etiam dicit Nomen eius & Patris, non proprium, sicut quidam, de quibus Psal. Vocauerunt nomina sua, in terris suis. Genes. 11. Faciamus ciuitatem &c. 1. Machab. 5. Faciamus & ipsi nobis nomen, &c. sequitur: Et facta est plaga magna in populo. Sic ergo ostenditur dignitas virginum; quia sunt insigniti nomine venerandæ Christianitatis, nomine etiam præcelsæ diuinitatis, cum constantia confitendi. Sed obiicitur quia hoc conuenit omnibus iustis, ergo non est laus specialis virginum. Item æque est Filius Deus, similiter & Spiritus sanctus vt Pater; quia tres personæ sunt vnus Deus. Augustinus 11. lib. de Ciuitate Dei. Et hæc trinitas est vnus Deus: Quomodo ergo nomen deitatis hîc attribuitur soli patri? Respond. Ad primum dicendum quod in omnibus iustis magna est dignitas denominari à nomine regis æterni; specialiter autem in sacris virginibus secundum vtrumque sexum est hæc dignitas excellentior; quia in eis est perfectius res nominis; quia Christo, à quo dicuntur Christiani perfectius conformantur in incorruptione integritatis; & à Deo, à quo possunt dici dij, adhærent altius glutino caritatis: cuius vis facit, vt nihil quærant nisi Deum cuius etiam caritatis virtus facit vt nomen Diuinitatis participent; quia caritatis est transformare amantem in amatum. Vnde Augustinus. Talis est quisque,

A qualis sua dilectio, si terram diligis, terra eris: si Deum diligis, quid dicam? Deus eris? Non audeo hoc dicere ex me, sed scripturas audiamus: Ego dixi dij estis. Ad aliud dicendum videtur, quod licet æqualiter conueniat tribus personis, nomen diuinitatis, & omnia essentialia; tamen quandoq; id quod est commune omnibus personis appropriatur alteri ex speciali aliqua ratione, Nomen ergo Diuinitatis hîc attribuitur Patri; quia Pater est aliarum personarum origo, & habent ab ipso Diuinitatem & omnia, *& audiui*, hic describitur status virginum quantum ad iocunditatem adiunctam virginitati & dignitati. Hæc autem iocunditas signatur sub cantico. Canticorum. 11. Quoddam internum est tripudium iocunditatis. Sic autem proceditur. Primo describitur tripudium internæ iocunditatis. Secundo ostenditur conuenire solis inuiolatis. Et nemo poterat. Circa primum sic proceditur. Cum enim isti cãtatores sint in statu sublimi, & sint ex diuersis populis collecti: sit etiã eorum status iocundus, impijs in vtilem terrorem; vigilent etiam circa carnis mortificationem, & habeant iocunditatem veram & nouam, & hoc ante Deum & maiores Ecclesiæ, ideo Primo describitur canticum internæ iucunditatis quãtum ad status sublimitatem. Secũdo, quantum ad cantantiũ multiplicitatem. Tanquam vocem. Tertio, quantum ad consequẽtem vtilitatem, Et tanquam vocem, Quarto quãtum ad profectus sedulitatem, Et vox. Quinto, quantum ad ipsius iocunditatis qualitatẽ. Et cãtabant. Sexto quantum ad loci congruitatem, Ante sedem, Hæc enim omnia ad easdem personas, scilicet ad virgines videntur referri, & de voce cantici interni, scilicet gaudii intelligi. Cum enim primo de voce tangat, nullam aliam subiũgit, nisi vocem cantici, cum subdit, Et cantabant. Dicit igitur, *& audiui*, quasi dicat, ita vidi familiam agni cum agno, Audiui etiam vocem interni gaudii, & hoc est quod dicit, *& audiui*, auditu internu, *vocem*, scil. interni cantici cum desiderio adiuncto, de qua voce sequitur infra, Et cantabãt &c. Gaudium enim internum vox est quædam cantici spiritualis, maxime quando est cum desiderio intimo. Ephes. 5. Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. De cælo, id est ab illis virginibus egredientem Glos. ab illis qui cum eo erant. Dicuntur autem virgines cælum propter status sublimitatem & meritorum claritatem. Vnde Isid. 2. lib. de Summo bono. Non dubium quod qui casti perseuerant & virgines, Angelis Dei similes efficiantur æquales, *tanquam vocem aquarum multarum*, idest quasi vocem populorum multorum: quia sancti virgines de multis populis diuina gratia colliguntur. Aquæ autem multæ signant populos multos, quia homines per se labiles sunt & defectibiles, quos tamen Dominus solidat, cum ei adhærent, & per hoc manifestatur Diuina bonitas quæ tantam societatem virginũ congregat & solidat, licet tales pauci sint respectu aliorum. De huiusmodi aquis, infra 17. Aquæ, quas vidisti populi sunt, *& tanquam vocem tonitrui magni*, attende tenorem visionis, audiebat enim quandam vocem quasi tonitruum: per hoc signatur quod iocunditas quæ est in virginibus & etiã in aliis iustis, generat terrorem vtilem in impijs, qui statum suum videntes, & cordis amaritudinẽ sentientes: & econtrario veram iocunditatem iustorum quæ exterius per signa, verba, & opera manifestatur, considerantes, vtiliter terreri pos-

ſunt. Gregorius in Gregoriano: In via Dei à timore incipitur, vt ad fortitudinem veniatur. Nã ſicut in via ſeculi timor debilitatem, ita in via Dei timor fortitudinem gignit, *& vocem*, hic deſcribitur vox internæ iocunditatis, quantum ad profectus ſedulitatem. Sacræ enim virgines, qui Agno feruenter cohærent, carnem ſuam aſpere mortificant, vt theſaurum non perdãt, & vt ſemper in merito proficiant, vnde dicit, & vox, *quam vocem audiui*, modus loquendi eſt ſæpe in Scriptura, erat: *ſicut citharœdorum*, ideſt vox interni gaudii virginum in via, eſt ſicut melodia citharœdorum, ideſt hominum, qui cum cithara dulciter ſonant, *citharizantium in citharis ſuis*. Nota quod in cithara eſt lignum & chordæ conuenienter & apte ſupra lignum extenſæ. Per lignum crux Chriſti, per chordas ſingula membra corporis, vel ipſa chorda. Hæ chordæ ſuper lignum extenduntur, quando ad imitationem Dominicæ crucis, per deuotam meditationem iacent extenſæ meditationes, & affectiones mentis. Matth. 10. Qui non accipit crucem ſuam &c. Qui ergo carnem ſuam mortificant ſunt optimi citharœdi, quia cãticum iocunditatis internæ, cum qua ſe mortificant, & laus qua Deum magnificant, quia fiunt cum cithara, id eſt carnis mortificatione deuota, dulciter reſonant, quaſi dulcis melodiæ citharæ in auribus, Dei Citharœdus ergo eſt qui per internam iocũditatem, vel per Diuinam laudem, cum carnis mortificatione Deo cantat, tales citharizant in citharis ſuis, ideſt ſuauem Deo melodiam reddunt, dum intimo gaudio iocundantur, in mortificationibus propriis. Dicit autem In citharis ſuis, id eſt in mortificationib. ſuis, auſteritatibus propriis, non alienis, contra illos, qui ſemper petunt communicationem meritorum, & ſuffragia orationum, & ipſi citharizare nolunt, id eſt per iocunditatem mentis cum carnis mortificatione. Galat. 2. Chriſto confixus ſum cruci, hoc autem valde eſt neceſſarium virginibus, ſcil. mortificatio carnis; quia virginitas facile amittitur. 2. Cor. 4. Habemus theſaurum iſtum. Greg. &c. in Gregoriano. Peccata carnis ignorantes, tanto ſolicitius debent præcipitem metuere ruinam, quanto altius ſtant, *& cantabant*, hic oſtenditur qualitas iucunditatis virginum; quia eſt iucunditas vera & innouans & quæ non veteraſcit. Oſtẽdit autem quæ eſt illa vox de qua præmiſit. Vnde dicit. Et cantabant, id eſt ſacri & ſacræ virgines cantant, *quaſi canticum nouum*, id eſt de integritate corporis & exultant, quæ exultatio eſt comparabilis cantico exteriori nouo; quia iucũditas eſt quoddam canticum interius quod æquiualet vel prefertur cantico exteriori. Vnde dicit, Quaſi canticum nouum, vel dicit. Quaſi canticum nouum; quia iucunditas gratiæ in via imperfecta eſt, ſimiliter & nouitas. In patria vero iucunditas erit canticum mentis perfectum, & nouitas plena, quando nulla omnino erit vetuſtas, dicit autem Nouum, quia gaudium non veteraſcet, ſicut dicit Gloſ. ſed ſemper erit nouum. In futuro enim conſeruabitur & illa erit aureola virginum, quia ſpecialem gloriam honoris & gaudij in patria obtinebunt præ aliis. Vnde Iſidorus 2. lib. de Summo bono. Virgines in vita æterna feliciores erunt, & probat hoc per illud quod legitur Iſa. 56. Hæc dicit Dominus Eunuchis, dabo eis melius nomen à filiis & filiabus, nomen ſempiternum dedi eis, quod non peribit, *ante ſedem*, hic oſtenditur congruus locus huius canti-

A ci, quia ſcilicet iocundantur ante ſedem, ideſt ante Angelos in quibus Deus ſedet, quibus ſe per virginitatem conformant, & quorum ſocietatem expectant. Item ante maiores de Eccleſia, quorum auxilio ſtant, quaſi dicat cantant virgines per iocunditatem mentis, & hoc ante ſedem, id eſt in præſentia Angelorum, in quibus Deus ſedet, hoc poteſt intelligi tum quia Angeli aſſiſtunt maxime ſanctis virginibus, & eos cuſtodiunt. Vnde cum virgines gaudent de flore virgineo, & quod tam nobiliter adhærent Chriſto, ſic gaudere, eſt ante Angelos, qui eos cuſtodiunt cantare. Hieronymus. Angelis ſemper eſt cognata virginitas, tum quia gaudentes de tam nobili
B ſtatu cogitant ſe Angelis ſociandos, & ſic in interna iocundatione & conſideratione, quaſi ante Angelos cantant, *& ante quatuor animalia*, id eſt ante prędicatores qui dicuntur animalia; quia animati ſunt, id eſt viui, vita gratiæ & ſapientiæ Diuinæ, & alios animant, id eſt viuificant. Item quia ſub figura animalium deſcribuntur quatuor; quia per quatuor partes orbis prædicant, de hoc plenius dictum eſt ſupra 4. *& ſeniores*, ideſt ante paſtores, qui maturitate vitæ & virtute doctrinæ & auctoritate officii, alios regunt, de his ſupra 4. Quaſi dicat ante prædicatores & prælatos virgines cantant, dum interius de proprio ſtatu iocundantes ſe per doctrinam prædicatorum,
C & regimen paſtorum, & merita vtrorumque iuuari conſiderant, & de hoc ſimul gaudent, & quaſi patronos ſui meriti, amplexantur mente, 2. Corinth. 1. Gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra. Aliter poſſent prædicta intelligi vt referrentur ad diuerſas perſonas, ſicut aliqui exponunt & Gloſa videtur aliquid tangere, licet parum & obſcure. Et audiui vocem, ideſt admonitionem ſiue prædicationem. Exeuntem de cælo, id eſt de prædicatoribus vita & doctrina claris & altis, Tanquam vocem aquarum multarum, quia vox prædicationis ſumitur de aquis multis ſacræ Scripturæ, mundatiuis & fœcundatiuis. Canticorum 4. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium.
D Poteſt autem hæc vox intelligi prædicatio quæ fit virginibus, vt humiliter viuant & perſeuerent, in propoſito ſancto. Auguſti. in libro de Sancta virginitate. Hoc agite virgines Dei, humiliter ad humilem venite, ſi amatis & ne diſcedatis ab illo ne cadatis, vel prædicatio quæ fit & fiet tempore Antichriſti fidelibus, vt in aduerſis perſiſtant. Eccleſiaſtici 2. Suſtine ſuſtentationes Dei, coniungere Deo & ſuſtine, &c. Et tanquam vocem tonitrui magni, quia prædicatores terrent eos qui virginitatem vouent, nec ſeruant. Eccleſiaſt. 4. Diſplicet ei ſtulta & infidelis promiſſio, ſed quæcunque voueris redde, vel quia ter-
E rent eos qui in aduerſis ſuccumbunt, vel eos qui ad talis familiæ conſortium venire negligunt ſupra 4. Et de throno procedunt fulgura, & voces & tonitrua. Et vox quam audiui, erat ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis, quia vox prædicatorum, per hoc eſt acceptabilis & efficax, quòd ſcilicet carnem ſuam mortificant ſicut alios docent, expone vt ſupra, quantum pertinet ad propoſitum. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, &c. Et cantabant, hoc refertur ad virgines de quibus præmiſerat, Et cum eo centum quadraginta quatuor millia, & expone de virginibus vt prius. Notandum quod triplex eſt ſtatus excellens ſecundum meritum in Eccleſia, ſcil. Prædicatorum, Martyrum

rum & Virginum: quibus redditur in patria triplex aureola propter triplicem incorruptionem, ſcilicet propter incorruptionem virginitatis, quo ad rationalem: prouter incorruptionem magnanimitatis, quoad iraſcibilem; propter incorruptionem carnis, quantum ad concupiſcibilem. Primum eſt prædicatorum, ſecundum eſt Martyrum, tertium Virginum, hunc triplicem ſtatum ſignant quædam in verbis præmiſſis, de Prædicatoribus agitur cum dicitur, Et audiui vocem, &c. de Martyribus cum ſequitur, Et vocem quam audiui, tamen ſi hoc intelligitur de martyribus, oportet referri ad Prędicatores, qui ſūt martyres: quia cum dicit, Et vocem quam audiui, de illa voce loquitur de qua dixerat, Et audiui vocem de cælo, &c. de virginibus agitur cum ſubditur: Et cantabant. Præmiſſa igitur verba ab illo loco & audiui vocem, &c. poſſunt intelligi de virginibus totaliter, ſicut ſeries in contextu literæ innuere videtur vt primo dictum, vel poſſunt ſecundo modo intelligi; partim de prædicatoribus, quorum vox eſt doctrina prædicationis, qui ſunt citharœdi inquantum mortificant ſe ipſos, vel inquantum martyrium ſuſtinent, partim de virginibus, quæ cantant in cordibus ſuis Domino, dum in Deo iocundantur & ei gratias agunt, & eius maguitudinem & bonitatem mirantur. Canticum autem præmiſſum, ſecundum Gloſ. eſt exultatio cordis, tamen quandoque eſt canticum oris quia quandoque in laude vocali vel verbo exteriori manifeſtant gaudium mentis, *& nemo*, deſcripto cantico internæ iucunditatis, hic oſtēditur conuenire ſolis inuiolatis, & hæc eſt ipſorum prærogatiua, quam habent ex virtute paſſionis Dominicæ, & ex merito perfectionis propriæ. Primo ergo oſtenditur virginum prærogatiua. Secundo prærogatiuæ cauſa. Qui empti, hæc autem cauſa oſtenditur duplex, ſcilicet virtus Dominicæ paſſionis, & meritum ſuæ perfectionis de qua dicitur, Hi ſunt qui, dicit igitur, *& nemo*, id eſt nullus homo in vtroque ſexu, *poterat*, id eſt poteſt, *dicere canticum*, id eſt illam mentis iocunditatem habere. Gaudere enim in Domino cantare eſt. Coloſſen. 3. In gratia cantantes in cordibus veſtris Deo, *niſi illa centum quadraginta quatuor millia*, id eſt virgines perfecti pudicitia, deſudantes in pœnitentia, feruentes in ſanctitate Euangelica, ſtabiles perſeuerantia ſiue perfecti caritate intima, vt ſupra expoſitum eſt, quaſi dicat; Soli virgines, qui cum virginitate habent vitæ perfectionem, habent prærogatiuam huius gaudii præcellentis de integritate corporis & mētis. Gloria autem huius gaudii inchoatur hic, in futuro autem perficietur, quando virginitatis aureolam obtinebunt, pro præſenti autem videtur hic loqui principaliter; licet hoc perfectius in patria compleatur. Auguſtinus in libro de Sancta virginitate. Gaudia propria virginum Chriſti, non ſunt eadem non virginum Chriſti: Nam ſunt aliis alia, ſed nullis talia. Ex his patet, quod in via & maxime in patria, habent virgines ſpecialem gaudii prærogatiuam. Sed obiicitur, quia ſecundum Auguſtinum, Cœlibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahæ, ergo ſi quis recte viuat in coniugio, non præfertur ei alter virginitatem ſeruans. Item per coniugium multiplicatur numerus electorum, non per virginitatem, ergo cōiugium præualet. Item multi qui non ſunt virgines, ardentiores ſunt in Deo, quàm multi virgines; ergo maius præmium habebunt, cum cari-

A tate reſpondeat præmium. Reſpond. Ad primum dicendum, quod his temporibus, quando iam ex omnibus Gentibus colligi poſſunt homines qui ſaluentur, virginitas longe melior eſt coniugio, etiam ſi quis recte in coniugio viuat ſicut dicit Auguſtinus in libro de Sancta virginitate. Ratio eſt, quia coniugii non eſt nunc vlla neceſſitas quę olim fuit, & magna eſt ſinceritas virginitatis ac dignitas quæ valde Deo placet. Vnde Auguſt. in eodem lib. dicit. Iure Diuino contingit connubio & nuptiis, quod pia virginitas anteponitur. Ad obiectum dicendum, quod hoc dicit Auguſtinus ratione temporis & perſonæ; quia tempore Abrahæ erāt pauci cultores Dei, vnde tunc coniugium
B fideliū neceſſariū fuit. Itē ipſe Abraham tēperate vtebatur coniugio, & propter amplificationem cultus Diuini Nunc autem magna eſt copia fidelium, vnde plus placet Deo iam fructus mentis quàm ventris. Ad aliud iam patet; quia & ſi per virginitatem non ſit procreatio hominum carnalis; ſit tamen ſpiritualis, & per eam multiplicatur ſpecialiter numerus electorum, quam Deus nunc plus diligit quàm aliam. Auguſtinus in libro de Sancta virginitate. Virginalis integritas angelica portio eſt, cedat huic omnis fecunditas carnis omnis pudicitia coniugalis. Ad aliud dicendum quod ſicut in patria eſt duplex præmium
C ſcilicet aurea quod eſt præmium ſubſtantiale & aureola quod eſt præmium excellens accidentale: ita in via poteſt eſſe duplex meritum, ſcilicet meritum aureæ & aureolæ. Meritum aureæ conſiſtit in caritate & actu caritatis, meritum aureolæ in aliquo bono voluntario, coniuncto caritati, vt in virginitate, prædicatione & martyrio, quando adeſt caritas ſine qua nullum omnino eſt meritum, dicit igitur quod multi qui nō ſunt virgines habebant magis gaudium ſiue præmium aureæ, ſcil. in viſione & fruitione Diuina, ſicut habent hic maius meritum quàm multi virgines ratione maioris caritatis in qua viuūt, tamen virgines ſiue ſint maioris caritatis ſiue minoris, habebunt præmium aureolæ per virginitatē, quod
D alii non habebunt, cuius aureolæ meritum iam habent, *qui*, hoc refertur ad ſubſtantiuum ſubintellectum in eo quod dicitur centum quadraginta quatuor millia, ſcilicet homines, *empti ſunt*, pretio ſanguinis Chriſti, *de terra*, id eſt de vanitate terrena, quaſi dicat ad ſtatum virginitatis ſunt eleuati de vilitate ſtatus mundani per virtutem ſanguinis Chriſti. 1. Cor. 6. Empti enim eſtis pretio magno. Sed nonne empti fuerunt omnes quando Dominus paſſus eſt? hic autem dicuntur emi quando de ſtatu mundano aſſumuntur. Reſpond. dicendum videtur quod in paſſione fuerunt carnaliter ſiue ſecundum ſufficientiam; ſed non ſtatim ad omnes tranſiit emptio per efficaciam
E quia nec diſpoſiti erant, nec multi adhuc iam nati, per ſubiectum autem & alia ſacramenta tranſiit hæc emptio ad homines ſecundum efficaciam: quia tunc paſſio efficaciam habet in eis. Amplius autem tranſiit per efficaciam prædicta emptio ad homines, quando quibuſdam merito Dominicæ paſſionis datur cum efficacia gratia ad ſeruandam virginitatem, quia igitur emptio facta in paſſione ſecundum cauſam ſiue ſecundum ſufficiētiam in aſſumptione hominis ad virginitatem ſeruandam habet excellentem efficaciam, ideo dicuntur virgines empti quando ſunt de terrenis vanitatibus eleuati. Item obiicitur, quia cum omnes electos Dominus redemerit ſe-

condum sofficientiã & secundum efficaciam, suo tempore dandam; si ex virtute passionis est assumptio ad obseruãtiam virginitatis ergo qua ratione datur quibosdam obseruantia virginitatis & aliis non? Respond. dicendum quòd omnibus electis datur efficacia emptionis quantum ad præmium aureæ; quia hoc est præmium necessitatis & similiter hæc efficacia est necessitatis, non tamen omnibus datur efficacia illius emptionis factæ per sanguinem Dominicũ, quantum ad præmium aureolæ; quia hoc est præmium excellentię seu dignitatis, non necessitatis, similiter & ipsa efficacia. Meritum ergo & præmium aureolæ dat non omnibus electis, sed qoibos vult & quando & quomodo vult, secundum conuenientissimam distributionem, quam ordinatissime facit sua sapientia. Quare autem potius dat hanc gratiam isti quàm illi, nouit, qui suauiter omnia disponit, *hi sunt*, hîc ostenditur seconda caosa præmissæ prærogatiuæ, scil. meritum perfectionis. Perfectio autem virginum describitur: Primo quantum ad incorruptionem ex parte corporis vel operis. Secundo, quãtum ad incorruptionem ex parte oris, Et in ore. Tertio quantum ad incorruptionem ex parte cordis, Sine macula. Circa primum primo ostendit integritatis sinceritatem. Secundo adiunctam dignitatem. Hi sequuntur, dicit igitur, volens ostẽdere quod recte eis solis dabitur prærogatiua præmii specialis, quod iam est in eis inchoatum, *hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati*, ad literam, per hoc patet, quod actus carnalis inquinat. Item ex hoc innuitur, quare Deo placet virginitas, scilicet propter pulchritudinem sinceritatis. Isidorus 2. lib. de Summo bono. Castitas est inuiolata pulchritudo Sãctorum, castitas sinceritas mentis, sanitas corporis: Luxuriosa namque vita carnem cito debilitat, fractamq; celeriter ad senectutem ducit. Quod antè dixit, subdens manifestat, *virgines enim sunt*, & ita incoinquinati. Augustinus in libro de Sancta virginitate. Virginalis integritas est in carne corruptibili, perpetuę incorruptionis meditatio: felix virginitatem amplectitur; quia Deo accepta. Vnde supra dictum est, quod virgines etiam in statu viæ sunt cum agno, quia per gratiam ei coniuncti sunt & per conformitatem vniti. Item in se pulchra. Item homini oblectatiua. Vnde Isid. 2. libr. de Summo bono. Amanda est pulchritudo castitatis, cuius delectatio pulchrior inuenitur quàm carnis. Item excellenter honorata. Repræsentat enim quodammodo statum gloriæ. Vnde B. Bernardus in Epistola ad Erricum. Sola est castitas, quæ hoc mortalitatis tempore, statũ quendam immortalitatis & gloriæ repræsentat, in qua non nubent neque nubentur. Item eminenter fructificat, quia acquirit diuinam familiaritatem in statu viæ. Vnde B. Ioannem familiarius diligebat Iesus sicut sæpe dicitur de Ioanne in cuius sinu recubuit in cœna. Ioan. 13. Item meretur præcipuam familiaritatem. Vnde iam dictum est quòd soli virgines cantabunt illud canticum. Vnde August. in lib. de Sancta virginitate. Pergite sancti Dei pueri ac puellæ, pergite perseueranter in fine vos afferetis ad nuptias agni canticum quale nemo poterit dicere nisi vos. Sed obiicitur de hoc quod virgines ita hic extolluntur, quantum ad meritum cum tamen multi & multæ virgines non tantum corpore sed etiam mente sunt steriles. Vnde Isid. in 2. lib. de Summo bono. Multi sunt reproborum qui carnalis copulæ contagium nesciunt, qui sicut infœcundi corpore, ita steriles manent mente. Item quæ sunt quæ concurrunt ad meritum virginitatis? Respond. Notandum quod virginitas ad hoc qood sit digna illo præmio debet esse recta intentione, vt scilicet non appetatur gloria mundana. Virgines enim fatuæ non habentes oleum, idest lætitiam rectæ intentionis excluduntur à regno. Isid. Virgines apud homines de suis meritis gloriantes hypocritis comparantur. Item fœcũda operatione, vnde Greg. in quadam homelia. Nec castitas ergo magna est sine bono opere, nec bonum est opus sine castitate. Item lata integritate, vt scil. sit in mente & carnę. Vnde Isidor. in eodem. Nihil prodest incorruptio carnis, vbi non est incorruptio mentis, & de tali virginitate dicitur hîc. Item feruida vel informata caritate. Vnde B. Bernardus ad Erricum. Castitas sine caritate, nec pretiom habet nec meritum. Castitas sine caritate, lampas est sine oleo; subtrahe oleum, lampas non lucet, tolle caritatem castitas nõ placet. Item subnixa humilitate, vt scil. apud se non superbiat de tanta excellentia. August. de Sancta virginitate. Non solum prædicanda est virginitas vt ametur, verum etiam monenda ne infletur. Itẽ in eodem. Pergite virgines viam sublimitatis, pede humilitatis. Ad primum patet: quia non loquitur de omnibus virginibus, sed de his in quibus virginitas habet debitas cõditiones. Patet etiam ad aliud, *hi sequuntur*, hic ponitur dignitas adiuncta integritati, quæ est duplex. Vna dignitas consistit in Christi conformitate. Secunda in excellentiæ sublimitate; quia præ aliis excellentiam habent. Prima dignitas est in comparatione ad Christum. Secunda in comparatione ad aliorum statum. Vnde sequitur, hi empti sunt, dicit igitur, *hi*, scil. virgines, *sequuntur*, per imitationem, *agnum*, id est Christum pium innocentem & pro hominibus victimatum, *quocunque ierit*, id est quocunque ambulauerit per virtutem exempli, licet enim nunc agnus non ambulet in actibus quos egit in carne mortali, tamen ambulat quantũ ad virtutem exempli. Exempla enim quæ olim exhibuit ipso actu, nunc ostendit fidelibus per fidem, per scripturam, per gratiam, per affectum imitandi, quem eis præbet, & sic quasi ambulat ante fideles vt ipsum sequantur per imitationem. Ipsum autem quocunque ambulet, per virtutem exempli, sequuntur virgines. Imitantur enim ipsum in actibus omnium virtutũ, vt in caritate ad Deum, & proximum in pietate, prudentia, fortitudine, iustitia, in contemptu mũdanorum quæ relinquunt vel secundum rem vt viri religiosi, vel secundum affectum. Itẽ in carnis mortificatione, & sic quasi quandam mortem siue martyrium sustinẽt. Item sequuntur eũ itinere virginali per quod ambulauit Christus. In aliis etiam ipsum sequuntur, secundum quod congruit humanæ infirmitati. Et notandom qood in aliis possunt eum sequi alii etiam coniugati, præter excellentiam virginalem in qua soli virgines eum sequuntur, & ideo ipsi soli eum sequuntur quocunqoe ierit. Vnde Aug. in lib. dè Sancta virginitate. Ecce ille Agnus graditur in itinere virginali: vos ergo vos ite post eum virgines eius; quia propter hoc vnum quocunque ierit sequimini eum. Ad quodlibet enim aliud sanctitatis donum quo eum sequantur hortari possumus coniugatos. Sed obiicitur de hoc quod dicitur. Sequoutur agnum quocumque ierit quia autem actu redimendi genus humanum non

imitatur eum cum hoc ad solum Mediatorem pertineat. Itē non omnes virgines sustinent mortem pro Deo, item non omnes virgines prædicāt sicut Christus prædicauit. Itē in virginitate Christi non fuit inordinatio aliqua carnis vel mentis. Item obiicitur de hoc quod dicitur: Quocunque ierit; quia Christum ire est operari actum virtutis in exemplum imitationis fidelibus, sed hoc fuit ante passionem & in passione. Nunc autem non sic, quia nunc non sustinet aspera, non fatigatur, non esurit, non sitit, non flagellatur, & sic de aliis multis: ergo tunc iuit, nō nunc, quid ergo est quod dicitur: Quocunq; ierit? Respon. Ad primum dicendum, quod homo dicitur Christum sequi in quibus Christus Dominus ante eos iuit in ducatū exempli, vt sunt actus virtutum. Nō autem fecit redemptionem vt redemptionem in exemplū humanæ redemptionis, sed in efficaciam liberationis. Ipsa tamen passio per quam facta est redemptio, datur homini in exemplum mortificationis vel sustinentiæ passionis, cū est necessitas. Ad secundum dicendum, quod hæc imitatio intelligēda est secūdum quod congruit homini, vnde non est per æqualitatem, & ideo non oportet omnes virgines mortem subire pro Christo, nisi in casu necessitatis. Sequuntur eum in passione quantum ad carnis mortificationem; quæ est quasi quædam mors & martyrium. 2. Cor. 4. Mortificationē Iesu Christi, semper in corpore vestro portantes. Itē hæc imitatio videtur intelligenda quantum ad actus virtutum, vt supra expositum est, non necessario quantum ad actus dogmatū siue officiorum ecclesiasticorū, qualis est actus docendi siue prædicandi. Item videtur hæc imitatio intelligenda de actibus quæ respiciunt hominem pro sua persona, non necessario de eis quæ sunt principaliter respectu alterius, vt est docere & huiusmodi. Itē & si multi virgines non prædicant verbo, docent tamen exemplo. Ad aliud patet quod non est hæc imitatio secundum æqualitatem; sed secundum quod homini congruit iuxta possibilitatem humanæ infirmitatis. Licet autem aliqua inordinatio venialis contingat in mente vel carne virginum, tamen in eis qui veri virgines sunt, remanet integritas virginitatis. Ad aliud dicendum, quod dupliciter dicitur ambulatio Christi spiritualis de qua est sermo, scil. vel actualiter vel virtualiter. Actualiter iuit per viā iustitiæ siue per actum virtutis dum esset in carne mortali. Virtualiter autē nunc vsq; ad finem ambulat ante fideles, vt supra expositum est, s. quia per virtutem Christi, quam in carne mortali exhibuit; & nunc per fidē & scripturam & gratiam & affectum imitandi ostendit; quasi dux præcedit & homines excitat ad sequendum, sup. 2. Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Primo modo obiicitur. Secundo autē modo videtur hic accipi, *hi empti sunt*, ostenditur hic alia dignitas, quia scil. alios iustos excellunt. Hi empti sunt, id est per virtutem emptionis factæ sanguine Christi & eius passione, per quam sumus empti in seruos ipsius Dei, *ex omnibus*, scil. nationibus vel populis, tam ex Iudæis quàm Gentibus; quia ex diuersis nationibus assumuntur sacri & sacræ virgines, vnde vox eorum dicitur vox aquarum multarum. Supra eodem. Empti inquam sunt, *primitiæ*, id est vt sunt primi & excellentes alios, *Deo*, scilicet Patri, *& Agno*, scil. Christo, id est ad honorem Dei Patris & ad honorem Christi hominis quem sequuntur virgines virginem, ex hoc ostenditur quod virgines

A sunt magis iocundi & grati Deo quàm alii sicut primitiæ sanctorum: vt primitiæ fructuum gratātius accipiuntur vt tangit Glos. August. in lib. de Doctrina Christiana. Nunc vobis ô virgines sermo est, ecclesiastici generis decus & ornamentum gratiæ specialis honoris opus integrum atq; incorruptum, imago Dei, illustrior portio gregis Christi. Per hoc autem quod dicitur Empti, ostēditur quanta vigilantia seruari debeat donum Dei quod nobis emit Agnus sanguine suo. Augustinus. Ex quo me Christus emit non me vendam, ne qui sanguine Christi sum redemptus, venalis fiam. Sed quomodo dicuntur virgines primitiæ quasi habentes præcellentiam supra alios, cum

B secundum maiorem caritatem sit maior excellentia & acceptabilitas apud Deum? cum secundum Apostolum caritas sit maior virtus, & excellentior via? 1. Cor. 13. Multi autem qui virgines non sunt habent ad Deum caritatem maiorem, quàm virgines multi. Item cum status Prædicatorum & Martyrum sit altus, quare non dicuntur primitiæ? Item obiicitur, quia dicitur. 1. Cor. 15. Primitiæ Christus, hoc autem dicitur in laudem Christi, ergo nulli alij conuenit. Respond. Ad primum dicendum, quod qui habent maiorem caritatem sunt Deo gratiores, quantum ad meritum aureæ, virgines autem quantum ad meritum aureolæ: quod consistit in integritate virginita-

C tis, quæ valde placet Deo. Ad aliud dicendum, quod homo non est ad prædicationem vel meritum idoneus, nisi in adulta ætate; virginitas autem seruatur ab infantia, aut non est virginitas, & ideo petit vniuersalitatem temporis, & ideo quantum ad hoc habet virginitas excellentiam. Item virginitas de sua ratione importat quādam acceptabilitatem potius quàm prædicatio vel martyrium. Vnde recte potius virgines dicuntur primitiæ iustorum, non tamen dico virginitatem supra excellere martyrium, sed quantum ad aliquid. Augustinus in libro de Sancta virginitate: Nemo quantum puto ausus fuerit virginitatem præferre martyrio. Ad aliud dicendum, quod Christus simpliciter est primitiæ, & quantum ad

D omnem conditionem laudabilem, & respectu omnium hominum, virgines quæ sunt primitiæ, quantum ad gratiam virginitatis & respectu emptorum. Item Christus in verbis Apostoli dicitur primitiæ quantum ad prioritatem resurrectionis, virgines autem dicuntur hic primitiæ quantum ad integritatem incorruptionis, *& in ore ipsorum non est inuentum mendacium*, per violationem eius quod in verbo promiserunt, per se vel per alios; quia pactum baptismi seruauerunt quantum ad corporis integritatem & vltra promissum, & si in illis fuit mendacium in ore ipsorum, non tamen mansit, vel mendacium erroris, qui frangit integritatem mentis, vel aliquid aliud. Non est inuentum, iamdudum ex quo Deo adhæserunt; quia

E scil. sic deletum est, & ideo non est inuentum. Glos. In illis inuenitur in quibus manet. Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Ecce quantum placeat Deo labium verax. Psal. Ecce enim veritatem dilexisti, *sine macula*, scilicet mentis & per consequens operationis, *sunt*, vt ex omni parte sunt mundi. Cantic. 3. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, *ante thronum Dei*, id est ante Deum iudicem secundum Glos. quia thronus sedes est iudicis. Exhibent enim se immaculatos in præsentia Dei qui vbique est & omnia videt, & omnia merita iudicabit, vel hoc

dicitur; quia Deus qui omnia iudicat & disponit acceptat eorum sinceritatem, quæ in corde est & operatione. Psal. Beati immaculati in via, & intelligatur hoc de malitia peccati mortalis intus & extra. Loquitur autem de virginibus qui multum in via meriti processerunt. Psalm. Et ero immaculatus coram eo. Magna igitur est consolatio de Agno qui stat promptus ad iuuandum, & qui talem & tam nobilem habet familiam, & ideo propter aliqua aduersa vel tentamēta non est ab Agno recedendum. Item ipsa familia suis meritis & suffragiis iuuat eos qui vexantur aduersis, *& vidi alterum.* Ostenso auxilio mulieris, hic subditur admonitio ad famulatum auxiliatoris. Sed quia sunt quædam quæ hunc famulatum impediunt ideo Primo fit admonitio ad exhibendum famulatum. Secundo ponitur motiuum ad tollendum impedimentum, Et alius Angelus. Circa primum. Primo ponitur descriptio monitoris, siue prædicatoris. Secundo subditur forma siue modus monitionis, Timete. Admonitor autem describitur Primo quantum ad officiū auctoritatem sub nomine Angeli. Secundo quantum ad vitæ sublimitatem, Volantem. Tertio quantum ad informationis communitatem, Per medium. Quarto quantum ad doctrinæ dignitatem, Habentem Euangelium. Quinto quantum ad intentionis sinceritatem, vt Euangelizaret. Sexto quātum ad zeli viuacitatem, Dicens voce magna. Dicit igitur, *& vidi*, quasi dicat, talis est Agnus & talem habet familiam, vnde Agno famulandum est, & eius familiæ adhærendum, & hoc per reuelationem mihi factam intellexi debere fieri, & debere per prædicatores annunciari. Et hoc est, *& vidi alterum Angelum*, idest ordinē prædicatorum, vnus enim ordo prædicatorum, qui scil. prædicant glorificare Deum & ei famulari, signantur nomine Angeli ratione auctoritatis. Angelus enim interpretatur nūcius. Non enim debet prædicarel; qui non est institutus ad annunciandum, quemadmodum indicat Apost. Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Quando autem est iam factus Angelus per auctoritatem & vitæ rectitudinem debet currere & nunciare. Isa. 18. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem &c. Iste autem Angelus est alter ab Angelo præmisso, scil. Christo: quia inferior est eo & eius est nuncius. Ipse enim Christus Angelus est magni consilii, supra 10. Vidi alium Angelum fortem descendentem de cælo, &c. *volantem*, id est eleuantem se à terrenis, alis virtutum, & sic in meritis velociter progredientem ad modum auis volantis, hoc enim nomen ad prędicatores pertinet. Isa. 60. Qui sunt isti qui vt nubes volant? *per medium cælum*, id est communiter per omnem Ecclesiam, quæ cælum debet esse per altitudinem & claritatem meritorum. Medium enim communitatem notat. Omnibus debet prædicator lucere per exemplū & sic omnes informare debet per verbum; quia communitas ædificationis per exemplum, parat viam ad communitatem informationis per verbum. Hoc est contra eos qui non curant de exēplo, nisi ad quosdam vt ad diuites vel nobiles, nec prædicare dignantur, nisi multitudini magnæ. Eccles. 15. In medio Ecclesiæ aperiet os eius, &c. vel. Per medium cælum, idest per mediam scripturam, scilicet non declinando ad extrema, scilicet vel ad dexteram adulationis, vel ad sinistram obiurgationis. Item non ascendendo nimis per curiositatem, nec descendendn nimis per ignotorum inurilem manifestationem. Ezech. 1. Vnumquodq; duabus alis velabat corpus suum. Duæ alæ sunt duæ conditiones quæ debent prædicatorem dirigere, scilicet circumspectio contra præcipites, & mansuetudo contra fulminantes & cum iracundia docentes. Scriptura autem recte dicitur cælum; quia cælat in se Diuina secreta. Item clara est per continentiam claritatis cælestis. Item alta & solida; quia cassari non oportet veritas catholica, supra 7. Et cælum recessit &c. Aliqui libri habent Per medium cæli, idem sensus est, id est per medium Ecclesiæ vel scripturæ, vt scilicet communiter Ecclesia exemplo prædicatorum ædificetur, & verbo informetur & in scriptura medium rectitudinis teneatur vt dictum est supra 8. Audiui vocem vnius Aquilæ volantis per medium cælum &c. *habentem Euangelium*, id est Euangelicam doctrinam bona salubria annunciantem. Euangelium enim dicitur bonus nuncius, siue bona annunciatio, scilicet eorum quæ sunt salubria, ideo prædicatio salutis dicitur Euangelium, *æternum*, per effectum, id est æterna promittentem & suos obseruatores ad æterna ducentem, vt dicit Glos. Lex autem vetus promittebat temporalia. Isa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Hoc Euangelium habet prædicator, quando scientiam eorum quæ debat annunciare simul cum vita consona doctrinæ tenet. Alioquin habet & portat literas Vriæ, quando scil. doctrinam salutis, quę hic dicitur Euangeliū habet in cognitione & sermone non in opere. 2. Reg. 11. habetur de literis Vriæ. De Scientia. Isid. 3. libr. de Summo bono. Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. De vita. Idem in Eodem: Indigne viuens aliis quidem vtilis est docendo, se autem interficit praue viuendo. Sed quæritur, quid est Euangelium secundum rem? videtur quod tantum doctrina Christi quam ipse prædicauit, quæ in Euangelio scripta est, sit Euangelium, per Augustinum dicentem de nomine Euangelij sic in 1. lib. Contra Faustum, Proprie hoc vocabulum obtinuit annunciatio salutaris. Sed quod largius dicatur videtur Rom. vltim. Ei autem qui potens est confirmare vos iuxta Euangelium nostrum, ergo Euangelium est etiam doctrina prædicatorum Noui Testamenti. Quod autem in plus se habeat videtur supra 10. Sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. Ergo etiam doctrina prophetarum sit Euangelium. Item obiicitur de hoc quod dicitur Æternum; quia post iudicium non erit opus Euangelio, ergo nou est æternum. Respond. ad primum dicendum quod Euangelium est salubrium annunciatio. Vnde Augustinus 1. lib. Contra Faustum. Euangelium quidem cum aliquid boni annunciatur semper dici potest. Vlterius annotandum quod Euangelium potest dici tripliciter: scilicet proprie siue appropriate, communiter & concessiue. Proprie siue appropriate dicitur Euangelium doctrina siue nunciatio Saluatoris, sicut dicit Augustinus. Communiter autem tam doctrina Christi quàm prædicatorum Noui Testamenti, qui expressius & plenius annunciauerūt ea quæ sunt salutis dicitur Euangelium, & sic accipitur. Romanor. vltimo, & sic accipitur hic. Vnde Euangelium dicitur in litera doctrina siue prædicatio salubrium facta à prædicatoribus Noui Testamenti. Posset etiā hic accipi Primo modo; quia sancti prædicatores habent

habent

bent doctrinam quam Dominus annunciauit, quæ in volumine Euangeliorum continetur; quia nouerunt eam & viuunt iuxta eam. Concessiue autem dicitur Euangelium doctrina quoruncunque salubria annunciantium, siue in Veteri Testamento siue in Nouo, vt supra 10. Sicut Euangelizauit, &c. Nullo tamen horum modorum videtur dici impropriè; quia secundum omnem modum prædictum est annunciatio bona siue salubrium. Per hoc patet ad obiecta. Ad aliud dicendum quod æternum dicitur aliquid materialiter, scilicet & formaliter, scilicet quod non habet finem. Ioan. 10. Et ego vitam æternam do eis. Item materialiter quia scilicet est de æternis, sicut in forma calicis in missa dicitur Noui & æterni Testamenti, id est quo confirmatur noua & æterna promissio secundum Innocentium Tertium, id est promissio de æternis, similiter Euangelium dicitur æternum; quia promittit æterna vt dicit Glos. Item similitudinarie: quia scilicet nihil succedit per quod euacuetur, quod sit dignius & maneat sicut dicitur in Psal. Tu es sacerdos in æternum: quia scil. non successit aliud sacerdotium. Similiter Euangelium dicitur æternum quod non succedit ei in via lex aut dignior, quæ prædicatorum doctrinam euacuet, sicut Lex noua successit Veteri. Item effectiue, sicut fides dicitur æterna. Ecclesiast. 40. Fides in seculum stabit. Hoc dicitur, ratione effectus siue præmij. Similiter dicitur Euangelium æternum quia ad æternitatem ducit, vt dicit Glos. non formaliter; quia sit æternum, id est semper duret & sine fine annuncietur, in iudicio enim terminabitur prædicatio. Vnde Gregorius in Gregoriano. Tunc erit Noui Testamenti finis, cum ea quæ promisit impleta fuerint. Idem in Eodem. In illa suscepti contemplatione gaudiorum iam nullatenus indigebimus audire verba docentium. Non igitur Primo modo, sed aliis tribus modis Euangelium dicitur æternum, *vt euangelizaret*, hic ostenditur intentio sancta, quasi dicat, ad hoc habebat Euangelium Angelus, Vt euangelizaret, id est salubria annunciaret, quasi dicat, ad hoc debet habere prædicator scientiam cum auctoritate & vita vt prædicet hominibus ea quæ sunt salutis. Luc. 4. Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me. 2. Cor. 4. Non nosmetipsos prædicamus sed Iesum Christum Dominum nostrum. Item in hoc ostenditur, quod non debet talentum per ignauiam abscondere in terram. Matth. 25. Seruum inutilem eiicite in tenebras exteriores, *sedentibus super terram*, id est bonis, terram contemnentibus, & per hoc quieta mente requiescentibus. Non enim est quies in vanis, sed in Deo cum contemptu vanorum. Augustinus 6. Confessionum. Dura sunt omnia & tu solus requies, *& super omnem gentem*; id est vt euangelizaret omni generi hominum secundum diuersitatem ritus & generis & idiomatis & loci, quantū enim ad hanc quadruplicem diuersitatem distinguit malos, expone vt supra 11. Et videbunt. Dicit autem Super omnem gentem, quia prædicatio ex diuina gratia mittitur hominibus. Iacob. 1. Omne datum optimum &c. Item ex hoc patet quod bonis & malis prædicandum est. Rom. 1. Sapientibus & insipientibus debitor sum, *dicens voce magna*, id est magna persuasione & magno desiderio ac feruore. Magna enim vox est, quæ persuasionem habet valde motiuam. Magnum etiam Desiderium ac feruorem, in quo notatur viuax

A zelus. Ioan. 7. Stabat Iesus & clamabat, *timete*, hic ponitur forma siue modus admonitionis, fit enim hoc modo. Nam cum ad famulandum Deo siue adhærendum, sit vitandum malum & agendum bonum: Primo fit admonitio ad declinationem mali. Secūdo ad operationem boni. Et date. Vbi Primo fit monitio ad bonum in generali. Secundo in speciali, Et adorate. Ad bonum autem in generali fit monitio sic. Primo ponitur monitio. Secundo subditur obediendi ratio, Quia venit. Similiter in altera parte. Primo ponitur monitio Secundo subditur ratio, Qui fecit. Dicit igitur, *timete Dominum*, vt declinetis à malo. Prouerbior. 15. Per timorem Dei declinat omnis à malo. Per

B hoc autem quod dicitur Dominum, ostenditur ratio timendi. Malach. 1. Si ego Dominus, vbi est timor meus? Pondere accipiendum est; quasi dicat. Timete Dominum qui Dominus vniuersalis est, non illas bestias. Matth. 10. Nolite timere eos qui corpus occidunt. Sed contra beatus Ioannes Chrysostomus dicit in quadam homelia, super illud Diliges Dominum Deum tuum, &c. Non vult Deus vt timeatur ab hominibus, quasi Dominus, sed vt diligatur quasi pater. Item ibidem. Donec homo timet Deum, non eum diligit. Item quare non dicitur, Diligite, cum maius sit diligere quàm timere? Respond. Timor Dei triplex est, scilicet Seruilis, qui habet oculum tantum ad

C pœnam; in hoc timore est voluntas peccandi, licet actus cohibeatur, qui tamen sequeretur, sicut dicit August. si speraretur impunitas. Item initialis, qui habet oculum partim ad pœnam partim ad offensam Diuinam, sed principaliter ad offensam. Item filialis, qui habet oculum ad offensam simul & reuerentiam; principaliter tamen ad reuerentiam. De Primo loquitur Ioannes Chrysostomus. Vnde dicit idem: Timere seruorum est, diligere filiorū, timor sub necessitate est, dilectio in libertate. De timore autem secundo vel tertio agitur hîc, Primus vitat pœnam, sed non meretur gloriam, vt dicit ipse Chrysostomus, & ideo dicitur quod non vult timeri vt Dominus; quia talem timorem non acceptat ad meritum: non

D quia iste timor non sit bonus, inquātum facit cauere ab actu peccati. Ad aliud dicendum, quod per timorem, sicut dicit Augustinus, venitur ad amorem, nec potest Deus bene diligi, nisi timeatur. Psal. Initium sapientiæ timor Domini. Iste etiam timor dicit amorem & plus, *& date illi honorem*, scilicet verbo & obsequio, secundum Glos. Hoc enim est debitum creaturæ rationalis ad Deum. Psalm. Afferte Domino gloriam & honorem. Honorans honorabitur. 1. Reg. 3. Qui me honorificauerit glorificabo eum, &c. *quia venit*, quasi dicat, timete & honorate Deum, & non deficiatis per aduersa vel tentamenta. Quia venit, id est instat in breui. Omne enim tempus breue est, respectu æternitatis, *hora iudicii eius*,

E quo iudicabit omnes, quo timentes & honorantes præmiabuntur & contemnentes damnabuntur. Isa. 13. Stat ad iudicandum Dominus, &c. *& adorate eum*, hic in speciali fit monitio ad speciale bonum, scilicet ad adorandum, Et adorate eum, adoratione latriæ. Matthæi 4. Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies. Non diabolum vel Antichristum sicut quidam supra 13. Et adorauerunt draconem &c. Quod autem sit adorandus ipse solus ostenditur, *qui fecit cælum & terram*, Ratio est, quia ipse totum mundum condidit expressius & tangit creaturas corporales

quia ſunt ſubiectæ ſenſui tam fidelium quàm infidelium, omnia tamen dat intellectui. Creatura igitur vel eſt continens vel contenta, ſi continẽs, aut eſt ſuperior, ſicut cælum: aut inferior: & talis aut eſt naturæ ſolidæ ſicut terra, aut fluidæ ſicut mare, quod continet multa genera piſcium & huiuſmodi, ſupra 10. Qui creauit cælum & ea quæ in eo ſunt, & terram & ea quæ in ea ſunt; & mare & ea quæ in eo ſunt. Si contenta: Hoc poteſt ſignari aut in generali, vnde ſubditur, *& omnia quæ in eis ſunt*, ſcilicet cælo, terra & mari, & poteſt intelligi de cælo ſyderio & empyreo. Pſal. Qui fecit cælum & terram, &c. Aut in ſpeciali. Vnde ſequitur, *& fontes aquarum*, in quibus manifeſtatur meritum diuinæ potentiæ. Dan. 3. Benedicite fontes Domino, &c. Sed cum omnes aquæ & fontes aquarum ſint ex mari, vt dicit Damaſcenus, videretur ſufficere quod dixit, Qui fecit mare. Reſpond. Licet omnes aquæ & fontes ortum à mari habeant, tamen aquæ diffuſæ per meatus ſubterraneos depurantur & dulcorantur, & ſic fontes efficiuntur, vnde cadunt, quantum ad hoc ſub aqua dicitur, vnde rectè exprimitur nomen Fontis. Præterea ex hoc quod aquæ ſic per meatus ſubterraneos excolatæ & dulcoratæ emanant decenter & pulchre à profundo terræ ad ſuperficiem ipſius terræ in vſus hominum: manifeſtatur Diuina ſapientia, bonitas & potentia. Vnde Daniel. 3. Benedicite fontes Domino, & ideo ad Diuinæ magnificentiæ manifeſtationem rectè ponitur ſpecialiter nomen fontium, *& alius*, hic ponitur motiuum ad tollẽdum impedimentum quo multi retrahuntur à Diuino famulatu quod debet homo tollere. Duo autem ſunt impedimenta, ſcilicet amor male accedens, & timor male humilians. Propter hoc introducuntur hic duo Angeli, quorum vnus denunciat caſum Babylonis, per quem excitatur homo ad tollendum amorem male accedentem, ſcilicet amorem mundi, & hoc primo. Alius vero denunciat pœnam reproborum, qui ſcilicet adhærebunt Antichriſto, & per hoc excitat ad amouendum timorem male humiliantem, ne ſcilicet propter timorem aduerſariorum fideles adhæreant Antichriſto, & hoc ſecundo ibi, Et tertius. Primo ergo fit excitatio ad abiectionem amoris male accendentis. Secundo timoris male humiliantis. Circa primum ergo. Primo tangitur ordo prædicatorum. Secundo pœna mundanorum, Dicens: Cecidit. Tertio culpa ipſorum, Babylon. Dicit igitur, *& alius*, quaſi dicat, ita quidam prædicatores mouent homines ad Diuinum famulatum ſpecialiter. Perſuadent alii ſpecialiter tollere impedimentum & hoc per viſionem intellexi, & hoc eſt, *& alius Angelus*, id eſt alius ordo prædicatorum & poteſt intelligi Alius ſecundum diuerſitatem materiæ prædicationis, vnus enim & idem prædicator poteſt prædicare præmiſſa, & ea quę ibi dicuntur, vt Gloſ. innuit, *ſequutus eſt*, quia prædicatores ſibi inuicem ſuccedunt, ſecũdum tempora, vel Sequutus, ſecundum ordinem docendi; quia vnus & idem primo docet vnum poſtmodum aliud: *dicens: cecidit*, id eſt cadet anima à mundano gaudio in infernum, *cecidit*, id eſt cadet corpore, vel geminatio oſtendit certitudinem & perfectionem caſus, quia irreparabiliter. Iſaiæ 21. Cecidit cecidit Babylon. Hic oſtenditur culpa mundanorum propter quam cadent, & deſcribitur eorum culpa ſiue nequitia vt multa, cum dicitur: Babylon illa, vt magna: Magna, vt contagioſa

A ſiu:corroptiua, Quæ à vino. Dicit igitur, *Babylon*. Ecce quid cadet & quare, ſcilicet multitudo mũdanorum mundum ſequentium, ideo, quia confuſi & inuoluti ſunt in vitiis. Babylon ergo eſt mundanorum, qui vanitatem mundi amplexantur, & alios ad peccatum trahunt, vel exemplo vel verbo, vel aliter. Vnde per Babylonem videntur ſignari illi, qui magis infixi ſunt vitiis multiplicibus. Vnde Gloſ. Omnes confuſi vitiis, & in hoc notatur culpæ multiplicitas. Ierem. 51. Subito cecidit Babylon & contrita eſt, *illa*, hoc dicitur deſpectiue & fit demonſtratio ad intellectum, vt ſocietas malorum condemnetur. Ierem. 51. Fugite de medio Babylonis &c. *magna*,

B propter vitiorum magnitudinem, infra 16. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, *quæ*, ſcilicet Babylon, id eſt numeroſitas mundanorum in vitiorum concluſione & voragine abſorptorum; *potauit*, id eſt quaſi potando inebriauit ſiue peruertit. Loquitur per ſimilitudinem hominis qui alium inebriat, *omnes gentes*, id eſt gentiliter viuentes. Vnde facilius decipiuntur: quia qui ſunt peruerſiores alios malos magis peruertunt vino, id eſt delectabili & inebriatiua vanitate vitiorum: quorum maximum eſt idololatria. Vinum enim dicitur vanitas vitiorum inquãtum delectat & inebriat. Hoc eſt peruertit homines quantum ad rationem & voluntatem. Ier. 51.

C De vino eius biberunt omnes Gentes. Hoc vino potati homines erant à recta ſemita. Iſa. 48. Præ vino neſcierunt, & præ inebrietate errauerunt, potauit inquam, *vino iræ*, id eſt quod prouocat irã Diuinam, quia meretur vindictam. Eccleſiaſt. 5. Etenim peccatores reſpuit ira eius, vino inquam, *fornicationis ſuæ*, id eſt per quod ſeparat ſe & alios à Deo ſicut ſponſa fornicans recedit à ſponſo ſuo. Quælibet enim anima debet eſſe ſponſa Dei. Fornicatio hîc dicitur large, ſecundum quod pertinet ad omne mortale. Pſal. Perdes omnes qui fornicantur abs te. Triplex ergo eſt affectus vanitatis mundanæ, qua multi peruerſi alios quaſi potando decipiunt: quia peruer-

D tit animũ quod ſignatur per vinum. Item meretur ſupplicium. Ideo dicitur Vinum iræ. Item aufert Deum, ideo dicitur Vinum fornicationis. Iſti tales amatores huius vini, id eſt mundanæ vanitatis & deceptores aliorum cadent anima & corpore in infernum à flore mundi quem dilexerunt, & per hoc fit excitatio ad abiiciendum amorem mundi qui male accendit. 1. Ioã. 2. Nolite diligere mundum, &c. *& tertius*, hic fit excitatio ad tollendum timorem male humiliantem, per conſiderationẽ pœnę illis infligendæ, qui Antichriſto ſeruient. Vnde non erit ei ſeruiendum propter aliquem timorem pœnæ, quę inferat vt maior vitetur. Pri-

E mo ergo tangitur ordo prædicatorum. Secundo zelus ipſorum, Dicens. Tertio denunciatio ſuppliciorũ, Si quis adorauerit. Quarto materia profectus iuſtorum, Hic eſt patientia. Dicit igitur, *& tertius Angelus*, id eſt tertius ordo prædicatorum; quia poſt alios prædicatores loquetur quidam ordo prædicatorum: maxime contra eos qui adhærebũt Antichriſto. Primus ergo ordo prædicatorum monet ad agenda bona. Secundus & tertius denunciat ſupplicia, Sed ſecundus generaliter, Tertius ſpecialiter; quia vltimi prædicatores prædicabunt contra Antichriſtum & eius ſectatores, *ſecutus eſt illos*, etiam ordine temporis, *dicens voce magna*, id eſt audaci & conſtanti perſuaſione, quod erit ex zelo. Iob. 39. Exultate audacter

in

in occursum pergit armatis, *si quis*, hic ponitur denunciatio suppliciorum. Supplicia autem sunt eo merito colpæ. Vnde Primo ponitur culpæ meritum. Secundo ostēditur gehennale supplitium, Hic bibet. Colpa autem describitur quantum ad tria. Primo quātum ad Antichristi adorationem. Secundo quantum ad eius statuæ venerationem, & imaginem eius. Tertio quantum ad notandam consignationem, Et acceperit, *hic bibet*. Primo hic describitur supplicium in generali. Secundo in speciali, Et cruciabitur. Dicit ergo, *si quis adoraverit bestiam*, id est Antichristum bestialiter viuentem, & alios crudeliter persequentem, hoc dicitur quantum ad illos qui illum in sua præsentia adorabunt, *& imaginem eius*, id est idolum siue statuam, boc dicitur quantum ad illos qui in absentia adorabunt imaginem siue statuam Antichristi, vel Adorare imaginem Antichristi, erit adorare eius sectatores vel facere se ei in errore conformem quod erit ex reuerentia ad ipsum, & ideo adoratio dicitur, *& acceperit characterem*, id est signom eius, *in fronte sua aut in manu sua*, forsitan illi qui non habebont imagines, habebunt aliquod signum Antichristi manifestum in fronte vel mano, quicquid autem sit de hoc, mysticus sensus est. In fronte sua, id est, eius signum in aperta confessione. Aut in manu sua, id est in manifesta operatione. Vtroque modo erunt consignati signo eius. De his supra 13. Et fecit terram &c. Et faciet vt quicunque, &c. Et faciet omnes, &c. *hic*, qui talis erit, *bibet de vino*, id est, de æterna damnatione, quasi inebriante, id est replente & deiiciente & subuertente vtrunque hominem ad modum vini, *iræ Dei*, id est quod ex diuina iustitia, in cuius effectu Deus videtur iratus, cum autem dicit, Bibet, &c. loquitur per similitudinem omnis qui bibit malom vinum & multum vode inebriatur, & per boc intelligitur multiplicitas & magnitudo pœnæ, qoæ impios implebit, deiiciet & sepeliet. Isaiæ 24. Amara erit potio bibentibus illam, *quod*, scilicet vinum malum, *mixtum est*, id est coniunctum, *mero*, id est vino puro, scilicet pœnæ temporali quæ infertur hic ad correctionem, *in calice*, id est in vindicta, *iræ ipsius*, id est iustitiæ Dei in cuios pœna videtur Deus iratus. Nota secundum Glos. quod calix Dei est vindicta qua potat peccantes siue ad correctionem in præsenti, siue ad damnationem in inferno. Iste est calix iræ Dei: quia hæc vindicta prouenit ex Diuina iustitia. Omnis enim pœna est ex iustitia Dei inquantum pœna, licet ex misericordia sit temperatio pœnæ, & quod infertur ad correptionem. In hoc calice est quasi merum desuper, scilicet pœna temporalis quæ hic infertur ad correctionem, dicitur enim Merum quia ordinatur ad humanam salutem quando autem non vult impius corrigi, tunc Dominus adiungit mero siue administrat vinum amarum damnationis. Nam si aliquis vino puro adiungat siue admisceat vinum malum, & sic fit vinum turbidum. Merum gratiæ est pœna præsens quæ infligitur ad correctionem, vinum mixtum est damnatio æterna, quæ adiungitur in futuro. Threnorum 4. Ad te perueniet calix & inebriaberis atque nudaberis, *& cruciabitur*, hic ostenditur supplicium in speciali, & hoc quantum ad quinque. Primo quantum ad pœnæ grauitatem. Secundo quantum ad iustitiæ æquitatem, In aspectu. Tertio quantum ad horrendam tenebrositatem, Et fumus. Quarto quantum ad interminabilem perpetuitatem, Ascen-

A det in secula seculorum. Quinto quantum ad indefessam continuitatem, Nec habent. Dicit igitur, *& cruciabitur*, qui peccata fecerit. Per cruciatum ostenditur grauitas. Item per illud quod sequitur, *igne*, concremante, *& sulphure*, id est fœtore amaricante. In duobus ergo ostenditur grauitas, scilicet in igne comburente, & fœtore inficiente. Infra 21. Pars eorum erit in stagno ardente igni & sulphure. Hæc autem est pœna debita ardori omnis peccati. Respondet ignis cremans, fœtori fœtor penetrans. in omni enim mortali est fœtor spiritualis, maxime autē in peccato luxuriæ. Respond. hæc pœna quod signatum est. Genes. 19. Pluit Dominus super Sodoma sulphur

B & ignem. Haymo. In igne ardor, in sulphure fœtor; quæ pœna maxime carnis vitiis respondet. *In conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum agni*, hoc est, videntibus hanc pœnam Angelis sanctis, quorum monitionibus in visionibus non acquieuerunt, & ipsi Christo, quem impugnauerunt. Ostenditur autem hic æquitas iustitiæ, quæ exigit vt coram Angelis sanctis, quorum monita respuuntur, torqueantur, & coram ipso Christo, qoem cum passus pro eis fuisset, vita & signo blasphemaueruot, huc autem erit miseris in augmentum pœnæ, quod scient pœnam suam manifestam esse eis, quorum consortium

C contempserunt. Item iustitia & æquitas exigit, vt ab Angelis sanctis & ab ipso Christo in qoorum contemptu cruciabuntur, nullum remedium percipiant. Item hoc erit ipsis Angelis, & aliis beatis in gloriam. Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Sed quare hoc dicitur de Angelis, cum verum sit etiam de electis hominibus? Item quare non dicitur in conspectu Dei, sed Christi? Respond. Ad primum videtur dicendum, quod qoia magna gratia fit hominibus iustis & impiis, quod Angeli dantur eis in custodes, ideo magnus est contemptus cum non desistunt à malis, & ideo coram eis specialiter merentur affligi, licet etiam verum sit de viris beatis. Item cum Angelus sit dignioris naturæ quàm homo secundum August.

D 11. lib. de Ciuitate Dei, per hoc ostenduntur ab auxilio destituti & opprobrio expositi. Ad aliud dicendum, quod certum est omnia patere Deo, secundum Diuinitatem, de Christo autem potius agitur: quia specialius ipsum Christum blasphemabunt, *& fumus*, id est tenebrositas, secundum Glos. *tormentorum eorum*, id est impiorum. Ibi enim sunt tenebræ. Matth. 25. Seruum inutilē proiicite in tenebras exteriores, *ascendet*, in duratione, id est perseuerabit siue durabit, *in secula*, consequutiua, *seculorum*, id est semper, quasi dicat, tenebrositas quam patientur mali, in illis tormentis, æterna erit. Isaiæ vigesimo quarto. Ascendet fumus eius in generatiooe & generatione, *nec ha-*

E *bent*, id est non habebunt, *requiem die ac nocte*, id est in aliquo momento temporis, quasi dicat, continue sine intermissione cruciabuntur & ita ostenditur hic supplicii continuitas. Posset enim aliqua pœna esse æterna & noo continua, sicut febricitans tertianarius, semper dicitur habere febrem; quia semper habet causam febris, non tamen continue dolet: non sic erit ibi, sed continue dolebunt. Augustinus. Quod nolunt modo salubriter cogitare, necesse habent sine vllo remedio sustinere. Ex prædictis patet quod errauerunt, qui dixerunt pœnam reproborum non esse æternam: sed reprobos post mille annos redituros ad vitam. Ioannis 5. Ibunt hi in supplicium

æternum. De quibus autem intendat loqui, ostendit replicans culpam præmissam, vt magis vitetur, ex quo ei tanta pœna debetur. Vnde subdit *qui adorauerunt*, quasi dicat, non habebunt requiem illi, qui adorauerunt bestiam, id est Antichristum, dum viuerent, *& imaginem eius*, id est statuam vel eius famosiores sectatores. Et similiter non habebunt requiem, *si quis acceperit characterem nominis eius*, in fronte vel manu, vt supra expositum est. Propter nullam pœnam igitur temporalem erit adhærendum Antichristo, ne contingat æternam incurrere. Iob. 6. Qui timēt pruinam, irruet super eos nix. Sed quid est quod dicit, die ac nocte, cum in inferno non sit dies? Respond. Nec hoc dicitur ad signandum quod dies sit ibi, sed per talem modum loquendi ostendit doloris continuitatem vt sit idem ac si diceret, Continue omni hora, qua solet esse apud homines dies ac nox. *hic est*, hic ostenditur materia profectus iustorum: & videntur esse verba Ioannis, vt supra 13. hic est patientia, &c. Hic est, id est in consideratione huius pœnæ prædictæ, *est patientia*, idest materia patientiæ *sanctorum*, id est iustorum qui puri sunt à fæce peccati. Consideratio enim pœnæ perpetuæ, materia est siue occasio patientiæ in aduersis. Gregorius. Sancti temporalem pœnam lucrum putant; quia per hanc æternam euadere non ignorant. Describit autem iustos per ea quæ iuuant ad patientiam, scilicet quantum ad diligentiam in obediendo, & quantum ad cōstantiam in credendo. Vnde dicit, *qui custodiunt*, id est diligenter opere complent, *mandata Dei*, quæ seruata seruant per patientiam in aduersis. Ecclesiastici 15. Si volueris mandata conseruabunt te. Item patientia iuuat etiam ad obediendum Deo. Hebræorum 10. Patientia vobis necessaria est, &c. *& fidem Iesu*, id est Saluatoris, qui eos suo sanguine redemit; quem non relinquunt propter aduersa. Vnde cum eam custodiant, aduersa tolerant. 1. Cor. vltimo. State in fide viriliter agite & confortamini. Item ipsa fides ordinat in aduersis ad patientiam. 1. Ioan. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Aliqui libri habent Et qui custodiunt præcepta Dei & secundum hoc iusti dicuntur sancti per declinationem mali obseruatores autem præceptorum per operationem boni diligendo Deum & Christum vt dicit Glos. tam affectu quàm effectu & potest referri totum ad eosdem iustos. Idem enim & vnus iustus habet prædicta. Sed ad describendum iostos fit expressio quantum ad illa quæ faciunt ad propositum, *& audiui*, ostenso auxilio mulieris, facta etiam monitione ad famulatum adiutoris; hic subditur ratio expertæ retributionis; quia qui Christo adhærebunt, & aduersa pro eo sustinebunt, optime præmiabuntur. Primo autem ostēditur merces esse intellectu consideranda per hoc quod præcipitur scribi. Secundo ostenditur esse affectu desideranda, per hoc quod describitur eius perfectio, Beati mortui. Vbi Primo ostenditur conditio gloriæ in speciali; quia scilicet gloria non compatitur aliquem laborem, sed prorsus euacuat. Secundo in generali, Opera, vbi ostenditur, quod cum in via non recipiatur merces plena, in futuro plena & perfecta redderur, *& audiui*, quasi dicat, ita adhærendum est & famulandum Christo, & patienter sunt omnia sustinenda pro ipso, ex hoc enim obtinebitur vita æterna sicut mihi per reuelationem ostensum est, & hoc est quod dicit. Et audiui, auditu interno,

A *vocem de cælo*, id est venientem de sublimitate Diuinæ maiestatis vel bonitatis, ad literam audiebat in visione quandam vocem spiritalem dicentem sibi illud quod sequitur, *dicentem mihi: scribe*, in corde tuo & aliorum. Scribe etiam in libro materiali, vt merces iustorum à pluribus cognoscatur & consideretur, vt per hoc rectius viuatur & patientia teneatur. Per hoc quod dicitur, Scribe, ostenditur merces diligenter consideranda, & nunquam obliuioni tradenda. Res enim inscribitur ad memoriam habendam. Abacuc. 2. Scribe visum & explana eum. Argumentum, quod quæ vtilia sunt ad salutem, vtile est scribere, non solum in animo sed etiam in libro, scribe inquam

B ea quæ sequuntur, *beati*, sunt, *mortui*, morte naturæ, vel. Mortui, mundo, *qui in Domino*, id est in confessione & obsequio Domini, *moriuntur*, per dissolutionem animæ & corporis, quando anima à corpore separatur. Tales qui in obsequio Dei decedunt, beati sunt; quia vitam æternæ beatitudinis intrant. Propter quod dicebat Apostolus Philipp. 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Sunt autem qui moriuntur sine Domino. Ioan. 8. Et in peccatis vestris moriemini, vere inquam sunt beati, *Amodo enim*, hoc est autem tempore mortis, *dicit*, id est præcipit nutu suæ voluntatis, id est facit cum effectu, quia suum velle est facere, & vocatur dictio siue locutio: quia ita fa-

C cile facit omnia sola voluntate, sicut quis facile dicit aliquid. Psalm. Dixit & facta sunt, *spiritus*, id est Deus Trinitas. Ioan. 4. Spiritus est Deus, *vt requiescant à laboribus suis*, id est vt requiescant ita vt amplius non laborent, quod erit merito laborum præteritorum. Isa. 32. Sedebit populos meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ & in requie opulenta. Augustinus. Labor est pretium regni cælorum, quasi dicat, voluntas Dei est vt de cætero æternaliter requiescant, qui olim laborauerunt. Sap. 3. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Operandum ergo est in senario huius temporis, vt sabbatum assequamur,

D quod signatur Genes. 2. Requieuit ab vniuerso opere quod patrarat. Et vere requiescent, *opera enim illorum sequuntur illos*, quantum ad fructum siue mercedem, quasi dicat, post merita habebunt plenum præmium. Hæc enim verba cum pondere sunt accipienda. Prouerb. vlti. Date ei de fructu &c. Ambros. Non sunt hominis quæ secum portare non potest, sola misericordia comes est defunctorum. Et bene dicit Sequuntur, scilicet post mortem; quia hic in via non datur præmium plenum, quia non potest hic esse plenum, sed potius oportet aspera pati vt dicit Glos. Item sunt qui portant opera sua ante se, & ita opera præcedunt eos, quia hic gloriam vel lucrum quærunt

E ex eis. Matth. 5. Amen dico vobis receperūt mercedem suam, *& vidi, & ecce*, habito à decimotertio capitulo de profectu Ecclesiæ in persequutione, hic agitur de finali retributione, qua boni patientes præmiabuntur, & mali persequentes condemnabuntur. Primo autem describitur persona iudicis. Secundo ordo siue series iudicii, Et alter Angelus. Iudex autem, scilicet Christus describitur quantum ad tria, scilicet quantum ad naturam, quantum ad gloriam, Similem Tertio quātum ad potentiam, Et in manu sua. Natura autem eius ostenditur duplex, scilicet humana per nubem. Item diuina cum sequitur, Et super. Dicit igitur. *& vidi*, quasi dicat, ita ostensa est mihi pugna draconis & peruersorum contra Ecclesiam, ostensa

ostensa est etiam retributio eorundem, quæ fiet in iudicio per Iudicem Christum, & hoc est Et vidi, interno visu. Quid autem videtur subiungit. *Et ecce*, notatur præsentia visionis, quasi dicat, sub oculis apparuit. Potest etiam in hoc intelligi, quod iudex prope est. Iacobi 10. Ecce iudex ante ianuam assistit. *Nubem candidam*, id est humanitatem Christi leuem sine peccati onere, & à terrenis eleuatam, vnde pluuia gratiæ ad nos descendit & refrigerium prouenit. Propterea dicitur nubes. Isaiæ 19. Ascendet Dominus super nubem leuem. supra 10. Amictum nube &c. Item plenam, innocentia & virtutum affluentia decoram, & ideo dicitur Candida. Canticor. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. *Et super nubem sedentem*, id est vidi filium Dei quantum ad naturam Diuinam præsidentem naturæ humanæ quam assumpsit, regimine & dignitate, præsidet enim inquantum Deus suæ humanitati, & tegendo, & præcellendo. Et nota quod dicit sedentem. Per hoc enim intelligitur plena acceptatio, qua plene inquantum Deus acceptat suam humanitatem, in qua nihil est nisi acceptabile. Propter quam etiam acceptationem dicitur sedere in iustis. Item nota quod carnem quam assumpsit, nunquam deposuit. Item per hoc intelligitur quod eius humanitas est quasi thronus in quo iudicabit 3. Reg. 10. Fecit sibi Salomon thronum de ebore grandem. *Similem*, hic ostenditur eius gloria & primo implicite & in generali. Secundo explicite & in speciali, Habentem. dicit igitur. *similem filio hominis*, id est iam immortalem & glorificatum propter quod iam non dicitur filius hominis, secundum statum mortalem, sed similis Roman. 6. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, vel similem filio hominis id est angelum repræsentantem in se filium hominis scilicet Christum. Vidit enim quandam nubem & vidit angelum sedentem super nubem & habebat speciem filii hominis; quia angelus apparebat in persona Christi, & ideo sedens super nubem, signat Christum. Per angelum enim sicut hęc ostensa beato Ioanni, de hoc dicitur in Glos. supra 1. Similem filio hominis &c. deinde ostenditur eius gloria explicite, *habentem in capite suo*, id est in sua Diuinitate, quæ est caput huius humanitatis, *coronam*, id est gloriosam victoriam de hostibus; quia post passionem & resurrectionem patet Christi diuinitatem de dæmonibus triumphasse, *auream*, id est veram & pretiosam non fictam & vanam, sicut supra 9. Et super capita eorum tanquam coronæ similes auro. Item auream, quia in se & in mente fidelium & beatorum fulgidam Item per sapientiam vidit, Iob. 26. Prudentia eius & cætera, vel per nubem signantur sancti perfectiores, per quos & cum quibus Dominus iudicabit, qui dicuntur Nubes quia eleuati sunt à terrenis per sanctitatem & volant per contemplationem. Isaiæ 60. Qui sunt isti qui vt nubes volant? Super hanc nubem sedet Christus: quia sedebit in eis virtualiter, quasi in sua sede, quia in eis & cum eis iudicabit. Iob. 36. Et pauperibus iudicium præbuit. Similem & cætera vt prius. Et in capite suo & cætera, id est in seipso, habentem victoriæ gloriam, decorantem & honorificantem ipsum, & secundum humanitatem sicut corona existens in capite alicuius ipsum exaltat. Ipse etiam inquantum homo apparet gloriosus de victoria qua diabolum pro homine vicit, & de hoc tota cælestis curia est ei subiecta. vnde de eo dicitur in Psal. Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Auream, vt prius, *& habentem in manu sua*, id est in potestate. *Falcem*, id est iudiciariam sententiam, quæ dicitur Falx; quia scindit, id est,

A diuidit bonos à malis, & econtrario, sicut fœnum à terra secatur. Item quia quicquid falca inciditur infra falcem concluditur, ad quamcunque partem se vertat, similiter nullus est qui Dei iudicium euadere possit, vnde Gregorius super hunc locum. Potestas diuini iudicii, quia omnia inter se incidendo complectitur, Falcis appellatione signatur, *acutam* idest virtuosam & potentem ad secandum sicut falx bonam aciem habens; quia potentet omnes iudicabit retribuendo, nec aliquis poterit ei resistere. Ieremiæ 8. Et quis est iste pastor, qui resistet vultui meo? *Et alius*, hic ostenditur ordo siue series iudicii: fiet autem iudicium secundum desiderium sanctorum qui hoc desiderabunt, vt cælestis curia compleretur.

B Exequutio autem iudicii fiet per angelos qui potestatem habent exequendi quando Dominus suo nutu imperabit eis. Primo ergo ostenditur sanctorum desiderium. Secundo ipsum iudicium Et misit. Tertio angelica potestas ad iudicium exequendum. Et alius angelus exiuit de templo. Quarto exequendi præceptum. Et alius angelus exiuit de altari. Quinto, ipsius exequutionis qualis mysterium. Et misit angelus falcem. Circa Primum primo ostenditur apparitio sanctorum. Secundo ipsorum desiderium, Clamans. Tertio ipsum desiderium, A voce dicit ergo *& alter*, quasi dicat ita mihi reuelata est persona iudicis quàm magnifica sit, ostensum etiam est mihi desiderium sanctorum qui in iudicio apparebunt, & hoc est *& al-*

C *ter angelus*, scilicet cœtus sanctorum, qui dicuntur angeli propter excellentiam vitæ, vel propter conformitatem gloriæ Mat. 23. Erunt quasi angeli Dei in cęlo: dicuntur autem Angelus singulariter propter vnitatem voluntatis, & vinculum caritatis. Galat. 3. Omnes autem vos vnum estis in Christo Iesu, & dicitur Alter, scilicet à Christo, quia minor eo: quia sancti serui sunt Christi. *exiuit*, id est exibit. *de templo*, id est de intimo & sacro secreto, intimæ contemplationis in qua prius ante iudicium erant occulti. Exitus iste est apparitio sanctorum, in iudicio in magna claritate, quę ante erat in occulto Diuinæ fruitionis, non tamen frui cessabunt. Apparebunt autem iudicaturi cum Christo Mat. 19. Sedebitis & vos super &c. vel. Exitus ista

D potest intelligi motus spiritualis à contemplatione Diuinæ misericordiæ ad contemplationem iustitiæ quam optabunt, quia desiderabunt iudicium fieri, vnde sequitur, *Clamans voce magna*. id est orans magno desiderio, *Ad sedentem super nubem*, id est ad Christum. Expone vt supra. Sancti enim circa tempus iudicii &c. antequam veniant cum iudice, desiderabunt efficaciter iudicium fieri: & sic exitus eorum intelligitur motus interior à contemplatione Diuinæ misericordiæ, ad contemplationem iustitiæ, licet etiam nunc illud desiderent. Item apparentes cum iudice cum claritate magna desiderabunt hoc fieri vt compleatur patria cælestis, & sit gaudium plenum ex consortio aliorum, supra 6.

E Clamabant voce magna dicentes; vsquequo non iudicas, &c. *Mitte*, hic ostenditur etiam ipsum desiderium. Et primo tangitur res desiderata. Secundo subditur eiusdem rei complendæ causa. Quia venit. Res autem desiderata, scilicet iudicii actus & iudicii effectus, quæ est collectio electorum in gloriam hoc autem sequetur ex iudicio, dicit igitur, *mitte falcem*, id est exerce iudicium *tuam*; id est ad te pertinentem, quia ad Christum in humanitate pertinet iudicare. Ioann. 5. Pater omne iudicium dedit filio: fit autem sermo de iudicio, iuxta similitudinem hominis appłicantis falcem agro & secantis. Ager mundus in quo Deus seminauit filios regni: Diabolus autem zizania. Et totum secabitur & separabitur in

A iudicio. Matth. 13. Ager est mundus, bonum vero semen, filii sunt regni &c. *& mete*, idest collige granum tuum & palea comburatur, Matt. 3. Permondabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili, *Quia venit hora*, id est iam est tempus, *ut metatur*, spiritualiter ponitur, id est ut fiat separatio bonorum à malis, cum iam sit completus numerus electorum, supra 11. Aduenit tempus mortuorum iudicari &c. Quod autem iam hora iudicandi sit, tunc ostenditur cum subditur. *Quoniam aruit messis terrae*, id est iam matura est in sua nequitia multitudo malorum, qui terrena dilexerunt, quando messis aruit tunc signum est maturitatis, similiter instante iudicio, completa erit malitia malorum, quia post completionem numeri electorum quibus proficit iniquitas impiorum, non est permittendum malos amplius regnare, vel in bono, sic. Quoniam aruit, id est iam matursta est in meritis quia iam sunt completa. Messis, id est multitudo electorum, qui sunt metendi id est per iudicium colligendi in gloriam, messis inquam Terrae, id est ecclesiae, quia non nisi in ecclesia possunt merita haberi vel compleri. Sed obiicitur de hoc quod dicit expositio Mete, cum hoc ad angelos pertineat Matth. 13. Messores sunt angeli. Item propter messionem, non videtur oportere iudicium fieri, cum messio fiat in statu viae, vnde dictum est Apostolis, Ioan. 3. Ego misi vos metere quae non laborastis. Respondetur Notandum quod est Messio multiplex, scilicet efficacis praedicationis, quando scilicet virtute praedicationis recipiuntur, siue colliguntur ad fidem ad statum gratiae illi, qui ante ad hoc dispositi per doctrinam vel exemplum, vel scripturam, de hac dicitur Ioan. 4. Ego misi vos metere &c. Item internae refectionis. Exod. 23. Septem diebus azima comedetis, tempore messis nouorum quia vniuerso tempore vitae eius; in quo iusti metunt noua, dum de suis meritis habent à Deo nouas & internas refectiones, debent habere opera azima, idest sine fermento quae opera sunt in nutrimentum animae, & ideo dicuntur azima comedi, haec duplex messio fit in praesenti, de hac non agitur hic. Item iudicialis retributionis, haec messio fiet à Christo, quando per iudicium separabit bonos à malis: de hac dicitur hic Mitte falcem, & infra eodem Et misit falcem suam in terras, & messuit terram. Item ministralis executionis haec fiet ab angelis, qui exequentur iudicium Christi. Matth. 13. Messores sunt angeli & sequitur Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Item aeternae fruitionis, sic metent omnes electi, idest semper percipient aeternam gloriam, Galat. vltimo. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam: bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Ad primum patet; quia non agitur de illa messione. Similiter patet ad aliud. Et misit ille, hic ostenditur ipsum definitiuum iudicium quod describitur quantum ad duo praemissa, scilicet quantum ad iudicii actum, vnde dicitur, *et misit ille qui sedebat super nubem candidam*, idest Christus qui inquantum Deus praesidet suae humanitati vel sanctis, *falcem suam*, idest sententiam iudicialem, *in terram*, idest in homines, qui habitauerunt vel corpore vt boni, vel corpore simul & mente in terra, vt mali, quasi dicat, iuxta sanctorum desiderium exercebit suum iudicium. Item quantum ad iudicii effectum *& messuit*, id est metet, *terram*, quasi dicat, separabit bonos à malis. Metere terram, est separare bonos à malis, quorum vtrique habitauerunt in terra: illi corpore, isti & corpore, & mente, & boni colligentur in horreum Dei. Ioel. 3. Sedebo vt iudicem omnes gentes &c. *& alius*, hic ostenditur angelica potestas ad iudicium exequendum. Et primo ostenditur exitus angelorum. Secundo potestas ipsorum, Habens, dicit igitur, *& alius angelus*, id est coetus angelorum qui sententiam iudicii exequentur, qui angelus est alius à praecedente, quia numerositas angelorum alius est à numerositate sanctorum qui cum Domino iudicabunt, *exiuit*, idest exibit, *de templo*, idest de sacro & intimo ac venerando secreto contemplationis in quo Deus colitur. Contemplatio

B enim aeterna, cum amore ineffabili, perpetuus cultus Dei est, *quod est in caelo*, scilicet empyreo, siue in ecclesia triumphante: exibunt enim angeli & venient ad iudicium vt iudici assistant, & quod iudicabitur impleatur exequendo. Matth. 13. Exibunt angeli & caetera, *Habens est ipse*; sicut & Christus, secundum quod ei congruit, *falcem acutam*, id est virtuosam potestatem scindendi bonos à malis & econtrario, quia potestatem habent angeli exequendi quod iudex iudicabit Mat. 13. Messores sunt angeli. Sed obiicitur. Quomodo iusti exibunt de secreto contemplationis, si contemplari non desinunt? Item angeli non habent aequalem potestatem cum Christo. Quomodo

C ergo dicuntur habere falcem sicut ipse? Respondetur. Ad primum dicendum quod non dicuntur exire angeli de secreto Diuinae contemplationis quasi contemplationem relinquant. Continue enim vbicunque sint Deo fruuntur, eo quod Deus est vbique per essentiam, vnde Gregorius in Gregoriano. Et mittuntur & adstant, quoniam & circunscriptus est spiritus angelicus, summus tamen spiritus ipse qui Deus est circumscriptus non est, dicuntur ergo exire in tempore iudicii: quia cum prius essent in caelo Empyreo hominibus occulti: tunc venientes de Empyreo in iudicio comparebunt. Ad aliud dicendum est, quod non notatur aequalitas, sed quaedam conformitas, siue conuenientia. Potest & aliter intelligi secundum Glos. scilicet coetus sanctorum. qui

D cum Deo iudicabunt, de quo sicut iam dictum est. Et alter angelus, Dicitur autem ille angelus alius ab illo licet vtrobique numerositas Sanctorum perfectorum significetur, propter alium actum scilicet iudicandi, sicut enim dictum est de eis, quantum ad actum orandi: hic autem quantum ad actum iudicandi. Exiuit, id est exibit, De templo, quod est in caelo vt prius, Sancti enim iudicaturi cum Domino, exibunt ad iudicandum, Habens & ipse. Glos sicut Christus exponitur ly Et falcem acutam idest potestatem iudiciariam quam tunc exercebunt. 1. Cor. 6. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Sed per quem modum iudicabunt perfecti, & quae erit eorum auctoritas ad iudicandum? Respond. dicendum quod perfecti qui omnia dimiserunt & Christum sequuti sunt habebunt auctoritatem & potestatem iu-

E dicandi & iudicabunt sicut habetur Matthaei 19. Sedebitis super sedes &c. Item super illud 1. Cor. 6. An nescitis &c. Iudicabunt etiam auctoritate & potestate, quae autem sit illa auctoritas & potestas & per quem modum iudicabunt valde occultum est: probabile tamen est & ita creditur, quod dicuntur iudicaturi potestate & auctoritate, quia altiores erunt cum iudice in aere, & propinquiores iudici, tanquam assessores, & tanquam auctoritatem habentes. Item quia maiorem causae cognitionem habebunt quam alii sancti minores: quia magis cognoscent causam retributionis bonorum & malorum Item quia sententiam iudicis approbabunt, vel

verbo

verbo vel ſigno manifeſto, vel alio modo nobls occulto, vtrum autem plus ſit in illa auctoritate iudieandi, ſiue iudicio, qoo ſancti iudicabunt, non eſt certum, *Et alius*, hic oſtenditur exequendi præceptum,& Primo deſcribitur ipſe imperans. Secundo, oſtenditur imperium, Et clamauit. Tertio ipſum imperatum. Mitte. Imperans autem deſcribitur tum quantum ad apparitionem, tum quantum ad potoſtatem, dicit igitur. *Et alius angelus*, ſcilicet Chriſtus, Angelus magni conſilii, qui alius eſt angelo pręmiſſo; quia maior eſt, etiam inquantum homo angelis & ſanctis, hic eſt ille qui ſupra viſus eſt à Ioanne, ſedens ſupra nobem, *exiuit*, ideſt exibit; quia veniet & ſe manifeſtabit in iudicio, *de altari*, ideſt de ſecretiori loco, hoc eſt ſecretiori ac maiori ſubtilitate gloriæ. Nota quod ſicut de alio angelo dicit quod exiuit de templo, hoc dicit de Chriſto quod de altari. Per quod intelligitur quod ſicut altare eſt intimũ in templo: ſic gloria Chriſti maior eſt & profundior & ineffabilior quàm gloria angelorum vel ſanctorum. Iſte eius exitus, eſt manifeſtatio ſui in humanitate. In iudicio enim apparebit bonis & malis, ſuprà. 1. Videbit eum omnis oculus &c. Vel. Altare poteſt dici altitudo ipſius Diuinitatis, à qua exiet manifeſtando ſe ipſum in ſua humanitate vt dictum eſt. Exo. vltimo. Poſuit altare aureum ſub tecto teſtimonii, id eſt diuinitatem in humanitate, quæ optime dedit teſtimonia Diuinitati. *Qui habebat*, id eſt habet. *Poteſtatem ſuper ignem*, id eſt ſuper pœnam æternam, quæ per ignem erit. Iſaiæ vltimo. Et ignis non extinguetur. Ecce quanta poteſtas Chriſti, ecce quod poterit imperare angelis & ſanctis, ecce quod ipſe potius eſt timendus quàm homo mortalis, Matth. 10. Eum potius timete qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam *& clamauit*, id eſt clamabit, *voce magna* id eſt magno imperio, *ad Deum*, ſcilicet cœtum angelorum. *Qui habebat* id eſt habet vel habebit, *falcem acutam*: id eſt poteſtatem exequendi iudicium, ſine aliqua reſiſtentia, quaſi dicat. Chriſtus in iudicio, præcipiet angelis vt ſuum iudicium exequantur. Hoc autem præceptum ſiue clamor, erit, vel per exteriorem expreſſionem verbi, vel ſigni ad iudicium ſuæ magnificentiæ, vel per fortem & viuacem inſpirationem ſuæ voluntatis, Quid autem imperabit ſubditur, *dicens mitte*, & Primo oſtenditur res imperata. Secundo exequendi cauſa. Quoniam. Res autem imperata erit angelica exequutio, vnde dicitur. *Dicens mitte falcem tuam acutam*, id eſt poteſtatem tuam efficacem applica ad actum & ſeca. *Mitte* inquam in *meſſes*, id eſt in malos, qui dicuntur meſſis, quia primo ſeminauit eos diabolus tanquam zizania, poſtea vero creuerunt in malitia: & quando erit hominum completa malitia, tunc erit meſſis matura, & tunc erunt metendi per angelos, id eſt ſeparandi à bonis. Matth. 10. Tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania. Hoc dicitur quantum ad peccatores minores: quantum vero ad peccatores enormiores ſubditur, *& vindemia*, id eſt ſepara à bonis falce tua. Loquitur autem iuxta ſimilitudinem metentis & vindemiantis, & poteſt eadem falce meti & vindemiari, *Botros*, ideſt vuas quæ procedunt ex botris. Botrus quippe dicitur illud quod eſt in acino, Botrio autem botrionis, dicitur illud quod exit à ſarmento turgente. Large autem dicitur illud turgidum quod exit de palmite, quod poſtea floret. Canticor. 2. Botrus Cypri. Largiſſime autem accipitur pro vua, vt Numer. 12. ſimiliter hic. Per botros autem ideſt vuas, ſignantur homines pleni vino nequitiæ inebriati, qui primo floruerunt per iniquam

A poteſtatem, Poſtea vero facti ſunt vuæ, quia ſucceſſit in eis fructus malus per operis peruerſitatem. Hic ergo accipitur botrus in malo, quandoque autem in bono, vt Michææ. 7. Non eſt botrus ad comedendum *Vinea*, ideſt mundi, qui eſt vinea producens malas vuas, ſcilicet peccatores qui habent vinum diaboli quo inebriabuntur, de qua hîc & Deuteronom. 32. De vinea Sodomorum vinum eorum. Item bona, ſcilicet eccleſia, vt ſtatus iuſtitiæ. Matth. 20. Ite & vos in vineam meam &c. vineæ inquam, *Terræ*, quia hæc vinea ſita eſt in terrena vanitate: quia mundus terram ſapit, terram ingerit. Iſti botri vineæ terræ vindemiabuntur, quando mali enormes à bonis ſeparabuntur per angelos.
B Matth. 13. Exibunt angeli & ſeparabunt &c. Quoniam autem maior opera datur vineæ quam terræ, ideo per botros vineæ ſignantur mali peruerſiores vel per Meſſes poſſent intelligi boni qui ſunt in horreum reddendi, Per botros autem vineæ, mali: quia reſpectu vtrorumque habebunt miniſterium angeli ſancti. Ratio autem ſubiungitur, *Quoniam matura ſunt*, in nequitia. *Vua eius*, id eſt peccatores quos in culpa produxit vinea, quaſi dicat, completa eſt nequitia malorum, & ideo ſcindendi ſunt ſicut vuæ maturæ Ioelis 3. Exultant torcularia, quia multiplicata aſt malitia eorum. *Et miſit*. hic oſtenditur ipſius executionis actuale miniſterium. Separabunt enim ſancti angeli impios homines à bonis & mittent
C in terram vbi ſemper punientur: non tantum minores, ſed etiam maiores, & hoc ſecundum quod quiſque meruit. Primo ergo oſtenditur ſeparatio malorum. Secundo intruſio ſeparatorum. Et miſit. Tertio pœna intruſorum, Et calcatus. Quarto communitas ſuppliciorum, Et exiuit. Dicit ergo, *Et miſit angelus*, id eſt mittet numeroſitas angelorum, iuxta iuſſum Chriſti. *Falcem ſuam*, id eſt poteſtatem exequendi. *In terram*, id eſt in terrenos, id eſt poteſtatem ſuam applicabit ad actum. Quid autem faciet ſubiungitur, *Et vindemiauit*, id eſt vindemiabit, *Vineam terræ*, id eſt ſcindet vuas vineæ terræ, id eſt ſeparabunt de conſortio bonorum malos, qui in ſe continent vinum mundi, vbi non eſt niſi terrena vanitas Deuteronom. 32. Fel draconum vi-
D num eorum &c. *Et miſit*. id eſt mittet hoc eſt deiiciet, *In lacum iræ Dei*, id eſt in infernum, in quo mali ſentiunt iram, id eſt vindictam Dei. Dicitur autem infernus Lacus, propter vilitatem, & illic inuoluentur miſeri & ſuffocabuntur, vel ibi mali ſicut in torculari prementur, vnde alia litera habet. In torcular. Iſaiæ 24. Congregabuntur in congregatione vnius faſcis in lacum &c. Hoc eſt quod dicitur. Matth. 13. Mittent eos in caminum ignis, *Magnum*, quia magnam hominum multitudinem capere poteſt. Iſaiæ 5. Dilatauit quaſi infernus animam ſuam. *Et calcatus eſt*, Hic oſtenditur pœna ipſorum, & primo pœna ſenſus. Secundo pœna
E damni, Extra ciuitatem. Dicit igitur, *Et calcatus eſt*, id eſt calcabitur, *Lacus*, id eſt torcular, id eſt illud quod erit in torculari, ſcilicet damnati. Loquitur per ſimilitudinem vuarum maturarum quæ colliguntur, & mittuntur in torculare, & ibi premuntur ſiue calcantur, iuxta hoc magis ſcindentur à mundo & etiam à conſortio bonorum & mittentur in infernum, vbi multa ſupplicia eos calcabunt, id eſt vexabunt & prement, quia non vinum eſt in eis, quod in Dei cellario ſit ponendum, quaſi dicat, Damnati grauiter affligentur; & pœnis ſeu labore ſubdentur, & ponitur continens pro contento, De hac pœna dicit Gregorius in Gregoriano. Supplicia autem zizania. Et totum ſecabitur & ſeparabitur in

in se demersos vltra vires cruciant fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia mors semper viuit, & finis semper incipit, & defectus deficere nescit. *Extra ciuitatem*, Hic notatur pœna damni; quia in inferno semper punientur, ita quod semper erunt exclusi à ciuitate cælesti quasi dicat, ita calcabuntur impii in lacu, & hoc extra ciuitatem cælestem scilicet, quia ad eam nunquam redibunt. Animæ enim in purgatorio affliguntur sed quandoque ad ciuitatem supernam euolabunt. Non sic impii. Isaiæ 26. secundum aliam literam; Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Infra vltimo. Foris canes &c. *Et exiuit*. Hic ostenditur communitas suppliciorum, quia tam maiores quàm minores punientur secundum diuersitatem meritorum. Communitas autem erit, non æqualitas. Igitur dicit. *Et exiuit*, id est procedet, *sanguis*. id est æterna pœna pro peccato quod per sanguinem signatur, quia peccatum colorem habet & infectionem vt sanguis, *de lacu*, idest de inferno, *vsque ad frenos equorum*, id est vsque ad minores rectores aliorum, etiam vsque ad dæmones. Et qui sunt mali qui portant super se diabolum qui eis insidet. Supra 9. Et ecce equus pallidus &c. Freni equorum sunt rectores malorum siue homines maiores, siue dæmones, qui eos in malitia regunt, quod est distorquere sicut equus freno regitur & ducitur huc vel illuc, quasi dicat, ex inferno procedet punitio siue afflictio, non solum ad minores, sed etiam vsque ad principes & dæmones, quia aliorum ductores in nequitia fuerunt. Sapient. 6. Potentes autem potenter tormenta patientur, vel. Sanguis, id est vindicta, quæ per sanguinem signatur, quia effusio sanguinis quandoque solet fieri in vindictam, ideo æternam vindictam signat. Loquitur autem beatus Ioannes sub velamine similitudinum. Exiuit, id est exibit, de lacu vsque ad frena equorum, vt prius. De inferno enim procedet vindicta contra malos, etiam vsque ad principes peruersos & dæmones. Sapientiæ. 5. Fortioribus autem fortior manet cruciatus. Hæc autem pœna erit communis omnibus, licet non æqualis, vnde sequitur. *per stadia mille sexcenta*, stadium est spatium continens passus centum vigintiquinque scilicet octauam partem miliarii, & dicitur à stando, quia Hercules cum cucurrisset vno halitu centum vigintiquinque passus, tunc respirauit & stetit. Propter hoc Græci hac mensura metiebantur loca in quibus ludebant. Stadium ergo signat homines per viam vitiorum currentes, & ludis mundanæ vanitatis insistentes, secundum Glosam. Quidam autem sunt in hoc ludo minus perfecti, quod signatur per simplicem senarium, qui signat quandoque minorem perfectionem, siue in bono siue in malo. Quidam perfectiores, quod per centenarium, qui numerus magis signat perfectionem, quàm senarius, quia multos numeros continet & terminat: est enim numerus in se completus, vnde iterum incipere oportet in numerando. Quidam perfectissimi, quod signatur per millenarium, qui est numerus magis completus quàm centenarius, quia & eum & alios multos in se continet & terminat, Continua sic, quasi dicat: vindicta procedet de inferno, non solum ad minores, sed etiam ad maiores, qui freni equorum dicuntur. Vindicta dico currens. Per stadia mille sexcenta, id est per homines qui ludis vitiorum detenti, diuersum vitæ cursum, male viuendo tenuerunt: scilicet vel in gradu vitiorum minori vel mediocri vel maximo, ex quo patet, quòd omnes reprobi æternaliter punientur: Distinctè tamen secundum diuersa demerita. Infra 20. Iudicatum est de singulis secundum opera eorum &c. Gregorius in Gregoriano. Vnumquemque damnatum iuxta modum criminis etiam retributio sequetur vltionis. Sed obiicitur. Ignis enim gehennæ vnus & idem est: ergo vno & eodem modo agit in omnes. Item quomodo vel quare per creaturam ignobilem, scilicet per infernum ministratur pœna creaturæ rationali scilicet angelis malis & hominibus quorum tam nobilis est natura. Item obiicitur de his tribus visionibus, scilicet secunda, tertia, quarta, quia cum in eis agatur de persequutionibus ecclesiæ, videtur aliqua earum superflue(re). Respondetur. Ad primum dicendum quod actiuum agit in patiente disposito, & ideo agēs agit secundum dispositionem patientis: vnde secundum quod differenter dispositi sunt ad pœnam secundum diuersa demerita: ter torquentur, etiam ab eodem instrumento, scilicet igne vel alio, sicut Sol manens vnus, diuersas res calefacit & exurit, vnde Gregorius in eodem. Sicut vno sole omnes tanguntur, nec tamen sub eo vno ordine omnes æstuant: sic damnatos vna gehenna afficit, & tamen non omnes vna qualitate comburit. Præterea ignis & alia instrumenta pœnæ infernalis agunt in reprobos homines & dæmones, secundum ordinem iustitiæ: & quia iustitia non punit æqualiter eos qui in culpa non fuerunt æquales, ideo reprobi differenter torquentur. Ad aliud dicendum quòd licet natura rationalis sit dignissima, tamen vilis facta est per peccatum, subiiciendo se videlicet per affectum, & ideo viliter per vilem creaturam torquetur, quia à summè digno recedens, se per vilia vilem fecit. Ad aliud dicendum quod nulla visio est superflua. Ordinatissimæ enim datæ sunt à sapientia summa. Nam in prima istarum trium agitur de persequutionibus ecclesiæ inquantum per illas distinguentur status ecclesiæ, In secunda ad cautelam sanctorum. In tertia inquantum in illis proficit ecclesia.

CAP. XV.

ET vidi aliud signum in cælo magnum & mirabile: angelos septem, habentes plagas septem nouissimas, quoniam in illis consummata est ira Dei. Et vidi tanquam mare vitreum mistum igne, & eos qui vicerunt bestiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius, stantes super mare vitreum, habentes citharas Dei, & cantantes canticū Moysi serui Dei, & canticum agni, dicentes. Magna & mirabilia sunt opera tua domine Deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ rex seculorum. Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia solus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt. Et post hæc vidi & ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cælo: & exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo; vestiti lapide mundo, & candido: & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnum de quatuor animalibus, dedit septem angelis septem phialas aureas, plenas iracundiæ Dei viuentis in secu-

ia seculorum. Et impletum est templum Dei fumo à maiestate Dei, & de virtute eius & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagę septem angelorum.

CAP. XV.

ET vidi aliud signum. Cum in hoc libro contineantur septem visiones: Primæ quatuor pertinent ad statum ecclesiæ vniuersalem, siue initialem siue medium, siue finalem. Tres vero residuæ spectant ad statum ecclesiæ finalem sicut dicit Glos. Istæ autem tres sic distinguuntur. Prima est de angelis effundentibus phialas iræ Dei, in quibus continentur septem plagæ, & hæc ad tempus refertur antichristi. Secunda de damnatione Babylonis, & bestiæ, & pseudoapostolorum, & hæc refertur ad tempus iudicii. Tertia de innouatione electorum & glorificatione sanctorum, Et pertinet ad statum præmii. In hac ergo visione, quæ tria capitula continet, agitur de septem angelis tenentibus & effundentibus septem phialas, in quibus continentur septem plagæ, id est damnationes impiorum, qui erunt tempore antichristi, & ex hoc fideles animari debent ad bonum. Diuiditur autem hæc pars in tria capitula. In Primo agitur de potestate effundendi phialas. In Secundo, de ipsa effusione, capite 17. Et venit vnus de septem. Circa primum notandum, quòd angelis hoc est prædicatoribus habentibus potestatem effundendi phialas adhærent alii fideles. Vtrique autem sunt in statu manifestandæ veritatis. Ipsos autem angelos oportet esse idoneos ad actum prædicandi, vt sint digni effundere phialas id est annunciare pœnas Diuinæ iracundiæ peccatoribus, quibus damnatio debetur propter eorum peruersitatem: vnde prima pars in sex diuiditur. In prima tangit Angelos habentes huiusmodi potestatem. In secunda describit adhærentes eisdem per fidei vnitatem, Et vidi tanquam mare. In tertia ostēdit manifestatam vnitatem. Et post hæc vidi, & ecce apertum est. In Quarta, præmissorum angelorum idoneitatem, Quia exierunt In Quinta, plagarum infligendarum qualitatem, Et vnum. In Sexta hominum his plagis affligendorum peruersitatem, Et impletum est. In Prima parte Primo agit de angelis huiusmodi potestatem habentibus implicite, & in generali. Secundo, explicite & in speciali. Angelos septem. Dicit igitur, *Et vidi*, quasi dicat, ita vidi præmissa, & præter illa, Vidi, interno aspectu per reuelatoriam visionem, *Aliud signum*, aliud inquam ab illo de quo supra 12. Et signum magnum apparuit in cælo; Mulier & cætera. Et bene dicitur Aliud; quia illud est signum perfectum ecclesiæ, hoc autem est signum quo intelligitur damnatio malorum, quę per prædicatores denunciatur, vel. Aliud, à signis de quibus 13. & 14. capitibus quia sub signis vidit ea de quibus illic habitum est. Signum, id est figuram, aliquid mysticum significantem, Quotum autem dixit signum explanat post cum subdit, Angelos septem & cætera, *In calo*. id est in ecclesia, per cælestem vitam excelsa. Ad ecclesiam enim pertinet illud quod vidit de septem angelis, id est de vniuersis prædicatoribus, & alia multa quę sequuntur, *Magnum*, significatione; quia magnum in ecclesia signat visio quæ sequitur, *Mirabile*, consideratione, quia ex eis quæ consequuntur, surgit materia admirandi, considerando diuinam sapientiam, quę per talem modum reuelauit, & tam sapienter omnia disponit. Item potentiam, qua ita fortiter regit bonos & dissipat malos. Item misericordiam in bonos & iustitiam in malos. Ecclesiastici 42. Et admirabilis magnificentia eius. Cuiusmodi autem signum viderit ostendit in speciali dicens. *angelos septem*, hoc est vniuersos prædicatores, septiformi spiritu imbutos, vel Septem angelos, id est septem ordines prædicatorum, sicut infra patebit, qui dicuntur angeli propter officium annunciandi hominibus quæ sunt salutis, quia angelus interpretatur nuncius & propter excellentiam vitæ, quæ debet eminere in eis. Supra. 8. Vidi septem angelos stantes &c. *Habentes septem plagas*, hoc est potestatem infligendi malis vniuersas pœnas, diuinæ iustitiæ, vt excæcatione in præsenti, & damnatione in futuro: vbi erunt pœnæ multiplices. Pœnæ autem dicuntur plagæ; quia valde acerbe natura rationalis læditur in pœnis, quas diuina iustitia in perpetuum infert. Ieremiæ 30. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Pœnarum autem reproborum vniuersitas, per septenarium signatur, siue sint in præsenti siue sint in futuro. Si autem ad infernum referantur; septem pœnę possent notari in eodem. Vna est carentia diuinę visionis. Isaię.26. secundum aliam literam. Tollatur impios ne videat gloriam Dei. Seconda, anxietas vermis. Isaiæ vltimo. Vermis eorum non morietur. Tertia est ardor ignis. Matth. 3. Paleas autem comburet igni & inextinguibili. Quarta, vehementia frigoris. Iob. 24. Ad calorem nimium, transeat ab aquis niuium. Quinta horror caliginis. Matth. 5. Ligatis manibus proiicite in tenebras exteriores. Sexta, fœtor intolerabilis. Isaię 34. De cadaueribus eorum ascendet fœtor. Septima, societas abominabilis, quod signatur Sapient. 17 Personę tristes illis apparentes, pauorem illis præstabant. Bernardus in suis Meditationibus. Nihil ibi videtur nisi vermis, atque terrerima monstra dæmoniorum. Prędictas plagas dicuntur prædicatores posse infligere, quia auctoritatem habent denuntiandi eas impiis infligendas, vt habetur infra 16. Et primus angelus effudit &c. *Nouissimas*, quia post pœnas quę inferentur malis à Deo in die iudicii, sicut prędicatores interim annunciant, non infert Deus alias, sicut dicit Glosa. vere autem dico nouissimas, *Quoniam in illis*, scilicet, *Plagis consummabitur*, id est complebitur, vt vltra non addat alias pœnas ira Dei id est iustitia Dei in effectu, quia malis per iudicium à mundo ablatis, & in imo terrarum conclusis, non infert Deus amplius sententiam iudicii. Ezechiel. 9. Nunc finis super te, & immittam furorem meum in te, & iudicabo te iuxta vias tuas, *Et vidi*, Habito de angelis, habentibus prædictam potestatem, agitur hic de his qui eis adhærent per fidei veritatem, & loquor de fide formata. Prædicatoribus enim adhærent alii fideles, eandem fidem cum caritate & gratia tenentes, & sub eodem Domino militantes. Et ex hoc commendatur & ostenditur acceptabilis status fidei catholicę. Quoniam autem status gratię, & omnia merita tam prædicatorum, quàm eis adhærentium ortum habent à virtute baptismi. Ideo Primo ostendit originem meritorum scilicet Baptismum. Secundo ipsa merita fidelium, Et eos. Baptismum autem qui est meritorum origo describit quantum ad triplicem effectum; contra tria quę facit peccatum originale, quod facit in anima horrendam fœditatem, internam obscuritatem, inceptam tepiditatem. Econtrario autem baptismus introducit sinceritatem: ideo dicitur Mare, id est vas lauatorium, vnde dicit, *Et vidi*,

quasi dicat, ita vidi angelos habentes septem plagas Et vidi, similiter, Glos. cum illis angelis. Ideo non tantum vidit angelos, sed etiam quoddam vas vitreum cum igne: quia ipsi prædicatores per baptismom facti sunt filii adoptiui, & baptismum prædicant. Item quia illi qui eis adhærent de quibus sequitur, per virtutem baptismi proficiunt & saluantur, *Tanquam mare*, id est quoddam signum simile vasi lauatorio. Dicit autem Tanquam, quia non videbat verum vas materiale, sed simile. Sciendum autem quod Mare quandoque dicitur aqua multa congregata. Psalm. Quoniam ipsius est mare & ipse fecit illud. Quandoque vas lauatorium, propter continentiam multæ aquæ, sicut in templo Salomonis positum est mare vt ibi sacerdotes abluerentur. 3. Reg. 7. Per hoc mare signatur baptismus quia vim habet mundatiuam. Act. 3. Baptizetur vnusquisque vestrum, in nomine Christi Iesu in remissionem peccatorum vestrorum. Ambrosius in 2. libro de Sacramentis. Baptismate peccata omnia diluuntur Item baptismus infundit claritatem, contra culpæ caliginem, vnde dicitur, *Vitreum*, vitrum perspicuum est & clarum & Solis claritas vltra se transcendit, per quod signatur quod baptismus animam claram facit per fidem & gratiam, suprà. 4. Et in conspectu sedis, tanquam mare vitreum &c. Item accendit caritatem, contra teporem, vnde sequitur. *Mixtum igne* per Spiritus sancti inflammationem. Spiritus enim sanctus datur copiose in baptismo, maxime adultis se bene disponentibus. Ipse autem est ignis, ignem caritatis ad Deum & proximum accendens. Matt. 3. Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ambrosius. 3. lib. de Sacramentis. Ad inuocationem sacerdotis Spiritussanctus infunditur, & omnes quidem virtutes ad spiritum pertinent. Posset etiam hoc Mare intelligi Scriptura sacra, quam prædicant præmissi Angeli & per quam informant fideles, de quibus sequitur, Et eos. Sacra vero pagina purificat. Ioan. 15. Iam vos mundi estis propter sermonem meum. Item clarificat. Psal. Præceptum Domini lucidum &c. Item inflammat. Prouerb. 30. Omnis sermo Dei ignitus &c. *Et eos*, hic ostendit merita fidelium adhærentium præmissis angelis, specialiter autem videtur agere de iustis, qui erunt tempore antichristi quos describit multipliciter. Primo quantum ad tentationum expugnationem. Secundo quantum ad innocentiæ conseruationem, Stantes supra mare. Tertio quantum ad carnis mortificationem, Et cantantes. Mali autem econtrario succumbunt tentationibus, quod erit specialiter sub antichristo, & per hoc elongat se ab innocentia baptismali, & per consequens non habent actus Deo acceptabiles, siue quantum ad præconium diuinæ laudis. Dupliciter autem vincent tentationes antichristi, scilicet quia neque seruient ei exterius, nec credent in eum interius, vnde circa primum. Primo ostenditur victoria tentationum, quantum ad contemptum cultus exterioris, quia nec colent eum in se, vnde dicit Et eos &c. nec in sua imagine vnde subditur. Et imaginem eius. Secundo, quantum ad contemptum erroris, Et numerum. Dicit igitur. Et vidi, cum illis angelis, *Eos qui vicerunt bestiam*, id est antichristum: resistendo, & non acquiescendo eius documentis vel persuasionibus præmissis, minis vel donis vel flagellis, & propter aliquod aduersum vel miraculum, non coluerunt eum. Multi autem alii seruient ei, vnde supra 13. Adorauerunt eam omnes qui habitant in terra, ergo omnes colent antichristum. Respondetur, quod non omnes colent antichristum, sicut hic habetur, quia Deus non deseret penitus suam ecclesiam. Illud vero

A quod obiicitur, intelligitur de malis qui habitant in terra per affectum ad vana, quia tales se antichristo subiicient, sicut dicit Gregorius, *Et imaginem eius*, non adorando statuam antichristi, licet ad hoc compellere studeat homines, supra 13. Et faciet, vt quicunque non adorauerit imaginem bestiæ, occidatur, & vicerunt similiter. *Numerum nominis eius*, scilicet antichristi, non credendo ipsum esse Deum, sed hominem peccatorem. Numerus nominis antichristi, videtur stultis significare antichristum esse Deum, cui seruire debeant homines, secundum omnem gradum vitæ suæ scilicet gradum minus perfectum, & mediocrem, & perfectum, & à quo credant se præmiandos, secundum merita, vel minori, vel me-

B diocri, vel maximo præmio, & à quo credatur productã esse siue conditam omnem perfectionem, siue naturæ, siue gratiæ, siue gloriæ. Numerus autem antichristi vincitur per fidem primæ & summæ virtutis dum iustus per hunc numerum non decipiatur, sed semper veram fidem tenebit, de hoc numero supra. 13. Et numerus eius sexcenti sexaginta sex, vbi de hoc magis dictum est, vel aliter, in parte, vnde notandum quod quidam adorabunt bestiam id est antichristum reuerendo eius potentiam, & hoc timore confracti: scilicet timendo magis eum quàm Deum. Quidam imaginem bestiæ per conformitatem malignitatis. Quidam habebunt numerum nominis eius per seductionem erroris. Vincitur ergo à iustis bestia per magnanimitatem quæ erit in confidentia summæ pote-

C statis, vincitur Imago, id est eius conformitas, per caritatem, quæ accenditur imitatione summæ bonitatis, vt non imitentur antichristum, vincitur numerus nominis eius, per fidem summæ virtutis vt supra dictum est, *Stantes*, per mentis & vitæ rectitudinem & innocentiæ conseruationem. *Supra mare*, præmissum, id est super gratiam innocentiæ baptismalis; hoc fit dum vigilanter homo incumbit gratiæ prius susceptæ seruandæ & promouendæ, Psalm. Super aquam refectionis (scilicet gratiam baptismalem, educauit me. *Habentes citharas*, id est carnis austeras mortificationes, id est carnem suam mortificantes. Colossens. 2. Mortificate membra vestra &c. citharas inquam, *Dei*, tanquam causæ exemplari, quia ipse hoc exemplo docuit. 1. Petri. 2. Christus passus

D est pro nobis, nobis relinquens exemplum. Galat. 5. Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum vitiis, vel Dei, tanquam esse finali. Augustinus vltimo de ciuitate Dei. Præmium virtutis erit ipse qui dedit virtutem. Talis citharæ sonus dulcis est in auribus Dei. Ad huiusmodi sonitum fugatur spiritus malus, quandoque etiam ab alio per vim exit. 1. Reg. 16. Quandocunque spiritus malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, &c. Dicit autem citharas pluraliter quia quilibet iustus habet suam citharam, id est mortificationem carnis. Item recte dicitur Dei, quia Deus & saluator noster citharam insonuit, ad cuius citharæ sonitum, pater ad misericordiam fle-

E xus est. Hebræorum 5. Cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Item petræ scissę sunt, & terra mota est, & monumenta aperta sunt, & multa corpora surrexerunt. Matth. 27. *Et cantantes*, hic describitur meritum fidelium, quantum ad diuinam magnificationem, quam faciunt gaudentes, & ideo cantare dicuntur. Primo autem describitur huiusmodi magnificatio in generali; quia scilicet laus illa pertinet ad Vetustamentum & Nouum. Secundo in speciali, dicentes, &c. Dicit igitur, *& cantantes canticum Moysi*, id est cum gaudio laudantes Deum, sicut docet Lex vetus, quæ est canticum Moysi quia in ipsa Moyses

spiritualiter Deum cantauit, & Deum laudare docuit. Ad commendationem autem Moysi subditur, *serui Dei*, Iosuæ 1. Moyses seruus meus mortuus est. *Et canticum agni*, id est laudantes Deum gaudentes iuxta documentum Nouæ legis, quæ est canticum Christi pro hominibus immolati; qui in Euangelio in quantum homo laudat Deum patrem & docet nos ei cantare. Qualiter autem magnificent Deum ostenditur in speciali, cum subditur, *Dicentes magna voce*, &c. hæc enim in Nouo & Veteri testamento inueniuntur, licet non sub his verbis, vel. Canticum Moysi, idest cum gaudio laudantas Deum de effectu iustitiæ iuxta canticum Moysi, de quo Exodi 15. Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem eius proiecit in mare. Et canticum Agni, id est laudantes Deum de effectu misericordiæ exhibito maxime in humana redemptione. sicut Agnus docet Patrem laudare in Euangelio, ipse enim gratias agit pro homine. Matth. 26. Et accipiens calicem gratias egit &c. In speciali autem ostenditur illud canticum, id est laus gaudiosa, cum subditur. *Magna & mirabilia*, &c. vbi fit mentio de iustitia & misericordia Diuina. Aliter secundum Glos. potest hic notari. Primo magnificatio in opere secundo in sermone, Dicentes magna &c. Dicit igitur. Et cantantes, Glos. cum exultationa adimplentes Canticum Moysi, id est legem veterem, in qua vt dictum est Moyses Deo cantauit, idest Deum laudauit Et canticum Agni idest Euangelium, vt supra, quia iusti tam legem veterem quàm nouam spiritualiter obseruant. Sed contra Matth. 11. Omnes prophetæ & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt: ergo post prædicationem Ioannis cessauit lex. Item Hebræorum 7. Translato sacerdotio &c. sed sacerdotium Veteris legis translatum est quia nunc manet sacerdotium Christi. Psal. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Malchisedech, ergo & lex; ergo non manet Vetus, sed Noua. Raspondetur. Dicendum, quod de lege est loqui quantum ad moralia, & quantum ad hoc seruanda est lex simpliciter. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Item quantum ad ferialia siue ceremonialia vt de Agno, hœdo, & huiusmodi. Et hæc possunt attendi, vel secundum literam, & sic non sunt obseruanda; quia vmbra cessat veritate præsente, vnde Hieronymus. Ego pronuntio cerimonias omnes esse mortiferas, finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, vel secundum spiritum, scilicet quantum ad spirituale signantur, & sic lex seruanda est, quantum ad cerimonialia, quia illa sunt facienda quæ pro feriali signantur implenda à nobis, præter veritatem credendorum quam Christus exhibuit in seipso, & sic loquitur Glosa. Vnde Roman. 3. Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus. *Dicentes*, Hic in speciali describitur magnificatio Diuina, vel secundum alium modum, Magnificatio in sermone. Primo autem ponitur magnificatio siue laus quantum ad Diuinæ operationis fastigium. Secundo quantum ad exhibendi cultus debitum, Quis non timebit. Fastigium siue sublimitas Diuinæ operationis extollitur. Primo, quantum ad sapientiam & potestatem. Secundo, quantum ad iustitiam siue bonitatem. Sapientia enim & potentia & bonitas, sunt in operatione Diuina, Iustæ & veræ. Dicit igitur, *dicentes*, ad Dei honorem, & ad aliorum excitationem, *magna*, in creatione, *& mirabilia*, in recreatione hominis, *sunt opera tua*, & sic intelligitur de diuersis operibus, vel. Magna in se. Mirabilia, in consideratione, propter magnitudinem sapientiæ & potentiæ & sic de eisdem. Iob. 5. Qui facit magna &

A inscrutabilia & mirabilia ab hoc numero. Qualis autem & sit opifex ipse, subiungitur, *Domine*, per præsidentiam, *Deus*, per naturam, *omnipotens*, per infinitam potentiam, supra. 4. Sanctus, sanctus, sanctus, Domine Deus omnipotens &c. *Via tua*, id est operationes tuæ, quibus ad nos venis, vel nos ad te, vt sunt præcepta, sacramenta, & illa quæ Deus operatur circa hominem, quantum ad profectum meritorum, sunt *Iustæ*, id est rectæ in se, quia nihil habent distortum. *Et veræ*, in promissione, quia reddunt quod promittunt, id est Deus reddit præmium quod promittit obseruantibus suorum præceptorum & sacramentorum institutiones, vel de operibus punitionis, sic. Viæ tuæ, id est pœnæ siue flagella, siue reprobationes, B cum malos impœnitentes abiicis, quæ docent nos redire ad te sunt Iustæ, quia punis propter culpam. Veræ, id est nullatenus ad falsitatem iudicii declinantes: quia non punis supra culpam imò semper infra. Daniel. 1. Viæ tuæ iustæ & iudicia tua vera *Rex sanctorum*, scilicet angelorum & hominum: quia sancti & iusti sunt familia tua, super quam regnas, mali enim non sunt de familia Dei. Leuitici 19. Sancti estote quoniam sanctus sum Dominus Deus vester. Sed quomodo dicitur Rex sanctorum cum sit vniuersaliter Dominus & rex omnium, & etiam malorum & omnium rerum? Hester. 13. Domine rex omnipotens, in ditione tua &c. Respondetur Dicendum quod Deus est rex omnium vniuersaliter per generalem dominationem. Ad commendandam tamen C eius bonitatem quia non habet familiam, nisi sanctam, dicitur quandoque specialiter rex sanctorum siue iustorum, per familiarem dilectionem & specialem gubarnationem; quia familiariter diligit iustos, & diligitur ab eis, & specialiter eos gubernat, quia subiiciunt se ipsius dominationi. Propter hoc etiam dicitur Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Marci. 12. Alia litera habet, Seculorum, id est omnium rerum in omnibus seculis ab initio mundi in perpetuum. Tobiæ. 13. Regemque seculorum exaltate in operibus vestris, ex quo patet quod viuens & dominans inæternum suos præmiat æternaliter. Sapient. 5. Iusti in perpetuum viuent, *quis non*, hic extollitur Deus quantum ad exhibendi cultus debitum. D Ad cultum autem qui Deo debetur, concurrunt duo scilicet Affectio timoris, intra, & obsequium magnificationis extra in ore & opere. Cuius ratio est magnitudo misericordiæ. Primo ergo tangitur affectio timoris. Secundo obsequium magnificationis, Et magnificabit. Tertio subditur efficacia rationis, Quia solus, Dicit igitur, *Quis*, quasi dicat, Cum tantus opifex sis ergo, *Quis non timebit te Domine*, timore casto, per quem vitatur malum, & fit bonum Ieremiæ 10. Quis non timebit te rex gentium? quis non *magnificabit*, verbo & facto, *Nomen tuum*, quod est Deus, quod tibi soli conuenit, quasi dicat, Nullus debet esse qui te non timeat, & magnificet E nomen tuum. Psal. Magnificate Dominum mecum & exaltata nomen eius in idipsum ad magnificandum autem excitari debemus maximè propter viscera suæ misericordiæ, vnde sequitur, *Quia*, quasi dicat vere magnificari debes ab omnibus, *Quia solus plus es*, quod patet in redemptione generis humani, & quia gratis saluat vt dicit Glosa 2. Paralipomenon trigesimo. Pius & clemens est Dominus Deus noster, dicit autem solus quia summa & ineffabilis misericordia non conuenit nisi Deo. Sed obiiciet aliquis contra hoc quod dicitur. Solus; quia quilibet iustus pius est, vnda de quolibet confessore dicitur: Qui pius prudens. Responsio patet, Est enim pietas in genere, quæ scilicet est finita &

limitata, & non eſt ſumma ſiue infinita, & hæc conuenit homini & angelo. Eſt etiam pietas extra genus, quæ ſcilicet non cadit ſub limitatione, quia infinita, & hæc eſt ſolius Dei, de hac agitur hic. Item hic loquitur de pietate quæ eſt per eſſentiam non participationem, *quoniam venient*, hic oſtenditur debitum diuini cultus eſſe implendum in re: quia coletur Deus ab omni gente. Coli autem non poteſt ſine fide interiori & actu exteriori, ſi fieri poſſit, hoc autem fieri debet, quia ſemper Deus eſt in ſuis iudiciis iuſtus, & hoc eſt omnibus certum. Primo ergo tangitur acceſſus in credendo. Secundo reuerentia in adorando, Et adorabunt. Tertio reuerendi catio. Quoniam iudicia; dicit igitur, *Quoniam*, quaſi dicat, ita debet te creatura magnificare, & vere ſic fiet. Quoniam, non eſt terminatiuum ſed explanatiuum, *venient*, greſſu fidei, *omnes gentes*, id eſt aliqui de omnibus gentibus, hoc non ſolum habet veritatem pro tempore primitiuo, & medio in quo ſumus, ſed etiam pro ſtatu vltimo poteſt hoc intelligi quia licet ſub antichriſto multi decipiantur, tamen prius reuertentur ad fidem electi de diuerſis nationibus, & ipſi etiam Iudæi conuertentur. Pſal. Ad te omnis caro veniet. *Et adorauerunt*, vera fide & deuotione, *In conſpectu tuo*, id eſt in beneplacito tuo præſentabunt ſe ad implendum tuum beneplacitum. Iſaiæ 60. Et adorabunt veſtigia pedum tuorum, dignum autem eſt te adorare & venerari. *Quoniam iudicia tua*, quibus quoſdam reprobas, quoſdam eligis, etiam ante iudicium generale. *Manifeſta ſunt*, id eſt manifeſtum eſt, quod iuſta ſunt, & ideo cum reuerentia adorandus es, & caput tibi ſubmittendum Pſal. Iuſtus es Domine & rectum iudicium tuum. Sed contra Roman. 11. Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius? Reſpondetur, Iudicia Dei in electione quorundam & reprobatione aliorum ſunt manifeſta, loquendo de eis in generali, quia certum eſt quod iuſta ſunt, conſiderando autem ea in ſpeciali valde occulta ſunt ſcilicet quare hunc potius eligit quàm illum, quare hunc erigit de fœce, illum non, & ſic accipitur illud Roman. 11. vnde Auguſtinus 2. libro de Ciuitate Dei. Cuius plenè iudicia nemo comprehendit, nemo iuſte reprehendit. *Et poſt hæc vidi* hic oſtendit manifeſtam veritatem in nouo teſtamentu, quæ latebat ſub figuris & prophetiis, quam prædicant præmiſſi angeli: Propter quam etiam eſt optimum, vt angeli id eſt prædicatores per totum mundum prædicent. Item ex veritate manifeſta, patet impios qui volunt credere recte eſſe damnandos, vt patet in Gloſ. dicit igitur, *Et poſt hæc*, ſcilicet poſt præmiſſa de angelis & adhærentibus eis, *Vidi*, interno viſu. Quid autem vidit ſubiungit, *Et ecce*, notatur præſentia rei viſæ tamen ſub figura, *Apertum eſt templum*, id eſt reuelatum eſt myſterium, ſiue illud quod prius fuit occultum, quod eſt ſacrum ac venerabile, quod continet virtualiter cultum Dei, quod erat prius, quaſi templum clauſum ante quàm Chriſtus ea quæ ſub figuris in Lege latebant, aperuiſſet implendo humanam redemptionem & aperiendo ſcripturas. 2. Cor. 3. Nos autem reuelata facie &c. Templum inquam, *tabernaculi teſtimonii*, id eſt myſterium eccleſiæ militantis. Illa enim myſteria ad eccleſiam pertinent, ſimiliter & ad ſponſum ſuum, & dicitur eccleſia. Tabernaculum quia ad honorem Dei militat contra vitia & contra hoſtes fidei, & in ea Deus ſicut in tabernaculo habitat pugnans pro ſuis. Pſa. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? tabernaculi inquam Teſtimonii, per ſimilitudinem quandam ad tabernaculum feriale, & materiale, quod fuit ſub Veteri lege. Exodi 27. Vt ardeat ſem-

A per lucerna in tabernaculo Teſtimonii, quod panem de cælo dedit eis. Tabulæ, in teſtimonium quod legem naturalem ſopitam in eis ſuſcitauerat in ſcripto. Virga Aaron in teſtimonium quod omnis poteſtas eſt à Deo, iuxta hæc eccleſia dicitur Tabernaculum teſtimonii: quia in ſe habet humanitatem Chriſti plenam Manna Deitatis, quod eſt teſtimonium Diuinæ bonitatis eccleſiam paſcentis, veriſſimo cibo. Item habet Legem nouam ſcriptam in tabulis cordis, quod eſt teſtimonium Diuinæ bonitatis ſimul & veritatis, eccleſiam erudientis cæleſti documento. Item habet poteſtatem ligandi & ſoluendi, quod eſt teſtimonium diuinæ bonitatis ſimul & poteſtatis extollentis eccleſiam dignitatis faſtigio, *In cælo*, quaſi

B dicat Myſterium apertum eſt & hoc in cœlo id eſt in ipſa eccleſia. Myſteria enim quæ ad eccleſiam pertinent & primum latebant, manifeſtata ſunt per Chriſtum in eccleſia ipſa, vt ſcilicet ſint nota fidelibus, qui ſunt de eccleſia, ſupra 12. Et apertum eſt templum Dei in Cælo. *Et exierunt*, hic oſtendit præmiſſorum angelorum, id eſt prædicatorum idoneitatem, & hoc primo quantum ad zeli promptitudinem; quia prompti ſunt ad adiutorium animarum, vnde dicitur. Et exierunt. Secundo quantum ad officii auctoritatem, Septem angeli. Tertio, quantum ad internam ſoliditatem, Veſtiti lapide Quarto, quantum ad vitæ ſinceritatem, Munde. Quinto,

C quantum ad virtutum ſpecioſitatem, Et candido. Sexto quantum ad conſeruatiuam caritatem, Præcincti. Prædicatores enim debent eſſe ad prædicandum prompti. Item debent habere auctoritatem prædicandi. Debent etiam eſſe ſolidi contra tentamenta & aduerſa. Item ſinceri & virtutibus ſpecioſi, hæc autem omnia non conſeruantur niſi per caritatem, quæ vanos cogitatus compoſuit, dicit igitur. *Et exierunt*, hoc intelligitur pro tempore præterito, præſenti & futuro; quia quod tunc vidit ſeptem angelos exiſſe ſignat quod prædicatores ſancti olim ſe præparauerunt ad prædicandum, & nunc præparant & preparabunt, *De templo*, id eſt de ſecreto contemplationis in quo quaſi in templo habitant & colunt Deum, vel de interno cubiculo conſcientiæ. Quaſi

D dicat predicatores ſancti reddunt ſe preparatos ad proficiendum aliis? ſe enim preparare quaſi quoddam exire eſt. Non enim loquitur hic de ipſo actu prædicandi, ſed infra 16. Ite & effundite, & abiit &c. Cantico. 2. Egrediamur in agrum &c. *ſeptem angeli*, id eſt vniuerſi prædicatores, qui ſunt nuntii ſalutis ad homines, & ſic oſtenditur auctoritas in generali, deinde in ſpeciali, *Habentes ſeptem plagas*, id eſt poteſtatem inferendi vniuerſas pœnas diuinæ iracundię, quod intelligitur per comminationem de hoc dictum eſt ſupra in principio capituli *Veſtiti*, id eſt circundati, *lapide*, id eſt firmitate vt dicit Gloſ. quia lapis quid firmum eſt, veſtitus hominem vndique circundat & protegit, ſic vndique debet prædicator eſſe circummunitus fortitudine contra omnem tentationem & aduerſitatem vt protegatur à nocumento

E peccati, ſupra 5. Et vidi angelum fortem prędicantem voce magna &c. *Mundo*, à malitia peccati. Gregorius in Gregoriano. Neceſſe eſt vt manus eſſe munda ſtudeat, quę diluere ſordes curat. *Et candido*, virtutibus & meritis. Iſaiæ 52. Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis &c. vel. Veſtiti lapide, id eſt Chriſto Galat. 3 Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Chriſtus autem dicitur lapis propter firmitatem. Daniel. 2. Abſciſus eſt de monte lapis ſine manibus. Ipſe etiam eſt mundus per humanitatis ſinceritatem 1. Petri 2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius Candidus per diuinitatem

pulchram

pulchram ineffabiliter. Sapient. 7. Candor enim est lucis æternæ, &c. Alia litera habet. Vestiti linteo mundo, in quo notetur puritas castitatis. Linteum enim ex terra nascitur, & multo labore ad candorem ducitur: sic est de castitate. *Et præcincti circa pectora.* id est restringentes vanas cogitationes, sicut aliquod cingulum pectus stringit. In hoc autem notatur, quod non sufficit restringere libidinem operis, sed oportet etiam cogitationis. Vnde oportet habere castitatem carnis, & sanctimoniam mentis. Ephesi. 6. State succincti lumbos mentis vestræ. Isidorus. 1. libr. de Summo bono. Quod si ab opere malo quis que vacet, pro solius tamen cogitationis malitia non erit innocens. *Zonis aureis.* id est cingulo castitatis, quod restringit vanos cogitatus, sicut zona corpus. zona autem aurea dicitur, propter pretiositatem, quia alias virtutes excedit, sicut aurum alia metalla. 1. Cor. 13. Maior autem horum est caritas. Colossens. 3. Super omnia autem hæc caritatem habete, quod est vinculum perfectionis, dicitur autem in plurali zonis aureis, propter diuersitatem subiectorum, in quibus multiplicatur caritas, secundum numerum. sed zonas aureas pauci habent, multi autem luteas: id est affectiones terrenorum corda eorum stringentes. pro hac zona dabitur eis funiculus, quo semper in inferno ligari teneantur. Isaiæ 3. Et pro zona funiculus. *Et vnum.* Hic ostendit pœnarum infligendarum qualitatem; quia illæ pœnæ sunt magnæ & asperæ. sunt n. ex diuina iracundia. & quia prædicatores noui Testamenti habent ex institutione priorum patrum quod prædicent diuinam iram. ideo dicit. *Et vnum.* Quasi dicat. ita vidi Angelos se ad prædicandum parantes. *Et vnum ex quatuor animalibus.* id est vnus ordo prædicatorum. Quatuor animalia sunt vniuersi prædicatores & possunt hic accipi tam prædicatores Veteris testamenti, quàm noui testamenti, & dicuntur quatuor, propter prædicationem quæ per quatuor orbis partes fieri debet, vnde ex his quatuor animalibus est vnus ordo prædicatorum, scilicet prædicatores priores: vt fuerunt sancti Prophetæ, ex quorum doctrina alii sequentes informati fuerunt ad prædicandum iram diuinam impiis. vnde Psal. disperdet eos, &c. Item. Iniusti autem disperibunt. Isaiæ 3. Væ impio in malum retributio, &c. similiter & alii Prophetæ. *Dedit septem Angelis.* id est vniuersis aliis prædicatoribus sequentibus. vel specialiter vniuersis prædicatoribus qui erunt tempore antichristi. *Septem phialas.* id est abundantiam diuinorum sermonum & doctrinæ ad enunciandum iram Dei. Phiala est vas de quo accipitur vel datur potus alii, vnde Phiala hic intelligitur abundans scientia. de hoc sumitur prædicatio potans impios amaritudine comminationum siue prædicatio pœnarum quibus potandi sunt impii. Dicuntur autem septem Phialæ propter numerum qui ponitur in septem Angelis prædictis, scilicet propter septenarium ordinem prædicatorum in diuersis temporibus; ita quòd quilibet angelus dicitur habere suam Phialam sicut patet infra 15. Possunt etiam intelligi septem, propter scientiam prædicandi vniuersas pœnas reproborum. *Aureas.* quia huiusmodi abundantiam scientiæ, & sapientiæ celestis non mundanæ. Aurum enim propter pretiositatem & fulgorem, sapientiam cælestem designat. *Plenas iracundia Dei.* quia doctrina prophetarum docet alios prædicatores annunciare malis, magnitudinem Diuinæ iracundiæ quæ patebit in pœnis. vt autem ostendatur ira eius non dissimulanda; sequitur. *Viuentis in secula* consecutiua, *seculorum.* id est in æternum. vnde patet magnitudo punientis, & quod potest in æternum punire supra 14. Et ascendet fumus tormentorum in secula seculorum.

A Quasi dicat ex doctrina priorum patrum informantur alii prędicatores, magna & cœlesti scientia, ad prædicandum magnitudinem iræ Diuinæ super impios. vel. Vnum de quatuor animalibus, scilicet Christus, qui fuit nobilissimus inter omnes prædicatores, qui licet super omnes prædicatores sit doctor omnium, tamen per hoc quod homo esse voluit non dedignatur inter eos annumerari. Item ipse Christus potest dici vnus ex quatuor animalibus secundum quod desideratur in vno stato. Potest etiam dici quatuor animalia, per signatum, secundum quod est in quadruplici. factus est enim homo temporaliter nascendo, vitulus patiendo, leo resurgendo,

B aquila ascendendo Dedit, id est dat. Septem Angelis, id est vniuersis prædicatoribus. Septem Phialas, id est corda continentia abundantiam diuinorum sermonum. Aureas, propter celestem sapientiam vt prius. Plenas iræ Dei, id est continentia quasi vasa iram Dei, scilicet ad enunciandum pœnas hominibus. Ipse enim Christus sanctis prædicatoribus dat directionem ad prædicandum & anounciandum communiter peccatoribus pœnas eis debitas. De Phialis dictum est supra 5. Sed obiicitur, quia supra eodem dicuntur prædicti angeli habere septem plagas: quid igitur intelligitur datum eis hic? Item supra 5. de prædicatoribus dicitur. Habentes singuli citharas, & phialas plenas odoramentorum, &c. hic

C autem dicitur plenas iracundiæ Dei. Quomodo hæc simul vera sunt? Item iracundia terrorem dicit, saltem pœnalem, ergo non est in Deo. Respond. Ad primum dicendum quod supra agitur de potestate prædicatorum, hic de informatione per priores patres, vel per ipsum Christum. Ad secundum dicendum, quòd prædicatores habent phialas plenas odoramentorum quantum ad se in respectu ad Deum apud quem redolent ex vi deuotionis: habent & phialas plenas iracundiæ Dei quantum ad peccatores in respectu quantum ad eorum peruersitatem, cui debetur pœna damnationis. Ad tertium dicendum quod phialas aureas habent quantum ad directum annunciationis: quia diuina sapientia eos di-

D rigit ad annunciandum: habent autem plenas iracundiæ Dei, quantum ad rem annunciatam scilicet pœnam. Ad aliud dicendum, quod & si in homine aliquam turbationem dicat, non tamen in Deo: sed iustitiam punientem, vel punire disponentem, vel comminantem vbi videtur iratus. vnde Isidorus 1. libro de Summo bono. Apud Deum turbatio nulla est, apud quem tranquillitas firma est, sed ipsam æquitatem iustitiæ, qua reos punit: iracundiam sacra lectio nominauit. de hoc magis dictum est supra 6. *Et impletum.* hic ostendit impiorum affligendorum peruersitatem, quia in tenebris erroris sunt irreuocabiliter. vnde debetur eis damnatio. Primo ergo ostenditur caligo erroris. Secundo, duratio caliginis, Et nemo.

E dicit igitur. *Et impletum est.* quasi dicat. ita sunt aperta mysteria fidelibus, tamen infidelibus sunt clausa. hoc est quod dicitur. Et impletum est templum, id est sacrarium diuinorum mysteriorum quæ sunt aperta fidelibus vt supra dictum est *Fumo*, id est obscuritate excæcatiua quantum ad infidelem. quasi dicat mysteria quæ sunt aperta fidelibus obscurata sunt infidelibus, propter eorum errorem & hoc est. *A maiestate Dei.* id est per altitudinem Diuinæ maiestatis, quæ tanta est, quòd infideles non possunt eam agnoscere, etiam per fidem propter cæcitatem cordis eorum. Potest quidem infidelis licet sit cæcus per fidelitatem cognoscere. magna autem vt corporalia, quæ sunt scientiarum secularium, quia non sunt in

infinitæ altitudinis, ſed Diuina maieſtas non poteſt in eis cognoſci per fidem niſi mentis oculo illuminatæ. *Et de virtute eius*, id eſt propter virtutem Dei, qui claudit ſoa myſteria indignis. Sopra 3. Claudit & nemo aperit, differunt autem maieſtas & virtus per rationem intelligendi, quia maieſtas dicitur in ſe; virtus vero inquantum operatur vel poteſt operari in creatura, vel claudendo vel aperiendo, vel alio modo. *& nemo*, ſcilicet de reprobis. *Poterat*, ideſt poteſt *Introire in templum*, id eſt cognoſcere myſteria eccleſiæ, vt ea quæ ſunt noſtræ redemptionis, & alia multa, quia excæcauit eos malitia eorum. Sapient. 2. *Donec conſummarentur ſeptem plagæ, ſeptem angelorum*, id eſt donec conſommentur, hoc eſt donec completæ ſunt comminationes vniuerſorum prædicatorum, de vniuerſis pœnis peccatoribus infligendis tunc enim ſenſus pœnarum experientia faciet eos intelligere, ſicut enim dicit Gregorios Pœna oculos aperit quos culpa claudit. Tunc enim dicent illud Sapient. 5. Errauimus à via veritatis &c. vel. In templum, id eſt in eccleſiam per fidei ſuſceptionem, qoia ſcilicet obſtinati. Donec conſommarentur, &c. ideſt donec conſummentur hoc eſt completæ ſunt in iudicio vniuerſæ pœnæ damnationis, quas vniuerſi prædicatores comminati ſunt, conſtat autem vt dicit Gloſ. poſtea non intraturos. Sed obiicitur, quia ſi non poteſt infidelis effici membrum eccleſiæ, ergo per impotentiam excuſantur. Item ſi non poteſt donec damnatio malorum compleatur, ergo poſtea poterit quod eſt falſum. Reſpondetur. Ad primum dicendum quod hic agitur de infidelibus omnino in ſe obſtinatis & à Deo reprobatis, tales enim propter mentis obſtinationem & Diuinam deſtinationem non poſſunt venire ad fidem, non quia non poſſent ſi obicem tollerent: ſed ſuppoſita mentis irreuocabili induratione non poſſunt. Simile Ioann. 12. Propterea non poterant credere &c. Aliter autem impotentia noo excuſat eos, quia eſt ex culpa eorum. Ad ſecundum dicendum qood Donec accipitur excluſiue vt in Pſalmis. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos &c. ſecundum vnum modum ſede ſcilicet occulte. Quandoque incluſiue, vt Matthæi 7. Non cognouit eam, donec peperit filium ſuum primogenitum, id eſt nec ante nec poſt. Similiter cum dicitur, Iſte non pœnituit donec mortuus eſt. Similiter accipitur hic, ſicut innuit Gloſ. quia nec ante intrabunt gremium Eccleſiæ, nec poſt. Poſſunt etiam hæc aliter intelligi de fidelibus, ſicut in parte innuit Gloſ. quaſi dicat. Ita templum, id eſt myſteriũ diuinum apertum eſt, fidelibus, & ita prædicatores inſtituuntur per prophetas, & per Chriſtum, nondum tamen habent plenam notitiam quæ erit in patria, & hoc eſt quod dicit, Et impletum eſt templum, id eſt ſacrarium Diuini myſterii, fumo, id eſt obſcuritate, quia licet veritas ſit reuelata in Nouo teſtamento, tamen in magna obſcuritate ſumus reſpectu patriæ. 1. Corinth. 13. Videmos nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Specialiter autem hunc eligit, illum reprobat: hoc plenum eſt fumo. Roman. 11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius? Quod autem myſterium Dei ſit nobis obſcurum, hoc eſt *à maieſtate eius*, id eſt propter infinitatem Diuinæ maieſtatis, quæ à mortali clare non poteſt cognoſci, *& de virtute eius*, id eſt propter infinitatem ſuæ virtutis. de qoa non poteſt in via cognoſci, quare hoc faciat potius qoàm illud. Ieremię 32. Magnus conſilio & incomprehenſibilis cogitatu: in fine tamen ſeculi dabitur ſanctis plenior cognitio: vnde ſequitur. Et nemo etiam fidelis in via.

A Poterst, id eſt poteſt. Introire in templum, id eſt in ſecretum diuinum cognoſcendum, ſcilicet quare hunc ab æterno prędeſtinauit non illum, donec conſummarentur & cętera, id eſt donec compleatur iudicium in quo pœnę vniuerſæ infligendę ſunt malis, ſicut prædicatores annunciauerunt & tunc electi cognoſcent diuina ſecreta prius ignota, ſicut vult Glo. Philipp. 3. Tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum.

CAP. XVI.

B ET audiui vocem magnam de templo,
dicentem ſeptem angelis: Ite, & ef-
fundite ſeptem phialas iræ Dei in terram
Et abiit primus angelus, & effudit phialam
ſuam in terram, & factum eſt vulnus ſæuum
& peſſimum in homines qui habebant cha-
racterem beſtiæ, & in eos qui adorauerunt
beſtiam, & imaginem eius. Et ſecundus
angelus effudit phialam ſuam in mare, &
factus eſt ſanguis tanquam mortui & omnis
anima viuens, mortua eſt in mari. Et tertius
effudit phialam ſuam ſuper flumina & ſuper
fontes aquarum. & factus eſt ſanguis. Et au-
C diui angelum aquarum dicentem, Iuſtus es
Domine, qui es, & qui eras ſanctus, qui
hoc iudicaſti, quia ſanguinem ſanctorum,
& prophetarum effuderunt, & ſanguinem
eis dediſti bibere, digni enim ſunt. Et au-
diui alterum dicentem, Etiam Domine
Deus omnipotens vera & iuſta iudicia tua.
Et quartus angelus effudit phialam ſuam
in Solem, & datum eſt illi æſtu affligere
homines, & igni. & æſtuauerunt homines
æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen
Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas,
neque egerunt pœnitentiam, vt darent illi
D gloriam. Et quintus angelus effudit phia-
lam ſuam ſuper ſedem beſtiæ, & factum eſt
regnum eius tenebroſum, & commandu-
cauerunt linguas ſuas præ dolore, & blaſ-
phemauerunt Deum cæli præ doloribus &
vulneribus ſuis, & non egerunt pœniten-
tiam ex operibus ſuis. Et ſextus angelus ef-
fudit phialam ſuam in flumen illud ma-
gnum Euphratem, & ſiccauit aquam eius,
vt præpararetur via regibus ab ortu Solis.
Et vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, &
E de ore pſeudoprophetæ exire ſpiritus tres
immundos in modum ranarum. Sunt enim
ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna, &
procedunt ad reges totius terræ congrega-
re illos in prælium ad diem magnum omni-
potentis Dei. Ecce venio ſicut fur Beatus
qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua, ne
nudus ambulet, & videant turpitudinem
eius. Et congregabit illos in locum qui vo-
catur Hebraicè Armageddon. Et ſeptimus
angelus effudit phialam ſuam in aërem: &

cauit

exiuit vox magna de templo à throno, dicens. Factum est. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus. Et facta est ciuitas magna in tres partes: & ciuitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum: date illi calicem vini indignationis iræ eius. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti, Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines: & blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta est vehementer.

CAP. XVI.

ET *audiui vocem magnam*, Habito de potestate infligendi plagas, hic agitur de inflictione ipsarum quæ fit per prædicatores ad nutum, siue præceptum Diuinæ inspirationis. Primo ergo tangitur præceptum infligendi. Secundo exequutio præcepti, Et abiit. Dicit igitur, *& audiui*, quasi dicat, ita vidi angelos habentes potestatem plagandi cum aliis præmissis, Et audiui in æterno auditu, *vocem magnam*, id est inspirationem Diuinam fortiter instigantem: quia sanctos & spirituales prædicatores docet. Diuina inspiratio, quando & quomodo & quid debeant prædicare. Iob. 4. Porro ad me dictum est verbum absconditum &c. *de cælo*, idest de sublimitate Deitatis vel de ecclesia, in qua Deus habitat. Aliqui libri habent de templo, id est de sacro ac venerabili secreto Diuinæ maiestatis, vel de ecclesia in qua Deus habitat vt in suo templo, vel. Vocem magnam, id est aliquam commonitionem, siue per angelum, siue per prælatum superiorem, siue per visionem in somno, sicut legitur Act. 16. Vir quidam Macedo &c. Et dicitur Vox magna, quia magna suggerens. De cælo, id est de ecclesia, id est de prælato vel de Deo, qui in ecclesia habitat, vel de Templo, id est de ecclesia sub eodem intellectu. *Dicentem septem angelis*, id est vniuersis prædicatoribus vel specialiter vniuersis prædicatoribus qui erunt tempore antichristi *Ite*, notatur missio actualis, vt actu prædicent, Isaiæ 17. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam, &c. *& effundite*, per diuersas partes abundanter. Per hoc enim quod dicit Effundite, notatur modus prædicandi, scilicet cum abundantia comminationum. *Septem phialas iræ Dei*, vniuersam scientiam continentem comminationes pœnarum, quæ sunt ex ira id est ex iustitia Dei, *in terram*, id est in terrenos, quasi dicat: Abundanter comminamini peccatoribus pœnas eis ex Diuina iracundia infligendas, supra. 8. Væ, væ, væ habitantibus in terra, *& abiit.* Hic ostenditur executio præcepti, Diuiditur autem hæc pars in septem partes secundum numerum angelorum. In prima agitur, de effusione phialæ primi angeli, In secunda secundi & sic de aliis, partes in litera patent. Ad intelligentiam autem literæ. Notandum quod hic agitur de prædicatione sanctorum prædicatorum contra reprobos: & de ipsorum reproborum damnatione. Et introducuntur hic septem angeli, per quos septem ordines prædicatorũ intelli-

A guntur, & septem phialæ, per quas intelligitur multiplex siue abundans scientia & doctrina continens comminationes vniuersarum pœnarũ damnationis. Dicuntur etiam septẽ propter numerum septem angelorũ; quia quilibet describitur habens suam phialã. Ponuntur etiam septẽ loca, per quę vniuersitas reproborum intelligitur. Item ex ipsa litera videtur, quod isti septem angeli sunt intelligendi pro tempore antichristi. Post effusionem enim phialæ primi angeli dicitur, Factum est vulnus sæuum ac pessimum in homines &c. Item in principio capitis quintidecimi dicit Glos. In hac quinta visione missi sunt septem angeli tenentes phialas, in quibus continentur plagæ idest destructiones iniquorum qui tempore antichri-
B sti erunt. Item infra in principio sequentis capituli dicit Glos. cum descripsisset plagas quas inferent prędicatores tempore antichristi &c. Possunt autem sic distingui hi septem angeli. Primus prædicabit contra Iudæos qui antichristum recipient. Secundus contra Gentiles, qui Christicolas affligent. Tertius contra pseudoapostolos antichristi qui scripturas peruertẽt. Quartus contra ipsum antichristum, qui supra Deum se extollet. Quintus contra infideles, quos antichristus sibi subiiciet. Sextus, contra diuites, qui similiter antichristo obedient. Septimus contra dæmones, qui prædicta mala fieri suggerent. In prima parte sic proceditur. Primo tangit phialæ effusionem. Secundo
C Iudæorum damnationem, & factum est. Tertio damnationis rationem, In omnes, Dicit igitur quod *Primus angelus*, idest primus ordo prædicatorum inter eos qui erunt tempore antichristi, *abiit*, id est ad obediendum se præparauit, *& effudit phialam suam in terram*, id est imminentem iram Dei, annunciabit Iudęis, qui debent fructum ferre, sicut terra cum fuerint exculti per Legem & prophetas & dominicam prædicationem. Hæc est terra de qua Hebræor. 6. Terra sæpe venientem super se bibens imbrem &c. Quid autem consequitur ostenditur, quia iuxta prædicationem damnabuntur, vnde sequitur, *& factum est*, idest fiet, *vulnus sæuum*, idest damnatio, quæ omnino lædit corpus & animam, quæ damnatio erit durissima. Ideo dicitur, Sæuum. Item irre-
D uocabilis, ideo dicitur, *ac pessimum.* Ieremię. 30. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. *In omnes* idest super omnes, scilicet Iudæos. *Qui habent*, idest habebunt, *characterem*, id est signum, *bestiæ*, id est antichristi, vt in confitendo eius potentiam, vel operando secundum eius doctrinam, hoc dicitur quantum ad reuerentiam hominum ad antichristum in seipso, quantum verò ad reuerentiam datam eius imagini, subditur, *& eos qui adorauerunt imaginem eius*, idest statuam. Iudæi enim antichristum cum venerit recipient & eum valde honorificabunt. Ioan. 5. Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis, vel habere Characterem antichristi, erit habere signum sui erroris, vt in profitendo eius potentiam vel portando eius nomen vt ab eo denominetur. adorare au-
E tem imaginem eius, est cum reuerentia, imitari prauitatem suæ operationis. Sed obiicitur, quia reliquię Israel conuertentur. Roman. 9. ergo Iudæi qui erunt tempore antichristi, conuertentur, non damnabuntur. Item quomodo dicit Vulnus sæuum, cum nihil crudele à Deo fiat? Respondetur. Ad hoc dici potest quod hic agitur, de illis Iudæis, qui erunt incorrigibiles, vel erunt defuncti in errore ante tempus quo Iudæi conuertentur, per Heliam & Enoch. Ad aliud dicendum, quod per hoc quod dicitur Sęuum non notatur crudelitas, quæ vero sit, sed quæ potest videri, vnde idem est Sæuum, quod grauissimum, quod

possset videri crudele, ab homine qui non recte considerat: & loquitur sic ad ostendendum magnitudinem damnationis, *& secundus*, hic agitur de effusione phialæ secundi angeli, per quam signatur prædicatio, quæ fiet contra Gentiles, qui fideles persequentur tempore antichristi. Primo autem tangit phialæ effusionem. Secundo Gentilium damnationem, Et factus est sanguis. Primo ostendit damnationem à parte persequentium. Secundo eis consentientium, Et omnis anima. Dicit igitur, *& secundus angelus*, idest secundus ordo prædicatorum, *effudit phialam suam*, idest annunciabit Diuinam vltionem, *In mare* idest in Gentiles persequutores fidelium tempore antichristi, & amaros ac profundos in erroribus. Mare etiam amarum est & profundū, *& factus est sanguis, tanquam mortui*, idest damnatio eis inferetur irreuocabilis, sicut mortuus non redit ad vitam. Iob. 15. Non credat frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Damnatio autem signatur per sanguinem; quia sanguis extra corpus, iudicium est mortis. Item horrorem habet, vnde signat mortem æternam; vbi est sempiternus horror inhabitans. Vel quia infertur damnatio impiis, pro sanguine iustorum, quem effuderunt, vnde Infra eodem. Sanguinem sanctorum & prophetarū, &c. *& omnis anima viuens*, idest omnis homo qui videtur habere animam spiritualiter viuentem: quia non aperte persequitur iustos, sed tamen non viuit cum consentiat. *Mortua est in mari*, id est in societate persequutorum ecclesiæ, damnabitur propter consensum. Roman. 1. Qui talia faciunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Possent isti primi duo angeli aliter intelligi, sicut solet exponi, scilicet duplex ordo prædicatorum, quorum vnus ordo prædicauit Iudæis in primitiua ecclesia: alius ordo prædicauit Gentibus. Et dicitur Secundus ordo, quantum ad diuersitatem prædicationis, & differentiam eorum quibus prædicabant, licet iidem prædicatores fuerint. Dicit igitur, Et abiit primus angelus, idest præparauit se, dispositione propinqua ad prædicandum. Et effudit phialam suam, id est prædicauit iram Dei venturam in terram, id est Iudæos, qui fructum dare debent vt terra propter Legem quam acceperant, & dominicam doctrinam quam audierant, & mirabilia, quæ viderant. Iste fuit ordo Apostolorum & Discipulorum, qui Iudæis primo prædicauerunt. Super hos phialam suam effudit, qui dixit: Progenies viperarum, quis docebit vos fugere &c. Matth. 3. Factum est vulnus, id est facta est vindicta Dei magna lædens grauiter, quia prędicationem abiecerunt. Sęuum, id est graue, quantum ad præsentem excommunicationem; quia destituti à Diuina gratia. Ac pessimum, ad æternam reprobationem. In omnes, idest super omnes. Qui habebant characterem, idest signum. Bestiæ, idest antichristi per conformitatem erroris. Signum enim antichristi portant, qui errorem habent in mente; quia per hoc sunt quasi eius membra & ministri. Et eos qui adorauerunt imaginem eius, idest dilexerunt & cum effectu obseruauerunt cum conformitate suæ operationis, etiam antequam veniat, quia iam multi præcesserunt eius ministri, & qui iam sunt, quasi eius imitatores, priusquám apparuerit, quod locum habet in Iudæis qui sanctos occiderunt, sicut antichristus fideles occidet, Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, &c. Et secundus effudit phialam suam, id est secundus ordo prædicatorum, annunciauit damnationem æternam. In mare, idest Gentiles contundentes sanctos. Profundos amaritudine & infideli-

A tate. Hoc fuit, quando fuerunt Apostoli & Discipuli repulsi à Iudæis, & prædicauerunt Gentilibus, & quidam crediderunt, alii autem obstinati manserunt: vnde sequitur. Et factus est sanguis tanquam mortui, idest damnatio illata est irreuocabilis, vt supra tactum est, *& omnis anima viuens*, id est omnis Gentilis, qui videbatur viuere spiritualiter, propter altitudinem scientiæ, vel propter quædam excellentia opera vitæ, sicut fuit in quibusdam philosophis. *mortua est*, morte culpæ infirmitatis, tandem moritura, morte æternę acerbitatis, & hoc quia verba salutis non receperunt, *in mari*, id est in societate Gentilium in amaritudine erroris existentium, supra 8. E. mortua est tertia pars creaturæ, quæ habebant animas in

B mari. Alii angeli intelliguntur, quantum ad tempus antichristi, vt supra tactum est. *& tertius* Hic agitur de effusione phialæ tertii angeli, contra pseudoapostolos antichristi, vt dicit Glos. Primo autem tangit phialæ effusionem. Secundo pseudoapostolorum, siue hæreticorum damnationem, Et factus est sanguis. Tertio, catholicorum congratulationem, Et audiui. Dicit igitur, *& tertius*, idest tertius ordo prędicatorum, qui scilicet zelum specialem habebunt, ad fidem defendendam, *effudit phialam suam*, idest annunciabit diuinam vltionem venturam, *super flumina*, idest super hæreticos, per errores abundanter fluentes, quorum error, ab hæresiarchis emanat vt flumina à fontibus, *& super fontes aquarum*, id est super hęresiarchas, à quibus, vt à fonte, procedunt

C alii hæretici & eorum doctrinæ, vnde dicit Et fontes aquarum, idest doctrinarum, quibus alios ad mortem potant; doctrinam autem sanam dare nesciunt 2. Petri. 2 Hi sunt fontes sine aqua. Ille igitur cœtus prędicatorum, distruabit hęreticos & pseudoapostolos, qui tamen non acquiescent & ideo damnabuntur, vnde sequitur, Et effudit, phiala fracta, *factus est sanguis*, litera videtur innuere, quòd videbat beatus Ioannes flumina & fontes verti in sanguinem: quia tales à statu erroris, transibunt ad damnationem. Sensus ergo est Factus est sanguis, idest damnatio horribilis infertur eis Sanguis enim & mortem indicat & horrorem. vel Sanguis ideo dicitur damnatio: quia infertur quibusdam pro sanguine quem

D effuderunt corporaliter vel spiritualiter, scilicet occidendo corpora vel animas, vt tangit Glos. Exod. 7. Percussit aquam fluminis, quæ versa est in sanguinem, *& audiui*. Hic ostenditur fidelium congratulatio, qui applaudunt diuinę iustitię Primo maiorum Secundo minorum, Et audiui vocem. Dicit igitur, *& audiui angelum aquarum*, idest cœtum doctorum, siue ipsorum prædicatorum, vt dicit Glos. qui sunt angeli aquarum, id est præsident aquis sacræ scripturæ, & eas aliis in refectionem propinant *dicentem*, scilicet Deo in laudem Diuinæ iustitiæ. *iustus es*, per æquitatem in condemnationem malorum. Psal Iustus es Domine &c. *Domine*, per præsidentiæ potestatem. 1. Paralipo. vltimo. Tua est gloria, tu domi-

E naris omnium. *Qui es*, per immutabilitatem. *Et qui eras*, per æternitatem, quasi dicat, Tu es immutabilis in essendo, & ęternus in durando. Supra. 1. Qui est & qui erat &c. tu etiam es, *sanctus*, per bonitatem quia omnis culpa à te est relegata, nec iudicas nisi sancte, 1 Reg. 2. Non est sanctus vt est Dominus &c. Deinde hec quę in generali dicta sunt exprimūtur in speciali. *Qui hæc iudicasti*, idest tuo recto iudicio his pœnas damnationis hæreticis inflixisti. Et merito? *Quia sanguinem sanctorum*, id est minorum iustorum, *& prophetarum*, id est maiorum, qui prophetabant ad literam vel prędicabant, vtroque enim modo accipitur prophetare. *Effuderunt*, ad literam, quia hęretici

hæretici & pseudoapostoli antichristi, non solum peruertent quos poterunt, sed multos occident. Aliqui libri habent Apostolorum, id est maiorum, qui sunt quasi Apostoli, id est nuncii missi à Deo ad prædicandum. Apostolus enim interpretatur missus. & propter hoc scelus, *Dedit eis sanguinem bibere*, id est ad bibendum, quasi dicat, pro effusione sanguinis, pœnam æternam dedisti eis in potum mortiferum. Damnatio autem Sanguis vocatur; quia sanguis est signum mortis. Item ratione honoris. Item quia debetur effusioni sanguinis vt dictum est supra. Dicit autem Bibere, secundum similitudinem potus, qui hominem inebriat: quia pœna æterna inebriabit impios, id est replebit & subuertet et deiiciet eos & reddet impotentes surgere: sicut est de homine consopito ex multo potu. Ieremiæ 61. Inebriabo eos vt sopiantur & dormiant somnum sempiternum, & non consurgant, dicit Dominus. *Vt*, id est sicut. *Digni sunt*. quia pro effuso sanguine corporis, debent bibere sanguinem damnationis. Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt. Quæritur autem, quare non dicitur: Qui eras & qui venturus es, sicut supra. 1. & 4. Item ex his verbis videtur, quod iusti gaudeant de damnatione malorum. Respond. Ad primum respondet Glos. quia ideo non dicunt venturum, quia cito venturum intelligunt sancti prædicatores existentes tempore antichristi, ex quo hic agitur de statu bonorum & malorum sub tempore antichristi. hæc tamen de omnibus consimilibus accipi possunt. Ad aliud dicendum, quod iusti non gaudent de damnatione malorum, in quantum est damnatio, sed gaudent de iustitia Dei damnante malos, quæ nullum malum inordinatum relinquit. Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. *Et audiui*. hic agitur de congratulatione minorum, qui subiecti sunt maioribus. vnde Glos. quod magistri dicunt, discipuli confirmant. *Et audiui vocem*, vel corporalem, vel mentalem, *De altare*. id est de intima affectione cordis, quod est altare Dei, in quo omne bonum Deo sacrificatur. vnde Augustinus decimo libro de Ciuitate Dei. Cum sursum est, eius altare est cor nostrum, *Dicentem*. Deo, ad quem deuotionis diriguntur verba. *Etiam* certe vel vere. O *Domine*. per præsidentiam. *Deus* per naturam. *Omnipotens*, per infinitam potentiam. *Iudicia tua*, quibus malos punis, *sunt* vera. in quantum iudicando reddis quod comminatis, vel promittis. *Et iusta*. quia non nisi pro culpa punis. Supra. 15. Iustæ & veræ sunt viæ tuæ, &c. Alium modum distinguendi literam, videtur Glosa innuere, sic, Etiam, id est verum est quod dicitis, & sic minores loquuntur maioribus. Deinde conuertunt sermonem ad Deum. Domine, &c. vt supra. Multi libri habent, Et audiui iterum angelum, id est cœtum minorum iustorum, qui recte per angelum signantur, quia sancte viuunt & Deum extollunt, vt patet in sequentibus. De altari, &c. vt supra. Sed cum hic fiat sermo pro tempore ante iudicium, quomodo dicunt, Iusta sunt iudicia tua? & supra eodem: Quia hæc iudicasti, cum tempore antichristi, nondum sit factum iudicium. Respond. Potest dici, quod loquuntur quasi de præterito, quia non dubitant in breui esse inferendam impiis damnationem æternam, quæ iuste infertur. *Et quartus*. hic agitur de effusione phialæ quarti angeli in antichristum qui quoscunque poterit, peruertet. & primo tangit phialæ effusionem in antichristum. Secundo ostendit eius potestatem in afflictione hominum, Et datum. Tertio ostendit consequentem effectum, & æstuauerunt. Dicit igitur. *Et quartus angelus*. id est quartus

A ordo prædicatorum. *Effudit phialam suam*, id est denunciabit pœnam æternam. *In solem*. id est super antichristum, qui se dicet Solem mundi & illuminatorem hominum. Dicet enim se esse Deum. secundo Thessalonicensium 2. Ostendēs se tanquam sit Deus. Ille ergo ordo prædicatorum prædicabit pœnam antichristo inferendam & hypocritis, qui se aliquid magnum facient. non tamen propter hoc antichristus desistet, sed affliget homines & multos peruertet. vnde ostendens causam damnationis eius subdit. *Et datum est*. id est permittetur. *Illi*. scilicet antichristo à Deo, sine cuius permissu nullum malum fieri potest. *Affligi*. pœnis corporalibus vt sibi adhæreant. Aliqui libri habent, afficere, & est idem, hoc est cruciare. *Homines æstu*. id minori tribulatione, quæ cremat sustinentem, nisi patientia ipsum

B firmet. *Et igni*. id est tribulatione maiori, quæ multum cruciat, vt ignis. Matth 24. Erit tunc tribulatio magna, qualis, &c. *Et æstuauerunt*, hic ostenditur effectus consequens ex potestate antichristi, quantum actu excedit. Iste autem effectus ostenditur triplex. Primus est, tribulatorum apostasia in mente. Secundus, blasphemia in sermone, Et blasphemauerunt. Tertius, induratio finalis impœnitentiæ, Neque egerunt. Dicit igitur. Et *æstuauerunt*, quasi dicat, ita antichristus affliget homines, & in illa afflictione Æstuauerunt, id est æstuabunt homines, humana infirmitate deuicti. *Æstu magno*, id est magna concrematione interiori, propter vehementiam tribulationis, quasi dicat, multum concremabuntur

C multi quodam ardore impatientiæ in illa tribulatione, vbi peribit spirituale bonum eorum: quia comburetur illo æstu impatientiæ & antichristo adhærebunt, vnde Glos. defecerunt, id est deficient quidam in illa tribulatione. Ionæ 4. Percussit Sol super caput Ionæ & æstuauit. Nomen autem æstus propter adiectiuum additum signat magnum ardorem impatientiæ ex vi tribulationis. *Et blasphemauerunt*. id est, blasphemabunt. *Nomen Dei habentis potestatem super has plagas*, quia præ impatientia dicent verba magnæ iniuriæ contra Deum, qui habet potestatem super illas tribulationes corporales: quia permittit eas inferri quibus vult, & non quibus non vult & tamen illos non liberauit. vel potest intelligi de plagis mentium, super quas Deus habet potestatem: quia qui-

D bus vult dat patientiam, alios autem permittit comburi igne impatientiæ vel erroris. Romanorum 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Loquitur autem de illis hominibus, qui fideles fuerant & cognomen omnipotentis Dei habent licet propter tormenta deficiant. multi autem non pœnitebunt. vnde sequitur. *Neque*, quasi dicat, ita deficient & blasphemabunt, & tamen non pœnitebit eos. vnde dicit, *Neque egerunt*. id est non egent. *Pœnitentiam*, veram & sufficientem: quia licet tandem corde doleant, tamen non audebunt præ timore confiteri nomen Christi, & eius opera sequi. Non inquam agent pœnitentiam ita, *vt darent*, id est vt dent, *gloriam*

E *Deo*. confitendo eius nomen, vel etiam peccata, & reuertendo ad gremium ecclesiæ, & ideo damnabuntur. Lucæ 13. Si pœnitentiam non habueritis omnes simul peribitis, & ex hoc patet damnatio & causa damnationis antichristi, sicut phiala continebat. Sed obiicitur: quia pœnitebunt fideles post mortem antichristi, quia in illa tribulatione errauerant: dabitur enim eis tempus pœnitentiæ vt habetur in Glossa supra finem 7. cap. Respondetur videtur dicendum, quod multi pœnitentiam agent cum viderint antichristum viliter deiectum. Multi tamen remanebunt in errore occulte

Diuino iudicio, sicut hæc litera ostendit. *Et quintus.* hic agitur de quinto angelo, cuius phiala effundetur contra infideles, qui baptismum non susceperunt, & antichristo adhærebunt, quos vocat Sedem & regnum antichristi. Tales vero per prædicationem non conuertentur, sed peiores fient. Primo ergo ostendit phialæ effusionem. *Et quintus angelus effudit phialam suam.* id est prædicabit quintus ordo prædicatorum Diuinam vindictam venturam. *Super sedem bestiæ.* id est super congregationem infidelium, in quibus sedebit, & quiescet per dominium antichristus, qui est bestia crudelissima. supra. 13. Adorauerunt bestiam. Secundo, ostendit effectum consequentem non per causam, sed per occasionem sumptam non datam. Iste autem effectus multiplex, Vnus est pœna amplioris excęcationis. Secundus nequitia detractionis, Et commeodauerunt. Tertius angustia liuoris, Præ dolore. Quartus, blasphemia conditoris, Et blasphemauerunt. Quintus, duritiet obstinationis, Et non egerunt. Dicit igitur. *Et regnum.* quasi dicat, ita prædicatoribus contra sedem antichristi, id est contra infideles, & ex contemptu veritatis catholicæ. *Regnum eius*, id est coogregatio infidelium, in quibus antichristus regnabit. Idem enim est hic sedes & regnum secundum Glos. *Factum est.* id est fiet. *Tenebrosum.* id est magis excæcantur dum volunt lumen verbi suscipere, quod illuminat. Psal. Pręceptum Domini lucidum, &c. Sapient. 2. Excæcauit enim eos malitia eorum. *Et commanducauerunt.* id est simul manducabunt. *Linguas suas.* hoc est, verba linguarum suarum. quasi dicat, quilibet infidelis delectabitur detrahendo iustis, sicut quis delectatur cum cibum sapidum auidè comedit: ille enim linguam suam mandocat, qui in verbo detractorio linguæ delectatur & gaudet: sicut si aliquem cibum suauem comedat. Gregorius in Gregoriano: Reprobi mala bonis ingerunt, & eorum semper actibus derogare non cessant. & subditur: Sed boni linguas derogantium timere non debent: quia stultum valde est si eis placere quærimus, quos non placere Deo scimus. Bene autem dicitur: Commanducauerunt. Ex hoc enim intelligitur, non tantum vniuersitas detrahentium, sed etiam coniunctio ipsorum: quia vnus manducat linguam suam, cum alio in eadem mensa detrahit. ita quod quilibet manducat linguam suam iuxta alium, apud quem detrahit bonis. & quanto plures sunt commanducantes, tanto plus gaudent, dum non tantum de suo verbo detractorio, sed etiam de sermone alterius lætantur. Prouerb. 23. Noli esse in commessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, &c. Hæc autem detractio fit ex inuidia. vnde sequitur. *Præ dolore.* id est, præ inuidia, quam habent contra iustos; quia fides prædicabitur & tenebitur per eos. Augustinus. Inuidia est dolor felicitatis alienæ. Bene autem vocatur Dolor: quia inuidus dolendo de bono alterius, ipso dolore affligitur. Vnde Gregorius in Gregoriano. Tabescentem mentem sua pœna sauciat, quem fœlicitas torquet aliena, *Et blasphemauerunt.* Ecce effectus. hoc est blasphemabunt, *Deum cæli* scilicet Christum, in quem complices antichristi, magnas iniurias verborum intorquebunt. *Præ doloribus.* id est præ angustiis inuidiæ qua mouebuntur contra eius cultores, & contra ipsum, *Et vulneribus suis.* quæ ipsi sibi fecerunt commendatione linguarum, vt dicit Glossa, id est per peccatum detractionis. Sed quæ erunt ista vulnera, cum illa manducatio sit spiritualis, vt supra dicit Glos. Respond. Ad hoc potest responderi quod cum per illam detractionem quæ dicitur commanducatio

A linguarum, non poterunt fideles deucere & fidem extinguare, hoc ipsum erit eis vulnus magnum & afflictio dura: sicut enim boni gaudent, cum possunt aliquos ad Christum conuertere: sic antichristiani valde dolebunt, cum non poterunt fideles quosdam antichristo subiicere per errorem, & propter hoc ipsum Deum blasphemabunt. Iob. 8. Hæc est enim lætitia, &c. Dicitur de malitioso contra animas. Vel aliter. Peccatum animam vulnerat maxime peccatum nequitiæ & malitiæ. vnde de peccato detractionis illi impii vulnerabuntur; quia eorum animæ deteriores fient per naturalium bonorum diminutionem & elongationem à Deo: quando autem est magna animæ oppressio, generatur amaritudo

B & anxietas in ipsa anima, licet quandoque causa sit ignota, & ex tali amaritudine blasphemabunt Deum Cæli. Ieremiæ. 7. Scito & vide quia malum & amarum est, &c. Nota quod ex hoc quod dicitur Deum cæli, ostenditur grauitas peccati blasphemiæ. vnde Leuit. 24 Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus obruet eum, &c. Per hoc autem quod dicitur Deum cæli, intelligitur Dominus terræ, quæ corpus est minus nobile quàm cęlum. intelliguntur etiam contenta in his. Actuum 17. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cum cæli & terræ sit Dominus, &c. *Non egerunt.* ecce finalis impœnitentia. Romanorum 2. Secundum duritiam

C autem tuam & cor impœnitens, &c. Nota quod inuidia, bona perimit Vnde Gregorius in Gregoriano: Inuidia cuncta, quę inuenit bene gesta, consumit: quia per liuoris vitium, ante Dei oculos pereunt, etiam fortia acta virtutum. Subiectum affligit. vnde litera vocat hic, Inuidiam dolorem. Isidorus tertio libro de Summo bono. Liuor alieni boni, suum perimit auctorem. Nam vnde bonus proficit, inde inuidus contabescit. Item mortem infligit, scilicet primo culpæ, separando à Deo, & tandem gehennę. Iob 5. Et paruulum occidit inuidia. Deum configit. quandoque enim blasphemus & verborum magnis iniuriis crucifigit Deum inuidus, dum videt alium prosperari, & se eo inferiorem. vnde hic dicitur, Et blasphemauerunt Deum cæli

D præ doloribus, &c. Proximum corrodit. vt dicitur hic, Commanducauerunt linguas suas præ dolore: quia delectantur ad modum manducantis, dum linguis suis detrahit quis, diabolo subiicitur. vnde Isidorus tertio libro de Summo bono. Inuidus est membrum diaboli, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. *Et sextus.* hic agitur de sexto angelo effundente phialam suam, contra diuites & potentes qui antichristo erunt subiecti propter amorem diuitiarum & honorum. propter prędicationem autem non fient nisi peiores. vnde primo tangit phialæ diuisionem. Secundo effectum consequentem, Et vidi de ore. Circa primum primo tangit phialæ effusionem quantum ad pœnam gehennalem.

E Secundo, quantum ad pœnam temporalem, Et siccauit aquam eius. vtramque enim pœnam minabuntur prædicatores. Tertio, eiusdem pœnæ vtilitatem, Vt præparetur. Dicit igitur. *Et sextus angelus.* id est sextus ordo prædicatorum. *Effudit phialam suam.* id est comminationem vltionis æternæ effundet. *In flumen illud magnum Euphratem.* hoc est in diuites, qui præ fertilitate diuitiarum magno fluxu defluunt de peccato in peccatum, & vitiis vorati, alios violenter, vel aliquos inducendo in errores vel aliquod peccatum, vel flagellis vel minis, vel donis, vel per alium modum vorant ad modum fluminis profundi & magni. Euphrates enim interpretatur fer-

tilitas. Ieremię. 46. Victima Domini exercituum in terra Aquilonis, iuxta fluuium Euphratem. Per hoc autem quod dicit: Illud, oſtendit tales eſſe notabiles in vitiis. *Et ſiccauit.* id eſt ſiccabit. hoc eſt ſiccandam cito & annullandam pręditabit. *Aquam eius* ſcilicet fluminis. id eſt affluentiam talium diuitum; quę recte Aquæ comparatur propter defluxum celerem: & ſi multa ſit affluentia ſicut aqua, tamen cito defluit ad modum aquæ. Item multi in huius affluentia demerguntur, qui natare neſciunt per mundanorum contemptum. Iſaię 19. Areſcet aqua de mari, & fluuius deſolabitur atque ſiccabitur. *Vt præparetur.* Ecce vtilitas eiuſdem pœnæ malis infligendæ: quia ex excommunicatione pœnæ, quæ fit malis, multi proficiunt & gratantius ad Deum accedunt. quaſi dicat, ita ſiccandam affluentiam prædicabunt hac intentione. Vt via, ſcilicet ſalutis. Præparetur, per contemptum mundanorum & deſiderium cæleſtium. præparatur inquam, *Regibus.* id eſt fidelibus Chriſtianis qui in reges inuncti ſunt in baptiſmo & ſeipſos bene regere norunt. Ambroſius in lib. de Initiandis: Omnes in regnum Dei & ſacerdotium vngimur gratia ſpiritali. Sed ea qua parte eſt, ſiue præparabitur hæc via? *Ab ortu Solis*, id eſt ex eo quod Chriſtus orietur magis ac magis in cordibus ipſorum, per gratiam, qui eſt Sol irradians ſuper ſequentes ſe: alibi & aliunde non eſt vel pręparatur via qua perueniatur ad ſalutem, niſi Chriſtus per gratiam ortus ſit iam, vel oriatur in mente, & ſua luminoſitate ducat ipſe per viam. Ioannis 8. Ego ſum lux mundi &c. vel de apoſtatis Chriſtianis poteſt intelligi, quaſi dicat. Ideo prędicabunt illis pœnas impiis infligendas Vt via ſalutis, per conuerſionem, Præparetur Regibus, id eſt Chriſtianis, qui Regis characterem in baptiſmo ſuſceperunt, & adepti ſunt per gratiam baptiſmalem & per prædeſtinationem ad regnum æternum. Præparetur inquam. Ab ortu Solis, id eſt per hoc quod Sol iuſtitiæ orietur in cordibus eorum, qui ipſos illuminabit. Conuertentur enim quidam Chriſtiani tandem, qui prius antichriſto adhæſerunt, & ad hoc iuuabit prædicatio, quæ erit in comminatione pœnarum diuitibus & aliis impiis infligendarum. Poteſt tertio modo ſecundum Gloſ. exponi de reſurrectione glorioſa, Vt, conſequutiue quaſi dicat, ad illam ſiccationem abundantiæ temporalis, ſequetur, quod præparetur, Via, id eſt ingreſſus in gloriam per reſurrectionem. Regibus, id eſt iuſtis qui bene ſe rexerunt. præparabitur autem, Ab ortu Solis, id eſt per hoc quod Chriſtus orietur, ſicut verus Sol, ſuper ſuos per plenam ſui manifeſtationem. Finito enim mundo, in cuius fine, omnia vana deficient: erit reſurrectio fidelium, & ingreſſus in regnum. II. Petri I. Donec dies illuceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris. *Et vidi* oſtenſa phialæ effuſione, hic oſtendit effectum conſequentem: quia dæmones occaſione prædicationis, magis ſtudent detinere diuites & alios in errore & obfuſcatione. Tum per errorum ſuggeſtionem, tum per miraculorum operationem, tum per malitiæ ſuſcitationem, quia principes ſuſcitabunt ipſi dæmones ad detinendum erroneos, & ad impugnandum catholicos. Secundum hoc triplex effectus ſequens eccleſiæ prædicationis hic tangitur. Primus eſt, Suggeſtio errorum. Secundus, Operatio miraculorum, Sunt enim ſpiritus. Tertio, ſuſcitatio tyrannorum, Et procedunt. Errorum autem ſuggeſtio, fiet per dæmones, quandoque inuiſibiliter per ſe, quandoque ſenſibiliter, ſcilicet ſecundum quod dæmones ſuggerunt quibuſdam, iuuante ad hoc diabolo principe dæmonum & antichriſto, & pſeudoapo-

A lis antichriſti: quaſi dicat ita fiet prædicatio contra quę diuites diligunt & propter quę antichriſto adhęrebunt: ſed ars maligna nitetur in contrarium, & hoc eſt quod dicit. *Et vidi de ore draconis.* id eſt inſpiratione diaboli, qui eſt princeps dæmonum. & inſpirat eis, quæ mala procreant in homine. Inſpirat etiam homini errores & vitia. Ipſe etiam diabolus Draco dicitur, propter venenum malitiæ, & propter dolum aſtutiæ: quia draco occulte inſidiatur. *Et de ore beſtiæ.* id eſt de verbis antichriſti, allectiuis per promiſſa, vel comminatoriis, vel perſuaſoriis, *Et de ore pſeudopropheta.* id eſt de verbo pſeudoapoſtolorum antichriſti, qui dicuntur ſingulariter Pſeudopropheta: quia omnes bene erunt in malitia, & videbuntur prophetæ, id eſt iuſti prædicatores, cum
B tamen ſint pſeudoprophetæ. Propheta enim quandoque eſt idem quod prędicator. I. Corinthior. 14. Et ſpiritus prophetarum, &c. *Exiſſe*, id eſt extractos eſſe. *Tres ſpiritus immundos.* id eſt dæmones, qui ſunt ſpiritus non ſolum ſecundum naturam, ſed etiam ſecundum malitiam: quia non niſi malitiam ſpirant. Dicuntur autem immundi & in ſe, quia pleni immunditia ſuperbiæ, inuidiæ, nequitię, iræ, impœnitentiæ & aliorum peccatorum multorum, & per effectum: quia ſtudent cęteros inquinare. Dicuntur autem Tres, vniuerſi dæmones, quia fidem ſanctæ Trinitatis impugnant, vel tres virtutes, in quibus origo boni. ſcilicet Fidem, Spem, Charitatem. dicuntur autem exire ex triplici ore præmiſſo: quia
C inſpiratio diabolica qua inſpirat hominibus errores & peccata, & ipſa etiam dæmonibus qualiter homines tentent. Et ſuggeſtio antichriſti, & pſeudoapoſtolorum eius. quaſi dicat generabunt dæmones in cordibus hominum ſpiritualiter, ſicut ſancti prædicatores ſua doctrina generant ſpiritualiter Chriſtum ſiue eius fidem, in cordibus aliorum. vt dicit Gloſſa. Et ſic dæmones poſſidebunt multos per errorem & ad detinendum eos, & amplius deprauandum. garrulabunt in eorum mentibus multa erronea, & per eos aliis. vnde ſequitur. *In modum ranarum.* quia dæmones importunum garrulant in cordibus multorum perſuadendo fortiter errores per ſe & per alios hæreticos garrulatores, & mentis quietem auferunt & morantur in locis lutoſis & immundis vt ranæ, Exo-
D di 8. Aſcenderunt ranæ operieruntque terram Ægypti, ſic ergo ſuggeſtio errorum fit per ipſum diabolum & per antichriſtum & per eius pſeudoapoſtolos & per dæmones, quorum princeps eſt diabolus. Vere autem ſunt immundi ſpiritus præmiſſi. *Sunt enim* illi ſpiritus qui exibunt *ſpiritus dæmoniorum*, & ita non poſſunt eſſe niſi ſpiritus immundi ſpiritus. dico. *Facientes ſigna.* id eſt miracula quæ decipiant. Ecce ſecundus modus deceptionis. Ipſi enim dæmones operabuntur miracula per hæreticos tempore antichriſti. de quibus miraculis habitum eſt ſupra 13. Et faciet ſigna magna de huiuſmodi etiam miraculis. Exodi 7. & 8. vbi agitur de Magis qui miracula fa-
E ciebant arte dæmonum. *Et procedunt.* hic oſtendit malitiæ ſuæ ſuſcitationem, quia dæmones ſub antichriſto, congregabunt potentes ſpecialiter in malitia contra fideles. Primo ergo oſtendit congregationem potentum. Secundo oſtendit congregationis locum, Et congregabit illos. Tales autem congregati ad fidem impugnandam damnabuntur in die iudicii, vnde neceſſe eſt fidelibus ab eorum imitatione cauere, ne in talem pœnam incidant. vnde Primo oſtendit congregationem potentum contra fidem catholicam, quæ videbitur maxima aduerſus illam. Secundo oſtendit eorundem pœnam, Ad diem Tertio ſubdit etiam perſua-

suasionem fidelium ad prouidentiam siue diligentiã, A Et ecce. Dicit igitur, *Et procedunt*, id est procedent ipsi dæmones, sed per præsens intelligitur studium & insistentia ad malum. *Ad reges totius terræ.* dæmones enim studebnnt omnes potentes prouocare contra fideles *congregare.* id est vt congregent. *illos ad prælium.* contra fideles. quasi dicat dæmones procurabunt, vt potentes in orbe terrarum, & amatores terrenorum sint vnanimes, præliando contra fideles. præliando verbis persuasoriis vel disputatoriis, vel flagellis, vel illatione mortis. Gregorius in Gregoriano, loquens de tempore antichristi, dicit: Antiquus hostis, quicquid tunc callide machinabitur etiam cum virtute potentiæ secularis exe- B quitur. Sic ergo ostendit congregationem, tyrannorum contra fideles & ad detinendum in errore infideles, & hoc fiet procuratione dæmonum. Hæc autem congregatio potest intelligi spiritualis, scilicet, vt sint vnanimes in persequendo fidem catholicam. *Ad diem.* hic ostendit eorum pœnam. quasi dicat. ita congregabuntur in prælium contra fideles; sed malo suo; quia cito ducentur *ad diem magnũ Dei omnipotentis* vbi congregabuntur realiter ad sui perditionem sicut congregati sunt spiritualiter ad iustorum impugnationem. Isaiæ 24. Congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum. Diem, scilicet iudicium in quo omnia erunt clara. 1. C Cor. 4. Et tunc illuminabit abscondita tenebrarum. de hoc dic Iob 21. In diem perditionis seruatur malus. Magnum dicit, quia magna ibi fient, in tribulatione malorum & bonorum. Dei, quia præsentes dies, sunt quasi nostri ad merendum: sed ille dies erit Dei, ad iudicandum siue retribuendum. Psal. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Omnipotentis, quia nullus poterit ei resistere, & suum iudicium omnino dabitur executioni. Exod. 5. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens, &c. *Et ecce.* hic ponit persuasionem fidelium ad prouidentiam. & primo ponit rationem persuasiuam, ex parte aduentus iudicis. Secundo ex parte ipsius hominis, Beatus qui vigilat. Vbi ponitur triplex ratio, quare prouide vacandum sibi. Vna ratio est, quantum ad me- D ritum præmii, cum dicitur, Beatus, &c. Secunda quantum ad declinationem damni, Ne nudus ambulet, Tertia quantum ad euitationem opprobrii, Et videant. Dicit igitur. *Et ecce.* quasi dicat. ita dies iudicii instat, & hoc ipse iudex testatur. Ecce, quasi dicat, certum est & in promptu est, quia breue est omne tempus. *Venio*, id est in breui veniam. *Sicut fur.* id est ex improuiso ad modum furis. 1. Thessalo. 5. Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. & per hoc beatus Ioannes intendit excitare ad vigilantiam. vnde Marci 13. Vigilate ergo: nescitis enim quando veniet Dominus, &c. Sed quare ita latet dies iudicii, vt eius tempus penitus ignoretur? Respondeo, vt semper in timore simus & vigilantius parati simus vt dicit Glos. super. *Beatus.* quasi dicat, ita cito veniet. & beatus: quia beatitudinem E ex hoc meretur & percipiet *Qui vigilat.* per sollicitudinem bene operandi. *Et custodit vestimenta.* per constantiam perseuerandi. hæc enim duo sunt necessaria, Non igitur dormiendum est, neque oculi claudendi sunt, per negligentiam, siue ignauiam, quæ malum est inæstimabile: sed vigilandum per diligentiam. Prouerb. 8. Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidia, &c. Gregorius super hunc locum: Vigilat, qui ad aspectum veri luminis oculos apertos tenet: vigilat, qui à se torporis & negligentiæ tenebras repellit. Item necesse est seruare per stabilitatem, contra tentationes & perseuerantiam, vestimenta scilicet innocentiæ baptismalis & virtutum ac meritorum, quæ animam decorant ac protegunt Ecclesiastes 9. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Gregorius super hunc locum: Sicut corpus cooperiunt vestimenta: sic animam bona protegunt opera. *Ne nudus*, hæc est secunda ratio, ex parte hominis, quia magnum damnum est esse nudum vestimentis virtutum, sine quibus ad nuptias agni nemo suscipitur. Matthæi 22. Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? quasi dicat, ita vigilandum est homini & vestimenta custodire debet. *ne nudus ambulet.* quasi dicat: si non custodit vestimenta hic: nudus ambulabit illic. scilicet in die iudicii, & non ita erit acceptabilis Deo. vnde Hester volens habere gratiam in conspectu Regis, induit se veste honorabili, & ab eo suscepta est. Hester 5. Dicit autem ambulet. id est resurgat, secundum Glos. quoddam ambulare est venire à morte ad vitam. vel Ambulet, id est appareat, quia in iudicio apparebit omnibus nuditas malorum, ac si coram omnibus incederent nudi. vnde beatus Bernardus in Meditationibus.

Cunctaque. cunctorum cunctis arcana patebunt.

Et vident turpitudinem eius. id est turpitudinem suæ nuditatis & peccatorum, illi qui erunt in iudicio: quia tunc nihil erit occultum. Naum 3. Reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam, &c. *Et congregauit*, ostensa congregatione tyrannorum. hic ostendit congregationis locum. Iste autem locus intelligitur spiritualiter potius quàm localiter: quia congregabuntur ad hunc statum vt defendant sectam antichristi, & fidem Christi impugnent. Quasi dicat. ita congregabuntur potentes contra fideles. *Et congregauit.* id est congregabit scilicet diabolus. de quo hic loquitur singulariter, licet suprà dixerit de dæmonibus pluraliter, Congregabunt: quia diabolus & dæmones vnum sunt in malitia, & ipse operatur in omnibus illis. *Illos.* scilicet Reges prædictos. In locum qui vocatur. *Hebraice.* id est lingua Hebræa *Hermagedon.* scilicet Mons furum vel Mons globosus, vel Consurrectio testium iniquorum & signat antichristum: quia ipse est mons furum, id est maximus & summus inter fures, id est peruersos, qui fidem furantur per astutiam fidelibus, Ioannis 10. Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones. vel. Mons id est refugium furum, vt dicit Glos. Ipse etiam erit Mons per superbiam, Globosus per astutiam, quia conglobabit plurimos ad sui erroris doctrinam. vel congregabuntur in consurrectionem testium iniquorum: quia diabolus faciet impios homines proferre in Christum verba blasphemiæ. Psal. Insurrexerunt in me testes iniqui. quasi dicat, diabolus congregabit, id est vnanimes faciet peruersos, ad hoc vt adhæreant antichristo, qui erit mons Globosus & ad hoc vt Christum blasphemus oppugnent. *Et septimus.* hic agitur de effusione phialæ septimi angeli, qui damnationem dæmonum annuntiabit, per quos omnia mala procurabuntur. Ipsorum dæmonum & omnium iniquorum damnatio instabit tempore vltimi ordinis Prædicatorum, & paulo post dæmones cum hominibus iuxta sua demerita damnabuntur. Primo ergo tangit phialæ effusionem. Secundo, ostendit damnationis accelerationem, Et exiuit. Tertio, ostendit ipsam actualem damnationem, Et facta est. Dicit igitur, *Et septimus angelus.* id est septimus ordo prædicatorũ qui erunt vltimi. *Fudit phialam suam in aerem*, id est prædicabit dãnationem dæmonum per quos procurata sunt omnia scelera: qui per aerẽ signantur, quia aer est lo-

psorum, vt dicit Glos. Item ss. Pet. 11. Rudentibus A inferni. &c. Glos. Inferiorem aërem carcerem acceperunt, qui quantum ad cælos infernus dicitur. Sed ad quid eis prædicabitur cum sint omnino obstinati? vel ad quid eorum damnatio annunciabitur, cum propter pœnam non desistant peccare? Respond. Potest dici quod eis non prædicabitur, nec eis prædicando annunciabitur sua pœna: sed hominibus ostendetur per prædicatores, damnatio dæmonibus infligenda vt sibi caueant, ne cum eis & cum aliis impiis inuoluantur. Possunt etiam per aërem intelligi instabiles qui facile agitantur, & vt aër mouentur, de fide ad errorem. Contra tales enim prædicabunt iusti prædicatores, & multos conuertent. de huiusmodi. Galat. 1. Miror quid sic tam cito, &c. *Et exiuit.* B hic ostendit damnationis accelerationem. & Primo ostendit mundi finem iam instantem. Secundo ostendit signa præcedentia ipsum finem, Et facta sunt. Dicit igitur. *Et*, facta prędicatione. *Exiuit.* id est exibit. hoc est in manifestum veniet. *vox.* scilicet conformatiua. *magna.* Quia magna annuncians. *De templo.* id est ab Ecclesia; quæ est templum in quo Deus habitat. vnde dicitur iustis 1. Cor. 3. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. A quo autem loco specialius exeat, ostendit cum subdit *A throno.* id est à maioribus prædicatoribus, in quibus sedet Deus regens & disponens per eos ecclesiam. *dicens.* ad confortandum fideles. *factum est*, id est consummata sunt omnia, & mundi finis adest, & C ideò ô vos fideles, non timeatis, sed gaudenter state & præmium expectate. Tunc enim instante iudicio maiores prædicatores, annunciabunt fidelibus mundi finem instantem, ad confortandum. Ezechiel. 7. Finis venit, venit finis. Sed quomodo dicitur factum est, cum adhuc restent fulgura & voces, & alia quæ sequuntur? Respond. Potest dici, quod omnia reputabuntur tunc consummata: quia pauca restabunt complenda & illa etiam in breui erunt complenda. *Et facta.* hic ostendit signa prænunciantia finem mundi: quia miracula quæ facient mali tempore antichristi, & fraudes verborum, & comminationes aduersorum, & persecutiones iustorum, quasi prænunciabunt finem mundi instare. Dicit igitur. *Et* D *facta sunt*, id est fient. data confortatione fidelibus per maiores. *fulgura.* id est miracula per malos, qui ad modum fulguris videbuntur lucere, quia complices antichristi, simul cum ipso multa facient nefanda miracula vt dicitur suprà 13. Et fecit signa multa. *Et voces.* id est verborum blanditiæ ad peruertendos fideles. *&* *tonitrua*, id est comminationes flagellorum vel damnatorum vel mortis: quia contra confortationem, quam fideles dabunt fidelibus: studebunt fautores antichristi, fideles seducere multipliciter. Manum etiam addent supra minas. vnde sequitur. *Et terra motus.* id est terrenorum commotio. *Factus est magnus.* id est habent in magna persecutione. *Qualis nunquam fuit, ex quo homo super terram.* ad literam. vel. Super terram, per contemptum terrenita- E tis, scilicet à tempore Abel, qui primus terram contempsit. Nunquam inquam fuit *talis* id est indecens. *terra motus.* id est terrenorum impiorum commotio contra iustos. *sic magnus.* hoc est tam grauis, per acerbitatem & multiplicitatem persecutionum: quia tempore antichristi erit tribulatio incompatabilis præcedentibus tribulationibus. Matth. 24. Erit tunc tribulatio magna, qualis, &c. Possunt etiam intelligi in bono pro tempore post mortem antichristi. Tunc enim fient fulgura miraculorum per fideles ad illuminandum alios, tam credentes quàm eos qui à fide recesserant, vt conuertantur. Et voces id est suaues admonitiones. Et tonitrua, id est asperæ comminationes, si nolint reuerti. supra. 4. Et de throno procedunt fulgura & voces & tonitrua. Et terræ motus factus est, & cætera, id est fiet magna hominum, prius terrenorum, commotio ad pœnitentiam. Post mortem enim antichristi, iusti facient miracula & prædicabunt, & per hoc multos mouebunt ad pœnitentiam. Psal. Commota est & contremuit terra. *Et facta est.* hic ostendit ipsam actualem damnationem malorum. Non autem loquitur expresse de damnatione dæmonum, sed de damnatione impiorum hominum, qui antichristo adhæserunt vel aliter Deum offenderunt, quia intendit dissuadere peccata, quibus iniqui homines Deum offenderunt: simul tamen cum illis intelliguntur dæmones damnandi. Primo autem ostendit pœnarum gehennalium distinctionem: quia differens erit pœna, secundum diuersitatem vitiorum. Secundo, vniuersalem malorum deiectionem, Et ciuitates. Tertio, Diuinæ iustitiæ districtionem, Et Babylon. Quarto, felicem bonorum euasionem, Et omnis insula. Quinto, præmissarum pœnarum conditionem, Et grando. Dicit igitur. *Et facta est.* quasi dicat. ita annunciabitur pœna malis infligenda, & sic actu complebitur. & hoc est. Facta est, id est, frangetur, diuidetur, secundum diuersitatem pœnarum in inferno, cum prius integra & solida videretur per prosperitatem, vel dominium super iustos, *ciuitas.* scilicet Babylon, id est multitudo malorum, qui sunt vniformes in malo, licet non æquales. Hic dicitur ciuitas, id est ciuium vnitas: quia in offensa Dei concordes sunt. Nota quod est Ciuitas bonorum. Ecclesiastes 19. Est ciuitas parua & pauci in ea viri; &c. Item malorum, de qua dicitur hic, & infra. 18. Væ væ væ ciuitas illa. &c. *Magna*, propter scelerum magnitudinem, & propter sceleratorum multitudinem Ecclesiastici 1. Et stultorum infinitus est numerus, *in tres partes*, scilicet Paganos, Iudæos, Hæreticos. quasi dicat, diuidetur pœna, & dabitur vnicuique secundum differentiam vitiorum, tam Iudæis quàm Paganis & Hæreticis. vel. In tres partes, id est secundum triplicem differentiam vitiorum. In se, In Deum, In proximum, vel cogitationis, locutionis & operationis. Gregorius in Gregoriano. Iuxta modum culpæ pœna distinguitur, & secundum modum criminis vnusquisque damnatus in inferni igne cruciabitur. Nullus autem impius remanebit, sed vniuersaliter omnes deiicientur. vnde sequitur. *Et ciuitates*, id est omnes societates, siue collectiones malorum conformes in malo, licet dispartitæ loco. *Gentium*, id est hominum sicut geniti sunt viuentium. *Ceciderunt*, id est cadent à mundano flore in terram. Psal. Et ciuitates eorum destruxisti. Sed quomodo dicitur pluraliter Ciuitates, cum ante dictum sit singulariter, & facta est Ciuitas? Respond. Mali vnum sunt per conuenientiam in amore vanitatis, & in statu damnationis, & in elongatione à Deo. & sic est vna eorum ciuitas: distincti autem secundum diuersitatem affectionum, & diuersitatem vitiorum. & secundum hoc sunt diuersę ciuitates eorum. scilicet secundum quod quidam sunt sub vno genere vitiorum, alii sub alio. Item etiam secundum diuersitatem locorum. *Et Babylon.* Hic ostendit Diuinæ iustitiæ districtionem, vt terreamur ab imitatione malorum, quos Diuina iustitia tam acerbe damnabit. Dicit igitur. Et *Babylon.* quasi dicat ita ciuitas malorum damnabitur, & hoc à Deo districte iudicante secundum eius merita vnde nominans ciuitates, de qua ante tetigerat dicit. Babylon

id est multitudo impiorum coofusorum & inuolutorum peccatis. Babylon enim interpretatur Confusio, *magna*, propter magnitudinem vitiorum & multitudinem ipsorum iniquorum. *Venit in memoriam apud Deum*, scilicet ad puniendum, quasi dicat. Deus recordabitur numerositatis impiorum ad condemnaodum. Oseæ 9. Recordabitur iniquitatis eorum &c. Venit inquam in memoriam Dei, *dare*, id est ad dandum, *illi*, scilicet Babyloni, *calicem*, id est potum, pœnæ meosuratæ iuxta mensuram peccatorum Est enim Calix scyphus quo cum mensura distribuuntur potus, & quandoque sumitur pro ipso potu mensurato, vt hic. Loquitus autem iuxta similitudinem hominis dantis alii potum amarum cum larga mensura, calicem inquam *vini*, idest damnationis inebriantis & replentis sua amaritudine vtrumque hominem. Dicit autem Vini, non Aquę; quia aqua non inebriat, id est totaliter replet, & etiam deiicit hominem & sui impotentem reddit, vnde recte per Vinum signatur, supra 14. Hic bibet de vino iræ Dei, vini inquam, *indignationis*, idest quod ministratur ex magna irritatione, *iræ*, idest iustitiæ, *eius*, scilicet Dei, qui cum per iustitiam punit, videtur iodignatus & iratus Nota autem quod cum sufficeret alterum dicere, scilicet indignationis vel iræ, vtrumque tamen ponit ad ostendendum districtiooem diuinæ iustitiæ, quæ impios punit, sicut humo iratus, grauiter puoit. Per hoc autem quod dicit, Indignationis, notat magnitudioem iræ, de qua statim subdit, sicut si dicatur: decor pulchritudinis, licet vtrumque idem sit. Decor enim tunc dicit magnitudinem; Pulchritudinis decor id est decentia magna pulchritudinis, similiter intelligitur in proposito. Nam primo. Indignatio eius effusa est vt ignis. Similiter intelligendum de diabolo & dæmonibus quòd detrudentur in infernum cum hominibus reprobis in iudicio, vnde Gregorius in Gregoriano. Aotiquus hostis cum suo corpore, reprobis videlicet omnibus, flammis vltricibus traditus, sine fine in eis cruciabitur. Sed quæritur, vtrum obliuio cadat in Deum, quod sic: videtur per hoc quod hic dicitur, Venit in memoriam apud Deum, ergo ante erat oblitus. Item Ezechiel. 18. Omnium iniquitatum eius non recordabor. Contra, quia sic in Diuina cognitione fieret aliqua immutatio. Respondetur dicitur Obliuio, aut per exclusionem memoriæ siue cognitionis interioris, sicut cum quis desinit scire quod prius oouerat: sic non potest esse obliuio in Deo, quia in eius cognitione non potest accidere vlla immutatio. Aut per exclusionem effectus exterioris, & hoc dicit, Aut effectus misericordiæ, sicut potens aliquis posset dici oblitus seruum suum à quo esset offensus, quam diu nollet ei benefacere, licet offensæ memor esset. Aut effectus iustitiæ, sicut si quis nollet punire eum à quo iniuriam passus esset, cum tamen posset talis dici oblitus eius peccatum, per exclusionem ergo effectus misericordiæ, Deus obliuiscitur malorum impœnitentium, quantum ad collationem gloriæ. Ezechiel. 18. Omnes iustitiæ eius quas fecerat non recordabuntur. Per exclusionem autem effectus iustitia dicitur Deus obliuisci peccata eorum qui vere pœnitent quia non damnabit eos si sic perseuerent. Ezechiel. 18. Omnium iniquitatum eius non recordabor. Obliuio ergo proprie non cadit in Deũ, quia priuat proprie memoriam, siue notitiam præcedentem. Sed large loquendo dicitur obliuisci, scilicet quantum ad effectum. Nam quantum ad effectum misericordiæ dicitur obliuisci malorum qui prius boni fuerant: quantum ad effectum iustitiæ dicitur obliuisci peccata pœnitentium, qui prius peccauerãt. Ad illud quod obiicitur de litera, dicendum quod

A ooo supponitur Deum fuisse oblitum peccata Babylonis proprie loqnendo, sed videbatur oblitus, dum pœnam non infligebat, & quantum ad hoc loquitur litera, vt patet in Glos. Ad aliud patet quia loquitur respectu effectus. Item obiicitur de Indignatione, quę dicit animi commotionem, quæ in Deo nulla est, ergo nec iodignatio, Similiter potest obiici de Ira. Respondetur Indignatio & Ira duo dat intelligi: scilicet aliquid primum, & aliquid secundarium? Illud quod primo intelligitur in indignatione est motus aliquis interior, siue affectionis, siue alicuius irritationis: & quantum ad hoc non est indignatio, nec affectio, oec irritatio in Deo: illud autem quod secundario intelligitur est aliquid conuonctum illi motui qui solet esse B opud homines, scilicet comminatio vel ipsa punitio, & quantum ad hoc dicitur in Deo iodignatio idest iustitia in cuius signis, scilicet cum comminatur vel punit videtur indignatus, Indignatio ergo dicitur in Deo, noo ratione principalis signati, sed ratione alicuius signi adiuncti, sicut dicit quædam Rethorica: quia scilicet ratione alicuius effectus videtur indignatus. Isidorus primo lib. de Summo bono. Hotum mutuum apud Deum perturbatio nulla est, sed ipsam æquitatem iustitiæ qua reos punit Iracundiam sacra lectio nominauit. Si quæritur ad quid per talem modum loquitur de Deo Scriptura. Respondet beatus Isidorus in eodem. Tam clementer Deus humanæ cootulit infirmitati, vt quia eum sicut est noo possumus agnoscere, nostræ loquutionis more seipsum nobis C insinuet. *& omnis*, Hic ostendit felicem iustorum euasionem. Primo actiuorum, Secundo contemplatiuorum, *& montes*, quasi dicat. ita mali damnabuntur. Et econtrario, *omnis insula*, idest omnis iustus, vndis tribulationum & tentationum vndique percussus, sicut insula vndis maris percutitur, quod maxime pertinet ad actiuos *fugit*, scilicet in vita sua culpam malorum, ne conformis fieret, vt vitaret pœnam. Ieremiæ 1. Fugite de medio Babylonis, &c. vel. Fugit, id est fugiet, idest euadet pœnam malorum. Sapient. 5. Et brachio sancto suo defendet illos, *& montes*, idest contemplatiui, vitæ & contemplationis sublimitate præcelsi. *Non sunt inuenti*, in pœna cum malis, quia non sunt inuenti in culpa, de huiuscemodi montibus. Psal. Illuminans tu mirabiliter à mon- D tibus æternis, *& grando*, hic describit illam pœnarum conditionem, quæ triplex est, describitur enim pœna gehennalis, vt grauissima, vt mensurata, Sicut talentum, vt irritatiua, Et blasphemauerunt. Dicit igitur, *& grando*, quasi dicat, ita damnabuntur mali & oon boni, & damnatio malorum erit durissima, vnde dicit Et grando, *magna*, idest pœna æterna grauiter malos contundens, *descendit*, id est descendet, *de cælo*, idest à Deo qui habitat in cælo per maiorem manifestationem, *in homines*, idest in eos qui humum dilexerunt. Per hoc autem quod dicitur Descendit &c. Notatur expressio, Sapient. 5. Et à petrosa ira, pleoe mittentur grandines. *sicut talentum*, id est se- E cundum mensuram culpæ. Talentum enim genus est mensuræ. Nota Glos. Talentũ &c. Infra 18. quantum glorificauit se, & in delitiis &c. Sed contra quia Deus punit, semper citra condignum. Ps. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, ergo non commensuratio pœnę ad culpam. respondetur. Loquitur textus & Glos. de commensuratione secundum quandam proportionem in genere: vt si multum peccauit multum punietur, non secundũ æqualitatem plenam in specie quia sic non puniret Deus citra condignum, *& blasphemauerunt*, hic describitur pœna vt irritatiua, quia ex magnitudine pœnæ prouocabuntur ad blasphemandum Deum, & hoc est Et blasphemauerunt,

ideſt blaſphemarunt in inferno, *Homines*, id eſt humana ſapientes, *Deum*, qui ſic eos puniet. Hæc blaſphemia poteſt intelligi mentalis, quia in mente dicent, ideſt cogitabunt multa iniurioſa contra Deum, & licet ſciant ſe pro merito punitos: dolebunt tamen quod Deus tantam potentiam habeat puniendi malos, & hæc erit blaſphemia. Cauſa autem blaſphemiæ ſubditur, *propter plagam*, ideſt magnam percuſſuram lædentem ipſos reprobos. *grandinis*, id eſt pœnę grauiſſimæ, & hanc magis exprimit *Quoniam facta eſt magna vehementer*, ſcilicet plaga damnationis. Gregorius in Gregoriano. Sic ſic à damnatis ſentiri pondus ſummæ æquitatis debet. Mors perimit, & non extinguit, dolor cruciat, ſed nullatenus pauorem fugat, flamma comburit, ſed nequaquam tenebras diſcutit.

CAP. XVII.

ET venit vnus de ſeptem angelis, qui habebant ſeptem phialas, & locutus eſt mecum, dicens: Veni, & oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ ſedet ſuper aquas multas, cum qua fornicati ſunt reges terræ, & inebriati ſunt qui inhabitabant terram de vino proſtitutionis eius. Et abſtulit me in ſpiritu in deſertum Et vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccineam plenam nominibus blaſphemiæ, habentem capita ſeptem, & cornua decem Et mulier erat circundata purpura & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioſo, & margaritis habens poculum aureum in manu ſua, plenum abominatione, & immunditia fornicationis ſuæ. Et in fronte eius nomen ſcriptũ, Myſterium: Babylon magna mater fornicationum & abominationum terræ, et vidi mulierẽ ebriam de ſanguine ſanctorũ, & de ſanguine martyrum Ieſu. Et miratus ſum; cùm viderem illam admiratione magna Et dixit mihi angelus, Quare miraris. Ego dicam tibi ſacramentum mulieris, & beſtiæ, quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem, & cornua decem. Beſtia quam vidiſti fuit, & non eſt, & aſcenſura eſt de abyſſo, & in interitum ibit, & mirabuntur inhabitantes terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ à conſtitutione mundi videntes beſtiam, quæ erat, & non eſt. Et hic eſt ſenſus, qui habet ſapientiam. Septem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, & reges ſeptem ſunt. Quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit, & cùm venerit, oportet illum breue tempus manere. Et beſtia quæ erat, & non eſt: & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt. & in interitum vadit. Et decem cornua quæ vidiſti, decem reges ſunt, qui regnum nondum acceperunt ſed poteſtatem tanquam reges vna hora accipient poſt beſtiam, Hi vnum conſilium A habent; & virtutem, & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt: & agnus vincet illos, quoniam Dominus dominorum eſt, & rex regum: & qui cum illo ſunt vocati, & electi & fideles. Et dixit mihi: Aquæ quas vidiſti vbi meretrix ſedet, populi ſunt, & gentes, & linguæ. Et decem cornua quæ vidiſti in beſtia: hi odient fornicatiam, & deſolatam facient illam, & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipſam igni concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant quod placitum B eſt illi, vt dent regnum ſuum beſtiæ, donec conſummentur verba Dei. Et mulier quam vidiſti, eſt ciuitas magna quæ habet regnum ſuper reges terræ.

CAP. XVII.

ET *venit vnus*, Habito à quintodecimo capite de poteſtate effundendi phialas, & de ipſa effuſione. Hic tertio de caſu efficaciç effuſionis. Efficacia effu- C ſionis eſt; quia ſic effundunt angeli phialas. Hoc eſt ſicut prædicatores comminantur pœnam impiis, ita efficaciter implebitur; quia damnabuntur, & hoc erit propter multitudinem, & magnitudinem peccatorum. Vnde in hoc capitulo ſicut dicit Gloſa, oſtenditur cauſa damnationis malorum. quos deſignant ſub figura Meretricis magnæ, & ſub nomine Babylonis, ſic autem procedit. Primo ponit quædam pręambula ad viſionem. Secundo, ſubdit viſionis tenorem, Et vidi mulierem. Præambula autem ſunt duo. Vnum eſt Excitatio Ioannis ad ſe præparandum. Secundum Eleuatio intellectus eius ad intelligendum, Et abſtulit. Circa primum Primo tangitur ipſe excitans ſcilicet vnus ex ſeptem angelis, quos viderat Secundo qui excitatur, ſcilicet Ioannes, Et locutus D eſt mecum. Tertio modus excitandi, Dicens veni. Quarto, ad quid excitatur, ſcilicet vt ſe præparet ad cognoſcendum cauſam damnationis malorum, Et oſtendam. Volens igitur fideles cautos reddere contra peccata, ne incurrant ſupplicia, oſtendit quare mali damnabuntur. Nota Gloſ cum deſcripſiſſet plagas &c. Dicit igitur, *& venit*, quaſi dicat, ita vidi in viſione, ſeptem angelos, effundentes phialas, *& venit ad me vnus de ſeptem angelis. qui habebant ſeptem phialas*, de quibus ſupra 15. & 16. Venit inquam vt excitaret intellectum meum, ſic ad literam videbat in viſione ſcilicet vnum ex ſeptem illis angelis accedentem ad ſe, & excitantem eius intellectum ad intelligenda ea quæ conſequuntur, *Et locutus eſt mecum*. verbo interiori, ecce quanta beati Ioannis dignitas, vt per angelos ſibi familiares, reciperet reue- E lationes, vtpote ſemper virgo. Hieronymus. Angelis ſemper eſt cognata virginitas. *Dicens, veni*, ecce modus excitandi: quia familiariter eum vocat. Veni per intelligentiam mentis. Quaſi dicat, Præpara te ad intelligendum ea quæ tibi oſtendam. Ecce patet quod ad percipienda documenta angelica vel diuina oportet ad Deum accedere & intellectum præparare & eleuare, ſupra 4. Aſcende huc &c. Nota quod ſicut dicit Gloſa Angelus tenet perſonam docentis, Ioannes perſonam diſcentis, vnde per hunc angelum poteſt intelligi Chriſtus angelus magni conſilii, qui ſua inſpiratione docet eccleſiam, cuius typum

gerit Ioannes. Sed obiicitur contra literam, Venit ad me, & cætera: quia illi septem angeli, sunt septem ordines prædicatorum, & quomodo vnus de illis septem ordinibus intelligitur venisse ad Ioannem & eum docuisse? Respondetur quod hic non agitur de illis septem angelis quantum ad significationem septem ordinum prædicatorum, sicut supra 15. & 16. sed quantum ad ipsum tenorem visionis: quia cum vidisset septem angelos, vnus ex illis excitauit eum ad præparandum intellectum suum. Iuxta hoc potest per hunc angelum Christus intelligi, vt dictum est, *& ostendam* Hic ostendit ad quid excitatur, scilicet ad cognoscendam causam damnationis impiorum, & succincte ostendit huiusmodi causam, de qua post agitur diffusius infra eodem. Causa autem damnationis est vita iniqua quam habent in se peruersi, & qua alios peruertunt. Vitam autem iniquam peruersorum describit, quantum ad peccatorum quantitatem, & Primo sub figura Meretricis magnæ. Secundo, quantum ad deceptorum multiplicitatem, Quæ sedet. Tertio, quantum ad eorundem qualitatem Cum qua fornicati. Dicit igitur, *& ostendam*, quasi dicat, veni per intelligentiam præparatam, *& ostendam tibi damnationem*, id est causam damnationis. Simile Sapient. 1. Deus mortem non fecit, idest causam mortis scilicet peccatum, *meretricis*, idest multitudinis siue numerositatis malorum, quæ supra 16. dicitur Ciuitas magna, & vocatur Babylon, supra 15. & infra eodem Babylon magna mater fornicationum. Numerositas autem siue collectio malorum dicitur Meretrix, quia relicto conditore, qui est sponsus sanctarum animarum, fornicantur mali cum dæmone, per cultum idolorum, vel cum rebus terrenis per affectum temporalium, vel cum immunda carnis voluptate per immunditiam delitiarum. Dicitur etiam Meretrix multitudo peruersorum, qui peruersi faciunt alios secum fornicari spiritualiter per prauam doctrinam, vel exemplum malum, vel consilium prauum, sicut sequitur: Cum qua fornicati sunt, &c. *Magna*, propter quantitatem peccatorum, quibus peruersorum congregatio fornicatur, idest separat se & alios à Deo. Peccatorum autem quantitas intelligitur secundum numerum & grauitatem. De hac Meretrice spiritualiter quantum ad societatem habere, dicitur Prou. 5. Fauus distillans labia meretricis &c. *Quæ sedet*, idest dominatur & regnat, *super aquas multas*, idest super populos multos, Populi autem dicuntur Aquæ; quia continuè defluunt ad mortem, sicut aqua de se continue defluit. Infra eodem, Aquæ quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt. Dicitur autem meretrix sedere super aquas multas: quia multitudo hominum magna peruersorum, quasi dominantur super alios malos, & trahit eos ad mala, sicut antichristus & cuius coadiutores dominabuntur aliis hominibus malis, qui trahent eos ad mala, & detinebunt eos in ipsis. Etiam quasi regnant super malos præsentes, licet nondum appareat antichristus. Ipse enim antichristus, licet nondum manifeste venerit, caput est etiam malorum, nunc similiter, sicut vult Glos. *cum qua fornicati sunt*, Hic ostenditur nequitia Meretricis quantum ad deceptorum qualitatem, quia non solum minores; sed etiam maiores, non solum subditi, sed etiam principes decipiuntur per eam, vnde Primo ostenditur deceptio maiorum, Secundo minorum, Et inebriati. Dicit igitur, *cum qua*, scilicet meretrice, hoc est multitudine peruersorum, alios peruertentium. *Fornicati sunt*, idest eius doctrinæ & exemplo delectabiliter adhæserunt, & per hoc se magis à Deo separauerunt. Fornicationis enim nomen dat hic intelligi delectationem quæ est in peccatis mor-

A talibus; siue sint carnalia siue sint spiritualia, per quæ fit magis ac magis separatio à Deo, sicut sponsa fornicans deserit sponsum suum. Psal. Perdes omnes qui fornicantur abs te, *reges terræ*, idest principes seculi, terrena amantes, Hæc enim meretrix, idest homines magis in nequitia peruersi, vt sūt hæretici, & alii in malitia studentes sua persuasione vel exemplo, faciunt etiā alios principes meretricari à Deo: sicut antichristus, & eius pseudoapostoli. multos principes peruertent, qui delectabiliter eorum errores sequentur, supra 3. Et qui mœchabantur cum ea in tribulatione magna erunt. Quantum vero ad eos qui sunt sub principibus, Dicit: *& inebriati sunt*, id est repleti, cum subuersione & excæcatione mentis, vt B seipsos non videant, nec Deum nec pœnam timeant cum effectus sicut ebrius nihil timet Oseæ 4. Vinum & ebrietas aufert cor. Haymo. Sicut ebrius nihil timet sic terrenis inhærentes in tantum excæcantur. vt nec Deum diligant nec pœnas timeant, *Qui inhabitant terram*, idest qui terræ insistunt, & in ea resident per amorem. In verbo enim Inhabitandi notatur mora. Sancti autem non inhabitant in terra per affectum sed transeunt per contemptum, Inebriati inquam sunt, *de vino prostitutionis eius*, idest de vanitate peccatorum in qua verecundiam quasi meretrix prostituit. Homines enim qui sunt inter alios maioris peruersitatis, inuerecunde trahunt alios, quos terrenos inueniunt ad hæresim vel aliud peccatum, & ità C quasi prostituunt se spiritualiter aliis, idest ad meretricandum spiritualiter exponunt se aliis dum inuerecunde & manifeste faciunt alios vanitati erroris vel alterius peccati delectabiliter adhærere. Vanitas enim cuiusque peccati mortalis dicitur Vinum, quia delectat & quia inebriat & subuertit potantes illud. Dicitur autem vinum Prostitutionis, inquantum publice siue manifeste, quasi meretrix se prostituens, facit homines fornicari à Deo, bibentes vinum huiusmodi, id est sectando vanitatem cuiuscunque peccati mortalis, hoc autem faciunt & facient maxime tempore antichristi. Isaiæ. 28. Nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino. Sed obiicitur contra literam. Hæc mulier meretrix est multitudo malorum, D vt dicit Glos. super finem huius capituli, quomodo ergo Meretrix sedet super aquas multas, id est populos multos, cum ipsi mali, sint ipsa meretrix: Item quomodo mali dicuntur cum ea fornicari, cum ipsi mali, sint meretrix, siue mulier ipsa, Respondetur. Videtur dicendum, sicut ipsa litera innuit, cum dicitur Sedet super aquas multas &c. & multa alia quę sequuntur, quod hæc mulier siue meretrix intelligitur multitudo malorum magis peruersorum, qui in malitia sunt principaliores, & ad peruertendum alios studiosi, & quandoque occulte quandoque aperte ad modum meretricis faciunt alios, tam principes, quam eorum subditos adhærere sibi: inducendo eos doctrina, vel persuasione, vel exemplo, vel alio E modo, ad sequendum delectabiliter errores vel alia peccata, & hoc factum est, & fit, & fiet, maxime tempore antichristi, per hæreticos vel alios peruersos, & cum his damnabuntur alii quos seducent. Per hoc patet responsio ad obiecta. Posset tamen intelligi hæc Meretrix multitudo malorum communiter, singulares autem personæ inquantum adhærent per imitationē priuati, quæ est in communi multitudine malorum, dicuntur cum ea fornicari. Item in quantum multitudo suo communi exemplo vel speciali exemplo aut verbo eorum qui magis sunt inter malos peruersi, deiiciunt plurimos in peccata & detinent in eis. Dicitur Meretrix sedere, super aquas multas, id est super populos particulares malos.

Diuersitas

Dioerſitas ergo inter hanc meretricem, ſiue mulierem, & inter eos qui cum ea debent fornicari, vel eius dominio ſubeſſe: ſicut eſt inter eccleſiam communem, & membra particularia, per hoc patet ad obiecta, *& abſtulit*, hic ponitur ſecundum præambulum, ſcilicet Eleuatio intellectus ad intelligendum, quæ facta eſt adiutorio angelico. Dicit, *& abſtulit*, id eſt eleuauit angelus me: quia humanus intellectus, & affectus eleuatur ad diuina quandoque ex myſterio, ſiue beneficio, angelicæ beneuolentiæ, licet modus non ſit omnino planus. *In ſpiritu*, oon in corpore, quia vt dicit Gloſ. talia corporeis oculis videri non poſſunt. *In deſertum*, id eſt in corda reproborum conſideranda, quæ à diuina gratia ſont deſerta, qoia per viſionem ſequentem, intelleait ſtatum reproborum, vel in deſertum, id eſt in ſecretom mentis, ſioe omni tumultu mundanæ vanitatis, ſicut in deſetto tumultus hominum non eſt, de quo deſerto ſupra 12. Et datæ ſunt mulieri &c. *& vidi*; poſitis præambulis, hic ponitur tenot viſionis, & Primo ponitut viſio. Secundo, viſionis expoſitio. Et miratus ſum. Viſio autem ſic ponitur, Eſt autem viſio de nequitia reproborum, quos nomine mulieris deſignat, quæ nequitia eſt cauſa damnationis ipſorum, deſcribit ergo eorum nequitiam ſub quibuſdam ſimilitudinibus. Primo ergo deſcribit eorum nequitiam in generali ſub nomine mulieris. Secundo in ſpeciali. Sedenrem ſoper, vbi Primo oſtendit huius mulieris impietatem, quantum ad ſedem. Secundo. quantum ad habitum ſiue ornatum, Et mulier. Tertio, quantum ad ſtudium ſiue officiom, Habens poculum. Quarto, qoantum ad nomen, Et in fronte. Quinto quantum ad ebrietatem, Et vidi. Hæc autem omnia myſterium habent Dicit igitur. Et eleuatus in ſpiritu, *vidi*, interno aſpectu, *mulierem*, id eſt multitudinem impiorum, mollem ad mala & alios emollientem quia magis peruerſi alios emolliunt ad malum. Mulier enim dicitur à mollitie, vel à molliendo. Naum. 3. Ecce populus tuus mulieres, in medio tui. Dicit autem Mulierem in ſingulari, propter vnitatem conformitatis malorum ſupra tactam, *ſedentem*, hic deſcribit malitiam muliaris, quantum ad ſedem; quia ſcilicet numeroſitas impiorum ſedet & fundatur in diabolo, quaſi in ſede ſua, hanc autem ſedem quam vocat Beſtiam coccineam &c. deſcribit dupliciter. Primo implicite ſub nomine beſtiæ. Secundo explicite, Coccineam, vbi Primo deſcribit eam quantum ad colorem. Secundo quantum ad inſcriptionem, Plenam &c. Tertio quantum ad diſpoſitionem, ſcilicet in capitibus & cornibus, Habentem &c. & in tribus oſtenditur diaboli crudelitas, temeritas, & poteſtas. Poteſtas autem dicitur, tam communiter per ſeptem capita, quàm ſpecialiter per decem cornua, quæ ſignant decem regna, quæ ſpecialiter eront tempore antichriſti. Dicit igitur, *ſedentem*, id eſt ſtabilitam, & fundatam, quia mali ædificant vitam ſuam ſuper diabolum, ſicut boni ſuper Chriſtum. Matt. 7. Fundata enim erat ſopra firmam petram. *Super beſtiam*, ideſt ſuper diabolum, quæ beſtia eſt: quia crudeliter ſæuit in homines cum poteſt Beſtia enim dicitur quaſi vaſtia, à vaſtando. Ieremiæ. t. Crudelis eſt & non miſerebuur. *Coccineam*. ideſt ſanguineam in ſe & in ſuis, quia diabolus plenus. eſt peccatis quæ per ſanguinem ſignantur, ſimiliter & eius membra, Coccineum enim quaſi rubri coloris eſt. vt ſanguis aquatus, vel, Coccineam, id eſt ſanguineam ſpiritualiter, propter interfectionem animarum, & corporum quandoque. Abachoc. 1. Semper gentes interficere non ceſſat. *Plenam nominibus blaſphemiæ*, ſic vidit in viſione, ſcilicet beſtiam

A coccinei coloris plenam nominibus blaſphemiæ, contra Deum, & ſic vlterius per hoc ſignatur quòd diabolus plenus eſt in ſe & in membris ſuis ad inuentionem blaſphemiarum, & hæreſum, quibus facit homines blaſphemare Deum, dicit Plenam in ſe & in membris, Nominibus blaſphemiæ, ideſt blaſphemiis notabilibus & apertis, quod per nomen ſignatur quia non ſolum facit diabolus homines blaſphemare Deum occulte: ſed etiam aperte; quod maxime fiet tempore antichriſti. per ipſum autem diabolum haec nomina ponuntur blaſphemiæ malis: vnde de multitudine malorum, dicitur ſupra 13. Et ſuper capita eius nomina blaſphemiæ *Habentem capita ſeptem*, hoc eſt vniuerſos principes, per quos malitia influit diabolus in alia membra ſua, de hoc magis habetur in-
B fra, *& cornua decem*, id eſt decem regna quæ ſubiicientur diabolo tempore antichriſti, de quibus infra eodem dicitur. *& mulier*, hic deſcribit quantum ad habitum: quia vidit mulierem veſtitam indumento purpureo coccineo cum auro & carbunculo & margaritis, per hoc autem deſcribitur iniquorum nequitia tripliciter. Primo, quantum ad iactantiam poteſtatis, Secundo, quantum ad peruerſitatem, crudelitis. Et coccineo. Tertio quantum ad ſimulationem ſanctitatis, ſiue bonitatis, & hoc Primo ſpecialiter quantum ad duplex donum gratiæ, ſcilicet quantum ad altitudinem ſapientiæ in cognoſcendo, vnde dicitur Et inaurata auro: & quantum ad virtutem caritatis in diligendo, Et lapide pretioſo. Secundo, com-
C muniter quantum ad alia dona ideſt numeroſitas perverſorum, mollis & emolliens ad malum, *& mulier erat circundata purpura*, ideſt induta purpurea veſte, quæ eſt veſtis regalis, in iudicium dignitatis & poteſtatis, quaſi dicat, iniqui gloriantur de poteſtate ſeu dignitate, vel honorificantur, & etiam vt alios in peccatum efficaciùs deiiciant, 45. Iſaiæ Glorioſos terræ humiliabo, *& coccino*, ideſt veſte coccinea, quaſi dicat, crudeliter occidunt corporaliter vel ſpiritualiter alios: quia coccinum, quaſi coloris rubei eſt, vt dictum eſt, ſupra, vnde ſignat crudelitatem interfectionis, Roma. 1. Repletos omni iniquitate: abſque fœdere, ſine miſericordia, *Et inaurata auro*, ideſt gloriantur ſe habere diuinam ſapientiam, quæ dicitur
D Aurum, propter fulgorem, decorem & valorem. Sed dicitur Ieremiæ 10. Pariter inſipientes & fatui probabuntur. *Et lapide pretioſo*, ſcilicet carbunculo vt dicit Gloſ. per quem ſignatur caritas, quam dicunt ſe habere ad Deum & proximum. cum tamen Deo & proximo iniurientur. Carbunculus autem eſt lapis pretioſus, qui in tenebris fulget ſicut carbo ſuccenſus, vnde caritatem ſignat quæ lucet in tenebris huius vitæ & in tenebris aduerſorum, vnde dicit beatus Bernardus in lib. de Amore Dei, Caritas eſt amor illuminatus, *& margaritis*, id eſt aliis virtutibus iactanter non veraciter, quaſi dicat. Gloriantur ſe habere, non ſolum ſapientiam veram & caritatem ſed etiam alia dona & virtutes. Margaritæ, ſunt qui-
E dam lapides pretioſi, qoi ex rore cæli in conchis generantur: vnde virtutes ſignant quæ ſunt pretioſiſſimæ, quia vitam æternam acquirunt: & ex Diuinæ miſericordiæ rore humanis mentibus infunduntur, vnde Auguſtinus. Virtus eſt bona qualitas mentis qua recte viuitur, quia nemo male vtitur, quam Deus ſolus in homine operatur. *Habens*, hic oſtendit perverſorum nequitiam, quantum ad ſtudium ſiue officiom quod eſt homines peruertere, prauis doctrinis, praue ſcripturas exponendo, vel male aliter ſuadendo. Et Primo, tangitur deſiderium fraternæ peruerſionis, habens pocolum. Secundo, ſimulatio ſalubris cognitionis. Aureũ, tertio dolus nefariç deceptionis.

Plenum. Dicit igitur, *Habens poculum*, id est errorem doctrinæ ad potandum homines potu mortifero (A) Sumitur autem poculum pro continante non pro contento, hoc maxime in hæreticis locum babet qui prauè exponendo scripturas, dasiderant homines peruertare inebriando potu erroris, *in manu*, id est in potestate, vel ope suæ expositionis vnde dicitur fideli Ecclesiastici 13. Attende tibi à pestifero &c. *aureum*, quia simulant se habere cognitionem diuinorum, quæ cognitio signatur per Aurum vt supra eodem dictum est, cum tamen dicatur Ecclesiastici 33. Non est illi à Deo gratia data: Omni enim sapientia defraudatus est, *plenum*, hia ostenditur dolus nefariæ deceptionis, per errorem doctrinæ & ostenditur doctrina hæreticorum esse horrida, vnde dicitur. (B) *Plenum abominatione*, idest plenum documentis generantibus horrorem rationi siue animæ bene dispositæ. Item ostēditur esse sordida, vnde sequitur, *& immunditia*, quia error hæreticorum immundus est & sordidat homines Ezechiel. 14. Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis. Item ostenditur essa noxia: quia à Deo separat, vnde sequitur, *Fornicationis eius*, idest impietatis, per quam facit hæc mulier secum fornicare homines spiritualiter, hoc est dalectabiliter adhærera hæresibus & peccatis: & sie separat se & alios à Deo. Psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. *& in fronte*, hic deseribit peruersorum nequitiam, quantum ad nomen, hoc autem (C) nomen est reale non vocale, sob figura autem nominis ostenditur malitia impiorum asse publica, loquitur autem quantum ad inuerecundos, vnde dicit Et in fronte eius, Secundo, indurata siue obstinata. Nomen sctiptum. Tertio, malitia, Babylon. Quarto, magna. Quinto corruptiua: quia alios corrumpit exemplo & documento. Pestis autem documenti & exempli, qua alios peruertant, ipsa est noxia, quia separat à Deo, quod notatut nomine fornicationis, vnda dicit mater fornicationum, Item horrida siue fœtida, vnde sequitur Abominationum terræ. Dicit igitur. *Et in fronte eius*, per hoc notatur euidentia peccati, quod multi peruorsi non verentur infamiam nec scandalum. Ieremiæ 3. Frons mulieris meretricis &c. *Nomen*, erat, *scriptum* per hoc signatur obstina- (D) tio malitiæ sicut & sctiptio signat stabilitatem sanctitatis io bonis, supra 3. Et scribam super eum nomen Dei mei &c. *Mysterium*, id est, signatum. Nota igitur quod vidit beatus Ioannes in visione mulierem dispositā vt supra dixi. Vidit etiam in fronte eius noman quoddam sctiptum, scilieet illud quod sequitur Babylon &c. quo nomina signatur nequitia impiorum, Et ideo dicit, Mysterium. Quod autem sit illud nomen subditur, *Babylon*, idest multitudo peruersorum confusa & inuoluta in vitiis. Confusio aotem vitiorum mulriplicitatem eorundem signat. Ezec. 16. Multiplicasti fornicationē tuam &c. *magna*, propter magnitudinem peccatorum. Iofra 18. Cecidit Babylon magna, *mater fornicationum*, id est causa peccatorum & errorum, quibus alii fornicantur spiritualiter hoc est recedant à Dao. Supra 14. A vino forni- (E) eationis suæ potsuit omnes geutes. *& abominationum*, idest peccatorum abominabilium, quia fœtorem faciunt in anima & horrorem generant. *terra*, idest qui sunt in terra, & in amatoribus terræ. Dicitur etiam peccatum Abominatio, quæ Deo est abominabila & exosum. Prouerb. 15. Abominabilis est Deo vita impii. Nota quod est idem secundum rem Fornicatio & Abominatio, sed differunt respectu, quia Fornicatio dicitur inquantum à Deo separat, Abominatio inquantum horrorem generat vel generare debet. Nota quod illud nomen quod vi-

A dit in visione, signat nequitiam publicam quasi nominatam, non quod sit illud nomen impus secundum vocem, *& vidi*, quinta particula est, in qua describitur iniquorum peruersitas, quantum ad ebrietatem quia inebriant se sanguine Martyrum, vnde dicit *& vidi mulierem*, idest multitudinem peruersorum mollem, & emollientem ad malum, *ebriam*, id est satiatam & iocundantem, quia peruersi inebriant se & iocundantur, sicut ebrius, effusione sanguinis fidelium. Gaudent enim præ crudelitate, cum eos mactara possint abunde. *De sanguine*, idest de effusione sanguinis, *sanctorum*, idest iustorum qui aute Christi aduentum fuerunt occisi 3. Rag. 21. Sanguinem innoxium effudit Manasses &c. *& de sanguine martyrum*
B *Iesu*, idest de occisione martyrum occisorum pro Iesu post aduentum Christi. Hebr. 11. Lapidati sunt secti sunt &c. vel Sanctorum, id est Martyrum minorum. Et Martyrum Iesu, id est martyrum maiorum qui maiora passi sunt, & maius testimonium verbo & passioibus Christo Iesu dederunt. Martyr enim interpretatur testis. Et bene dicitur Martyrum Iesu, quia cum ipse sit Iesus, id est saluator hominum per vim suæ passionis, omnino iustum est, vt pro eo mortem fideles patiantur. Posset & hæc ebrietas secundum Glos. aliter intelligi, sic. Vidi mulierem ebriam idest vindicta damnationis repletam. De sanguine, scilicet pro effusione sanguinis sanctorum &c. vt so-
C pra dupliciter expositum est, quasi dicat vidi peccatum mulieris, idest numerositatis impiorum, vidi etiam eam damnatam, pro occisione fidelium, quia sanguis iustorum requiritur ab impiis in pœnam, secundum illud Matth. 23. Vt veniat super vos omnis sanguis iustus &c. *& miratus*, hic ponitur expositio visionis, quæ facta est per angelum Ioanni, admiranti super his quæ viderat: vnde Primò tangitur Ioannis admiratio. Secundo angelica declaratio, Et dixit mihi, vbi primo angelus dissuadet admirationem. Secundo, subiungit expositionis promissionem Ego dicam. Tertio ponit ipsam expositionem, siue declarationem, Bestia quam vidisti, Dicit igitur, *& miratus sum cum viderem illam*, scilicet mulierem sic monstrose dispositam, *abominatione magna*, intelli-
D gens non esse sine causa magna, & magni mysterii, quod sic erat disposita, hic secundum Glos. gerit Ioannes personam eorum, qui cum vident malos in mundo prosperari, mirantur cum audiunt magnitudinem pœnarum quæ eis debetur, & cum tanta pœna sunt digni mirantur quare sic eos exaltari permitta: Deus, sed docentur intelligere, huiusmodi prosperitatem, siue exaltationem datam ad maiorem execationem, & tandem iuste eis inferri æternam damnationem. *& dixit mihi angelus: quare miraris?* quasi dicat. Noli mirari, quia sic disposita est mulier propter mysterium, quod tibi ostendam, & ideo potius vaca doctrinæ meæ, quam admirationi tuæ, vnde patet quod in spirituali, potius debet homo dare operā cælitus percipiendo, vnde sequitur, *Ego dicam* idest ego manifestabo tibi. *Sacramentum*: id est
E significationem. Nota quod sacramentum multipliciter dicitur. Vno modo dicitur pro sacro secreto, secundum quod Natiuitas, Passio Christi & huiusmodi dicuntur sacramenta. Alio modo pro sacramento significante, secundum quod sacramenta Veteris legis dicuntur sacramenta, id est sacramentum significantia. Tertio pro sacramentum significante & efficiente, sicut sacramenta Nouæ legis dicuntur sacramenta. Quarto modo accipitur cōmunius sacramentum scilicet vbi aliud videtur, & aliud intelligitur vt sit idem quod significatio, & sic accipitur similiter, supra 1. Sacramentum septem stellarum, &c.

Mulieris & bestiæ, quæ portat eam, scilicet mulierem *qua*, scilicet bestia, *habet septem capita & decem cornua*, hoc totum viderat supra eodem. Omnia enim quæ viderat ad hæc duo retorquentur: scilicet ad mulierem, quæ signat numerositatem impiorum; & ad bestiam super quam mulier sedet, quæ bestia signat diabolum. Aquæ enim de quibus subiungitur, ad mulierem referuntur: quia dominatur super eas. Quid autem prædicta in speciali significent, aperit Deus angelis, maxime autem quantum ad bestiam, & ea erant in bestia, vnde subditur ipsa expositio Bestia quam vidisti &c. Sic autem proceditur: Primo, exponitur quid sit Bestia. Secundo, quid bestię capita, Septem capita. Tertio, quid cornua, Et decem cornua. Quarto, quid aquæ super quas mulier sedet, Et dicit mihi; Aquæ. Quinto, reddit ad loquendum responsum de cornibus Bestiæ, Et decem cornua quæ vidisti. Sexto, quid sit mulier. Et mulier. Circa primum exponens de bestia, quæ designat diabolum loquitur de eo quantum ad quadruplicem statum. Primo pro statu ante tempus gratiæ. Secundo, pro statu temporis gratiæ Et non est. Tertio pro statu ante iudicium maxime pro tempore antichristi, Et ascensura est. Quarto pro tempore iudicii, Et in interitum &c. vbi Primo ostendit damnationem diabolicam, Secundo damnationis sequelam, Et mirabuntur. Tertio excitat ad cautelam, Et hic est sensus Dicit igitur, *bestia quam vidisti*, supra eodem, hic est diabolus bestialis & crudelis. *Fuit*, scilicet in magna potestate, ante aduentum Christi, tunc enim multum dominabitur, Hebræo. 2. Quæ habebat mortis imperium, *& non est*: in illo dominio potestatis post aduentum Christi, quia sicut dicit Glos. Nato Christo, ius perdidit, scilicet per passionem Christi incarnati, Ieremiæ 50. Quomodo confractus est & contritus est malleus vniuersæ terræ: vel fuit, in statu ante lapsum propter nobilitatem naturæ in qua conditus est. Ezech. 28. Tu signaculum similitudinis &c. Et non est, post peccatum, secundum esse gratuitum Iob. 18. Habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est. Sed secundum Glosam obiicitur, quia ante aduentum Christi diabolus factus erat nihil. Ezech. 28. Nihil factus es & non eris in perpetuum, quomodo ergo dicitur fuisse tunc: Item tempore gratiæ habet adhuc potestatem magnam super mundum, quomodo ergo dicitur nunc non esse, quantum ad potestatem? Respondetur. Ad primum, quod diabolus ante aduentum dicitur fuisse, propter magnitudinem potentiæ in dominando malis, non erat tamen quantum ad esse gratiæ, & sic obiicitur. Nota ergo quòd de diabolo est loqui dupliciter. Aut quantum ad esse primum, & sic nunquam desinit esse cum sit immortalis; aut quantum ad esse secundarium: & hoc tripliciter, vel quantum ad supereminentiam naturæ in qua fuit conditus scilicet quantum ad illam claritatem naturalium quam amisit, quantum ad hanc potast fuisse ante lapsum, non post. Aut quantum ad status gratiæ, & sic à tempore peccati sui factus est nihil & non erit in perpetuum, sicut dicitur Ezech. 26 de hoc non fit hic sermo. Aut quantum ad magnitudinem potentiæ, & sic dicitur fuisse ante Christi aduentum non post: quia maximum dominium habuit super homines antè longe magis quàm post. Ad aliud dicendum secundum Glosam, quod non dicitur nunc non esse quia nullam potestatem habeat super aliquos, sed quia multum debilitata est eius potestas per passionem Christi; & quia omnes si volunt possunt eius manus euadere & saluare ante autem aduentum Christi nullus saluari, & fere totus mundus erat in peccatis, vnde instante passionis tempore, di-

A xit: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras, *& ascensura est*, idest ascender, id est eleuabit se bestia hæc, id est diabolus ante finem mundi, tempore antichristi, in magnam potestatem. Ascensura inquam est, *de abysso*, idest de peccatoribus profundis & tenebrulis in vitiis. Nunc enim latet in multis impiis, sed tunc aperte sæuiet in fideles, vel, de Abysso, id est per abyssum, id est per eos qui profundi sunt in peccatis: quia per tales sicut vult Glos. eleuabit se in maiorem nequitiam quod erit tempore antichristi. quando habebit diabolus potestatem magnam. Infra 20. Et post hæc oportet illum solui modico tempore. *& in interitum ibit*, idest in damnationem æternam, in die iudicii, quando detrudetur in æternum
B supplicium. Gregorius in Gregoriano. Omnibus electis ad hoc spectaculum deductis, hostis antiquus cum reprobis omnibus, æternis gehennæ incendiie mancipabitur, cum à Deo dicetur: Discedite à me maledicti in ignem æternum, vel Ibit in interitum post mortem antichristi, quantum ad amissionem potestatis, vnde Glos. Mortuo antichristo non habebit tentandi locum. *& mirabuntur inhabitantes terram*: id est homines qui dum viuunt, terræ infixi sunt per amorem. *Quorum non sunt nomina scripta in libro vitæ à constitutione mundi*, inclusiue, idest qui sunt ex diuina acceptione prędestinati ad vitam ab æterno, de hoc magis est supra cap. 3. Mirabuntur de magnitudine pœnæ diaboli, qui prius magnam potestatem
C habuerat, & post iam periit morte æterna, vel. Mirabuntur videntes bestiam, idest mali mirabuntur potestatem diaboli & suam, ita annulatam post mortem antichristi, & super hoc dolebunt quia adhuc vellent dominari iustis sub militia diaboli, & ille sensus videtur principalior. Glos. cum viderit, &c. Sed si quis dubitabit, quomodo videbunt bestiam, quæ non erit licet ante esset? Respondetur. Si de damnatis primo modo intelligatur, non dicitur diabolus non esse post iudicium, quia prorsus desinat esse, sed quia mortuus est morte æterna: quia propter magnitudinem pœnæ dicitur omnis damnatus, siue diabolus siue alius perire, siue quasi non esse. Si autem secundo modo intelligitur, scilicet pro statu post mortem antichristi
D ante iudicium, dicitur diabolus non esse tunc: non per sui annullationem, sed per potestatis amissionem & est sensus Videntes bestiam quæ erat & non est, idest videntes bestiam quæ prius magnam potestatem habebat, illam potestatem antichristo mortuo perdidisse, hoc autem cognoscere poterunt quia tunc mali non ita vt prius florebunt, *& hic est*: quasi dicat ita diabolus deiicietur, Et hic id est in consideratione huius deiectionis. *Est sensus, qui habet sapientiam*, id est profunditatem sapientiæ: quasi dicat, consideratio huius deiectionis dat materiam magni & profundi, vt scilicet homines sibi ab amore terrenę prosperitatis caueant ab actione peruersitatis, ne similiter deiiciantur, totum amittendo & pœnam
E æternam sustinendo. Glos. Respectu &c. vel aliter, hic, idest in decoratione huius deiectionis. Est sensus necessarius actu operans & prouidens ac vigilans illi. Qui habet sapientiam, in habitu, quasi dicat, considerata deiectione diaboli, qui hic prædicitur necessarius esse cuilibet ad cauendum, felices, qui faciunt &c. *septem* hic ponitur expositio, quam ad septem capita adiungimus, aut de bestia præmissa, quæ conformitatem habet cum impiis in malitia. Primo ergo agitur de septem capitibus, Secundo replicatur de bestia conformi capitibus, Et bestia. Dicit ergo, *Septem capita*, de quibus supra exponitur, *septem montes sunt*, quasi dicat, septem capita illa designant septem montes id est vniuersos reges, siue potentes,

qui dicuntur montes, per altitudinem superbiæ: dicuntur autem capita per influentiam malitiæ: quia per hos diabolus influit in membra alia sensum & motum. *Super quos*, scilicet montes, id est superbos reges & potentes, *mulier*: idest congregatio, siue multitudo hominum peruersorum, qui alios ad malum emolliunt, *sedet*: id est dominatur & regnat, quia peruersi, sicut sunt heretici & huiusmodi habent iniquos potentes, quasi sub nutu suæ voluntatis, & per eos alios peruertunt, sicut fiet tempore antichristi: vel. Sedet, id est quasi fundata & stabilita quiescit multitudo impiorum, quia principibus innituntur alii mali & per eos se fulciunt: vniuersi vero potentes distinguuntur, secundum septem tempora. Primum tempus fuit ab Adam vsque ad Noe. Secundum à Noe vsque ad Abraham. Tertium ab Abrahan vsque ad Moysen. Quartum à Moyse vsque ad transmigrationem Babylonis; Quintum in transmigratione Babylonis, vsque ad Christum. Sextum tempus gratiæ à Christo vsque ad antichristum. Septimum sub antichristo. Septem ergo siue capita, siue vniuersi potentes, distincti secundum septem tempora, vnde sequitur: & hæc. *septem capita*. siue montes, *septem reges sunt*, quasi dicat, septem capita siue montes, signant septem reges, id est vniuersos malos potentes, qui dicuntur Reges; quia præsident aliis & regunt eos in malitia. Quoniam autem sunt distincti secundum diuersa tempora, ideo recte sequitur, *quinque*, scilicet Reges, idest potentes quinque temporum, *ceciderunt*, hoc dicit quantum ad quinque tempora quæ transierunt scilicet vsque ad tempus gratiæ, ex quo patet iam quod omnia transeunt. Ecclesiastes 3. Et suis spaciis transierunt vniuersa. *Vnus est*, cœtus malorum potentum sub sexto tempore gratiæ, qui impugnant cum possunt ecclesiam, *& alius*, scilicet antichristus, qui septimo tempore regnabit. *Nondum venit*, quia tempore beati Ioannis nondum venerat antichristus, *& cum venerit*, scilicet antichristus, de quo iam dixerat quod nondum venit, *Oportet*, propter diuinam voluntatem, qui illos diea breuiabit, cui non pot. resistit Roman. 9. Voluntati eius quis resistit? *breue tempus manere*. id est breui tempore regnare, scilicet tribus annis & dimidio. Matth. 24. Nisi breuiati fuissent &c. de hoc breui tempore supra 11. Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. Quia vero diabolus est omnibus conformis in malitia & tamen omnes excedit in malitia, ideo subditur, *& bestia*, scilicet diabolus in se bestialis, & bestiales faciens, *quæ erat*, id est videbatur esse aliquid magnum propter magnam potestatem ante Christi aduentum *& non est*, scilicet in illa potestate post passionem Christi. *&* Idest etiam. *Ipsa octaua est*, idest omnes alios in malitia transcendit, sicut numerus maior transcendit minorem quasi dicat. Cum potentes mali, sint in malitia peruersi, diabolus connumeratur cum eis in malitia, ita tamen quod eos transcendit vel superat in nequitia, iuxta illud Iob. 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. *Et de septem est*, conformitate culpæ & pœnæ in genere, Dicitur ergo bestia, scilicet diabolus Octaua supra præmissos reges siue potentes propter excessum in malitia & pœna ei debita. Dicitur autem esse de septem propter conformitatem in malitia & pœna in genere sicut vult Glos. *& in interitum vadit*, idest in pœnam æternam, quæ est interitus perpetuus, detrudetur enim diabolus in infernum in iudicio cum reprobis, Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, &c. *& decem cornua*, hic exponit quæ sint decem cornua, & multa docet de ipsis. Primo ergo

A exponit quæ sint decem Cornua. Secundo ostendit eorum potestatem Tertio, eorundem peruersitatem in vnum consilium. Quarto, ipsorum deiectionem, Et agnos vincet. Dicit igitur. *& decem cornua quæ vidisti*, supra eodem. *Decem reges sunt*. Isti sunt decem reges de quibus Daniel 7. Porro decem cornua ipsius regni, decem reges erunt. Regnum enim Romanum diuidet, in decem regna ante finem mundi, & erunt subiecta antichristo. Primo enim interficiet antichristus tres, ex illis regibus Regem scilicet Aphricæ, Ægypti, & Æthiopiæ, & tunc alii septem antichristo victori colla submittent, *qui regnum non dum acceperunt*, quia nondum venerunt. Nota quod isti Reges cornua dicuntur, ad significandum bestialem eorum imperium contra fideles, quia per eos
B impugnabit fideles antichristus, sicut sequens litera innuit. Bestiæ enim habentes cornua, cornibus impetunt. Item numerus congruit eorum malitiæ, quia legem decalogi impugnabunt, *& potestatem*, hic agitur de eorum potestate, & Primo tangitur potestas, Secundo abusus, Tanquam reges. Tertio breuitas, Vna hora. Quarto gradus, Post bestiam, qui nondum regnum acceperunt, sed accipient, & ea abutentur per malitiam, & hoc est. *Sed accipient potestatem*, scilicet regiam, quando scilicet Romanum regnum in decem regna diuidetur. *Tanquam Reges*. quasi dicat non erunt veri & boni reges, qui mala dissipare solent. Prouerbiorum 19. Rex qui sedet in solio &c. sed erunt tyranni, per tyrannidem alios opprimentes:
C vnde dicit. Tanquam reges, de talibus dicitur Ecclesiastici 10. Rex insipiens perdet populum suum, *vna hora*, & modico tempore scilicet tribus annis & dimidio quibus cum suo capite antichristo regnabunt Et dicit Vna hora est ad significandum temporis breuitatem. Deinde ostendit gradus potestatis, quia eorum potestas erit sub potestate tempore antichristi, vnde sequitur, *post bestiam*, id est post antichristum siue post diabolum dominantem in antichristo. Et dicit Post, non ordine temporis, sed ordine siue gradu potestatis, quia potestas antichristi, per quem dominabitur diabolus maior erit potestate ipsorum: & ipsi erunt antichristo subiecti, vnde Daniel. 7. Alius consurget post eos, & ipse potentior erit prio-
D ribus, vel. Post bestiam, id est sequentes diabolum regnantem in antichristo & seruientes eidem. *Hi vnum*, hic ostendit eorum peruersitatem, & Primo comparationem ad diabolum cui omnia attribuent, Et potestatem. Secundo per comparationem ad Christum quem impugnabunt, Hi cum Agno. Dicit igitur, *Hi*, scilicet reges prædicti, *vnum consilium* idest vnam voluntatem, vnum studium, *habent*, idest habebunt, loquitur enim pro illo tempore. Vnum inquam consilium ad impugnandum fidem Christi, & exaltandum nomen antichristi, sicut dicitur in Psal. Dominus consilia Gentium dissipat, &c. *tradent bestiæ*, idest diabolo regnanti in antichristo, *virtutem*, idest potentiam nocendi fidelibus, & operan-
E di magna, *& potestatem suam*, idest dominationem quam super alios habebunt. Virtus ergo respicit operationem. Potestas dominationē, quasi dicat, diabolo præsidente in antichristo attribuent omnia: attribuendo enim antichristo. cui obedient: attribuēt diabolo, cum tamen dicatur Roman. 13. Non est enim potestas, nisi à Deo, *hi cum agno*, idest Christo innocenti pro & pro nobis immolato pugnabunt fidem Christi blasphemiis impugnando & fideles persequendo, vt fides eius extinguatur, & eius cultores peruertantur. Daniel 7. sermones contra excelsum loquitur, & sancta altissimi conteret, *& agnus*, hic ostendit illorum cornuum siue regum deiectionem, quæ fiet per

Christum

Christum & suos fideles, vnde Primo ostenduntur deiiciendi à Christo. Secundo à familia Christi, Et qui cum illo. Contra primum Primo prædicitur Christi victoria. Secundo ostenditur victoris potentia, Quoniam Dominus. Dicit igitur, *& agnus vincet illos*, dando suis fidelibus constantiam, per quam vincant hostes fidei, & damnando tandem eosdem. Sed quare non dicitur Leo vincet, cum Leo potius dicat potentiam ad vincendum? Respondetur vt sic notetur cum victoria modus vincendi, scilicet per patientiam & sustinentiam aduersorum quæ erit in fidelibus per virtutem exempli ipsius agni, qui omnia patienter sustinuit & quasi agnus coram tondente obmutuit, sic erit in eius membris, *quoniam*, quasi dicat, & poterit eos vincere, *Quoniam Dominus dominorum est & rex regum*, ostenditur ergo habere dominationem super omnes dominantes, tum in generali tum in speciali, & per hoc patet quòd non est aliquis qui possit ei resistere, cum sit Deus & Dominus omnium. Infra 19. Et habet in vestimento &c. *Et qui cum illo sunt*, per adhærentiam amoris, & conformitatem vnitionis. Ipsi, dico, vocati per iustificationem. Tunc enim vocat efficaciter, cum iustificat, vel per prædicationem. Et electi per prædestinationem & fideles per fidei perfectionem, ad quam tria requiruntur, scilicet credulitas cordis, confessio oris. Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Item exercitium operis. Iacob. 2. fides sine operibus mortua est. Tales, inquam, vincent illos reges, per fidei constantiam, & aduersorum tolerantiam. Agnus ergo vincet illos, sicut victor principalis, iusti sicut victores secundarii. Agnus vincet illos, suos milites roborando: iusti vero eius gratiæ cooperando per industriam liberi arbitrii: & ideo sublimabuntur cum ipso Christo. supra 3. Qui vincit, dabo ei sedere mecum &c. *& dixit mihi*, scilicet angelus, *Aqua quas vidisti*, aliqui lib. habent Aquas quas vidisti, & sic ordina Aquæ quas vidisti, *vbi*, id est super quas, *meretrix sedet*, tangit illud quod dictum est supra eodem, Ostendam tibi damnationem &c. *Populi sunt*. Populi, quo ad eos qui habent legem, vt Iudæi. Gentes, quo ad eos qui sunt diuersorum idiomatum in gentibus, vt sit Endiadis, *gentes & lingua*, id est Gentes diuersarum linguarum, vel Populi, quos distinguunt diuersæ ciuitates: *gentes*, quas distinguunt diuersæ sectæ. Et linguæ, id est multitudines hominum, quos distinguunt diuersę linguæ quasi dicat, Aquę illę signant malos homines, ex omni hominum diuersitate collectos. Aquæ enim labilis naturę sunt & fluidæ, similiter mali per diuersa fluunt vitia & decurrunt paulatim ad inferos. Super malos dicitur sedere meretrix, quia multitudo hominum magis peruersorum, quasi dominatur super alios malos & pertrahit eos ad multiplicia mala, vnde antichristus qui nondum apparuit, iam regnat super malos præsentes; quia omnes mali membra sunt antichristi, secundum beatum Gregorium etiam antequam antichristus appareat, multitudo autem peruersorum alios peruertentium dicitur Meretrix; quia fornicantur cum dæmonibus adorando idola, vel sequendo alios errores, vel adhærendo aliis peccatis & quia alios ad se quasi meretrix attrahunt, faciendo eos sibi per consectationem errorum vel aliorum peccatorum delectabiliter adhęrere, & per hoc eos separant à vero sponso, vt dictum est supra, *& decem cornua*, hic iterum redit ad exequendum de cornibus bestiæ, & ostendit quod non debemus conformari premissę meretrici, quam hic fornicariam vocat, id est societati siue multitudini peruersorum

A alios peruertentium: quia illi qui eidem adhærent tandem dolebunt. Specialiter autem ostendit hic, hoc de cornibus, id est regibus pręmissis, & ipsa, fornicaria, propter suam nequitiam damnabitur: cuius damnationis erunt participes, qui in culpa fuerunt conformes. Primo ergo ostendit odium cornuum ad fornicariam. Secundo ostendit eam per ipsos esse damnandam, Et desolatam. Tertio ostendit circa hoc permissionem diuinam, Deus enim. Damnatione autem fornicariæ quæ erit ex confœderatione & conformitate sui ad potentes in malo, ostendit Primo, quantum ad pœnam damni. Secundo, quantum ad pœnam sensus, Et carnes eius. Pœna autem damni erit; quia omni bono euacuabi-
B tur. Hoc autem damnum siue euacuatio describitur, inquantum molestat humanum affectum, cum dicitur. Et desolatam. Item inquantum priuat bonum dilectum, siue optatum, Et nudam. Circa pœnam sensus notatur quod potentes per hoc quod innuuntur hic nomine Fornicatrix erunt eia causa damnationis: & iterum gaudebunt de malis siue afflictionibus eorum. Primo ergo ostendit eorum gaudium de malo siue afflictione fornicariæ. Secundo ostendit eos futuros eidem causam gehennæ, Et ipsam. Dicit igitur, *& cornua decem*, hoc est præmissi decem reges, in quibus etiam alii praui potentes intelliguntur, *Qua vidisti in bestia*, su-
C pra eodem, quia bestia, hoc est diabolus per hos impugnat fideles & fidem catholicam, *hi*, scilicet reges & potentes. Quod autem dicitur. Hi, refertur ad illud quod intelligitur & signatur per cornua, *odient*, id est odio habebunt, *fornicariam*, id est multitudinem hominum magis peruersorum, qui eos stimulauerunt ad malum, sicut sunt hęretici & alii huiusmodi, & sicut erunt pseudoapostoli antichristi. Talium multitudo dicitur hic Fornicaria, & supra Meretrix, quia verbo & exemplo facit homines fornicari, à Deo vero sponso per errores & alia peccata. Hanc fornicariam id est pseudoapostolos antichristi & alios hominum peruersores, habebunt odio reges & alii potentes post mortem antichristi quando cognoscent se per eos fuisse dece-
D ptos videntes antichristum viliter mortuum & deiectum, ipsa etiam Fornicatrix; quia decepit eos damnabitur: cuius damnationis concausa erunt ipsi, quia iuuerunt eam in malis, vnde sequitur, *& desolatam facient eam*, id est facient eam esse sine consolatione omnis boni in inferno, vbi omnis consolatio quę fuerat cessat, & alia mala recompensantur, per hoc quod fuerunt fornicariæ causa malorum adiuuando per vim potestatis suæ ad nequitiam, *& nudam*, omni bono quod antè habuerat vel dilexit ante. Omni enim bono, quod cedat in complacentiam, nudi erunt damnati in inferno. Ezechiel. 23. dimittent te nudam & ignominia plenam, *& carnes eius manducabunt*, id est delectabuntur in eius afflictionibus, siue præsentibus siue gehennalibus. Et est modus loquendi. Manducare enim dici-
E tur carnes alterius, qui ita delectatur in eius pœna ac si cum sapore & desiderio comederet carnes ipsius. Sed si potentes habent odio peruersitatem hominum alios peruertentium, videtur quod pœniteant quomodo ergo gaudent de alieno malo: Respond. dicendum quod cognoscant peruersitatem talium, non tamen vere & sufficienter pœnitebunt multi ex potentibus, sicut sequitur, Deus enim dedit in corda ipsorum, Contingit enim videre deceptionem suam sine pœnitentia sufficienti sicut Iudas vidit se male fecisse, sed non vere & sufficienter pœnituit: licet aliqua pœnitentia duceretur, vnde Matth. 27.

Tuoc videns Indas, &c. Tandem autem per parti- A cipationem, & promotionem in peccatis, erunt fornicariæ caosa ignis æterni: vnde sequitur, *& ipsam igne aterno concremabunt*, id est causa erunt vt perfecte crementur, & ita patet quàm malum est adhærere impiis, quia adhærentes aliis, faciunt alios damnari, & similiter econtrario, & vtrique inuoluuntur. Isaiæ 33. Spinæ congregatæ igni comburentur. Quod autem potentes sint adiutores & promotores aliorum in peccatis, prius tamen excitari ab eis hoc fiet permittente Deo. Vnde sequitur. *Deus enim* ita dico quod concremabunt eam igni, per hoc quòd inuabit ad vitia, *Deus enim dedit in corda*, id est in libero arbitrio, vel voluntates, *eorum*, scilicet regum & potentum, Dedit inquam per iustam per- B missionem, cum potentes essent in feruore malitiæ. *Vt faciant quod placitum est illi*, scilicet fornicariæ. Potentes enim tempore antichristi obedient fornicariæ scilicet pseudoapostolis antichristi, & consimilibus in persequendo violenter fideles, & hoc erit permissione diuina ad bonom electorum. Dedit etiam Deus. *Vt dent regnum suum*, id est dominationem suam attribuant diabolo operanti in antichristo; & se ab eo regi permittant, vel aliter. Dedit in corda eorum, hoc non mutatur, Vt faciant quod placitum est illi, scilicet bestiæ, hoc est diabolo, vnde quasi exponendo in speciali subditur, Vt dent regnom suum bestiæ, id est vt dominationem suam diabolo, qui erunt in antichristo attribuant C vt dictum est, & ei seruiant, Roman. s. Tradidit eos in reprobum sensum, &c. *Donec consumentur*, id est impleantur, *verba Dei*, quæ dixit per prophetas de præmiatione bonorum, & damnatione malorum. Quasi dicat, Potentes praui vsque ad diem iudicii permittente Deo seruient diabolo, Iob. 21. In diem perditionis seruatur malus. Sed quid est quod dicitur Deos enim dedit &c.? Quia secundum hoc Deus videtur esse causa, quod homines sint mali. Respondetur quædam dicuntur de Deo positiue, vt creare iustificare, quædam negatiue, vt cum dicitur indurare vel interponere, inducere, hoc enim dicitur noo quia ipse immittat duritiam vel faciat tentationi succumbere, sed quia non emollit, & in tentatione constantiam non triboit, & sic D homo succumbit. Similiter dicitur dare in corda prauorum vt male faciant, id est permittet hoc cadere in corda ipsorum, vnde negatiue non positiue accipitur. Dum enim non tenet corda hominom, sine freno currunt ad mala, *& mulier*, quia de muliere oondum exposuerat, ideo nunc exponitur, & quia hoc facilius per se potest intelligi, ideo forsan vltimo exponitur. Dicit igitur, *& mulier quam vidisti*, supra eodem, *est ciuitas*, id est collectio siue oumerositas peruersorum conformium in malo, quod notatur per vnitatem ciuium in ciuitate, *magna*, propter numerositatis eorum multiplicitatem, ex vitiorum magnitudine. Multitudo peruersorum dicitur. Mulier propterea quia E ad malom emollit. Ciuitas, quia multos colligit, Magna, quia quasi numerom excedit, vel quia enormiter offendit. Merettrix, quia homines à Deo disiungit. Babylon, quia se in vitiis confundit, siue inuoluit. *Qua habet regnum*, id est dominium, *super reges terra*, id est super potentes diligentes terram. Societas enim impiorum, qui plus quàm alii sunt studiosi ad malum, quæ dicitur hæc Mulier & Meretrix & ciuitas magna, trahit potentes ad nutum suæ voluntatis; sicut videmus quòd hæretici multos principes trahunt, & hoc maxime erit tempore antichristi. Si autem mulier dicatur multitudo

A malorum communiter, tunc mulier dicitur habere regnum, id est dominium super reges terræ: quia vitia quæ sunt in malis communiter dominantur specialiter in multis maioribus & potentioribus: quia potestas dominationis, dat eis soperbiam & audaciam peccandi. Sed obiicitur, quia multi reges & potentes sunt qui dominium tenent, quomodo ergo dicitur, Quæ habet regnum super reges terræ? & videtur loqui sine distinctione? Respondetur per hoc dicitur reges terræ, id est diligentes terram, vnde non loquitur de omnibus potentibus cum multi sint boni, sed de prauis.

B

CAP. XVIII.

ET post hæc vidi alium angelum descendentem de cęlo habentem potestatem magnam & terra illuminata est à gloria eius. Et exclamauit in fortitudine dicens, Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundę, & odibilis; quia de vino irę fornicationis eius biberunt omnes gentes & C reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute deliciarũ eius diuites facti sunt. Et audiui aliam vocem de cælo dicentem, Exite de illa populus meus, vt ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Dominus iniquitatum eius. Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis, & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. Quantũ glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum; & luctum, quia in corde D suo dicit. Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur: quia fortis est Deus, qui iudicabit illam. Et flebunt, & plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, & in deliciis vixerunt, cùm viderint fumum incendii eius: longe stantes, propter timorem tormentorum eius, dicentes: Væ væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis quoniam vna hora venit iudicium tuum: Et negotiatores terræ flebunt, & lu- E gebunt super illam: quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, & argenti, & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi & purpuræ, & serici, & cocci, & omne lignum thyinum: & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso, & æramento, & ferro, & marmore & cinnamomum, & amomum, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei; & similæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum

& animarum hominum. Er poma desiderii animæ tuæ discesserunt à te, & omnia pinguia & præclara perierunt à te & amplius illa iam non inuenient, mercatores horum, qui diuites facti sunt, ab ea longe stabunt, propter timorem tormentorum eius, flentes, ac lugentes, & dicenres: Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso, & purpura, & cocco & deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis, quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ: & omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, & nautæ, & qui in mari operantur, longe steterunt, & clamauerunt videntes locum incendii eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ; Et miserunt puluerem super capita sua: & clamauerunt flentes, & lugentes, dicentes: Væ væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretiis eius: quoniam vna hora desolata est Exulra super eam cælum & sancti apostoli, & prophetæ: quoniam iudicauir Deus iudicium vestrum de illa. Et sustulit vnus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misir in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur. Et vox citharœdorum, & musicorum, & tibia canentium, & tuba, non audietur in te amplius, & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius & vox molæ non audietur in te amplius, & lux lucernæ non lucebir in te amplius, & vox sponsi & sponsæ non audietur adhuc in te, quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes. Et in ea sanguis propherarum & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.

CAP. XVIII.

ET *post hec vidi*, Hæc est visio sacra, quæ est de damnatione ipsa impiorum quæ fiet in iudicio, & sustioebuntur in inferno. Vnde sicut præcedens visio pertinet ad tempus antichristi; sic ista ad tempus iudicii & supplicii. Vt autem maior fides habeatur introducitur Christus prædicans ipsam damnationem malorum, in tempore carnis suæ adhuc mortalis. Nota Glossam. In hac sexta visione, &c. Hæc vero visio, cootinet tria capitula. Notandum autem quòd mali qui damnabuntur, aut sunt homines, aut dæmones: si homines, de ipsis est loqui, aut in communi, & sic signantur sub nomine Babylonis: aut in speciali, & sic est antichristus, qui signatur nomine Bestiæ. & eius pseudoapostoli, qui dicuntur pseudoprophetæ. Primo argo agitur de damnatione Babylonis, hoc est ecclesia malignantium. Secundo de damnatione Bestiæ & pseudoapostolorum, infra. 19. Et vidi cœlum apertum. Tertio de damnatione diaboli & dæmonum. 20. capite, Et vidi angelum descendentem. Circa primum Primo

A ostendit Babylonis damnationem. Secundo ostendit planctum malorum de eadem, & flebunt & plangent Tertio bonorum exultationem, infra eodem, Exultate super eam cæli. Damnationem Babylonis ostendit Primo, in generali. Secundo, in speciali, Reddite illi. Circa primum, Primo ostendit impiorum damnationem. Secundo damnationis rationem, Et facta est habitatio. Tertio, subiungit fidelium admonitionem, Et audiui aliam vocem. Damnationem Babylonis tangit, secundum quod est prædicta à Christo, vt maior sit rectitudo. Primo ergo describitur ipse Christus prædicans. Secundo ipsa prædicatio damnationis. Christus autem prædicans Primo describitur à gratia redemptionis. Secundo à potestate

B dominationis, Habentem potestatem. Tertio à fructu siue effectu prædicationis; quia sua prædicatione illuminauit mundum, Et terra. Dicit igitur *& post hac*, quasi dicat, ita vidi præmissa. Et post hæc vidi, visu interno, *alium angelum*, id est Christum angelum magni consilii, qui est alius à præmissis angelis, de quibus supra 17. Et venit ad me vnus de septem angelis, qui maior est, eo quod est Dominus omnium prædicatorum, qui per illos signantur & angelorum. Angelus enim Ioanni reuelabat præmissa, sicut & hæc, *descendentem*, per carnis assumptionem ad hominem redimendum de cælo. Glos. de æqualitare patris. Psal. descendet sicut pluuia in

C vellus. Iste descensus non fuit secundum loci mutationem; sed per sui exinanitionem, in assumptione carnis sicut superius dictum fuit. Sed quomodo dicitur descendisse de patris æqualitate, cum non eam amiserit. Respondetur duplici ratione. Vna: quia cum esset prius in æqualitate patris, humiliauit se ad carnis infirmitatem, & factus est minor patre, secundum humanitatem, non tamen amissa æqualitate secundum diuinitatem. Alia; quia cum prius existeret patris æqualitate inuisibilis & occultus, per assumptionem carnis apparuit inter homines visibilis & manifestus. Ad obiectum patet; quia non intelligitur amisisse æqualitatem, *habentem potestatem magnam*, quia dominatur omnibus, & ita poterit complere verbum suæ prædicationis, de damnatione malorum. Daniel.

D 7. Potestas eius potestas æterna, &c, *& terra illuminata est*, id est amatores terrenorum, prius in tenebris existentes, vel. Terra, id est ecclesia, cuius est fructus terræ, *à gloria eius*, id est à prædicatione eius gloriosa, in se & ita mirabilis. Isaiæ 9. Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis, *& clamauit* hic ostenditur ipsa prædicatio damnationis, quæ facta est ex malo zelo Christi: & sicut prædicauit, ita complebitur, vnde Primo ostenditur zeli vehementia in clamore. Secundo prædicationis efficacia, quia non carebit effectu, In fortitudine, Tertio ipsa damnatio prædicata, dicens &c. Dicit igitur. *& clamauit* prædicando. Clamor ostendit zelum Christi ad homines Psal. Zelus domus tuæ comedit me. In fortitudine, quia fortiter complebit damnationem quam comminatus est. Aliqui libri habent In forti voce, & est idem

E sensus, *dicens cecidit, cecidit*, id est cadet, hoc est damnabitur corpore & anima, bis enim dicitur, propter animæ & corporis pœnam vel propter damnationis perfectionem: quia æternaliter, vel propter amissionem gloriæ & supplicium gehennæ. Ieremiæ 17. duplici contritione contere eos. *Babylon*, id est multitudo iniquorum, qui in peccatis confusi sunt & obuoluti, *magna*, propter magnitudinem vitiorum., vel numerositatem ipsorum impiorum, Nota quod licet Dominus sub his verbis non prędicauit damnationem malorum, prædicauit tamen aliis vnde Matth. 7. Omnis arbor qui non facit fructum

A bonum, &c. Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum, &c. Hæc verba angeli quæ vidit in visione beatus Ioannes Descendentem de cælo, signant prædicationem dictam, qua Christus, quem ille angelus designat, comminatus est damnationem impiis, & si non sub eisdem verbis: *& facta est*, hic ostenditur causa damnationis, vnde Glos. Et ideo cadet: quia facta est. Causa autem damnationis, est culpa Babylonis, id est multitudinis impiorum. Primo autem ostenditur eius culpa per comparationem ad dæmones quibus seruit. Secundo per comparationem ad homines quos seducit, Quia de vino. Item culpa secundum quod per eam seruit dæmonibus, describitur Primo, secundum quod est in actu, siue effectu. Secundo quod est in perseuerantia actus. Et custodia. Dicit igitur, *& facta est*, quasi dicat, ita
B cadet Babylon, & hoc ideo, quia. *Facta est*, suo libero arbitrio per peccatum, *habitatio*, locus & mansio, *dæmoniorum*, Isaiæ 13. Habitabunt ibi struthiones. &c. & loquitur de Babylone, *& facta est custodia omnis spiritus immundi*, id est custodiuit se, omni spiritui immundo, siue omnis spiritus immundus custodiuit eam sibi, & hoc fit per obstinationem siue impœnitentiam, & dicitur spiritus immundus specialiter quantum ad suggestionem luxuriæ, *& custodia omnis volucris*, id est omnis dæmonis superbi, superbiam suggerentis Dæmones enim dicuntur volucres propter superbiam quam habent. & suggerunt, & dicitur hoc quantum ad suggestionem superbiæ; sed quia sunt volucres mundæ &
C bonæ, scilicet viri iusti, qui volant vt volucres per contemplationem, recte subditur: *Immunda*, per superbiam. Et si enim specialiter luxuria immunditia sit: tamen omne mortale immunditia est: superbia autem multum inquinat, vnde loquens Augustinus de superbia & vana gloria dicit in 5. lib. de Ciuitate Dei. Tanto est quisque Deo similior, quanto ab hac immunditia mundior *Et odibilis*; quantum ad suggestionem auaritiæ: quia dæmon quilibet, est odibilis Deo. quia per vana temporalia decipit homines, & ipsi homines per amorem mundi odibiles fiunt apud Deum. Iacob. 5. Amicitia huius mundi, inimica est Deo, vel aliter, spiritus malus dicitur Immundus secundum Glos. inquantum suggerit carnis immunditiam: dicitur. Volucris
D inquantum habet & suggerit superbiam, hoc non mutatur. Quod autem sequitur, Et odibilis, potest sumi nominatiue de Babylone & sic incipit ibi pars illa, in qua ostenditur eius culpa per comparationem ad homines, & hoc videtur rectius: quia statim subditur ratio, quare ast Babylon odibilis coram Deo: Quia de vino. Dicit igitur. Et facta est odibilis, idest digna odio apud Deum propter peccata, specialiter autem propter illa quæ sequuntur. Ecclesiastici. 12. Altissimus odio habet peccatores. *quia*, hic agitur da culpa Babylonis, per respectum ad homines, quos seducit, & Primo ostenditur seductio in generali, quantum ad quodcunque mortale peccatum. Secun-
E do, in speciali, quantum ad peccatum cupiditatis. Seductio autem per quodcunque mortale in generali. Primo ostenditur in minoribus. Secundo in maioribus, Et reges. Dicit igitur. *Quia*, quasi dicat, ita cadet & merito: Quia &c. vel aliter continua iuxta modum prætactum Quasi dicat, Facta est Babylon apud Deum odibilis, & hoc ideo, Quia de vino, id est de vanitate, siue delectatione, quæ est in vitiis inebrians & absorbens, amentes faciens homines, *iræ*, idest quod prouocat iram Dei. Vino inquam *fornicationis*, idest peccati quo anima fornicatur spiritualiter. Omne enim peccatum mortale, fornicatio

A est spiritualis qua à Deo receditur, Psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te, *eius*, id est quam fornicationem habet Babylon in se, & ad quam alios verbo documenti vel exemplo facti inducit, *bibunt omnes gentes*, idest gentiliter viuentes, loquitur per similitudinem alicuius qui potat alios malo potu, similiter multitudo hominum, qui magis sunt peruersi, & peruersores aliorum inducunt alios persuasione & exemplo ad vitia, supra. 14. Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ, &c. *& reges*, id est potentes, *terræ*, idest terram amantes, *& cum illa*, scilicet Babylone, *fornicati sunt*, id est eius documentis & exemplis delectabiliter adhæserunt, & per hoc à Deo se magis separauerunt, supra 7. Cum
B qua reges terræ fornicati sunt. *Et mercatores*, qui merces vendunt & emunt, & animas suas diabolo vendunt inhiando lucro temporalium, vnde sequitur, *terræ*, id est inhabitantes terrenis, *diuites facti sunt*, ad literam diuitiis vanis, *de virtute delitiarum eius*, id est de peccatis quæ Babylon reputat habere virtutem & efficaciam ad felicitatem quam in mundo constituit, quæ etiam peccata reputat delitias, & dicit delitiarum eius, quia peruersi docent alios delitias peccatorum, & per multa genera peccatorum quæ delectabilia videntur, fiunt multi diuites, ex hoc patet periculum acquirendi diuitias, quia per peccatum sæpe aggregantur. Ecclesiastici. 11. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Seneca. Facilis est mihi via ad diuitias, quoties pœnituero bonæ mentis *& audiui*, hic subditur fidelium admonitio, ne sint
C Babyloni conformes, ne cum ea damnentur. Primo ergo ponit admonitionem. Secundo subdit motiuam rationem, Et de plagis. Monitio autem est quantum ad duo, scilicet ne fideles male agant. Item ne male agentibus consentiant, Et ne principes. Motionem autem ponit, non ex parte suæ personæ: sed ex parte vocis auditæ vt maior sit auctoritas vnde dicit. *Et audiui aliam vocem*, id est diuinam inspirationem, quæ alia dicitur à præmissa voce Christi meliis comminantis, quia hæc vox est admonitionis ad electos, illa fuit vox comminationis ad reprobos, *de cælo*, idest de sublimitate Diuinæ maiestatis, quæ fidelibus condescendendo admonet ipsos, vel per hanc vocem signatur prædicatio, quæ fideles admonet non conformari malis, hanc vocem audiuit, id
D est intellexit fieri De cælo, id est de ecclesia, id est de prędicatoribus ecclesiæ, qui debent esse lucidi excelsi & solidi in vita, *dicentem: exite de illa*, id est de Babylone hoc est de impiorum multitudine, ô vos fideles, qui estis, *populus meus*, per prędestinationem & adoptionem & obedientiam: quasi dicat, Ne sitis conformes societati malorum male agendo, hoc est enim exire de Babylone spiritualiter Ieramiæ 51. Fugite de medio Babylonis, &c. *& ne participes sitis delictorum eius*, idest peccatorum eius, in quibus delectatur, quasi dicat. Malefacientibus ne prębeatis consensum Roman. 1. Qui talia faciunt &c. *Et de plagis*, hic subdit motiuam rationem. Ra-
E tio hæc est, vt scilicet euitent pœnam si cauerint culpam, & Primo ponit persuasionem ad pœnam vitandam. Secundo ostendit eam vere impiis inferendam, Quoniam peruenerunt, *& de plagis eius*, id est de damnatione Babylonis, quæ plaga multiplici percutietur, *Ne accipiatis*, quasi dicat, Cauete ne sitis participes pœnæ, quam non euadetis, si fueritis socii culpæ. 1. Reg. 15. Discedite ab Amalech, ne forte inuoluam te cum eo. Et vere plagas habebit damnationis. *Quoniam*, explanatum est, vel potest esse causale, si referatur ad illud quod dictum est Exite, &c. *Peruenerunt peccata eius vsque ad*

ad cælum, idest peccata eius venerunt propter sui grauitatem, non solum vsque ad displicentiam, sed etiam vsque ad memoriam Dei habitantis in cœlo per manifestationem ampliorem, quasi dicat, Peccata Babylonis propter sui enormitatem prouocauerunt iram Dei regnantis in cœlo, ita vt eorum memor sit ad puniendum, vnde exponendo subditur, *& recordatus est*: idest recordabitur Deus, à cuius offensa cauendum fuit, *Deus*, qui offensam vindicare poterit actualiter puniendo, qui prius cum prosperari permitteret, videbatur oblitus iniquitatum eius. Oseæ 9. Recordabitur iniquitatis eorum, &c. Et dicit Iniquitatum pluraliter, quia nullum peccatum quod prius purgatum non fuerit remanebit impunitum. Ezechiel. 7. Et imponam tibi omnia scelera tua, vel aliter, merito plagas habebit: Quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cœlum, id est peccata eius aggrauata sunt vsque ad contemptum Dei, per obstinationem, & impœnitentiam, & ideo punienda est, vnde sequitur: Et recordatus est, &c. vt prius, *reddite*, ostensa damnatione in generali, hic ostenditur in speciali, hic enim expressius describitur, quàm supra. Primo autem describitur damnatio secundum quod est inferenda per sanctos iudicantes, Secundo, secundum quod per Dominum retribuentem, Et ideo in vita. Circa primum notatur quod peruersi homines multi, sanctos afflixerunt, in se praue vixerunt. Item multi sic semper manere putauerunt, vnde Primo ostenditur Babylon esse damnanda, pro sua sæuitia. Secundo pro vita, Quantum glorificauit. Tertio, pro confidentia vana, Quia dicit in corda suo. Damnatio autem iuste infertur impiis à sanctis; quia eos afflixerunt. Item illa damnatio erit grauis, & maior quàm fuerit afflictio quam passi sunt iusti ab eis, vnde damnatio inferenda impiis pro persecutionis sæuitia: Primo describitur, quantum ad æquitatem. Secundo quantum ad grauitatem, Et duplicate. Dicit igitur, *reddite*, quasi dicat, Deus memor est iniquitatum Babylonis ad puniendum, & hanc pœnam vult inferri per vos fideles, quos persequuta est, Et ideo, ô iusti, Raddito illi, adiudicando ei pœnam æternam, *sicut & ipsa perdidit vobis*, inferendo persequutionis angustiam, & sic patet æquitas damnationis. Ieremiæ 51. Vltionem accipita de ea, sicut facit facite ei. Loquitur autem ad eos, qui habebunt potestatem iudiciariam in iudicio, *& duplicate*, hic ostendit damnationis grauitatem; quia erit in corpore & anima. Et Primo ostanditur damnationis grauitas aperte. Secundo, metaphorice, In poculo. Dicit igitur, *& duplicate duplicia*, id est duplices pœnas inferte impiis, supra pœnas quas vobis intulerunt. Illi enim afflixerunt vos corpore: vos autem adiudicate eis pœnas corporis & animæ. Quia vero quidam minus persequuti sunt sanctos, & minus peccauerunt, alii vero magis, ideo differenter puniendi sunt, vnde sequitur, *secundum opera eius*, id est pœna illa duplex corporis & animæ, sit grauior vel minus grauis, secundum quod magis vel minus peccauerunt. Infra 20. Iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Deinde ad ostendendum plenius quàm grauiter peccauerint, & quàm grauiter damnari meruerunt, sub metaphora subdit illud, *In poculo*, idest in mensura afflictionis tamen ampliata. Poculum quandoque dicitur scyphus quo datur potus cum mensura, quandoque ipse potus, hic autem videtur iuxta primum modum, scilicet pro mensura afflictionis, *Quo*, idest in quo poculo, *miscuit vobis*, idest propinauit vobis potum multiplicis angustiæ. Per hoc enim quod dicitur Miscuit, vi-

A detur intelligenda multiplicitas pœnæ sanctis inflictæ, & loquitur ad similitudinem hominis, qui potat alios multiplici potu amato, *miscete ei duplum*, neutraliter, idest propinate eis per iudicium vestrum potum pœnæ maioris quàm vobis intulerint, scilicet æternam pro temporali, sicut duplum excedit simplum, licet non sit perfectum simile quia longe plus excedit pœna æterna temporalem, vel. Duplum id est pœnam duplicem, siue pœnam vobis illatam, scilicet in corpore, & anima pro corporum persecutione. Per hoc autem quod dicitur, Miscete. potest intelligi pœna multiplex tam animæ quàm corporis; quia vbi hic mixtio, ibi est adunatio multorum. Quasi dicat. Sicut vos potauit potu afflictio- B nis multiplicis: ita potate eam potu afflictionis multiplicis: ita tamen quod pœna eorum grauior, & in corpore & anima torqueatur. Deindo ostenditur Babylon esse damnanda, pro vita praua quam duxit, vnde sequitur *Quantum glorificauit se*, in honore dignitatum & pompa diuitiarum, homines enim in his duobus se glorificant id est gloriantur apud se, & ab hominibus glorificari quærunt, *& in delitiis fuit*, id est in illecebris corporalium. *Tantum date ei* per iudicium, *tormentum* in corpore, *& luctum*: in anima, quia corpore & anima se glorificauit & oblectauit: vel Tormentum, est pœna principalis, vt cruciatus ignis & huiusmodi. Luctus autem pœna secundaria sequens ex tormento. Lugebunt enim C quia se in tantis tormentis afflictos sentient. Matth. 13. Ibi erit fletus, &c. Vtrum autem sit in inferno fletus corporalis, non est plene certum, sed de mentali est certum, quasi dicat. Quantum se deordinauit & diminuit in glorificando se honoribus & diuitiis, & oblectando delitiis: tantum eam damnandam iudicata. Isaiæ 26 In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit iudicabunt eam. Obiicitur autem contra præmissa. Et primo de hoc quod dicitur, Reddite illi sicut, &c. quia cum impii non intulerint iustis, nisi temporalem, non debent eis iusti reddere nisi temporalem. Item reddere pœnam pro pœna est vindictam accipere sicut etiam innuit Glos. quod non videtur conuenire beatis. Respondetur, D Ad primum dicendum, quod per illam dictionem, Sicut, notatur similitudo in genera, scilicet in afflictione tamen dissimilitudo est in specie, scilicet quia grauior erit afflictio impiorum, quam pœna ab eis illata fidelibus: quasi dicat. Sicut vos affligit Babylon, affligite eam: grauiorem tamen pœnam inferte, vnde sequitur Et duplicate. Ad aliud dicendum, quod accipere vindictam est dupliciter, Aut ex affectu malitiæ, & sic est illicitum. Aut ex zelo iustitiæ: & sic est licitum in eo qui affectum habet nullo modo distortum, & habet auctoritatem certam & plenam, & sic erit in iustis, qui malos iudicabunt, quia non nisi zelo iustitiæ, & affectu iustissimo mouebuntur & diuina auctoritate reddent malis pœnam iudi- E cando eosdem. Secundo obiicitur de hoc quod dicitur: Duplicate duplicia, quia secundum hoc pœna videtur excedere culpam cum tamen Deus semper puniat citra condignum. Similiter potest obiici de eo quod sequitur. In poculo quo, &c. Respondetur: In culpa persecutionis iustorum est quatuor consideranda, scilicet ipsum actum persequutionis, qui transit. Item afflictionem in persequutione inflictam. Item delectationem in persequendo habitam, quia delectantur impii cum iustos affligunt. Item ipsam offensam siue iniuriam in Deum & sanctos per præmissa commissam: quia magna valde offensa & iniuria ac contemptus est Deum persequi in suis electis. Magna iniuria est contra Deum

in quolibet mortali. Quantum ergo ad tria prima A pœna duplicatur supra culpam, & eam excedit, actus enim transit, pœna semper manet in inferno. Item afflictio inflicta minus grauis est quam damnatio, & illata est in solo corpore, damnatio autem longe maior est quam afflictio iustorum in via. Tum intensiue; quia acerbior. Tum extensiue, quia in anima & corpore. Rursus delectatio, non sic intensa nec diuturna fuit sicut erit pœna gehennæ. Tum principaliter quantum ad secundum istorum trium loquitur litera Duplicate &c. vt patet ex Glos. Quantum ad vltimum patet, culpa excedit pœnam. Pro iniuria enim tanta commissa in regem summum, & etiam pro qualibet culpa mortali, non tanta pœna in inferno infligitur à Deo, quantum impii meruerunt; B quia semper propter infinitam misericordiam, punit citra condignum, per hoc patet responsio ad obiecta. Tertio obiicitur de hoc quod dicitur, Quantum glorificauit se &c. quia secundum hoc eum glorificatio & delectatio fuerit temporalis tormentum debet esse temporale. Item secundum hoc non debet magis intensa esse gehennalis afflictio, quàm fuerit peccati delectatio. Item propter hoc quod dicit, Tantum & quantum, videtur puniri per æqualitatem ad meritum culpę, vel citra condignum. Item videtur contrarietas, supra enim dictum est, Duplicate, & miscete Duplum, hic autem dicitur Tantum & Quantum. Respondetur. Ad primum dicendum, quòd in mortali peccato, in quo quis decedit, est quatuor attendere, scilicet Actum malum exteriorem. Item C iniuriam siue offensam per præmissa contra Deum commissam. Item finalem impœnitentiam, quæ facit quod peccatum deinceps & indelebile in perpetuum. Quantum ad primum & secundum, plus cruciabitur peccator, quàm sa in peccatis glorificauit vel oblectauit, quia pœna non transit, sicut actus transiit vel delectatio. Item pœna erit acerbior, quàm delectatio. Quantum autem ad tertium, tantum cruciabitur, faciendo comparationem in genere non in specie quàm se glorificauit & oblectauit: quia secundum quantitatem iniuriæ vel offensæ erit quantitas tormentorum comparando in genera, id est, si multum offendit multum cruciabitur, si minus; minus: & sic recipitur quod dicitur, Quantum glorificauit &c. vnde sic potest intelligi, vt supra tactum est in D exponendo, quasi dicat, Quantum ostendit vel peccauit in glorificando & delectando se, tantum, &c. Quantum autem ad quartum, Respondet pœna culpæ in inferno secundum durationem, quia sicut macula offensæ semper manebit in anima, sic pœna est perpetua, sed de hoc non agitur hic, per hoc patet ad duo primo obiecta. Ad aliud similiter iam patet, quia Tantum & Quantum, non dicunt æqualitatem in speciali, sed proportionem in generali, id est, si multum ostendit, multum puniatur: si minus: minus. Ad vltimum dicendum quod non est contrarietas: quia secundum diuersa quæ sunt in peccato fit sermo supra & hic. In peccato enim mortali, in quo quis E decedit, sunt quatuor quæ prius dicta, & super hæc, est specialiter in peccato persequutionis iustorum, quiddam speciale scilicet afflictio iustis inflicta. Cum ergo supra dicitur, duplicate &c. hoc dicitur specialiter respectu afflictionis iusto illatæ, quam excedit, cruciatus damnationis persequutorum, sicut supra dictum est. Cum autem dicitur hic Quantum, &c. hoc dicitur ratione offensæ vel iniuriæ commissæ in bonum summum, & ideo pœna debet esse maxima, & fit comparatio secundum proportionem in genere, non secundum æqualitatem in specie, *quia in corde*, hic ostenditur damnanda esse Babylon, pro confidentia vana; quia confidit se non amittere vana quæ diligit Et Primo ponitur confidentia de permanentia secularis dignitatis. Secundo confidentia de permanentia temporis facultatis, Et vidua. Tertio carnalis voluptatis, & luctum &c. Dicit igitur, *Quia in corde suo dicit*, ibi enim mala ebulliunt, ideo dicit Dominus Matth. 9. Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? *Sedeo*, id est stabilis permaneo, nunquam mouenda, permaneo inquam. *Vt regina*, quasi dicat in dignitate & potestate honoris à qua nunquam mouebor, hoc habet locum in peruersis existentibus in honore, maxime in infidelibus, cum tamen dicatur Ecclesiastici 10. Omnis potentatus breuis vita, *& vidua non sum*. id est destituta à solatio temporalium, & intelligitur quod temporalia non putat transire, tale coniugium dissoluetur. 1. Ioan. 2. Et mundus transibit & concupiscentia eius, *& luctum non videbo*, in experientia quasi dicat non amittam delitias carnis, vnde luctus perueniat. Luctus enim amaritudinem habet delitiis contrariam. Sed dicitur aliter Prouerbiorum 14. Extrema gaudii luctus occupat, *& ideo*, hic agitur de damnatione Babylonis, secundum quod infertur per Deum retribuentem, vt patet ex sequenti litera: Et ostenditur Primo condemnatio Babylonis. Secundo virtus condemnatoris, quia fortis. Condemnatio autem ostenditur. Primo in generali, Secundo in speciali, Mors. Vbi damnatio describitur multipliciter. Primo quantum ad pœnam damni. Secundo quantum ad pœnam sensus. Et igni. Pœna autem damni ostenditur per oppositum, ad tria præmissa, & Primo ostenditur pœna damni quantum ad amissionem dignitatis. Secundo voluptatis. Et luctus. Tertio facultatis, Et fames. Dicit igitur, *& ideo*, quasi dicat, ita habet vanam confidentiam de præmissis: *& ideo in vna die*, scilicet in die iudicii, venient immissæ à Deo, *plaga eius*, id est pœnæ sibi debitæ, quæ vtroque hominem dure lædit, deinde exprimit plagas, scilicet, *mors*, scilicet æterna, quæ vilitar deiiciet eos, sicut mors corporalis facit extremam detectionem & hoc est contra hoc quod dictum est? Sedeo vt regina, hæc mors est pœna acerbissima eos vilitet deiiciens, cum carentia Diuinæ visionis, quæ est vita. Psal. Mors depascet eos. *& luctus*: id est amarus dolor de amissione delectabilium. Lucæ 6. Væ vobis qui nunc ridetis: quia lugebitis & flebitis, hoc autem dicitur contra hoc quod dictum est, Et luctum non videbo, *& fames* id est defectus consolationis, quam solebat habere in temporalibus. Lucæ 9. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis &c. hoc est contra illud quod dictum est: Et vidua non sum. *Et igne*, scilicet æterno *comburetur*, corpore & anima, hæc est pœna sensus. Isaiæ vltimo. Et ignis non extinguetur, *quia*, Quasi dicat, vere sic fiet. *Quia fortis est Deus*, cui scilicet non possit ab aliquo resisti, vel. Fortis, id est constans, in retribuendo, vt nullis precibus flectatur in iudicio. Iob. 9. Si fortitudo quæritur, robustissimus est, *Qui iudicabit illam*, id est condemnabit Babylonem. Ezechiel. 7. Iudicabo te iuxta vias tuas &c. *& flebunt*, ostensa Babylonis damnatione, hic ostendit planctum malorum de eadem Babylone subiecta & damnata, damnatione enim numerositatis impiorum considerata; dolebunt particulares personæ; quia cum damnatione Babylonis videbunt ea transisse quæ dilexerunt ipsi. Sic autem proceditur. Primo ostenditur planctus regum. Secundo planctus negociatorum, Et negociatores terræ. Tertio nautarum siue gubernatorum, Et omnis guber

tiator, Si autem quæratur, quare potius agat de dolore siue planctu istorum, quàm aliorum generum hominum? Dicendum, quod per hos genus humanum intelligitur, quantum ad illos qui plus habere vel possidere videntur; quia per negociatores terrę intelliguntur illi, qui negotiantur in terra, per gubernatores & nautas, illi qui negociantur in aqua, per Reges, illi qui præsunt vtrisque, vel per Reges, illi qui præsunt in regimine temporali, per Gubernatores: qui in regimine spirituali, per Negociatores, illi qui subditi sunt vtrisque. Circa primum. Primo tangitur planctus in generali. Secundo in speciali Dicentes: Væ. Planctus autem in generali sic describitur. Primo tangitur planctus ipse. Secundo, detrahuntur ipsi plangentes, Reges. Tertio, tangitur ipsum motiuum ad plangendum, Cum viderint. Quarto ostenditur horror siue timor plangentium, Longo stantes. Ipsi plangentes describuntur. Primo quantum ad electionem honorum, cum dicitur: Reges. Secundo quantum ad cupiditatem diuitiarum, cum subditur, Terræ. Tertio, quantum ad adhæsionem errorum, Qui cum illa. Quarto quantum ad dissolutionem delitiarum. Et in delitiis. Dicit ergo, quod, *flebunt*: quasi dicat, damnabitur & deiicietur Babylon. Et flebunt interius animo, *& plangent*, exterius signo, *super illam*, idest deiectionem & damnationem Babylonis. Nota quod dolor istorum erit pro amissione delitiarum, & aliorum quæ dilexerunt, quæ peribunt quando multitudo impiorum damnabitur. Item pro passione gehennæ, sicut ex litera colligitur, *reges*, id est potentes, sua potentia male ac superbe vtentes, *terræ*. id est terram diligentes, *Qui cum illa fornicati sunt*, id est errori peruersorum delectabiliter adhæserunt, & per hoc magis se à Deo separauerunt, *& in delitiis*, carnis, *vixerunt*, quæ vita est mors 1 Timoth. 5. Vidua quæ in delitiis est &c. vnde de horum amissione dolent, *cum viderint*, quasi dicat ita plangent, & hoc. Cum, id est quando, *viderint fumum incendii eius*, hoc sic solet à quibusdam exponi, id est cum viderint incendium eius magnum, cuius indicium erit fumus ascendens. Isaiæ 17. Et ascendet fumus in eius generatione & generationem. Potest & aliter intelligi secundum Glos. sic. Fumum incendii eius, id est pœnam incendii eius supra modum altam & magnam: fumus enim incendii magni valde solet inaltari & dilatari, *longe stantes propter timorem*, hic ostenditur horror siue timor ipsorum plangentium: quia horror & timor generabitur in ipsis, quando videbunt incendium ignis æterni, hoc est quod dicitur. Longe stantes cum Reges mali sint cum aliis in incendio, infra. Respondetur stabunt longe voluntate non actu: sensus ergo est Longe stantes, scilicet ab incendio interius voto siue affectu, licet non exterius in effectu, & in hoc notatur magnus horror pœnæ quam vellent fugere si possent. Iob. 10. Sed sempiternus horror inhabitat. Secundo obiicitur, de hoc quod dicitur: Propter timorem, quia timor est respectu futuri mali, ipsi autem Reges mali tunc erunt actualiter in tormentis ergo debent dici propter sensum tormentorum, non propter timorem. Item cum iam incipit pati plene quod timebat dolor generatur, & timor cessat, ergo cum in inferno sit plena passio pœnæ, non est ibi timor, sed dolor. Respondetur. Notandum quod ad cumulum pœnæ ex ordine diuinæ iustitiæ, est in inferno dolor acerbissimæ angustiæ & timor cum dolore: Ex ipsa enim acerbitate doloris, siue afflictionis. quam in se & in aliis vident contingere, & exinde iis grauis generatur horror & timor ipsius continuandæ afflictionis:

A huiusmodi autem timor, durissime cruciat eos, timor ergo auget dolorem non fugat timorem, vnde beatus Gregorius in Gregoriano. Dolor cruciat, sed nullatenus pauorem fugat. Ad aliud quod obiicitur, quod timor est respectu futuri mali, dicendum quod hoc est verum, secundum ordinem naturæ, ibi autem dominatur ordo iustitiæ, per hoc patet ad aliud, *dicentes: væ* hic ostenditur planctus in speciali, & hoc est Væ, quantum ad amissionem gloriæ. Væ, quantum ad passionem gehennæ, vel Væ, propter pœnam in corpore Væ, propter pœnam in mente, vel Væ, propter pœnæ acerbitatem, vel Væ, propter acerbitatis perpetuitatem, Væ inquam habet. *Ciuitas*, id est congregatio, siue multitudo
B peruersorum in culpa conformium, *illa*, id est notabilis in malitia. *Magna*, propter magnitudinem vitiorum, vel propter multiplicitatem impiorum, nominat autem eam, vnde sequitur, *Babylon*, id est multitudo peruersorum qui in vitiis sunt confusi. Babylon enim interpretatur confusio, & receperunt ad descriptionem maiorem prosperitatis, in qua fuit, *ciuitas illa fortis*: ad mala siue ad explendas voluntates proprias, hæc est mala fortitudo. Isaiæ 40. Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem, Et vere habet Væ. *Quoniam vna hora*, id est subito, *Venit*, de præterito, *Iudicium*, id est damnatio, *eius* scilicet Babylonis. Aliqui libri ha-
C bent tuum: & tunc exponitur sic: Væ, væ tibi ô ciuitas &c. tamen melior litera videtur eius per alios planctus sequentes, *& negociatores*, hic agitur de planctu negociatorum, & Primo in generali, vt prius. Secundo in speciali, Flentes ac lugentes, & dicentes &c. Circa primum Primo ostendit eorum planctum, Secundo motiuum ad plangendum, Quoniam merces. Tertio ostendit horrorem siue timorem plangentium, Et mercatores Dicit igitur, *& negociatores*, ad literam qui negotiantur vendendo & emendo temporalia, & etiam pro terrenis animas dando, vnde sequitur. *Terra*, id est terram per affectum inhabitantes. Ecclesiastici 10. Nihil est iniquius quàm amare pecuniam: hic & animam suam venalem habet, *Flebunt*: interius in
D ore animi. *super illam*, id est super eius damnationem. Et *lugebunt*, exterius in signo Glos. quia illa perire dolebunt, &c. *Quoniam merces*, hic ostenditur motiuum planctus scilicet amissio temporalium, quæ hic merces vocantur, & Primo ostenditur damnum temporalium in generali. Secundo in particulari, Merces auri. Dicit igitur, *Quoniam*. Quasi dicat ideo lugebunt *Quoniam merces eorum nemo emet amplius*, quasi dicat; ideo dolebunt vel plangent, quia prosperitatem, quam ex venditione meritum habebant penitus amiserunt. Et nota quòd non ideo dicitur Merces eorum &c. quia tunc merces habeant, & non sit qui emat sed quia merces & venditio & emptio deficient, in quibus prius iocundabantur, Sapientiæ 5. Transierunt omnia tanquam vmbra, *merces auri*, hic in particulari osten-
E ditur damnum amissionis rerum. Et tangit multa quæ sic possunt distingui. Quædam merces sunt ad opulentiam de quibus dicit, Merces auri, &c. Quædam ad honestatem, saltem apparentem, Et byssi & purpuræ. Quædam ad necessitatem, Et cynamomum. Quædam ad voluptatem, Et poma tua. Circa primum tangit duo rerum genera, quæ pertinent ad opulentiam. Primo enim tangit merces excellentium metallorum, quæ sunt specialiter Aurum & argentum. Secundo merces lapidum pretiosorum, quos tangit Primo sub nomine communi. Secundo sub nomine speciali, Et margaritæ, Dicit

igitur, *merces*, Quasi dicat, nemo emet merces eorum scilicet Merces, *auri & argenti*, *& lapidis pretiosi*, per hoc intelligitur quilibet lapis pretiosus communiter præter margaritam, de qua specialiter subditur, *& margarita*, est autem lapis pretiosus, qui inuenitur in conchis maris, *& byssi* hic tangitur quæ faciunt ad apparentem honestatem, & Primo illa quæ faciunt ad honestatem corporum. Secundo ad honestatem domorum, Et omne lignum. Dicit igitur, *& byssi*, est autem byssus genus lini candidissimi, quod inuenitur in Ægypto, *& purpura*: Purpura est pannus sanguine concharum marinarum tinctus. Aliquando etiam Purpura dicitur ipse color quo tingitur pannus huiusmodi, *& serici*, sicut dicitur à Seros B oppido vbi vermiculi qui bombices dicuntur, nascuntur, secundum Isidorum, *& coccini*, Coccinum est pannus rubei coloris tinctus in cocco, & dicitur à Cocco. Est autem coccus flos quidam, qui cum maturus est nutrit in coma sua vermiculum cuius sanguine tingitur lana. 2. Reg. 1. Filiæ Israel flete super Saul, qui vestiebat vos coccino in delitiis. Horum prædictorum merces nemo emet amplius. *Et omne lignum*, hic tangit merces quæ faciunt ad honestatem domorum, & hoc vel in ædificium vel in ministerium. Et nemo emet amplius, *omne lignum thyinum*, Thynum vel lignum est lignum imputribile rotundum & candidum vt habetur in Glosa. 3. Reg. 10. Secundum autem Papiam scribitur per simplex, i. & y. de eo potest C fieri ædificium vel instrumentum vel vas. *Et omnia vasa eboris*, Ebur est os Elephantis, quod est animal castum natura, *& æramento*, id est vasa de ære, quandoque enim idem est æs quod æramentum, quandoque autem idem quod ipsum vas factum de ære, vt Marci. 7. Et æramentorum, *& ferro*, quod est necessarium pro ædificio & pro supellectili in domo, *& marmore*, quod ponitur in multiplici vsu, *& cinnamomum*, hic tanguntur ea quæ pertinent ad necessitatem sustentationis, Et vini & olei, vel ad necessitatem operationis, Et iumentorum Dicit igitur. Et nemo amplius emet, *Cinnamomum*, Cinnamomum est arbor aromatica, & dicitur quasi Cannamomum; quia crescit ad D modum cannæ, & est cinerii coloris & fructus spirat suauem odorem, Et Amomum est quoddam genus seminis calidi & confortatiuum, vt dicunt & facit effluere menstrua & vrinam, *& odoramentorum*, odoramenta dicuntur quædam quæ reddunt suauem odorem, & per hoc confortant infirmum vt quædam herbæ, & alia huiusmodi, *& vnguenti*, quo ægroti vnguntur, ad alleuiationem. *Et thuris*, Thus est nomen arboris, & etiam gummi ab eo manantis, & hoc secundo modo accipitur, & habet vim medicinalem, & etiam venditur & emitur in vsum diuini cultus, *& vini*, hic agitur de eis quæ faciunt ad necessitatem sustentationis, vnde dicitur, *& vini*, in potum, *& olei*, in condimentum, *& si-* E *mile*, *& tritici*, in cibum, sed Simila est in propinqua dispositione: triticum autem in remota. Est autem Simila, vel Similago flos delicatissimæ farinæ. *& iumentorum*, quæ portant onera, *& ouium*, quarum carnibus & pretio & emolumento, iuuantur homines ad viuendum & operandum, *& equorum & rhedarum*, id est curruum. Rhæda est genus vehiculi quatuor rotarum, & dicitur à redeo redis, *Et mancipiorum & animarum hominum*. Mancipium dicitur, & dicuntur hic mancipia, qui serui sunt corpore non mente, vt Ioseph Pharaoni seruiuit corpore, Deo cæli mente, Genes. 41. Animæ hominum dicuntur qui hic seruiunt corpore & mente vt dicit Glos. vel Mancipia sunt serui qui ad tempus venduntur. Animæ hominum, qui simpliciter per totam vitam suam, *& poma*, hic de eis quæ sunt in voluptatem, vt patet ex litera. Et ad exprobandum conuertit beatus Ioannes verbum ad Babylonem de amissione rerum: quas negociatores tunc plangent, vel possent intelligi verba negociatorum. *Et poma desiderii animæ tuæ*: id est quæ erant tibi in profundum desiderium & voluptatem, *Discesserunt à te*, loquitur pro statu gehennæ. Ecclesiastes. 2. Vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animæ: & nihil permanere sub Sole. Sed cum Poma licite desiderari possint, vel ad minus sine mortali, quomodo hic fit mentio de ipsis cum modicum sit hoc? Respondet Glosa quia etiam pro minimis si immoderate hærent damnabuntur. Hoc autem intelligendum quando quis adhæret creaturæ alicui diligendo supra Deum, vel æque Deo, *& omnia pinguia*, vt quæ sunt delectabilia gustui, *& praeclara*, vt quæ visui, *perierunt*, à te ô Babylon. 1. Cor. 7. Præterit enim figura huius mundi, *& amplius illa*, scilicet præmissa, *iam non venient*, id est non vendentur, Veneo venis habet sensum Passiuum in voce actiua, ex his patet quod omnia temporalia fugiunt, solus autem Deus stat & qui ei adhærent, vnde Gregorius in Gregoriano. Stante Deo in perpetuum omnia transeunt: quisquis ergo defluere deuitat, superest, vt quod defluit fugiat, *& mercatores*. Hic ostenditur horror, siue timor plangentium, *& mercatores horum*, scilicet prædictorum, *qui diuites facti sunt ab ea*, à negociationibus factis in ea, id est in ciuitate malorum, *longe stabunt*, scilicet à pœna, voluntate non actu; quia vellent procul esse à pœna si fieri posset, *Propter timorem tormentorum eius*: scilicet Babylonis cum qua erunt inuoluti in pœnis: & tamen magnus timor continuationis pœnæ erit in ipsis valde eos affligens vel. Qui diuites facti sunt longe stabunt ab ea, id est ab eius pœna, quantum ad effectum. Propter & cætera. Et plangent damna rerum quas omnino amiserunt in perpetuum, vnde replicando eorum dolorem, exprimit planctum eorum in speciali, *flentes*, pro gehennæ passione, *Ac lugentes*, pro rerum amissione, vel distingue vt supra, *& dicentes vævæ ciuitas illa magna*, expone vt supra eodem, & tangitur illi gloria mundi præterita, *quæ amicta*, & cætera. Loquitur pro statu viæ quantum ad ditiores & potentiores, Væ inquam habet, *quoniam vna hora*, id est subito siue breui tempore, *destituta sunt*, id est euacuatæ siue amissæ, *Tantæ diuitiæ*. Lucæ 12. Stulte hac nocte &c. Præmissa possunt intelligi spiritualiter, sicut habetur in Glos. *& omnis gubernator*, hic agitur de planctu nautarum, qui horrebunt considerata pœna gehennæ: & plangent transitum rerum temporalium Primo ergo tangit horrorem siue timorem nautarum. Secundo eorum planctum, Et clamauerunt Tertio, motiuum ad plangendum, Videntes. Quarto, plangendi modum, dicentes: quis similis. Dicit igitur, *& omnis gubernator*, &c. Item hæc tria sic possunt distingui, vt Gubernator dicatur maior rector in naue. Nauigatores autem lacus, & nautæ dicuntur minores, qui non sunt ita periti vel si sunt ita periti, non sunt in tanto regimine principales, tales autem nauigant in aqua minori, vt in stagnis & huiusmodi, vnde dicit, *& omnis qui in lacum*, id est per lacum *Nauigat*, aut in maiori, vt in mari, vnde sequitur. *Et nautæ qui in mari operantur*, trahendo merces causa lucri. Aliqui libri habent, Et qui operantur in

mari, & tunc Nautæ sunt alii quàm operantes in mari, vt sit sensus Et qui operantur in mari pugnando ad lucrum vel rapiendo sicut sunt piratæ & alii qui in aqua alios impugnant vel expoliant, isti prædicti, *longe steterunt*, id est longe stabunt pro voto, licet non re. Nota quod Gubernatores possunt intelligi prælati qui iam sunt in dignitate optata. Nauigantes autem lacus, & Nautæ sunt illi qui aspirant ad hoc, sed hoc potest esse dupliciter vel appetendo aliquid determinate vt episcopatum, tales signantur per nauigatores in lacu, vel aliquid indeterminate, & hi signantur per Nautas in mari quod habet maiorem latitudinem & terminos distantes. Multa reuera operantur multi in mari & voragine honorum vt obtineant, Bernardus in 3. libro de Consideratione. O ambitio ambientium crux, quomodo omnes torques, omnibus places? nil acerbius cruciat, nil molestius inquietat: nil tamen apud miseros mortales crebrius negotiis eius, vel per gubernatores & nauigatores lacus, & nautas operantes in mari possunt intelligi prælati maximi, infimi, & mediocres, se & alios in cupiditate male regentes. Hi omnes horrebunt, visa pœna inferni: & plangent euacuationem eorum quæ dilexerunt, sicut sequitur, *& clamauerunt plangentes*, scilicet damnationem malorum quos dilexerunt: quia in eadem pœna se videbunt, vnde sequitur, *videntes locum incendii eius*, scilicet Babylonis, & ideo clamabunt & plangent præ horrore & timore: quia licet in eadem pœna sint, tamen horror pœnæ & timor continuationis, valde affligens erit in eis. De hoc loco & incendio, infra 21. Pars illorum est in stagno ardenti igne & sulphure. *Dicentes quia similis*, hic ostendit plangendi modum. Plangent enim cum commemoratione præteritæ gloriæ, vnde dicit, *dicentes quæ*, alia ciuitas: *similis*, olim in statu viæ, *ciuitati huic magnæ*, id est magnæ multitudini impiorum similis inquam in prosperitate, Malachiæ. 2. Habent felicitatem mundanam, vt diuitias, delitias, & honores. Ipsi enim florebunt in mundo, sed totum iam euanuit. Psalm. Cum interierit non sumet omnia, vel Quæ similis, in pœna, huic iam damnatæ, quæ olim ita floruit? Ezechielis 27. Quæ est vt Tyrus, quæ obmutuit in medio maris? Item cum affectione informis pœnitentiæ, *& miserunt*, id est mittent. *Puluerem super capita sua*, id est pœnitebunt cuius signum solet esse aspersio pulueris super caput, sicut innuit Glos. Sapient. 2. Pœnitentiam agentes, &c. vel Mittent puluerem, idest maiorem miseriam & vtilitatem, Super capita sua, id est super mentes, hoc est per considerationem pœnæ gehennalis, & amissionis prosperitatis temporalis, dabunt mentibus maiorem deiectionem, quia crescet afflictio & vilitas mentis & desperabunt. Vilitas autem & deiectio per puluerem signatur. Ezechielis 27. Superiacient puluerem capitibus suis. Item cum Mœrore vehementis tristitiæ, vnde sequitur, *& clamauerunt*, plangendo, *flentes*, Fletu interni mœroris in animo, *& lugentes*, exterius in signo, scilicet super amissione floris mundani, qui periit Babylone pereunte simul cum ipsis. Ezechiel. 27. Plorabunt te ploratu amarissimo: Item cum expressione inflictæ miseriæ, quæ expressio erit vel corde vel ore, vnde dicit. *Dicentes: væ væ væ: ciuitas illa magna*, expone vt supra eodem: *In qua diuites facti sunt omnes qui habitant*, id est habitabant, *naues in mari*, ad literam, facti sunt inquam diuites, *De pretiis eius*, id est qui recipiebant ab ea negociando. Homines enim non timentes Deum, qui signantur per illam ciuitatem, quæ-

A runt diuitias & delitias & pompam mundanam, & ideo apud eos multum lucrantur negociatores maris, vel. Qui habitant naues, id est regimen in mare huius mundi, scilicet prælati mali qui fuerunt diuites de pretiis Babylonis, qui ab aliis malis recipiunt diuitias, quas accipiunt tanquam pretium, quia suas animas vendunt: sed dicitur Lucæ 6. Væ vobis diuitibus qui habetis consolationem vestram. Væ, inquam habet ciuitas, & vere. *Quoniam una hora*, scilicet in hora iudicii, vel. Vna hora id est subito, idest in breui, quasi dicat, parum durauit gloria eius. Iob. 20. Laus impiorum breuis est, &c. *Desolata est*, idest in desolatione deiecta, & omni consolatione quam olim habuit priuata. B Isaiæ 27. Ciuitas munita desolata erit? *exultate*. ostensa Babylonis damnatione & malorum planctu de eadem. Hic ostendit sanctorum siue iustorum exultationem. Primo ergo ponitur monitio ad exultandum. Secundo subditur ipsa exultatio beatorum. 19. capite, Post hæc audiui. Circa Primum primo ponitur monitio ad exultationem. Secundo, ratio exultationis, Quoniam iudicauit. Dicit igitur, *exultate*, quasi dicat, ita damnata est Babylun, & intelligatur pro statu post iudicium, & ô, *cælum*, id est sancti secretorum Dei conscii. Ieremiæ 53. Laudabunt super Babylonem, cæli & terra. Deinde in speciali distinguit cælum, id est sanctos dicens. *&* pro id est: *Sancti apostoli & prophetæ*, isti specialiter inuitantur; quia ab Apostolis & Prophetis pro- C prie fuerunt prænuntiata, quæ hic vt verificata narrantur. Et præponuntur Apostoli Prophetis ratione dignitatis maioris, vel. Cælum, id est cælestes angeli Et sancti Apostoli, id est sancti qui fuerunt maiores in ecclesia. Et Prophetæ, id est sancti qui fuistis in dignitate minores, vel qui prædicandi officium habuerunt, non tamen pastores fuerunt. Propheta enim quandoque est idem quod prædicator. 1. Cor. 14. Prophetæ autem duo vel tres, &c. Exultate super eam, id est super Babylonem damnatam; Sed obiicitur, quia inhumanum est gaudere de damnatione malorum. Respondetur de damnatione impiorum est loqui tripliciter, aut inquantum afflictio, aut inquantum iuste infertur ex diuino iudicio, aut D inquantum post ipsorum damnationem complebitur sanctorum retributio. Primo modo non gaudent sancti de malorum damnatione, non enim placet eis eorum afflictio, vt afflictio; sed secundo modo, & tertio, exultant de ea, non absolute sed per comparationem ad diuinam iustitiam cui concordant, & ad propriam gloriam quam amant. Psalm. Lætabitur iustus cum viderit vindictam &c. vtrumque tangit Glos. *quoniam*, hic ostenditur ratio exultationis Ratio autem est iusta damnatio reproborum, vnde eam describit Primo ergo tangit damnationem reproborum. Secundo damnationis modum, Et sustulit. Tertio damnationis causam siue meritum. Quia mercatores tui. Dicit igitur, *quoniam*, quasi di- E cat, exultate quoniam; *Iudicabit Deus iudicium vestrum de illa*, id est sicut ipsa vos damnauit & cruciauit iniuste: sic Deus damnauit eam iuste. Abdiæ, vnico. Sicut fecisti fiet tibi, &c. videtur autem intelligendum, quod beatus Ioannes in [illegible] audiebat quandam vocem hæc dicentem Exulta[te] *& sustulit*, hic ostendit damnationis modum. Modus autem est: quia fortiter intrudentur mali in gehennam, & perdent omnem consolationem prius habitam. Primo ergo ostenditur modus damnationis, quantum ad intrusionem. Secundo quantum ad subiectionem consolationis temporalis, Et vox citharœdorum. Ad maiorem vero intelligentiam,

& terrorem introducit exemplum siue similitudinem, vnde Primo ponitur exemplum. Secundo exemplatum, Dicens: hoc impetu. Circa exemplum notandum, quod illud exemplum positum est ad admonitionem præsentium. Ostendit enim per quem modum fiet in iudicio illa damnatio, de qua supra eodem habitum est. Dicit igitur, *& sustulit*, idest eleuabit, hoc est eleuari in prosperitatem permisit, & ex hoc secuturus est grauior casus. Psalm. Vidi impium superexaltatum, &c. *Vnus*, non habens parem *Angelus*, scilicet Christus, qui est angelus magni consilii Isaiæ 9. *Fortis*, cui non poterit resisti, cum eleuatos damnabit, qui & dæmones iam sua passione deuicit. Iob. 9. Si fortitudo quæritur robustissimus est, *lapidem*, idest malos vitiis induratos, *quasi molarem*, à mola quæ voluitur & grana conterit, & per hoc seipsum consumit, sic mali per mundana voluuntur. Psalm. In circuitu impii ambulant. Conterunt etiam bonos persequendo, & in hoc consumunt animas suas, *Magnum*, propter magnitudinem vitiorum & obstinationis eorum, & sic tangitur prosperitas temporalis, & obstinatio mentalis, deinde ostenditur retributio finalis, cum subditur, *& misit*, id est mittet in iudicio *In mare*, id est in infernum profundissimum & pœnis amarissimum. Exod. 15. Currus Pharaonis & exercitum eius, &c. Sic ergo ponitur exemplum: Deinde ipse angelus per quem Christus signatur exponendo subdit exemplariter vnde sequitur, *Dicens*, Angelus quem tunc in visione vidit beatus Ioannes sustulit lapidem & misit in mare, & dixit Ioanni: *hoc impetu*, &c. per hunc angelum signatur Christus sicut expositum est, per hoc autem quod angelus dixit, signatur quod Christus qui magister noster est, id est reuelat per scripturam, vel per inspirationem suæ ecclesiæ, cuius typum gerit Ioannes, quod mali irreuocabiliter in infernum detrudentur. Hoc impetu, id est subito & fortiter & profunde. Lapis enim cum impetu iactatus vadit vsque ad fundum *Mittetur*, id est demergetur, scilicet in infernum. *Babylon*, &c. vt supra. Ieremiæ. 51. Sic submergetur Babylon & non consurget. Sic ergo ostendit Babylon esse intrudeodam, deinde ostendit non esse liberandam siue reuelandam, *& vltra*, in perpetuum, *Non inuenietur*, id est vltra non videbitur in statu mundanæ iocunditatis, quia non redibit illuc sed æternaliter peribit. Ezechiel 26. In nihilum redigam te, & non inuenieris vltra in sempiternum, *Et vox*, hic ostenditur modus condemnationis, quantum ad subtractionem consolationis temporalis. Eorum autem quæ sunt hominibus variis in consolationem, Quædam faciunt ad esse, vel bene esse indiuidui. Quædam ad conseruationem seu multiplicationem sponsi vt est matrimonium de cuius euacuatione dicitur, ibi, Et vox sponsi: Rursus eorum quæ faciunt ad esse vel bene esse indiuidui, Quædam sunt in iocunditatem, Quædam in vtilitatem, de quibus ibi, Et omnis artifex. Dicit igitur, *& vox citharœdorum*, id est sonus eorum melodiæ, qui cum cithara sonant, *& musicorum*, id est eorum qui per se canunt *& canentium tibia & tuba*, instrumenta sunt resonantia ad iocunditatem, *non audietur amplius in ea*, id est in ciuitate scilicet malorum. Amos. 8. Conuertam festiuitates vestras in planctum, & omnia cantica vestra in luctum, *& omnis artifex*, hic de his quæ ad vtilitatem. Primo autem tangit quod est artis ad operandum quantum ad moriuam. Secundo quod est claritatis ad cognoscendum, quantum ad cognitiuam, Et lux. Circa primum ostendit subtractionem Tum artificis, *& omnis artifex*, inquantum artifex, quia cessabit eius actus. Tum artis, *& omnis ars non inuenietur in ea amplius*, hic est argumentum quod philosophi non habent scientiam in inferno. Quod probabile est. Si enim vsus rationis quantum ad huiusmodi tollitur per ægritudinem temporalem, vel pœnam: multo fortius per illas quæ erunt in inferno. Tum artificiati, vnde sequitur, *& vox*, idest sonitus, *mola*, quæ est ad panes præparandos, & quandoque delicatissimos, *Non audietur in te amplius*, Conuertit autem sermonem ad Babylonem quasi compatiens ei, vel quasi increpans eius culpam, propter quam meruit tantam pœnam. *Et lux lucernæ*, Sol & Luna & huiusmodi possunt intelligi. Lucerna, quia continent in se lucem, vel lucerna est illud quod dat lucem inter homines maxime apud diuites vt cerei multipliciter inuoluti & huiusmodi *Non lucebit tibi amplius*, ad literam; quia in tenebris erunt mali. Matth. 22. Ligatis manibus, &c. *Et vox sponsi & sponsæ*, idest vox lætitiæ nuptiarum. *Non audietur adhuc*, idest de cætero sicut solebat, *in te*, quia nuptiæ deficient cum sua lætitia. Baruch. 2. Auferam à vobis vocem iocunditatis & gaudii, vocem sponsi & vocem sponsæ. Omnia prædicta deficient imperpetuum. Tota autem pœna quæ describitur in hoc capitulo, ideo beato Ioanni ostensa est, & ab eo nobis descripta, vt caueamur diuinam offensam, ne contingat incurrere tantam pœnam. Gregorius 9. libr. Moralium. Quid prodest ista præmosse, si non contingat euadere? & subiungit: Tota ergo intentione cauendum est, vt cum vocationis tempus accepimus, bene viuendi studio malorum vltricia tormenta fugiamus. *quia mercatores*. hic ostendit damnationis causam siue meritum, scilicet peccatum, quod ostenditur multiplex. Primo tangitur inordinatio concupiscibilis. Secundo inordinatio rationalis, Quia in veneficiis. Tertio inordinatio irascibilis, Et in ea. Primum est auaritiæ, Secundum perfidiæ, Tertium malitiæ siue sæuitiæ. Dicit igitur, *quia*, quasi dicat, ita damnabitur, vel O Babylon, & omni consolatione priuaberis & hoc iuste: *Quia mercatores tui*, inhiantes lucris terrenis, & pro eis dantes animas suas *Erant principes terræ*, idest tales principes eligebas tibi. Ezechiel. 27. Principes tui in negotiatione tua. Iuste iterum damnata es. *Quia in veneficiis tuis*: idest maleficiis, vt sunt incantationes vel carmina quibus quidam peruersi alios decipiunt, sicut cum quædam maleficia fiunt quandoque hominibus vt diligant vxores suas, *errauerunt omnes gentes*, idest quædam de omnibus gentibus vel. In veneficiis tuis, id est in veneficis & peruersis persuasionibus Isaiæ. 45. Vniuersa venerunt super te, propter multiplicationem maleficiorum tuorum, &c. *& in ea*, hic mutat modum loquendi, quasi loquens fidelibus & de terrenis, *sanguis*, effusus, *prophetarum*, id est eorum qui futura annunciabant, siue in Veteri siue in Nouo. Vel Prophetarum, id est prædicatorum futura præmia & supplicia annunciantium, *& sanctorum*, id est aliorum iustorum, quasi dicat. Maiorum & minorum, *Inuentus est*, à Diuina sapientia vniuersa considerante, & diuina iustitia malitias puniente. Hoc dictum est quantum ad occisionem iustorum: quantum vero ad occisionem malorum subditur, *& inuentus est*, in ea sanguis, *omnium*, scilicet malorum, qui interfecti sunt per nequitiam, *in terra*, id est in orbe terrarum, quasi dicat. Recte damnaris; quia iustos occidisti,

occidisti, & similiter malos per nequitiam. Peruersi enim occidunt alios malos quandoque nequiter. Sed nunquid licitum est principibus etiam malis, occidere homines malefactores, Exod. 22. Maleficos non patieris viuere, Respondetur. Dicendum quod eis qui habent potestatem interficiendi, & puniendi malefactores, licitum est occidere, dum tamen hoc faciant affectu iustitiæ & secundum meritum offensæ. Non est autem licitum his qui non habent auctoritatem, vel in habentibus auctoritatem, si illud faciunt affectu malitiæ & præter meritum culpæ. Glos. Si malus malum &c.

CAP. XIX.

POst hæc audiui quasi vocem tubarum multarum in cælo dicentium: Alleluia, Laus, & gloria, & virtus Deo nostro est, quia vera & iusta iudicia sunt eius: qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt, Alleluia. Et fumus eius ascendit in secula seculorum. Et ceciderunt seniores viginti-quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt Deum sedentem super thronum; dicentes, Amen, Alleluia. Et vox de throno exiuit, dicens. Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni. Et audiui quasi vocem tubæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluia quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, & exultemus & demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Et datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti, & candido. Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum. Et dixit mihi: Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et dicit mihi, Hæc verba Dei, vera sunt. Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dicit mihi. Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium IESV. Deum adora Testimonium enim IESV, est spiritus prophetiæ. Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum iustitia iudicat, & pugnat. Oculi autem eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit, nisi ipse, Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Er exercitus qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo, & mundo. Et de ore eius procedit gladius

A ex vtraque parte acutus, vt in ipso percutiat gentes. Et ipse reget eas in virga ferrea. Et ipse calcat torcular vini, furoris iræ Dei omnipotentis. Et habet in vestimento, & in femore suo scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium. Et vidi vnum angelum stantem in Sole, & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabant per medium cæli, Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium,

B & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum, & seruorum, & pusillorum, & magnorum. Et vidi bestiam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, & cum exercitu eius, Et apprehensa est bestia, & cum ea pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem bestiæ; & qui adorauerunt Imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure, & cæteri occisi sunt

C in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

CAP. XIX.

P*ost hæc audiui*, Præmissa admonitione ad exultandum hic subditur ipsa exultatio Sanctorum, qui ad hoc fuerant supra admoniti. Exultant enim Sancti in patria de iustitia Dei in damnatione malorum. Nota Glosam. Damnationem malorum. Item gaudent etiam sancti de sua saluatione, & habet hæc exultatio laudem annexam. Primo ergo po-

D nitur laus exultatoria de effectu iustitiæ io reproborum damnatione. Secundo de effectu misericordiæ in ecclesiæ saluatione, Et audiui quasi vocem tubæ. Circa primum, quia ex damnatione, malorum, & ex præmissa exultatione sanctorum, debent fideles fieri in via ceuti & etiam feruentes ad laudem & honorificationem diuinam: ideo post exultationem sanctorum adiungitur admonitio ad fideles, vnde Primo ostenditur laus sanctorum Diuinam iustitiam extollentium in patria. Secundo subditur admonitio ad fideles peregrinantes in via Et vox de throno. Circa primum Primo ostenditur laus minorum. Secundo laus maiorum, Et ceci-

E derunt. Vnde ibi Glosa, Non minores sancti, &c. In prima tandem parte, Primo ponitur laus exhibita à sanctis. Secundo materia siue causa laudis, Quia vera. Dicit igitur, *post hæc*, scilicet post præmissa, scilicet post intellectam malorum damnationem, & post præmissam admonitioonem, *audiui vocem magnam*, scilicet vocem laudis, sicut post subdit, Dicit autem Magnam, id est procedentem ex magno affectu, vel quia de magna re scilicet de diuina iustitia malos damnante, *quasi vocem tubarum multarum*, per hoc signatur secundum Glos. quod prædicatores, qui tubæ in via fuciunt conuocantes ad bellum contra vitia, & etiam ad festa perpetua

laudant Deum in patria, *in cælo*, id est in ecclesia triumphante, vbi maxime Deus laudatur. Psalm. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te, vnde sequitur, *dicentium, alleluia*, id est laus humanis verbis inexplicabilis, sit vel est Deo, & refertur hoc ad essentiam, quæ est vna, scilicet ad ipsam sacratissimam deitatem. Tobiæ 13. Et per vicos eius alleluia cantabitur. Beda dicit quod Allaluia est verbum Græcum, & est idem quod laus. Secundum autem Hieronymum Alleluia interpretatur Laudate Dominum, vel laudatio Domini. Sed si quæratur, si alleluia idem est quod laus, vel laudatio Domini, ad quid post subditur laus? Item quare noo ponitur aliquod vocabulum, significans laudem Dei in lingua Hebræa? Respondetur. Ad primum dicendum quod licet Alleluia, idem sit quod laus vel laudatio Domini, tamen supra laudem importat ineffabilitatem ipsius laudis sicut vult Glosa. quod non importatur nudo nomine laudis. Item per hoc quod laus Dei tangitur sub nominibus diuersarum linguarum magis ostenditur quantum sit Deus hunorificandus. Ad aliud potest dici, quod hoc ideo est, vt designetur quod duplex lingua scilicet Græca & Latina laudat Deum Hebræa tacente, *laus*, hæc referri possunt ad personas quæ sunt plures. Laus, ratione bonitatis, quæ attribuitur Spiritui sancto. *Gloria*, ratione Sapientiæ, quæ attribuitur Filio. *Virtus*, id est honoratione potentiæ, quæ attribuitur Patri. *Deo nostro est*. id est ei cantari debet, & benedicunt Deo nostro: quia Deum totum habent sicut volunt sancti, vnde beatus Bernardus in suis Meditationibus. Homo cum Deo beatus erit, in cuius conscientia peccatum inuentum non fuerit, videbit ad voluntatem, habebit ad voluntatem, fruetur ad iocunditatem, vel Laus, pro euacuatione temporalis consolationis, Gloria, pro priuatione diuinæ visionis. Virtus, id est honor virtutis, pro inflictione gehennalis afflictionis, quam infert Deus impiis virtuose, sine resistentia. Hic enim redditur præconium Deo pro impiorum damnatione, quæ erit quantum ad tria præmissa, *qua vera*, hic ostenditur causa siue materia laudis. Laudis autem materia, est iusta damnatio impiorum. Hanc autem damnationem Primo, ostendit in generali, Quia quasi dicat, Ideo laus ei debetur, Quia vera, reddendo promissa iustis. Et iusta reddendo pœnam iniustis, *iudicia eius*, vel vtrunque potest intelligi respectu malorum, Vera, id est non declinantia ad falsitatem iudicii, quia non damnas supra culpam. Et iusta quia non damnas nisi propter culpam. Supra 16. Vera & iusta iudicia tua. Secundo in speciali, *qui iudicauit*, Primo describit damnationem impiorum, secundum quod est iuste à Deo inflicta, Secundo, secundum quod in se æterna, Et fumus eius. Circa primum autem: Primo describit ipsam reproborum damnationem. Secundo, subdit laudis sanctorum ingeminationem, Et iterum. Damnationem autem iuste inflictam, ostendit Primo ratione spiritualis inflictionis: quia scilicet peruersi alios peruerterunt. Secundo ratione corporalis persequutionis: quia sanctos afflixerunt. Et vindicauit. Dicit igitur, *qui iudicauit*, id est iudicium condemnationis fecit, *de meretrice*, id est de multitudine peruersorum, quæ fecit alios secum spiritualiter meretricari, faciendo eos suis erroribus & peccatis delectabiliter adhærere, id est per hæc à Deo recedere, *magna*, propter magnitudinem scelerum, quare autem dixit de Meretrice, ostendit cum subdit, *qua corrupit*, documento & exemplo, *terram*, id est homines terrenos, *In prostitutione sua*, id est in

A peccatis suis, in quibus se prostituit spiritualiter diabolo, ad quæ peccata homines trahit. Ieremiæ. 51. Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrumpis, &c. *& vindicauit sanguinem seruorum suorum*, requirens eum. *De manibus eius*, supra. 16. Sanguinem sanctorum & prophetarum. Deinde ostenditur ingeminatio laudis in sanctis, & per hoc sicut dicit Glosa. intelligitur, quod laus ast æterna, vnde sequitur, *& iterum dixerunt: alleluia*, id est laus sit Deo. In secula seculorum laudabunt te. *& fumus*, quasi dicat, ita Deus vindicauit. Iudicium ante non fuit inefficax sed inflixit pœnam interminabilem, & hoc est, Et fumus, id est obscuritas localis & etiam spiritualis,

B *Ascendet*, id est indurando, hoc est procedet durando, *In secula seculorum*, id est semper, Isaiæ. 34. Ascender fumus eius à generatione in generationem. Glos. sic exponit. Fumus, id est lachrymosus luctus, ex quo videtur haberi argumentum, quod in inferno sit fletus corporalis, *& ceciderunt*, Posita laude minorum: hic ostenditur laus maiorum. Licet enim prædicatores de quibus supra habitum est inter membra ecclesię maiora computentur, tamen minores sunt secundum dignitatem quàm pastores, de quibus hic agitur: quia ad pastores similiter pertinet prædicare. Additur etiam hic simul de ipsis prædicatoribus, Tria autem hic ostenduntur, de pastoribus simul & prædicatoribus. Primo, reuerentia humiliationis. Secundo, de vero cultu

C adorationis, Et adorauerunt. Tertio præconium magnificationis, Dicentes: Quoniam. Dicit igitur, *& ceciderunt*, quia illi qui fuerunt minores, secundum dignitatem laudant Deum in patria, & non solum illi, sed etiam maiores, Glos. Non minores &c. vnde dicit Et ceciderunt, casu humiliationis bonæ, resilientes à diuina magnitudine in propriam paruitatem, *vigintiquatuor seniores*, id est patres Noui & Veteris testamenti, qui fuerunt rectores, hoc expositum est supra 4. Et super thronos vigintiquatuor seniores &c. addit autem de prædicatoribus. *Et quatuor animalia*, idest omnes prædicatores, quorum est prędicare per quatuor orbis partes, quorum etiam doctrina, super quatuor Euangelia fundari

D debet, supra 5. Quatuor animalia & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno &c. Possunt etiam hæc quatuor animalia, intelligi illi iidem quos ante nomine tubarum designauit, quia ipsi prędicatores cum laudant Deum in via vel in patria, humiliant se dantes reuerentiam Deo: vel illud quod dictum est, Quasi vocem tubarum multarum, posset intelligi de sanctis in patria communiter, quorum vox dicitur magna quasi tubarum multarum: quia laus patriæ est aperta authentica & solennis. Quod autem hic dicitur, intelligitur de maioribus sanctis, specialiter quorum quidam fuerunt pastores per officium prælaturæ, alii prædicatores per officium doctrinæ, *& adorauerunt*, adoratione latriæ, *Deum sedentem*,

E id est quiescentem & regnantem, *super thronum*, id est super ecclesiam triumphantem quæ nunc erit plana sedes Dei, vel sedentem nunc, Super thronum, super ecclesiam militantem, quæ est sedes Dei, Supra 4. Et supra sedem sedens, *dicentes amen*, id est verum est, quod Deus est laudandus, & sic confirmat laudem ab aliis exhibitam, dum ipsi per se laudant vnde sequitur: *alleluia*, id est laus sit Deo. Et ita duplex ostenditur modus laudis. Vnus est in confirmatione laudis exhibitæ. Alius in exhibitione laudis per se. Sed quare magis in laude seniorum exprimitur casus & adoratio quam in laude aliorum? Respond. Secundum quod per vocem tubarum supra intelligitur laus minorum sanctorum, qui nec pastores nec

prædicatores

prædicatores fuerunt, ficut fecundo modo expofitum eft, dicendum quod hoc fit, ad oftendendum, quod aliqui quanto maiores funt in dignitate, tanto humiliores effe debēt, quod fignatur per illum cafum. Ecclef. 3. Quanto magnus es &c. Tanto etiam deuotiores, quod fignatur per adorationem, fed quantum ad multos caput verfum eft in caudam, *& vox*, defcripta laude quæ Deo datur à fanctis in patria, hic ponitur admonitio ad peregrinantes in via. Et vox, id eft admonitio, *exiuit*, id eft exit, fcilicet ad audientiam hominum, *de throno*, id eft de eis in qu bus Deus fedet, fcilicet de his qui funt aliorum paftores & prædicatores, talium eft enim alios mouere ad laudem & obfequium Dei, *dicens: laudem dicite*, fcilicet verbo & animo & opere. Glof. Laudem dicere eft bene operari, *Deo noftro*. Deo, qui creauit; Noftro, qui redemit, vel, Deo, per diuinitatis maieftatem, ex parte fui, Noftro, per obedientiæ humilitatem vel intimam caritatem ex parte noftri. Ecclefiaftici 43. Exaltate eum quantum poteftis, maior eft enim omni laude. Qui autem laudare debeant oftendit dicens, *omnes*, ferui vel *fancti eius*, quia Non eft fpeciofa laus in ore peccatoris. Ecclefiaft. 15. hoc dicitur quantum ad ftatum rectum, fcilicet in recte viuendo. Propter hoc enim dicuntur fancti vel ferui Dei. Quantum vero ad ftatus regulatiuum fubditur, *& qui timetis Deum*, timore cafto, qui vitam regulat, *pufilli*, id eft parui, hoc eft minores in meritis, qui fcilicet non poteftis penetrare diuina myfteria, nec implere perfectionis confilia, *& magni*, id eft maiores in meritis. Omnes enim debent magnificare Deum, fupra decimo quinto. Quis non timebit te Domine & magnificabit nomen tuum? Sed ex hoc videtur, quod illi qui timent Deum, non funt ferui vel fancti Dei; quia copula ponit differentiam. Refpond. videtur dicendum quod idem funt ferui fiue fancti, & timentes Deum, nec ponitur copula ad notandum differentiam bonorum fpiritualium, quæ funt in perfonis. In iuftis enim eft ftatus fiue actus rectus, & ratione huius dicuntur ferui fiue fancti. Item regulatiuum, fiue directiuum & conferuatiuum ftatus fiue actus, fcilicet timor Dei ideo fequitur, Et qui timetis Deum, *& audiui*, oftenfa exultatione & laude fanctorum de impiorum damnatione hic oftenditur eorum laus exultatoria, pro Ecclefiæ fiue pro fua faluatione. Vnde hæc quæ hic dicuntur videntur accipienda pro ftatu poft iudicium ex hac autem exaltatione & laude, iufti adhuc viantes debent excitari ad bonum. Primo oftenditur laus fanctorum in patria. Secundo fubditur exultatio peregrinantium in via, Et dixit mihi, Sancti enim non folum laudant Deum fed etiam verbo vel ipfo actu laudandi fe inuicem hortantur ad laudem. Vnde circa primum. Primo ponitur ipfa laus fanctorum. Secundo mutua hortatio ad laudandum. Gaudeamus. Laudem autem fanctorum defcribit multipliciter. Primo enim oftendit laudem maiorum, fecundo minorum, Et ficut vocem aquarum. Tertio oftendit confequentem effectum, Et ficut vocem tonitrui. Quarto, laudis materiam, dicentium alleluia. Quinto, laudis caufam fiue motiuum. Quoniam regnauit. Dicit igitur, *& audiui quafi vocem tubæ magnæ*, id eft vocem laudis eorum qui fuerunt quafi vox magnæ tubæ prædicando. Ifa. 58. Quafi tuba, &c. & dicitur in fignum ad notandum vnitatem quam habuerunt in via, & habent in pa-

A tria, *& ficut vocem aquarum multarum*, id eft vocem populorum multorum, hoc dicitur quantum ad minores, qui non habuerunt officium dignitatis in Ecclefia, tales autem funt multi & fignantur per aquas multas propter abundantiam & multitudinem. Matth. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente, &c. *& ficut vocem tonitrui magni*, hoc dicitur quia exultatio & laus fanctorum, terrebit impios, ficut dicit Glof. *dicentium Alleluia*, id eft laus inexplicabilis fit Deo, & fubditur materia fiue motiuum laudis, *quoniam*, quafi dicat. Laus vera fit Deo, *quoniam regnauit*, id eft iam regnum plenæ dominationis fibi accepit. Ante enim iudicium impii regnabant impediendo Dei
B cultum, & perfequendo eius cultores quod poft non erit, *Dominus*, per dominationis præfidentiam, *Deus*, per incommutabilem naturam. Sed quia dedit fanctis feipfum, vel quia fubdunt fe Deo per obedientiam, fubditur: *nofter omnipotens*, per infinitam potentiam. Sed quomodo hoc dicit, nonne etiam & modo plenè & vbique dominatur & regnat? 1. Paralipo. vltimo. Tuum Domine regnum & tu es fuper omnes principes, &c. Refpond. Dupliciter dicitur Deus regnare. Vno modo per poteftatem; quia fcilicet omnia fubiacent eius poteftati, & de omnibus facere poterit quicquid voluerit, quamuis in quibofdam non exerceat actum poteftatis; ficut enim malos
C permittit perfequi eius cultum & ipfos cultores & fic Dominus regnat ante iudicium, dominatur enim per poteftatem omnibus rebus vniuerfaliter, licet quantum ad quædam non exerceat plene actum poteftatis. Alio modo per poteftatem fimul & plenum actum poteftatis in cohibendo omnino nequitiam impiorum, & manifeftando apertius dominium vniuerfale actualiter, & fic regnabit poft iudicium; quia non folum regnabit per poteftatem, fed etiam per actum plenum poteftatis; quia non permittet amplius prauos regnare, & fic loquitur hic non primo modo, & hoc innuit Glof. *Gaudeamus*, hic ponitur mutua cohortatio fanctorum ad laudem, & Primo tangitur cohortatio ad lau-
D dem. Secundo fubditur ratio laudis, Quia nuptiæ. Dicit igitur, *gaudeamus*, in mente propter dotes animæ, *& exultemus*, corpore propter gloriam corporis. Ifaiæ quinquagefimo quinto. In terra fua duplicia poffidebit, *& demus ei gloriam*, id eft gloriofam laudem, fcilicet ore afcribendo tantam gloriam bonitati fuæ. Pfalm. Saluum me fecit quoniam voluit me, *quia nuptiæ*, hic ponitur materia fiue ratio laudis quæ eft confummata coniunctio Chrifti & Ecclefiæ per gloriam. Primo ergo tangitur ipfa coniunctio. Secundo, præcedens præparatio, Et vxor. Tertio præparationis origo, Et datum eft. Dicit igitur, *quia nuptiæ agni venerunt*, id eft quia Ecclefia iuncta eft per gloriam Chrifto, prius pro ea innocenter paf-
E fo. Matrimonium enim eft inter Chriftum & Ecclefiam per vnionem amoris. Ioannis 3. Qui habet fponfam fponfus eft. Nondum tamen eft fponfa plene traducta in amplexus fponfi, hoc autem in gloria plene fiet, & de hoc agitur hic, harum nuptiarum fponfalia fuerunt contracta, in Incarnatione. Solemnitas vero fuit celebrata in Refurrectione. Traductio vero in thalamum fiue in thorum fit modo particulariter in retributione, fed vniuerfaliter fiet in extrema confummatione, de huiufmodi nuptiis. Matt. vigefimo fecūdo. Simile eft regnū cælorū homini regi qui fecit

nuptias filio suo. Sed heu hodie aliæ nuptiæ fiunt quia spiritus contrahit cum terra, cum homines terrenis adhærent, vnde rectè dicuntur homines Viri diuitiarum. Psal. Et nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis: tales autem nuptiæ vertentur in luctum. 2. Machab. 9. Conuersæ sunt nuptiæ in luctum; quia vero Ecclesia se idoneam ad coniunctionem præmissam fecit, ideo subditur, *& vxor*, quasi dicat, ita Ecclesia coniuncta est Christo, & hoc est conueniens, *quia vxor eius*, id est Ecclesia vxor Agni, *præparauit se*, in statu viæ per sanctitatem & merita ad illam coniunctionem obtinendam, in hoc autem notatur libertas arbitrij, quæ est necessaria in effectu. Anima enim quæ non se præparat non recipitur ab agno. Matth. 25. Et quæ præparatæ erant intrauerunt, &c. quia nec liberum arbitrium per se sufficit, sed necesse est gratiam dari, ideo sequitur, *& datum est*. Primo autem ponit mysterium. Secundo mysterij intellectum, Byssinum enim. Dicit igitur, *& datum est illi*, in via à Deo, ad hoc vt se posset præparare, *Byssinum*, id est vestimentum de Bysso. Byssus est linum quoddam, quod inuenitur in Ægypto de quo fit vestis candidissima. Vnde significat vitam sanctam & rectam quæ sicut vestis decenter ornat iustos, *splendens*, quod apud alios per fulgorē famæ, *& candidum*, in se per puritatē conscientiæ datum est inquam ad hoc, *vt cooperiat se*, s. ad decorem vt placeat spōso, & ad protectionem vt non lædatur intro, quod æstuat per tētationes. Prouer. vlt. Byssus & purpura indumentum eius. Multi libri habent: Datum est illi, vt se cooperiat byssino splendenti & candido, vtraq; litera in idē redit & vtramq; innuit Glos. deinde subdit mysterij intellectum, quasi dicat, vere byssinum est in animę ornatum & præparationem, *byssinum enim iustificationes sunt sanctorum*, byssinum est, per significationem virtutes & merita quibus sancti, idest iusti iustificantur, id est, magis & magis fiūt iusti. Cum autem esset planius si diceretur: Byssinum est iustificationes sanctorum, tamen dicit sunt, in pluralis; quia in pluribus quandoque accipitur numerus verbi à supposito, quandoq; ab apposito tamen idem est sensus. Posset tamen litera sic ordinari, Iustificationes sanctorū sunt byssinum, idest, signatur per vestem byssinam. Nota quod byssus primo habet colorem terrenum, & post per multas transitiones ducitur ad cādorem, & fit inde byssinum, id est vestis byssina candidissima. Sic cum in Ecclesia primo esset macula & obscuritas ex peccato originali. Ephes. 2. Eramus natura filii iræ post per multas Dominus exercitationes, facit eam pulcherrimam & candidam dans ei virtutem & merita. Et hoc est byssinum. Item sicut vestis byssina ornat corpus sic virtutes & merita spiritum. Isa. 61. Et indumento iustitiæ circumdedit me, *& dixit mihi*. hic subditur excitatio peregrinantium in via vt studeant pertingere ad statum laudis æternæ, & ad nuptias præmissas. Ponitur autem triplex ratio alliciens ad vitæ sanctitatem, vt per hoc perueniatur ad æternitatem. Prima ratio est ex parte concupiscibilis, scil. refectio æternæ suauitatis. Secunda est ex parte rationalis, scil. certitudo salutiferæ veritatis, Et dixit mihi: hæc verba. Tertia, ex parte irascibilis, scilicet sublimitas humanæ dignitatis, Et cecidi. Dicit igitur. Et dixit mihi, quasi dicat, ita mihi reuelata est per Angelum laus & exultatio sanctorum in gloria, & similiter coniunctio Christi & Ecclesiæ. Et vt habeatur desi-

A derium & studium pertingendi ad hoc, *dixit mihi*, Angelus qui præmissa reuelauit, *scribe*, in libro mentali, & etiam in libro materiali alijs in documentum excitatiuum. Abacuc. 2. Scribe visum & explana, &c. Quid autem scribendum sit subiungitur, *beati qui ad cœnam vocati sunt*, à Deo, id est quos Deus præordinauit ad hæc. Et rectè hic nominatur Agnus; quia pro illa coniunctione consummanda in gloria immolatus est. Lucæ 14. Beatus qui manducabit in regno Dei. Et nota quod non dicit Prandium sed Cœnam; quia prandium fuit ante cœnam, cœna vero fuit post prandium: post cœnam vero non restat alia refectio, & ideo æterna refectio, quæ non finietur nec alia ei succedet rectè cœna vocatur. Prandium ergo

B gratiæ est in via, sed cœna gloriæ datur in patria, & vere qui ibi erunt, beati erunt. Tum propter plenitudinem totius dulcedinis, Tum propter securitatem inamissibilitatis. Gregorius super hunc locum. Ad æternum conuiuium quisquis semel intraerit, vlterius non exibit. Sed obijcitur. Non enim videtur magnum vocari, quia multi vocantur qui non perueniunt. Matth. 20. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Resp. Est multiplex vocatio, scilicet Prædestinationis, Inspirationis, & Prædicationis, hic autē loquitur de vocatione prædestinationis alię enim vocationes quandoque non habent plenum effectum,

C *& dixit mihi*, & si non pro me, tamen pro aliorum excitatione, propter quos hæc scribenda erant, *hæc vera*, scilicet præmissa de exultatione sanctorum & nuptiis gloriæ tibi ostensa, *vera sunt*, & ideo credenda sunt, & per ea fideles excitari debēt ad profectum meriti, vt obtineant tantum præmium. Infra vlt. Hæc verba fidelissima sunt & vera & sic patet secunda ratio allectiua. Deinde ponitur tertia, Sublimitas humanæ dignitatis: quia tota natura humana nobilitata est per hoc quod Christus naturam humanam vere & perfectè assumpsit inseparabiliter, nisi se iustificet per peccatum, vnde Angelos non permisit se à Ioanne adorari, sed docuit eum vt Deum adoraret. Pri-

D mo ergo beatus Ioannes ostendit suam humiliationem. Secundo Angelicam prohibitionem, Et dixit mihi. Tertio consequentem informationem, Deum adora. Dicit igitur, *& cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum*, scilicet adoratione duliæ ad referendum gratias, & ad dandum ei reuerentiam, quia maiorem eum me intellexi. Sed quid est quod dicit Ante pedes eius, cum Angelus sit incorporeus? Resp. Dicendum quod videbat B. Ioannes visione imaginaria; quia sub quibusdam figuris videbat, vnde Angelum videbat sub specie hominis, sicut supra primo legitur quod vidit Angelum vestitum podere & præcinctum, &c. Angelus autem ille de quo supra 1. legitur, gerebat

E personam Christi, & hæc habentur ex Glos. ibi. Dicitur ergo pedes habuisse Angelus, non secundum naturam propriam; sed secundum speciem in qua vidit eum B. Ioannes, *& dixit*, hic Primo ponit ipsam prohibitionem. Secundo subiungit rationem, Conseruus. Dicit igitur: *& dixit mihi: vide ne feceris*, caue ne hoc facias. Sed quare prohibet se à Ioanne adorari cum Iosue pronus adorauerit Angelum nec ipse hoc prohibuerit? Iosue 5. Similiter & Abraham. Genes. 18. Respond. secundum Beatum Gregorium & secundum Glos. quod hoc fuit propter reuerentiam humanæ naturæ, quæ in Christo supra ipsos Angelos est exaltata. In Veteri autem testamento nondum

dum facta erat incarnatio, *conseruus*, hic ponit prohibitionis rationes, quasi dicat, non me adores; quia Conseruus *tuus sum & fratrum tuorum*. Conserui dicuntur illi, qui sont sub vno Domino. Quasi dicat, ego & tu & fratres tui spirituales, scilicet iusti tanquam conserui, vnum Dominum habemus; & ideo nolo à te adorari; sed tecum vnum Dominum adorare, hoc dicit Angelus considerando naturam homanam supra se exaltatam & ideo se conseruum iusturum, qoasi iam non superiorem dicit, & ideo non est adorandos; quoniam autem est frater natura, & frater gratia. de qoa fraternitate loquatur, ostendit, scilicet gratiæ. Vnde dicit, *habentium testimonium Iesu*, quantum ad diuinitatem & humanitatem verbo & facto. Et dicit habentiom; quia semper debent ad hoc esse prompti. Isa. 43. Verè vos testes mei dicit Dominus. Deinde informat quæ debeat adorare. Primo autem ponit informationem. Secundo exequendi rationem, Testimonium enim. Dicit igitur. *Deum adora*, non me. Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis. Ipse enim est verè adorandus; quia ipse Christus licet homo sit, tamen est verus Deus, sicut prophetæ testificantur vnde dicit, *enim*, id est, quia, *spiritus prophetiæ*, id est, quicquid dixerunt prophetæ per Spiritum sanctum de Christo, quantum ad eius ineffabilem maiestatem, *testimonium est Iesu*, id est testimonium perhibent ipsi Christo saluatori hominum quod ipse Deus verus, & ideo digne adorandus. Vnde Isaiæ 53. Generationem eios quis enarrabit? Item Isa. 45. Vere tu es Deus absconditus. Item Psal. Dominos dixit ad me, filius meus es tu, &c. Item, dixit Dominus Domino meo, &c. *& vidi cælum*. Postqoam egit de damnatione Babylonis, idest Ecclesiæ malignantium, hic agit de damnatione bestiæ, & Pseudoprophetarum, id est Antichristi & Pseudoapostolorum. Sic autem procedit. Primo ponit quoddam præambulum ad visionem. Secondo ipsam visionem. Et ecce equus albus. Præambulum fuit, quia vidit cælom apertum, & cælo aperto viso, vidit illa quæ sequuntur. Visio verò est principaliter de damnatione Antichristi & suorum complicum. Damnabit autem eos ipse Christus, qoem blasphemauerunt & cuius cultum impedierunt; & hoc poterit; quia magnus & pótens & sapiens est, cuius etiam bonitas magna est, quam ignorauerunt, & ex hoc rei sunt. Primo ergo describit ipsum Christum. Secundo ostendit culpam siue impietatem Antichristi & suorum, Et vidi bestiam. Tertio pœnam siue damnationem ipsorum, Et apprehensa est. Quoniam autem Christus talis ac tantus est ideo omnino ei adhærendum est. Vnde circa primum. Primo describit excellentiam Christi. Secundo subdit admonitionem ad adhærendum sibi, Et vidi vnum Angelum. Ipsum autem Christum describit tripliciter, Primo quantum ad admitandam bonitatem. Secundo quantum ad sapientiæ siue notitiæ claritatem. Oculi eius. Tertio quantum ad eminentem potestatem, Et in capite. Bonitatem autem eius describit dopliciter. Primo ex parte naturæ humanæ. Secundo ex parte Diuinæ, Et qui sedebat. Dicit igitur, *& vidi*, quasi dicat, ita intellexi per reuelationem, damnationem Babylonis, id est multitudinis peruersorum communiter. Intellexi etiam dãnationem Antichristi & suorum specialiter & etiam per quę sint condemnandi, & hoc est quod dicit, Et vidi, in visione, *cælum*, id est secretum Diuinorum

A mysteriorum. Cælum enim dicitur à cælando. *apertum*, id est reuelatum, scilicet per Christum prædicantem, patientem resurgentem, ascendentem, hoc autem cælum ante Christi aduentum fuit clausum; quia adhuc nõ sic erat veritas reuelata. per hoc autem quod aperto cælo viso, vidit Ioannes ea quæ sequuntur, signatur quòd per reuelationem mentis factam in tempore Veteris Testamenti per Christum, cognoscatur abundantius ipse Christus, & quæ ad ipsum pertinent, & similiter damnatio malorum. Prou. 27. Aperta sunt prata, *& ecce*, apparuit mihi in visione, *equus albus*, idest caro Christi quæ dicitur equus; quia ei insidebat diuinitas Christi ad expognandum diabolum. Prou. 21. Equus paratur ad diem belli.

B Dicitur Equus albus propter immunitatem peccati. 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, &c, Cant. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus & totus desiderabilis, *& qui sedebat*, descripta bonitate Christi secundum humanam naturam, scil. quantum tum ad finis vtilitatem, vnde dicitur Equus, & quantum ad excellentem sinceritatem, & sic dicitur Albus: hic ostendit eam secundum Diuinam naturam, Eius autem bonitatem secundum Diuinam naturam ostendit multipliciter. Primo quãtum ad completionem promissorum. Secundo qoantum ad veritatem siue rectitudinem documentorum, Et verax. Tertio quantum ad puni-

C tionem malorum, Et com iustitia. Quarto, qoantũ ad protectionem bonorum, Et pugnat. Dicit igitur, *& qui sedebat*, scil. filius Dei iustus, siue eius diuinitas, *super eum*, scil. equum, idest super carnem assumptam, per hoc qood dicitur. Sedebat signatur quod Christus secundum Diuinitatem insidebat humanitati, quasi equo ad vincendum diabolum. Item notatur humiliatio filii humiliantis; quia exinanioit semetipsum, &c. Philip. 2. Sup. 6. Ecce equus albus, *vocabatur fidelis*. Audiuit in visione Christum vocari vel debere vocari fidelem, per hoc signatur qood Christus est fidelis in promissionis implerione, vt patet in redemptione generis humani. Psalm. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, &c. *& verax*, in sua eruditione;

D quia nihil docet nisi verum, nec fallere potest, & ideo ei credendum, cum dicitur Rom. 3. Est autem Deus verax, &c. *& cum iustitia iudicat*, scilicet in puniendo malos sicut in submersione Ægyptiorum. Exod. 14. & 15. & similiter in aliis flagellis, siue sint corporalia sioe spiritualia. Psalm. Iustus Dominus & iustitias dilexit, &c. potest etiam intelligi de iodicio quod retribuet bonis & malis in futuro, supra 16. Vera & iusta iudicia tua, *& pugnat*, scilicet pro suis contra malos dando suis constantiam & sapientiam, vt patet in Martyribus & in aliis. Pugnat, scil. in suis & per suos contra diabolum & vitia, dum dat eis virtutem pugnandi & vincendi. Exod. 15. Dominus quasi vir pugnatór, &c. *oculi autem eius*, hic describit Chri-

E stum quantum ad sapientiæ siue notitiæ claritatem: quia clare omnia videt, & hoc est, Oculi aotem eius, idest eius plena sapiéntia, qua tanquam oculis videt omnia, & dicit in plurali, ad significandum sapientiæ perfectionem, quia plenius & melius doobus oculis quàm vno videmus, *tãquam flamma ignis*, quasi dicat: Eius sapientia clara & plena est in cognoscẽdo ad modum ignis habentis flammam plenam & claram. Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, vel Oculi eius, id est dona Spiritus sancti, quæ ipse dat, quæ recte dicuntur Oculi, quia faciont hominẽ oculatũ & be-

A ne videntem quæ sunt salutis, sunt *tanquam flammæ ignis*, qui annum illuminant & inflammant, & si quid sit rubiginis cremant, supra 1. Oculi eius tanquam flamma ignis. Morum oculi eius sunt prælati; quia debent videre ad opus corporis Christi, scilicet Ecclesiæ, & si boni sont tanquam flamma ignis sunt, vt luceant ad illuminandum, & ardeant ad inflammandum alios. Ioan. 5. Ille erat locerna ardens & lucens, *& in capite*, hic describit Christum quantum ad eminentem potestatem; quia magna valde est eius potestas. Christi autem potestatem ostendit multipliciter. Primo quantum ad honorificum triumphum. Secundo, quantum ad nominis fastigium & vocabatur nomen eius. Tertio, quantum ad subiectum exerci-
B tum, Et exercitus. Quarto, quātum ad virtuosum verbum, Et de ore. Quuito quantum ad potestatiuum actum, Et reget. Sexto, quātum ad vniuersale dominium, Et habet in vestimēto. Circa primum. Primo, ostendit Christi triumphum. Secundo, triumphandi modum, Et vestitus. Circa triūphum. Primo ostendit in Christo dignitatem triumphalem. Secundo ostendit dignitatem esse inexplicabilem, Habens. Dicit igitur, *& in capite eius*, id est in diuinitate eius, quæ est caput humanitatis in Christo, erant vel sunt, *diademata multa*, id est multæ victoriæ, diadema enim idem est quod corona, quæ solet esse in victoribus si-
C gnum victoriæ. Ipse autem Christus virtute diuinitatis triūphauit de diabolo, de Iudæis de vitiis, maxime in passione, suos etiam electos triumphare facit, quorum victoria ipsius Christi est; quia ab ipso est: vnde recte dicitur in plurali, multa diademata, propter multas victorias eius per se & per suos, diadema autem dicitur, corona, quasi duo demens, scil. principium & finem; quia potestas eius per quam triumphauit & triumphat omnino æterna est. Dan. 7. Potestas eius potestas æterna, &c. Sic ergo ostenditur in Christo dignitas triumphalis, sed ne credatur quod dignitas sit explicabilis per aliqua iam dicta vel dicēda, ideo recte subditur, *habens*, supple, scil. sic & erat ha-
D bens, *nomen scriptum*, &c. videbat B. Ioannes nomen scriptum in sessore equi albi, quod nomen nullus scit, nisi ipse; per hoc signatur quod magnitudinem potentiæ sapientiæ & bonitatis eius nullus perfecte scit præter ipsum. Dicit igitur. Nomen scriptum, scilicet Emanuel, siue Deus homu, siue Iesus. Vnde redit, per hoc nomen intelligitur bonitas Dei manifestata in verbi incarnatione & in humana reparatione: quæ quidem bonitas Dei est ineffabilis, per hoc autem quod dicitor Scriptū, notatur perpetuitas vnionis, diuinitatis cum humanitate. Scriptum enim stabilitatem habet; *quod nemo nouit nisi ipse*, quia scil. inef-
E fabile est nomen præmissum nec potest sciri, quanta bonitas per illud nomen importetur, ab homine, potest etiam hoc intelligi de nomino quod est Deus, vel verbum Dei, sicut post subditur hoc enim nomen non plene ab homine cognoscitur. Genes. 32. Cur quæris nomen meum quod est Mirabile? Sed quid est quod dicit? Nonne B. Ioannes illud nomen nouit, qui illud vidit scriptum? Item fideles sciunt nomen Christi, siue dicatur Deus, quo nomine non est aliud maius, siue verbum Dei, siue Deus homo. Respond. Nemo, id est nullus homo præter ipsum Christum nouit ad plenum eius nomen; quia incomprehensibile est. Bonitas, sapientia, & potestas importatur per nomen eius, siue illud nomen intelligatur nomen signans vnionem incarnationis, siue ipsam diuinitatem præcise, vt Deus & verbum Dei, ipse autem est perfectus sui cognitor. Vnde Damascenus 1. lib. cap. 3. Ipse vero plus sui ipsius est contemplator. Aliter potest dici sicut tangit Glos. quod eius nomen nemo scit in cognitione, quæ competit homini vt ipse & qui sunt vnum cum ipso sicut corpus siue membra sunt vnum quiddam cum capite. 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo vnus spiritus est, *& vestitus*, hic ostendit triumphi modum, quia per passionem triumphauit de diabolo, & per eiusdem virtutem meritum & exemplum facit electos triumphare. Vnde dicit, *& vestitus erat*, id est vestitus est, *veste*, id est carne qua quasi operuit Diuinitatem, *aspersa sanguine*, ad literam, Caro Domini fuit aspersa sanguine, aspersa in flagellatione ad columnam, & in crucifixione, & lateris apertione. Isaiæ 63. Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua, sicut calcantium in torculari? Vel Veste, &c. id est Ecclesia, quæ in suis Martyribus occiditur. Ecclesiastici vndecimo. Quasi vestis est ipsius Domini, qui ei adhæret, sicut vestis homini, & per hoc patet Christi familiaritas ad iustos & econtrario. Item quia honorificat ipsum, supra 1. Vestitum podêre, *& vocabatur*, hic ostenditur eius potestas quantum ad nominis fastigium. Altissimum enim est Nomen est verbum Dei. Vnde dicit, *& vocabatur nomen eius verbum Dei*, scilicet patris, per hoc signatur quod Christus est verbum patris. Ioannis primo. Et verbum erat apud Deum. Recte autem post passionem agit de tam alto eius nomine, vt ostendatur ille qui passus est, verus Deus esse. Roman. 9. Qui est Deus benedictus in secula, amen. Sed qoare dicitor Filius verbom, cum verbum transeat & euanescat? Item aot dicitur verbum Christus secundum similitudinem verbi interioris, aut exterioris, si interioris; Contrà, verbum interius, scilicet cogitatio est inefficax per se: qoia non elicit effectum per se: sed Filius habet plenam efficaciam. Ergo, &c. si exterioris; Contrà, quia verbum exterius vanum est & aërem percutit. Respond. secundum Augustinum & secundom Anselmum dicendum quòd Filios dicitur verbum Patris; quia emanat à Patre per modum naturæ siue generationis, & repræsentat in se patrem perfectissime, sicut verbum interius, scil. cogitatio siue notitia procedit siue nascitur de mente, & nihil menti similius, quàm eius verbum, scil. cogitatio, vel intelligentia. Vnde Anselmus in Monol. cap. 63. Restat igitur hoc solum verbum illius esse solius, de quo nascendo habet esse, ad omnimodam similitudinem existit. Aliæ sunt rationes sicut iam patebit, Ad primum dicēdum, quod non ponitur similitudo quantom ad illud quod est ignobilitatis. Ad aliud dicendum sine præiudicio, quod Filius Dei dicitur verbum patris principaliter, secundum similitudinem verbi interioris, vt dictum est secundum Augustinum & Anselmum. Dicitur etiam secundum similitudinem verbi exterioris vt patet ex Glos. licet non ita principaliter & hoc dicitur vno modo per respectum ad creaturam quamlibet, quantum ad opus conditionis; quia sicut aliqois facile profert verbum: ita Deus per verbum suum, id est filium facit omnia. Psal. Dixit & facta sunt. Nota Glos. Alio modo per respectum ad creaturam rationalem specialiter quantum ad opus reparationis; quia sicut verbum exterius manifestat aliis secre-

tum

tum mentis: ita Filius manifestauit hominibus
Patrem prius eis ignotum. Ioann. 17. Manifesta-
ui nomen tuum &c. Hæc duplex ratio ex parte
verbi exterioris tangitur in Glos. Ad obiecta iam
patet, quod non rantum sumitur nomen Verbi
ad diuina, quantum ad inefficaciam vel transi-
tum & huiusmodi, *& exercitus*, hic ostenditur
Christi potestas quantum ad subiectum exerci-
tum, scilicet fidelium, qui ei obediunt, & ipsum
imitantur. Hunc autem exercitum describit. Pri-
mo quantum ad pugnandi strenuitatem sub no-
mine exercitus. Secundo quantum ad Ecclesia-
sticam vnitatem, sine qua nihil Deo placet. Qui
sunt in cælis. Tertio, quantum ad imitationis cō-
formitatem, Sequebantur cum. Quarto, quantum
ad imitanrium idoneitatem, In equis. Vbi des-
cribitur eorum idoneitas, tum ex parte corporis,
tum ex parte animæ, Vestiti. Ex parte corporis du-
pliciter, Primo quantum ad aptitudinem, respe-
ctu operis, ideo corpora dicuntur equi; quia apta
ad currendum per opera bona. Secundo quan-
tum ad munditiam ipsius corporis, Albis. Simi-
liter ex parte animæ dupliciter. Primo quantum
ad decorem meritorum in generali, Vestiti bys-
so. Secundo quantum ad decorem sinceritatis in
speciali, Albo & mundo. Sinceritas autem du-
plex est necessaria, scilicet quantum ad intelle-
ctum à nigredine erroris. Vnde dicit Albo &
quantum ad effectum à sorde affectionis, vel con-
cupiscentiæ, vnde sequitur. Et mundo. Dicit igi-
tur, *& exercitus*, id est cœtus siue multitudo fide-
lium contra diabolum, carnem & mundum pu-
gnantium ad modum exercitus: quia militia est
vita hominis super terram. Iob. 7. *qui sunt in cælo*,
numero & merito, quia alibi non fit vera & salu-
bris pugna, etiam si mortem quis sustineat. Vn-
de Gregorius in Gregotiano. Quisquis extra Ec-
clesiæ vnitatem patitur, pœnas pati potest, mar-
tyr fieri non potest, vel. In cælo, per desiderium
& intentionem. Philipp. 3. Nostra conuersatio in
cælis est, *sequebantur*, id est sequuntur eum, scili-
cet Christum, sicut serui Dominum, sicut mili-
tes principem. Sequuntur inquam imitando &
obediendo. Matthæi 10. Qui non acceperit cru-
cem suam &c. *in equis*, id est in corporibus in qui-
bus currunt, quasi cum equis, per viam boni ope-
ris, quos amor Dei stimulat ad bonum. Zacha-
riæ 10. Posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bel-
lo, *albis*, id est mundis, qui ab illicitis cohiben-
tur, supra 7. Dealbauerunt stolas suas (id est cor-
pora) in sanguine agni, *vestiti*, id est ornati, *bys-
so*, id est veste byssina boc est ornatu meritorum
decoranrium ad modum vestis byssinæ, quia me-
rita cum magno labore acquiruntur, sicut byssus
cum magno labore ad candorem ducitur. Pro-
uerbiorum vltimo. Byssus & purpura indumen-
tum, &c. *albo*, ex parte intellectus contra defor-
mitatem erroris, Supra eodem: Datum est illi vt
cooperiat se byssino splendido & candido, *mun-
do*, ex parte affectus contra sordem concupiscen-
tiæ vel affectionis. Matth. 5. Beati mundo corde
quoniam ipsi Deum videbunt. Byssus byssi, ge-
nus est lini mollissimi & candidissimi & est ge-
neris feminini: tamen bic ponitur in masculino;
quia Sacra scriptura non est subiecta regulis
grammaticæ. Aliqui tamen libri habent Byssino,
& est idem sensus, *de ore*, hic ostenditur eius po-
testas, quantum ad virtuosum verbum: quia vir-
tuose prædicauit comminando pœnam iudicij,
quam virtuose infert malis; sicut prius annun-

A ciauit. Vnde dicit, *& de ore*, id est de prædicatio-
ne, *eius*, scilicet Christi, *procedit*, loquitur pro
statu Christi in carne mortali quando prædica-
bat, & quia idem modo prędicat per suos prædi-
catores, fortasse ideo loquitur, quasi de præsen-
ti. Aliqui tamen libri habent. Procedebat, *gla-
dius*, id est sententia diuini iudicij, quæ incidit
illicitos cogitatus & motus malos. Diuidet etiam
malos à Deo & à sanctorum consortio, *acutus*,
quia virtuose separat bominem à vitiis sententia
iudicii: considerata tamen cum adiutorio gra-
tiæ. Itē efficaciter separabit malos à bonis in iu-
dicio supra primo. Et de ore eius gladius, &c. *vt
in ipso*, id est cum ipso per prædicationem annun-
ciato, *percutiat*, perdendo, *omnes gentes*, id est om-
B nes gentiliter viuentes, etiam sicut Iudæi gene-
re, percutiat inquam, quosdam ad vitam: qui
scil. conuertebantur, quosdam ad mortem; qui
scilicet peiores fiebant. Et quod dicit, Omnes
gentes potest intelligi de ipso prædicante per se
& per suos prædicatores, *& reget*, hic describit
Christum quantum ad potestatiuum actum, &
Primo, quantum ad actum regendi respectu bo-
norum & malorum communiter. Secundo, quan-
tum ad actum reparandi respectu bonorum spe-
cialiter, Et ipse. Dicit igitur, *& reget omnes*, sci-
licet homines, tam conuersos quàm alios dum
sunt in statu viæ, *in virga ferrea*, id est in potestate
C inuincibili vel iustitia inflexibili. Bonos enim re-
git dum sunt in statu viæ, ipsos conseruando, nu-
triendo spiritualiter & promouendo. Malos ve-
ro regit puniendo vel corrigendo. Psalm. Reges
eos in virga ferrea, *& ipse*, quia alia creatura
non poterat, *calcat*, id est calcauit, hoc est sup-
peditauit, pressit & destruxit, scilicet per passio-
nem & resurrectionem, *torcular*, id est mortem
æternam, quæ sicut torcular habet pressuram &
torturam magni cruciatus. Dicitur autem Tor-
cular, *vini*, propter acerbitatem pœnæ quæ ine-
briat replendo; & deiiciendo damnatos. Iere-
miæ 51. Inebriabo eos vt sopiantur, &c. Vini in-
quam, *furoris iræ Dei*, id est vehementis iræ, id est
cuiusmodi inebriatio erat inferenda, ex diuina iu-
D stitia grauiter puniente. Ideo ergo diuina iustitia
dicitur furor iræ; quia ea grauiter & actualiter
puniente, videtur Deus iratus, ad modum furio-
si. Ad significandum ergo magnitudinem pœnæ
quæ debebatur bominibus, nisi Deus pro eis pas-
sus esset, & ponitur non tantum nomen Iræ, sed
etiam dicitur furor iræ, ex hac similiter ratione
dicitur supra 16. Date illi calicem vini indigna-
tionis iræ eius, *Dei omnipotentis*, scilicet Patris vel
Trinitatis, & ex boc pater quod nisi Filius nos
reparasset per clementiam, poterat nos punire
per iustitiam & inuictam potentiam. Ex boc
etiam patet, quia poterit Antichristum & suos
damnare, de quibus infra sequitur Ecclesiastici
1. Vnus est altissimus creator omnium omnipo-
E tens, *& habet*, bic describit Christum quantum
ad vniuersale dominium, ad quod significan-
dum, vidit scriptum in vestimento & femore
eius, *Rex regum*. Hoc dicitur specialiter quantum
ad dominium super maiores dominatores, scili-
cet reges & huiusmodi multi potentes, *& Domi-
nus dominantium*, boc dicitur quantum ad omnes
dominatores communiter, & per hoc ostendi-
tur esse Dominus omnium rerum vniuersaliter;
quia si est Dominantium, est & Dominus rebus
quibus dominatur. Item quod est Dominus do-
minantium est signum certum maiestatis infi-

nitæ, quæ omnibus rebus vniuersaliter domina- A tur, vel moraliter, vt tangit Glos. Nota quod vestimentum dicitur humanitas assumpta, qua fuit Diuinitas quasi vestita. Philippen. 2. Et habitu inuentus vt homo. Femur est idem sed differenti ratione: Vestimentum enim dicitur, inquantum assumpta. Femur inquantum est propagata à parentibus, ideo enim dicitur Femur secundum Glos. vt denotetur de vera progenie parentum fuisse. Per Femur enim propago carnis accipitur. Vnde Genes. 24. Pone manum tuam sub femore meo, vt adiurem te per Dominum Deum, &c. prænidit enim Dominum de suo femore nasciturum, per quem adiurauit seruum. Per hoc autem B quod dicitur Scriptum, notatur perpetuitas Douuncæ Dominationis. Psal. Et dominati › eius in omni generatiooe & generationem. Est autem sensus prædictorum verborum, ac si diceretur Christus etiam ex parte humanitatis vnitæ diuinitati; Dominatur omnium vniuersaliter imperpetuum. Vel secundum beatum Gregoriom super hunc locum: Vnde mundo innotuit, ibi de se vltionis sententiam infixit. Supra 17. Dominns Dominorum est & Rex regum, *& vidi*, Descripta excellentia Christi, hîc ponitur monitio ad adhærendum ipsi. Vnde inducit Angelum, clamantem hominibus vt veniant, & coogregentur ad ipsum Christum, qui dabit eis æternum conui- C uium. Per quem Angelnm signantur prædicatores, qui monent homines adhærere Deo Christo. Primo ergo tangitur ipse admonitor. Secundo ipsa monitio. Et clamauit. Tertio, admoniti, Decens omnibus. Quarto modus siue materia admonitionis, Veoite. Dicit igitur, *& vidi vnum Angelum*, id est cœtum prædicatorum, qui dicuntur Angeli; quia hominibus annunciant quæ sunt salutis. Intelligitur in nomine Angeli scientia, quæ debet esse in prædicatote. Isa. 18. Ite Angeli veloces, &c. Dicit autem Vnum Angelum, propter vniformitatem doctrinæ; quia omnes docēt fidem & bonos motes, eadem ratione dicit supra 8. Et audiui vocem voins aquilæ, &c. *stantem*, per D vitæ rectitudinem, in contempto terrenorum, in desiderio æternorum. Tobiæ 5. Inuenit iuuenem stantem splendidum &c. *in sole*, id est in magna claritate exempli. Matth. 5. Vos estis lux mundi. Et sic tanguntur quatuor quæ debent esse in prædicatoribus, scilicet Officii anctoritas, Doctrinæ vnifotmitas, Vitæ sanctitas, Exempli claritas, vel. In Sole, id est ardote tribulatiouum, in quo debent stare recti & stabiles sine combustione. Iooæ 1. Exortus est Sol cum ardore, vel In Sole, secundum Glos. id est veritatem in manifesto proponentes. Simile. 2. Reg. 12. Ego faciam hanc rem in conspectu Solis huius, *& clamauit*, prædi- E cando, & notatur in boc zelus animarum, *voce magna*, vox prædicationis est magna, quando habet adiunctum desiderium magnum iuuandi animas. Item quando confirmatur auctoritate scripturæ. Matth. 13. Ideo omnis scriba doctus in regnum cælorum, similis est homini patrisfamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Item quando roboratur exemplo vitæ. Vnde Isidorus 3. lib. de Summo bono. Qui noo viuit sicut docet, ipsam quam prædicat veritatem contemptibilem facit, *dicens omnibus auibus*, id est iustis à terrenitate eleuatis, & agilibos in profectu boni operis, *quæ volabant*, alis contemplationis, *per medium cæli*, id est per bona cælestia cum mensura & discretione, per hoc enim quod dicitur Medium notatur mensura contemplationis, vt scilicet non nimis ascendat, per temeritatem: nec nimis descendat per pusillanimitatem, vel. Per medium cæli, scil. empyrei discurrendo, scil. per ordines Angelorum considerando, cum intimo sapore, quantum sit ardot Seraphin, qoanta lux Cherubin, quanta discretio Thronorum, quanta præeminentia Dominationum, qui Principatibus & Potestaribus præsint, quanto moderamine omnis terrena potestas constituitur per Principatus, quanta virtute potestates contrariæ per Potestates coërcentur, quantū est donum Virtutum à quibos prodigia & signa fiunt: quantum est donum Archangelorum & Angelorum, à quibus secreta Dei hominibus manifestantur. Item debent discurrete per cuneos Prophetarum, Conuentus Prædicatorum, Choros Apostolorum, Exercitus Martyrum, Collegia Confessorum, Consortia monachorum, & Anachoritarum, Choreas virginum, Contubernia matrooarum. Deinde transeundum ad fontem qui est in medio paradysi, id est beatam Virginem, quæ inundat plenissime fluminibus gratiæ & gloriæ. Deinde ad virgultum in quo omnes recreantur in gloria, scilicet ad Dominum, *Iesum*, inde colligitur vinum dilectionis summæ, quo bene potantur ad ebrietatem, & inde etiam emanat sapot vini inebrians iustos spirituales in via vsque ad terrenorum oblimonem. Item ficus dulcedinis dulcorantis booos in patria, & etiam iustos in via, vt suspirent ad æterna. Item mala granata, ordinatæ connersationis, & mentis feruidæ qua parati sint pto Domioo in carcerem & in mortem ire. Sunt autem alæ sex contemplationis. Prima est desiderii expectatio. Secunda circunspectio. Tertia intuitio. Quarta admiratio, Quinta exultatio, Sexta dilectio. Ad longam enioi desiderii expectationē sequitur circunspectio; circunspectioni intuitio, & sic de aliis, *venite*, hic ostenditur modus sioe tenor admonitionis & Primo ponitur ipsa monitio. Secūdo allectiua ratio, Ad cœnam. Ratio autem ponitur duplex, scil. duplex refectio, quæ dabitur in patria, eis qui Christo adhęserunt in via. Vna refectio erit de Diuina fruitiooe. Vnde dicitur Ad cœoam magnam, Alia de malorum damnatione. Vnde sequitur. Vt maoducetis &c. Dicit igitur, *venite*, per desiderium mentis. Iacob. 4. Appropinquate Deo, &c. *& congregamini*, scilicet spiritualiter per desiderij vnitatem vel per vnitatem caritatis. 2. Esdræ 3. Congregatus est populus quasi vir vnus, *ad cœnam magnam*, id est ad Deum qui nobis erit plena refectio. Vnde B. Bernardus in lib. de Diligendo Deo: Se dedit in meritum, se seruat in præmium se apponit in refectionem animarum sanctarum. Vnde autem dicit magnam; quia perfectissima & pleoissima erit illa tefectio, & quicquid desiderabitur, totum habebitur in fruitione beatissimæ Trinitatis. Psalm. Satiabot cum appatuerit gloria tua, *vt manducetis*, scilicet in patria, *carnes regum & carnes tribunorum*, id est vt delectemini in cruciatu reproborum, tam maiorum quàm minorum. Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, hoc autem intelligendum de cruciatu malorum, non inquantum est cruciatus siue afflictio absolute, sed secundum quod in ea manifestatur Dioina iustitia, in cuius consideratione Beati delectabuntur, quia ordinat peccatum & peccarores in pœna. Vnde Augustinus in lib. de Natura boni: Peccantes in suppliciis ordinantur.

A Distinguuntur autem hîc reprobi multipliciter, distribuuntur autem secundum statum multiplicem: Primo, secundum statum potestatis secularis, & hoc Tum maioris, vnde dicit, *regum*, Tum mediocris. Vnde sequitur, *& carnes tribunorum.* Tribunus dicitur qui præest vni tribui. Græce autem dicitur Chiliarchus, Latine millenarius. Tum minoris, & tales dicuntur: *fortes*, non solum per potestatem illam quam habent sed per peruersitatem ad male agendum, quia multi qui non sunt magnæ potestatis, magnas malitias exercent. Secundo quantum ad statum regiminis spiritualis, quod est in Ecclesia, & tanguntur subditi, cum dicitur, *equorum*, quia debent regi à prælatis sicut equus à sessore. Item prælati, cum subditur, *sedentium in ipsis*, id est præsidentium eis per effectum
B regendi, licet male regunt eos. Tertio quantum ad statum conditionis corporalis. Tum libertatis, vnde dicit: *liberorum*. Tum seruitutis. Vnde sequitur: *& seruorum*. Potest tamen intelligi spiritualiter vtrumq; vt tangit Glos. Quarto, quantum ad statum fortunæ temporalis, quæ est duplex, scilicet Indigentiæ. Vnde dicitur, *pusillorum*, scilicet secundum temporalem facultatem. Item opulentiæ. Vnde sequitur, *& magnorum*, scilicet magnitudinem mundanæ opulentiæ. De his Ezechiel. 39. Dic omni volucri & vniuersis auibus: conuenite properate, &c. *& vidi bestiam.* Post-
C quam descripsit ipsum Christum hic ostendit impietatem Antichristi & suorum, propter quam digni erunt damnatione; quia scilicet totis viribus impugnabunt Christum & eius cultores. Vnde dicit. Et vidi, interno aspectu. Bestiam, id est Antichristum, *Et reges terræ*, id est pseudo eius Apostolos, qui videbuntur reges aliorum per doctrinam, & etiam per potentiam; quia magnam potestatem temporalem habebunt; quia principes obedient eis. Et dicit Terræ, quia non quærent nisi terram, vel. Terræ, id est hominum terrenorum, qui eis obedient, *& exercitus eorum*, scilicet Antichristi & suorum seruientes Antichristo, & Pseudoapostolis, *congregatos*, per cordium vnani-
D mitatem, *ad faciendũ prælium*, per blasphemias, per doctrinas erroneas, per miracula alia multa, quibus studebunt fidem Christi extinguere, *cum illo*, id est contra illum, *qui sedet in equo*, id est contra Christum de quo supra eodem, Ecce equus albus, & qui sedebat, &c. *& cum exercitu eius*, id est contra fideles, qui sunt exercitus Christi, contra quos pugnabunt modis prætactis, & etiam disputationibus, promissis ac donis, minis ac flagellis, & alijs modis. Dan. 9. Consurget rex impudens facie, & interficiet robustos & populum sanctorũ, & post sequitur, Et contra principẽ principũ consurget, *& apprehensa*, hic ostendit ipsam damnationem Antichristi & suorum, & Primo damnatio-
E nem Antichristi & Pseudoapostolorum. Secundo damnationem aliorum per eos seductorum, Et cæteri. Circa primum. Primo ostendit damnationem ipsorum. Secundo damnationis modum, Viui missi sunt. Dicit igitur, *& apprehensa est bestia*, idest captiuatus est in æterna pœna Antichristus. Loquitur autem pro statu damnationis eius, *& cum illa Pseudopropheta*, id est cœtus Pseudoapostolorum, qui videbantur veri prædicatores, cum essent pseudo, id est falsi. Propheta enim quandoque idem est quod prædicator, & dicit in singulari, propter vniformitatẽ in intentione & malitia. Illi enim erunt vulpeculæ Sampsonis, habentes caudas colligatas cum facibus. Iudic. 15.

A *qui fecit signa*, id est miracula, *coram ipsa*, id est ad beneplacitum & iussum Antichristi. Matth. 24. Surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ, &c. *quibus*, scilicet signis, *seduxit*, id est seorsum à fide catholica duxit, *eos qui acceperunt characterem bestiæ*, id est fidem Antichristi in mente, fides enim Antichristi erit character ipsius in mentibus infidelium licet inuisibilis, sicut fides Christi, est signum Christi in cordibus fidelium, *& qui adorauerunt*, corpore, *imaginem eius*, vnum ergo pertinet ad meritum, aliud ad corpus, vel, Character, id est signum Antichristi per potestatis eius confessionem ex parte oris. Et qui adorauerunt &c. per prauitatis eius imitationem, siue conformitatem,
B supra 13. Si quis adorauerit &c. Gregorius in Gregoriano: Antichristus cum omnibus sequentibus suis interueniente mundi fine damnabitur, *viui*, hic ostenditur modus damnationis Antichristi, & Pseudoapostolorum; quia scilicet acerbissimè flammis sulphureis & fœtentibus cruciabuntur. Vnde dicit, *hi duo*, scilicet bestia & Pseudopropheta; quia fuerunt copulati in culpa, *missi sunt viui*, per hoc notatur acerbitas pœnæ, quasi dicat, Acerbissimè punientur & grauius quàm alij ad similitudinem eius, quia viui comburentur & hoc est quia grauius offenderunt, *in stagnum*, id est in abundantiam, *ignis*, scilicet infernalis,
C *ardentis sulphure*, id est ardentis cum fœtore, sicut ignis ardens in sulphure fœtorem habet adiunctum, infra 20. Diabolus missus est in stagnum, &c. *& cæteri*, hic agitur de damnatione minorum, quæ minor erit; quia minus peccauerunt quàm illi per quos seducti sunt, describitur autem horum damnatio, Primo per respectum ad Christum cuius fidem contempserunt, & ideo ab ipso damnabuntur. Secundo per respectum ad sanctos, quorum vitam neglexerunt & ideo erunt in opprobrium coram eis, & ipsi delectabuntur in consideratione pœnæ ex diuina iustitia eis inflictæ, Et omnes. Dicit ergo, *& cæteri*, scilicet qui secuti sunt Antichristum & Pseudoapostolos, & seducti sunt per eos, sicut ante præmissum est, *oc-*
D *cisi sunt*, morte æterna, *in gladio*, id est in iudiciali sententia, quæ quasi gladio separabit malos à Deo & à sanctis, *sedentis super equum*. Christi præsidentis suæ humanitati, quasi dicat quia minores sunt in culpa, punientur communi pœna reproborum quæ gladio intelligitur. Iob. 19. Fugite à facie gladij &c. *qui procedit*, id est processit, *de ore*, id est prædicatione eius; quia sicut prædicauit sic implebitur, vel. Procedit, etiam nunc. Ex ore eius, &c. *& omnes aues cæli*, id est iusti, volantes per contemplationem, vel desiderium ad cælestia, *saturatæ sunt carnibus eorum*, id est delectati sunt videndo pœnam eorum, considerando diuinam iustitiam in ea. Isa. vlt. Et erunt vsque ad
E sacietatem visionis omni carni.

CAP. XX.

ET vidi Angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, & cathenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est Diabolus, & Sathanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum vt non seducat amplius

gentes, donec consummentur mille anni: & post hoc oportet illum solui modico tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis', & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei: & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima Beatus, & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei, & Christi: & regnabunt cum illo mille annis. Et cùm consummati fuerint mille anni, soluetur Sathanas de carcere suo, & exibit, & seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum, & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris: vbi & bestia & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit terra & cælum, & locus non est inuentus eis, Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum: & dedit mare mortuos, qui in eo erant: & mors, & infernus, dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant: & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. Et qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

CAP. XX.

ET *vidi Angelum.* Hic agitur de damnatione diaboli & dæmonum. De diabolo tamen expressius agitur: & in eius damnatione, damnatio dęmonum simul intelligitur. Christus autem eum damnabit, & poterit ipsum damnare sicut potuit eum in primo aduentu ligare, sicut dicit Glos. Primo ergo ostenditur ligatio diaboli facta per Christum in aduentu primo. Secundo eius damnatio facienda per ipsum in aduentu secundo, Et cùm consummati fuerint. Circa ligationem. Primo ostenditur, primus aduentos Christi. Secundo ostenditur in eo potestas ligandi, Habentem. Tertio ipsa ligatio diaboli, Et apprehēdit. Quarto fructus ipsius ligationis, Et vidi sedes. Dicit

A igitur, *& vidi*, quasi dicat, ita per reuelationem intellexi damnationem Babylonis & Antichristi ac suorum. Intellexi etiam damnationem diaboli fiendam per Christum, qui ipsum in primo aduentu ligauit, & hoc est, *& vidi Angelum*, id est Christum, *descendentem de cælo*, id est de sua altitudine se humiliantem, per carnis assumptionem. Psal. Inclinauit cælos & descendit, de hoc magis dictum est supra 10. Et vidi Angelum &c. *habentem clauem abyssi*, id est potestatem claudendi abyssum, id est corda impiorum tenebrosa, ne scilicet diabolus per eos quantum vellet procedat ad peruertendum alios actu exteriori, vel. Abyssus, id est ipse Diabolus tenebrosus, quem B Christus potest claudere, id est eius malitiæ exitus ad actum, *& cathenam magnam*, id est potestatem magnam ingerēdi pœnam & omnes impios. Per clauem ergo & cathenam potestas Christi signatur, sed per clauem inquantum claudit exitum nocumento, per cathenam inquantum constringit supplicio. Primum respectu culpæ. Secundum respectu pœnæ. Sed contra, supra 9. dicitur, Vidi stellam, id est diabolum de cælo cecidisse, & data est illi clauis putei abyssi. Quomodo ergo diabolus & Christus in eadem potestate conueniunt? Respond. Non est eadem potestas. Diabolus enim dicitur habere clauem putei abyssi; quia ex permissione diuina potestatem C habet ad tentandum amplios impios, quos deiicit in ampliora peccata. Christus autem dicitur habere clauem abyssi; quia potestatē habet claudēdi diabolo & impiis egressum ad opera praua, vt nō tantum aliis noceant, quantum vellent, hoc autē est bonum, primum vero malum, *in manu*, id est in operatione passionis & resurrectionis, secundum Glos. quia per virtutem passionis & gloriam resurrectionis, per quam factus est potens super dæmones etiam inquantum homo cohibere potest eos, vel. In manu, scilicet in libito in facultate suæ voluntatis; quia illa facultate potest quando vult vti, *& apprehendit*, hic ostenditur ipsa ligatio diaboli, & quia est nunc ligatus, D quod tandem soluetur, ideo Primo ostenditur eius ligatio facta per Christi passionem. Secundo eius solutio futura ante mundi consummationem, Et post hoc. Circa primum. Primo ostenditur necessitas, quia scilicet diabolus est totus sitibundus ad animarum seductionem. Secundo, Tempus, scilicet quo durabit ligatio, Et ligauit. Tertio locus vbi eum scilicet ligauit, Et misit. Quarto modus, Et clausit. Dicit igitur, *& apprehendit*, scilicet Angelus, id est Christus, hoc est malitiam tēnuit, ne in actum procederet quantum vellet, sicut post exprimit in verbo ligandi, vel. Apprehendit, id est diabolum peccasse, in E procuratione mortis suæ manifestauit cohibendo ipsum, *draconem*, id est diabolum, quem sic vocat propter violentiam; quia draco est genus serpentis violenter opprimens, *serpentem*, per astutiam. Genes. 3. Serpens erat callidior &c. *antiquum*, per consuetam nequitiam, *qui est diabolus*, per deiicientem superbiam, quia propter superbiam cecidit. Diabolus autem interpretatur deorsum fluens, *& Sathanas*, per incitantem malitiam. Sathanas enim interpretatur aduersarius. 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus circuit quærens quē deuoret, *& ligauit eum*, id est potestatem eius coercuit ne noceat electis, quantum ante eius aduentum. Gregorius super hunc locum: Potentia Diuinæ dispensationis astringitur, ne inquan-

tum

tum nocere valet effrenetur, *per mille annos*, id est, per vniuersum tempus à tempore passionis Christi, vsque ad tempus Antichristi. Numerus enim millenarius est perfectus; quia terminat numeros præcedentes, nec vltra eum est alius numerus, nisi per resumptionem. vnde rectè signat vniuersitatem, sic exponit Augustinus 20. lib. de Ciuitate Dei, inducens illud exemplum, Verbum quod mandauit in mille generationes, id est in omnes, vel secundum Glos. Tempus à passione Christi, vsque ad tempus Antichristi signatur per mille annos, quia illud tempus hominibus conceditur, vt præmium acquirant per meritorum perfectionem, *& misit eum*, permissiue, *in abyssum*, id est in corda tenebrosa impiorum. Glos. eiectus à fidelibus. Et bene dicit, Misit, quia nihil potest, nisi permissus. Matth. 8. Si eicis nos, &c. Gregorius super hunc locum. Antiquus hostis in abyssum mittitur; quia relegatus à bonorum cordibus, apud reproborum mentes reclusus eis atrocius dominatur, *& clausit*, hic ostenditur modus ligationis. Ligauit autem eum dupliciter. Tum ipsum fortiter cohibendo, scilicet vt non possit procedere, *& clausit*, scilicet eum infra limitationem suæ potestatis, vel in cordibus impiorum, quasi dicat ei potestatem subtraxit nocendi: quãdoque tamen permittit occulto & iusto iudicio. Iob. 38. Quis conclusit ostiis mare? id est diabolum; scilicet Christus. Primum ostium fuit Incarnatio, aliud Passio, aliud Resurrectio, aliud Ascensio, Tum fideles firmiter muniendo, scilicet sigillo passionis, *& signauit super eum*, id est sigillum posuit super ipsum sic clausum. Quod autem dicitur Super, notat detentionem & cohibitionem suæ malitiæ. Posuit inquam, Sigillum, id est signũ crucis, cuius virtute fideles eum repulerunt. Ezechiel. 9. Omnem super quem videritis Thau, ne occidatis, *vt non seducat*, per tentationes interiores vel exteriores, per se vel per alios, *gentes*, id est electos de diuersis gentibus, *donec consummentur mille anni*, id est donec compleatur vniuersum tempus à passione vsque ad tempus Antichristi. Sed contrà. Nonne modo seducit? Respond. Sic, eos qui nolunt bene vti armis sibi à Christo datis, vel quę darentur si vellent, ante passionem autem non habebant homines tanta adiutoria; quia tunc nõ fuit tanta gratia. Item nec tam efficacia sacramẽta. Item nec exemplum Christi. Item nec passio sua adhuc fuerat. Item ante aduentum Christi, omnes trahebantur ad limbum. Modo aperta est ianua. Vnde modo ligatus est respectu temporis quod præcesserit eius aduentum ac passionem, *post hoc*, hîc ostenditur futura solutio iam ligati, *& post hoc oportet*, necessitate immutabilitatis; quia Deus sic disposuit, vel. Oportet, id est necesse est necessitate magnæ virtutis, scilicet ad examinationem electorum, *illum solui*, id est laxari, quantum ad potestatem prius ligatam, *modico tempore*, scilicet tribus annis & dimidio, scilicet tempore Antichristi. Matth. 24. Et nisi breuiati fuissent, &c. Gregorius in Gregoriano, Tunc antiquus hostis suis membris traditus, pauco quidem in tempore; sed multa contra nos laxabitur virtute, *& vidi*, hîc ostenditur fructus ligationis, qui est duplex, scil. opportunitas merendi in via, & perceptio præmii in patria, & ad vtrumq; horum debent fideles attingi. Primo ergo tangitur regulatio status. Secundo perceptio æternæ gloriæ, Et animas. Tertio subditur excitatio humanæ desidiæ. Hæc est resurrectio. Circa primum, Primo

A ostenditur obedientia subditorum, cum vocantur Sedes. Secũdo regimen prælatorum, Et sederunt. Tertio, quia necessitas officij ad hoc cogit, ostenditur auctoritas ipsorum, Et iudicium. Dicit igitur, *& vidi sedes*, id est subditos paratos subesse prælatis obediendo, iuxta illud Psalmistæ: Vt iumentum factus sum apud te, *& sederunt*, scilicet prælati, *super illas*, sedent Prælati subditis cum eos rectè regunt, supra 4. Et in circuitu sedis, &c. sedilia dicuntur ibi subditi. Ne autem sint torpidi stimulat eos auctoritas officii iniuncti. Vnde sequitur, *& iudicium*, id est potestas iudicandi, id est regendi subditos, *datum est illis*, scilicet à Deo; quia specialiter bonos pastores instituit Dominus, supra 3. Faciam illum columnam &c. B Posset etiam intelligi pro statu futuro, Et vidi sedes, id est auctoritatem multiplicem perfectorum, *& animas*, hic tangitur perceptio gloriæ quæ habetur ex meritis. Vnde primo ostenditur meritum. Secundo præmium Et vixerunt. Tertio per oppositum ostenditur damnatio malorum, Et cæteri. Circa primum, Primo ostendit meritum Martyrum. Secundo Confessorum, Et qui non adorauerunt, vel meritum iustorum ostenditur. Primo quantum ad operationem boni. Secundo quantum ad declinationem mali. Dicit igitur, *& animas*, scilicet vidi, *decollatorum*, id est Martyrum, qui decollati fuerunt, & hoc, C *propter testimonium Iesu*, id est quod exhibuerunt Christi humanitati, in qua, & per quam saluat nos, *Iesus* enim interpretatur salutaris, & est nomen filij in humanitate assumpta. Lucæ 2. Vocatum est nomen eius Iesus, &c. *& propter verbum Dei*, id est propter testimonium quod dederunt Christo, quantum ad Diuinitatem. 1. Ioan. 1. Quod fuit ab initio &c. *& vidi*, similiter, *animas eorum, qui non adorauerunt bestiam*, id est Antichristum in seipso, *neque imaginem eius*, id est statuam, ad literam, vel Imaginem, id est Apostolos falsos ipsius, in quibus eius conformitas apparet, *nec acceperunt characterem*, id est signum, *eius in frontibus*, scilicet in manifesta confessione, *aut in manibus suis*, id est in impia operatione, & sic D describit confessores, quantum ad declinationem duplicis mali, scil. Nefandæ adorationis Tum in se, tum sua imitatione, siue imago intelligatur corporaliter siue spiritualiter pro Pseudoapostolis. Item impiæ consignationis, supra 14. Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, &c. *& vixerunt*, hic ostenditur præmium & hoc quantum ad primam stolam, & tangitur duo bona gloriæ. Vnum est vitæ plenitudo. Secundum honoris celsitudo. Vnde sequitur. Et regnauerunt. Dicit igitur, *& vixerunt*, quasi dicat. Non solum viuent in futuro post iudicium, sed etiam iam vixerunt, id est iam vitam receperunt, qua viuent, hæc autem vita est ex coniunctione ad vitam increatam, hæc E autem vita habet plenam felicitatem. Vnde Augustinus 6. lib. de Ciuitate Dei. Eam quippe vitam vbi est sine fine felicitas, *& regnauerunt*, per regiam dignitatem, *cum Christo*, qui in æternum regnat, vnde similiter & ipsi, hæc duo bona sunt contra duplex malum pœnale vitæ, scilicet contra miseriam mortis, & contra vilitatem vitæ, aut ipsam mortem, subiacet enim homo hic multiplici vilitati. Propter hoc bona gloriæ ait Apostolus: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. *mille annis*, id est per vniuersum tempus, quo paulatim colligitur numerus electorum vsque ad finem mundi: quia vsque tunc animæ regnant ex vita sine corporibus cum Christo: postea vero

resument corpora; & in eis sine fine regnabunt. A
Per millenarium ergo, signatur totum tempus,
quo animæ cum Christo regnant in patria, donec
impletus sit numerus electorum & accipiatur lar-
ge tempus, vt cum dicitur: Lux perpetua lucebit
sanctis tuis, & æternitas temporum. Sed obii-
ciunt Iudæi. Quod si verum dicit Ioannes, ergo
post mille annos terminabitur regnum Christi.
Responsio iam patet; quia per mille annos non
signatur numerus mille annorum cum de nume-
ro loquitur B. Ioannes in hoc libro ratione my-
sterii vt patet supra 13. io fine & 14. in fine. Igi-
tur per mille annos signatur totum tempus, quo
colligitur & succisiue impletur numerus electo-
rum, post vero animæ simul cum corporibus re- B
gnabunt, *& cæteri*, quasi dicat, ita mortui propter
Christum vel in Christo viuent vita gloriæ, &
econtrario, *cæteri mortuorum*, id est alii inter mor-
tuos morte naturæ. Alii, scilicet à prædictis vel
secundum Glos. Cæteri mortuorum, id est cæte-
ri à prædictis in anima mortui, *non vixerunt*, scili-
cet vita immortalitatis, quasi dicat, in mortem
æternam ceciderunt, *donec consummentur mille anni*,
id est donec compleatur tempus quo colligitur.
numerus electorum, tunc enim simul in anima &
corpore morientur. Matth. 25. Ibunt hi in sup-
plicium æternum, isti autem in vitam æternã. Ex
præmissis patet fructus ligationis diaboli; quia
per hoc fideles melius proficient in via & iterum C
liberius ac facilius percipiunt præmium in pa-
tria; quia per eius tentationes non sic impediun-
tur consentiendo, cum potius vincat & quia
non potest eos trahere ad limbum eo modo quo
prius cum sit aperta ianua. Sed quomodo dici-
tur, Non vixerunt cum anima semper viuat, quia
immortalis? Respond. Est vita animæ multiplex,
scilicet vita qua in se viuit naturaliter, hanc nun-
quam perdit, de hac non agitur hîc. Item est vi-
ta quam tribuit corpori sine qua viuit in corpore,
hanc non semper habet. Item est vita quam re-
cipit, scilicet supra vitam naturæ, & hæc est du-
plex; scilicet vita gratiæ in via, & gloriæ in pa- D
tria. Quod ergo dicitur. Non vixerunt potest in-
telligi de vita animæ secũdum quod viuit in cor-
pore, & sic ly. Donec accipitur exclusiue, Donec
consummentur mille anni, id est donec consum-
metur tempus quo paulatim completur numerus
electorum. Post enim recipient corpora. Item
potest intelligi principalius de vita gloriæ & ly.
Donec potest accipi inclusiue; quia nunc ante,
nunc post. Potest etiam hoc modo accipi exclu-
siue, sicut prius expositum est secundum Glos.
Non vixerunt, id est mortui sunt in anima per
priuationem vitæ gloriæ. Donec, &c. id est do-
nec compleatur numerus electorum, quia tunc
non solum in anima erunt mortui; sed etiam in E
corpore per priuationem æternæ vitæ & acerbi-
tatem pœnæ perpetuæ, *hæc est resurrectio*, hic poni-
tur excitatio humanæ ignauiæ, ad quam excitan-
dam. Primo vtitur commendatione in genera-
li. Secundo descriptione in speciali, In his. Circa
primum. Primo commẽdat statum bonorum an-
te iudicium. Secundo ipsos beatos habentes hunc
statum, Beatus. Dicit igitur, *hæc est resurrectio pri-
ma*, scilicet quod ligatus est diabolus & quod ho-
mines resurgentes à peccatis proficiunt in meri-
tis, & quod animæ exutæ statim nisi habeant ali-
quid purgabile, transeunt ad statum beatitudi-
nis. Nota Glos. hæc est resurrectio, &c. Dicitur
autem prima, ad differentiam secundæ, quæ erit
resurrectio generalis corporum, de qua 1. Cor. 15.
Omnes quidem resurgemus, &c. *beatus*, quia bea-
titudinem consequitur, *& sanctus*, quia in ipsa
beatitudine firmatur, vt nunquam perdat. San-
ctus enim vno modo idem est quod firmus, vel
confirmatus, *qui habet partem*, scilicet cum aliis
electis, *in resurrectione prima*, quæ in tribus est se-
cundum Glos. Diaboli ligatio, Exitus à peccato
cum profectu in bono, Primæ stolæ perceptio,
quantum autem ad hoc tertium, videtur princi-
paliter hic accipi, vnde sequitur, In his. &c. Su-
pra 6. Datæ sunt illis singulæ stolæ, &c. *in his*, hic
vtitur damnatione in speciali. Describit autem
resurrectionem primam quantum ad gloriam
animarum in patria dupliciter. Primo quantum
ad absentiam mali, *in his*, quasi dicat; vere bea-
tus est; quia in his, qui scilicet partem habent in
resurrectione prima per primæ stolæ perceptio-
nem, *secunda mors*, scilicet mors gehennæ, *non ha-
bet potestatem*, scil. vt absorbeat eum. Prima mors
est culpæ, & est in anima. Psal. Illumina oculos
meos ne vnquam obdormiam in morte. Secunda
est gehennæ, quæ sequitur ex prima & est simul in
corpore & anima vt dicit Glos. supra 2. Qui vice-
rit non lædetur à morte secunda. Secundo quan-
tum ad præsentiam boni, quod tangitur duplex,
scilicet Dignitas sacerdotalis, in Dei honorifica-
tione. Item dignitas regalis in honoris partici-
patione, Et regnabunt. Dicit igitur, *sed erunt sa-
cerdotes Dei*, scilicet Patris, *& Christi eius*, idest filij,
qui est Christus Patris; quia ab eo secundum hu-
manitatem vnctus, & quia singulariter ab eo di-
lectus, quasi dicat, laudes æternas dabunt diui-
nitati & humanitati. Psal. In sæcula sæculorum
laudabunt te, *& regnabunt*, in æternis honoribus,
cum illo, scil. cum Patre & Filio incarnato. Idem
intelligendum est de Spiritu sancto, quia ei erunt
coniuncti, *mille annis*, id est per vniuersum tem-
pus à passione Christi vsque ad finem mundi. Post
enim regnabunt, non tantum anima, sed anima
simul & corpore, *& cum consummati*, hic ostendi-
tur diaboli damnatio facienda per Christum in
aduentu secundo. Primo autem ostenditur meri-
tum supplicii. Secundo ipsum supplicium dia-
boli, Et descendet. Tertio ostenditur forma iudi-
cii in quo scilicet damnabitur, Et vidi thronum.
Circa primum notandum, quod ita damnabitur
diabolus: quia abutetur potestate sibi à Deo per-
missa, sub Antichristo, præter illa peccata qui-
bus prius Deum offendit. Primo ergo ostenditur
laxatio diabolicæ potestatis. Secundo abusus po-
testatis laxatæ, & exibit, vbi ostenditur abusus
potestatis. Primo, quantum ad seductionem ma-
lorum. Secundo quantum ad impugnationem
bonorum, & congregabit, vbi primo tangitur
aggregatio adiutorum. Secundo malitia congre-
gatorum, & ascenderunt: Tum in generali, Tum
in speciali cum sequitur. Et circuierunt. Dicit
igitur, *& cum consummati*, quasi dicat, ita signauit
Dominus diabolum, donec consummentur mil-
le anni, sicut dictum est supra post principium
capituli. Et cum consummati fuerint, *mille anni*,
id est tempus à Passione Christi vsque ad aduen-
tum Antichristi, *soluetur sathanas*, id est laxabitur
ei potestas, soluetur, inquam, *de carcere suo*, id est
de cordibus reproborum in quibus ligatus est,
quasi in carcere, ne ab eis & per eos irrumpat ad
nocendum quantum vellet. Vnde Gregorius in
Gregoriano. Tempore Antichristi de iniquorum
cordibus nunc occulte sæuientibus eductus pro-
cedet,

cedet, & tunc accepta potestate contra Ecclesiam, in vim apertæ persequotionis erumpet, *&* *solotus*, *exibit*, scilicet in apertam & crudelem persecutionem, *& seducet*, id est seorsum docendo à Christo decipiet, *gentes*, gentiliter & impie viuentes, *quæ sunt super quatuor angulos terræ*, idest in quatoor partib mundi & nominat has Gentes, *Gog & Magog*, De huiusmodi. Ezech. 38. Filihominis, &c. De his sunt opiniones diuersæ. Dicunt enim quidam Iudæi, quod sunt quædam Gentes, quæ habitant in oriente, quæ in fine seculi venient vt expugnent Hierusalem, sed vincentur à suo Messia, & tunc ædificabũt Hierusalem auream ciuitatem, iuxta illud Tob. 13. Portæ Hierusalem ex sapphiro, &c. Alij dicunt has gentes esse aqoilonares, & quod Alexander inclosit eas in montibus Macedoniæ, & tunc exibunt, & per eas Antichristus procedet ad alias superandas, sed quicquid de hac secunda opinione sit, ad minus in hoc loco non videtur agi de Gog & Magog, sub intellectu gentium specialiom, sed generaliter, per hoc significatur vniuersitas malorum, qui adiutores erunt Antichristi ad persequotiooem fidelium. Additur enim. Quæ sunt super quatuor angulos terræ. Vnde dicit B. Augustinus 20. de Ciuitate Dei: Gentes istæ quas appellat Ioannes Gog & Magog non sic sunt accipiendæ, tanquam sint aliquæ in aliqua parte terrarum, barbari constituti, toto namque terrarum orbe significati sunt isti esse cum dictum est: Quæ sunt in quatoor angulis terræ. Nota igitur quod Gog interpretatur tectum, Magog de tecto: quasi dicat, seducet omnes impios quos poterit, in quibus nunc quasi in tecto latet ipse diabolos vnde nunc sunt tectũ diaboli, sed tunc erumpet quasi de tecto, id est de occulto suę malitiæ, in apertam persequutiooem. Vnde Augustinus exponens hæc verba in eodem ait: Tectum Gentes sunt; quia in eis nunc quodam modo tegitur inimicus antiquus: & de tecto ipsa erunt quando in apertum odium de operto eruptæ sont, *& congregabit eos*, scilicet impios. Glos. Non localiter sed mente, quia scilicet faciet eos vnanimes ad persequendum fideles, vnde sequitur, *in prælium*, scilicet contra fideles, per persuasiones, comminationes, promissa, dona, flagella, & aliis modis, *quorum*, scilicet malorum, *numerus est sicut arena maris*, id est ita innumerabiles & steriles, supra 16. Procedunt ad reges, &c. *& ascenderunt*, idest ascendent hoc est per superbiam eleuabunt se, *super latitudinem terræ*, id est in omni orbe exercebunt malitiam suam. Ioël. 1. Et gens ascendet super terram meam fortis & innumerabilis, *& circuierunt*, id est circuibunt, per hoc notatur, quod intus non iotrabunt per effectum malitiæ; quia nunquam omnino Ecclesia deiicietur. Iste circuitus erit diligens perstructio & conatus ad peruertendum fideles ad instar capitis soi. De quo 1. Pet. 5. Circuit quærens quem deuoret, *castra sanctorum*, id est iustos semper ad resistendum vitiis paratos. Vude de Ecclesia dicitur Cant. 3. Terribilis vt castrorum acies ordinata, *& ciuitatem*, id est Ecclesiam, qoam vocat ciuitatem, propter vnitatem iustorum ad resistendum, secundom Glos. Gregorius. Omnis pugna vnanimiter aggressa, victoriam parit, *dilectam*, scilicet à Deo, hoc dicit ad consolationem iustorum, quos nutrit & protegir, quia diligit eos. Prouerb. 8. Ego diligentes me diligo, & sic describit iustos persecotionem sostinentes tempore Antichristi, qoantum ad tria, scilicet quantum ad pugnæ strenuitatem quantum ad strenuitatis vnanimitatem, quantum ad diuinam caritatem, *& descendit*, hic ostenditur supplicium diabolj cum quo mali dãnabuntur, & Antichristus & eius Pseudoapostoli. Primo ergo ostẽditur damnatio impiorum. Secundo damnatio diaboli seductoris eorum, Et diabolus. Tertio ostenditur associatio Antichristi & Pseudoapostolorum, Vbi & bestia. Dicit igitur. *& descendit*, id est descendet, *ignis*, scilicet gehennalis, *de cælo*, id est à sublimitate Diuinæ iustitiæ & potentiæ, quasi dicat, Deus ex sua iustitia altissima infert eis pœnam ignis æterni. Per hoc autem quod dicitur. Descendit intelligitur pondus opprimens. Noo enim intelligitur descensus localis, *& deuorauit*, id est deuorabit, *eos*, id est vbique occupabit & exuret. Iob. 20. Deuorabit eum ignis, &c. *& diabolus qui seducebat eos missus est*, id est mittetur, scilicet in die iudicii, *in stagnum ignis & sulphuris*, id est in abundantiam ardoris, & fœtoris eum submergentem. Ezechiel. 38. Ignem & sulphur pluam super eum & super exercitum eius, *vbi*, id est in quo stagno, *& bestia*, id est Antichristus, *& Pseudopropheta*, id est pseudo eius Apostoli, *cruciabuntur die ac nocte*, id est continue, *in secula*, consequutiua, *seculorum*, hoc est in æternum supra 14. Nec habent requiem die ac nocte, &c. vbi de hoc dictum est. Nota etiam Glos. Respectu gloriæ, &c. *& vidi thronum*, hic ostenditur forma iudicii, quasi dicat; sic iudicabunt homioes & dæmones, secundum opera sua, ita quod quilibet cognoscet merita sua. Primo autem tangit quædam, quæ erunt circa iodicium, & hoc siue anre, siue post. Secundo ostendit ipsum iudicium, Et iudicati sunt. Tertio iodicii exequutionem siue effectum, & infernus & mors missi. Io prima parte. Primo tangit iudiciariam potestatem perfectorum. Secundo immutationem electorum, A cuius conspectu. Tertio præsentiam iudicandorum, Et vidi mortuos. Quarto manifestationem meritorum, Et libri. Dicit igitur, *& vidi thronum*, id est Ecclesiam, quę est thronus Dei; quia sedet & quiescit in ea, & in ea quãtum ad perfectos sedebit iudicans mundum in iodicio, *magnum*, dignitare. 2. Reg. 10. Fecit Salomon thronum de ebore grandem, vel. Magnum, multitudine fidelium, *candidum*, sinceritate, vel candidum immortalitate, & vidi, *sedentem super eum*, id est Christum qui in die iudicii sedebit in viris perfectis & per eos iudicabit & faciet destructionem præmissam. 1. Corint. 6. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? *à cuius conspectu*, id est præsentia, qua tunc omnia conspiciet ad disponendum, *fugit*, id est fugiet, quantum ad priorem statum terræ quam calcamus, *cælum*, id est aër in quo respiramus. Matth. 24. Cælum & terra transibunt, &c. *& locus non est inuentus*, id est non inuenietur, *ab eis*, scilicet terra & cælo, videlicet qoantum ad priorem speciem, quasi dicat. Non remanebunt in statu vetustatis, & deformitatis vt prius. Psal. Mutabit eos & mutabuntur, *& vidi mortuos*, morte naturæ, & sic intelligitur de bonis, tamen imperfectis propter illud, quod sequitur: Et de magnis, vel. Mortuos. Glos. malos, *magnos*, olim secundum fortunam & potestatem seculi, *& pusillos*, diuitiis & potestate; *stantes*, id est corporaliter præsentes in corporibus resumptis, *in conspectu throni*, id est in conspectu perfectorum, qui tunc conspicient merita singulorum, qoi erunt thronus Dei; qoia Christos sedebit in eis, id est per eos iudicabit; quia eos fa-

ciet iudices. Sapient. 3. Iudicabunt nationes, &c. A
& libri, ſcilicet conſcientiarum: *aperti ſunt*, id eſt
aperti erunt, quilibet enim in conſcientia ſua,
quaſi in libro aperto, cognoſcet bona ſua vel
mala. Dan. 7. Iudicium ſedit & libri aperti ſunt,
& alius liber, ſcilicet Chriſtus in quo ſicut in libro
legent niſi iuſti ſe recte feciſſe, famulando ei quẽ
tam excelſum videbunt poteſtate, & mali ſe
male feciſſe, cum eum ſibi iratum & tam poten-
tem aſpicient, *apertus eſt*, id eſt potens & magnus
apparebit, *qui eſt vita*, quia dat vitam ſuis, vel li-
bri aperti ſunt, id eſt diuina præcepta manifeſta
erunt, quæ modo multi nolunt cognoſcere, tunc
enim cognoſcent, quantæ virtutis & auctoritatis
ſint Diuina præcepta, & ſcient ſe propter eorum
contemptum condemnandos. Et alius liber, ſci- B
licet præſcientiæ, in qua qui videt omnia, videt
quaſi in libro. Apertus eſt, id eſt tunc erit aper-
tus, cum nunc ſit clauſus: quia mali ſcient ſe non
eſſe prædeſtinatos ad vitam, boni vero ſcient ſe
prædeſtinatos fuiſſe. Qui eſt vitæ, quia in hoc li-
bro viuunt omnium rerũ rationes. Ioan. 1. Quod
factum eſt in ipſo vita erat, vel quia in libro præ-
ſcientiæ electi ſunt præordinati ad vitam, *& iudi-
cati*, hic oſtendit ipſum iudicium. Et primo per
comparationem ad ſcripturam præmiſſorum li-
brorum. Secundo per comparationem ad inte-
gritatem ipſorum iudicandorum; quia in corpo-
re & anima iudicabuntur quantumcumque cor- C
pora fuerint diſperſa & dilacerata vel à mari vel
ab alio elemento abſorpta, Et dedit mare. Vbi
Primo oſtendit Diuinam poteſtatem in hominis
reformatione, quoniam adhuc vnietur anima
corpori, vbicumque vtrumque fuerit. Secundo
iudicii æquitatem in iuſta retributione, Et iudi-
catum eſt. Dicit igitur, *& iudicati ſunt*, id eſt iudi-
cabũtur à Chriſto & à viris perfectis, *mortui*, mor-
te culpæ, ſecundum Gloſ. *ex his*, ſcilicet peccatis,
quæ ſcripta erant in libris, ſcilicet conſcientiarum,
vel præceptorum, in quibus legent ſua peccata,
hoc eſt ſcripta erunt. Iudicabuntur inquam, *ſe-
cundum opera ipſorum*, quaſi dicat, illud iudicium
erit ſecundum magis & minus, ſecundum quod D
magis vel minus peccauerunt, ſupra 2. Dabo vni-
cuique veſtrum ſecundum opera ſua, *& dedit ma-
re*, id eſt dabit, *mortuos ſuos*, id eſt corpora mortuo-
rum quæ quandoque detinuit, quaſi dicat illi qui
mortui ſunt in mari, reſurgent cum corporibus
ſuis. De his autem minus videtur, vnde per lo-
cum à Minori omnes alii reſurgent, hoc autem
dicit vt oſtendat, quod omnia corpora mortuo-
rum hominum reſurgent quantumcumque vi-
deantur abſorpta. Nota Gloſ. vult aperte, &c.
qui in eo erant, ſcilicet ſubmerſi vel proiecti quan-
tum ad corpora. Et dicuntur hic mortui, tam bo-
ni quàm mali in mari ſubmerſi. Deinde loquitur E
de animabus; quia homo ex anima & corpore
conſtituetur & reformabitur in reſurrectione, *&
mors*, id eſt Diabolus, qui cauſa eſt mortis, tam
ſpiritualis quàm corporalis. Sap. 2. Inuidia Dia-
boli mors, &c. *& infernus*, ſcilicet locus inferna-
lis, *dederunt*, id eſt dabunt, *mortuos ſuos*, ſcilicet
animas mortuorum morte naturæ quos detinent,
qui in ipſis erant, ante reſurrectionem. Diabolus
enim detinet animas reproborum in inferno &
ita diabolus tenet eas ſimul & infernus, & bene
iungit hæc duo; quia qui ſubiiciuntur diabolo per
culpam, incidit in infernalem pœnam, q. d. Etiam
animæ reproborum redibunt ad ſua corpora, nec
eas retinere poterit ab vnione, Diabolus nec in-

A fernus; multo magis autem conſtat de animabus
ſanctis. Reformati autem per reſurrectionem
iudicabuntur ſecundum merita ſua. Vnde ſequi-
tur, *& iudicatum eſt*, id eſt iudicabitur, *de ſingulis*,
ſcilicet bonis & malis, ſine acceptione perſonæ
ſecundum opera ipſorum. Pſal. Tu reddes vni-
cuique ſecundum opera ſua, *& infernus*. Hic oſten-
dit iudicii exequutionem, vel effectum, quia ſicut
iudicatum erit per Chriſtum & per ſanctos ſic
implebitur. Mittet enim Deus reprobos tam dæ-
mones quàm homines in infernum, *& infernus*, id
eſt dæmones, quibus grauiſſima pœna eſt in in-
ferno, *& mors*, id eſt diabolus, qui eſt cauſa mor-
tis, *miſſi ſunt*, id eſt mittentur diuina virtute, cui
reſiſti non poteſt, *in ſtagnum*, id eſt in abundantiſ-
B ſimam & profundiſſimam pœnam, *ignis*, Grego-
rius in Gregoriano: Apoſtatam ſpiritum à con-
ſpectu diſtricti iudicis ad æterna ſupplicia rapiet
tempeſtas pauenda, de qua ſcriptum eſt; In cir-
cuitu tempeſtas valida. Deinde deſcribit illam
pœnam vt timeatur, *hæc eſt ſecunda mors*, de qua ſu-
pra eodem, In his ſecunda mors, &c. quaſi dicat.
Cauete à morte prima, vt euitetis ſecundam, de-
inde loquitur de hominibus reprobis, *& qui non
inuentus eſt*, in extremo iudicio, *ſcriptus in libro vi-
tæ*, quantum ad paginam prædeſtinationis. Vnde
Gloſ. id eſt ad vitam prædeſtinatus, *miſſus eſt*, id
eſt mittetur, *in ſtagnum ignis*, miniſterio Angelo-
C rum. Matth. 13. Exibunt Angeli. Sic ergo per In-
fernum intelliguntur dæmones, per Mortem
Diabolus, per eos qui non ſunt ſcripti in Libro
vitæ, reprobi homines. Aliter per Infernum ſe-
cundum Gloſ. ſignantur homines reprobi: quia
ſunt profundi in vitiis, & quia debetur eis infer-
nus, per Mortem diabolus vt prius. Deinde vt
magis terreat, dat quaſi regulam, qui damna-
buntur, ſcilicet illi qui non ſunt prędeſtinati ad
vitam. Vnde ſubditur. Et qui non eſt inuentus,
&c. Terminatur autem hic viſio ſexta.

CAP. XXI.

ET vidi cælum nouum, & terram no-
uam. Primum enim cælum, & prima
terra abiit, & mare iam non eſt. Et ego Ioan-
nes vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem no-
uam deſcendentem de cælo, à Deo paratam,
ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui
vocem magnam de throno dicentem: Ecce
tabernaculum Dei cum hominibus, & ha-
bitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt, &
ipſe Deus cum eis erit eorum Deus: & ab-
ſterget Deus omnem lachrymam ab ocu-
lis eorum, & mors vltrà non erit, neque lu-
ctus, neque clamor. neque dolor erit vltra,
quæ prima abierunt. Et dixit qui ſedebat in
throno, Ecce noua facio omnia. Et dixit mi-
hi: Scribe, quia hæc verba fideliſſima ſunt
& vera. Et dixit mihi: Factum eſt. Ego ſum
Alpha & ω, initium & finis. Ego ſitienti da-
bo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit,
poſſidebit hæc: & ero illi Deus, & ille erit
mihi filius. Timidis autem & incredulis, &
execratis, & homicidis, & fornicatoribus,
& veneficis, & idololatris, & omnibus

menda-

mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ar- A
denti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecun-
da. Et venit vnus de ſeptem Angelis haben-
tibus phialas plenas ſeptē plagis nouiſſimis:
& locutus eſt mecum dicens: Veni, & oſten-
dam tibi ſponſam, vxorem agni. Et ſuſtulit
me in ſpiritu in montem magnum & altũ, &
oſtēdit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem,
deſcendentem de cælo à Deo, habentē cla-
ritatem Dei: & lumen eius ſimile lapidi pre-
tioſo, tanquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtal-
lũ. Et habebat murum magnum & altum,
habentē portas duodecim, & in portis, An- B
gelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ
ſunt nomina duodecim tribuum filiorum
Iſraël. Ab Oriente portæ tres: & ab Aquilo-
ne, portæ tres: & ab Auſtro, portæ tres: & ab
Occaſu, portæ tres. Et murus ciuitatis habēs
fundamēta duodecim, & in ipſis duodecim,
nomina duodecim Apoſtolorum agni. Et
qui loquebatur mecum, habebat menſuram
arundineam auream, vt metiretur ciuitatem
& portas eius, & murum. Et ciuitas in quadro
poſita eſt, & longitudo eius tanta eſt, quanta C
& latitudo: & menſus eſt ciuitatem de arun-
dine aurea per ſtadia duodecim millia, &
longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqua-
lia ſunt. Et menſus eſt murum eius centum
quadraginta quatuor cubitorum, menſura
hominis quæ eſt Angeli. Et erat ſtructura
muri eius ex lapide Iaſpide, ipſa verò ciuitas
aurum mũdum, ſimile vitro mundo. Et fun-
damenta muri ciuitatis, omni lapide pretio-
ſo ornata. Fundamentum primum, Iaſpis: ſe-
cundum, Sapphirus: tertium, Calcedonius:
quartum Smaragdus: quintum, Sardonyx: D
ſextum, Sardius: ſeptimum, Chryſolitus:
octauum, Berillus, nonum, Topazius: deci-
mum, Chryſopaſus: vndecimum, Hyacin-
thus: duodecimum, Amethyſtus. Et duode-
cim portæ, duodecim margaritæ ſunt, per
ſingulas: & ſingulæ portæ, erant ex ſingulis
margaritis: & platea ciuitatis aurum mun-
dum, tanquàm vitrum perlucidum. Et tem-
plum non vidi in ea. Dominus enim Deus
omnipotens templum illius eſt, & agnus. Et
ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceāt E
in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, &
lucerna eius eſt agnus. Et ambulabunt gen-
tes in lumine eius, & reges terræ afferent
gloriam ſuam & honorem in illam. Et por-
tæ eius non claudentur per diem, nox enim
non erit illic. Et afferent gloriam & hono-
rem gentium in illam. Non intrabit in eam
aliquod coinquinatum, aut abominationem
faciens, & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt
in Libro vitæ agni.

CAP. XXI.

ET vidi cælum nouum & terram nouam. Termina-
tis Sex viſionibus ſupradictis, hic incipit Sep-
tima & vltima viſio, in qua ſpecialiter agitur de
Elemētorum innouatione, & de iuſtorum glorifi-
catione. Vnde ſicut in viſione ſexta, ſub nomine
Babylonis ſubuerſæ, deſcripta eſt impiorum de-
ſtructio; In hac viſione ſeptima deſcribitur con-
ſequenter ſub nomine ſanctæ ciuitatis Hieruſa-
lem bonorum glorificatio. Vnde ſi quis viſionis
huius ſeriem diligenter attenderet, cor ſuum ad
tantæ gloriæ deſiderium excitaret: & tam glorio-
ſæ ciuitatis habitator fieri, votis omnibus exo-
ptaret. Præſens autem viſio partes duas continet
principales. In prima quidem inſinuatur Elemē-
torum innouatio. In ſecunda iuſtorum glorifica-
tio, ibi, Et vidi ciuitatem ſanctā. Pars illa ſecunda
in Duas partes diuiditur. Primo enim deſcribun-
tur ea, quæ ad ciuitatis ſanctæ Hieruſalē ſpectant,
per quam iuſtorum glorioſa collectio deſignatur,
ſpectant enim maxime quantum ad eſſe. In ſe-
cunda vero deſcribuntur ea quæ ſpectant ad ip-
ſam quantum ad bene eſſe, ibi. Et oſtendit mihi
fluuium &c. Circa partem primam. Primo deſ-
cribitur ciuitas ſupradicta in generali. Secundo
in ſpeciali, ibi. Et habebat murum magnum. Pars
autem prima duas habet partes. Primo enim agi-
tur de eius glorificatione, quantum ad omne bo-
num. Secundo de ipſius oſtenſione, ſub nomine
ſponſæ facta Ioanni per Angelum, ibi. Et venit
vnus de his Angelis. Circa partem primam in di-
ctæ glorificationis manifeſtatione, triplex addu-
citur teſtimonium. Primũ quidem teſtimonium
Ioannis. Secundo ſanctorum patrum, teſtamenti
Noui & Veteris, ibi. Et audiui vocem magnam.
Tertio teſtimonium Dei omnipotentis, ibi. Et di-
xit qui ſedebat in throno. Dicit igitur. Primo, *&
vidi cælum nouum*, hoc eſt aërem innouatum ſicut
dicit Gloſ. *& terram nouam*, hoc eſt ab omni cor-
ruptione & fœditate purgatam. 2. Petr. vltim.
Cæli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ar-
dore tabeſcent. Et Iſa. 62. Ecce enim ego creo
cælos nouos & terram nouam. Sequitur deinde,
*primum enim cælum & prima terra abiit, & mare iam
non eſt.* Tangitur enim hic trium elementorum
innouatio, aëris: cum dicit: Primum enim cælum,
hoc eſt aër, quantũ ad primum ſtatum receſſit. Et
prima terra, ſimiliter. Et mare iam non eſſe dici-
tur, quantum ad rationem corruptionis. Sed mo-
do poteſt hic quæri cum fiat in hoc loco mentio,
de tribus elementis Aqua videlicet, terra, & aëre:
quare non fit mentio de quarto elemento de Igne
videlicet? Quæritur etiam de hoc quod dicit, Et
mare iā non eſt, quia per hoc videtur quod aqua
prorſus annihiletur, & quantum ad ſubſtantiam,
& etiam quantum ad qualitates, cum non eſſe, re-
moueat rei eſſentiam. Quæritur tertio, vtrũ mun-
dus debeat innouari? & videtur quod non, quo-
niam factus eſt ad obſequium hominis & propter
hominem ſed poſt glorificationem, non indige-
bit homo elementorum obſequio, ergo non erit
neceſſe innouari. Reſpond. Ad primum dicendũ
eſt, quod non ſit de Igne mentio in hoc loco,
cum parua aut nulla corruptione fœdatus ſit, &
illius virtute elementa cætera in conflagratione
vltima debeant emendari, quoniam ipſe maxime
actiuus eſt minime habēs de materia, maxime ve-
ro de ſpecie. Ad ſecundũ dicendũ eſt, quod aqua

non intelligitur virtute ardoris illius consumi penitus, per hoc quod dicit, Mare iam non est, nec fit ibi negatio ratione substantiæ, sed ratiooe corroptibilis qualitatis. Vnde per hoc subtiliter intuenti datur intelligi, quod purgabitur à corruptiooe omnimoda, & fœditate, & falsa amaritudine. Ad tertium respondendum, quod mundus inoouabitur, non vt homini seruiat, sed vt homo renouatori eius propter hoc gratias æternaliter agat; quoniam mundum præmiari propter hominem, non est aliud quam hominē præmiari in illo, & sic patet solutio ad illud quod obiiciebatur, *& vidi*, &c. hic consequenter agitur de iustorum glorificatione describens ipsam vt dictū est, sub typo ciuitatis sanctæ Hierusalem, & cōgrue. Primo ponit B. Ioannes innouationem elementorū, deinde subiungit glorificationem iustorum, vt videlicet de mundanis ascendamus ad cælestia & de visibilibus pertingamus ad inuisibilia contemplanda. Dicit igitur, *& vidi ciuitatem sanctam*, vidi, videlicet per spiritualem intelligentiam, *ciuitatē*, hoc est vniuersam iustorum collectionem ab omni corruptiooe culpæ & miseriæ, *descendentem de cælo*, dicitur enim de cælo descendere; qoia quod habuit boni in tēpore præsentis vitæ, & quod feliciter viuit in æternitate, totum coguoscit se à Deo habere. Vidi inquam ciuitatem, *à Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo*, quoniam sicut sponsa ptæparatut ad thorum viri, missis sibi à viro muneribus: sic præparatur Ecclesia ad Christi cælestem copulam, datis sibi ab ipso donis cælestibos & operibos bonis. De huiusmodi ciuitate habetur suprà 3. Scribam super eam nomen Dei mei, & nomen ciuitatis nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo. Et de ipsios gloria habetur in Psal. vbi dicitur, Gloriosa dicta sunt de te, Ciuitas Dei Vel aliter potest exponi sic, Vidi cioitatē, hoc est sanctorum omnium collectionem, vt supra dictum est, quæ Ciuitas dicitur per participationem dioinæ potestatis. Ciuitas enim dicit fortitudinem & potentiam. Sanctam per participationem sommæ bonitatis. Hierusalem, quæ pacis visio dicitur, per participationem æternæ veritatis. Nouam, quia mundatam ab omni corruptela & miseria. Descendentem de cælo, per fluxum à causa prima. A Deo paratam per gratiam. Ornatam viro suo, per gloriam. Sicut sponsam, quia Christo coniunctam inseparabiliter, & sine fine. Huiosmodi vero desponsatio, quæ est inter Christum & Ecclesiam, inchoatur baptismate, ratificatur in operibus iustitiæ, cōsummatur in adoptione gloriæ. Oseæ 2. Sponsabo te mihi in sempiternum, & spōsabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia. In bis etiam verbis supradictis possont septem dotes intelligi, quibus post resurrectionem gaudebont iosti. Tres videlicet animæ Dilectio, Tentio sioe Comprehensio, Visio: & quatuor corporis videlicet, impassibibilitas, agilitas, sobtilitas, claritas. Per Ciuitatē intelligitur dilectio plena, qooniam Ciuitas dicitur ciuium vnitas, quę fit per dilectionem maxime. Per hoc quod dicit sanctam, notatur perfecta tētio siue cōprebensio. Sanctus enim idem est quod firmus, beati vero firmiter adhærent Deo per cōprehēsionem. Per Hierusalem notatur visio, quia Hierusalem visio pacis interpretatur. Per hoc quod dicit Nouam insinuatur passibilitas; qoia per amotionem vetustæ corruptionis & passibilitatis, fient impassibiles & nouitatem habentes. Per hoc autem quod dicit descendentem de cæ-

A lo planè notatur Agilitas, sed per hoc quod subdit, à Deo paratam, datur intelligi subtilitas, quia sicut res grossitudinem habens parari dicitur cū subtiliatur, sic corpus à Deo specialiter præparabitur faciendo ipsum valde subtile, & quasi spirituale. Per illud autem qood subiungit, Sicut sponsam ornatam viro suo, Claritas demonstratur, quia sicut ornamentum reddit pulchrius corpus; sic Claritas reddet corpus glorificatum formosius. Sic igitur per hæc verba, septem dotes, vt patet, demonstrantur. De Prima, dilectione videlicet plena, babetur Isa. 31. Dixit Dominus cuius ignis est in Sion & caminus est in Hierusalem. De Secūda, sc. de comprehensiooe perfecta, habetur ad Philipp. 3. Sequor aotem si quo modo
B comprehendam, in quo cōprehensus sum à Christo Iesu. De Tertia hoc est de visione manifesta dicitur 1. Cor. 3. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. De quatuor aliis quæ spectant ad corpus dicit Apostolus 1. ad Cor. 15. Seminatur in corruptione surget in incorruptione, in quo notatur Impassibilitas. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, in quo ostenditur Claritas, Seminatur in infirmitate, surget in virtute, in quo denotatur Agilitas. Seminatur corpus aoimale, sorget corpus spirituale, in quo insinuatur Subtilitas, *& audiui vocem magnam*, hîc consequenter introducitur sancto-
C rum patrum testificatio, & ostenduntur duo, de quibus adducitur eorum testimonium, quæ spectant specialiter ad beatitudinem sanctorum. Primum est iocunditas æternæ gloriæ. Secundum est amotio omnis pœnæ, ibi, Et absterget Deus omnē lachrymā. Circa primā partem ostenditur gloriæ ioconditas, quæ prouenit ex eius præsentia, quantū ad diuinitatem, Et ipse Deus, &c. Dicit igitur, *& audiui vocē*, hoc est annunciationē siue promissionem, *magnam*, quia de secretis magnis rebus loquitur, *de throno, dicentem*, per thronum enim sancti patres, qui rectores sunt aliorum, & in quibus Deus præsidendo regnat, intelliguntur. De quo Throno vox exire dicitur; quia promissio boni cælestis, siue annuntiatio de sanctis
D Patribus, vsque ad annos venit. De huiusmodi Throno dicitur supra 5. Vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus & foris, & in Psal. Et thronus eius, sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in diebus suis lucet. Audiui, inqoam, vocem dicentem, *ecce tabernaculum Dei cum hominibus*, boc est humanitas Christi præsens est beatis in patria. Tabernaculum qoippe Dei cum hominibus erit qoando se nobis, & nos sibi quantum ad bumanitatem sociabit. Psal. In Sole posuit tabernaculum suum, & supra 15. Apertum est templum tabernaculi in cælo, &
E quoniam illa cohabitatio non erit transitoria, sed æterna, ideo recte subdit, *& habitabit cum eis*, id est æternaliter in eorum societate manebit. Zachar. 2. Lauda & lætare filia Sion; quia ecce ego venio & habitabo in medio tui dicit Dominus, huios autem societatis vinculum, manifestat adhuc cum subditur, *& ipsi populus eius erunt*, laudem eius vnanimiter concinendo. Psalm. Nos autem populus eius, & oues pascuę eius, *& ipse Deus erit cum eis eorum Deus*, per hoc innuitur iocunditas gloriæ quam habebunt ex præsentia Diuinitatis, quoniam diuinitas se eis associabit, & eos sibi. Ezechielis 33. Et scient quia ego Dominus eorum Deus cum eis, & ipsi populus meus domus Israël, ait Dominus Deus. Sed obiicitur de boc quod

quod dicit: Et ipse Deus erit cum eis, quoniam ipse Deus nunc est cum suis in hoc mundo. Matth. vltim. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Quomodo ergo dicit: Ipse Deus erit cum eis, cum etiam modo sit cum eis in hac vita? Respond. licet Deus modo sit cum suis nequaquam cum eis esse videtur; quia quandiu in hac mortalitate viuunt, eum manifestè non conspiciunt; sed tunc verè cum eis esse apparebit, quando se glorificatis illis reuelata facie manifestabit. Ad illud Matth. Respond. quod Christus promisit se esse cum ipsis omnibus diebus, eis auxilium & protectionem assiduè impendendo, non autem se eis manifestando, *& absterget Deus omnem lachrymam*, hic consequenter ostenditur amotio omnis temporalis pœnæ seu miseriæ, & Primo ostenditur in generali. Secundo in speciali, ibi. Et mors non erit vltra. Dicit igitur, *& absterget Deus omnem lachrymam*, hoc est omnem miseriam, seu pœnam, propter quam oritur omnis lachryma, supra 7. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, hoc est sanctorum; quia carebunt penitus in patria omni miseria seu pœna. Augustinus vltimo lib. de Ciuitate Dei. Quanta erit illa felicitas, vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum? O quàm dulcia sunt ista, & animum vehementer, si tamen illis intendat, ad se trahentia? Erubescere debet ergo fidelis quilibet, si in his temporalibus appetat delectari, qui sibi tanta ac talia bona credit reseruari. Sequitur, *& mors vltra non erit*, omnis mali amotio in speciali, vnde quadruplex malũ pœnæ hic tangitur vt patet. Quoniam omnis pœna temporalis, aut prouenit dum anima separatur à corpore, aut dum est coniuncta corpori. Si primo modo, sic est mors, si secundo modo; hoc est dupliciter. Quoniam aut latet interius, & sic dolor: aut apparet exterius & hoc duobus modis, aut in verbo aut in signo. Si primo modo; sic est clamor. Si secundo; sic est luctus. Dicit igitur, *& mors vltra non erit*, quia nulla erit animæ & corporis separatio. Augustinus de Ciuitate Dei 20. lib. Corpora ad incorruptionem atque immortalitatem, nouissime nomina ex veteri corruptione atque mortalitate transibunt, *neque luctus*, supple erit vltra, *neque clamor*, quoniam nulla erit ibi inquietatio. Isaiæ 65. Exultabo in Hierusalem & gaudebo in populo meo, & non audietur in eo vltra vox fletus & vox clamoris, *neque dolor erit vltra*, quoniam omne gaudium erit in cordibus sanctorum. Isaiæ quinquagesimo primo. Gaudium & lætitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus, & subditur, *quæ prima abierunt*, hoc est, ista iam prædicta, quoniam peccato destructo ex quo proueniunt penitus non erunt. Nota quod triplices sunt lachrymæ Deo acceptabiles & gratæ videlicet lachrymæ compunctionis. Psal. Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Sunt lachrymæ compassionis. Vnde Ierem. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum & plorabo die ac nocte, interfectos filiæ populi mei? Sunt nihilominus lachrymæ deuotionis, de quibus in Psal. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? Hæc recordatus sum & effudi in me animam meam. Primæ lachrymæ sunt respectu sui. Secundæ respectu proximi. Tertiæ, respectu Dei, *& dixit qui sedebat in throno suo*, hic consequenter subditur atte-

A statio Diuina, de prædicta mundi innouatione, & sanctorum glorificatione, & tanguntur tria specialiter in hac parte. Primo enim allicit auditorem, quantum ad vim rationabilem per veritatis expressionem. Secundo quantum ad vim concupiscibilem, per bonorum cælestium promissionem, ibi, Ego sitienti dabo &c. Tertio quantum ad irascibilem, per damnationis malorum ostensionem, ibi, Timidis autem, Circa primam partem tria facit. Primo Veritatem de innouatione specialiter insinuat. Secundo ad credulitatem ostensæ veritatis auditorem excitat, ibi, Et dixit mihi, scribe. Tertio ad maiorem certitudinem, veritatem ostensam confirmat, ibi, Et dixit

B mihi factum est. Dicit igitur, *& dixit qui sedebat in throno*, hoc est Deus qui regnat & quiescit in sanctis, supra 7. Qui sedet in throno habitat super illos. Quid etiã dixerit, hoc est protestatus fuerit declarat cum subdit, *ecce noua facio omnia*, videlicet supra dicta, de quibus dictum est superius hoc eodem capitulo, Vidi cælum nouum & terram nouam. Isaiæ 43. Ecce ego facio noua, & nunc orientur. Deinde excitat auditorem ad dictorum credulitatem cum subiungit: *& dixit mihi: scribe*, hoc est, in corde tuo repone quod dictum est, & etiam in scriptis redige, ad aliorum vtilitatem, vt qui viderint, legant: & legentes ad meliora proficiant. Supra 1. Scribe quę vidisti, & quæ sunt,

C & quæ fieri oportet post hæc, *quia hæc verba fidelissima sunt & vera*, quasi dicat, dignum est vt scribas, quoniam supra dicta verba fidelissima sunt, id est apta vt eis fides adhibeatur, Et vera, quoniam verissime complebuntur. Matth. 24. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt, *& dixit mihi factum est*, hoc est, completum est, quod complendum fuerat. Ioannis 19. Consummatum est. *Ego sum Alpha & ω principium & finis*, quasi dicat, certum est, quod ego faciam noua omnia sicut dixi, quoniam licet omnia habent per me principium & originem; ita & per me habebunt consummationem. Vnde Glos. Innouationem facere potero; quia ego omnia creaui, & omnia in me consummabun-

D tur, supra 1. Ego sum Alpha & ω principium & finis, dicit Dominus Deus, *ego sitienti dabo*, &c. hic consequenter auditorem allicit, per bonorum cælestium promissionem. Et per hoc ostenditur Diuinum testimonium de bonorum glorificatione. Dicit ergo. Ego sitienti dabo, hoc est desideranti, *de fonte aquæ viuæ gratis*, id est abundantiam æternæ beatitudinis. Isa. 55. Omnes sitientes venite ad aquas, & supra 7. Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Dicuntur etiam aquæ viuæ; quia felicitas gloriæ possessori suo tribuit iocunditatem interminabilis vitæ. Ioannis 4. Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã. Dicit enim Gratis se dare; quia ne-

E mo felicitatem æternam promeretur nisi ei prius ad promerendam gratia Diuina detur. Et quoniam ad efficax desiderium æternorum, sequitur perseuerantia, ideo subdit. *Qui vicerit*, videlicet hostem antiquum, mundum & carnis vitium, *possidebit hæc*, hoc est pertinget ad brauium cæleste, supra tertio. Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, *& ero illi Deus*, quemadmodum expositum est supra, *& ipse erit mihi in filium*. Galat. 3. Omnes enim vos filii Dei estis, per fidem in Christo Iesu. O quàm grandia sunt ista cælestium bonorum promissa, exuperant omnem

ſenſum, dulciora ſunt ſuper mel & fauum, *timidis autem*, hic poſtmodum allicit audientem, per damnationis reproborum oſtenſionem, ne ſe vitiis & peccatis inuoluat, ſed continuè bonis operibus inſiſtat, & ne mali ſceleribus obuoluti ad cæleſtem gloriam peruenire credant, vel falſis orationibus quæ plerumque fundunt vel eleemoſynis, quas aliquando Eccleſiæ vel pauperibus tribuunt, niſi à ſe vitia penitus expellant. Et in hoc loco octo differentię peruerſorum hominum numerantur, vt per huiuſmodi numerum à iuſtis, qui octo beatitudinibus dicabuntur, ipſi prorſus alieni & exortes oſtendantur. Et huiuſmodi differentiarum numerus, & ſufficientia ſic habetur, quoniam peruerſitas in homine, aut quantum ad actus interiores, aut quantum ad actus exteriores. Si quantum ad interiores, hoc dupliciter. Aut per ordinationem affectus, reſpectu agendorum. Aut per ordinationem intellectus reſpectu credendorum. Si primo modo; ſic ſunt timidi, ſi ſecundo modo; ſic ſunt increduli. Peruerſitas quantum ad actus exteriores eſt triplex. Aut per inordinationem ad proximum, Aut ad ſeipſum, Aut ad Deum. Si per inordinationem ad proximum; hoc poteſt eſſe duobus modis. Aut quia eſt contra ſalutem vitæ noſtræ. Aut contra ſalutem vitæ gratiæ. Si primo modo; ſic ſunt homicidæ, ſiue hoſtes humanæ naturæ. Si ſecundo modo, ſic ſunt excommunicati quia ſunt hoſtes gratiæ. Excommunicati dicuntur, quia extra communionem bonorum poſiti. Si ſit peruerſitas per inordinationem ad ſeipſum; ſic ſunt fornicatores. Si per inordinationem ad Deum, hoc eſt tripliciter. Aut quia contra Diuinam bonitatem, & ſic ſunt venefici, id eſt malorum perſuaſores, Aut contra maieſtatem: & ſic ſunt idololatræ. Aut contra veritatem, & ſic ſunt mendaces. Dicit igitur, *timidis autem*, id eſt illi qui timore mũdano ducti, veritatis opera dimittunt, vel fidem acceptam relinquunt, *pars erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure*. Iob. 6. qui timent pruinam irruet ſuper eos nix, *& incredulis*, qui bona futura minime credunt; Pars ſimiliter erit, &c. Heb. 11. Sine fide impoſſibile eſt quemquam placere Deo, *execratis*, hoc eſt excommunicatis, qui ſecundum eccleſiaſticam conſuetudinem manifeſte pro ſuis ſceleribus excommunicantur Pars, erit ſupple, &c. 2. Cor. 6. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate, aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? *& homicidis*, qui vel voluntatis prauitate, vel ſermonis perſuaſione, vel operis perpetratione hominem occidunt, pars erit, &c. Exod. 23. Inſontem & iuſtum non occides, *& fornicatoribus*, qui carnis illecebris, vel huiuſmodi delectationibus ſeculi, illicite ſe ſubiiciunt. Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. *& veneficis*, illis videlicet qui venenum malitiæ verbo vel exemplo crudeliter infundunt, *& idololatris*, qui relicto Diuinæ maieſtatis cultu, per idololatriam ſe dæmonibus ſubdunt. Infra vltimo. Foris canes & venefici impudici & homicidæ, & idolis ſeruientes, *& omnibus mendacibus*, qui ſcilicet relicta veritate proximum ſuum fraudulenter decipiunt. Pſalm. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Iſtis igitur omnibus ſupradictis pars erit in ſtagno ardenti igni & ſulphure, & per hoc oſtenditur duplex pœna malorum: Ignis videlicet inextinguibilis, & fœtor intolerabilis. Pſal. Ignis ſulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum, *quod eſt*

A *mors ſecunda*, morte ſecunda moriuntur damnati quia primo mortui fuerunt morte culpæ, ſed ſecundo moriuntur morte gehennæ. Vnde in Pſal. Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos, *& venit vnus de ſeptem Angelis*, deſcripta ſuperius ſanctorum glorificatione, ſub nomine Ciuitatis ſanctæ, hic conſequenter agitur de ſpeciali eius oſtenſione, facta B. Ioanni Euangeliſtæ, Et hæc pars duplicem habet partem. Primo ponitur oſtenſionis eius promiſſio. Secundo ſubditur ipſa oſtenſio, ibi, Et ſuſtulit me in ſpiritu. Circa primam partem. Primo deſcribitur perſona promittens. Secũdo ponitur promiſſio ſequens, ibi, Et loquutus eſt mecũ dicens. Dicit igitur, *& venit vnus*
B *ex ſeptem Angelis*, id eſt vnus ordo prædicatorum, vnanimis in fide, & miniſterio prædicationis, de iſtis ſeptem Angelis habetur ſupra 15. Et exierunt ſeptem Angeli habentes ſeptem plagas de templo, *habentibus ſeptem phialas*, hoc eſt perfectam ſcientiam, *plenas ſeptem plagis nouiſſimis*, continentes, ſcilicet comminationes pœnarum infernalium. *Et locutus eſt mecum: veni oſtendam tibi vxorem agni*, locutus eſt inquam mecum per internam inſpirationem. Veni, ſcilicet per præparatam intelligentiam. Et oſtendam tibi vxorem Agni, hoc eſt ſanctam Eccleſiam. Simile habetur ſupra 17. Et venit vnus de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas, & locutus eſt mecum dicens: Veni oſtendam tibi damnationem meretricis ma-
C gnæ. Sed modo quæri poteſt, cum B. Ioannes ſuperius dixerit ſe vidiſſe vxorem Agni, quomodo promiſit Angelos ſe eam oſtenſurum ei? Reſpon. quod ſupra viderat magna de ſanctorum glorificatione, ſed adhuc maiora valde viſurus erat, quoniam multa alia glorioſa ſacramenta illius ſocietatis ſanctorum. Vnde parua exiſtimanda erant ea quæ viderat reſpectu eorum quæ viſurus erat, & ideo dicit. Veni oſtendam tibi ſponſam vxorem Agni, quaſi dicat, magna quidem ſunt quæ de futuro ſanctorum ſtatu vidiſti; ſed eleua & dilata mentem; quia de eodem ſtatu ipſorum viſurus es multa mirabilia, quæ non vidiſti. Ipſa vero
D ſancta mater Eccleſia, & ſponſa, & vxor pariter dicitur. Sponſa; quia cæleſti ſponſo Chriſto videlicet ſpirituali dilectione copulatur. Ioan. 3. Qui habet ſponſam ſponſus eſt, vxor dicitur; quia per Chriſti gratiam, ad multorum filiorum procreationem fœcundatur. Iſa. 49. Dices in corde tuo; quis genuit mihi iſtos, *& ſuſtulit me in ſpiritu*, hoc eſt eleuauit me multo ſublimius quàm fueram prius, *in montem magnum & altum*, quia magna erant & alta, quæ mihi oſtenſurus erat. Iſa. 40. Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion, *& oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Hieruſalem*, oſtendit ſcil. excellentius quàm prius videram.
E Ciuitatem ſanctam, id eſt ſanctorum glorioſam ſocietatem fruentium æterna pace, *deſcendentem de cælo*, hic ponitur ciuitatis oſtenſæ deſcriptio, & Primo deſcribitur quantum ad dignitatem. Secundo quantum ad pulchritudinem, ibi, Habentem claritatem, Et ibi Primo oſtenditur ipſius pulchritudo. Secundo pulchritudinis magnitudo, ibi, Lumen eius ſimile. Dicit igitur, *deſcendentem de cælo*, in quo inſinuatur, quod quicquid habet boni ſancta Eccleſia, cognoſcit ſe accepiſſe à diuina gratia. Simile habetur ſupra hoc eodẽ capitulo. Vidi Ciuitatem ſanctam Hieruſalẽ nouam, deſcendentẽ de cælo à Deo, *habentem claritatẽ Dei*, quoniam non à ſe claritatem habebit, quam in cæleſti beatitudine poſſidebit, ſed à Deo.

Quem-

Quemadmodum ferrum dum in ignē mittitur, ab igne coloratur, & ipsius speciem sumit & à se nō habet quod accipit: Ita sancta mater Ecclesia claritatem habebit in patria æternæ diuinitatis luminosis radiis illustrata. Tob. 13. Luce splendida fulgebis & omnes fines terræ adorabunt te: loquitur de ciuitate sancta Hierusalem. Hugo de Sancto Victore. Æstimet qui potest quāta quamque iocunda concors ac indissolubilis erit creaturæ humanæ creatorisque vnita coniunctio: vbi claritas quam creator habet per plenitudinem, creaturæ dabitur per plenitudinis participationem, huius claritatis magnitudinem exprimit, cum dicit, *lumen eius simile lapidi pretioso*, lapis qui- B dem pretiosus Christus recte dicitur, quoniam indissolubilis immortalitate, de huiusmodi lapide habetur. Dan. 2. Abscisus est lapis de monte sine manibus & in Psalm. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes. Est etiam pretiosus quoniam virtutum pulchritudine & plenitudine decoratus. Psal. Speciosus forma præ filus hominum. Lumen ergo supernæ ciuitatis describitur esse simile lapidi pretioso; quia sanctorum vniuersitas, in futuro seculo claritate Diuinitatis irradiata assimilabitur Christo. Vnde 1. Ioan. 3. Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sequitur, *tanquam lapidi Iaspidi, sicut crystallum*. Iaspis enim viret, sed crystallus claret C vnde Christus & crystallus dicitur & Iaspis. Iaspis quoniam immarcessibili virore virtutum viruit. Vnde Isa. 11. Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Crystallus etiam dicitur, quoniam ex mortuis resurgens gloria immortalitatis clarus effulsit. Ioan. 13. Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo, & parum post sequitur. Deus clarificauit eum in in semetipso, & continuo clarificabit eum. Sanctæ igitur ciuitatis lumen simile erit lapidi pretioso, id est Christo, & tanquam lapidi iaspidi sicut crystallum, quoniam D in cælesti patria cum Christo nitebit bono immarcessibilis æternitatis, & fulgebit dono indissolubilis immortalitatis. Sap. 3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent, *& habebat murum magnum & altum*, hic consequenter describit statum sanctæ ciuitatis in speciali. Vnde primo describit statum eius quantum ad partes, suas, & quantum ad se totam. Secūdo manifestat nobilitatem eius & gloriam ibi, Et templum non vidi in ea. Circa primum: Primo ponit partium ciuitatis solam descriptionem. Secundo ostendit partium & totius simul commensurationem; ibi, Et qui loquebatur mecum. Tertio declarat eorū pretiositatem, ibi. Et erat structura muri eius. Circa E partem primam. Primo ponitur muri ciuitatis & portarum descriptio: Secundo insinuatur portarum tantum debita dispositio, ibi, Ab Oriente portæ tres. Tertio, ostenditur muri congrua situatio, ibi, Et murus ciuitatis. Et ibi Primo ostendit B. Ioannes multiplex fundamentum. Secundo fundamēti ornatum, ibi, Et in ipsis duodecim nomina. Dicit igitur Primo, *& habebat murum magnū & altum*. Per murum conuenienter Christus intelligitur, qui sanctam Hierusalē vndique circundat & protegit, de quo muro habetur. Isa. 29. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus & antemurale. Et Zachariæ 2. Ego ero ei ait Dominus murus ingens in circuitu, & in glo- A ria ero in medio eis. Iste etiam murus magnus & altus dicitur: quia Christus Dominus magnus est per incomprehensibilitatem immensitatis, & interminationē æternitatis. Altus, per exaltationē humanitatis, & sublimitatem maiestatis. Iere. 32. Fortissimæ & magnæ potestatis. Dominus exercituum nomen eius: magnus consilio & incomprehensibilis cogitatu. Sequitur, *habens portas duodecim*, per portas Apostoli sancti designantur; quia per eorum fidem & doctrinam sanctam ciuitatem intramus. Prou. 14. Iacebant mali ante bonos, & impij ante portas iustorum, *& in portis angeli duodecim*, per angulos minores quosque & meritis occultiores intelligimus, qui recte in por- B tis esse dicuntur, quoniam in prædicatione, & doctrina sanctorum Apostolorum colliguntur. In figura huiusmodi potest intelligi quod in Exodo dicitur 26. Fecit sex tabulas, & duas ansas per singulos angulos tabernaculi retro, quæ iunctæ erāt à deorsum vsque sursum, & in vnam compaginem pariter ferebantur ita, Fecit ex vtraque parte per angulos, &c. In muro igitur dicuntur esse portæ duodecim & in portis duodecim anguli, quoniam in prædicatione Christi collecti sunt duodecim Apostoli, & in eorum prædicatione minores & meritis occultiores vniuersi. Angulus enim occultationem significat, & duode- C narius numerus vniuersitatem figurat. Sed vt Apostolos fidem gentis Israëliticæ atque iustitiam in sua prædicatione atque doctrina cōmendasse patenter ostendat: Ideo subdit, *& nomina scripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorū Israel*. Vnde in Portis, hoc est in sanctis Apostolis, nomina duodecim tribuum Israël scripta dicuntur quoniam eorum fides & merita per ipsos Apostolos gloriosa fuisse in sacra pagina declarantur: deinde sequitur, *ab oriente portæ tres*, per Orientem iusti qui fuerunt in principio mundi intelligūtur: Per Aquilonem designantur illi ex Gentilitate quondam à bono frigidi, ad calorem fidei sunt conuersi. Per Austrum Iudæos iustos antiquos calentes in fide Saluatoris conuenienter intelligere D possumus, per Occasum illos qui in fine seculi conuertētur. Ab Oriente igitur, & ab Aquilone, & ab Austro, & ab Occasu portæ tres esse in ciuitate congrue demonstrantur; quia quicunque ex prædictis gentibus saluantur, per sanctæ Trinitatis fidem in quatuor mundi partibus apostolica prædicatione diuulgatam, iustificantur. Aliunde vero nullus introitum habere potuit nec poterit, nisi videlicet per fidem sanctæ Trinitatis. Heb. 11. Sine fide autem impossibile est quemquam placere Deo. Et quoniam saluator noster ex Patriarchis originem traxit. Ideo sequitur; *& murus ciuitatis habens fundamenta duodecim*. Murus quippe ciuitatis fundamēta duodecim habere dicitur; quia E Christus ex genere Patriarcharum carnem assumpsit, de huiusmodi fundamentis dicitur in Ps. Fundamenta eius in montibus sanctis, &c. Sequitur, *& in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum & agni*, nomina vero duodecim tribuum in Apostolis, & nomina duodecim Apostolorum in Patriarchis duodecim scripta leguntur. Quoniam Apostoli fidem patrum de redemptione generis humani completam prædicauerunt. Et sancti patres per Apostolos prædicandam fideliter crediderunt, de huiusmodi nominum scriptione habetur. Lucæ decimo: vbi dicitur, Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis. Et notandum quod nomen Agni in fundamentis, hoc est, in Pa-

triarchis, & non in portis id eſt, in Apoſtolis legitur eſſe ſcriptum; quoniam ipſis manifeſto fuit exhibitum: ſed antiquis patribus qui diu expectauerant erat exhibendum, *& qui loquebatur mecum*, &c. Poſita ſuperius partium ciuitatis tantum deſcriptione, hic conſequẽter agitur de partium & totius ſimul commenſuratione, & Primo deſcribit menſurantem & etiam menſuram. Secundo declarat ciuitatis figuram, ibi, Et ciuitas in quadro poſita. Tertio oſtendit menſurationem ab Angelo factam, Et menſus eſt ciuitatem. Dicit igitur, *& qui loquebatur mecum*, ſcil. Angelus de quo ſupra hoc eodem capitulo, Et venit vnus de ſeptem Angelis, habentibus ſeptem phialas, plenas ſeptem plagis nouiſſimis & locutus eſt mecum. B Superius vidit ciuitatem munitam & ornatam; hic edocetur vt attendat quod alij ab aliis in ſancta ciuitate meritis differunt, & diligenter conſiderandũ eſt quòd multa quæ in deſcriptione ſanctæ ciuitatis, ponuntur; magis ad ſanctorum præſentia merita, quàm ad futura præmia ſpectare dignoſcuntur: licet intentio B. Ioannis ſit ſupernæ Hieruſalem ſtatum deſcribere. Quædam tamen magnifica de meritis ipſius ſtudet intimare, vnde per Angelum qui cum B. Ioanne loquebatur, cœtus ſanctorum doctorum, ſiue prædicatorum intelligitur, ſicut ſupra dictum eſt, *& habebat menſuram arundineam*, per menſuram, meritorum differentia deſignatur. C Ezech. 40. Calamus menſuræ in manu eius. Per arundinem auream intelligitur Sacra ſcriptura, quæ conuenienter arundo dicitur, propter ſonum prædicationis. Pſalm. In omnem terram exiuit ſonus eorum. Et dicitur, *aurea*, propter fulgorem Diuinæ cognitionis, qui inquam fulgor illuſtrat corda fidelium. Pſal. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Angelus ergo arundinem habebat auream hoc eſt Sacram ſcripturam compoſitam & fulgidam, ad erudiendam plebem dominicam. Iſa. 30. Erunt aures tuæ audientes vocem poſt tergum monentis: hæc eſt via ambulate in ea. D Habebat inquam arundinem auream, *vt metiretur ciuitatem & portas eius & murum*, per ciuitatem quæ non exprimitur nomine ſpeciali, plebs inferior intelligitur. Portæ quidem vt ſuperius dictum eſt, dicuntur Apoſtoli: per quorum doctrinam alii ingrediuntur ad vnitatem fidei, per murum Chriſtus intelligitur, qui vndique ſuos munit & totaliter defendit. Angelus ergo metiri dicitur ciuitatem, quia ſagacitas ſanctorum, prædicatorum ſecundum capacitatẽ audientium temperat prædicationis ſtilum. Vnde 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi non eſcam, & ſecundo capite dicitur ibidem Sapientiam loquimur inter perfectos. E Portas etiam metitur dum doctrinam Apoſtolicam introitum eſſe cæleſtis ciuitatis euidenter proteſtatur. Prou. 7. Doctrinam magis quàm aurum eligite. Metitur etiam murũ hoc eſt Chriſtum, tum, ſcil. dum ipſum prædicat eſſe Deum & hominem verum, *& ciuitas in quadro eſt*, hic oſtẽditur ciuitatis ſanctæ figuratio. Vnde in quadro dicitur eſſe ſancta ciuitas, quoniam quatuor ſunt eius latera, ſcil. fides, ſpes, caritas, & operatio. Vnde dicit Hugo. Quantum quiſque credit tantum ſperat, quantum ſperat, tantum diligit; quantum diligit tantum operatur. In quadro igitur ciuitas poſita eſt; quia robuſta fide, longanimis ſpe, ampla caritate, efficax opere, vel quadrum ciuitatis ſunt quatuor principales virtutes

A in homine Prudentia, ſcil. temperantia, fortitudo, iuſtitia, quæ æquales debent eſſe in homine, nec alia aliam debet excedere, *longitudo eius tanta eſt, quantum & latitudo*, quia quantum credit, tantum amat; & in hoc oſtenditur quadrationis expoſitio, *& menſus eſt ciuitatem de arundine, per ſtadia duodecim millia*, hic oſtenditur menſuratio ab Angelo facta. Et primo oſtenditur menſuratio ciuitatis totius. Secundo menſuratio murorũ illius, ibi, Et menſus eſt muros eius. Stadium eſt longitudo itineris in quo curritur vt brauium acquiratur. Vnde 1. Corinth. 9. Neſcitis quod hi qui in ſtadio currunt; omnes quidem, ſed vnus accipit brauium? Duodenarius enim numerus, duodecim B Apoſtolorum doctrinam ſignificat, & millenarius doctrinam figurat. Vnde Angelus, id eſt cœtus prædicatòrum de aurea arundine per ſtadia duodecim millia metitur: quia prædicatorum auctoritas etiam minores ad brauium ſupernæ remunerationis currentes, Apoſtolicam doctrinam perfecte ſecundum vires ſuas conſummare atteſtatur. Sed quoniam ſuperius de altitudine eius nihil dixit, ideo longitudinem & latitudinem eius repetens etiam altitudinem deſcribit dicens, *longitudo, & altitudo, & latitudo, eius æqualia ſunt*. Per longitudinem fides intelligitur, per altitudinem ſpes, per latitudinem caritas. Vnde in Pſalm. Latum mandatum tuum nimis. C Et hæ tres virtutes æquales dicuntur; quia quantum quiſque credit, tantum ſperat; & quantum ſperat, tantum diligit. Nec mirandum ſi Spes per altitudinem hic figuretur, cum ſuperius pro vno ciuitatis latere ponatur, quoniam vna & eadem res in ſacro eloquio multis intellectibus frequenter deſeruit. Sequitur, *& menſus eſt muros eius centum quadraginta quatuor cubitorum, menſura hominis quæ eſt Angeli*, ſuperius dixit murum, & hic dicit muros, & bene; quia ciuitas ſancta & habet murum, hoc eſt principalem defenſorem habet Chriſtum, habet etiam muros; quia defenſores habet alios doctores, ſcilicet, & rectores eccleſiaſticos. D Pſal. Benigne fac in bona voluntate tua Sion, &c. Ipſorum menſura perfecte declaratur cum dicitur, & menſus eſt, &c. Centenarius enim numerus perfectionem ſignat: quadragenarius, qui ex quater decem conſurgit, completionem quatuor Euangeliorum & decalogi demonſtrat. Quaternarius vero quatuor virtutum principalium exercitationem. Cubitus, qui eſt in brachio deſignat operationem. Muri ergo Hieruſalem centum quadraginta quatuor cubitos dicuntur habere; quia ſanctæ Eccleſiæ defenſores implent quatuor Euangeliorum mandata atque decalogum cum exercitatione quatuor principalium virtutum. Et hæc eſt hominis E menſura; quoniam hæc eſt hominis iuſtitia: vnde per eam homo in ſe iuſtificatur, & per eam Angelo ſocialiter coæquatur, & ideo ſubditur, Menſura hominis, quæ eſt Angeli, hæc eſt iuſtitia quam habet homo quæ conuenienter dicitur eſſe Angeli; quia per ipſam homo reparatus in hoc mũdo Angelo ſociatur, & ſocialiter coæquatur, & aſſimulatur in cælo. Vnde Marci 12. Cum enim à mortuis reſurrexerint, neq; nubẽt neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli in cælis, *& erat ſtructura muri eius*, & cætera. Superius oſtendit beatus Ioannes partium ſanctæ ciuitatis & totius ſimul commenſurationem: hic conſequenter declarat eorum pretioſitatem fundamentorũ, ibi, fundamenta muri &c. Tertio pretioſitatem

portarum, ibi, Et duodecim portæ. Quarto pretiositatem platearum, ibi, Et plateæ ciuitatis. Dicit igitur. *Et erat structura muri eius*. ita viderat ciuitatem & murum eius siue muros, portas, & fundamẽta, & hæc omnia inter se differre, hic ostẽdit quàm pretiosus sit murus, quàm pretiosa ciuitas, quàm pretiosa fundamenta, quàm pretiosæ portæ, ideo dicit Primo. Et erat structura muri eius, id est cõiunctio verbi & hominis assumpti, *ex lapide*, dicitur enim esse ex lapide, qui firmiter indissolubiliter permanet in vnitate personæ, de huiusmodi lapide dicitur. Lucæ xx. Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur; super quem autem ceciderit comminuet illum. Nec dicitur esse ex quocunque, sed ex *iaspide* qui semper virorem habet; sicut Christus qui semper virorem æternitatis habet: nobis virorem æternitatis immarcessabilem

B repromittit Ezechielis trigesimo tertio capite, vbi dicitur: In montibus excelsis Israel erunt pascua eorum; ibi requiescent in herbis virentibus, *ipsa vero ciuitas aurum mundum*, id est rutilans, sicut aurum mundum fulgore Diuinæ cognitionis, 1. Corinthiorum xiii. Nunc cognosco ex parte tunc cognoscam sicut & cognitus sum. *Simile vitro mundo*, quoniam lucet sicut vitrum mundum puritate confessionis. Vitrum enim nullas in se sordes celat. Sic sancta electorum simplicitas sua peccata pure per confessionem reuelat, vnde dicitur Iacobi cap. v. Confitemini alterutrum peccata vestra, *fundamenta muri eius*, hic ostendit pretiositatem fundamentorum. Et Primò in generali. Secundò in

C speciali, ibi, Fundamenta muri, hoc est duodecim Patriarchæ, vel alii sancti Veteris testamenti, qui per duodecim Patriarchas intelliguntur, qui verè omni lapide pretioso ornati sunt, quoniam omni genere virtutum fi.miter effulserunt. Ipsi ergo fundamenta muri & etiam lapides pretiosi dicuntur, quoniam Christus qui est murus Ecclesiæ ex eorum genere sumpsit carnem, & ipsi claruerunt per multiplicem virtutum fulgorem. Psalm. Fundamenta eius in montibus sanctis. Virtutes quidẽ eorum per ordinem sub figura pretiosorum lapidũ consequenter describit, & pretiositatem earum singulariter ostendit. Et ideo dicit, *fundamentum primum iaspis*, hoc est in fundamento, primus est

D Iaspis. Iaspis enim quia viret fidem signat, quæ est principium & origo omnium virtutum. Hebræo. xi. Est autem fides sperandarum substantia rerum, *secundum Sapphirus*. Sapphirus enim cælo sereno similis est, & significat cælestium bonorum spem, ideo ponitur secundus; quoniam spes secundum locum tenet post fidem. Hebræor vi. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ securam ac firmam, & incedentem vsque ad interiora velaminis; vbi præcursor pro nobis introiuit Iesus, *tertium Chalcedonius*. Chal-

E cedonius vero lucet quasi pallens ignis lucernæ, & significat caritatem quæ in abscondito bona agit; sed cum aliis prodesse potest mox apparet quid fulgoris intus habet. Ponitur autem chalcedonius tertio loco; quoniam Caritas tertio loco; post fidem & spem ordinatur. 1. Cor. xiii. Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria hæc; maior autem horum est caritas, *quartum Smaragdus*. Smaragdus nimiæ viriditatis est, & iouenitur super herbas & frondes in frigore Scythię: significat enim fortitudinem, quæ necessaria est in aduersis: & ideo quarto loco ponitur; quia qui fidem & spem & caritatem habet, necesse est vt sit

A fortis in sustinendo aduersa. Tob. v. Forti animo esto in proximo est vt à Deo cureris. *Quintum Sardonyx*. Sardonyx niger est inferius, vnde significat humilitatem & ponitur quinto loco; quia congruũ est vt qui fortis est in tribulationibus non inde superbiat, sed magis humiliter se subiiciat. Ecclesiastici iii. Quãto magnus es humilia te in omnibus, *Sextum Sardius*. Sardius sanguinei coloris est & signat martyrii passionem, & ponitur sexto loco; quoniam qui prædictas virtutes habet, promptus debet esse animo ad sustinendum martyrium pro Christo, ideo dicitur Actu. xxi. de beato Paulo: Ego autem non solum alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum, propter nomen Domini Iesu, *Septimum chrysolithus*. Chrysolithus vero scintillas

B quasi ardentes emittit, vnde claritatem miraculorum exprimit, & congrue septimo loco ponitur; quia qui tot habet bona, & mori pro Christo paratus est, virtute miraculorum nonnunquam clarificatur. Actu. vi. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat signa & prodigia magna in populo, *octauum Berillus*, huiusmodi lapis viii manum tenentis se, & per hoc designatur, quod qui talis ac tantus est eos qui sibi coniunguntur, per sui conuersationem ad iustitiam accendit. Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est, *nonum Topasius*, iste lapis aurei & ætherei coloris est, vnde signat contemplationem cælestium bonorum, & nono loco merito ponitur;

C quia qui supradictis bonis decoratur, ad cœlestia bona contemplanda sublimiter eleuatur. Matth. 5. Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt, *decimum Chrysopassus*. Chrysopassus est viridis & aureæ mixturæ & signat desiderium virentis æternitatis & cœlestis gloriæ: & bene decimo loco ponitur; quia iustus postquam æterna gaudia per altam contemplationem conspicit ad ea possidenda totis desideriis inardescit. Philipen 1. Desiderium habens dissolui & cum Christo esse, *vndecimum Hyacinthus*. Hyacinthus enim cum aere mutatur in sereno perspicuus, in nubilo marcescit, vnde per ipsum virtus supernæ condescensionis figuratur, & ideo vndecimo loco ponitur; quia quicunque con-

D templari æternitatis desideriis flagrat, misericordiæ & compassionis visceribus flagrat, Iob. 30. Flebam quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi, *Duodecimum Amethystus*, qui purpureum habet colorem, & ideo designat regiam dignitatem, vnde in duodecimo loco congrue ponitur; quia qui supradictis bonis enitescit, potenter seipsum & alios regere nouit. Tit. 2. In omnibus præbe te ipsum exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate. Bene igitur supradicti lapides huiusmodi ordine disponuntur; quia sanctorum virtutes per eos designatæ, secundum ordinem sicut ostensum est,

E apte connectuntur, *& duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas*, hic ostendit portarum pretiositatem vnde per portas sicut dictum est suprà, designantur Apostoli: quia per eorum doctrinam habemus ingressum ad gloriam cælestis regni. Dicuntur etiam per singulas portas esse, Margaritæ, quia per duodecim Apostolorum doctrinam saluantur fideles animæ quæ sunt per fidem firmæ, & per iustitiam lucidæ, ideo conuenienter dicit: Et duodecim portæ duodecim margaritæ per singulas, hoc est in vnaquaque porta duodecim sunt margaritæ, quoniam ex quatuor mundi partibus, ad fidem sanctæ Trinitatis per duodecim Aposto-

lorum doctrinã & prædicationem, imitatores eorum in fide & iustitia sunt collecti. Ieremiæ 16. Ecce ego mittam piscatores multos dicit Dominus, & piscabuntur eos, vnde Matth. 4. dicitur ad Petrum & ad Andream fratrem eius, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum, *& singulæ portæ erant ex singulis margaritis*, ex singulis quidem margaritis singulæ portæ dicuntur esse; quia sancti Apostoli & in semetipsis fide firmi extiterũt, & splendore iustitiæ quantum ad alios claruerunt, vnde non solum in se fulgebant per propriam virtutem; sed etiam in suis sequacibus fulgent, per eiusdem virtutis imitationem. Ideo dicebat Apostolus ad Philip. 3. Imitatores mei estote fratres, *& platea ciuitatis aurum mundum*. Plateæ enim ciuitatis sunt sancti inferiores, laxius rebus mundanis vtentes, & subiecti maioribus propter virtutem obedientiæ, ideo dicitur, 1. Petri, 2. Subiecti estota omni humanæ creaturæ propter Deum; siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis. Aurum etiam sunt per flammam internæ caritatis adimplentes illud, quod ad Romanos 12. dicitur: Spiritu feruentes, Domino seruientes. Tob. 13. Auro mundo omnes plateæ eius sternentur, *Tanquam vitrum perlucidum*, dicuntur etiam vitrum perlucidum, propter manifestæ confessionis puritatem. Psal. Confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento. Cũ ergo tanta sit minorum & inferiorum speciositas quis æstimare poterit maiorũ & superiorũ pulchritudinẽ? *& templum non vidi in ea &c.* Postquàm in parte præcedenti descripsit beatus Ioannes, statũ sanctæ ciuitatis quantum ad partes suas, & quantum ad se totam: consequenter describit in hoc loco nobilitatem eius & gloriam, vnde Primò ostendit eam esse gloriosam & nobilem, ratione templi sanctissimi quo sanctificatur, Secundò ratione claritatis immensæ, qua illuminatur, ibi, Et ciuitas non eget Sole. Tertiò ratione habitatorum nobilium, quibus honorificatur, ibi, & ambulabunt gentes. Quartò ratione securitatis magnæ, qua iocundatur, ibi, Et portæ eius non claudentur. Quintò ratione amotionis omnis immunditiæ: quoniam omni munditia decoratur, & hoc notatur ibi, cum dicit Non intrabit in eam &c. dicit igitur primò, *& templum non vidi in ea*, quia locus orationis & oblationis, qui necessarius est in via, non erit in patria, vnde Isaiæ 75. Antequàm clament ego exaudiam. Et Ioan. 19. In illo die me non interrogabitis quicquam. Ratio quare non erit ibi templum materiale, hoc est locus orationis, subditur cum dicitur, *Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus*. id est omnimoda sanctificatio, & totius petitionis exhibitio, Psal. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Et notandum quod vbique ferè cum diuinitate humanitatem nomine Agni commemorat, vt vtramque naturam homo diligat, & vtrique gratias referat. Deinde ostenditur supernæ ciuitatis nobilitas, ratione claritatis immensæ, qua illuminatur, ideo dicitur, *& ciuitas non eget Sole, neque Luna*. Non eget id est non egebit, Sole neque Luna ad literam, *vt luceant in ea*, videlicet ad illuminandum eam, vnde Isaiæ 60. Non erit ibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Et subdit rationem, quare non egebit, *nam claritas Dei illuminabit eam*, claritas scilicet gloriosæ diuinitatis, *& lucerna eius agnus est*, hoc est humanitas cõtinens ipsam diuinitatem,

A vnde luminaria huiusmodi non erunt ibi necessaria, veruntamen lucebunt multo clarius quàm modo, ad laudem & gloriam eius, qui talia potuit creare, & creata in meliorem statum reformare, ideo dicitur Isaiæ 30. Erit lux Lunæ sicut lux Solis, & lux Solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligabit Dominus vulnus populi sui. Postmodum insinuatur dictæ ciuitatis nobilitas, ratione habitantium in ea cum dicit, *& ambulabunt gentes in lumine eius*, per gentes intelliguntur subditi qui in lumine eius ambulabunt, quoniam electi qui nunc propter amorem cælestis patriæ maioribus subiiciuntur: tunc in æterna ipsius claritate, libere gaudebunt, vnde in Psal.

B Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Et non solummodo gentes, id est subditi, in lumine sanctæ ciuitatis ambulabunt, imò etiam, *Reges*, hoc est prælati, qui non tantum seipsos; sed alios regunt, *afferent gloriam suam & honorem in illam*, ad similitudinem victorum qui spolia sua in vrbes suas apportant. Afferent inquam gloriam, hoc est suam bonam conscientiam, per quam erũt gloriosi, & afferent inquam honorem in illam, honorem scilicet à subditis exhibitum sibi iuxta illud Psal. Afferte Domino gloriam & honorem &c. Ista quidem afferent in illam quando in resurrectione vniuersali cum sibi commissis habitationẽ ingredientur supernam, Isaiæ 60. Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus simul ad or-

C nandum locum sanctificationis meæ. His igitur & aliis bonis innumeris ditabitur ciuitas sancta cælestis; quoniam ad illius pulchritudinem & ornatum transferetur totum quod nunc vnusquisque iustus operatur. Consequenter ostenditur ipsius securitas immensa, cum subdit, *& portæ eius non claudentur per diem*, Glos. omnis timor auferetur. Hic clauduntur portæ ciuitatis Hierusalem, hoc est militantis Ecclesiæ, vt quando prædicatio iuste subtrahitur, vel aliqui pro culpa sua ab introitu Ecclesiæ arcentur, & hoc nullatenus erit ibi, vnde Isaiæ 60. Aperientur portæ tuæ iugiter die ac nocte nõ claudentur. Rationem verò quare non dixit hic Non claudentur per noctem, subdit dicens: *nox*

D *enim non erit illic*, ad literam; quia lucebit æternaliter ibi fulgor immensus diuinitatis, Isaiæ 60. Non occidet vltra Sol tuus, & Luna tua non minuetur; quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, vel secundum spiritualem intelligentiam, Nox non erit illic, hoc est neque culpa aliqua neque pœna. Dicit Hugo. O quàm clara, quàm solennis erit dies illa quam faciet Dominus, dies illa nostri doloris terminus, *& afferent gloriam & honorem gentium in illam*, per hoc insinuat latius illud bonum inæstimabile quod erit ibi; quoniam supradicti reges, id est prælati, afferent gloriam gentium in illam, id est ipsas gentes testimonio bonæ conscientiæ interius gloriosas 2. Cor. 1. Nam gloria nostra hæc est,

E testimonium conscientiæ nostræ. Et afferent inquam, Honorem gentium, hoc est gentes honorandas exhibitione boni operis exterius. Hoc autem fiet, quando finito mundi termino, boni & sancti prælati gentes modo sibi commissas inducẽt in cælestis patriæ mansionem. Psal. Afferentur tibi in lætitia & exultatione adducentur in templũ regis. Sed quoniam sancti & mundi intrabunt ad beatitudinem, & immundi foris relinquentur ad damnationem, ideo describitur hic supernæ ciuitatis nobilitas, ratione totius munditiæ cum subdit, *nec intrabit in eam aliquod coinquinatum*, Et Primo ostenditur eius munditia per carentiam omnium immundorum. Secundo per receptionem & con-

tinentiam sanctorum & mundorum, ibi, Nisi qui scripti sunt. Dicit igitur, *nec intrabit in illam aliquod coinquinatum*, coinquinatum scilicet per consensum interius in cogitatione, *faciens abominationem*, exterius scilicet in operatione, *& mendacium*, in locutione. Isaiæ 35. non transibit per eam pollutus, & infrà vltimo cap. Foris canes & venefici, & impudici, homicidæ & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium, Modò enim in Ecclesia immundus cum mundo, malus cum bono, mendax cum veridico: tunc nequaquam intrabit; soli quidem intrabunt illi, qui modo recta sectando in mũditia viuunt, & ideo dicitur, *nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni*, in libro siquidem vitæ illi soli scripti sunt secundum veritatem, qui per gratiam perue- B niunt ad gloriam cælestem, supra 13. Et adorabunt bestiam omnes qui inhabitant terram, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ Agni. Et liber vitæ Agni esse dicitur quoniam bonum cæleste, quod diuinitas conferendum iustis prædestinauit; humanitas dispensabit, vnde Lucæ 12. Et transiens ministrabit illis.

CAP. XXII.

ET ostendit mihi fluuium aquæ viuæ, splendidum tanquàm crystallum, procedentem de sede Dei & agni. In medio C plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suũ, & folia ligni ad sanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius: sed sedes Dei & agni in illa erunt, & serui eius seruient illi. Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum. Et nox vltra non erit: & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine Solis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabũt in secula seculorum. Et dixit mihi: Hæc verba fidelissima sunt, & vera. Et Domi- D nus Deus spirituum prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri cito. Et ecce venio velociter. Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes qui audiui, & vidi hæc. Postquàm audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat, & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora. Et dixit mihi, Ne signaueris E verba prophetiæ libri huius, tempus enim propè est. Qui nocet, noceat adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc, & sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique, secundum opera sua. Ego sum Alpha & Ω, primus & nouissimus, principium & finis. Beati qui lauant stolas suas in sangui- A ne agni, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix & genus Dauid, stella splendida & matutina. Et spiritus & sponsa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat, veni. Et qui sitit, veniat & qui vult accipiat aquam vitæ gratis. Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri hu- B ius, Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri Prophetæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de iis quæ scripta sunt in libro isto, dicit qui testimonium perhibet istorum. Etiam venio cito, Amen. Veni Domine IESV. Gratia Domini nostri IESV Christi cum omnibus vobis, Amen.

FINIS.

C

CAP. XXII.

ET *ostendit mihi fluuium*, *&c.* Posita superius descriptione eorum quæ ad ciuitatem scilicet spectant, maxime quantum ad esse; hic ponitur consequenter, eorum descriptio, quæ ad eandem pertinent, maxime quantum ad bene esse, vnde in parte ista. Primo ostendit supernæ ciuitatis amœnitatem. Secundo habitantium in ea gloriæ magnitudinem, ibi, Et serui eius seruient illi. Circa partem primam quatuor specialiter facit. Primò enim ostendit ciuitatem amœnam esse valde, propter aquæ meatum delectabilem. Secundò, propter arboris vitæ, fœcunditatem, ibi Et ex vtraque parte fluminis. D Tertiò propter omnis mali carentiam & priuationem, ibi, Et omne maledictum. Quartò propter gloriam Dei inhabitantem, ibi, Et sedes Dei & Agni. Circa primum Primò describit aquæ fluentis pulcbritudinem. Secundò, locum meatus eius & originem, ibi, Procedentem de se. Dicit igitur, *& ostendit mihi fluuium*, angelus scilicet, qui mecũ loquebatur, de quo supra dictum est, 21. Et venit ad me vnus de septem angelis, habentibus septem phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum. Angelus inquam ille, Ostendit mihi fluuium, hoc est, Spiritus sancti gratiam lætificantem ciuitatem Dei. De hoc etiam fluuio potest intelligi, quod in Genes. dicitur 2. Fluuius egredieba- E tur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, & rectè Fluuio comparatur Spiritus sancti gratia; quia diuersas generationes rigando, post vnam in alteram fluit: & licet aliquando aliquibus subtrahatur, per aliquos tamen fluere nunquam desinit. Psal. Rigans montes de superioribus tuis, dicitur etiam Fluuius aquæ viuæ; aquæ videlicet quæ reficiunt cõtra sitim mundanæ cupiditatis. Ioan. 4. Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet iterum. Refrigerat, contra ardorem carnalis voluptatis. Prouerb. 5. Aqua frigida animæ sitienti. Purgat, ab immunditia diabolicæ suggestionis

Numeri 19. Qui aqua expiationis non est aspersus, immundus erit & manebit spurcitia eius super eum. Dicitur etiam aquæ viuæ, scilicet quia viuificat, quia nunquam deficit, quia semper fluit. Ioan. 4. Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ostendit inquam mihi fluuium, *splendidum tanquam crystallum*, dicitur enim splendidum ad modum crystalli; quia in solis quos reficit interius & refrigerat, exterius in actione micat Psal. Mittit crystallum suam sicut buccellas. Fluuium inquam, *procedentem de sede Dei & Agni*, procedit enim diuina gratia de sede Dei & Agni; quia à sanctis doctoribus & prælatis Ecclesiæ, in quibus Deus præsidendo regnat & alios iuste gubernat, quotidie ministratur, 1. Petri 4. Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrātes sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei, *in medio plateæ eius*, per plateas vt dictum est superius, inferiores intelliguntur qui rebus mundanis liberius vti possunt, & maioribus subditi sunt, vnde in medio plateæ ciuitatis procedit, hoc est, in communitate inferiorum siue minorum quantum est de se, & multo fortius in communitate maiorum. Matth. 18. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. *& ex vtraque parte fluminis*, hic ostenditur sancta ciuitas esse delectabilis, propter arboris vitæ fœcunditatē, & Primò describitur fructus illius copia. Secundo foliorum efficacia, ibi, Et folia ligni. Dicit ergo quantum ad primum. Et ex vtraque parte fluminis, *lignum vitæ*, lignum enim vitæ Christus dicitur; quia semetipsum refectionē suis tribuit Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos. Et est ex vtraque parte fluminis; quia quandiu sumus in hac vita, citra fluuium sumus; quia gratia desuper datur, per quam genus humanum iustificatur: qui autem glorificati sunt, vltra fluuium sunt; quia perfecti iustificati non indigent amplius iustificari, vnde lignum vitæ id est Christus, est hic per gratiam in suis: ibi vero per gloriam, hic vident eum sui per veram fidem; ibi videbunt per speciem, 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, lignum inquam *afferens fructus duodecim*, per fructus duodecim, duodenarium Apostolorum doctrinam intelligimus. Lignum vero vitæ ex vtraque parte fluminis duodecim fructus afferre dicitur; quia Christus, qui per lignum vitæ intelligitur omnibus electis & in via & in patria semetipsum in refectionem tribuit, quam videlicet refectionem Apostolica turba in mundo prædicauit, exhibitam esse ad iustitiam, in cœlo exhibendam ad gloriam. Et vt Christum suos incessanter pascere cognoscamus, ideo recte subditur, *per menses singulos reddens fructum suum*, fructum enim suum per menses singulos reddit; quia suos continue, & in via & in patria pascit. In via per corporis & sanguinis participationem; In patria, per diuinitatis & humanitatis suæ perpetuam contemplationem, de huiusmodi ligno habetur in Psal. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum &c. Sequitur *& folia ligni ad sanitatem gentium*, per folia ligni, præcepta Christi designantur, quia protegunt & ornant sicut folia. Psal. Et folium eius non defluet &c. sunt enim huiusmodi folia ad sanitatem gentium; quia si auxiliante gratia impleantur, iustificationem animarum operantur: qui vero iustificatur, spiritualiter sanatur, Ezechiel 47. Erunt fructus eius in cibum & folia eius ad medicinam. Sed quoniam omne bo-

A num tanto est perfectius quāto à malo est longius, ideo consequenter ostenditur ciuitas superne ab omni malo penitus esse libera, cum subdit: *& omne maledictum non erit amplius*, quia neque culpa, neque pœna. Isaiæ 48. Non esurient neque sitient amplius, & non percutiet eos æstus & Sol, *& sedes Dei & agni in illa erunt*, hoc est indiuidua Trinitas in ille gloriosa ciuitate regnabit, & etiam Verbo coniuncta humanitas, supra, 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & populus eius erunt; & ipse Deus erit cum eis eorum Deus. Psal. Parauit in cœlo sedem suam & regnabit, *& serui eius*, hic postmodum ostendit gloriæ habitantium in ciuitate cælesti magnitudinem, & Primò ostenditur gloriæ eorum magnitudo, quantum ad diuinam fruitionem. Secundò quantum ad

B omnis ignorantiæ amotionem, ibi, Et nox vlterius non erit. Tertiò, quantum ad perfectam cognitionem, ibi, Quoniam Dominus Deus illuminabit illos. Dicit ergo, *& serui eius seruient ei*, serui eius & omnes electi, seruient ei, non timore vel formidine; sed perfecta & summa dilectione, & securitate, laudem eius vocibus amoris intimi decantando. Isaiæ. 65. Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, supra, 7. Hi sunt qui venerunt de tribulatione, & sequitur: Ideo sunt ante thronum eius, & seruiunt die ac nocte in templo eius, *& videbunt faciem eius*, hoc est præsentiam immediate sine ænigmate, immo manifeste & clare 1. Ioannis 3. Videbimus eum sicuti est, & notandum

C quod Facies Dei dicitur tripliciter. Vno modo, dicitur præsentia eius per naturam humanam. Psal. Ostende nobis faciem tuam & salui erimus. Tertiò modo dicitur præsentia eius per gloriam scilicet in propria forma 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, *& nomen eius in frontibus eorum*, erit supple scriptum. In frontibus eorum, hoc est in aperto, sicut aperte & manifeste eum confessi sunt, supra, 3. Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei & foras non egredietur amplius. & scribam super eum nomen Dei mei, *& nox vltra non erit*, id est aliqua ignorantia dixit Glos. Roman. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit, abiiciamus &c. *& non*

D *egebunt lumine lucernæ neque solis*, per lumen doctrina intelligitur qua intellectus illuminatur. Per lucernam Vetus testamentum, Per Solem Nouum, vel per lucernam potest intelligi quilibet doctor paruæ scientiæ, per Solem doctor habens excellentiam doctrinæ, quasi dicat non erit eis necessaria doctrina, Veteris testamenti, vel Noui, vel etiam doctrina alicuius doctoris, nec parui nec magni. Ieremiæ 31. Non docebit vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens; cognosce Dominum: Omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsque ad maximum eorum ait Dominus. Causa vero quare non egebunt doctrina ostenditur cum dicit:

E *quoniam Dominus Deus illuminabit illos*, & per hoc insinuatur cognitio perfecta quam habebunt sancti in patria, Dominus enim illuminabit eos lumine perfectæ cognitionis, & ideo non indigebunt alio doctore nec alia doctrina, vnde Ioan. 6. Et erunt omnes docibiles Dei, *& regnabunt in secula seculorum*. Regnabunt quia regnante Deo taliter inhærebunt in sæcula consecutiua sæculorum, supra 20. Erunt sacerdotes Dei & Christi & regnabunt cum illo mille annis, & sapient. 6. Diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis, *& dixit mihi: Hæc verba Fidelissima sunt* liber iste à principio diuisus fuit in partes tres: In Exordium, Narrationem, & Con-

elusionem. Terminatis duabus primis partibus hic incipit pars tertia: & diuiditur in partes tres. Primo enim beatus Ioannes commendans doctrinam istam confirmat eam auctoritate triplici. Secundo comminatur pœnas grauissimas eam peruertenti, ibi. Contestor enim omni. Tertio bonum salutis optat cuilibet fideli, ibi. Gratia Domini nostri Iesu Christi. Pars prima tres habet partes. Primo enim confirmat doctrinam istam auctoritate sui, ibi. Et ego Ioannes. Tertio auctoritate Christi, ibi. Ego Iesus misi Angelum meum. Circa partem primam tria tanguntur. Primo quidem ratificat Angelus supradictorum veritatem. Secundo Christi personam introducens, ostendit aduentus eius celeritatem, ibi. Et ecce venio. Tertio excitat omnes ad doctrinæ huius obseruationem, ibi. Beatus qui custodit. Quãtum ad primum dicit, *& dixit mihi*, scil. Angelus, qui mihi supradicta ostẽderat, *hæc verba fidelissima sunt & vera*, fidelissima; quia quæcunque figuris & verbis ostensa sunt, fideliter implebuntur. Psal. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Et vera; quia nullo modo poterunt cassari. Matth. 24. Cælum & terra transibunt: verba autem mea non præteribunt, & suprà 19. Hæc verba Dei vera sunt. Et quia fidelissima & vera & Angelico ministerio declarata; ideo cum omni fide suscipienda. Vnde Angelus de semetipso dicit: *& Dominus Deus spirituum prophetarum*, id est Dominus Deus qui dat spiritum prophetandi Prophetis, *misit Angelum suum*, scilicet me, *ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito*, vnde suprà primo dicitur Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis quæ oportet fieri cito: & significauit mittens per Angelũ suum seruo suo Ioanni, misit inquam, Ostendere, hoc est reuelare. Vnde Daniel. 2. Vere Dominus noster Deus deorum est & Dominus regum reuelans mysteria. Seruis suis, id est electis. Quæ oportet fieri cito, id est in breui. Isa. 42. Noua quoque annuncio ego, antequam oriantur audita vobis faciam, & quod cito consummanda & complenda sint cuncta quæ in hoc libro continentur, probat; ipsum Christum introducendo loquentem, & festinationem sui aduentus, quo cuncta complebuntur attestantem, ideo subdit, *& ecce venio velociter*, quia videlicet non diu tardabũt ea quæ in aduentu eius consummanda sunt adimpleri, infrà hoc eodem: Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Consequenter excitat omnes ad doctrinæ huius obseruationem, cum dicit, *beatus qui custodit verba libri huius*. Et valde bene dicit. Qui custodit; quia nihil prodest ad cognitionem veritatis legendo vel audiendo pertingere, nisi addatur bene viuere. Ille quidem solus ad beatitudinem peruenit; qui non solum per memoriam, sed per vitam præcepta custodit. Luc. 10. Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud, & Iacob. 1. Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea non auditor obliuiosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit. Prophetia igitur libri huius omnibus modis est credenda; quoniam Angelico ministerio reuelata, angelica auctoritate commendata: nec solummodo commendatur ab Angelo, verum etiam à B. Ioannis testimonio. Vnde sequitur, *& ego Ioannes qui audiui & vidi hæc*, hic infirmat doctrinam istam auctoritate sui, & Primo ponit testificationem suam, & etiam ostendit suam humiliatio-

A nem, factam ab Angelo sibi, cum dicit Vide ne feceris. Circa primum, Primo ponitur Ioannis testificatio. Secundo ipsius humiliatio, ibi. Et postquam audissem. Dicit igitur, *& ego Ioannes qui audiui & vidi hæc*, scilicet supra prædicta, quasi dicat, non tantum Angelus, sed & ego Ioannes magister vester, non quilibet hæreticus, ego vester amicus non extraneus. Ego inquam cum ipso Angelo, & post ipsum commendo vobis hanc prophetiam, qui nihil falsum, nihil erroneum soleo vobis commendare. Ioan. vltimo. Hic est discipulus qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quoniam verum est testimonium eius. Sequitur, *& postquam audissem*, verba

B scilicet prædicta, *& vidissem*, tam mirabilem videlicet & incomparabilem beatæ ciuitatis decorem ac iocunditatem, suprà 21. Ego Ioannes vidi ciuitatem sanctam Hierusalem nouam descendentem de cælo, &c. cum ita audissem & vidissem stupefactus præ admiratione, *cecidi vt adorarem, ante pedes Angeli*, adoratione, scilicet latriæ. Angeli inquam, *qui mihi hæc ostendebat*, hæc supradicta. Vnde suprà 21. Et ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem, &c. Sed quæritur hic, cum beatus Ioannes hoc idem facere voluerit, & ab Angelo prohibitus fuerit vt habetur suprà 19. quare iterum eum adorare voluit? Respond. San-

C ctus enim Ioannes in hac vltima visione, multo sublimius eleuatus fuit quàm prius ad contemplandam cælestem gloriam secundum futurum statum eius; & ideo præ stupore nimio & admiratione tantæ pulchritudinis, non fuit recordatus forsitan primæ prohibitionis, vel etiam per huiusmodi iterationem innuit quantam venerationem prælatis nostris debemus exhibere, cum ipse Angelum cælestia bona sibi demonstrantem etiam prohibitus voluerit adorare: veruntamen ipse non propter se sed propter Deum, deberet velle sibi honorem huiusmodi exhiberi. Vnde & bene Angelus dixit, Deum adora; quia tantum honorem sibi exhibitum, deberet attribuere Deo, nec deberet propter hoc in se extolli, sed magis

D humiliari. Deinde sequitur, *& dixit mihi: vide ne feceris*, hic ostendit beatus Ioannes duplicem prohibitionem sibi factam ab Angelo. Et Primo tangit prohibitionem respectu eius quod facere volebat. Secundo respectu eorum quæ viderat & audiuerat, ibi. Deum adora. Dicit ergo quantum ad Primum, *& dixit mihi, vide ne feceris*, id est caue ne me adores, hoc idem habetur suprà 19. Rationem autem quare hoc prohibet subdit dicens, *conseruus tuus sum & fratrum tuorum*, quasi dicat. Ego & tu & fratres tui spirituales, scilicet iusti, tanquam conserui vnum Dominum habemus: & ideo nolo à te adorari, immo volo tecum vnum Deum & Dominum adorare, hoc etiam dicit

E Angelus, considerando naturam humanam supra se exaltatam & ideo se dicit conseruum iustorum & non superiorem & hac de causa non esse adorandum. Et quoniam duplex est fraternitas. Carnalis scilicet per naturam, & Spiritualis quæ est per gratiam, ideo insinuat de qua intendit loqui, cum dixit: *Prophetarum*, id est prædicatorum bonorum. Propheta aliquando accipitur pro prædicatore. Vnde 1. Cor. 14. Prophetæ autem duo vel tres dicant, & cæteri diiudicent, *& eorum qui seruant verba libri huius*, id est minorum prædicatoribus obedientium, omnium itaque iustorum tam maiorum quàm minorum se recognouit Angelus esse conseruum; quia nouit omnes eundem

habere Deum. Sed quare angelus in Veteri testamento se ab homine adorari sustinuit non autem in Nouo? istud dictum fuit suprà 19. super verbum consimile. Postmodum subditur informatio facta ab angelo cum dixit, *Deum adora* quasi dicat nullũ alium adorare debes, nisi solum Deum adoratione scilicet latriæ. Matth. 8. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, *& dixit mihi; ne signaueris verba prophetiæ*, ostensa superius angelica prohibitione, respectu eius quod beatus Ioannes facere volebat: hic consequenter subditur angelica prohibitio respectu eorum quæ viderat, & Primò ponitur angelica prohibitio. Secundò prophetica eius prænunciatio, ibi, Qui nocet, noceat adhuc. Tertiò loquens in persona Christi, vt mali timeãt, & boni sibi caueant, ostendit iterum se venturum in proximo, ibi, Venio cito. Quartò per ipsum declaratur; bonorum beatitudo, & malorum damnatio, ibi, Beati qui lauant stolas suas. Dicit ergo, quantum ad primum. Et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ *libri huius*, hoc est non occultes penitus nimis obscure scribendo vnde suprà primo dicitur: Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito. Sed contra hoc potest obiici; Quia suprà 10. Dicitur: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere, ergo videtur esse contradictio inter istud & illud. Dicendum quod non est contrarietas inter ista; quoniam Sacræ scripturæ verba, & secundum aliquid sunt signanda, & secundum aliquid non sunt signanda. Sunt enim signanda; quia sunt impiis & infidelibus occultanda, ne sit eius locus peruertendi, vnde alius. Non propter suos fideles sed propter fures Diuitiæ sub sigillo clauduntur. Item plures contemnerent verba Sacræ scripturæ, si totaliter manifesta essent, vnde Isidorus 1. lib. de Summo bono. Si cuncta paterent, statim intellecta vilescerent: si cuncta clausa existerent, diffidentiam generarent, vtrumque autem beatus Ioannes, & quod præceptum sibi fuit diligenter obseruauit quia quædam per obscura velamina figurarum malis occultare studuit, & quædam vel absque figuris scripsit, vel per semetipsum figuras exposuit, & sic subtiliter insinuando sub velaminibus latentia mysterium quodammodo reuelauit. Sed si obiiciatur, quod si malos latent occulta mysteria, ergo possunt de ignorãtia excusari. Dicendum quod non: quia verba sacræ scripturæ manifestiora possũt intelligere, & si vellẽt vitia deserere, & opera virtutũ exercere, possent ad occultarũ cognitionem peruenire diuina gratia adiuuante, & sic patet solutio. Causam autem quare prohibuit angelus beato Ioãni ne verba libri huius totaliter occultaret, subdit cũ dicit. *tẽpus enim prope est*, tẽpus videlicet aduẽtus Christi, vt factores verbi Dei beatificentur, contẽptores vero condẽnentur. Isaiæ 14. Prope est vt veniat tẽpus eius, & dies &c. suprà 1. Tempus enim prope est, quod ergo remunerandum est vel etiam condemnandum necessario est sciendum, & ideo non debet penitus occultari, sed studiosè propalari. Et quia impii prophetiam istam contemnunt viuendo male, & iusti eam perficiunt viuendo bene, ideo subditur, *qui nocet, noceat adhuc*, quasi dicat: Ne signes verba ista, sed ea aliis manifesta; quia tempus iudicii prope est, in quo ex eis impii damnabuntur, & iusti glorificabuntur; quia cum vtrisque dicta verba manifestaueris, mali contẽnendo efficientur deteriores; & boni adimplendo meliores. Daniel 12. Eligentur & dealbabuntur multi, & quasi igni probabuntur multi, & impiè agent impii, neque intelligent

A omnes impii. Et notandum quod iste sermo: Qui nocet, noceat adhuc, non dicitur voce optantis, sed voce prophetantis, sicut in pluribus sacræ paginæ locis reperitur similiter. Duo vero malorum genera distinguuntur hic cum dicitur: Qui nocet, noceat, &c. & ex opposito duo genera bonorum, vnum enim est respectu proximi, alterum respectu sui, hoc autem quod dicit qui nocet, noceat adhuc, spectat ad iniuriam bonis per ipsos malos illatam. Illud vero quod sequitur, *& qui in sordibus est, sordescat adhuc*, spectat ad propriam ipsorum immunditiam. Duo vero bona quæ sequuntur, duobus malis prædictis contraria sunt & eodem disponuntur.

B Nam hoc quod dicit, *& iustus iustitiam faciat adhuc*: contrarium est huic, quod suprà ait: Qui nocet &c. quod autẽ subinfertur, *& sanctus sanctificetur adhuc*: repugnat huic quod dictum est, Et qui in sordibus est &c. quoniam primum istorum bonorum respicit proximi commodum, scilicet iustitia. Iustitia enim est reddere vnicuique quod suum est: sicut nocumentum econtrario respicit proximi damnum. Similiter sanctificatio dicit subiecti proprii munditiã, sanctus vero idem est quod mundus; sed econtrario sordescere sonat immunditiam. Est igitur sensus. Qui nocet, noceat adhuc, id est nocabit, malum aliis inferendo, vt intelligatur angelus hoc dixisse prophetando non optando.

C Et qui in sordibus est, sordescat adhuc, hoc est sordescet se ipsum magis ac magis per luxuriam polluendo, & ita de aliis suo modo. Et quoniam vt ait Apostolus 2. Corinth. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum, ideo angelus loquens in persona Christi, ostendit se venturum esse cito ad iudicandum, vt mali timeant & boni sibi caueant, cum dicit, *Ecce venio cito*, per hoc etiam prope esse significat aduentum suum, vnde supra hoc eodem dicitur. Et ecce venio velociter. Sequitur, *& merces mea mecum est*, ita vero merces & eius est & hominis est. Eius, quia eam distribuit, Hominis, quia eam recipit &

D rectè cum ipso esse dicitur; quia eius potestas & eius misericordia, vnde iustus beatificetur, & impius damnetur, Isaiæ 11. Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. Merces inquam mea mecum est, *reddere vnicuique secundum opera sua*, hoc est secundum quod meruit quilibet vel demeruit. Roman. 2. Reddet vnicuique secundum opera sua. Et Ieremiæ 25. Reddam eis secundum opera ipsorum, & secundum facta manuum suarum. Et ne alium suspicemur esse bonorum & malorum iudicem & remuneratorem, ideo dicit, *Ego sum Alpha & ω, primus & nouissimus, principium & finis*, quasi dicat, Reuera ego veniam & iudicabo & remunerabo, & non alius; quia ego creaui per potentiam cum sim primus & principium omnium, ego dis-

E cernam iudicãdo per iustitiam cum sim nouissimus & finis creaturarum, suprà primo, Ego sum Alpha & ω, principium & finis dicit Dominus Deus. Huiusmodi vero sententia iccirco frequenter repetitur, vt ei fides firmior adhibeatur. *Beati qui lauant stolas suas*, hic consequenter per Angelum loquentem in persona Christi declaratur bonorum beatitudo & malorum damnatio, in Primo innuitur retributio bonorum. Secundò damnatio malorum; ibi, Foris canes, quantum ad primum dicit. Beati qui lauant stolas suas, id est corpora sua, vel opera post baptismum fœce peccatorum polluta, quasi dicat, licet superius dictum sit, Qui nocet, noceat

adhuc

adhuc, &c. Non propter hoc desperent peccatores, quia si mundauerint se à peccatis suis per pœnitentiam, beatitudinem consequentur æternam: sicut & illi qui conseruauerunt innocentiam suam. Isaiæ. 1. Lauamini, mundi estote, auferte mali m cogitationum vestrarum ab oculis meis, & suprà 7. Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna & lauerunt stolas suas & dealbauerunt eas in sanguine Agni. Beati inquam sunt qui sicfaciunt. *Vt sit potestas eorum in ligno vitæ*, id est vt possint esse participes gloriæ Christi, qui dicitur lignum vitæ, suprà 11 Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei, *& per portas*, id est in sanctam Hierusalem ciuitatem cælestem. Isaiæ. 26. Aperite portas & ingrediatur gens iusta custodiens veritatem. Deinde ostenditur iniquorum damnatio cum dicit, *foris canes*, & quasi dicat, si lauari contempseritis, ciuitatem sanctam non intrabitis, vnde in hac parte, sex peccatorum tanguntur genera, & possunt sic distingui, quia qui peccator efficitur, Aut hoc est per inordinationem sui in se, Aut sui in proximum, Aut sui in Deum. Si primo modo, sic sunt impudici, hoc est immundi per luxuriam Si per inordinationem sui quantum ad proximum, hoc potest esse dupliciter, aut opere aut sermone, si primo modo: sic sunt homicidæ, si secundo modo, hoc est in sermone: hoc contingit tripliciter, aut detrahendo, aut malum persuadendo, aut decipiendo, quando scilicet aliud habetur in corde, aliud in ore. Si primo modo, sic sunt canes id est detractores qui mordent occulte proximum, detrahendo, si secundo modo: hoc est malum persuadendu. & sic sunt venefici, id est malorum persuasores, Si tertio modo, decipiendo scilicet, sic sunt mendaces. Si per inordinationem sui in Deum, sic sunt idololatræ qui attribuunt creaturæ quod est Creatoris. Foris igitur erunt canes, hoc est detractores, *& venefici*, id est malorum persuasores, qui proximum suum inducunt ad malum, *& impudici*, qui se polluunt per luxuriam, *& homicida*, qui proximum suum occidunt, vel opere vel voluntate, vel procurant vt occidatur, *& idolis seruientes*, qui cultum latriæ, qui soli Deo debetur, rebus insensibilibus tribuunt, *& omnis qui amat & facit mendacium*, id est qui corde diligit & ore pronunciat in quo proximum fallat. Isti igitur & cæteri reprobi, qui per istos designantur, ab introitu supernæ ciuitatis excludentur, & in infernum per consequens mittentur, supra 20. dicitur. Timidis autem & incredulis & execratis & homicidis & fornicatoribus & veneficis, & idololatris & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, *Ego Iesus misi angelum meum*, In parte præcedenti commendauit beatus Ioannes prophetiam suam auctoritate angeli, & etiam auctoritate sui. In hac autem parte commendat eam auctoritate Christi, vnde Christus loquens in propria persona. Primo ponit suam testificationem. Secundo, vt certius ei credatur. describit suam auctoritatem, ibi. Ego sum radix. Tertio, inuitat nos ipsemet cum ecclesiis ad percipiendam salutem, ibi, Et sponsus & sponsa dicunt, Veni quantum ad primum dicit, *ego Iesus*, ego scilicet saluator vester, & non alius, *misi angelum meum*, de quo dicitur supra primo, *mittens*, angelum suum seruo suo Ioanni, Iesus enim angelo, Angelus Ioanni, Ioannes ecclesiis huiusmodi sacrum mysterium reuelabit Misi inquam angelum meum. *Testificari vobis hæc in ecclesiis*, Non enim dicit in ecclesia, sed in ecclesiis, propter videlicet ecclesias Asiæ particulares, quibus librum istum principaliter misit, vnde supra 1. dicitur Ioannes septem ecclesiis quæ sunt in Asia, &c. ideo in fine libri huius sermonem suum ad illos dirigit, ad quos in principio direxit. Per hoc itaque quod dicitur: Ego Iesus, &c planè insinuatur quod non solum angelus & Ioannes verba libri huius nominum suorum inscriptione commendant: sed etiam ipse Christus nominis sui annotatione nobis ea commendat. Sed quia posset aliquis dubitare: quis esset iste Iesus, ideo statim vt certius ei credatur auctoritatem suam manifestè declarat cum subdit. *Ego sum radix & genus Dauid stella splendida & matutina*. Radix Dauid ipsum videlicet creando. Isaiæ. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, Et genus Dauid, de eius scilicet genere, carnem assumendo, Matth. 1. Liber generationis Iesu Christi filii Dauid Abraham. Ego sum inquam. *stella splendida*, mundo lucem præbendo, & splendorem sanctorum excedendo, de huiusmodi Stella habetur Numeri 24. Orietur stella ex Iacob. Et stella inquam. *Matutina* Diem scilicet præmuntians, hoc est æternam beatitudinem meam, dicit Interlinearis. Colos. 1. Ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens. Ego igitur tantus & talis verba prophetiæ huius vobis commendo, qui spiritualia bona vobis tribuo, qui cælestia & æterna promitto. Sed quantu desiderio, quanta dilectione Christus & sancta mater ecclesia salutem nostram concupiscant, declaratur cum subditur, *& sponsus & sponsa dicunt: veni*. Sponsus verus id est Christus, de quo Ioan. 3. Qui habet sponsam sponsus est dicunt, per internam scilicet inspirationem. Et sponsa, hoc est sancta ecclesia, de qua dicitur supra 21. Ostendam tibi sponsum vxurem Agni, dicit, videlicet per prædicationem cuilibet prædestinato ad vitam æternam: Veni per veram fidem & bonam actionem, & sanctam conuersationem. Sponsus si quidem & sponsa similiter dicunt hoc quoniam gaudia nuptialia promittunt. Matth. 22. Ite ad exitus viarum, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias, & vt quilibet vocatus alios vocare studeat, ideo subiungitur, *& qui audit, Dicat veni*, qui audit scilicet per recte credendo, & quod credit opere faciendo, vnde supra 2. Qui habet aures audiendi audiat, Iste talis auditor alios vocare tenetur, ad minus per exemplum bonæ vitæ: ne lumen boni spiritualis abscundatur, vnde Matth. 5. Neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sed ne aliquis inuitatus, aliqua pusillauimitate ductus vel alia de causa perterritus, ad tanti boni plenitudinem accedere pertimescat: ideo ad confortandum eum subinfertur *Qui sitit veniat*, qui sitit, id est qui conuertendi voluntatem habet Veniat, supple per conuersionem, & securus de venia accipiat sacramenta, & gratis remittentur ei peccata. Isaiæ. 55. Omnes sitientes venite ad aquas. *Qui vult accipiat aquam vitæ gratis*, quasi dicat, Non est graue neque laboriosum, quia sola voluntas sufficit, sine pretio meritorum. Accipiat aquam vitæ, id est gratiam viuificantem. Accipiat inquam, gratis. Hoc est absque omnibus meritis, suprà 21. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis, Hugo. O quàm pretiosa sunt ista supernæ dignationis oracula omni pretio præferenda, omni acceptione digna, omni deuotione accipienda, omni memoria retinenda. omni virtute promerenda *Contestor ego omni audienti*. Commendauit superius beatus Ioannes præsentem doctrinam confirmando eam auctoritate: Hic triplici consequenter commi-

INDEX RERVM MEMORABILIVM, QVAS LECTOR IN HOC APOCALYPSIS LIBRO POTEST ADNOTARE.

Prior numerus paginam, posterior columnam & litteram demonstrat.

A

B

C

E

Error

F

G

Q

R

S